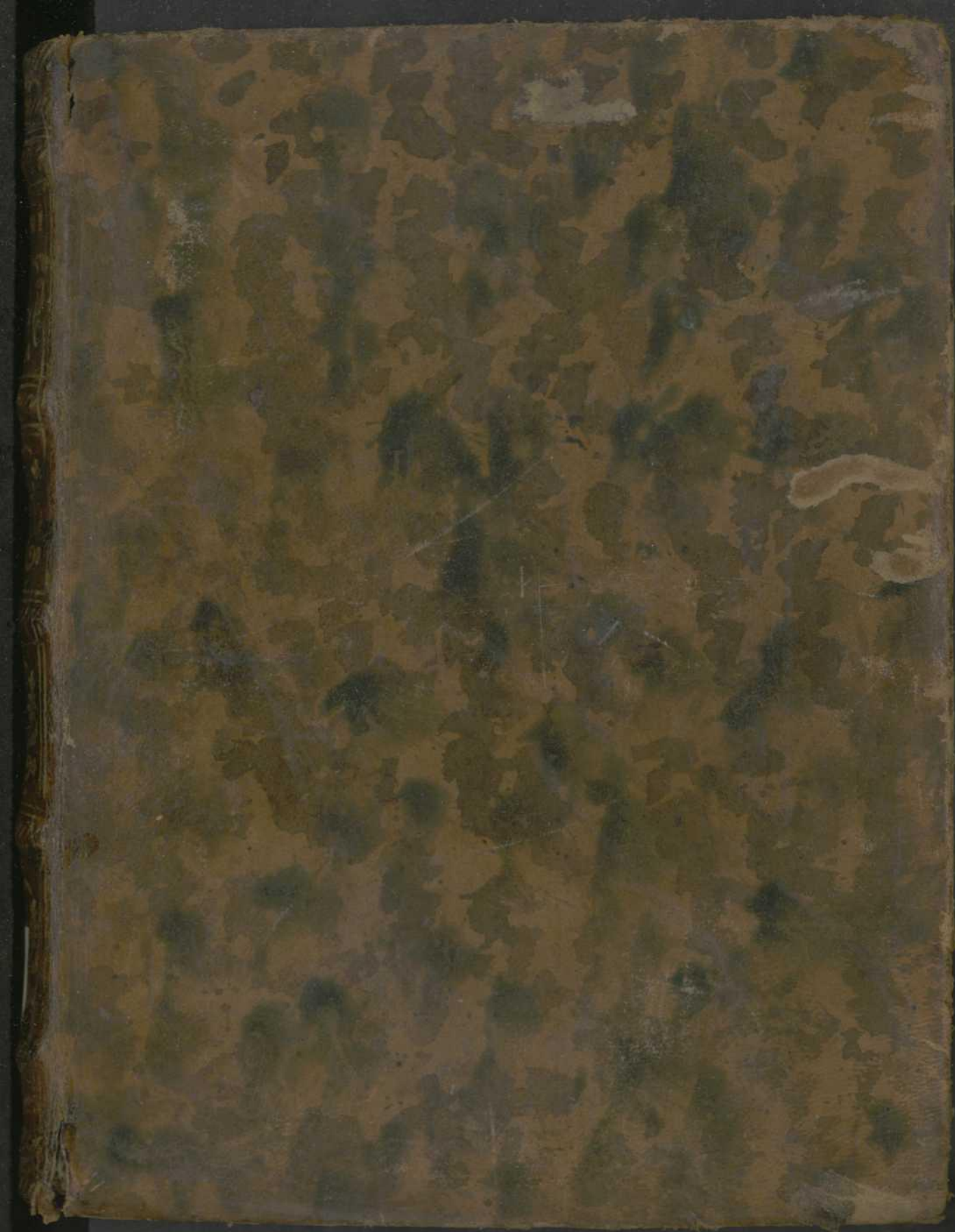

12859

25
17

— c —
Ad Hum.

D. Joannis de Deo a Saldeyrama. Medicing

praeceps pp. professoris

[Signature]

—

Handwritten signature or initials in brown ink.

Handwritten text in brown ink, possibly a date or reference number, including a circled 'Q'.

Handwritten text in brown ink, possibly a name or title.

Handwritten signature or initials in brown ink.

FRIDERICI
HOFFMANNI
CONSILIARII REGIS
INTIMI ET ARCHIATRI
OPUSCULA
MEDICO - PRACTICA
S E U

DISSERTATIONES SELECTIONES

Antea diversis temporibus editæ, nunc revisæ
& auctiores.

VENETIIS, MDCCXXXVIII.

EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

FRIDERICI
 HOFFMANNI
 CONSULTARII REGII
 OTUSCULA
 MEDICO-PRACTICA
 SEU
 DISSERTATIONES SELECTIORES

Amstelredami, apud Joannem Neaulme, Typographum, 1741.

VBN ET 115. MDCCXXXVII.
 EX TYPOGRAPHIA HALLONIANA.
 SUPERIORUM PERMISSU, AC PATENTIA.

VIRO ILLUSTRISSE. ATQUE EXCELLENTISSE. DOMINO
SAMUELI DE COCCEII
POTENTISSIMI PRUSSORUM REGIS

In Sanctiore Consilio Administro, Supremorum Tribunalium
& Consistorii Præsidi, rerum Ecclesiasticarum &
Feudalium Directori atque Academiarum Curatori

S. P. D.

FRIDERICUS HOFFMANNUS.

Non diu multumque, *VIR ILLUSTRISSE*, conquirenda mihi erunt
causa, qua me impulerint, ut exiguum hunc ingenii fœtum, veneratio-
nis erga *TE* meae testem, sub Nominis *TUI* auspicio in publicum prodire volue-
rim. Quod si enim Viros virtute & meritis illustres iusto pretio aestimare atque in
aliorum exempla publicis commendare elogiis solenne est: certe *TUA* in univer-
sam, maxime autem literariam Rempubl. merita partamque inde gloriâ tace-
re, piaculum, dignis vero concelebrare laudibus, dignum grata mente obse-
quium erit. Nostro certe tempore magno decori ac ornamento est, si Regum
Principumque aulâs Viri summa eruditione, virtute, impigroque studio ac vi-
gilantia illustres exornant, ut non modò Resp. civilis sed etiam literaria atque
Museum maxime de iis gaudere sibi que insigniter gratulari possint. At vero, quo
vehementius illud optandum est, eo profectò rarius ac infrequentius tam perfecti
& omnibus numeris absoluti conspiciuntur Viri. Nam ut rem, uti est, ingenue
dicam, non exiguum quidem doctrinæ abundantia ingenique præstantia conspi-
cuerunt Virorum supererit numerus; at, probe subdûcto calculo, plures eorum ita
sunt comparati, ut vel communi illò & hodiernum ferme epidemio morbo, nimio
sui commodi studio, laborent, vel ob nimiam timiditatem ad utilitatem publicam
promovendam non cordati satis atque idonei sint. Haud quidem inficiandum,
latitare adhuc in aulis Principum Viros animi non minus candore fideique inte-
gritate insignes, quam salutis publicæ amantissimos, sed his sæpe sapius ingenii
acumen, doctrinæ vis & apta vivendi & res administrandi ratio deficit. Dantur
denique, qui hæc omnia naturæ rectæque institutionis bona possident, ideoque
ceteris antecellerent, nisi id vitii haberent, ut in comoda quiete, suavi otio &
voluptatibus vitam transigere, quam ad fiduæ curis & continuo labore corporis
animique vires delassare mallent. Quum itaque *TU*, *VIR ILLUSTRISSE*,
ME, rarissimis magni & perfecti Regi Ministris characteribus abunde splendeas,
eo magis *TE* venerari omnique honoris cultu prosequi non subditis solum, verum
etiam eruditis, & qui pro missis patrocinium ac favorem desiderant, convenit.

Postquam ergo ante annum in aula Vestra, ad quam valetudinis Potentissimi Regis nostri tuende causa vocatus eram, excellentes TUAS animi dotes aequae ac incomparabilem in philosophicis scientiam, coram propius intueri mihi datum fuit, TE magis adhuc & colere & venerari coepi; idque eam etiam ob causam, quod non solum raro admodum exemplo, rerum naturalium doctrinaeque physica ac medicina rationalis insigni admodum amore ipse teneris, sed eos quoque, qui in Aca-
demiis, quorum TU Optimus Curator es, solidi & eximii quid in instruenda
juventute praestant, singulari prorsus favore foves, astimas, & quibuscunque po-
tes rebus studia illorum promoves. Proinde, cum gratiam & benevolentiam
TUAM tum ego tum filius meus charissimus Med. Prof. Ord. a multis abhinc annis
abunde experti simus, nullus omnino dubitavi, fore, ut, quem in grati ac bene-
ficiorum memoris animi tesseram sub ILLUSTRISSIMI NOMINIS TUI
auspicio produco tenuem hunc laborem, serena fronte excipias. Quod sicut spe-
certa firmioreque auguror, ita nihil magis in votis habeo, quam ut benignissimus
& prepotens rerum omnium moderator DEUS valetudinem TUAM integram
illibatamque diutissime sustentet, praestantissimi dotes animi in dies augeat, salu-
berrimis in salutem publ. redundantibus consiliis TUIS clementissime adsit, gen-
temque TUAM ILLUSTRISSIMAM ad finem rerum conservet ornatissi-
mam. Hala d. VIII. Calend. Maji MDCCXXXVI.

NOI REFORMATORI DELLO STUDIO DI PADOA.

HAvendo veduto per la fede di Revisione, & Approba-
zione del P. F. Paolo Tomaso Manuelli Inquisitore, nel
Libro intitolato; *Friderici Hoffmanni Consiliarii Opuscula Medica
Practica* non v'esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattoli-
ca, & parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente
contro Principi, & buoni Costumi, concedemo Licenza a
Sebastiano Coleti Stampatore, che possi esser stampato, osservando
gl' ordini in materia di Stampe, & presentando le solite
copie alle Pubbliche Librerie di Venetia, & di Padoa.

Dat. 18. Marzo 1737.

(Michiel Morosini Cav. Rif.

(

(Pietro Grimani Cav. Pr. Rif.

Agostino Gadaldini Segr.

1737. 7. Giugno.

Reg. nel Magist. Eccel. contro la Bestemmia.

Angelo Legrenzi Segr.

PRÆFA.

P R Æ F A T I O .

PETIIT a me sapius majorem in modum Vir egregius & de utilitate publica promovenda eximie meritis *Dnus Vick*, celebris nostræ Academiæ Bibliopola, ut ipsi selectiorum mearum, quæ ægius nunc haberi possunt & valde desiderantur, exercitationum iteratam editionem concederem, quum olim Nobili Leydensium Bibliopollæ *Haackio* tres Decades dissertationum, quæ ad valetudinem tuendam maxime pertinent, recendendas permiserim, neque minus ante decennium insigni viro *D. Bartholomæo*, induitrio Ulmensium Bibliopollæ duas earundem decades, quas inter eminent, quæ de saluberrimis aquarum mineralium viribus agunt, in lucem publicam denuo producendas concesserim. Nolui igitur honestis *Dni Vickii* desideriis deesse, sed potius omni modo satisfacere. Placuit vero ex ingenti dissertationum, quæ per quadraginta & ultra annos me Præsidi, ductore & directore habitæ sunt, apparatu & numero, eas potissimum seligere, quæ ad artem nostram circumspicte & cum bonis ægrorum rebus exercendam faciunt longeque utilissima themata complectuntur; quas non modo revidi, correxì, sed & optimis observationibus ac cautionibus adjectis hinc inde auxi & illustravi, certissima spe fretus, fore, ut, qui artem cum prudentia exercere sibi proposuerunt, fructum inde percipiant insignissimum.

Ego sane non possum, quin hoc loco ingenue profitear, me, postquam per dimidium sæculi & ultra artem exercendo & docendo innumerabiles in curandis morbis errores ac nocivos lapsus animadverti, nihil magis curæ cordique habuisse, quam ut pro virili & nulla unquam prætermissa occasione, medendi scientiam in meliorem ordinem redigere, ejusque fundamenta firmiora reddere, allaborarem. Equidem, pulcherrima illa, quæ & medicum ornant & ad ipsam artem egregie faciunt scientiæ, cujus generis sunt accuratior & curiosior per solertio rem anatomen corporis humani notitia, intima rerum naturalium per egregia & varia experimenta physica, chymica, & mechanica investigatio, itemque ars pharmaceutico chymica, nostro tempore ad summum prope evectæ fastigium conspiciuntur, nihilominus præcipuæ illæ, quæ primas in arte tenent partes longe præstantissimæ, quales sunt vera & rationalis pathologia ac therapia non satis excolta multo minus omnibus numeris absolutæ habentur. Quod si enim iis, qui in Academiis cursu medico absoluto artis opus adgredi parati sunt, vel jam dudum artem exercuerunt, morbi historia, ut eam resolvendo verum morbi genium, originem & causas demonstrare & remedia iis removendis idonea invenire debeant, offertur, nihil quod experientia respondeat, vel cum naturæ ordine conveniat, exercitatus medicus deprehendet. Quandocunque eadem morbi historia aliis, qui ad medicinam faciendam magis exultimantur idonei, traditur, dici vix potest, quanta circa singula, tum ratione causæ morbi, indiciorum curandi ac remedium, tum ratione judicii de morbi eventu dissensio observetur ac discrepantia, quæ indies fere, quod dolendum est, non minus animadvertitur, si quando duo vel tres medici ad lectum vocantur, adeo ut non vulgus solum, sed eruditi etiam nihil exinde firmi, nihil certi in arte salutifera esse judicandi ansam & occasionem arripiant. Cujus certe miserabilis status causam, si quis paulo pensiculatius scrutari velit, vix inveniet aliam, quam quod non adeo firmo & stabili morborum scientia, quæ pathologiæ nomine venit, & cui unica vera therapia superstructa est, fundamento nitatur. Equidem philosophia corporis humani vivi & sani, quæ physiologia dicitur, per incomparabile illud circuli sanguinis inventum & per tot egregia experimenta physico-mechanica ita perfecta & excolta est, ut nihil fere amplius in ea desiderari videatur, sed dimidium fere sæculi effluxit, antequam divinum illud circuitus sanguinis inventum ad pathologiam rationalem reddendam introductum sit. Prostant quidem nostro

tempore a celebribus hinc inde Viris conscribere pathologiæ seu theoriæ morborum medicæ, quæ ab iis, quibus in verba jurare magistri solenne est, multum laudantur & supra modum ac suis absolute numeris efferruntur, quas tamen si paulo accuratius consideramus, magna ex parte mancas & imperfectas conspiciamus; siquidem nec perspicuas virium & imbecillitatis corporis humani, nec veras moriendi necessitatis causas reperire ibi licet: de morborum epidemiorum, quæ multum medentibus facessunt negotii, origine altum est silentium, humorum intemperies & virulenta qualitates, propemodum relegantur: concretionum, in vasis, quæ polyporum nomine veniunt & immedicabiles morbos producant, nulla fit mentio; de mirabili nervosarum partium consensu, sine cujus notitia vix ac ne vix quidem symptomata explicari possunt, ibi plane non agitur: corruptio partium sphacelosa, quæ plerumque mortis tam acutis quam chronicis passionibus supervientis causam constituit, habetur rarissima: doctrina de pulsibus, magnæ in iudicio de eventu morbi ferendo utilitatis, ibi neglecta aut penitus omissa animadvertitur, & si ad rationalem actionum corporis nostri præternaturalium explicationem respicimus, operationes animæ cum causis physico-mechanicis & actiones morales cum physicis mirum quantum invicem confunduntur. Dantur adhuc alii doctissimorum & Celebrium Virorum pathologici libri, in quibus plus materialium morbosicarum, quam motuum vitiosorum habetur ratio; quandoquidem diversissimæ intemperiei pro stabiliendis morborum causis adducuntur humores, cum tamen ex motuum inæqualitate & vitio sive errore in locis, dum ex uno loco ad alienum humorum fit transitus, præcipua symptomatum in morbis ratio deduci debeat.

Perversam vero theoriâ minus rectam medendi methodum sequi, res in se est perspicua. Quod vero tam macra usque eo facie incesse, pathologiæ scientia, non alia, me iudice, subest causa, quam quod, qui ejusmodi libros luci exposuerunt, medicis falsis magis opinionibus & hypothesebus imbuti quam sufficienti historiarum morbi apparatu instructi eosdem conscripserunt, cum tamen sufficiens observationum clinicarum apparatus & exacta historiarum cujusdam morbi quoad omnes circumstantias delineatio & notitia præcipuum & verum tum pathologiæ tum therapiæ rationalis sit fundamentum. Nam diligenter adnotata ejusmodi morborum historiæ convenienti meditationi accuratiorique scrutinio subjectæ non modo verum morbi genium, originem & causas, tam antecedentes quam proximas, perspicuas reddunt; verum etiam proprium cujusvis individui habitum, vires, consuetudines, quorum omnium consideratio maximum ad ferendum de morbi eventu & de remedium operatione iudicium affert momentum, optime indicant & detegunt; & quemadmodum ex antecedente morbi notitia pro causæ, naturæ, ægrotantis & temporum morbi differentia, diversus remedium observatur effectus: ita ex diligenter adnotatis ejusmodi morborum relationibus, ad pleniorem remedium quoad vires notitiam perveniri optime posse censendum est. Deinceps, ex diligenti historiarum morbi consideratione is pulcherrimus nascitur fructus, ut discamus, non multis & variis magno pretio paratis, sed paucis selectis, iisque facile probabilibus, diæteticis magis, quam phar-maceuticis, clementioribus, quam valentioribus, simplicibus, quam compositis, domesticis, quam exoticis convenienti tempore, ordine, & dosi usurpatis, graves admodum & rebelles afflictiones sanari posse quam optime. Tum quoque id beneficii plene morborum historiæ afferunt, ut acres medentur diffusiones de certo medicamentorum in morbis effectu, partibus ad experientiam provocantibus, egregie possint componi, quum vix melior, vix præstantior via detur, ac ratio de medicamentis, quibus virtutibus, verisne an falsis emineant, judicandi, quam per intimiorem historiarum morbi cognitionem. Quæ cum ita sint, ut ex observationum accuratiori studio descriptarum inopia & defectu tardus admodum sequisque artis salutaris huc usque fuerit progressus, sperare bono omine licet, ex meliori earundem descriptione & apparatu majus

in dies certiusque pathologiae futurum esse incrementum. Et enim, cum paucissimi Medicorum sint, qui in morbis, usque maxime chronicis curandis, ad historiam morbi & circumstantias, aut individui aegrotantis naturam cognoscendam respiciunt, sit profecto, ut plurimi in ceteris medicinae partibus satis versati viri empirice artem exerceant. Id quod vel ex eo liquido constare arbitror, quod nihil fere magis solenne habeant, ac innumera in uno morbo medicamenta praescribere, praescripta saepius mutare, & aliis subinde formulis aegrotantem obruere, quarum ingredientia si quis paulo intuetur curatius, non tam ex simplicibus & usu satis cognitis, quam ex mirum ineptis veterum compositionibus ea confecta inveniet, unde difficillime sane, quem sibi praefixum medicus habeat medendi & juvandi scopum, cognoscere licet, tantum abest, ut ex tanta remediorum mole innotescat. Et si experientiae credere fas est, certum ratumve habemus, vix quicquam, praeter crebram remediorum mutationem, in perspicendis morborum causis Medici arguere ignorantiam. haec quippe ut plurimum non multiplices sed simplices tam multa tamque varia ut removeantur haud desiderant. Vero enim verior est regula illa practica: quo medicamentum simplicius, eo est melius, quia indicationi magis satisfacit, & quod experientiae edocti scribimus, quanto minor est simplicium in formula numerus, tanto medicamento operatur potentius atque felicius. Sicut enim in omnibus, quos edit effectibus simplex natura est, ita etiam in medendo simplicitate quadam gaudet. Multo vero magis empiricam praxin exercent ii, qui posthabita non minus morbi historia, quam neglecta planae vitae victusque ratione spretisque simplicioribus, morborum, praecipue chronicorum, curationes variis specificis, ex auro & mineralibus paratis, metallorum sulphuribus aliisque chymicis moluntur, aut quoniam paucis universalibus excretiones naturales tantum promoventibus morborum contumaciam oppugnari posse sibi & aliis persuadent: qua perversa medendi methodo vel multum aegrotantibus damni inferunt, aut, si minus forte obsunt, parum tamen proficiunt.

Quum itaque a multis retro annis magna illa, quae artis nostrae successum huc usque retardarunt impedimenta & communes in praxi medica errores animadverti, nihil mihi semper potius fuit, quam ut omnibus ingenii nervis ex magno & sufficienti historiarum morbi & veritatum facti apparatu ita studium medicum perficerem, ut cum certa & fundata ratione, citra magnos sumtus, tollendis morborum causis apta nata remedia Medici invenire, inventa pro aegrotanti ac circumstantiarum varietate dextre applicare & sic commodis mortalium inservire tuto & recte possint. De qua methodo, modo & scopo rem medicam tractandi praesentes, quam in lucem nunc correctas emitto, dissertationes, testimonium perhibere possunt plenissimum, quarum frequentem lectionem crebrarumque meditationem & imitationem non possum non omnibus, quibus caute & efficaciter sanare volupe est, commendare quam maxime.

Inveniet quippe primo omnium diligens & attentus lector, quid natura, quidve ars in medendo valeat, adeoque de utriusque effectui convictus optime cavebit, ne aut contraria naturae molitur, aut ne forsitan, quod naturae tribuendum est, id artis opus existimet. Dein, quum maximum medendi momentum in eo potissimum contineatur, ut varias morborum accessiones, status, periodos & declinationes recte quis advertere & certo ordine, tempore dosi & continuato usu morbo remediis occurrere sciat, iterum omnino in opere hoc perlegendo industrius artis indagator habebit, quem ducem eligat, quem tuto sequatur. Sed quid juvaret omnis de recte applicandis prudenterque continuandis remediis instructio, nisi scire simul liceat, quamnam adplicare remedia ex usu sit, quibusque tuto subinde fidere possimus. Ad quod dijudicandum sicut solentior medicamentorum quoad vires exploratio multum affert momenti: ita nec huic scopo deesse voluimus, sed remediorum virtutes tam a priori, quam a posteriori seu effectui cognoscendas monstravimus, ex his vero effectibus peculiarem aegrotantium naturam deducendam ostendimus. Pertinet huc quoque specialis medicamentorum

quo.

quorundam simplicissimorum ratione operandi modi & ipsius usus tractatio, quo respiciunt maxime, quæ de medicina simplicissima, inedia, motu, aquæ potu, de aquarum mineralium, de lactis, de feri lactis, de manna in medendo usu, nec non de medicamentis ex diversi generis salibus depromptis agunt, quibus intentus rerum medicarum scrutator optime addiscere poterit, simplicissima hæc remedia in multis iisque gravissimis morbis sanandis plurima alia effectu longe superare. Quas denique in fine adieci dissertationes variam remediorum inepte adhibitorum noxam palam faciunt, ita ut alieno periculo sapere aliorumque errores vitare facillimum sit.

Ultimo loco & hoc utilissimum monitum in animum revocandum omnibus, qui circumspice artem exercere capiunt, commendo, medendi artem non tam facilem, ut vulgo putatur, rem esse, sed judiciosissimam & difficillimam, quin imo, ab imperitis si quando tractatur, periculi plenissimam, quod jam olim antiquissimus artis nostræ parens Hippocrates in aphorismo I. Sect. I. optime agnovit, dum *experientiam fallacem, judicium difficile, experimentum periculosum adseruit & ætatem longissimam arti perficiendæ vix sufficientem existimavit*. Quod vero ex difficillimis hæc nostra disciplina sit non aliam reperire licet causam, quam quod tanta non modo morborum & causarum lædentium, sed & naturarum s. corporum humanorum ratione virium, imbecillitatis, sensibilitatis, structuræ & idiosyncrasiæ detur diversitas, ita prorsus, ut pro varietate corporum non modo alimenta & medicamenta, sed & causæ morbosæ, & ipsa venena plane diversos & dissidentes effectus producant. Quam arduum vero sit, singula hæc accuratius investigare & certum de investigatis iudicium ferre, perspicacioribus viris dijudicandum relinquo.

I N D E X

OPUSCULORUM SEU DISSERTATIONUM.

D E C A S I.

- I. De naturæ & artis efficacia in medendo. pag. 1.
- II. De recta & simplicissima naturæ medendi methodo. 21.
- III. De medicamentorum prudenti applicatione in tempore. 35.
- IV. De prudenti medicamentorum continuatione. 46.
- V. De vera medicamentorum in morbis virtute & efficacia rite dignoscenda. 58.
- VI. De cognoscenda corporis humani natura ex effectu remediorum. 79.
- VII. De medicina simplicissima & optima, motu, inedia, aquæ potu. 94.
- VIII. De mirabili lactis asinini in medendo usu. 107.
- IX. De saluberrima feri lactis virtute. 121.
- X. De connubio aquarum mineral. cum lacte longe saluberrimo. 136.

D E C A S II.

- I. De salium mediorum eccellente in medendo virtute. 148.
- II. De sale medicinali Carolinar. 163.
- III. De manna ejusque præstantissimo in medicina usu. 175.
- IV. De recto corticis chinæ usu in febribus intermittentibus. 189.
- V. De purgantibus fortioribus ex praxi medica merito efficiendis. 205.
- VI. De medicina emetica & purgante post iram veneno. 207.
- VII. De imprudente medicatione multorum morbor. & mortis causa. 226.
- VIII. De remediorum benignorum abusu & noxa. 249.
- IX. De vesicantium & fonticulorum circumspice in medicina usu. 264.
- X. De erroribus vulgaribus circa usum topi corum in praxi. 285.

DISSERTATIO MEDICA I.

D E

NATURÆ ET ARTIS

EFFICACIA IN MEDENDO.

§. I.

DUO maxime sunt medici, qui languenti corpori succurrunt, & infensas vitæ ægritudines & molestias tollunt: alter est Natura, quæ a veneranda antiquitate non inepte morborum medicus salutatur: alter est artifex, qui solerti ratione causas morborum scrutatus, iisdem accommodata opponit auxilia. Horum vero summus & princeps est ipsa natura, quam ars humanaque ratio & imitari, & adjuvare debet; siquidem sine natura id est sine corporis viribus ars nihil plane præstare potest. Ubi enim hæc deficit, ubi languet, ubi plane intermittit suas actiones, artis omne opus cessat. Felix itaque ille existimatur medicus, qui sub naturæ favore & energia operatur, & hac duce suas molitur curationes. Quin ipsa natura sola & destituta externa medici ope, graves sæpe tollit ægritudines, præsidus ac instrumentis communita præstantissimis. Sicut contra & plures dantur morbi, in quibus natura sola parum valet, sed manu & ope artificis adjuvari cupit, quo quidem in casu & artis præstantia & artificis ingenium cognoscitur. Sunt etiam nonnulla affectuum genera, quæ conjunctum naturæ & artis postulant officium, ubi natura quidem medetur, sed cum difficultate, cum tempore. Quam in rem more suo pulcre effatur CELSUS l. 2. cap. 14. part. 89. *Potest morbus, inquit,*

qui per se finem habiturus est, citius, adhibito auxilio tolli, ut quam primum bona valetudo contingat, & ne morbus, qui remanet, etiam exasperetur. Naturæ igitur & artis effectum & opus in medendo cognoscere & recte distinguere, non minima sapientiæ pars est. Et quemadmodum in rebus spiritualibus, quæ ad salutem animæ pertinent, ardua res est, naturæ & gratiæ limites atque fines discernere; ita certe in medicina haud facile negotium est, naturæ vim & artis sive remediorum effectus atque limites invicem distinguere. Quam quidem in rem quotidie peccatur, etiam ab ipsis medicis, dum quod tribuere debent naturæ, artis opus esse existimant, quibus dum sibi blandiuntur, non levis in explorandis medicamentorum viribus error committitur. Non alienum itaque erit, hoc eximium in medicina argumentum paulo majori studio agitare accuratiusque excutere.

2. Naturæ & artis in medendo effectus in conspectum daturi, ut tam arti quam naturæ sua constet laus, primum omnium utile erit, ex veterum monumentis, quid illi hac de re judicaverint, proponere. Utrique tam naturæ quam arti suas assignarunt laudes. Aperte HIPPOC. L. VI. Epid. *ἡ φύσις ἰατρῆς*, naturæ morborum medici, quod libro de arte fufius explicat: *Natura, inquit, ipsa sibi per se non ex consilio motiones ad actiones obeundas invenit, a nullo quidem edocta,*

A

citra-

citraque disciplinam ea, quæ conveniunt, efficit. Et alibi Lib. Dieta hæc prodidit idem gravissime: *Arts medica*, inquit, *ab eo quod molestum est, liberat, & id, ex quo quis egrotat, auferendo, sanitatem reddit: idem & natura per se facere novit.* Artis vero præstantiam in faciendo Lib. de Arte p. 21. in fine hisce deprædicat. *Quando natura non sponte excernenda dimittit, medicina necessitates ac vires invenit, quibus natura coacta indemnis dimittat sive excernat, nam stimulata monstrat medentibus, quæ sint facienda.* Neque minus pulchre dicrimen effectus artis & naturæ GALENUS L. de Constit. Artis cap. 21. hisce adstruit: *Sunt alia nature, alia medicis negata & concessa. Nature quidem impossibile est, ita os contractum, ut ejus partes a nativa sede aberrant, membrumque distortum sit, corrigere & confirmare, quod medicis possibile est: quemadmodum & luxatum medicus reponere potest, natura non potest. Contra carum ulcus carne replere natura potest, medicus non potest, sicuti ex semicocctis aut crudis aliquid concoquere: sed in his medicus nature famulatur.*

3. Equidem naturam medicum esse corporis nostri, uno ore fere omnes profitentur, attamen quid per naturam intelligatur, nondum plenus adhuc inter medicos reperitur consensus. Sique ullum vocabulum variis patet explicationibus, certe hoc ipsum est. Verum enim vero cum vocabula in se nihil reale habeant, sed tantum notæ ac signa sint rerum, non alienum fore putamus, omnis ambiguitatis & confusionis evitandæ causa quid per naturam velimus intellectum, breviter succincteque explicare. Primum vero monendum est, vocabulum naturæ confundendum non esse cum ipsa anima tam sensitiva quam rationali. Sæpius has voces inter se miscent autores; cum tamen distinctæ res sint, quæ denotantur naturæ & animæ utriusque vocabulo. Hinc etiam necesse est, quodvis gaudere suo sibi proprio caractere. Deprehendimus nempe in corpore animantium & maxime in hu-

mano, actiones, quæ solo motu perficiuntur, ubi corpora inter se mutuis viribus motricibus & innatis agunt, a quarum virium æqualitate seu æqualitudo, vi acrobore, actione & pressione quies, ab inæquali vero, loci vel situs mutatio dependet. Ubi igitur corpus agit, & corpus patitur, & hæc invicem inter se viribus suis agunt, hæc invicem inter se viribus suis agunt, hæc actio dicitur naturalis & physica, recentioribus mechanica, it. necessaria. Nam necessarius semper sequi debet effectus certam corporum inter se actionem. Quam necessitatem effectuum ex necessariis causis nascentem *eternam immobilem nature legem* recentiores nominarunt. Naturæ vero vox inde videtur suam trahere originem, quoniam vis ista motrix activa, extenso a Deo innata & insita est, quo sensu etiam Aristoteles definit naturam principium motus & quietis. Qui motus aut quies inest, subsistit & inhæret per se, & non per accidens, adeoque naturam habent illa corpora, quæ motu aut quiete gaudent nativa a principio ipsis absolute immanente, non adventitia vel ab externis rebus accessita. Actio itaque naturalis in corpore humano hæc celebratur, quæ absolvitur operatione & concursu solo corporum. Ita sanguinis & humorum circuitus, digestio, secretio, excretio, motus fibrarum intestinorum & aliorum canalium peristalticus a causis necessariis fluunt, sine concursu ordinario alterius substantiæ vel virtutis, & hujus gratia dicitur actio naturalis mechanica.

4. Sunt vero in corporibus animantium aliæ actiones & motus, qui non a solavi & mutuo contactu corporum proficiscuntur, sed sublimiori virtute instructi corpora vel eorum partes in motum excitant. Ita e.g. certa impressio ab objecto externo agente in animalibus suscepta, certa item idea, perceptio, cogitatio, quæ omnis extensionis & indolis corporeæ expers est, potentiam habet corpus animantis, vel certas ejus partes ad motum, certo gradu, proportionem, successu, durationem, cer-

certainque in finem concitandi. Cujus quidem rei testes sunt animi adfectus, qui universi corporis partes & nonnullas ex iis peculiariter agitare ac commovere solent. Confirmat id etiam vehemens idearum certarum impressio, quæ quod incerta corporis membra pro indole sua agat, res est notissima. Ita fastidium cibi vel alicujus rei, ubi de eadem cogites, ventriculum ad vomitum concitat; firmior pulchræ mulieris contemplatio, ad venerem genitales partes stimulat; appetentia cibi grati, partes, quæ digestionem præstident, contrahit, ipsisque vigorem, motum ac succum solvendis cibis convenientem subministrat. Sola porro imaginatione alvum moveri, corpus sudore digerere posse, experientia demonstrat. Ipse timor saltem a quodam morbo v.g. a variolis, pestilentia, epilepsia, ipsum morbum promte in corpore producit. Vehemens & subita impressio in gravidis quos mirificos characteres foetibus inducere idonea sit, vulgo notum. Quæ cuncta clarissime ostendunt, sublimiorem, omnisque extensæ indolis expertem adhuc virtutem inhaerere animantium & maxime hominis corporibus, quæ anima solet appellari, & quidem sensitiva. Inde omnis actio, quæ ab ea proficiscitur, animalis nominatur, cujus generis sunt motus voluntarii, animi pathemata, & omnes motus qui sequuntur sensus, desideria, appetitus.

5. Reperiuntur adhuc aliæ actiones non in omnibus animantibus, sed in solo homine, ubi nullus concursus corporum fit, nullus motus, nulla actio eorumdem subsequitur, videlicet idearum sive impressionum, quæ objectorum externorum causa fiunt, abstractio, collatio, comparatio, connexio cum interna notitia, judicio & liberrate agendi, unde nascitur ratio, veritas, quæ & alterius mentem convincere, instrere apta est & valet; quæ justis & injustis internam cognitionem & sensum possidet. Hæc nullis mechanicis legibus adstricta, hæc cum corpore nullum habet commercium, nisi quod tantum cor-

pus animatum sit ejus domicilium, & sensus materiam ratiocinationis subministrant. Hanc excellentem virtutem, mentem, rationalem animam, radium divinæ imaginis, spiritum *nat. i. xlv.* recepto sic vocabulo & Theologi & Philosophi appellant.

6. Rebus in se distinctis sic distincte propositis, judicare jam promptum & expeditum est, per naturam, quæ a medicis consideratur, & quæ corpus cum adfectum sanat, tum integrum conservat atque tuetur, minime intelligi mentem seu animam rationalem. Eodemque ex fonte discimus, neque animam sic dictam sensitivam eisdem motus qui in corpore accidunt, vel efficere vel moderari. Quamvis non negetur, hanc ipsam in corpore habere magnam, ut supra docuimus, potestatem, in pervertendis & turbandis motibus naturalibus, quorum & pertinent vitales. De natura itaque humana, quæ secundum Hippocratem est omnis sermonis seu ratiocinationis in medicina fundamentum, nihil aliud intelligimus, quam mirabile illud ipsius corporis nostri artificium, cujus autor summus artifex est DEUS, cujus sapientiam immensam similis naturæ opus repræsentat. Effectus enim merito existimatur æqualis suæ causæ. Hæc naturæ definitio omnium antiquissima. A Platone venuste vocatur natura ars divina in materia. Et Asclepiades, teste CÆL. AURELIANO L. de acutis morbis, jam olim naturam nihil aliud esse quam corpus & ejus motum asseveravit. Haud igitur immerito quaeritur, in quoniam hujus summi artificii ratio & indoles contineatur. Quod quidem paucis nos explicaturos confidimus, si demonstramus, in admirabili illa coordinatione motuum, quos ipsius corporis partes inter se locatæ ex se & sua natura suscitant, quique omnes nobilissimum in finem tendunt, naturæ vim positam esse. Neque enim ullus est artifex, cui non in opere, quod molitur, finis propositus sit, nullus porro est, qui non omnes partes machinæ omniaque instrumenta

disponat ad certum scopum. Scopus vero creatoris fuit, ut corpus nostrum motibus excitatum, & virtute sublimiori, quæ percipiendi vi polleat, donatum sit instrumentum, imo domicilium ipsius mentis cœlestis originis, ut in illo habitet, ex illo ideas hauriat, & suas functiones ad quas destinata est, exerceat. Essentia enim humanæ naturæ maxime in eo versatur, ut substantia a corpore maxime diversa unita sit arctissimo vinculo cum corpore vivo & animato. Ut itaque hæc conjunctio diu constet, opus est, ut corpus duret, quam corporis durationem & conservationem physico sensu vitam appellant.

7. At enim vero æque necessarium est, ut sensuum vis etiam in suis organis integra maneat ac illibata. Horum enim beneficio ipsa mens concipit ideas quæ cogitationum & rationis materia ac fundamentum sunt. Universi autem artificii in machina humana reconditi prima & præcipua ratio eo respicit, ut corpus in sua mixtione & structura, cum alioquin corruptioni maxime pateat, perduret atque conservetur, ut sensoriis etiam instructum sit, quibus objecta externa percipere & secundum perceptionem reagere motibus spontaneis possit. Quicquid vero eum in finem præstat, id perficit solo motu, non confuso, sed bene ordinato, & regulari, qui a recentioribus nomine mechanismi insignitur. Sicuti enim ob motum regularem & in certum finem ordinatum omnes construuntur machinæ, quæ constructio mechanismus dicitur: ita etiam nostra omnibus machinis tam naturalibus quam manufactis superior, unice a DEO summo & sapientissimo corporis nostri opifice ob certum & specialem motum contexta atque excitata est, eademque, quemadmodum omnes machinæ accurate & secundum proportionem, tempus, gradu ac portione agunt, non ex sua notitia, ratione, consilio, intentione & directione aliquid præstat in actibus na-

turalibus & vitalibus, sed secundum intellectum & rationem summi artificis id exequitur. Ingens tamen in eo deprehenditur differentia, quod in machinis arte humana factis plerumque simplex semper & idem modus sit operandi, in machinis vero divinis, plantis & animantibus variet illa operatio. Et quidem ratio est in procinctu, siquidem in illis semper una eademque dispositio permanet causalis: v. g. in horologiis, machinis hydraulicis, hydraulicoque pneumaticis; in his vero variant causæ. Neminem enim rerum medicarum peritum ignorare oportet, res externas & inter has præcipue elementa, ætherem, aerem, aquam, alimenta cujuscunque generis & res non naturales varie disponere & afficere corpora & illorum motus. Vita enim machinæ, sanitas, morbus & mors unice a causis externis fluunt. Quapropter opus est, ut medicus naturæ rerum cognitionem compertam habeat, ut identidem bene intelligat, quos effectus, vel qua ratione eos exserant in corporibus humanis res naturales. In eo enim demum versari veram universæ scientiæ medicæ cognitionem existimo, & si ne ea medicina manca, trunca ac debilis jure reputatur.

8. Quisque itaque clarissime perspicet, ad motuum æconomiam, qui vitam & sanitatem tumentur, & morbos etiam depellunt, minime necessarium esse concursum entis cujusdam, quod notitia, perceptione, multo minus quod directione gaudeat. Ejus sententiæ quoque fuerunt veteres & prudentiores recentiorum. HIPPOCRATES L. I. de Dieta §. 6. hæc prodidit: Corpora, quæ faciunt, non sciunt, quæ vero faciunt, scire sibi videntur, & quæ vident, non cognoscunt, attamen omnia in ipsis sunt per divinam necessitatem & quæ volunt & quæ non volunt. Accedentibus vero illis huc, his vero illuc & inter se permixtis unumquodque destinatum fatum explet, & ad majus & ad

ad minus. Referri huc meretur elegantissimus circa eandem rem locus qui extat in Valleriola lib. 1. locor. comm. c. 5. *Indoctras quidem animantium naturas dixit HIPPOCRATES, hoc est, non consilio, neque delectu agentes: sed profecto quasi edocta operantur, impelluntque ad id, quod usui sit animanti, ut artificiosa ipsa hominis, miraculum omne superans, structura facile declarat. Eam enim tam mirabili partium nexu, firmitudine, forma atque usu architectata natura est, ut neque ad usum accommodatius quicquam, neque ad speciem & ornatum pulchrius spectari possit: providam vero & sollicitam indicant ea, quae in morbis gravissimis & exitalibus natura, ut fervetur aeger, molitur. Siquidem adversus morbificam causam impetu valido assurgens, & decretoria, excretionefque vehementes molitur & concoctione, discretione, tandemque vacuatione a lethali morbo aegrum saepe liberat. Idem sentit ex recentioribus SYDENHAMIIUS Sect. 2. de morb. acut. p. 158. Ego, inquit, quoties naturam nomino, toties causarum naturalium complexum quendam significari volo, quae quidem causae brutae licet & omni consilio destituta, non tamen sine summo consilio reguntur, dum suas quoque operationes edunt suosque effectus exsequuntur. Nimirum supremum illud Numen, cujus vi producta sunt omnia, & a cujus nutu dependent, infinita sua sapientia sic disponit omnia, ut ad opera destinata se certo tempore quodam ordine atque methodo accingant, neque frustra quicquam molita, neque nisi quod optimum est ac toti rerum fabricae suisque privatis naturis maxime accommodum consequentia, perinde atque automata non pro suo, sed artificis consilio moventur. Et rectissime Baglivius p. 154. Naturae nomine non intelligo sapiens quoddam phantasma, vagans, & consilio singulari dirigens, sed complexum quendam generalem causarum naturalium, quae licet consilio destituantur, effectus tamen suos pariunt juxta leges a summo conditore inditas, atque ita ordinate, ut quasi summo regi consilio videantur. Multo*

vero pressius & rectius magnus ille Romanorum Medicus LANCISIUS in libro de natura corporis humani in hunc modum disserit: *Natura est vox complexi & aggregati plurium causarum secundum aeternas Dei regulas ad rerum conservationem agentium, non unum quid sive una causa, qua cunctae animalis actiones fiunt atque reguntur. Natura animantium nihil aliud est, quam organica constructio partium solidarum & peculiaris crasis fluidarum in vasis contentarum determinatis, ut congruo mutuo & plerumque alterno cum solidis motu ciantur subservientibus partibus, ethere, aeris pondere, elatere ac motu, unde dependet vita. In animantium machinis fluida contra solida nituntur. Usdem legibus mechanicis natura & ars operatur & animantium machine iisdem legibus mechanicis subiectae sunt ac artificiales & juxta HIPPOCRAT. Lib. 1. de dieta num. 13. ex manifestis ad obscura consideranda procedere debemus. Et ex recentioribus Doctis. Medicus Simson, Scotus, de re medica p. 81. de natura corporis humani ita philosophatur: Indefessus rerum naturalium contemplator omnia naturae opera concinna, elegantia, utilia atque ex causarum, quam libet, distantium mira tamen conspirantium serie ubique inter se apta & connexa comperit, imprimitis vegetantia & animalia omnia singulasque eorum species propriis quibusdam certisque subiaci legibus quarum fundamenta solertissimus rerum omnium architectus ut geometra optimus maximus in primis rerum seminibus ponere voluit; quorum vi sola & fecunditate insita e rudi primum & indigesta materiae communis mole constructas perfectasque tot miras spectabilesque rerum formas deprehendit.*

9. Quum vero non satis sit, stabilien-
liendae hujus sententiae causa allegare
autoritatem, convenientissimum erit,
& ipsa ratione hujus rei veritatem con-
firmare. Quod si enim haec ipsa, quae vi-
tae, sanitatis & morborum ac curationis

negotium spectant tantum ex corporum natura, motuum legibus & solo mechanismo perspicue possunt explicari, alienum certe est, in auxilium aliud quoddam Ens notitia imo ratione, consilioque præditum, advocare. Minus etiam congruum fuerit, id ipsum in fibris motricibus & habitu corporis nostri, ubi nullus idearum, sine quibus nec ulla scientia concipi potest, datur proventus, collocare. Quod si porro totius mundi machina solis mechanicis legibus ornatissime regitur, & tot mirabiles effectus producit, id ipsum aliis cur denegare machinis velimus, causam plane non video. Neque vero hoc loco quidquam prædest eorum objectio, qui non concipi posse existimant, quomodo cuncti, tam secundum quam præter naturam in corpore nostro motus fieri possint sub certo tempore, certis gradibus, certum in finem, per congrua evacuatoria ordine, siquidem hæc cuncta nempe tempus, successio, gradus, intensio, remissio, motui inherent, & ad motus naturam spectant; directionem autem certam in organis cum notitia interna plane pernegamus, neque aliam agnoscimus, nisi quæ ex ipsa dispositione organorum profluit. Unde quod certa tempora requirantur ad ortum & successivam perfectionem corporis nostri, quod certis & statis temporibus fiant excretiones, certis periodis redeant morbi & solvantur, certo tempore ad appetitum, somnum & vigilias incitemur, hæc omnia clarissime edocent, necessariis & corporeis ea fieri de causis. Id quod vel ex eo solo maxime judicandum, quod physicis causis, alimentorum & medicamentorum efficacia, hæc invicem immutari, crises morborum suspendi, periodi febrium accelerari, vigiliæ consueta imminui possunt. Neque vero nostra est sententia, ex eodem fundamento consuetudinis, quæ in actibus moralibus, inclinationibus, propensionibus, vitiis, virtutibus, moribusque locum habet, naturam deducere atque derivare. Non ignotum enim nobis sublimiorem virtutum & virium naturam

actionem & agendi modum esse, quam ut humanæ mentis angustia eam comprehendere & adsequi possit.

10. Neque hic valet ille mirificus consensus inter notiones animæ & corporis intercedens, cujus beneficio discimus, ex sanguinis motu, similem motum animum trahere. Ita si cum impetu fertur sanguis, animus quoque præceps, impatiens, atque impetuosus animadvertitur. Idem si segni cunctantique alveo progreditur, eadem animo lassitudo, segnities par. Ex eo tamen minime colligendum, unum idemque esse principium, quod actibus moralibus & corporeis prædeat. Consensus utique apparet dilucide animæ & corporis, ex eo tamen minime evincitur, illud, quod cogitat, quod percipit, facere corporis motus; multo minus vero ex habitu animæ, præsertim rationalis, judicanda est motuum in corpore natura. Nam anima prudentissima & in summa tranquillitate constituta v. g. in senibus, non potest impedire graves ægritudines, viscerum obstructions, scirrhus, sanguinisque & seri stagnationes huic ætati perquam familiares. Deinde in turbulento statu motuum præternaturalium anima tranquilla & prudens subsistere & permanere potest. Quod vero in actibus naturalibus & vitalibus nulla præsens sit ratio, nulla consideratio, notitia, & directio, satis superque evincunt errores, qui subinde visuntur. In quem salutarem enim & rationalem finem spectant atroces illæ convulsiones? quid boni præstant funesti spasmi, qui a venenis excitati in ventriculo, pestem & perniciem corpori moliuntur? Quo spectant tot convulsionum genera, quæ a flatibus vel vermibus in intestinis stagnantibus fiunt? Quo summi acerbique dolores? Quo vehementes acutæque febres ad læsionem levissimam vel puncturam nervi tendinisque exorientes? Certe istæ enormes commotiones sunt peiores ipsa causa, cujus gratia secundum hypothesein a prudente natura instituantur. Siquidem nisi arte succurratur exitium corpori & periculum vitæ affe-

afferunt, sique prudenti consilio & directione in morbis actiones & motus corporis administrantur, certe non perspicimus, quamobrem tam remota ab omni ratione alienaque in quibusdam affectibus motiones per incongrua loca, non debita proportionem instituuntur. Deberet in corporibus impuro sero turgidis, cachecticis, viscerum obstructionibus, scorbuticis, concitatori ac celerrimo motu sanguis circumvolui, ut sanguinis crassities attereretur, emunctoria aperirentur, & ita superfluum ex corporis sphaera ejiceretur, cum tamen ex pulsus debilitate contrarium observetur. Putredinosa quæ humoribus & sanguini in peste & malignis morbis imminet corruptio, requirit vigorem & intensiorem motus circulatorii, quo illud, quod corruptum est, auferatur, & corpus ab ulteriori labe præservetur; cum tamen & vigoris virium & motuum in his affectibus summa debilitas, & jactura deprehendatur. Ubi bilis acris exsuperans varias passiones, tertianas febres intermittentes, continuas, arduas, excitat, maximo cum æstu, siti inextinguibili, opus potius esset, si negotium cum prudentia gereretur, moderatori motu. In rheumatismis, catarrhis, arthriticis affectibus, materia peccans, acris salsa, tenuis vel etiam crassior, tartarea, per cutis meatus, aut renes eliminanda, ad articulos & fauces inclinatur, cum maxima molestia & sæpius periculo ægotantis. Quæ porro prudentia est, quæ ratio, quare sanguis abundans magno cum impetu in apoplecticis, in paralyticis ad caput feratur, funesto frequentissime eventu? ex terrore quod abortus, quod epilepsia, cordis palpitatio, & convulsionem nascantur? quænam salus inde expectanda est? Sæpe etiam sanguis & humores ejiciuntur, qui servandi erant, uti accidit in hecticis, cachecticis, hydropicis. Et sunt utique adhuc plures vix enumerandi errores, ex quibus certe nec bona vel proficua intentio, quæ ex effectu debebat æstimari, multo minus ratio vel prudentia colligi potest. Rectissime itaque

Asclepiades, referente Cœlio Aureliano dixit, *Naturam & prodesse & nocere.*

II. Neque majoris momenti æstimanda est eorum dubitatio, qui universum nostrum corpus ejusque partes tantum instrumenti & organi vices gerere, & hæc excitari moverique ab alia quam corporea substantia debere, profitentur. Sicuti accidit apud fabrum ferrarium, qui malleo pro arbitrio suo in varium utitur finem; at malleus ex toto non mere se habet passivè, sed tantum respectu manus artificis, unaque concurrente sua reactione agit efficacissime. Concedimus quoque in unoquoque motu corpus mobile considerari posse passivè, dum impellitur a movente: nihilominus hoc ipsum reagit & effectum, qui moventi negatus est, auget atque modificat. Quæ cuncta etiam concedimus in corpore nostro. Neutiquam vero admittimus, dari in corpore nostro Ens quoddam, quod pro arbitrio, pro intentione sua sic utitur partibus musculosis ceu instrumento passivo ad motus vitales progressivos, secretorios & excretorios exercendos. Paucis ubi in physicis & medicis res & effectus rerum explicari & demonstrari possunt principiis, quæ in conceptum, quæ in sensum cadunt, quæ corporeis rebus propinqua sunt, insunt & quadrant, non confugiendum ad aliud principium, cujus natura & proprietates directe non pertinent ad corpus vel ad ejus constitutionem aut operationem ordinario concurrunt. Longe aliter res se habet cum sensationibus, quæ in certis organis peculiari artificio constructis ab anima celebrantur, ita prorsus, ut hæc ipsa in organo auditus audiat, in oculo videat, in naribus odorem, in lingua gustum percipiat, ubi omnino hæc organa sese passivè habent. Nihilominus tamen si non recte constructa constitutaque sunt & vitium foveat, animæ operatio & sensitio cessat, donec sagax & peritus Medicus arte per convenientia remedia administrata labem istam & vitium emendaverit atque correxerit.

12. Afferimus itaque corporis humani naturam nihil aliud esse, quam jugem & perennem sanguinis & fluidorum in debita quantitate, temperie ac proportionem existentium progressivum & in circulum abeuntem motum cum motibus convenientibus secretoriis & excretoriis junctum, qui primario ab alternativa cordis & arteriarum systole & diastole, neque minus a fibrarum universi corporis muscularium ac nervearum tensione, robore, tono, live vi motrice elastica dependet atque efficitur, secundario vero a fluido tenuissimo aereo aethereo calido spirituoso, quod in liquido cerebri & nervorum ipsoque sanguine continetur. Sanguinis igitur jam descriptus motus circularis est unicum illud & maximum fundamentum, cui universa oeconomia animalis omnesque actiones, quæ in corpore accidunt innituntur. Hic est fons, autor, causa omnium eorum, quæ ad constitutionem perfectionemque corporis nostri pertinent. Quapropter non sine ingenti ratione hic in orbem motus, quoniam omnes actiones corporis moderatur, vitalis dicitur. Et vitam in motu consistere, ferme omnes uno ore medici affirmant. Neque opus est rationibus ad id confirmandum ex longinquo repetitis, quando experimentis exploratum est, quod simulac vel in toto corpore plane cessat & extinguatur hic humorum circuitus, sensuum ac rationis usus cum ipsa vita intercipiatur, corpore, quod beneficio hujus motus alioquin securum est a putredine, eandem tunc subeunte. Quodsi corporis membrum hoc sanguinis motu privatur, omnis confestim ejus perit usus & ad corruptionem inclinat. Præterea circulus hic firmum vinculum est, quo sanctior nostri pars, animus scilicet, quem de cælo decerpimus, amico scedere cum corpore conjungitur. Hic circulus quoque sustinet omnes sensus eorumque exercitia, hic nutrit, perficit & restaurat corpus, hic denique tonum, robur, motum vigoremque omnibus partibus elargitur. Idem a corruptione corpus, quo non quicquam

magis adfligitur, præservat, quæ universa omnia vitæ nomine quatenus vel ad corpus vel simul ad totum hominem spectant, solent comprehendere. Hic quoque circulus est, qui moderatus, æquabilis, secundum ordinem & regulam omnium partium actiones administrat, idest sanitatem efficit. Hic turbatus, morbos progignit omnis generis, eodemque everso corpus emoritur. Perquam curiosa enim est observatio, neminem mori, quin cadavera incisa causam mortis manifestam in sublato hoc sanguinis motu repræsentent: hinc vel inflammatio partis nobilioris, vel sanguinis & feri extra vasa secessio, vel polyposa concretio in vasis majoribus hærens, vel visceris cujusdam ingens corruptio & putrefactio in defunctis clarissime visitur. Imo quoque in morbis ipsis ad hunc sanguinis circuitum omnis & ratio & cogitatio medentis tendere debet: Ita syncoptici, in quibus sensu & motu cessante, vita ad tempus desinit, iis remediis quæ motum collapsum restitunt & revocant, ut sunt frictions V.S. spiritus fortes naribus & ori infusi, interna spirituosa data, aquæ aspersio frigida, a fatali meta retrahuntur. Crebriori vidimus experimento animantia, quibus nulla superesse videbatur vita, inflato aere in tracheam vel ductum thoracicum, ad vitam mox fuisse reducta, cordis motu restituta.

13. Præterea circulus sanguinis non tantum avertit mala a corpore, sed sanat etiam corpus, & hic est ille medicus, qui languores corporis curat, hæc est illa natura, quæ ex veterum etiam sapientium sententia medetur morbis, ac ab omni labe corpus defendit, firmam eidem præstans sanitatem. Quamdiu enim sanguis iusto & legitimo modo per corpus fertur, tamdiu omnis corruptionis vis, ad quam paratissimum est corpus animantium, etiam sub calido cælo & humido, qui hanc maxime fovet, infringitur ac impeditur. Et quamdiu decenti modo per venas transit sanguis, nullus morbus subsistere, nulla

pec-

peccans materia prognerari potest. Pleraque enim morborum causæ originem suam ex imbecilliori & male disposito sanguinis motu per viscera trahunt. Ratio vero quare sanguinis motus a corpore putredinem arceat, idemque a mixtionis suæ destructione, & læsione quasvis internas pernicies machinæ intendente, defendat, est; quod a jugi & perenni sanguinis progressionē & continua per innumeros canales ac tubulos multiplices pressione, diversa sanguinis elementa facili nexu in se coeuntia vel secedentia perpetuo & intime misceantur, uniantur, ut omnes & unum fluidum ex diversissimis particulis constans constituent, quod vel minimos canaliculos circuire, & non tantum omnes partes rigare & succos omnino utiles alendo, gignendo, sentiendo, movendo, necessarios elargiri, sed & inutiles superfluos, agiles, ad corruptionem inducendam proclives, iniquas tandem ipso illo intestino, sed per poros in minimos tubulos transpressorio motu dissolvere & per varia congrua emunctoria expellere possit. Quin imo ipse motus fluorum est ejus naturæ, ut non sinat putrescere. Sola enim stasi, stagnatione & quiete humorum & mors & morbus præsentissime inducitur, sola stagnatione humor decedit a nativa sua crassi, mixtione atque textura, motu vero unice conservatur. Neque vero vita directe & proxime a debita secretionē & excretionē pendet, sed a solo motu, ita etiam mors, quæ sæpius celerrime ab animi pathemate, a spasms, a causa externa proxima ratione incidit, a defectu excretionum non dependet. Videmus enim corpora quorum succi impuritatibus & sordibus scatent, vivere. Videmus etiam corpora, motu celerrimo agitata sub magna copia excretionum perire. Formale itaque vitæ & mixtionis corporeæ non tam directe in excretionibus, sed potius in ipso motu intestino & progressivo versari judicamus, non negantes, excretiones suppressas morbos causasque morborum prognerare.

14. Cum itaque tota natura microscopica, quæ proxima actionum in corpore causa, nil nisi sanguinis circulum & motum denotet, quem medicus sive in statu sano sive morbofo homo versetur, perpetuo attendere, ac respicere debet, non immerito quæritur, quomodo & a qua causa præcipua motus iste & oriatur & conservetur. Nos itaque cum contemplamur corporum interiora, deprehendimus omnino motuum instrumenta, quibus partes fluidæ impelluntur & agitantur, esse maxime fibras & musculos vi commovendi præditos. Ubi cunque proinde humores feruntur, sive utiles sive inutiles, ibi reperies musculosas fibras ac tunicas, ex quibus etiam vasa omnis generis constant. Est vero geometrico-mechanica harum fibrarum musculosarum constructio, ut irrigatæ tenuissimo aereo-æthereo elasticæ indolis liquido in justo motu se conservent, contrahantque, & hujus contractionis vigore ac robore instar emboli liquida contenta propellant, quem motum activum fibris proprium systolem Græci appellant. Quod vero contractivo motu gaudeant fibræ musculosæ, ex ipsa incisione musculorum in animalibus statim post mortem, vel in vivis etiam facta clarissime apparet. Et quod curiosum est: simulac deserit calor corpus, cessat quoque illarum contractio. Alter motus musculorum, qui priorem subsequitur, & magis passivè sese habet, est ipsorum expansio, & fit a copia & impetu sanguinis in partes musculosas illabentis. Hoc duplici musculosarum partium motu systoles & diastoles simplicissimo, totus humorum circuitus & ex eo dependens secretionum, excretionum atque œconomix vitalis & animalis universum negotium, continetur. Hic motus si salvus, integer & secundum regulam est, sanitatem efficit, turbatus vero morbos parit. Et mirabile est, quod infinitæ sapientiæ artifex Deus, certe simplicissima methodo ac via, unico nempe systoles ac diastoles motu, fibrarum motu-

motricium constrictione, dilatatione & impulsu ac progressu liquidorum, omnes actiones universi corporis & animæ functiones sustineat atque perficiat, adeo ut hujus motus reciprocatione & debito successu perpetuas sanguinis circuli, sive perpetuus & continuus motus, qui fatigavit tot nobilissima ingenia, contineatur. Ad duplicem vero hunc motum, qui & in corde & in reliquis musculis celebratur, ibique pulsus, hic tonus & tensio dicitur, duo fluida requiruntur, unum mobilissimum elasticum, quod cerebrum & nervi subministrant, & maxime moventis vices gerit, alterum crassius, quod mobiles partes tueatur, sanguinis nempe & humorum massa. Nerveum fluidum fibrarum contractionem, dilatationem vero earundem sanguinis in vicinas partes appulsus magis efficit: qua distensione & mole sanguinis efficitur, ut nerveum majori copia in arteriam distentam influat, & restitutionem atque contractionem rursus urgeat; utpote dilatatio arteriæ ad promovendam systolen & restitutionem facit, sicuti systole dum liquidum expellit, in vicina arteria promovet diastolen.

15. Deinceps ad continuandum hunc duplicem & revera vitalem cordis & fibrarum musculosarum motum observanda est mirabilis illa consensio, quæ est inter eor & cerebrum, & inter sanguinis & fluidi nervei motum. Quandoque enim sanguis ministerio systoles cordis fertur ad caput per carotides, non modo ex sanguine subtilissimo fluidum nerveum generatur, sed & facto cerebri pulsu, arteriarum pressione influxus ejus in nervos promovetur. Inde evenit, ut si quando sanguinis motus sistitur in cerebro, eo ipso quoque nerveum fluidum deserat cor ac musculosas partes, syncope id docente: Contra, quo major est sanguinis appulsus ad cerebrum, sicuti fit in febribus a sudoriferis, a motu corporis, eo celerior quoque influxus succi nervei & appulsus ejus in cor fit, unde augetur hujus systole. Hac pulcherrima harmonia & consensu

cordis ac cerebri efficitur, ut unus saltem cordis pulsus & motus, ad motus propagandos & continuandos sit idoneus, non interrupta serie in universo corpore etiam per centum annos. Qua de causa syncopitici, si saltem semel incipiat rursus cor moveri, mox toti corpori redit vita, sensus motusque. Hoc est illud artificium summum mechanicum in structura corporis nostri reconditum, quod motus vitales administrat, quod ex causis mere corporeis pendet, & natura a medicis appellatur, quæ maxime omnium in considerationem physicomedicam venire debet, si de vita, de sanitate, de morbis & illorum curatione quaestio incidit. Neque natura cum anima hoc in negotio est confundenda, quæ non motus ordinario efficit, sed potius illos percipit, æstimat, judicat, dirigit, per meras ideas & actus immateriales, non tamen sine ordine, sine proportionē. Quapropter non sine insigni ratione actiones naturales ab animalibus bene & recte veteres distinguunt.

16. Ita satis deducta & exposita natura corporis nostri, quæ etiam secundum Hippocratem medicinæ est principium ac fundamentum, facile jam intelligi poterit, quando sermo est de natura corporis robusta, imbecilli, sensibili, morbosa, quomodo hæc debeant explicari. Valida igitur, robusta, & ad vitam longam idonea natura ea est, ubi corpus fibris compactis copiosis valde tensis formatur, ubi fluidum nerveum copiosum, vasa majora & ampla, & sanguine temperato plena: ita expedite ac promte sanguis & humores per totum corpus circulantur. Imbecillis contra natura dicitur, ubi fibræ laxioris & mollioris texturæ, non tanta copia adest nervei fluidi, vasa sunt minora: quæ omnia tardiores & languidiorem humorum motum præstant. Sensibilis natura dicitur, quæ fibris subtilioribus, tensis tamen & vigore motus animatis constat, ut ad leviusculum etiam impulsu motum excitent. Et tam expedita ad motum fibrarum promptitudo

titudo efficit etiam animi habitum expeditum, celerem & promptum. Torpens natura est, in qua crassiores fibræ fluido elastico parcius imbutæ, ad motum & agilitatem parum promptæ sunt. Morbosa natura ita accipienda est, quando fibræ motrices ad anomalos motus facile suscipiendos & propagandos quasi habitum nascæ sunt, ex repetito nempe exercitio, unde magna est vis hæreditariæ dispositionis, magna efficacia morborum pertinacium, qui quasi in habitum degenerarunt. Ita porro calida & sicca natura, sive secundum Galenum temperamentum Cholericum est, quando a fibrarum prompto ac celeri motu sanguinis massa celeriori & concitatiore motu per vasorum systema circumfertur. Si placidior & moderatior est fibrarum motus, & clementior sanguinis cursus per venas sanguineum dicant temperamentum. Si vero tonus fibrarum relaxatus, si debilis est, & segni itinere sanguis per tubulos migrat, phlegmaticum audit temperamentum. Melancholicum denique dixeris, sub quo densæ, crassæ & immobiliore fibræ tardiores sanguinis circuitum efficiunt. Sequitur vero sanguinis cursum & animi habitus. Rectissime Hippocrates L. de aere, aquis & locis: *Mores naturæ compares sunt*, id est sanguinis circulo: sicuti id a me latius deductum est in *Diff. de Temperamento fundamento morum in gentibus*.

17. Denique hac doctrina de natura bene intellecta, jam facile intelligi poterit, quomodo ætas, quomodo vitæ, imo aer naturam immutet, & corpus ad varios mores, variasque ægritudines disponat. Hæc enim sunt, quæ maxime fibrarum structuram, corporis habitum, adeoque & humorum temperiem & motum immutant. Unde Hippocrates passim dicit: *Natura a natura, corpus a corpore differt*: it. Sect. III. aph. 2. *Alię naturę ad æstatem, alię ad hyemem bene vel male se habent*. Tandem etiam ex hac doctrina intelligi potest illud, consuetudinem esse alteram naturam, id quod & de moralibus & de

naturalibus corporis actionibus valet. Si enim fibræ certæ partis semel iterumque a debito suo tono, tensione ac motu recesserunt, & vel spasmodum vel atoniam passæ fuerunt, tunc rursus facile ex hac dispositione a leviori etiam causa incitatæ hunc motum repetere solent.

18. De hac itaque jam sufficienter descripta natura pronunciarunt veteres, & etiam nos pronunciamus, quod morborum sit curatrix, quod sæpe sola, nulla adjuta medici ope, ægritudines depellat. Hæc vero summæ utilitatis res, quæ proxime spectat ad scopum medicum, ut paulo curatius expendatur, operæ esse pretium duco. Dicimus itaque, naturam non alio modo morbos curare quam motu & sanguinis circulo, sive in quibusdam partibus sive in universo corpore auctiore facto. Sicuti enim sanguinis motus proxime omnes actiones corporis dispensat, animæque operationes, inclinationes, mores efficit, sensum, motum & robur partibus elargitur, corpus nutrit, secretiones & excretiones producit, ita etiam hic sanguinis circulus corpus defendit a morbis, eosdemque tollit ac sanat. Diximus supra, motum sanguinis a cordis & arteriarum motu, systole & diastole, a musculorum tensione & relaxatione decenti, iusta sanguinis & humorum copia ac temperie pendere: hinc quoque sanatio morborum per naturam ex eodem debet fundamento & ex iisdem causis explicari.

19. Natura vero morbis medetur motu progressivo auctiori, hoc ipso enim omnes stagnationes sanguinis & humorum, quæ vitæ perniciem struunt, quæ corruptionem moliantur, remouentur & plethora, quæ foecunda morborum mater est, tollitur, dum auctiori progressivo intestino motu sanguis, imo ipsa pinguedo corporis in serum excrementitium dissolvitur, quod postea per sudorem & urinam evacuat. Motu quoque auctiori serum superfluum impurum viscidum hinc inde subsistens, & fibris ac vasis impactum attenuatur, fun-

funditur, & foras ejicitur. Motu auctiori contumaces obstructions referantur, vasa humoribus infarcta aperiuntur; motu quoque auctiori sanguinis ad peripheriam corporis facto malignæ, salinæ acres sordes ex corpore propelluntur ad ejus ambitum. Ipse quoque sanguis purus mole peccans, ipsum serum quantitate exsuperans per congruas vias eliminatur, & hac ratione causis morbi sublati, corpus ab interitu vindicatur atque defenditur.

20. Hæc omnia præstat mirifica vis naturæ solennibus maxime duabus motionibus, spasmo nempe ac feбри. Spasmus fibrarum certæ cujusdam partis, major tensio, & constrictio est. Febris vero magis spasmus est universalis totius corporis, fibras afficiens, in quo omnes fibræ majori tensione gaudent, unde celerior & frequentior sanguinis impulsus & ex hac motus celeritate intestina præcalida commotio: in spasms, circuitus sanguinis maxime fit inæqualis. Dum enim ob majorem tensionem & contractionem fibrarum venæ comprimuntur, sanguinis transfluxus liberior inhibetur, unde sequitur in aliis & remotis partibus, major humorum confluxio, vasorum distensio & tandem, in iis locis ubi eminent, si minus membranis firmis subjacent, apertio, unde sanguis effunditur. Tales spontaneæ sanguinis effusiones cum levamento sæpius fiunt, & a practicis criticæ ac salutare vocantur, nullo modo vi vel subito cohibendæ. Ita sanguis per nares in juvenibus, in fœminis per uterum, in senibus per venas sedis utilissime profunditur, si nempe superfluous est, si peccat, si in debilibus naturis robore motus destitutus stagnat. Nam stagnatio maxime sanguinis, ex qua valorum, membranarum ac nervorum pressio oritur, spasmi & consequentis hæmorrhagiæ causa existit. Et sanguine superfluo evacuato reliquus in venis cruor melius regitur, subigitur, ac depuratur.

21. Febrim quoque indoles soboles spasmi est, sed magis universalis: perficitur vero sequentem in modum. In-

cipit primo spasmus in exterioribus partibus a corde remotis & in integumentis corporis, cutis contrahitur, intremiscent, in monticulos attollitur, inalgescit, venæ disparent, hinc repressus sanguis ad interiora, ibique retentus, mole sua implet vasa pulmonum & cordis interiora, inde anxietates efficit, & majori impetu ac copia illapsus in caput, largiorem fluidi nervei in nervos cordis instillationem sollicitat. Quo fit, ut interiora pectoris viscera & mole sanguinis pressa, accedente crebriori succi nervei instillatione, vehementius se contrahant, cor systole aucta sanguinem impetu expellat, qui per tensas ubique in corpore fibras transuens, attritione magna facta, calorem ingentem accendit. Hic motus auctus & calor dissolutoria virtute gaudens, minuit succorum quantitatem, ipsos in serum resolvendo & per evacuatoria copiosius excernendo. Quisque exinde facile perspicit, febrim sæpius magnam esse corporis medicinam, præsertim plethoricis, eachectici & sero impuro scatentis. Febrilis quoque motus præsidio est humidioribus, dum exsiccat, dum fibras laxas robustas efficit, & obstructa viscera refert. Magnum itemque febris est remedium adversus morbos, qui spasms innititur, quod spasmi ut plurimum fiunt ex sanguinis copia. Qua de causa tradente HIPPOCRATE L. V. aph. 70. *qui quartana corripuitur, liberantur a convulsionibus, epilepsia, melancholia.* Tum febris est medicina sanguinem depurans, quod sordes plurimas per emunctoria congrua liberalius ejicit. Memorabile est, quod scribit LANGIUS L. I. Ep. 16. p. 20 *Vidi, inquit, plus centies scabiem per aliarum febrium, præcipue quartana crisin exortam sponte exolescere citra omne medicamentorum subsidium.* Liberat etiam natura corpus per febriles commotiones & secretiones a sordibus malignis, & vitæ periculosos causticæ qualitatibus, ipsas ex interioribus ad exteriora propellendo, sicuti videmus in variolis, morbillis, erysipellate, purpura, arthritide, variisque exanthematibus,

bus, pustulis, glandularum tumoribus, anthracibus, scabie. Simulac enim hæc in habitu corporis apparent, protinus interiora fiunt pacata, anxietates, inquietudines cum febre sese remittunt. Si quando sanguis statim recipit in vasculis, ibique impactus detinetur & ingentem dolorem ac inflammationem creat, ipsa febris, quæ ut symptoma consequitur, ejus est indolis, ut motu sanguinis ad partem citatiore facto, illud sanguinis, quod ibi hæret, quod stagnat successe vel discutiat, vel ad motum ac ordinem reducat. Magna itaque præstat febris in medendo & sanum corpus reddendo, mirabilisque res est, infinitam sane divini opificis sapientiam ac providentiam declarans, quod ipse morbus remedio & præsidio corpori, quod ipsi causæ removendæ, a qua excitatur, idonea sit. Voluit nempe immensus Dei amor, ut perpetuo sub dolore afflictioneque lateat utilitas & salubritas. Equidem motus febrilis per se non bonus, non salutaris dicendus; nam per se & absolute nil nisi motus est deflectens a regula, qui exercitium actionum s. n. pervertit, turbat, qui quandoque etiam perpetuo fere noxius est, ut apparet in hectica: salutaris autem fit relative & per accidens, quando causa morbi ita comparata est, ut jugulari & corrigi ab auctiori sanguinis motu possit.

22. Neque vero natura vitia ex sanguine nata tantum tollit, & febre medetur, sed & superfluum & impurum ferum magno cum emolumento educit. Quod ipsum videmus in coryza, in tussi, diarrhæis, vomitu, sudoribus: quæ evacuationes consuetæ præservant sapientissime corpus a gravissimis morbis, quod vel ex eo patet, dum imprudenter suppressæ, vitæ periculum afferunt, & morbum futurum certo prænunciant. Fiunt & hæc evacuationum species non sine motu sanguinis concitatori, non sine extremorum strictura, nec sine motu peristaltico ventriculi & intestinorum aucto. Augetur hic motus, ubi tunica partium nervæ, vel a mole ma-

teriæ vel ab ejus acrimonia premuntur & vellicantur. Is enim est omnium fibrarum & tunicarum nerveo-carnosarum genius, ut exterius mole nimia pressæ, vel a stimulo falso, acri, punctæ aut agitæ sese fortius contrahant, quam contractionem postea similis expansio sequitur, quæ ratione per universum intestinorum volumen expedita & celerissima fordium sit dejectio. Præterea & alii chronici & veteres affectus sapientissime sponte tolluntur a natura, motu materia peccante vel extra corpus vel ad alias partes transmissa. Ita vidimus asthma suffocativum per erysipelas, per tumorem pedum cedematolum sublatum. Vidimus epilepsiam & melancholiam curatam per scabiem, melancholiam & insaniam per varices, per hæmorrhoides, tumores pedum & ventris per largius urinæ profluvium.

23. Hisce dictis morbis natura sola medetur, parum juvenibus remediis; ita plebeji, rustici, & populi, qui medicis destituntur, vel natura aversari solent remedia, solius naturæ beneficio convalescunt, restituuntur, & sæpe longe felicius his, qui pluribus medicis ac medicamentis usi fuerunt, dum varia moliendo potentioribus, remora potius injicitur efficaci naturæ operationi. Memorabile est, quod scribit SANCTORIUS Sect. I. aph. 139. *Nobilium fere nemo cum remediis sanatur, qui peste laborat, plebeji vero sine his plures sanantur.* Id quod certissime etiam valet de aliis morbis, qui felicius curantur sine medicis, quam si a medicis tractentur.

24. Eget vero natura in sua curatione ordine, eget etiam tempore; unde observamus certo tempore prodire variolas, morbillos, erysipelas, certis temporibus recurrere sanguinis criticas per uterum & hæmorrhoides evacuationes; certo tempore, maxime septimo die, solvi graves inflammationes, septimo, undecimo vel decimo quarto die febres continuas & ardentis solvi; certis quoque temporibus fieri in febribus evacuationem per sudorem, per alvum; & in gravidis a vehementi uteri hæmorrhagia abortum fieri debito tempore.

Cer-

Certum etiam requiritur tempus, ut in coryza, in tussi, materia præparetur, quæ ad excernendum sit apta; destinatum etiam tempus desideratur ad materiam arthriticam podagricamque corrigendam, ut ad excussionem, ad transpirationem fiat idonea. Certe etiam tempora observat natura in repetendis motibus spasmodicis item febrilibus, unde recursus & paroxysmi morborum sunt statis periodis.

25. Verum enim vero hæc accurata temporum observatio minime designat superius quoddam libere, moraliter, cum prudentia & intentione agens principium, sed potius certum tempus, determinatos motus seu effectus denotat, qui sunt in corporibus & a corporibus. Quid enim aliud est tempus quam certus numerus, duratio & successus motuum. Quandocunque itaque singularis effectus in corpore nostro fieri debet, ut vel materia maligna mitigetur vel corrigatur, vel certa moles humorum dissolvatur, & evacuetur, certus numerus, gradusque motuum necessarius est, consequenter etiam certum tempus. Deinde, ut materia peccans, horum morbosorum motuum causa, mole vel motu inimica generetur, opus etiam est tempore. Ut fibræ morrices a spasmis & vehementioribus motibus debilitatæ recipiant vigorem & robur, quo agitationem & impulsam causam morbosam vel mole vel qualitate agentis recipere, reagere & se rursus contrahere possint, opus pariter est certa temporis periodo. Ex quibus jam facillimum erit, paroxysmorum sive motuum morbosorum recurrentium rationes repetere.

26. Neque vero solum natura agit & sanat in tempore, & cum tempore, sed & per vias & emunctoria humori peccanti accommodata atque convenientia, quod excernendum est, ejicit: idque minus efficit directione motuum ad has partes vel consilio aut prudentia quadam, sed ex sola etiam mechanica ratione & necessitate. Rudes enim & crassi humores per ampliores tubulos ac meatus pa-

tentiores, tenuiores per angustiores poros sua sponte feruntur. Ita biliosa & viscosa in prima regione subsistentes fordes, commode per alvum eliminantur. Serum superfluum salino-crassum opportune per urinarias vias & itinera evocatur. Salivæ tenuis latex per salivæ fontes, mucus per narium ductum, bronchia pulmonum, fauces & crassiora intestina evacuatur. Subcutaneæ vero contracti tubuli tenuissimum salsumque vaporem exterminant. Prout igitur humor excrementitius crassior vel tenuior in morbo peccat, eo plus per hæc vel illa loca amat evacuari.

27. Quum itaque natura tam providus & sapiens multorum affectuum sit medicus, & sæpe sola sine alia externa ope feliciter illos tollat; merito talismodi in casibus medicum oportet esse plus spectatorem quam actorem. Plures enim dantur morbi ipsa teste experientia, qui sine medici ope sanescunt. Ita variolæ & morbilli certis temporibus tam benignæ indolis observantur, ut sine vehementia symptomatum decedant. Intermittentes febres, pleuritides, peripneumonix, catarrhales febres, nullam medici opem sæpe desiderant. Ardentes, rheumaticæ, erysipelaceæ febres feliciter sanantur sine medico, quam eodem accedente. Quin etiam præstat non raro, si veritatem fateri velimus, soli naturæ committere curationis negotium, quam imperiti medici experimentis sese tradere. Is enim, cum minus intelligit naturæ salutarem sanandi vim vel non attendit, varias corpori & ejus motibus noxas molitur, magno cum ægrotantis detrimento. Id quod faciunt maxime ii, qui, antequam materia cocta & præparata ad exitum sit, eandem agitant, commovent, & expellere conantur, nec non ii, qui per alias & incongruas vias, quibus peccans humor non respondet, eum educere student, qui motus improvide & intempestive augent, cum potius sint pacandi; vel qui motus deficientes, qui excitandi maxime erant, suppressunt atque extinguunt. Peccatur

hur hac in re toto die, quod admodum dolendum est, dum medici imperiti suis arcanis & generosis auxiliis nimium fidentes, nulla causa morbi, nulla methodo, nullo tempore observato, multum agrotantibus detrimenti afferre consueverunt & quod victrix natura ex tot obstaculis eluctata salutariter effecit, arroganter plerumque ac proferve sibi tribuunt, magnamque inde gloriam ac præmium aucupantur. Non minimus igitur labor medici est, nosse naturæ ductum, genium, processum, vias & salutes motus curandi, ne illos turbet impediatque, aut ubi ipse agere atque adjuvare naturam debet, id soli naturæ permittat.

28. Absolvimus jam laudes naturæ medicatricis, ordo nunc exigit, ut quid ars valeat, & efficere possit in medendo, dispiciamus. Non enim semper & ubique naturæ vires ad restitutionem & reparationem illius, quod læsum est, sufficiunt, sed interdum plus valet docta ars quam natura. Nam ubi gravior solidarum partium læsio, ubi insignis partis facta est jactura, vel prava dispositio aut confirmatio membri, ibi naturæ vires plane deficient. Ita nullus a natura effectus expectandus in luxatis, in fractis membris reponendis, excrecentiis tollendis, & in surditate, quæ fit ab obturatione meatus auditorii, vel in cæcitate, quæ fit a pannopupillæ superincrescente, aut consummata cataracta. Nihil quoque præstare potest in uteri vel ani præcidentia, in herniis, in exstirpatione membri emortui, in calculo, secundinæ vel foetus extractione. Idem evenit in curandis ulceribus fistulosis, absumendis tumoribus, evellendis scirrhis, removendo cancro, exedenda cariola excrecentia, aneurysmate curando, quibus ipse casibus natura parum valet, multum vero, imo plurimum ars sibi vindicat, & maxime ea artis pars, quæ manu curat, & omnibus medicis eo commendatior esse debet, quo evidentior ejus est effectus.

29. At vero non tantum magna artis in externis vitiis tollendis est præstantia,

sed & ad internos sese extendit morbos. Ex quorum censu maxime eminent morbi sic dicti chronici, qui a natura vix tanguntur, sed artis exigunt necessitatem. Et ut exemplis rem declaremus, nunquam lues venerea solius vincitur naturæ viribus, sed validissima exigit remediorum genera, quæ segnes motus excitent, obstructions contumaces glandularum excutiant, & impuram lympham per sudorem aut salivales fontes magna vi expellant. Quorsum spectant sudores largi & salivationes liquorum decoctis, inedia, mercurio bene præparato, antimonialibus essentiis excitata, quorum decenti usu certe morbus contumacissimus evinci potest. Scorbutus affectus est rebellis & symptomatum atrocitate fere infamis, tot regiones pervagans, quia natura minus, heroicis vero auxiliis commodissime depellitur. Quæ laude pollent remedia sale volatili acri balsamico imbuta, decoct. ligni guajaci, assaf. corylor. pini, summitatum centaurii min. essent. alexipharm. tinctura bezoard. volatil. spir. cochlear. cum oleo suo probe saturatus, tinctura anrimonii acris, pilulæ ex gummatib. inedia, motus & exercitatio corporis. In juvenili ætate & corpore existente calidiore diluentia, ut serum lactis cum herbis antiscorbuticis mixtum, acidularum & aquarum salubrium potus valde proficiuus est. Phthisis ex pulmonum ulcere nata si sanationem adhuc recipit non a sola natura, sed ab arte maxime curatur. Neque ignotum est medentibus, quam insignem opem promittant hac in re lactis cura, balsamica temperata, decocta, quæ ingrediuntur scordium, hederæ terrestris, fanicula, herb. agrim. plantaginis, flores millefol. hyperici, rad. lymphit. major. emplastra balsamica toti thoraci applicata, non omisso victu ex cancris, cochleis, ostreis, moderatori corporis motu, inque principio mali leniori V. Snc. Fœda scabies, fœdissima lepra, effectus naturæ prorsus eludunt, quæ tamen heroicis remediorum generibus decenter applicatis cedere solent. Hujus generis sunt mer.

mercurius dulc. regul. antim. medicinal. ſ. & lac ſulphuris, tinct. antimon. acris, tinct. ſulphuris, cum decoctis emollientibus & diluentibus exhibita, non neglecto balneorum uſu, ſanguinis detractiōe & leniori alvi ductiōe. Podagra & arthritidis genera ex habitualibus ſunt affectibus, nihilominus ſi non curantur, tamen multum levantur laetis cura, hæmorrhoidum provocatiōe, temperantia in viſtu & venere & corporis motu uſuque thermarum & aquarum ſalubrium. Ingens & diuturnum malum eſt, quo hypochoſtriaci torquentur, cujus viſ tamen ſi non tollitur, attamen imminuitur recto uſu thermarum, acidularum, martialium, temperate balſamicorum, ſanguinis detractiōe, hæmorrhoidum fluxu, & pilularum balſamicarum, quæ inteſtinorum tōnem roborant, uſu. Deſiderat quoque hic affectus motum corporis, juſtam diætā, abſtinentiam a frigore, ab acidis, a leguminibus, a flatulentis.

30. Inveteratam epileſiam, quæ etiam per XX. annos ægrum traxit, naturæ beneficio curatam ignoramus. Novimus vero id factum ab emeticorum uſu, & ſpecificis antepilepticis ex animali regno petitis. Colica convulſiva, præſertim quæ a ſaturni ſumo improvide excepto metallurgos vexat, ad lethum vel inſanabiles morbos deducit, niſi occurramus internis emollientibus, oleoſis carminativis, extrinſecus balneis, & clyſteribus mere oleoſis ventri infundendis. Quis ignorat porro arſenici deleteriam vim tot funeribus famoſam, ſi intus hauriatur, quod ut venenum omne cito jugulet, ſi naturæ expectes præſidium, quod promte contra præſtat oleum & lac in copia hauſtum quæ & defendunt ventriculi tunicas ab inflammatione ac eroſione, & irritando vomitum virus e corpore rejiciunt. Morſus canis vel lupi rabidi ut plurimum funeſtus eſt, & omnem naturæ vim reſpuit, quam tamen ars ſuggerit, ſiquidem experientis compertum eſt, fructum occiſi illius animantis quod læſit

impoſitum parti affectæ prodeſſe. Paralyſes & nervorum reſolutiones ſenſu & motu privant corpus & partium uſum auferunt, nihilominus, niſi inveteraverit malum, ſub ætate florida tempore verno curationem ab arte recipiunt, quam præſtant præter linimenta ex oleis nervinis balſamicis parata, & ſpinali medullæ inuncta, laconica balnea ex formicis parata, decocta ex lignis balſamicis, herbis cephalicis, & purgantibus facta, pilulæ cephalicæ purgantes, ſuccinata cum ſpirit. ſalis ammoniaci, & ſpiritu cornu cervi mixta. Guttam ſerenam incipientem diſcuſſam vidimus uſu pilularum cephalicarum, & liquore ſpirituoso balſamico fronti & temporibus crebrius cum linteis impoſito. Deperditus auditus ingens eſt vitium, nihilo ſecius purgante fortiore cum cephalicis nervinis mixto, inedia & ſudoriferorum uſu quandoque ſuperatur. Cachexiæ, leucophlegmatiæ, anaſarcæ, tumoribus ventris & pedum oedematōſis, quæ mala per ſe rarius aut nunquam ſaneſcunt, magnum auxilium & ſpem valetudinis promittunt ſalia lixivioſa in copia ſumta, extracta amara cum balſamicis, it. martialia cum debito regimine motuque corporis propinata. Quæ menſtruorum difficili obſtructione laborant, opem tandem inveniunt ex V. Sne. uſu thermarum, pilularum balſamicarum, martialium, & motu corporis. Gonorrhœa exigit quoque artis opem, neque a natura ſponte ſuperatur, ſed latius ſerpens etiam ipſam ſanguinis maſſam inquinat, commode vero tollitur, ſi præmiſſa fuerint purgantia, balſamicis gummatis & ſubadſtringentibus pilularum forma exhibitis, it. injectionibus quæ & purificant conſolidantque. Sævum & contumax malum fluor albus in feminis eſt, qui artis multoque magis naturæ vires ſæpius eludit, infuſis tamen purgantibus & roborantibus ex rhabarb. fibris helleb. nigri, meliſſ. cort. ſaſſafras, ref. ligni aloes, guajaci paratis, it. ſuſſimigiis ex racamahaca cinnab. ſuccino curationem tandem admittit. Lumbrici

in intestinis hærentes, quam sæva nervolo generi inducere soleant pathemata, experientia docet quotidiana. Frustraneus hic est omnis naturæ conatus, qui magis adjuvandus est mercurialium & acriorum stimulantium, it. asæ foetidæ, myrrhæ, tanacetii, camphoræ, sem. fantonici, que specifica adversus eos virtute gaudent, adsumptione. Viscosa materia ad calculosam concretionem vergens in renibus vel in vesica urinaria subsistens commodissime educitur sub fabuli vel muciformis tinctura cantharid. tartarificata, clysto antimonii tartarific. liquore silicium, usu thermarum Carolinarum, pulvere Volckammeri, & in plebejis allui usu. Eximie vero mitigant cruciatus ex renum calculo oriundos fructus alkekengi, semen cumini, amygd. amaræ, usus thermarum Carolinarum, mel & ejus generis plura. In effræni maniacorum delirio compescendo omne naturæ molimen supervacuum est, sicuti contra pulvere ex herbis specificis parato, cum spiritu vini sumpto, illud penitus sublatum animadvertimus. Imo vidimus quoque, ab epoto asinino sanguine cum lacte illud levatum ac egregie mitigatum. Periculosus apoplexiæ morbus sola sapius sanguinis largiori detractione ex manu discutitur, quale auxilium natura non subministrat. Contracturæ partium omne naturæ auxilium renuunt, axungie vero animantium cum oleis nervinis mixtæ, item fofus adfecti membri ex sanguine animantium calenti, potus aquarum salubrium acidularum integritatem quandoque partis restituunt. Tertiana autumnalis & quartana contumax diutius protractæ viscera & imprimis hepar, unde hydrops nascitur, corrumpunt: ad eas vero expugnandas multum faciunt mercurius dulcis & reguli antim. medicin. martialium ac chinæ chinæ opportunus usus.

31. At vero in allegandis curationibus, quas ars potius quam natura perficit, prolixiores esse nolumus, cum ex dictis clarissimum sit, medicum, arte sua, modo illam recte didicerit, corpo-

ris humani miseris egregie posse succurrere. Et certe, quid medicus valeat, quid ejus ars efficiat, longe clarius in curandis passionibus chronicis manifestum sit, quam ex cura acutorum morborum apparet. Hic enim natura plus valet arte, ibi ars plus natura. In quam rem elegantia sunt verba, quibus Corn. Cels. libro tertio operis sui præfatur: *Magis tamen, inquit, ignoscendum est medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim breve spacium est, intra quod si quod auxilium non profuit, æger extinguitur. Ibi & deliberationi & remediorum mutationi tempus patet, adeo ut raro, si inter initia accessit medicus, obsequens æger sine illius vitio pereat.* Neque tamen existimandum, in hisce curationibus naturam plane non succurrere, sed potius ita sentiendum, naturam & horum morborum & harum passionum curam absolvere, non vero solam, sed arte adjutam. Unde etiam multum interest, quam naturam in hisce languoribus medendi nactus fuerit artifex, si enim plane imbecillis, debilis & languida fuerit, si motus naturales prorsus deficient, fibræ penitus tono ac robore exutæ, viscera obstructa & corrupta sunt, nihil efficere potest: ergo & ars sub favore naturæ militat, & sub ejus præsidio morbosas depellit ægritudines. Quin etiam quod maximum, in horum quoque morborum curatione imitari debet naturam. Hæc enim motu fibrarum auctiori, humorum motu intensiori facto, & excretionibus liberioribus & liberalioribus acutas passiones tollit. Et sane, quæ supra laudavimus medicamenta non alio modo operantur, quam quod constantem, segnem & languidam naturam erigant, motus suscitent in solidis & fluidis partibus majores, intensiores, excretoria aperiant, & ipsas excretiones adaugeant. Propterea & acutæ & chronicæ passiones motu adaucto curantur.

32. Verum enim vero neque in acutis passionibus natura semper sola bene peragat negotium suum, sed utique & ars ut ipsi subveniat eamque adjuvet necesse est. In inflammationibus præsertim viscerum & in corporibus sanguineis V. S. maximum & necessarium est præsidium, & sine ea sæpe etiam inter initia præcipue morbi repetenda vix peripneumonia, angina, uteri & renum inflammationes feliciter curantur. In febribus synochis & ardentibus magnum quoque a V. S. peti potest auxilium. In variolis, morbillis, imo intermittentibus febribus utile sæpius est sanguinem detrabere, si vasa nimium ipso turgent. Non directe quidem sanguinis missio tollit febrem vel inflammationem, sed tam symptomatum vehementiam avertendo, quam circulum humorum promptiorem efficiendo magnum in curando momentum affert. In sanguinis nimio per pulmones, per uterum, per hæmorrhoides profluvio sanguinem mittere convenit, ut impetus fluxionis a parte laborante avertatur. In gravioribus artuum vagis doloribus solamen ingens sæpe affertur, si sanguis mittitur.

33. Emeticorum quoque prudens usus multum naturam adjuvat in medendis acutis passionibus, ubi colluvies est ex intemperantia & diete vitio plurimarum sordium acidarum, biliosarum, viscidarum in febribus, siue malignæ fuerint, siue intermittentes, siue lentæ. Necessarium tum est, ex duodeni & ventriculi sinu has fordes exonerare, ne plus oneri sint naturæ, peccantem materiam foveant, augeant, & graviora symptomata inducant. In variolarum & morbillorum morbo emetica divinam sæpe ferunt opem, quippe natura sæpius in principio hanc evacuationem intendens medicis viam monstrat. Certissima & multiplici experientia compertum est, a medicis Berolinensibus peritissimis, secure non modo, sed cum magno etiam levamine & in principio & in medio ac declinatione morbi dari emetica, prudenti & parca manu porrecta. Experimentum id jam tribus vicibus fecimus

felicissimo successu tribus in infantibus, periculose ex variolis decumbentibus. Hi maxime circa tempus suppurationis summa anxietate, inquietudine, difficultate spiritus cum suffocationis metu & virium jactura correpti, data quarta parte tartari emetici in liquido, per sedes & vomitum incredibilem viscidæ humoris copiam excreverunt, unde mox cessantibus symptomatibus viribusque receptis vitæ periculo erepti fuerunt. Tentavimus id paucis abhinc diebus in infante trium annorum. Laborabat non ita pridem morbillis, qui quarto die, ipsis jam se ostendentibus mirum cœpit languere cum spiritus difficultate, somno fere nullo eoque pavidò. Mox agebat, mox incalescebat corpus, dedimus septimam partem grani tartari emetici cum aliquot guttulis essentia castorei & cochleari aquæ menthe, a cujus usu non vomuit, sed ter dejecit per alvum copiosam viscidam viridissimam male olentem materiam. Factum exinde, ut mox resumeret vires & meliuscule se haberet, largiter in cute protrusis maculis. Hæret ut plurimum, ut nostra fert sententia, fomes plurimorum exanthematum, variolarum, morbillorum, purpuræ primis in viis, & quam maxime in flexura duodeni, & ex lymphæ salivæ & bile corrupta producit: quin etiam observavimus, insultus arthriticos consuetos perpetuo fere mitiores, quando statim inter initia leni emetico, vel solo vel cum laxante mixto prima regio sordibus evacuata fuerit. Novimus chronicam purpuram non prius corpus deruissse, quam post simili modo factam per vomitum expurgationem. Faucium periculosa inflammationes, aphtæ sordidæ acutis & malignis febribus non raro supervenire consueverunt, nullam aliam ob causam, quam quod morbi tempore ob alvi per aliquot dies adstrictionem sordium corruptarum subnata fuerit in intestinis copia. Juvat ibi quoque lenioribus clysteribus, salibus abstersivis corruptam materiam detergere & educere. Contumacia intermittentium sæpius non nisi emeticis & ex metallorum familia

milis sumtis purgantibus vincitur. Pestis, dysenteria etiam contagiosa ut plurimum minieram, ac fomitem alit primo in intestino: unde quæ blando vomitu hanc ipsam evehant dare consultum est, experientia id attempta ac frequenti confirmante. Sæpius factum, ut unico emetico & subsecuto sudorifico in principio febris malignæ dato, totius morbi vis & impetus simul & semel sublatus fuerit.

34. Magna quoque est vis & efficacia sudoriferorum & diaphoreticorum, quorum prudens usus naturam in morbis acutis egregie adjuvat. Unicum auxilium in peste in sudoriferi potentis, quale est acutum alexipharmacum, maturatione exhibitione positum esse, omnes uno ore affirmant. Malignæ quæcunque & quæ associantur inflammationibus, continuum eorum, quæ diaphoresin clementer movent, usum, quo nec quicquam datur præstantius, postulant. Blande enim & successive materia maligna corrigi, & stasis sanguinis dissolvi amat. Nitrosa etiam magna sunt remedia, quibus naturæ languenti in acutis, ubi ingens æstus & quasi interiorum incendium jungitur, succurrimus, id quod obtinet in ardentibus, cholericis, inflammatoriis febribus, necnon intertiana continua æque ac intermittente: sedato sanguinis vehementiore æstu, omnia pacatiora sunt & expeditius morbus procedit ejusque sanatio. Fixiora terrea, temperantia, diluentia, in acutis, quibus exanthemata sociantur, ab acri caustica materia subnata, admodum sunt proficua. Hujusmodi etiam in fluxionibus acutis, diarrhœa, dysenteria, dare per necessarium est. Neque anodynus, præcipue correctis carere potest peritus medicus, in juvando naturæ opere circa sanationem acutorum occupatæ. Commendamus hujus scopi causa, theriac. coelest. Wildegansij pilulas, & emulsivæ papaveraceæ. Ubi enim atrocitas dolorum & spasmodorum urget, & ex hac metus est febris gravioris, vigiliæ, delirii aut convulsionum, jucundissimum hæc ipsa afferunt alleva-

mentum. In dysenterico etiam fluxu pulcherrima hæc sunt medicamenta.

35. Multum quoque medicus præstare & naturæ auxiliari potest commodo regimine, quod sæpius plus valet remediis pharmaceuticis. Ita non modo proficuum sed & necessarium est in omnibus inflammationibus & febribus exanthematicis, præsertim in principio & statu, moderatori calore frui lecti & hypocauti, in puro & temperatori aere versari in quiete & transpiratione servare corpus, cavere affectus & omnem excessum internum & externum calorem. Imperandus quoque semper tenuis victus, & humidum largius offerendum, circumcidendum vinum & excludenda omnia, quæ valde nutriunt. Expedit quoque nosse, quomodo æger se habere debeat circa morbi declinationem, circa critica tempora, quod excretiones non sint sistendæ nec ad inconvenientia loca urgendæ, sed immoderatiores placide moderandæ. In blanda diaphoresi corpus semper servandum, quam temperatioribus analeptis jusculisque calidis excitare convenit. Quæ cuncta satis superque declarant, utique & artem valere ac medicinam in acutis passionibus persanandis, non modo ad evitanda pericula, sed & ut celerius ac securiori via secunda recuperetur valetudo.

36. Ex his jam dictis clarissime intelligitur, naturam in negotio sanandorum morborum corpori eximio esse præsidio, dum ipsa sola nonnullos curat. Vidimus quoque ingentem artis medicæ præstantiam in adjuvandis & moderandis naturæ conatibus, vel etiam in excitandis languentis & quiescentis naturæ officiis, ut tam naturæ quam artis sua constet laus, sua gloria. Sequitur jam ut etiam de artis medicæ præstantia in averrendis morbis dicamus. Profecto hoc in negotio medicæ usus eminentissimus. Cum enim certum sit & a rebus, quæ appellari solent a medicis non naturales, aere, victu, motu, excretis, retentis, animi affectibus, & quæ sunt generis alia, pendere sanitatem & mor-

bos proficisci; certe ut ea sciamus quæ prosint & noceant humanis corporibus, & specialiter certis subiectis, pars medicina est utilissima. Natura hic nullum selectum novit sed prudentiæ opus est, ut scrutemur eas res, ratione & experientia in consilium ducta. Et ita præscribere sanitatis leges convenit, ut imminetia mala avertere possimus, profecto enim medicina ingens usus est in præservandis adfectibus, & utinam majori studio ac labore hanc medicinæ partem agerent illi, qui medicinæ scientiam sibi vindicant, utinam etiam qui sanam & longam vitam ducere exoptant, medicos peritos consularent, vel sui ipsius corporis medici essent. Potest ars medica tollere morbos, sed longe potentior valet eos præcavere & ut ne fiant impedire. Est quoque tutius cavere, ne corpus in morbos proruat, quam ipsos præsentis depellere. Quid aer, quid aqua, motus, victus, animi tranquillitas, cibi quantitas & qualitas, quid V. S. purgatio, abstinencia, balneorum, aquarum salubrium, thermarum usus hac in re possit, iis non ignotum est, qui harum rerum naturam, operandi modum, vires, effectus & naturas hominum accuratius perspectas habent.

37. Neque etiam promiscue omnibus corporibus idem regimen vitæ convenit, sed etiam in eo necessarium est distinguere subiecta. Rectissime enim Hippocrates: Corpus, inquit, a corpore, natura a natura differt, & sapissime quod alteri inimicum, alteri est amicum. Quam maximopere igitur in hac re commendamus, naturas hominum scrutari atque cognoscere. Omnes quidem hoc clamant uno ore, sed quid intellectum hoc ipso velint, destituti claris rationibus applicare non satagunt. Ex iis vero, quæ supra posuimus, haud difficile erit ea explicare. Qua propter naturam corporis humani cognoscere significat, nosse vires, nosse robur

partium, atoniam vel motuum ataxias. Ad cognitionem quoque naturæ humanæ pertinet, habitus corporis scientiam in numero habere, quanam sit vasorum copia, amplitudo, viscerum constitutio, qualis sanguinis copia, temperies, mixtio, qualis sit ejus motus & circuitus, quod ex pulsu, calore & transpiratione judicamus, qualis sit tonus ventriculi & intestinorum, quod ex appetitu, digestionem & alvi excretionibus patet, qualis habitus animi sit, & simul corporis, ad has vel illas passiones: quales ingenii vires, inclinationes; quæ etiam cuncta corporis naturam, fibrarum motum ac tonum & humorum circulum manifestant. Jungi hisce omnibus debet parentum constitutio, solum natale, ætas, vitæ genus, clima, victus, quæ universa misceæ naturam corporis immutant; & ut rem in pauca contrahamus, cardo universæ scientiæ medicæ unice in eo versatur, ut naturam hominum in statu sano & ægroto perspectam habeamus, & quomodo arte, i. e. motus & medicamentorum præscriptione, nec non ipsa manuali operatione eam adjuvare debeamus.

Finire placet nostram dissertationem veteri Medici Damasceni dicto: aph. 23. 24. *Victus & natura curant morbos, medicus utriusque minister est, proinde si naturam juveris, medici munus præstiteris. Id enim solum est officium medici. Si naturam succumbere permiseris, nihil egeris, & carnificem magis quam medicum representabis.*

DISSERTATIO II.

DE RECTA ET SIMPLICISSIMA
NATURÆ MEDENDI
METHODO.

§. I.

Quemadmodum ineffabilis sapientia, in universa rerum naturalium œconomia, cuncta certo numero, mensura ac pondere administrat, & nihil sine ordine, sine fine, sine causis fini proportionatis perficitur; ita quoque in œconomia corporis nostri vivi & sani omnia, quæ fiunt, certo ordine certoque causarum nexu atque successu continentur. Vita & sanitas a convenienti structura solidarum & dispositione fluidarum partium, a certis quoque motibus, quibus separantur utilia & inutilia excernuntur, dependet. Neque aliter amissa sanitas recuperatur, vel morbus, interitum corpori minitans, profligatur, nisi sub certo motuum ordine, successu, seu tempore. Sive enim natura sola, quæ sæpe optime gravissimis morbis medetur, siue arte adjuncta sanet morbos & ab interitu & causis lædentibus corpus vindicat: certa semper methodo, certo ordine, certo tempore, certis motibus causæ morbi-ficæ oppositis id perficit. Hanc itaque methodum, qua ipsa natura felicissime utitur, hunc medendi ordinem, is, qui artis opera feliciter exercere cupit, maxime omnium exquisitè nosse debet, quia solidior medicus sine ejus cognitione nihil cum certitudine, cum securitate, cum promptitudine in curando expedire potest. Equidem nullus fere medentium est, qui sine methodo in curando se procedere fateatur, sed omnes eam summe esse necessariam asseverant. Quisque, qui rationalem medicinam proficetur, clamabit, causas morborum removendas & ob id apta remedia invenienda esse: sed sicuti in genere id recte dictum est, ita postmodum in applicatione miras hal-

lucinationes & ingentes errores animadvertimus. Quisque enim fere, pro suo captu vel arbitrio aut hypothesebus, siue potius principiorum fictionibus & pro doctrina a præceptoribus hausta, dissidentes & quæ explicari minus queunt, morborum sibi fingit causas, unde non potest aliter fieri, quin etiam in remediis inveniendis, inque iis adplicandis non una & constans sit consensus, quod non in mediocre medentium, neutiquam vero in artis, quæ firmis gaudet fundamentis, opprobrium & agrotorum damnum vergit. Recte enim, effato HIPPOCRATIS, *kib. I. de victus ratione §. 15. medicorum controversia justam ignorantie suspensionem, eorum vero concordia magnam spem ostendit.* Jam maxime id dictum valere debet de medendi morbis methodo, in qua si dissentiant medentes, non leve ignorantie vel incertitudinis indicium est. Quis enim sibi persuadeat, sub tanto dissensionum numero & contraria sentientium divortio veritatem, quæ una est, non multiplex, quæ simplex & facilis, non conficta, non perplexa, consistere possit?

2. Nos itaque, sicuti non sine singulari auxilio divino didicimus in medicina, siue ad theoriam siue ad praxin pertineat, omnes hypotheses, quæ nonnisi principiorum fictiones sunt, & sub quibus veritas & certitudo stare nequit, contemnere, imo nihili habere: ita in pathologicis seu legitimis morborum causis adquirendis & remediorum prudenti administratione hoc tenendum esse plenissime statuimus. Et sicuti in tota medicina explicanda, siue in iis rebus, quæ ad interitum vel salutem corporis pertinent, nullo alio, quam unico, eoque verissimo, simplicissimo & quod in natura corporis nostri continetur, hætenus usi sumus principio & nihil aliud est, quam sanguinis & humorum liber & moderatus ex debita partium solidarum contractione & dilatatione proficiens

progressivus motus : ita etiam ex hoc ipso vera medendi via ac methodus est deducenda , imo rectissime inde deducitur . Quod si enim verum est , uti verissimum , quod sine arte & ope medicorum sapius felicissime gravissimi morbi sanentur & aegrotantes solius naturæ & corporis viribus sani fiant & ab interitu vindicentur : quod si etiam verissimum est , naturam prævalere arti , quæ tantum imitatrix & adiutrix esse debet : rectissime sane concluditur , eam methodum , qua natura sola curat morbos & cujus auctor sapientissimus Deus est , cognoscendam ac imitandam esse . Hanc itaque naturæ in morbis curandis methodum , quæ viam curandi artificii medico monstrat , invenire ac perscrutari & certas inde medendi leges & regulas concinnare , instituimus .

3. Prius vero quam certam & rectam morbis medendi viam ac methodum exponamus , scopo nostro maxime conveniens erit , eam ordinem ac modum ostendere , quo corpus nostrum , in se maxime corruptibile , a corruptione præsentanea perpetuo vindicetur sive vivum ac integrum maneat : siquidem vix alia methodus , sed fere eadem est , qua corpus a morbis & morte præservatur , & qua ipsi morbi , sive potius eorum causæ , expugnantur & a corpore depelluntur . Consistit vero totum mysterium , arcanum & artificium quo conservatio corporis & morborum sanatio perficitur , in eo tantummodo machinæ nostræ , ingeniosissime elaboratæ , apparatu atque structura , ut sanguis & reliqui fluores perenni ac libero inque orbem vergente motu ac cursu progrediantur , eorumque utiles partes in usum segregentur , inutiles vero , excrementitiæ & superflue , per varia & convenientia loca atque emunctoria , foras ejiciantur , idque beneficio simplicissimi motus dilatationis & constrictionis , qui in motricibus & elasticis cordis & articularum atque fibrarum machinis viget . Quamdiu itaque hi motus integri sunt & recte procedunt & vita & sanitas , sive vigor & integritas actionum , tam cor-

poris quam animi adest ; simul ac vero in conservatorii & vitales motus , vel in parte vel in toto corpore , extinguuntur , mors & fœda corruptio sequitur . Quapropter , si corpus ab excrementitiis sordibus non recte & sufficienter liberatur , morborum seminia producuntur , quæ , ad æmiam perducta , motibus , qui sunt secundum naturam , turbandis & pervertendis , in quo morborum formalis ratio consistit , apta atque idonea fiunt .

4. Neque vero tantum vita & sanitas a debitis egestionibus humorum impurorum dependet ; sed & opus est , ut in eorum locum rursus benigni & temperati substituuntur . Quod si enim corporis nostri conservationem , sive vitam ejusque causas , paulo accuratius intueamur , continuo fluxu & refluxu , sive circulo : posthæc influxu , & effluxu , sive ingestionibus & egestionibus eam contineri recte animadvertimus . Quid enim manifestius est , quam jugi illo & perenni progressivo & intestino calido sanguinis motu humores benignos ac temperatos , quales ad naturam corporis integram servandam requiruntur , successive falsos , imtemperatos adeoque inutiles & effectos reddi & propterea e corpore eliminandos esse ? Quid porro clarius est , quam quod in eorum locum rursus benigni , gelatinosi , blande temperati per alimentorum ingestionem ac digestionem , surrogari debeant : quod si non accidit , totalis tandem virium defectus & postea pressa pede subsequens mors expectanda est ; unde non sine magna ratione peritiores medentur , eos morbos , qui diuturnum internum calorem , cum plenaria appetitus destructione junctum habent , periculosissimos dijudicant .

5. Ecquis itaque est , qui non clarissime perspicit , integritatem corporis nostri in debitis ingestionibus & egestionibus unice consistere & ex hisce quoque male se habentibus , morborum , imo mortis originem ac fontem esse derivandum ? Cogitet itaque quisque velim , hominem robustum , qui ad debitum corpo-

corporis augmentum pervenit, sub tanta & quotidiana ingestorum copia, quæ intra septimanam in nonnullis vel ad centenarium se extendit, pondere notabiliter non crescere. Quid aliud exinde dijudicare possumus, quam copiarum, quæ ingeruntur, excretionibus exquirite respondere debere. Structura itaque corporis nostri artificium eo maxime collineat, ut ingestioni, digestionis alimentorum, utilium separationi & inutilium excretioni vacet, unde tantum colatorium, excretoriorum & emunctoriorum apparatus undiquaque conspicimus.

6. Nihil itaque ex dictis clarius elucescit, quam plurimorum morborum originem ex eo petendam esse, quod humores inutiles, impuri, superflui, non recte & convenienter ejiciantur, sed remaneant, & copia pariter ac perversa mixtione & temperie motus ordinatos turbent & benignos vitales succos contaminent: ex copia enim & impuritate succorum periculosa in vasis & visceribus stagnationes, infarctus, stases, tubulorum minimorum obstructions, indurationes subnascuntur, quæ aliam morborum, tam acutorum quam chronicorum, genitrices fiunt, siquidem humorum stases acutas, eorum vero stagnationes & viscerum obstructions chronicas magis passiones ingenerant & causarum morbificarum generationem absolvent. Quid jam clarius & evidentius est, quam morborum præservationem in eo unico requiescere, ut ingestiones naturæ cujuscunque corporis convenientes fiant, evacuationes vero debito modo, quantitate, proportionem, loco, perficiantur. Quapropter sapientissima natura, sive conditio & ordo motuum, quæ natura morbos præcavet, præmonstrat quoque medico viam, quid in negotio præservationis a morbis agere, intendere vel moliri debeat. Quod si enim id consilio suo recte perficit, ut boni & temperati succi corpori accedant, omnes vero inutiles & superflui secedant, recte officio suo in eo functus est.

7. Opere jam erit pretium perspicere, qua ratione & qua methodo ac via ipsa natura, cui plane mirabilem in sanandis morbis energiam veteres adscripserunt, corpus a morbis & causis morbificis liberet: eo, quod cognitio hujus methodi, qua natura utitur, ad imitandum, vel ad naturam deficientem adjuvandam medico summe necessaria judicatur. Omnis autem perfecta morborum sanatio, & sana ratio id dictante, & auctoritate optimorum medicorum adsistente, hæc est, ut causæ, quæ œconomiam motuum naturalium turbant eamque prorsus pervertunt, e corpore removeantur atque ejiciantur. Rectissime enim, docente GALENO *Lib. I. methodi medendi: Perfecta curatio a causis exorditur.* Et secundum CELSUM, *is recte curat, quem causæ origo non fallit, quia causæ investigatio ejusque primordia & occasio in affectionis & remedium cognitionem amplissimam deducunt.* Et perite FERNELIUS *Lib. I. Cap. IV. methodi medendi* adserit: morbos absque causarum præcognitione nec præcaveri, nec feliciter curari posse.

8. Quod si itaque sola natura, sponte & suis viribus usa, sine ope & arte medici & sine medicamentorum apparatu, morbos subinde sanat, & ægros in integrum restituit, idque causas morborum in totum removendo præstat, jure meritoque quaeritur: quænam sint illæ morborum causæ, & quo modo, & quo ordine ac methodo ex a natura vincantur. Jam vero supra dictum est, & iterum monemus ac repetimus, sicuti naturæ nihil magis est ad conservationem corporis amicum, quam motus, tam progressivus, quam excretorius: ita ipsi nihil esse infestius & destructioni invehendæ aptius, quam sanguinis & humorum quietem, stasim, stagnationem, extravasationem, vasorum occlusionem, impurarum sordium retentionem, viscerum indurationem: siquidem hæ ipsæ causæ efficacissimæ sunt ad motus febriles, spasmodicos, convulsivos, in quibus cunctis maxime motuum morbosorum natura consistit,

inducendos, neque minus illæ putredinem & corruptionem, quæ & mixtioni humorum & structuræ solidorum infensissima est, producant, quam recentiores medicorum malignitatis nomine insigniunt.

9. Hæ sunt præcipuæ, quibus corpus humanum affligitur, morbificæ causæ, quas utique remove oportet, si officio suo in curando natura recte perfungi velit. Jam vero ad id exsequendum non convenientius excogitari poterit medium & remedium, ipso motu tam solidorum, quam fluidorum auctiori facto. Is enim ejus indolis est, ut humores subsistentes, eorumque stases & stagnationes, e sede sua movere, resolvere, in motum redigere & obstructions vasorum referare possit. Is quoque densos, crassos ac immobiles humores fluxiles mobilesque reddit: is denique valde idoneus est, ad copia delinquentes humores vel sanguinem per congrua loca evacuandum, ne minus ad excrementitios, serosos, falsos humores, per diversi generis emunctoria, proscribendos, biliosos & viscidos per alvum, falsos aquosos per urinam, subtiliores per universale illud cutis emunctorium excernendo.

10. Jam vero memoratu admodum dignum est, omnem morbificam causam, sive quantitate seu mole, sive temperie & activitate insensa sit, principaliter agere & afficere partes subtiliori sensu & motu præditas, quales nervæ & membranacæ sunt, quas moleste distendit, lancinat, vel erodit aut comprimit, & hac ratione in illis ipsis reactionem quandam sive motum, qui a naturali defleat, intensiorem, qui in spastica fibrarum constrictione consistit, suscitare. Hæc spastica partium motricium & musculosarum ac nervearum constrictione veram motuum morbosorum, proximam & formalem causam fere unice constituit & absolvit. Hæc enim ipsa est, quæ omnibus motibus, qui alias secundum naturam & ordinem fiunt, turbandis & pervertendis apta est, Hæc functiones & actiones partium

lædendi invertendique potentia valet: ex hac denique omnium symptomatum, quæ morbis sociantur, origo petenda est. Hic vero spasticus motus, quod plane mirabile, idem ille quoque est, quo natura utiliter utitur ad ipsam causam morbi, quæ motus hos morbosos suscitatur, vincendam ac jugulandam, inque eo certe infinitam divini architecti sapientiam & providentiam in construenda machina nostra admirari oportet, quod motus morbosus subinde remedio & præsidio sint ipsis morborum causis corrigendis & removendis.

11. Cum vero hic magnum arcanum naturæ in medendo, & res maximi momenti proponatur, utique non alienum, sed scopo nostro maxime consentaneum fore judico, si mentem nostram circa hoc negotium paulo pressius explicemus. Observatur nempe in omnibus motibus morbosus & paroxysmus spasmus, & hic recte primo universalem & particularem, deinde in salubrem & perniciosum dispescitur. Universalis, si totum vasorum genus, præcipue vero cor & arteriarum ac fibrarum systema, affligit, & per constrictionem præternaturalem earum systole & diastole majori facta sanguinis progressionem velociter reddit, recte dicitur febris, quam pulsum frequentia, quæ ex singulorum celeritate nascitur, certissime indicat. Sæpe ille spasmus tantum in certis partibus consistit, quas constringendo coarctat, sanguinisque liberum progressum impedit, adeoque inæqualem sanguinis circuitum efficiendo, sanguinis copiam ad alias partes apertas magno cum impetu urget. Et hæc spastica affectio particularis maxime partes nervosas & membranaceas obsidet, ut sunt, ventriculus cum toto intestinorum volumine, in quo tragediam suam frequentissime ludit, quod morbi illi spasmodici, qui mali hysterici vel hypochondriaci nomine veniunt, pathematum diversitate satis superque clarum ac perspicuum reddunt.

12. Visitur hic spasmus in omnibus hæmorrhagiis, nimis sanguinis ad partes

tes congestionibus, humorum decubitu inque omnibus doloribus, anxietatibus, excretionibus suppressis. Hic spasmus vehementior, si duram matrem, quæ totum cerebrum ac cerebellum involvit & nervorum omnium, imo ossium membranas constituit, ferit, non modo celerrima fluidi nervei per totum membranarum & nervorum systema fit trajectio, sed & citra voluntatem artus vel constringuntur, vel distenduntur, aut validissime commoventur, & sic epilepsia, sive convulsio universalis, nascitur. Hi sunt præcipui illi motus naturæ, qui in morborum impetu vel paroxysmo nunquam non advertuntur.

13. Sequitur jam, ut paulo accuratius intueamur, quinam ex hisce motibus morbosus saluti & causis morborum removendis apti sint, & quinam potius ad perniciem & corporis interitum, adeoque ad ipsam mortem, tendant. Error enim est ad praxin cum ratione exercendam valde noxius, omnes morbosos & maxime febiles motus esse in se & sua natura salutare. Salutare itaque spasmos & motus morbosos dicimus, qui ita sunt comparati, ut causam morborum, sive spasmodicorum motuum auferant, quod optime efficitur, si humores statim vel stagnationem concipientes resolvuntur, acres, caustici temperantur & corriguntur, & qui ad excretionem peccantis materiæ vergunt eliminantur. Exitiosos vero & multum periculi habentes eos spasmos & motus judicamus, qui cutem & omnis generis emunctoria constringunt, materiam peccantem intus detinent & ad ima viscera & interiora vitalia pellunt neque eam evacuant. Et sicuti salutare sanitas, ita perniciosus mors subsequi solet.

14. Equidem ea indoles atque ingenium est omnium spasmorum, ut ab ambitu corporis ad interiora sanguinem & humores pellant, ut emunctoriorum minimos ductus constringendo excretionem quodammodo sufflaminent, at tamen hi salutare sunt, si certa temporis periodo ac termino emunctoria antea constricta rursus relaxantur, plus

aperiuntur & motus postea sanguinis atque humorum major ad corporis ambitum & partes externas fit, transpiratio augetur, sudor fluit, urinæ crassæ minguntur & alvus excrementa biliosa viciida copiose deponit.

15. Ex his itaque excretionibus, quæ certis temporibus & diebus morbos & spasmos subsequuntur, salutarem horum motuum effectum & dextrum eventum dijudicamus; unde has excretionem medici criticas appellare solent, quia morbum judicant. Solent autem hæ ipsæ, si salutariter eveniant, die maxime impari, qui criticus dicitur, accedere, qualis est tertius vel dimidius septimi, septimus, nonus, undecimus, decimus tertius, siquidem in hisce diebus vel ad mortem, vel ad sanitatem morbi fit inclinatio. Quod si enim hisce diebus symptomatum notabilis est remissio & excretionem sequuntur, optimum salutis est signum: si vero symptomata adhuc persistant, spasmi urgent & excretionem non animadvertunt, certum periculum est expectandum. Quin imo hisce diebus mors ut plurimum morbi tragediam claudere solet. Ex hisce itaque clarissime intelligimus, plures motuum morbosorum, quamvis in se & sua natura a regula deficient, dirigente sic divina providentia, sapissime esse salutare causasque morbosas expugnandis idoneos morbisque optime mederi; hinc jam fit perspicuum, quæ ratione recte natura morborum medicatrix a sapientioribus veterum medicorum salutetur.

16. Igitur arcana illa & a Deo corpori humano indita methodus, lex ac norma, quæ & secundum quam ipsa natura medetur morbis, in eo maxime versatur, ut a causa morbi, sive mole sive virtute & potentia peccet, motus spastici in genere vasculoso & etiam membranoso excitentur, qui ad ipsam causam morbi removendam vel convenienti tempore ejiciendam spectent. Hi si felicissime succedunt, sola natura curat morbos & medicus tantum spectator est, si autem sola id non præstare potest, medicus illam viam ac methodum sequi, naturam

turam adjuvare, impedimenta tollere, motus moderari vel excitare, ad convenientia loca materiam ducere, ab incongruis reducere, variis remediorum generibus debet. Et in eo jam unice medentis auxilium, intentio & sanandi ratio conquirere & fundata esse debet, ut methodum naturæ, si occupata est, ad materiam subsistentem dissolvendam, removendam, corrigendam & per convenientia loca debito tempore expellendam, prudens medicus observet, sequatur, adjuvet, vel eandem in salutarem finem dirigat.

17. Quum autem verum fundamentum rationalis, certæ, tutæ & innoxie praxeos in hac naturæ methodo situm sit, non sine singulari fructu atque utilitate fore judico, si paulo specialius hic agamus & quibusdam exemplis sententiam nostram clariorem reddamus. Animadvertimus videlicet, sanguinem in vasis, præsertim in sexu sequiori, ætate juvenili, habitu corporis existente spongioso & molli, vitæ genere delicatiori & quietiori, statis temporibus vel temporum periodis, vere maxime & autumno, redundare, stagnare, & hinc inde in vasis majoribus impeditus moveri, quo fit, ut excitetur spasmus, qui ima abdominis maxime petit, unde dolor circa lumbos, flatulentia in abdomine, alvi adstrictio, extremorum refrigeratio, urinæ tenuitas visitur, quo spasmo deinde & compressione venarum in mesenterio & abdomine efficitur, ut sanguis majori nisu & impetu in feminis ad uterum, in sexu nobiliori & provectiori ætate ad hæmorrhoides, in adolescentia ad caput & nares pellatur, hinc majori ibi facta collectione, vasa extrema intra tunicas teneriores narium, ani vel uteri jacentia, nimium distenduntur, & tandem aperiuntur atque notabilem sanguinis copiam effundunt. Ecquis est, qui non hic animadvertat, salutarem & utilissimam hanc sanguinis esse excretionem, quia liberat corpus a sanguinis copia, quæ libero vitalis sanguinis pro-

gressui contraria fuit, ingens corpori periculo minitanda. Si itaque hic sola omnia natura recte in movendo & excernendo exsequitur, nihil moliri debet medicus. Quid enim imprudentius excogitari potest? quid magis methodo sanandi contrarium est, ac si medicus has excretiones salutiferas externis vel internis constringentibus, aut motus hos sistentibus, opiat, anodyn, cohibere velit? Nihil enim certius est, quam gravissimos & summe periculosos morbos apertissime inde prognerari. Et quoniam salutares ejusmodi sanguinis evacuationes sunt, quoniam a plurimis malis liberant, hinc si non recte procedant, quid faciendum sit medico, ipsius naturæ methodus sanæque ratio dicitur. Vel enim motus isti spastici non sunt sufficientes ad sanguinem expellendum, vel sanguis nimis crassus, tenax ac viscidus est, vel viæ, per quas debet fieri evacuatio, obstructæ aut constrictæ sunt: unde videmus emmenagogorum moderatorem cum sufficienti humido, item potus thee, coffee, balneorum. forum eo tempore, quo natura molitur excretionem, esse usum efficacissimum.

18. Quod si vero non sanguinis copia peccat, sed potius serum acre, causticum membranosis partibus insidet imi ventris, & enormes sanguinis profusiones in impuris, cachecticis corporibus concitat, quemadmodum id sæpius fieri animadvertimus in purpura, variolis, morbillis, in corporibus potissimum scorbuticis & arthriticis, tunc minime salutares, sed potius exitiosæ excretiones habendæ sunt, eo quod non removendæ causæ morbificæ, quæ tenuissima materia acris est, accommodatæ sunt, sed sanguinem, qui potius servari debebat, una cum viribus effundunt. Tali itaque in casu medico omnino operanda est, ut qua fieri potest celeritate, has perniciosas ejectiones compescat, quod tamen non violentia, non stypticis & constringentibus expedire consilium est, sed potius spastica stricturæ sunt relaxandæ, humor acris insidens

tem-

temperandus, discutiendus, quod non commodius ac diaphoreticis cum anodyno junctis præstatur. Eadem ratio est excretionum sanguinearum, quæ ex obstructione, induratione, vel infarctu viscerum nascuntur in cachecticis, hydropicis, tunc enim sanguinis rejectiones per nares, per hæmorrhoides vel etiam per vomitum frequentiores maxime detrimentosæ esse solent, quia non auferunt morbi causam, sed potius vires consumendo tristiores morbi exitum procurant.

19. Maxime vero omnium febres tam acutæ, quam chronicæ ex eorum morborum numero sunt, qui frequentissime salutare corpus a præsentanea noxa vindicant. Febres enim sunt illud medium seu potius remedium, quo natura subinde ad depellendas morbificas causas feliciter utitur. Sunt vero identidem motiones febriles salutare probe distinguendæ a pernicialibus quæ magis interitum, quam salutem adferunt; siquidem illæ ejus sunt indolis, ut causis februm expugnandis aptæ sint, hæ vero potius majorem corpori noxam vires detrahendo inferunt, tantum abest, ut causæ febrili auferendæ sufficiant. Pleuræque ex febribus acutis inflammatoriæ sunt & fixam stasim sanguinis in tubulosa partium aut viscerum substantia pro causa agnoscunt, quæ dum spasmus in universo genere fibroso & vasculoso suscitatur, sanguinem per totum systema vasorum celerius pellit & majori sanguinis ad partem inflammata adfluxu utique fit, ut sanguis subsistens & firmissime inclusus successive abstergetur, eluatur, resolvatur inque ordinem redigatur, quod plerumque circa septimum diem, si recte & ordine res præcedit, accidit. Et si tunc spasmus cum omnibus symptomatibus ipsæque febre remittit, cortex cutis glandulosus relaxatur, transpiratio restituitur, sudor fit liberior & hac ratione sub febrili commotione generatæ multæ excrementitiæ salino-sulphuræ fordes solius naturæ beneficio utiliter evacuantur. Et hac naturæ methodo plures, præsertim ple-

beji, sine ullius Medici ope, sæpe feliciter ex febribus, præsertim continuis, evadunt.

20. Hæc naturæ methodus curandi quam maxime medico monstrat viam, quid in hujus generis febribus facere vel omittere debeat. Lex enim curandi hæc est: impactus tubulis sanguis successively & paulatim citatiori sanguinis appulsu resolvendus est. Ex eo jam facile colligitur, quia a sanguinis abundantia, qua nimium vasa distenta sunt & turgent, impeditur sanguinis per partem inflammata liberior transpulsum, ut potius exinde major sanguinis in parte inflammata fiat stagnatio, ipsaque inflammatio incrementum capiat, tali in casu nihil præsentius esse, quam providam sanguinis detractionem, eamque non procul a parte affecta institutam, partim ut major stasis & inflammatio impediatur, partim etiam ut liberior universo sanguini cursus & transgressio per partem affectam concilietur.

21. Tum & illud ex prima & principe morbis medendi lege naturæ addiscimus, non valde nimiam esse sanguinis quantitatem exhauriendam, siquidem detracta nimia sanguinis copia non sufficiens fit ad partem affectam ejus appulsus, quo tamen stasis, quæ causa morbi est, dissolvi debeat. Quare graviter ii peccant medici, qui in febribus inflammatoriis, quando sanguis deficit, repetitas moliuntur venæsectiones, quibus nihil aliud perficiunt, quam ut inflammata partem celerrime ad sphacelum perdueant. Et quia sanguinis decenti & crebriori appulsu pars a periculosa stasi liberari debet, facile patet, eum medicum egregie naturæ auxiliari, qui partem affectam emolliente fotu, cataplasmate & temperato calore fovet: sicut contra ii gravissime delinquant, qui vel stupefacientia, sedativa, infrigidantia, vel etiam nimis calida spirituosâ adplicant. Et cum in minimis & capillaribus vasculis sanguis & humores stasim ac inflammationem concipiunt atque ex his ipsis eluendi sunt, per hæc tamen sanguis crassus & densus difficilime

lime transit, facile apparet, ea omnia, quæ humores fluxiles reddunt, quæ diluunt, humectant & immodicum calorem, quo serum tenue absumitur, contemperant, remedia esse convenientissima: contra omnia, quæ humores in- crassant, quæ calorem augent, humidum absumunt, uti opiata & calidiora sudorifera in omni inflammationum genere noxiosissima esse.

22. In exanthematicis febribus, quæ jungi solent variolis, morbillis, purpuræ, petechiis, bubonibus pestilentialibus, serum sanguinis causticum, acre, tenue, in partibus membranaceis præsertim in ventriculo & intestinis acerbis spasticas constrictiones, nec non humorum ad varias partes congestionem efficit, simulque febrem accendit, cujus beneficio sanguis, a partibus exterioribus ad interiores, ubi materia peccans hæret, appellitur, ut copiosioris feri & sanguinis adfluxu materia acris caustica temperetur, corrigatur, resolvatur & apta ad excernendum fiat. Quod si naturæ beneficio id feliciter accidit, spasmodum omniumque fere symptomatum fit remissio, pori & tubuli subcutanei relaxantur & sanguinis ad summam cutem & ambitum corporis fit major adfluxus, unde materia morbifica caustica ibi secer- nitur. Ita sæpe naturæ solius beneficio pestis & variolæ & morbilli citra singula- rem apparatus medicamentorum sanantur. Bene enim SANCTORIUS S. I. a. 139. monet: *plebejos magis liberari a peste, quam divites, qui multis medicamentis utuntur*. Quodsi igitur hac via, quæ Deum auctorem agnoscit, natura sola hos morbos curat, utique etiam medicus, qui naturæ minister nuncupatur, huic viæ insistere debet, si natura sola id perficere impeditur. Regula namque exanthematicis hisce febribus medendi hæc est: materia acris caustica vitalibus partibus inhærens, uberiori sanguinis appulsu contemperanda est, ut apta ad excretionem per ambitum corporis fiat.

23. Ex quo jam conficitur: omnia ea, quæ ad contemperandam materiam

acrem faciunt, & quæ succos sanguinis dulces, gelatinosos, benignos ingenerant, naturæ vacillanti egregie opitulari. Hinc patet, præstantissimum in hisce morbis usum esse decoctorum, quæ leniunt & demulcent acrimoniam, qualia parari solent ex dactylis, ficubus, radice scorzonæræ, chinæ, rasura cornu cervi, glyzyrrhicæ, floribus papaveris rhæados, semine fœniculi. Patet quoque porro, plane eximium esse usum bezoardicorum, quæ fixioris indolis sunt & acrimoniam humorum temperandæ egregie serviunt. Neque ex dictis amplius obscurum esse poterit, quam valde graviter & perversè in curando procedant ii, qui statim ab initio, antequam materia cocta, temperata & ad exclusionem apta reddita fuit, sudoriferis valentioribus & expellentibus hos morbos tractant, quibus nihil aliud efficiunt, quam ut acerbiora symptomata ipsamque mortem funestam accersant. Ulterius ex jam dictis elucescit, cum materia excernenda sit per cutem, quæ ejus congruum est emunctorium, nefarios eorum esse ausus, qui eo tempore, quo transmitti ipsa debet ad habitum corporis, valentiora purgantia, diuretica aut emetica, vel etiam acida refrigerantia aut opiata propinant, aut corpora aeri libero exponunt.

24. Quodsi quæstio moveatur: num in dictis morbis sanguinem mittere aut alvum ducere vel vomitum proritare conveniat? soluenda hæc ipsa identidem est ex naturæ solemnī curandi methodo. Nimum abundans sanguis quando ob spasmum febrilem ad interiora reprimitur, non modo liberior ejus transitus per partes membranaceas nervosas, quas materia morbifica occupat, necessarius impeditur, sed ulterius ingentes & periculose in capite inque pectore congestionem & exinde immodicæ hæmorrhagiæ vel inflammationes aut deliria oriri possunt; quare tali in statu ad hæc avertenda convenientissima utique erit sanguinis missio, quæ ipsa quoque, experientia teste, variolarum felicem exitum sæpius egregie secundat. Quod

vero

vero attinet ad emetica leniora & evacuantia, hæc quidem directe ad delinendam & ad exitum disponendam materiam exanthematicam nihil faciunt; quod si vero prima regio saburra vitioforum vel bilioforum vel acidoviscidorum humorum obfessa est, utique & hanc inter initia morbi expurgare oportet. Spectat huc *aphorismus* 22. HIPPOCRATIS l. 1. materiam in principio morborum acutorum evacuandam esse si turgeat, & quidem hanc ob rationem, ne ad massam sanguinis delata attemperationem materię causticę ejusque exclusionem impediat.

25. Sunt quoque arthriticę, rheumaticę & catarrhales febres ejus ingenii, ut plerumque salutis & remedii quidpiam secum habeant. Peccat in his morbis maxime copiosum serum excrementitium, tenue, falsum, quod ob segniorum factam transpirationem retentum & ad interiora, atmospherā præsertim per ventos boreales compressa, repulsum, in glandulosis asperę arterię vel faucium locis vel membranis articulorum aut musculorum hærens identidem ibi spasticas stricturas exercet, unde extremorum horripilatio, refrigeratio, lassitudo corporis gravativa, appetitus prostratio, alvi constrictio, frequentior ad urinam stimulus, calor sub vesperam & noctem auctior, sternutatio, tussis, dolor artuum, subsequuntur. Nihilominus tamen sub hisce motibus contrariis, qui vergunt ab ambitu corporis ad interiora, latitat quoddam remedium; nam largiori seris & sanguinis, ad partes quę stimulo salino agitantur, adfluxu uberiori reddito, tubuli spasmō constricti ampliores fiunt & materia caustica attemperatur sive coquitur, atque adeo hæc ipsa ad excretionem cum copioso humore viscido in tussis & coryza, vel ad exhalationem per cutim in arthritide & variis rheumatismi speciebus idonea redditur.

26. Hic processus naturę iterum monstrat medico, quid in ejusmodi morbis profit vel oblit, & quid facere aut omittere debeat. Prima enim & præcipua

ejus cura esse debet, ut remediis acrem, falsam materiam contemperet, deinde ut non prius quam ea cocta & maturata fuerit, ejus ejectionem molietur. Tum ut per convenientia emunctoria ac loca ejus excretionem promoveat, minime vero eam ad alia incongrua excretoria per improvide adhibita moventia, purgantia, emetica trahat. Denique ut nullo modo peccantis materię excretionem, quę optime per transpirationem transit imprudenti topicorum, adstringentium ac repellentium usu impediatur.

27. Maxime omnium vero intermittentes febres remedii & præsidii quidpiam pro conservatione corporis complectuntur. Plerumque contumaces intermittentes, quales sunt quę autumnoriuntur vel hyeme adfligunt, & quarantæ domicilium ac sedem causę altius in visceribus, in hepatis nempe, lienis ac pancreatis obstructione & infarctu infixam habent, quod vel ex eo cognoscitur, dum vel sponte vel improvida medicina tractatę facile in icterum, anasarcam, ascitem, tumores pedum cedematosos, ingentem lienis tumorem transeunt, eaque corpora, quę sanguine crasso abundant, maxime infestare solent. Jam vero nihil, quod magis idoneum sit ad obstructions has viscerum & infarctus resolvendos excogitari potest, quam celerior & citatior sanguinis ad hæc viscera abdominis appulsus ac motus, quo egregie obstructions expediuntur & humores in ordinem ac motum redigi possunt; hinc etiam fit, ut etiam felicissime sponte sæpius desinant ejusmodi febres. Quia vero obstructions graves a sanguine nimis copioso & crasso minus dextre superantur & sub frequentibus paroxysmis ipsa sanguinis & humorum massa valde consumitur, vel intemperiem calidam biliosam contrahit ipsęque vires simul exhauriuntur, utique medico incumbit, naturę optimum processum operæ & arte suę, quantum fieri potest, secundare omniaque auxilia generare eo dirigere, ut obstructions & infar-

infarctus viscerum beneficio febrilis motus melius expeditur.

28. Huc pertinet maxime prudens & circumspectus pro diversitate corporum usus salium aperientium, quæ humores colligunt & dissolvunt, decoctorum & infusorum, quæ ex radicibus & herbis amaris & aromaticis incidentibus ballamicis composita fuerunt, congruorum quoque evacuantium, ut sunt nostræ pilulæ balsamicæ, item mercurialium rite præparatorum usus: quæ debito tempore & ordine administrata medicamenta utique ad debellandas has contumaces febres & ad corpus ab imminenti periculis præservandum magnæ efficacæ sunt. Contra vero clarissime quoque ex his dictis dilucescit, quam nefaria & perversa ea intermittentes contumaciores sanandi sit methodus, quæ mox in principio purgantia, validiora & emetica, item sudorifera, opiata & adstringentia, in quorum classem rectissime etiam china chinæ refertur, liberaliori dosi commendat. Nihil enim aliud inde efficitur, quam ut obstructions contumaciores reddant, pessimas recidivas vel mala longe graviora accersant, quæ nullam postea sanationem recipiunt.

29. Dantur vero adhuc aliæ & plures salutes motiones & egestionis, quibus natura stimulari, ut sic loquar, a causis morbificis, eas foras ad habitum corporis felicissime protrudit, sicuti videmus in cutis defœdationibus, in scabie, lepra, tinea, capitis, achoribus faciei, & variis exulcerationibus cutis, maculis ad cutem protrusis, tumoribus erysipelaceis, serpiginosis, in quibus affectibus sicuti felicissime caustica maligna materia a sanguine separatur & excluditur: ita, infelicissime improvida medicina, tam externa, quam interna repellitur, retrahitur, quod nunquam sine maximo vitæ periculo & gravissimis subsequentibus pathematibus fieri solet.

30. Febriles hæcenus consideravimus motiones salutes, sive quæ in salutem corporis & causarum nocentium morbosarum propulsionem vergunt, præcipue si prudenti ratione & arte a medico

secundentur. Sequitur nunc, ut eas, quæ potius damno & exitio sunt corpori & a quibus nihil boni vel salutaris expectandum est, accuratiori quadam indagine prosequamur. Cognoscuntur vero hæ ipsæ ex eo, si non removendis causis, a quibus febris oritur, serviunt, sed potius corporis destructionem promovent. Sicuti enim idoneum remedium & recta ac genuina medendi methodus hæc est, quæ ad causas morborum avertendas spectat: ita omne remedium præsertim valens, quod motus vehementes excitat & quod morbificis causis amoliendis minus quadrat, jure meritoque damnandum est. Quod si itaque intueamur eas febres sive febriles spasticas generis nervosi & vasculosi commotiones, quæ a sphacelo interno, ut sunt malignæ, vel a corruptione lenta viscerum, aut apostemate, ut sunt hæsticæ, oriuntur, & quæ phthisicis, cachecticis ac hydropicis superveniunt, certissime eæ ad mortem ducunt, quia reliquias boni sanguinis & vires celeriter ac penitus tandem consumunt.

31. Dein quoque ab adsumto veneno caustico, a læsione vel punctura externa partium nervosarum ac tendinosarum, a calculo in uretheribus stagnante, a bile caustica, vermibus, ab intestino in hernia incarcerato, a gravissimo dolore febres fieri, quas veteres symptomaticas dixerunt, experientia in dies edocet. Sed ubicunque hæ ipsæ accedunt, certe nihil boni, sed plus damni inde expectandum est; unde quæ fieri potest celeritate & dexteritate hi ipsi motus sistendi sunt, quia frustra causis, a quibus nascuntur, opponuntur, quas expugnare nulla ratione possunt, sed potius cum ad affectam & irritatam partem majorem sanguinis affluxum afferunt, ingentem inflammationem, postea sphacelationem concitant. Ita etiam res se habet cum intermittentibus quibusdam, videlicet iis, quæ a transpiratione prohibita, ab iracundia, a cibo cum nausea sumto & male digesto, a saburra vitiosorum in prima regione humorum, a bile acrida caustica proveniunt, ubi certe febriles

isti impetus ac commotiones parum faciunt & juvant ad auferendum dictas has causas. Sed potius tunc expedit vel emetico, vel salibus deterfisvis aut conueniente laxante & acrimoniam temperantibus has causas adgredi & postea, si sponte nolunt recedere motus omnino febriles roborantibus tonicis, inter quæ primum locum cortex chinæ tenet, sistere & componere. Neque semper inconsultum est, ante plenariam causarum febrium intermittentium expugnationem Specifica antifebrilia, quæ motus cohibent, interponere, maxime si vires agrotantis id urgent, & unus paroxysmus alterum brevi tempore excipit. At vero minime conuiescente sic paroxysmo mox desistendum est a remediis, quæ causis dicata sunt, sed potius tunc maiori cura eas removere oportet.

32. Reliquum jam est, ut etiam eos naturæ motus validos, qui in membranis cerebri fortiter constrictis incipiunt & totum systema nervorum & musculorum in consensum rapiunt, considerare, ut sunt epilepsia vel violenti certarum partium convulsivi motus, ut singultus vehemens, immanis tussis, pertinax cordis palpitatio, vomitus inanis, quæ rarissime vel plane non utiles & salutiferæ sunt. Quandoquidem epilepsia, quæ ex doloris sævitia, difficultate dentitionis, torminibus atrocioribus infantum, calculi doloribus vel a vermibus intestinorum tunicas nerveas erodentibus, aut læsione cerebri vel fractura & festucis cranii nascitur, quæ variolis in principio vel fine succedit, nullo modo causæ, a qua suscitatur, amovendæ idonea est. Neque cordis palpitatio, cujus causa ut plurimum polyposum intra cordis thalamos hærens concretum est, bono & salutari fine contingit, eo quod validissima hæc commotio hanc causam vincere minime valet.

33. Porro singultus & vomitus inanis a ventriculi inflammatione & virulenta insidente materia frequentius accidit & omni utilitate & medendi scopo destituitur, præsertim quando materia vellecans intra membranas ventriculi hæret,

sicuti in purpura repulsa, variolis & morbillis recedentibus fieri solet. Ita etiam tussis illa serena & sicca, quam dura pulmonis substantiæ inharrentia tubercula generant, nullam utilitatem habet, ut potius vires consumat, vigilias accersat & ventriculum ad vomitum concitet. Neque dejectionum copia cum ingentibus ventris torminibus in dysenteria vel a caustico acri purgante ullam habet utilitatem, quia non copia humorum, sed maligna qualitas nocet, cui frustra tanta sanguinis & feri expulsio opponitur, qua vires magis pereunt & body ac temperati humores inutiliter excluduntur. At multo magis usu & fructu illi carent motus fortiores, qui gravem animi affectum, iracundiam vel terrorem subsequi solent, qui adeo in tempestivi sunt, ut subinde vitam in summum discrimen coniciant.

34. Ex hisce jam deductis clarius apparere arbitror, motus morbosos salutare, a pernicioso & exitalibus cum insigni cura esse distinguendos, siquidem illi non facile sistendi, sed eo dirigendi sunt, ut felicius causam morbi oppugnent & corpus sanitati reddant; hi vero, quia bonos succos & vires exhauriunt & non nisi perniciem creant, artem & prudentiam medici utique desiderant, ita prorsus, ut, qua fieri potest celeritate, sistantur: quorum tamen causæ, ut simul remediis tollantur, minime negligi debent.

35. Consideravimus hætenus sollicita indagine morbos, qui acuti vocari solent & spectavimus eorum motus, quomodo & quantum ad corporis restitutionem vel interitum tendant. Ostendimus quoque naturam solam hos morbos sæpe feliciter sanare. Sed alia jam est ratio chronicorum, qui a natura sola non vincuntur, sed utique medici opem ac medendi methodum atque scientiam desiderant. Recte enim in præfatione COELII AURELIANI adseritur: *Celeres passionēs suā sponte solvuntur, nunc fortuna, nunc natura favente, fluore sudoris, sanguinis vel ventris. Chronici vero solius medici peritiā possunt,*

cum neque natura, neque fortuna solvantur. Spectat huc quoque verissimum dictum CELSI Lib. III. Cap. 1. p. 112. *Magis ignoscendum est medico, parum proficenti in acutis morbis, quam in longis. Id enim breve spatium est, intra quod, si auxilium non profuerit, aeger exstinguitur. Ibi & deliberationi & mutationi remediorum tempus patet, adeo ut raro, si inter initia medicus accessit, obsequens eger sine illius vitio pereat.* Nam sicuti in morbis acutis vehementes & spastici motus observantur, qui celerius tempora decurrunt, ita in chronicis hi rarius, neque continuo, sed cum notabili intermissione visuntur.

36. Deinde morborum chronicorum generatio successive, acutorum vero sæpe celeriter fit, & illorum causæ plerumque sunt obstructions & indurationes minimorum vasculorum in emunctoriis & glandulosis visceribus, quorum munus potissimum hoc est, ut excrementitios, inutiles & superfluos pravos humores separent, eosque evacuent. At si horum excretio ab obstructionibus impeditur, ingens & continua impuritas succis infertur, unde cacochymia, sive malum scorbuticum, quod cacochymia excellentior gradus est & plurimorum morborum chronicorum primaria & vera origo, provenit. Accedit, quod viscera & emunctoria glandulosa obstructa, indurata, tumefacta, perquam facile in corruptionem putridam, exulcerationem cancrum, vel in abscessum abeant, aut funestis lymphæ extravasationibus occasionem subministrant. Quicumque itaque medicus hisce morbis mederi vult, id tempestive ut faciat & adhuc inter initia, quando inter obstructionem & remedii efficaciam datur proportio, necesse est. Et quia hos morbos natura motibus suis rarius adgreditur, dum languore potius, & motuum defectu ea corpora laborant, idcirco medicus potius sua arte ac opera & exquisitissimis remediis has longas & contumaces passiones vincere & oppugnare debet.

37. Nunc vero quaestio oritur: qua methodo in sanandis hisce longis morbis

uti, & qua via medicus procedere debeat? Hæc autem, ut paucis rem expediamus, est ipse ille motus, qui vitæ & sanitatis causa & auctor est, sive, ut cum veteribus loquar, ipsa natura, & secundum nostram sententiam liber per omnia vascula ac tubulos itus ac reditus sanguinis & humorum atque salva & illibata omnis generis sordium excretio, quæ functionum corporis nostri integritatem potissimum tuetur. Cum vero dicti morbi ab obstructionibus nascantur, quæ liberum sanguinis cursum ac iter interceptiunt & liberiores excrementorum sequestrationem & evacuationem impediunt, rectissime hinc concludit ratio, obstructions, ubicunque etiam consistant, quam fieri potest citissime esse solvendas, atque humores vitiosos & copia ac intemperie peccantes, per congrua emunctoria educendos. Jam vero ipsa sana ratio suggerit, non prius obstructions vasorum solvi & inutiles humores evacuari posse, antequam hi mobiles, fluxiles & ad excretionem apti redditi fuerint. Frustra enim materiam motum & propulsionem tentamus, si inepta ad motum fuerit. Omnis itaque scopus, omnis methodus, omnis intentio medentium in sanandis per longis morbis eo utique tendere debet, ut humores crassi fluxiles & mobiles afficiantur, durities emolliantur, viæ adstrictæ relaxentur, & postea validiori facto sanguinis impulsu & strictura partium solidarum majori impactu humores resolvantur & obstructa referantur.

38. Ex quibus jam manifesto apparet, quam potens & egregius hunc ad scopum obtinendum thermarum, acidularum & aliarum aquarum medicatarum, infusorum, decoctorum, fotuum, balneorum & omnium, quæ incidente, aperiente virtute prædita sunt, sit usus: & quod ante præparationem & mobilitatem materiam nunquam validiora, purgantia, diuretica, sudorifera, salivantia, mercurialia, metallica locum inveniant. Quæ regula amplissimi usus in morbis chronicis, scorbuto, lue venerea, hydrope, quartana, melancholia hypo-

hypochondriaca, calculo, asthma, sanandis magnopere tenenda & custodienda est. Siquidem nihil naturæ adversus & quod magis sanationem impediat, excogitari potest, ac valentioribus evacuantibus uti, antequam viæ apertæ atque liberæ, & materia ad excernendum prompta ac parata fuerit. Quid enim imprudentius est, quam fecibus duris obstructa intestina forti purgante exercere: vel calculum fortiter pellere, ubi a doloris & spasmi atrocis urethres & viæ urinariæ fuerint spasmis contractæ calculoque obsessæ; aut aquas hydropicas validiori purgante educere, si humores inftar tragacanthæ viscosi intra tunicas membranarum subsistant: vel sudorem pellere summa cute ex spasmis contracta.

39. Ex omnibus itaque hucusque ductis liquido constare existimaverim, medendi cujuscunque generis morbis methodum, quam omni studio & opere lequi & observare debet medicus, in eo maxime requiescere & fundari, ut vel natura vel artis motibus stases aut stagnationes humorum dissolvantur, obstructions viscerum referantur & humores impuri excrementitij, qui in vitio sunt, primo ad excretionem præparentur, & postea e corpore debito tempore & per convenientia loca sufficienter evacuentur: ut hac ratione sanguini & humoribus rursus liber cursus cum debitis excretionibus restituatur; quod si accidit, sanitas & integritas omnium actionum ægrotanti corpori rursus accedit.

40. Perspicimus exinde, quam simplex, quam facilis & compendiosa sit ea methodus sanandi morbos, qua ipsa natura sive coordinatio motuum, a structura machinæ nostræ dependentium, quæ infinitam sapientiam Dei seu autorem agnoscit, utitur & quam identidem ars sequi, adjuvare & imitari debet. Quo facilius autem & simplicior hæc via sanandi est, eo minus cognita, imo abdita plurimis est, qui artem salutarem profitentur & exercent. Quam pauci sunt, qui unquam cogitarunt de naturæ curandi methodo? quare non sine ratione ipsam nos arcanam denominamus,

quem titulum etiam maxime ob eam causam, quod, ut omnia arcana, maxime æstimari debeat, quia amplissimi & plane eximii in medendo usus est. Quam plures sunt, qui infelicissimo ausu arcana ad certos morbos curandos, imo universalia remedia ad omnes expugnandos, magno studio ac labore conquirunt? quæ tamen accuratius re pensata spem plerumque fallunt, imo medicorum ignorantiam manifesto coarctant, eo quod nulla remedia dentur, quæ certis morbis semper cum fructu operari possint, sed quæ potius tollendis causis, quarum ingens & diversa est ratio in tam diversis corporibus auferendis accommodata esse debent. Neque etiam medicamenta tantum curant, sed potius ipsa natura per medicamenta convenienter adjuta. Communiter vero medici, quod turpe & pessimum dictum, mysterium hoc naturæ in medendo ignorant, quod tamen ut arcanum esset amplectendum. Quapropter & olim peritiores medicorum methodum medendi verum arcanum nominare non dubitarunt. Cl. SCHERBIUS citante HOFFMANNO in *Institutionibus* pag. 20. hanc ipsam secretum secretorum secretissimum appellavit, & de CAPIVACCIO, eximio Italiæ aevi sui Medico, referunt, quod dicere solitus fuerit: discite meam medendi methodum, & habebitis omnia mea arcana. Et quemadmodum mechanici nihil absque norma & perpendiculo agere debent: ita medicum sine methodo nunquam adgredi debere morbum adseverabant.

41. Tamen vero cordatiores veterum medicorum exquisita corporis humani scientia, tam mechanica quam anatomica destituti fuerint, nihilominus valde semper in cura morborum erant solliciti, ut naturæ ordinem in ea sequerentur, & occasiones & tempora movendi & quiescendi convenientia observarent, adeo ut nostri temporis medicos hac in re non parum superaverint. Cum HIPPOCRATE semper urgebant: naturam optimam esse morborum medicatricem, eam-

que solam multos morbos vincere; item naturam impulsam artis peritis, quæ facienda sint, demonstrare: nihil salutariter fieri posse, nisi quod ipsi naturæ convenienter fiat. Et medicum naturæ ministrum, scribit *Henricus ab HEER obs. V.* motum naturæ dominæ suæ observare, nihil ea operante temere mutare debere, nisi ut vel effrenem frenet, vel ut pigriorem excitet. Et DURETUS de humorum purgatione pag. 17. prodidit: naturæ imitatore, observatore & adiutorem fidelissimum præstare se is debet, qui artis magister præstantissimus dici & esse velit. Legem autem ac methodum naturæ eam esse dicebant, ut coctione & crisi morbos a corpore propulset: perpetuo enim urgebant coctionem, maturationem live materiæ peccantis correctionem: & fluxilitatem excretionibus semper præcedere debere, hæque diversas operationes naturam statim temporibus perficere ac per convenientia quoque loca excretionem moliri. Motus vero naturæ perniciosos habebant, quando illa nec ordinem, nec locum, nec tempus servabat.

42. Veram autem naturæ sanandi methodum, quæ etiam artis esse debet, per paucis, sed præstantissimi usus aphorismis magnus noster HIPPOCRATES complexus est. Hi aphorismi autem auro cariores mere practici sunt sequentes; videlicet: *aph. 20. Sect. I. Concocta medicari oportet, non cruda, neque in principio, nisi materia turgat.* Et *aph. 21. Sect. I. Quæ ducere oportet, quo maxime repant, eo ducenda sunt per convenientia loca.* Et *aph. 9. Sect. II. Corpora quæcumque quis purgare voluerit, fluida facere oportet.* Item *aph. 29. Incipientibus morbis, si quid movendum videtur move, vigentibus vero quiescere oportet.* Et *aph. 20. Sect. I. Quæ judicantur & judicata sunt integre, neque movere oportet, neque novare, neque medicamentis, neque aliis irritamentis, sed sinere.*

43. Universalis vero regula practica, quam non satis possum omnibus, qui cum ratione artis opera exercere volunt,

commendare, hæc est: quod medicus, quando natura est in motu, movere non debeat. Per motum vero naturæ intelligimus morborum paroxysmos, exacerbationes, spasmos & intensiones motuum in partibus solidis ac fluidis, item quæ ad excretionem nimias tendunt. Nam quando corpus nostrum spasmis & motibus vehementibus agitatur, plerumque exteriores partes cum summa cute spasmo contractæ sunt, & motus humorum a circumferentia ad centrum vergunt, alvus, renes & reliqua emunctoria propter nimiam constrictionem non rite munere suo funguntur. Nihil jam est imprudentius, quam tali in casu motus producere eosque augere & emetico & forti purgante aut sudorifero valido peccantes humores excludere velle. Quantum damni & periculi exinde miseris ægrotantibus accedat, si in paroxysmis, ubi omnia spasmo contracta sunt, ejusmodi pellentia & moventia adhibeantur, dici vix potest; nihil enim excernunt vel operantur, morbi vero & symptomatum vim certissime adaugent. Quiescendum tunc potius est, vel parum augendum, & tunc plus cunctando proficitur, quam maturando. Rei natura ipsaque ratio dictitat, effrenes motus potius tunc esse moderandos, violentos spasmos sedandos. Unde in omni morborum vigore & impetu diluentia, temperantia, humectantia, blanda diaphoretica & moderate nitrosa ac sedativa non sine eximio fructu exhibentur. Egregie huc quadrat illud OVIDII.

Dum furor in cursu est currenti cede furovi;

Difficiles aditus impetus omnis habet.

Adgrediar melius tunc, cum sua vulnera tangi

Jam sunt, & veris vocibus aptus erit.

Opportunum vero tempus agendi vel movendi in acutus est principium, vel quando morbi magna est remissio, in reliquis & chronicis extra paroxysmum & quando spasmodum & motuum vehementium fit intermissio, tunc si opus est &

& materia turgēt, eam movere & evacuare oportet, & tunc etiam evacuantia operantur & faciunt, quod facere debent.

44. Postremo, id semper in omnibus evacuationibus tenendum est, monente HIPPOCRATE, ut humores pro diversa eorum conditione per convenientia loca educantur. Nam si arte educendi sunt visceribus, lenti, copia peccantes humores, ut in tussi humida, fluore albo, gonorrhœa benigna, purgante id fieri commode potest, quia coli mucosæ glandulæ congruum omnis muci emunctorium constituunt. Serum copiosius in habitu corporis collectum in cachecticis & hydropicis vel per urinam vel per alvum commodissime educitur, inopportune vero per cutem ejus excretio suscipitur. In hypochondriacorum prima regione ingens cruditas & humorum acido-biliosorum colluvies hæret, quæ perperam diureticis aut sudoriferis, optime vero clemente laxante per alvum egeritur. Humor biliosus copiosior mediante ira in intestina effusus & acredine dotatus pessimo consilio emetico aut sudorem pellente remedio, consultissime vero premissio temperante per alvum educitur. Quandoquidem non semel, sed iteratis vicibus tali in casu a validioribus commoventibus funestas ventriculi inflammationes, hecticæ febres, partium contracturas & tremores notavimus. Quodcumque fecibus alvinis intestina turgent, perniciose admodum sunt vomitoria, aut quæ fortiter sudorem movent. Si vero excrementitium serum subtile acre eliminandum est, infelicissime ad alvinam regionem ducitur.

45. Ultimo loco & hanc magni usus regulam practicam notandam esse existimo: quando natura molitur excretionem per loca convenientia, ex nullo modo sibi vel impediri, multo minus reprimi debent. Quantum periculi agrotantibus ab imprudenti adstringentium vel repellentium usu in arthritide, podagra, erysipelate, scabie, variolis, antiquis ulceribus, diarrhœa vel catarrho suppresso, gonorrhœa vel fluore al-

bo celeriter cohibito vel excretionibus per sudorem & alvum in febribus acutis interceptis, accedat, tristissima proli dolor indies sæpe in vulgari praxi exempla confirmant. Verum hac vice de medendo generaliter quæ dicta sunt, sufficiant, specialia enim & peculiaria, quæ in cujusvis morbi cura observanda veniunt, peculiarem quoque tractationem requirunt.

DISSERTATIO III.

DE MEDICAMENTORUM PRUDENTI APPLICATIONE. IN TEMPORE.

§. I.

RECTissime agnovit sapientissimus Salomo, in universo omnia stato tempore fieri & solere & debere, eaque arteptis quasi ex hujus alteratione occasionibus tandem fixam & propositam suæ quoque mutationis metam attingere. Neque minus inter salutaria & albo calculo noranda septem sapientum Græciæ apophthegmata illud Pittaci principem sibi vindicat locum: *Tempus cognosce*, quo ipse vult, ut in eo maxime mortales cogitationes defigant omnemque navent operam, quo omnes quas moliantur actiones, desideratum ut finem attingant, iusto & opportuno tempore fiant. Ea nempe est a sapientissimo universi conditore rerum omnium connexio, coordinatio & harmonia, quæ singulæ ad certas statasque temporum vices sumuntur, incrementum, vigorem & statum imo quoque decrementum habeant, adeo ut res secundum diversa temporum momenta diversas nanciscantur ad certum finem & scopum aptitudines. Id quod uti ubique extra nos videmus, ita quoque in nobis animadvertimus, certum tempus requiri ad conceptionem, formationem, gestationem foetus in utero. Certo ac stato tempore moveri incipit infans in utero, certo tempore affectat exitum: eruptio dentium sua habet tempora & hominis nutritio & auctio certis

absolvuntur temporibus: intellectus & iudicium certa saltem ætate eminet: pubertas seu ad generationem aptitudo certo incipit & finitur spatio: in sanguine & humoribus certa temperies ac dispositio sub pueritia, sub adolescentia, sub virili & extrema ætate subnascitur: chylicatio, sanguinis circulatio, secretiones, quo spectant etiam menses, certa mensura motuum seu stato tempore continentur & absolvuntur.

2. Neque minus in statu præter naturam morbi alii infantili, alii juvenili, alii senili ætate sunt familiares omnesque definita & certa habent tempora & principium & incrementum, statum seu subsistentiam & denique decrementum & finem. Morbos recurrere certis horis, certo die, certo anni spatio & accuratissime statas suas servare periodos res aperitissima est. Porro omnes in morbis motus excretorios, quique vel ad salutem, vel ad mortem tendunt, natura certo tempore instituit: sic enim variolæ sua tempora habent eruptionis, suppurationis & deflorescentiæ, morborum solutiones per sudorem, urinam, diarrhœam iusto sunt tempore. Uno verbo: natura in omnibus operibus suis & maxime in sanitate hominis conservanda & morbis curandis mensuræ, numeri, ordinis & temporis est observantissima, decernente sic ex liberrima voluntate omnipotentis naturæ Auctore, omniumque qui sunt in universo, motuum causa prima & principali.

3. Quæ cum ita sint Medicus, qui præter scientiam a prudentia maxime commendandus est in curationibus suis ad tempus respicere, illoque opportune uti debet. Id quod jam dudum antiquissimus sapientiæ medicæ parens HIPPOCRATES confirmat qui *Lib. IV. de rat. victus p. 56.* scribit: *In omnibus morbis præcipue in acutis, potissimumque in quibus vehementia febris subest, tempus adhibendi medicinam maximam habere facultatem.* Idem *Lib. I. aphor. I.* conquestus est: *Ocasionem medendi esse celerem seu momentosam.* Vult Divus ille Senex momentum temporis ab ipso medico sapius tam in apti

remedii præscriptione, quam in illius applicatione arripiendum esse: nam in momento, imo sæpius in puncto vita & mors hominis consistit & magnum emolumentum, imo grande periculum corpori inde contingere potest; ut adeo occasio medendi curationis non inepte dici possit anima: deinde occasio præceps & momentosa est, quæ difficillime revocari potest, quæ elapsa inclinatio nonnunquam fit vel ad mortem vel ad deterius, nam alium statim morem, aliam naturam, alium motum assumit ipse morbus, & alia subito mutatio in corpore nostro adviritur. Propterea sapienter, *Pindarus* *ἰατρὸν ἐπὶ τῇ κατὰ χρόνον*; nec inconcinne ait Poeta:

Temporibus Medicina juvat, data tempore profunt,

Et data non apto tempore vina nocent:

4. Et certe non minima prudentis medici nota est, si rationem temporis in applicationem medicamentorum habet sollicitam, maxime cum præsentissimum alias remedium hoc tempore proficit & proficiat, alio autem assumptum maximum damnum afferat morbumque deteriolem reddat. Optimum hinc medicamentum est, quod opportune datur, & revera in apta remedii contra morbum inventionem & in legitima ejusdem ratione temporis applicatione vera medendi methodus, rectum medici iudicium & felix curæ successus consistit. Et quamvis sexcenta contra unum morbum habeamus remedia, nisi illorum applicationem ratione ordinis, Ioseos, & maxime ratione temporis compertam habeamus, certe nihil laude digni in medicationibus præstare valeamus. Sed mirandum est & turpe dictu, silere hic pene omnes medicorum & Practicorum libros, & quare: scitu res est necessaria tam profunde eam silentio esse sepultam.

5. Accedit adhuc: quum medicus naturæ, quæ effato magni HIPPOCRATIS optima morborum est medicatrix, et minister & imitator, eo magis opus est ut ad ipsius motus, ad tempora, quibus illa ad sanandum uti solet, attendat & respiciat, ipsamque

que in operando juvet: Nam felix medicatio cui adiuvrix natura succurrit, irrita vero quæ repugnante natura tentatur. *Medicines leges naturæ legibus consentaneas esse debere jam dudum Fernelius in Præfat. Lib. 1. Therapeutices dixit.* Uti enim in macrocosmo solis, lunæ, siderumque cursus & conversiones, temperatum mutationes, oceanique æstus & reciprocatio ex ordine certo & constantia immutabili reguntur: sic etiam in microcosmo consilio rectaque ratione natura prudenter administrat & providenter tutatur omnia, ac stabili quadam & rata lege actiones suas perficit: quum autem naturæ nulla cognitio vel voluntatis quoddam arbitrium insit, secundum quod omnia administret; facile apparet, naturæ ordinatos motus & summam illam ipsi insitam vim, quæ existunt, conservantur & administrantur singula, dependere a divina quadam mente architectrice & conservatrice, ut eo ardentius majorique cum sollicitudine medicus naturæ salutarem ductum scrutari, illum sequi & imitari teneatur.

6. His decursis plenius jam ipsa adeunda est tractatio de medicamentorum secundum certa tempora applicatione. Et quoniam ex superioribus didicimus naturæ ipsi inditam esse vim se conservandi & motus certo tempore efficiendi in sui conservationem & causæ morbificæ remotionem: medicus omnino ceu minister naturæ ante omnia naturam agrotantis corporis cognitam habere, motus naturæ inordinatos sistere & nimis languentes promoveri, impedimenta tollere & materiam motibus vitalibus convenientem suppeditare & præcipue tempora, quibus natura in morbis sanandis utitur, observare debet; secus si fecerit præter & contra naturam facit & frustra tentat omnia. Primum itaque officium medici est, ut in tempore præveniat morbo, nam in tempore hic prævenire omnium rerum est primum: Nimirum quia omne illud quodcumque temperiei, mixturæ & motui partium machinæ fluidarum incongruum, improporionatum & inconveniens, simulque activitate

lædendi quadam imbutum est, causam morbificam constituit & motus naturæ turbare morbumque producere aptum est, hinc medicus id ante intimam cum succis vitalibus mixtionem in principio avertere, sicque morbo prævenire studeat & allaboret. Natura enim adhuc vigens medicamento adjuta facilius expugnare morborum poterit, ac si nimium morbo delassata ac fracta est: hinc affectus qui aliquantulum protrahitur & levioribus præidiis tempestive sumtis sanari potuerat, vix nisi valentioribus & difficiliori negotio profligandus est.

7. Experti id sæpius sumus in febre lenta & corporis consumptione, quæ post intermittentes diurnas vel perperam curatas ex saburra vitiosorum humorum primas vias occupante nascitur: si protinus in initio leni quodam emetico depleamus ventriculum & primam regionem a colluvie vitiosorum humorum, prævenire possumus huic febre quæ non raro periculum ingens habet conjunctum; quod si vero increverit, & sanguinis crassi destructa solidarum partium substantiam consumserit, & emetica & omnes purgationes adhibita mortem citius accersere consuescunt. Miasma aeris vehiculo haustum & cum salivali humore in ventriculum delatum conveniente emetico alexipharmaci conjunctione nobilitato statim extirpari potest commodissime: ita plures a morbis contagiosis, peste, dysenteria maligna, morbo Hungarico servari & liberari possunt: Quod si autem jam vitales corporis humores, infecerit ac disturbaverit, abstinendum ab omni purgatione est ceu summe nociva, inordinatos magis motus in sanguine & genere nervoso excitante. Sicut enim in omnibus heroicis ac magnæ activitatis remediis: ita maxime in emeticis usurpandis ratio temporis habenda est exquisitissima: Ita antimonialia emetica non multo post vehementem iram exhibitum lethale ut plurimum & instar veneni habendum est. Vidimus hoc modo plures in funestam ventriculi inflammationem vel in graves passionibus chronicas, phthisin, hecticam

præcipitatos. Idem vero remedium tertio vel quarto post iram die adhibitum tantum abest ut noceat, ut potius humorum colluviem biliosorum expellendo a febre lenta aliisque chronicis malis corpus immune præstet.

8. Maxime vero omnium dignitas & utilitas *ἐννεμπερὶς* ex admirandis curationibus morborum præservatoriis clarissime elucet. Hydrops, phthisis, hæctica sunt omnium consensu ex insanabilibus præcipui, sed perfacili negotio, convenienti medicina in tempore adhibita, ut V. Sne. & sufficienti diluentium, qui viscidos humores dissolvunt, usu averti possunt felicissime. Nam eorum originem si spectemus, ea potissimum ex plethora vel ex largiori potu frigido corpori ex fortiori motu vel iracundia incallescanti aut sudanti immisso repetenda est. Molestissima illa & contumax affectio, quæ vulgo dicitur hypochondriaca, uti facillime præcaveri, ita difficillime si inveteraverit & radices egerit, curari potest; siquidem hæc ipsa plerumque ex vita deside & immobili, nimia ciborum, qui status, cruditates ingenerant alvumque adstringunt, voracitate, vel ex perperam tractatis & male curatis febribus intermittentibus, aut excretionibus sanguinis aliorumque humorum criticis retentis prognascitur. Quare solo motu & exercitatione corporis sufficienti, ciborum abstinentia, aquarum & maxime mineralium potu, sanguinis decenti missione, item rhabarbarinis & temperatis stomachicis roborantibus in tempore adhibitis certoque & longo satis tempore continuatis, eam optime vinci ac superari posse multiplici sane experientia confirmatum habemus. Sed dolendum magnopere est, quod plurimi ægrotantium non statim medicum accessant & consulant, imo magis adhuc dolendum, quod plures medicorum ex perversis suis ad usum nihil pertinentibus, quas in academiis a Professoribus in præxi minus versatis didicerunt, opinionibus gravissimorum affectuum initia, quæ plerumque parva sunt & levia, non recte intelligant, adeoque *ἐννεμπερὶς* & salu-

taris & rectæ medendi methodi ignari ex minori deterius subinde malum efficiant.

9. Notum porro Medicis imo mulierculis notissimum est, quod gravidæ atque inprimis plethoricæ quæque mobilioris animi sunt, si semel abortum passa fuerint, repetitis vicibus in eum facillime recidunt. Eundem tamen primis mensibus tempestivis remediis & crebriori, sed moderatori sanguinis in superioribus partibus missione, bono diætæ & vitæ regimine atque linimentis spirituosius roborantibus arceri posse, itendidem experientia multiplici edocti sumus. Denique & medicis & mulierculis non ignotum esse arbitror, puerperis, maxime ex retentis vel suppressis lochiis, graves imo funestas sæpius affectiones, acutas nempe inflammatorias febres vel sine vel cum purpura junctas, affectiones cardialgicas, syncopicas, suffocativas supervenire, quibus tamen omnibus prudens & peritus medicus sectione venæ, blandis temperateque balsamicis laxantibus & antispasmodicis mature & tempestive, aliquot post partum diebus, exhibitis occurrere & prævenire potest quam felicissime.

10. Præstantissimum utique & magnæ efficaciam præsidium ad morbos graves sanandos est V. S. opportuno tempore administrata, quæ neglecto tempore tanquam gladius est in manu furiosi. In acutis & inflammatoriis febribus, præsertim synochis, quæ mane exacerbationes suas habent, inter initia V. S. eaque, urgente necessitate, repetita faciliorem efficit morbi progressum provehitque in diebus criticis solutionem, cum contra ex præpostera ejus administratione quam facile circa diem criticum septimum contentiones motuum hæmorrhagicæ sed irritæ & subsequentes mentis abalienationes tanquam mortis prodromi obtingant. Ad intermittentium tam tertianæ quam quartanæ contumaciam infringendam, non alienum est, ubi sanguis nimium abundaverit, venam secare, sed hac cautione, ut nunquam fiat circa frigoris & horripilationis, tempus, multo minus eo præfente.

sente. Graves exinde convulsivas partium tractiones cum summa præcordiorum anxietate, difficili respiratione summoque virium lapsu multoties vidimus & observavimus. Affectus catarhales, rheumaticos, arthriticos, erysipelaceos & ipsam quoque podagram, V. Sbus debito tempore ac mensura admissis, accedente simul accurata diæta, potu diluenti & sufficiente nec non corporis motu, in totum averti posse tam certum est quam quod certissimum. Sed paucioribus minimeque iis, qui veræ pathologiæ & genuinæ *varicellæ* in mendo ignari sunt, id capere concessum est.

11. Fluxus hæmorrhoidalis in conluetis, aut ubi natura jamjam inclinatur, bene & sine turbatione procedens a gravibus omnino morbis corpus immune servat. Quum vero ex facili is ipse in ordine, tempore & mensura variis de causis turbari vel cohiberi possit, quam graves & sæpe immedicabiles inde affectus oriantur, dici vix satis potest. Nihilominus pauca sunt remedia, modo debito tempore & ordine usurpentur, quæ salutarem hanc excretionem in ordine servant eamque aberrantem in ordinem redigunt. Ex quibus præcipue sanguinis detractio, conveniens vitæ & diætæ regimen, temperate balsamica & stomachicæ carminativa primum & principem locum obtinent. Quin imo hæc ipsa remedia, quod probe animadvertendum, prudenter & tempestive adhibita tantæ sunt virtutis & efficaciæ, ut molestissimum hunc fluxum, qui debilis & languidæ naturæ index est, declinare feliciter possint.

12. Porro medicus in morbis, qui evacuationibus criticis ab ipsa natura factis circa certa tempora terminari solent, exquisitè naturæ motus servare & tempora criticarum evacuationum in medicamentorum applicatione etiam atque etiam observare debet, ne præpostero illorum usu naturam turbet & a negotio suo avocet. Inter tales morbos criticos morbus variolarum meretur re-

nimirum *ebullitionis*, *eruptionis*, *suppurationis* & *exsiccationis*. Eruptionem macularum ut plurimum circa tertium vel IV. diem natura instituit, oclusis tunc cæteris evacuatoriis, maxime alvo, quo vi unita ad cutis peripheriam materiam morificam eo felicius propellere possit: quod si quis tunc temporis purgantia & fibras intestinales irritantia adhibendo naturam avocare velit, in ingens vitæ discrimen ægros præcipitaret, plurimis lethalibus exemplis id satis testantibus: e contrario in principio statim morbi leniora purgantia, primam regionem ab impuris biliosis & viscidis fordibus expurgantia non nocent. Imo observati sæpius sunt sua sponte ægri in principio morbi maxima cum euphoria purgati: nam natura a copia humorum oppressa, jam liberata motus salutare critico instituit expeditius ad cutis corticem. Atque porro, cum Medicus ante ordinarium eruptionem a natura præfinitum tempus vel regimine calidiori, vel sudoriferis calidis & expellentibus materiam morificam ad expulsionem foras vult cogere, tum majores turbas concitando, intensiores anxietates accersit & recessionem macularum, quæ vi expulsæ fuerunt, majori cum virium prostratione procreat: quæ ratione necari quam officiosissime solent plures hoc morbo laborantes. Præstat potius semper ante eruptionem motus inordinatos sanguinis & humorum restringere acrimoniamque humorum temperare terreis, anodynis, acidulis, quam regimine calidiori & calidis motus exorbitantes, ardorem & acrimoniam augere & sæpissime lethalia symptomata accersere. Unde quovis tempore variolarum cane & ange pejus fugiendum est regimen nimis calidum. Atque in eo genuina & methodica eaque felicissima variolarum curatio potissimum versatur. Quod si autem jam eruptio facta est & tumultus naturæ sedatus, non nocebit diaphoreticis blandioribus & absorbentibus, myrrha & croco in exili quantitate adjectis, naturam in excretionis negotio conservare & suppurationem pro-

move: circa diem autem nonum, cum de novo ab inflammatione & suppuratione suscitentur in sanguine tumultus & motus inordinati, iterum ab omnibus calidis abstinere debemus; tunc enim calida etiam in minima dosi adhibita v.g. Ess. myrrhæ ardorem, dolorem & symptomata exasperare solent.

13. In febribus malignis petechialibus & quæ conjunctæ sunt cum exanthematibus, medicus naturæ crises & tempora exactissime observare tenetur. Hisce in morbis totum ferme negotium curandi incumbit naturæ, quæ si robusta est, si vires corporis conservatrices morbo vincendo pares sunt, si sanguis temperamento quasi alexipharmaco instructus est, sola felicissime sæpe citra medicam opem curare & absolvere sanationem solet. Quicquid enim medicus efficere poterit, id saltim in principio facere debet, plethoram minuendo, superfluos humores evacuando & emunctoria aperta servando: reliquo tempore naturam minime turbare, sed temperatis, terreis, absorbentibus, acidulis & vires reficientibus præfidiis ejus motus circumspicere dirigere debet. Ante omnia autem circa dies criticos se prudenter debet gerere medicus, adjuvando & moderando, non impediendo ipsas criticas excretiones, ita quando circa illud tempus sudor contingit, ut ille moderate, quantum fieri potest, promovendus, vires roborandæ, & stimulus naturæ labascenti addendus sit. Quare circa tempus criseos medicamentum in pauca dosi datum alexipharmacum, diaphoreticum, quale est nitrum cum camphora mixtum, vel sola Essentia scordii, sudorem sæpe calidum copiosum cum virium notabili refectione, somno & pulsu subsequente naturali excitat. Non rarius etiam in febribus malignis solvitur morbus per alvum, quo tempore constringentia vel anodyna propinari nunquam debent, sed tantum confortantia præbenda sunt, ut cornu cervi vel ebur phil. præparatum, succinum, cinnamomum & hujus generis alia.

14. Ante omnia autem id medicus ca-

vere debet, ne in febribus petechialibus medicamentis sudoriferis, volatilibus, calidis utatur; expulsionem enim nimium cum promovent, vidimus fere semper rem non bene successisse: apparent quidem petechiæ, sed cum majori virium imminutione & graviori symptomatum sævitia, ac sæpissime recedunt; satius est itaque ipsi naturæ relinquare negotium expulsionis & lenissime semper procedere. Firmissime enim convictus credo, plures a præpostero calidorum & expellentium usu lethalem sibi diem accerere petechiis laborantes. Spectat huc illud LIVII Lib. XXII. Cap. 18. *Medicos interdum plus quiete, quam movendo atque agendo perficere*. Deinde cavendum, ne motus naturæ per purgantia turbentur, ideoque petechiis comparentibus illa omittantur. Id quod locum habet non tantum in febribus acutis & ubi natura per metastasin aut evacuationem præter alvinam adhuc aliam crisin molitur; sed in chronicis quoque v.g. lue venerea, scorbuto, si bubones aut qualescunque excretiones & efflorescentiæ apparent.

15. Equidem multi sunt ex recentioribus, quidicrum criticorum, quos antiquissimi medici admodum respexerunt, existentiam penitus negandam esse sustinere volunt; sed hos ipsos in exercitio artis non satis esse versatos ego quidem convictus sum. Causam hujus præposteræ adsertionis Clariss. BAGLII VIVS Lib. 2. Prax. Cap. 12. egregiam allegare videtur: *Mirari, inquit, desinent Practicantes, si hodie nec frequenter, nec perfecte succedant crises, uti olim in Græcia; siquidem illi Græcorum legum ignari, vel obrectatores a principio morbi ad declinationem usque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomis, aliisque imprudenter & intempestive adhibitis, egros suos fere conficiunt, undimpossibile est, ut humores per tam diu versas remedium seditiones distracti, ad criticæ despumationis negotium suo tempore disponantur, neque dierum criticorum regulæ, ab antiquis traditæ, observari queant.*

16. Notum est, intermittentes febres non raro spontaneis obortis sudoribus absque ullo medicamento terminari, imo paroxysmo remittente, maxime in tertianis subsequi blandum & calidum sudorem: & vice versa circa tempus horridis & in principio febris nunquam naturam instituere diaphoresin, sed firmissime tunc poros subcutaneos esse occlusos. Unde prudentis medici est, in sanatione harum febrium naturam eundem & viam monstrantem sollicite sequi & imitari: siquidem hæc sibi relicta raro evacuationem movet, nisi materia cocta fuerit. Nunquam itaque tempore inhorrescentiæ vel mox ante illud tutum est, medicamentum sudoriferum idque calidum sulphureum propinare: utpote calor, ardor, oris siccitas, præcordiorum anxietas & irrequieta membrorum jactatio magis tunc incrementa capiunt, omniaque exasperantur: e contrario finito paroxysmo & diebus intercalaribus ubi cutis spiracula hiant & sanguini circulus suus restituitur, diaphoretica cum amaris roborantibus vel specificis antifebrilibus nupta, abstinendo simul ab aere frigido & humido, victu copioso & crasso, acido, sæpius iterumque repetita, præmissa primæ regionis expurgatione, sola frequenter citra recidivæ metum febres etiam contumacissimas expugnant felicissime. Hunc in scopum laudatæ virtutis deprehendi sequens elixir antifebrile, medicamentum in quartanis etiam diuturnioribus utilissimum. Recip. Extracti Scordii, Gentianæ, Centaurii minoris, cascarillæ ana drachmæ j. Ess. chinæ chin. Tincturæ tartari ana unc. 1. & dimid. Extract. croc. castorei ana gr. X. olei caryophyll. gutt. X. De hoc elixirio sumat ager singulis tribus horis, incipiendo statim post paroxysmum, gutt. XL. cum vehiculo convenienti, ut vino cum aqua diluto.

17. Picres morbi dantur critici, qui cum præcedente horrore, subsequente sanguinis ebullitione, pulsu aucto & excretionem ad partes extremas sunt, ut sunt erysipelas, arthritis, rheumatismi,

pleuritis spuria, in quibus, ubi natura secretionem molitur, abstinendum est a V. S. evacuantibus medicamentisque acidis, quæ cuncta perspirationem & motum sanguinis ad externas partes præpediendo materiam corpori insensam intus retinent & funesta symptomata accessere valent. Ad præcavendos veros hos morbos & statim in principio, si plethora adest, V. S. si colluvie vitiosorum humorum prima regio scatet, leniora emetica & per alvum evacuantia &c. locum omnino habere possunt, magis etiam tunc blandiora diaphoretica, uti est Diascord. Fracast. cum lap. cancr. & nitro mixtum, item Decoct. C. C. Scorzoneræ, Rad. chin. chin. conducunt.

18. Ex his jam liquido constare potest, cur in arthritide, erysipelate, externa poros stipantia & evaporationem materię peregrinæ prohibentia, siue sint liquida, siue emplastra, tantam noxam creare & symptomata exasperare possint. Nota sunt exempla, quod materia caustica erysipelacea in transpiratione sua impedita medicamentis externis adstringentibus profundius serperit, ulcera cacoethica, cæcrofa, ipsamque gangrenam produxerit. Magis ex usu & re hic sunt, quæ blande poros aperiunt, spicula salina materię morbosę temperant & corrigunt & transpirationem juvant. Talia maxime sunt ipsa sicca vel etiam liquida spirituosa camphorata, non autem oleosa, quamvis sint destillata. Commendari merentur flores sambuci, chamom. vulgaris, melilot. sem. 4. carminat. myrrha, camphora, baccæ juniperi, farina fabarum, erocus, nucista &c. Exemplum aliquod referam: Nimirum vir obelus 40. annorum vivacissimi ingenii, muneri præpositus amplissimo, ex podagra laborans, ab empirico sumptum emplastrum ex alumine, albumine ovi & camphora tempore invasionis parti affectæ applicabat, mox horror ingens, ardor, somnus turbulentus cum affectu comatoso sequebatur, in quo omnis ferme memoria periit. V. Sectione & sudoriferis adhibitis servatus quidem est, ast morbi debilitate summa ad hunc usque diem laborat.

19. Constat satis, foeminas singulo mensis spatio, stato suo tempore & circa lunæ phases purgari per uterum ingenti cum naturæ levamine. Optimum itaque stratagemata practicum est in mensium evacuatione suppressa, circa tempus illud quo natura consuevit exoertere, præmissis prius levibus evacuanti- bus propinare pellentia & specifica sic dicta emmenagoga. Deinde ut ductu ipsius naturæ obtinere finem facilius possimus, caveant foeminae circa fluxum huius ordinarii tempus, ne acidis, viscidis, infrigidantibus & instantibus cibis abutentes fluxum illum consuetum impediunt; mille enim inde oriri solent mala: nec tunc temporis V. S. in manu instituenda est, quæ sistere hunc fluxum protinus solet. Itaque tunc eo motum naturæ dirigat medicus, quo hi fluant, secus frustranei erunt conatus.

20. Denique medicus si recte officio suo satisfacere velit, omni cura & consilio in id debet incumbere, ut sciat quo ordine causæ morborum proximæ vel remotæ sint tollendæ, in eo enim versatur magna medici prudentia & felix morborum medicatio. Sic, v.g. in partu difficili pessime illi faciunt, qui non observantes legitimum partus tempus propinant confortantia, calida & irritantia sicque semellas sæpe inebriant, ut deinde motus horrendi spasmodici, vel etiam febres inflammatoriæ post partum invadant. Optimum contra est, expectare legitimum tempus, & cum ipsa natura inclinante promovere exclusionem foetus, datis tunc genuinis refocillantibus & antispasmodicis. Inter hæc excellit maxime pulv. sequ. cuius usus est probatissimus. v.g. R. succini drach. ij. Borracis Venetæ drach. j. & dimid. Croci, fell. anguill. Scrupul. j. Ol. Cinnamom. gutt. viij.

21. Sic quoque porro calculus in renibus existens si intempestivo pellentium & acrium usu in ureteres pellitur, illos pertransiens ingentes excitat torturas, totum nervorum systema sapius in consensum rapiendo, imo lethalem urinæ suppressionem accersendo. Prima itaque

& optima intentio medici hic est calculum illum solidum magnitudinis plus iusto majoris prius atterere, comminuerè, & resolvere, viasque per quas transire debet emollientibus & lubricantibus probe disponere & aptas reddere, ut sic faciliorem lapis inveniat exitum. Talem in finem jam merentur laudari omnia emollientia, clysteres, oleum amygdalarum duce, it. salina intrinsecus adhibenda v.g. solut. oc. cancr. terra foliata tartari, arcanum duplicatum, sal diureticum medium & neutrum ex sale succini & oc. cancr. paratum, aqua cochlearum, nec non decoctum hederæ terrestris, alkekengi, asparagi, aqua Seleri &c.

22. Affectus cutanei ex sale caustico erodente subnati, quales sunt scabies, lepra, mercurialibus extrinsece applicatis, item sulphuratis egregie sanantur, quod si autem quis illis uti velit ante diminutionem plethoræ & correctionem cacochymia debitamque evacuationem, maxima oriuntur mala: observatum namque est malignas febres, paralyfes, apoplexiam, lethargum exinde oriri.

23. China china decantatum & revera divinum contra intermittentes præsidium est, præpostera autem applicatione ingentes sæpe noxas creat, dum intermittentes in continuas vel lentas vertit, & firmando obstructions, periculosiores recidivas, cachexiam, isterum, hydropem gignit, id quod satis historiarum morborum testantur. Et docet experientia, si mox ante paroxysmum, vel quando ægri inhorrescunt, ipsa china china detur, semper exasperari febrem & saviora fieri symptomata, ita ut hac ratione multos e medio tulerit, annotante sic Sydenhamio *Tract. de Febris*. Quod si autem præmissis primam regionem expurgantibus, quæ impuritate facile sordescens mali fomitem præbere solet, ac si vehementia huius morbi prius infracta, transpiratio liberior reddita atque viscerum obstructio referata fuerit, laudatus cortex tempore intermissionis crebrius & repetitis vicibus exhibeatur, incipiendo statim post paro-

xyfimum & ad eundem ferme continuando, incredibilem in fuganda febre ostendit efficaciam. Tantum est legitimo tempore propinare remedia.

24. Opium divinas medentibus solet porrigere manus, improvide autem propinatum venenum non raro evadit. Sic in compescendis doloribus chronicis non nisi cute porisque apertis propinari, vel diaphoreticis conjungi debet. Notavi nuperrime feminam, quæ ex cardialgia hysterica laborabat cum alvo clausa ac constricta, cui dum propinabatur extractum opii solutum in essentia castorei, mox tentabatur respirationis difficultate, præcordiorum angustia, virium omnium defectu, pulsu debili, sudore frigido & internarum partium ardore: soluta autem alvo mox protinus remittebant atrocia hæc symptomata. Opiata arthriticorum solent esse solatium, inter initia morbi exhibita, nunquam autem, quando natura in exeretione est occupata juvant; dolorem quidem quodammodo mitigant, vires autem magis convellunt & fixiorem ac diuturniorem reddunt morbum. Opiata vigiliarum certum sunt remedium, horum nihilominus tam pro his quam pro dolore curando administratio, inprimis intrinseca, singularem exigit prudentiam, ne scilicet adhibeantur in morbis acutis instante crisi, utpote quam turbant & inhibent, nec ubi evacuatio quædam desideratur aut speratur, v.g. in pleuritide, ubi quidem in morbi principio refracta doli talia conveniunt, progressu vero morbi & ubi expectoratio imminet, nocent & suffocant.

25. Resin foro medico notissima est, quantum in pellendis morbis chronicis medicamenta sale volatili oleoso instructa possideant; nihilominus præpostere adhibita ingens damnum creare possunt. Sic sæpius observatum est in morbis, qui ex cruditatibus primarum viarum, humorum cacochymia & viscidarum particularum in sanguine abundantia oriuntur, ante debitam factam alterationem & expurgationem salia volatilia calida non tantum symptomata exasperasse;

verum etiam affectus comatosos, imò paralyfin, apoplexiam excitasse, utpote quæ impuros humores magis in tubulos corporis tenuissimos intrudunt, & ebullitione intrinsecas aucta, venas dilatant & postmodum aperiunt. Id quod etiam atque etiam tenendum est circa sudorifera volatilia, humores exagitantia, quæ in omni sanguinis & feri impuri exuberantia v.g. in cachexia, in hydrope mirum nocere solent ante debitam evacuationem vel humorum correctionem. Sic quoque in hystericis caute uti debemus volatilibus. Elegantem hac de re historiam B. ETTMULLERUS in Dissertatione de præcipitantium usu & abusu pag. 74. refert: *Fœmina hysterica scorbutica, inquit, simulque splenetica, præter sensibilia eaque spasmodica abdominis pathemata ad melancholicam declinabat, una cum mensium ultra tres menses suppressione. Hæc ab exhibitio spir. salis Ammon. cum spir. cochlearis commixto, mirum offendebar, omnibus symptomatibus notabiliter exasperatis, sed sepositis hisce & datis absorbentibus, martialibus, coralliatis salibus fixis feliciter restituta.*

26. Eadem quoque tenenda est regula circa diureticorum usum, quæ consensu omnium Medicorum, quando ventriculus nimium repletus, vel intestina colluvie humorum confarcinata sunt, nocent: fuge itaque diuretica potentiora in febrium principio, augmento, statu, aut quavis crassorum humorum abundantia, crassos enim & crudos humores ad vias urinarias deturbant & febres, si quæ adsunt, intendunt vel novas pariunt. Sternutatoria in apoplexia ac reliquis soporosis affectibus, si a materia serosa aut pituitosa, circa cerebrum congesta dependent, mox quoque in paroxylmi principio conducunt; si vero a plethora sanguinisque stagnatione oriuntur, non nisi sanguinis missione aliisque evacuationibus universalibus præmissis, in usum sunt vocanda. Molesti seminis fluxus præsidia certissima sunt os lepiæ, radix tormentillæ, viscus quercinus, succinum, alumen, terra

terra catechu, quæ egregie sistunt hunc fluxum & fibras relaxatas constringunt, si convenientibus purgantibus, sudoriferis balsamicis ante tractati fuerint egri, quod si autem prius dantur constringentia, bubones, tumores testium, appetitus prostratus, tormina ventris & varia incommoda oriri solent.

27. Tandem occurrit notabilis quaestio dudum inter medicos agitata, si nimirum indicationes adsint V. S. & purgationis, quodnam remedium sit præterendum? *Galenus* rectissime a phlebotomia semper incipiendum esse iudicat, nec sine ratione; a purgante enim commotus sanguis abundans in motus inordinatos facilius exagitari potest. Nam quando per V. S. vasa sunt depleta, purgans felicius & commodius heterogeneas a sanguine segregare potest portiones. Hinc VALESIUS in *methodo medendi* L. 10. cap. 2. dicit: *Ego multo consultius puto ubi debilitas non obstat a missione sanguinis clystere uti: quo re jam circa V. S. bene gesta, quod per eam motum exagitatumque est, trahatur in intestina, per quæ & evacuetur, quod sapius vidimus adeo feliciter cedere, ut evacuatus simul & expurgatus sine pharmaco homo sit. Laxantia vero commodè præmittuntur venæsectioni.*

28. Deinde medicus in curationibus suis tempora quoque anni observare debet; pro horum enim varietate ingens & varia alteratio totius corporis fit, medico scito summe necessaria: imo morbi uti certis anni temporibus saltem sunt familiares & exasperantur: sic etiam alii certis saltim temporibus sanabiles existunt. Omnes morbi fixiores, diuturniores v. g. paralyse, contracturæ, quartana, symptomata hysterica & hypochondriaca, arthritidis, podagra, lues venerea facilius sunt curationis tempore vernali, quam autumnali vel bromali; aer enim subtilioribus particulis lucidis & elasticis instructus tunc temporis motum intestinalem sanguinis auget, spiritibus materiam uberiolem præbet & transpirationem magis promovet, quam hyeme, ubi omnia consupa-

ta sunt, motu partium fluidarum a centro ad circumferentiam labascente. Sic quoque febres tertianæ & omnes intermittentes citius curantur tempore verno & sub principium æstatis, quam autumnæ vel hyeme.

29. Deinde circa evacuationes observandum quoque est anni tempus. In morbis chronicis purgatio fiat vere, cui succedat autumnus, eo quod his temporibus peculiarem magis patiantur humores coctionem, & a se invicem secernebiles magis sint, quam hyeme: æstate vero sanguinis massam jam in motu existentem dissolvant & fundant. Quidam in initio veris, quidam in fine purgandi sunt, seu mense Maio; quandoquidem pro varietate humoris peccantis, vitæ generis & subjectorum, omnibus eodem tempore haud convenit evacuatio, i. e. qui humoribus crassis scatent, in principio veris purgantur, antequam hi deliquescant & morbos pariant; quibus vero biliosi & tenues contigerunt humores, in fine veris purgationem commode ferunt, ne succedente æstate commoveantur. Vomitoria aptius dantur vere & æstate, ubi agiliores sunt humores quam hyeme. Purgantia autem & maxime vehementia in nimio solis æstu vitanda sunt: sic quoque V. S. magis tempore verno & ante æquinoctia quam circa solstitia & media æstate conducit. HIPPOCR. ipse S. 4. aphor. 4. æstate *ἔνθα* hyeme *ἔνθα* potius evacuare jubet. Salivatio mercurialis vere longe felicius instituitur ad curandam lœm veneream, quam si nimius adest solis æstus & frigus intensissimum.

30. Observandum quoque est a medico ratione applicationis medicamentorum tempus diei, sic v. g. tempore matutino melius assumuntur vomitoria, quam tempore vespertino aut post meridiem: it. medicamenta stomachica melius operantur, quando ventriculus vacuus est, quam si cibi est repletus. Mane tunditur quoque vena temporis, non tamen, nisi ob vires tunc temporis a perfecta digestionem, item a somno refocillatas & magis vigentes, ita ut hoc diei

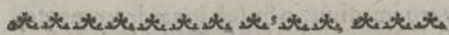
tem-

tempus videatur correspondere verno . Opiata autem & quæ somnum produciunt, melius circa tempus nocturnum adhibentur, quod valet etiam de illis remediis, quæ pituitosorum humorum distillationi velificantur, quoniam circa noctem gravior & compressior atmosphaera transpirationem retardat & pituitosos in corpore humores accumulatur; quare etiam omnes catarrhales morbi circa tempus somni exacerbationes suas habent. Idem tenendum circa acidulas, martialia, quæ semper sub auroram feliciter operationes suas exerunt, quam si natura jam cibus est fatigata. Diuretica itidem mane exhibeantur, ne, si ventriculus nimium repletus, eorum vis obtundatur, aut si diuretica fortiora fuerint, crudiora alimenta quoque simul moveant. Diaphoretica mane & vesperi commode dantur, hisce enim temporibus fudor facilius promanet, nec ventriculi coctio turbatur. Nec statim ab assumpto medicamine ad sudorem urgendum corpus est, sed ad minimum elapso horulæ spatio post, cum sudoriferum massam humorum subiit, illamque exagitavit, alias aut nullus, aut notabiliter enervans prodit sudor. Vomitoria, quarta vel quinta hora ante paroxysmum data cum salib. duplicat. antifebrilib. profunt: contra vero si bihorio vel ultima hora ante paroxysmum vomitorium exhibeamus, sæpe exasperamus paroxysmum.

31. Lunæ, quæ humorum dicitur domina, positiones & phases attendendæ quoque veniunt a medico, & quemadmodum illa pro diversitate situs varias vicissitudines & mutabilitates, ratione tempestatum, in macrocosmo facit; itemque ratione vegetabilium aceretionis: sic quoque in microcosmo idem experiri licet. Docent id dies decretorii critici, qui plerumque circa lunæ mutationē accedunt, item paroxysmi epileptici, qui sæpius statuta tempora circa lunæ mutationes habent: Morbi ex nervis obstructis, item ex decubitu pituitosorum humorum nati, vel ex glandulis tumefactis & obstructis proficiscentes circa plenam lunam maximè incrementa sumunt, horum

vero imminutio fit sub lunæ decremento. Quantum porro luna efficiat, luculenter apparet ex sanguinis fluxu, qui foeminis omni mensium spatio contingere solet, quique accurate suos servat ritibus, & quæ v.g. purgari solent circa novilunium, illis semper circa idem tempus recurrit fluxus & contra. Strumæ, scrophulæ & pedum tumores majores semper circa augmentum lunæ sunt; decresciente vero luna decreseunt. Unde optime illi rem agunt, qui in cujusvis ætatis subjecto lunæ decrementum eligunt, si per inferiora evacuandum fuerit. Utut enim in augmento lunæ facilior videatur purgatio, quod humores tunc copiosiores magis existant; adeo tamen tuta non est, ne ad aliquod corporis membrum illi cum impetu ruant.

32. Ultimo tandem circa diætam & victum ægrorum quædam annotanda erunt, nam victus ratio præscribenda etiam est ex morborum temporibus, secundum omnem saniorum practico-rum sententiam. In acutarum initio debilis quodammodo esse debet, in incremento lenior, in statu tenuissimus. Bene dicit Fernelius in Libr. r. methodi medendi p. 28. *Cum sævissima symptomata vigent & natura in morbis coctione tota incumbit, alio averrenda non est, neque plenioris cibi coctione distrahenda.* Et quo brevior futurus est morbus, eo victus tenuior pro cuiusque temporis conditione imperandus, quo vero longior, eo minus tenuis. Et cum plerique morbi, maxime febres certis horis concitentur vehementius & exasperentur, horum quoque non tantum in medendo, sed in alendo summa habenda est ratio, verissime enim inquit HIPPOCR. Aphor. 2. lib. r. *In accessibus cibo abstinere oportet, nam illum adhibere noxium.* Natura enim cibi coctione avocatur a morbo, a causæ morbificæ coctione. Sic observatum sæpius in acutis & malignis est, iuscula alimentosa & substantifica, nondum satis morbi vitæ labefactata, noxia fuisse, naturamque vitæ, & mortuos fuisse ægros: hinc magis vel in decessione vel in declinatione morborum cibus adhibendus est.

DISSERTATIO IV.

DE PRUDENTI MEDICAMENTORUM CONTINUATIONE.

§. I.

VEra medendi agnitionibus humani corporis methodus uti maxime in eo consistit, ut ex accurate descripta & pleniori morbi historia causas morbi, ex quibus ortum duxit, perscrutetur medicus, postea iis tollendis apta remedia inveniat eaque convenienti tempore, proportionem & ordine applicare sciat; ita sagacis & periti medentis officium in eo omni ino versatur, ut pauca & selecta, usu longo cognita & præstantia medicamenta in familiari habeat usu, neque facile ea mutet, sed tempore, si opus est, satis longo & probe continuato iis utatur. Et profecto, quando, medicus, quamdiu cum convenienti & accommodato medicamento continuandum sit, recte didicit, optimus & præstantissimus artifex habendus est. Sæpiissime contingere vidimus, ut ex probe pensitata & perspecta morbi historia, quæ adhibenda sint ad morbum tollendum remedia, medicus cognoverit; sed tamen ipse nescius, quam diu usus eorum continuandus, sine exoptato plane frustratus est. In præsentia igitur, solidis non minus rationum momentis, quam selectioribus observationibus demonstratum dabimus, quam utile & necessarium sit, modum & tempus, per quod aptum remedium producendum sit, rite cognoscere.

2. Vulgaris & maxime detestandus mos est artem exercentium, ut, ad ægrum vocati, si minus statim singularem a medicamentis exhibitis effectum percipiunt, mox mutant remedia, & quasi per saltus, ex quatuor mundi angulis, uti loquitur WALDSCHMIDIUS in Instit. ration. p. 134, remedia sibi invicem contraria accersant, non absque magno & fontico ægrotantium

damno, quos, si quid aliud, certe talis medicamentorum varietas deprimit atque pessundat. Ipse SENECA Epist. II. Nil aque, inquit, sanitatem ægrotantium impedit, quam remediorum crebra mutatio. Etenim diversæ activitatis, a diversa textura particularum, ratione figuræ, magnitudinis & motus variarum dependentis, medicamina, non semper principia custodiunt sanguinis mixturæ & motibus vitalibus congrua, sed frequentissime excessivis qualitatibus & virtutibus instructa, hinc nisi recte opponantur causæ morbificæ, contrarias potius, irregulares & anormales in machina nostra suscitant motiones, benignum morbum in malignum non raro convertendo, ut hac ratione plus officiant ægrotis, quam prosint tales medici. Frequentius etiam per experientiam constitit, ægrotali modo tractatos, cum sanitate redire in gratiam non potuisse, nisi seposito, quibus magis pessundata ac impedita hætenus natura fuerat, remediorum sibi invicem contrariantium usu, quæ deinde ultro ac sponte majores vires recuperans causæ morbificæ mitigandæ vel expellendæ maxime fuit idonea.

3. Præterea, hæc remediorum varietas, ignorantiam medici designat & palam facit certissimam: si enim morbi causam, quæ non diversimoda, sed unica sæpius est, viresque medicamentorum probe pernosceret medicus, non tam fluctuaret in ipsorum usu, sed multo magis judicio practico, recta ratione & experientia sussulto, quod raro fallit, innixus, in circumspecta horum continuatione perseveraret atque persisteret. Hinc non minus eleganter, quam vere, VERULAMIUS: Varietas, inquit, remediorum ignorantie filia est. Præstat itaque omnia remedia nosse, sed paucis, selectis & rite cognitis uti. Pulchra sunt, quæ hanc in rem scribit WEDELIUS de Medic. Facult. cognosc. & applic. Res se habet hæc, inquit, instar amicorum: Magis æstimamus unum vel alterum amicum, quam centum notos, multi etiam amicitiam offerunt, pauci merentur.

Ita etiam curiose selectum & expertum medicamentum reliquis omnibus preferendum est: qui omnes habet amicos, neutrum habet: qui omnia novit, neutrum novit. Verum pace tanti viri dixerim, nec remedium, etiam optimorum, defectum sufficere, sed multum adhuc interesse, ut noscat medicus iis recte uti, i. e. sciat, qua dosi medicamentum sit offerendum; quamdiu sit continuandum, & quando ab huius usu desistendum. In hisce maxime felicis curationis cardo & arcanum vertitur, & medicamentum tali modo administratum, merito manus Dei auxiliatrix; perversè vero exhibitum, gladius in manu furiosi jure appellatur.

4. Neque priscis medicis remedium per longam temporis seriem continuatum in curatione morborum usum ignoratum, sed summo opere potius commendatum fuisse, insignis præter alia locus apud COEL. AURELIANUM, antiquissimum & optimum historiarum morborum scriptorem, indicat, qui Lib. de passionibus chronicis V. cap. II. p. 562. exstat, ubi annalium medicamentorum, quæ continuo anno in arthriticis passionibus adhibenda sunt, meminit, egregiam in fine adiciens observationem & judicium SORANI: *Non probandam esse diuturnam medicaminis in omnibus morbis summionem, quia nonnulli ex jugi medicamine poto in celeres vel acutas inciderunt passiones, alii apoplectici, alii pneumonici interierunt, quidam continua difficultate spiritus affecti fuerunt.* Sed hæc cuncta utique de remediis validis magnaue corporis nostri tum solida tum fluida alterandi potentia instructis valent, neutiquam vero de iis, quæ per epicrasin leniter operantur, intelligenda sunt. Idem laudatissimus Auctor eodem loco hæc habet: *In articularum passione usus adhibendus aquarum, tum calidarum, tum frigidarum, ut sunt in Italia Albuleæ & Cotiliæ, sed earum affectanda repetitio.* Quæ verba quum nos ad verum & efficacem thermarum & acidularum usum in rebellibus morbis sanandis perducant, hunc ipsum exem-

plis rationibusque confirmare, haud erit inutile. Ita primo omnium occurrit egregia observatio de largissimo thermarum usu, quam nobis Decuria II. anni I. Ephem. N. C. subministrat: *Reverendus pater, multis ventris torminibus & compressionibus pectoris vexatus, suasu quorundam ad thermas Carolinas se contulit, fuit tum annorum XLVII. & bibere cepit thermales aquas in tanta copia, ut fidem superasse videretur: bibebat nempe LXIV. diebus 25089. sextarios, sextarius autem unum erat unc. XII. Et addit, si citius discessisset, & humores commoti non expurgati fuissent, in pejorem corporis statum incidisset, & omnia media adhibita in cassum abiissent.* Ab eo tempore curatus egregie fuit, & ter quaterque in anno thermas istas invisit, sex septimanarum spatium inibi commoratus. Eadem observatio meminit Baronis cujusdam podagræ torminibus vexati, qui quovis anni tempore, in media etiam hyeme has thermas frequentans, pedes dolentes calide immisit aque, egregio cum levamine, bibens subinde calide immensam quantitatem, ad urceos quandoque XV. vel fistilium ad potum usitatorum a ducentis ad quinquaginta. Regulæ vero instar sit Medicis, qui has aquas assutendas aliis suadent, ut perpendendo corporis constitutionem judicent, num hoc ipsum tantæ aquarum quantitati perferendæ aptum sit atque idoneum, præsertim cum acidularum thermarumque usus viscera sana, robusta, non inflammata aut scirrhusa, imprimis autem robur ventriculi exposcat. Permittentia igitur & prohibentia inter se probe sunt conferenda & prudenter expendenda.

5. Sed rationem tam mirabilis aquarum salubrium effectus inquirentes facile perspicimus, nec soli aquæ, nec mineralibus, aut salibus in ea contentis tantam sanandi inesse vim & efficaciam, sed quicquid ad agrotantes exinde redundat commodi, id potius multo & per multas hebdomadas dilato harum aquarum usui esse tribuendum: Neque deest ratio: Quum enim aqua particu-

larum

larum lubricitate & mobilitate omnis facile figuræ poros subeat, alcali suo, quod fovet, acidum vitiosum temperet, sanguinique humiditas partes restituat, non mirum est, quod magna in copia hausta viscerum infarctus eluendo, viscosaque & glutinosa vasorum obstacula promptissime dissolvendo tanta præstet, quanta alia, licet potentiora remedia efficere haud valeant, utpote quæ in parva dosi adsumta, partim in primis viis infringuntur, partim ad massam sanguinis delata ita immutantur, ut integris viribus ad locum adfectum penetrare vix queant.

6. Lac, asininum præsertim & lactis ferum, quod adversus insultum arthriticum, phthisin & atrophiam, si ab acrimonia lymphæ originem ducunt, præstantissimum afferat remedium, CELSI lib. IV. cap. XXIV. & PLINII lib. XXVIII. cap. IX. testimoniis atque elogii firmum est ratumve. Omne vero quod præstat, præstat autem eximium, continuato, ut verissime scribit PÉCHLINUS, *Observ. XXIII. efficit usu, quo nempe, per iteratas circulationes, salis arthritici aculei, instar aliorum salium, quæ sæpius calcinata sæpiusve lota spicula sua amittunt, obtundantur & separato per album aut venes tartareo fermento, velut positis redurvis, novus recoctusque sanguis emergat. At, recte subjungit, hanc ego curam hoc absolutio-rem fore confido, quò lactis usus est diuturnior & diata in cæteris morosior. Verum cum deficient statim ad prima experimenta delicatuli nostri, nec lactis usum cum decenti diata, quæ tamen hic omne fert punctum, continent, mirum non est, si desiderato effectu frustrati ægri sunt, fuerunt, erunt. Nec tamen omit-tendum arbitror, magna circa hoc remedium, in primis ratione subjectorum aut individuorum, opus esse cautione, in quibus medicus probe attendat, num ventriculus & primæ viæ, ipsaque vitæ ratio tale remedium permittant aut prohibeant. Merito enim, consensu peritissimorum medicorum, abstinemus a lacte, quando acore & coagulo prima*

regio obfessa, ventriculi adest debilitas & morbi magis ex exsuperantia, quam defectu humorum videntur enati.

7. Lignorum & radicum appropriatarum decocta ex aqua, decenter usurpata, in rebellibus chronicis affectibus, qui a lenta, viscida pituita, viscera & minimos tubulos infarciendo nascuntur, cujus generis sunt cachexia scorbetica & lues gallica, vincendis & expugnandis mirabilem certe effectum præstant, sed tota encheiresis & artificium, ut longiore usu & largiori in quantitate adsumantur, consistit. Quod si non observatur, parum proficiunt. Species vero, quæ in hac decocta recipiuntur, præstantissimæ sunt: guajacum & ejus cortex, lignum aloes, sassafras cum cortice, radix chinæ, sarsaparilla, cichor. pimpinell. ex quibus aqua per coctionem subtile acre & resinolum, ex quibus constant, elementum extrahit & imbibit, quod cum aqueo sufficienti vehiculo in massam sanguinis delatum lentos & glutinosos humores hinc inde in tubulosa partium substantia stagnantes potenter fundendo & resolvendo per corporis emunctoria, in primis per subcutaneum cribrum sub forma madoris vel sudoris expellit. Conveniens autem hujus ad sanguinem depurandum efficacissimi remedii modus utendi hic est: duplex nimirum ex dictis ingredientibus parandum est decoctum, alterum valde saturatum & potentius, alterum magis temperatum & uberiori aquæ quantitate dilutum. Illo semel vel bis de die debita quantitate sumto cum regimine sudor est eliciendus, temperatum vero loco potus ordinarii liberaliter intra & extra cibum hauriendum est. Hac cura cum exacta victus ratione per sex vel septem hebdomadas usurpata atroces dolores scorbuticos, efflorescentias & tumores in cute pessimi moris, item exulcerationes, quæ ex lue vel Gallica vel scorbetica suboriuntur, aliosque graves affectus, longe felicius & securius sublato vidimus, ac si minus tuta & suspecta mercuriali salivatione fuissent tractati.

8. Herbarum pro genio morbi accommoda-

modatarum infusa ex aqua calida, longiori tempore & majori quantitate exhibita, tantam profecto tum in aver-tendis, tum in sanandis, contumacibus etiam & longis morbis, ostendunt efficaciam, quæ ab aliis magnificæ alias famæ & ex regno minerali petitis remediis expectari non potest. Et utut non negandum sit, appropriato, quod infunditur, vegetabili e.g. veronicæ, hyssopo & marrubio in pectoris passionibus, melissæ, betonicæ, salviæ in capitis morbis, floribus tilis, primulæ veris, in nervorum affectibus, semini sceniculi & rad. valerianæ in oculorum vitiis, summitatibus millefol. in calculo, herbæ fumaris & scordii in scabie & impuritibus cutis, arnicæ in stasi sanguinis a vehementi contusione producta, multum efficaciam tribui posse; nihilominus tamen, si velimus eloqui, quod res est, maximam auxilii & allevamenti partem largiori aquæ calidæ potui in acceptis referendam esse, jure meritoque censendum est. Siquidem subtile, aqueum, calide in copia sumtum & particulis medicinalibus imbutum fluidum per intima corporis minimosque tubulos transiens, humores lentos, viscidos dissolvendo, stagnationes & obstructions, quæ fecundæ morborum genitricæ sunt, remouet falsosque & acres fluores inde dilutos ac temperatos tum per renale, tum per subcutaneum cribrum evacuat: quæ ratione magni omnino morbis præsidio & auxilio est.

9. Ego quidem sancte affirmare possum, quod gravia oculorum vitia, epiphoram, cataractam spuriam, ophthalmiam quoque, solo herbæ veronicæ & seminis sceniculi. infuso calido inter initia largissime ad octo vel decem libras quotidie hausto ad miraculum usque intra aliquot dies profligaverim: ita in psora quoque & scabie, quæ maligni quidpiam videbatur recondere, infuso herbæ veron. & rad. glyzyrrh. diluto quotidieque ad aliquot mensuras exhibito, præmissis pilulis ex extracto fumaris, rhabarbari & mercurio dulci concinnatis, tantum profeci, ut vix quispiam ab

aliis heroicis in his morbis alias consuetis remediis intra aliquot mensium spatium meliorem sibi effectum potuisset polliceri.

10. Neque in chronicis tantum passionibus, sed etiam in acutis magnum & præsidium & auxilium in diutius continuato remediorum, præsertim liquidorum, usu reponendum esse exercitatis medicis est compertissimum. Nam acutæ febres, inflammationis & sic dictæ causi, quæ ex commota nimis bile oriuntur, vel quæ pleuritidi veræ ac peripneumoniam junguntur, vel variolis & morbillis superveniunt, vix per alia remediorum genera, sive diaphoretica, sive bezoardica, levaminis quidpiam recipiunt, aut perfecte sanantur, nisi ptisanæ ex mundo hordeo, rasura C. C. rad. graminis & scorzonæ. bene præparatæ largior & sæpe repetitus usus accesserit, cujus beneficio humorum peccantium acrimonia & visciditas corrigitur, stases, quæ inflammationes cient, solvantur & totus humorum motus ad corporis peripheriam, ut melior procedat transpiratio, convertitur.

11. At vero, benigna & leniora remedia magna in quantitate & repetitis vicibus in usum trahi posse, haud quidquam superest dubii, sed alia adhuc incidit quæstio: num etiam medicamentorum validiorum, ut sunt emetica & purgantia, repetitus in morbis usus salutaris esse possit ac debeat. Utut verò rariora sint exempla, ubi frequens emetici usus indicetur; non tamen desunt, sed in ampliori praxi omnino occurrunt morbi, ad quos in prima herba extirpandos sagax peritusque medicus iis ab initio commode sapius uti possit. Et scire licet, quod, uti emetica & purgantia tum tutiora, tum selectiora in sanandis morbis circumspexit medicus frequentem in usu habere debet, ita maxime hoc opus sit, ubi sapius iterumque illa ipsa sunt propinanda. Quum vero nostris temporibus præter radicem Ipecacuanæ tartarumque emeticum, in forma præcipue liquida sumtum, aliud, quod majori efficacia

& securitate se commendet remedium vix detur præstantius; his binis medicaminibus optimo cum successu in variis morborum generibus, non una, sed iteratis vicibus usus sum.

12. Ita, exemplo sit, in dysenteria ante decem abhinc annos hic loci & in comitatu Mansfeldensi graviter grassante, a Nobilibus quibusdam ego in consilium vocatus id potissimum omnibus viribus laboravi, ut inter initia protinus gravi morbo occurreretur. Qui vero, quum a valde acri, corrosiva, viscida, firmiterque duodeni plicis inhaerente ibile præcipuum causam duceret & originem, primum ordinavi aliquot pulveris absorbentis doses, quibus postea usum pulveris Ipecacuanæ ad scrupul. unum vel drachm. dimid. subjunxi, superbibendo hac calidum aqua dilutum, vel jusculum avenaceum, qua ratione dein faciles muci visceri ex atro nonnunquam viridescentes sequebantur vomitus. Postremo, accessit quoque ex oleo amygd. dulcium cum aqua menthæ spirituosa & aliquot guttulis laudani opiati Sydenhami parata porio. Quibus medicamentis postero tertio die iteratis, mox una cum omnibus symptomatibus sat diris & dejectione per alvum sanguinea, teter morbus quievit. Alio tempore eundem gravem morbum divina adjutus gratia sequenti methodo oppugnavi: Primo dedi rhabarbarum ad scrupul. duos cum guttulis VIII. olei nucis moschatæ expressi, itemque loco rhabarbari pilulas XV. Becherianas in lacte solutas propinavi. Circa vespeream vero guttas XL. essent. cascarillæ aquosæ, probe saturatæ adhibui, quibus, interposito pro potu decocto C. C. cum lacte permixto, per quatuor vel quinque & ultra dies continuavi.

13. Ex intermittentibus febribus perpetuam & nimis festinanter chinæ chinæ cortice suppressis vel peiores recidivas, vel lentas febres subnasci, non novum nec insolitum est, ad quas inter initia statim extirpandas hac methodo felicissime usus sum: Dedi videlicet die intercalari tartari emetici grana II. in unc. I.

aquæ menthæ soluta, idque repeti aliquot vicibus. Postea vel elixirium nostrum viscerale, vel aliud stomachicum cum ess. cascarillæ anatica portione remixtum porrexi sicque febrem feliciter discussi. Simili fere nec multum distanti ratione intermittentium, tam tertianæ, quam quartanæ contumaciam electuario quodam ex Cort. Chin. rhabarb. mercur. dulci & rob. Juniperi confiato, per integram & ultra septimanam dato non sine felici successu debellare molitus sum; nam, fomitem harum febrium bilem degenerem, viscidam, primis viis maximeque duodeni tunicis firmiter impactam præcipuum causam esse, recte judicavi, idque potissimum ex eo, quod ex præcedente voracitate & transpiratione prohibita, accedente simul iracundiæ affectu ejusmodi febres oriri frequentiori observatione animadvertierim.

14. Ex eorum remedium numero, quæ repetitis vicibus usurpari & continuari debent, quando faustus ab ipsis sperandus est effectus, præcipuum fere locum sibi vendicant sic dicta diaphoretica, sive diaphoretica, quæ excretionem cuticularem, omnium saluberrimam promovendi insigni facultate prædita totam fluidorum massam ab alienis, excrementitiis & superfluis sordibus quam optime liberant; qua ratione sola sæpius natura, nulla peculiari arti adjuncta graves periculique plenas passionis perlanat. Utur vero & varia & plura sint, quæ hoc nomine in medicorum scriptis & ubi de materia medica agitur, celebrantur; peritus tamen & rationalis medicus tantummodo & meliora & securiora ex tanta remedium sylva seligere debet, quare perpaucis commemorare volumus, quæ se nobis præstantissimo usu per multos annos comprobant.

15. Quam optime autem vel in liquida vel in sicca possunt distinguui. Ex illorum numero famigeratissima mixtura simplex bene preparata, nec, ut pessimo more fit, destillata, acutum theriacale vel bezoardicum, aqua theriacalis, spiritus noster anodynus, si ejus tres partes cum una spiritus C. C. vel eboris bene

bene parati parte miscentur, liquor C. C. succinatus, effi. pimpinellæ & scordii probe saturata, optime se commendant. Inter hæc vero, quæ sub sicca forma assumpta præ aliis efficaciam suam usque eo ostenderunt, pulveres sic dicti diaphoretici & bezoardici referendi sunt, qui ex antimonio diaphoretico, sive melius cerussa antimonii, C. C. usto vel philof. præparato, unicornu fossili, cancerorum lapidibus, succino, cinnabari, flor. sulphuris, conficiuntur, addito pro re nata, ad augendam energiam, radice contrajervæ, vel pauxillo camphoræ. Possunt hi pulveres cum aquis identidem diapnoica virtute splendentibus, Cardibened. galegæ, scordii, rad. scorzonæræ, florum sambuci exhiberi & sufficiunt omnino ad scopum, quem nobis præfigimus, salutarem obtinendam, ita ut pretiosioribus, qualia sunt pulvis Anglicanus, Sennerti, vel lapis bezoardicus, prorsus non opus habeamus.

16. Hæc lenissima in febribus acutis, malignis, exanthematicis omne fere in medendo absolvunt punctum. Sed opus est, ut moderata, sæpius autem repetita dosi, imo singulis tribus vel IV. horis propinentur & per totum morbi decursum ipsorum usus continuetur, si modo potus congruus in sufficienti quantitate fuerit interpositus. Ego quidem bona fide confirmare possum, quod simplici & lenissima hac methode, constanter eidem insistendo, omnis generis acutas vel benignæ, vel malignæ, aut anomala indolis febres, cum exanthematibus quoque junctas, felicissimo cum successu, divina adjuvante gratia propulsa-verim.

17. Ex iis vero affectibus, qui ob ingens in mora periculum præsentissimum postulant auxilium & remediorum cessationem respuunt, præcipui sunt inflammationes externarum partium graviores, ubi sphacelosa corruptio pertimescenda, vel jam præsens est. Omnis spes salutis ejusmodi in casibus in efficacioribus remediis, quorum ope corruptio avertatur, præcipue autem in celeri auxilio, quin in temporis momento &

opportunitate reposita est. Qua occasione præterlapsa, actum omnino de salute & vita hominis est. Ex magno vero illorum numero, quæ ad robur solidorum deperditum instaurandum, neque minus ad humores in putredinem pronos discutiendos celebrantur, mea quidem experientia, omnium optima & præstantissima comperi cataplasmata, quæ ex generoso vino, aqua calcis vivæ, radice angelicæ, levistici, herba ruta, scordii, flor. sambuci per lenem coctionem parantur, addita in fine convenienti spiritus vini camphorati portione vel balsami nostri vitæ. Quorum applicatio citra temporis cessationem perneccessaria & quavis tertia vel quarta hora iteranda. Opus præterea est, ut interno alexipharmaco labascenti naturæ celeriter succurramus, quod ego subinde sequenti mixtura egregie præstiti. Cum libra nempe vini generosi Rhenani medica theriacæ Andromachi & lapidum cancerorum drachmas duas anatica portione admixtas exhibui, idque singulis quatuor horis iterandum suasi: quibus paucis, sed generosioribus remediis ex mortis faucibus plures ereptos novi.

18. Si ullus morbus rebellis & refractarius est, qui medentibus multum facessit negotii & medicamentorum eludit effectum, certe est lues illa, quæ ab inquinamento venereo natales ducit suos, cujusque vehementia tanta est, ut non modo naturalem sanguinis & humorum, præcipue vero fluidi cerebri & nervorum subtilissimi, naturalem & benignam crasin plane pervertat, sed & solidorum structuram ac compagem ita lædat & labefactet, ut in foedam putredinem & corruptionem abeat, adeo ut, sunt verba SYDENHAMII, *ulceribus, carie, & dolore inde exacerbatis pervices membra pereant*. Ut itaque subtile hoc ac corrosivæ indolis virus, tantorum malorum causa, cito medicamentis efficacibus e corpore eliminetur, periti ac sagacis medici præcipua cura ac intentio esse debet. Verum ad hunc scopum feliciter obtinendum, nequiquam blandæ ac leniora, vulgo sic dicta Galenica re-

media quadrare, sed generosiora, valentiora & ex minerali regno potissimum petita requiri, certa & infallibili experientia iis, qui hisce malis avertendis invigilant, compertissimum est. Neque nostro tempore ignotum esse potest, ad atrocem hunc morbum extirpandum, ipso argento vivo & medicamentis ex eo rite paratis vix certius aut efficacius remedium dari.

19. At vero, quum medicamento- rum, quæ ex argento vivo parantur, ea sit natura & specifica fere facultas, ut in glandulas & lymphaticos salivales ductus fortiter agendo lymphæ motum mirum in modum augeant & ingentem salivæ laticis profusionem excitent, idque non sine magno incommodo, nec levi virium detrimento efficiant; hinc multo abhinc tempore & circumspecti & sagaces Chymiatræ non sine ratione in eo desudarunt magnoque labore occupati fuerunt, ut ex argento vivo ejusmodi conficerent remedia, quæ quidem gravi huic morbo eradicando sufficiant, si- ne magna tamen virium jactura & detrimento corpori inferendo secure possint exhiberi. Sed nimis longum foret, has præparationes artificiose hoc fine excogitatas hoc loco recensere omnes; nihilominus illud silentio non præterire oportet, mercurium bene purificatum & cum puro auro decenti modo amalgamatum certaque encheiresi per longiorem digestionem & cæmentationem fixatum drastica sua vehementerque salivam movente virtute multum spoliari & potius virtutem sudoriferam & potenter resolventem induere. Qua de re olim fusius actum est in *dissert.* quæ agit de medicamentis mercurialibus, quæ sine salivatione operantur. Quibus vero encheiresis ejusmodi medicamentum præparandi non suppetit, iis loco hujus facilem ac tutissimam mercurii sic dicti dulcis recte & cum euphoria usurpandi methodum in præsentî proponere non dubitavimus.

20. Consistit autem ea ipsa in ratione habenda cautionum, quæ sequuntur: Primo sciendum est, mercurium probe

edulcoratum & a spiculis corrosivis, quod optime fit per lenem coctionem cum aqua, liberatum in usum ducendum esse. Deinde ille ipse neutiquam largiori dosi, ut vulgaris eaque pestima est consuetudo, ad scrupulum vel ultra, sed valde moderata dosi ad IV. vel V. grana, per aliquot dies continuando exhiberi debet. Id quod longe succedit melius, si cum VI. vel VIII. granis pulveris cujusdam absorbentis, ut sunt cancrorum lapides, aut conchæ præparatæ misceatur. Tum cavendum, ne usurpetur prius, nisi corpore bene præparato & per sic dicta universalia probe disposito, ita tamen, ut ad unum quandoque alterumve granum, si fluxus salivæ minus recte procedat, dosi augeatur. Qua methodo si per X. aut XIV. dies propinetur, tum in gallica lue, tum in scedis faucium, nali pedumque manantibus ulceribus, atroci cephalæa noctu potissimum infestante, scabie ferina vel ab hac retro- pulsa ortis acerbis ad oculos defluxionibus, aut glandularum in collo tumoribus sub blando pyralismo per aliquot sæpius hebdomadas durante mirabilem edit operationem. Ad alvum aperientem interponere per aliquot dies expedit ex Manna & Rhabarbaro constatum blande laxans. Nec prætereundum arbitror, sub tali salivationis cura maxime omnium diætæ regiminisque rationem esse habendam. Injungendum itaque est, ut, quum hoc remedio utuntur ægrotantes, sub moderato calore cibum mollem & modicum, pro potu vero decoctum Sarsaparillæ & radicis Glyzyrrhizæ, item rasuræ C. C. adsument & ab omni, sub cælo præsertim intempestuoso ac frigido, refrigeratione, nec non a cibis salinis & acerbis plane se se abstineant.

21. Ad mercurialium medicamentorum familiam jure quoque pertinent cinnabarina, quæ ex argenti vivi & puri sulphuris, quod hoc minerale fluidum ligandi, figendi & elegantî rubicundo colore tingendi facultate pollet, decen-

ti mixtura & præparatione conficiuntur. Inter hæc vero potissimum cinnabaris nativa, per rectificationem sublimate, cinnabaris antimonii & vulgaris, quo pictores utuntur, medicinali usu eminent. Et quamvis diversa videatur ingredientium in præparatione natura, in usu tamen & efficacia omnino ipsa conspirare, peritioribus medicis perspectum jamdudum est atque cognitum, adeo ut, quamcumque in usum recipere libuerit, tutissime id fiat. Medicamenta equidem hæc salivandi efficacia sunt spoliata, ut lui venereæ sanandæ vix sufficiant, attamen ob virtutem lymphæ stagnantis & corruptæ viscositates mucidas nervosis partibus & tubulis inhærescentes insigniter dissolvendi, gravissimis morbis, si accommodato usurpantur tempore, non sine successu medentur felicissimo. Quorum medicamentorum efficaciæ jam ante quadraginta annos in *Adnotat. in Poterium* p. 574. mentionem feci his verbis: *Præsentissimam opem ferunt in epilepsia, vertigine, affectibus capitis, qui a sero vel sanguine extravasato ortum ducunt, cinnabarina, quem egregie resolvunt; sed, quod bene notandum, in majori & sæpius repetita dosi. Aliquoties felicissimo eum successu, epilepsiam, ex gravissima capitis contusione, ortam expugnavi cinnabarinis, offerendo pro una dosi semper scrup. i. cum aqua cephalica, bis de die, continuando per decem usque dies, sola saltim adhibita cucupha, ex caryophyll. aromaticis, cubeb. & cardamom.*

22. Maxime vero omnium Clausthalii, Silvæ Herciniæ oppido, metalli fodinis celebri, curatio isthæc cinnabarina, in epilepsia & convulsionibus truculentissimis metallurgorum, ex plagis capitis, quæ in fausto lapsu in fodinis sæpe contingunt acerbissimæ, multis præsens tulit auxilium, & hinc miraculi instar passim celebratur. Similem effectum cinnabaris supra determinata dosi exhibita, præstitit in curatione viri sexagenarii Halberstadiensis, qui post gravissimam capitis contusionem, per X. dies mutus, & plus quam tricies de die paroxysmo epilepti-

co convulsus, sine omni rationis usu jacuit; sola tamen cinnabari, eaque ad scrup. unum singulis diebus ter adsumta decem continuos dies, sine ullis aliis medicamentis, ita restitutus in pristinam sanitatem est, ut ad hunc usque diem vivat incolumis. Præsentissimam medelam, quam ita exhibita cinnabaris, vertigine caduca laborantibus aliquoties præstitit, propterea pluribus non commemoro, ut ne nimius videar in cinnabaris encomiis: quæ dosibus sufficientibus iisque pro re nata repetitis, propinata in calibus congruis, sua nunquam desituetur efficacia. Hac tamen occasione non possum non porismatis loco subungere, plurimorum timiditate præpostera, præcipue in determinandis medicamentorum dosibus fieri, ut morborum chronicorum pertinacia adeo raro devincatur medicamentorum efficacia, quæ quidem adeo parce datis ut plurimum nulla est, sed potius obtundatur & defatigetur expectatione artificiosa & blandimentis artificiosis.

23. Uti vero cinnabaris, non nisi larga manu & dosibus sæpe repetitis exhibita, suam præstat efficaciam, ita hanc, ista sub mole, ferunt nonnisi ii, quibus primarum viarum robur satis constat: etenim si atonia vel flacciditate langueant ventriculi & intestinorum fibræ, adeoque peristalticus motus sit imminutus, accumulata cinnabaris, & lateribus harum partium, accedente mucus, adhærens, pressione gravat insigniter. Præterea cum adeo fixatus sit mercurius substantia sulphuris, quæ ignis vi intime resoluta, ei arctissime & per minima commiscetur, languidioris paulo est, ad morbos rebelles chronicos, effectus. Adeoque non immerito cinnabari præferri videas medicamentum illud, quod extemporanea commixtione sulphuris cum mercurio fit, & ob coloris convenientiam æthiops mineralis dicitur. Etenim sulphur quod ejusmodi commixtione singulis mercurii globulis interspergitur, abarctet quidem salium acriorum accessum; at vero quoniam illis non ita firmiter immixtum aut colligatum est, mobilitatem & penetrandi vim mercurii non adeo ligat & infringit.

24. Propterea suo merito a celeberrimis Angliæ medicis, MAYERNIO, HARRISIO &c. istud medicamentum magnifit, non solum ad enecandos lumbricos, verum etiam in cachexia, scorbuto frigido, imo & lue venerea, aliisque affectibus, qui resolvendi vim mercurialium exposcunt; ubi sub minori dosi id, quod majori cinnabaris vix potest, re vera præstabit. Præsertim si ad illius confectionem adhibeatur sulphur purum & vivum, ex antris subterraneis extillans, quod populari sermone Eropf-Gchmefel vocari solet; idque prius abundante acido privetur, adeoque subtilius fiat, repetitis cum calce viva sublimationibus; quibus adeo corrigi & exaltari potest, ut per se edat effectum resolventem & sudoriferum præ communi & impuriore sulphure longe præstantiorem. Mercurio igitur probe depurato coctione ex cera & sublimatione cum multa calce viva admixtum, medicamentum constituet, efficaciz revera præstantis tutissimæque.

25. Martialia hypochondriacorum & cachecticorum panacæam a medicis appellari, non ignotum est. Neque minus constat, hæc ipsa, quando non ex chalybe sed ex ferro, quod majori sulphuris metallici copia pollet, recte præparata convenienti tempore, dosi, ordine exhibita fuerint, insignem opem atque auxilium dictis in morbis conferre posse. Multa quidem ex eo in chymicis libris & pharmacopœis prostant & obvia sunt adornata medicamenta, quorum quum ingens sit ratio virtutis discrimen, selectu omnino quodam opus esse & ratio experientiz suffulta, & prudentia postulat. Nam uti ferrum inter metalla quidem vilissimum, attamen ratione virtutis saluberrimum vires suas in corpore humano a duplici potissimum principio, ex quo compositum est, mutuatur, uno nempe sulphureo, metallico, subtilioris & activioris indolis, altero elemento magis fixiori, terreo, rudiori & adstringente, præsertim acidi accessione: ita omnia ex eo parata, quæ magis de subtiliori & sulphurea substantia, roboran-

te tonica, quam ejus fixiori & constringenti participant & securitate & virtute, in morbis præsertim chronicis, qui ex valorum, glandularum, nec non secretiorum a crassis & viscidis humoribus infarctu & obstructione nascuntur, se commendant. Ex eorum vero numero, quæ adaperiendi & simul roborandi commendabilem virtutem possident, sunt quam maxime ea, quæ ex puro ferro cum tenuioribus ex regno vegetabili defumtis acidis præparantur succis, ut sunt succus pomorum Borstorfianorum, granatorum, corticum citri, aurantium, berberum, quippe qui subtiliorem partem extrahunt & in sal martis tenerimum transeunt, ideoque revera iis tincturis & essentiis quæ cum acido spiritu minerali, ut Salis, nitri, conficiuntur, longissime sunt præferenda.

26. Simili ratione, sola limatura ferri sine additione salium, sine reverberatione aut calcinatione, sola tantummodo irroratione aquæ pluvialis, accedente solari calore & libero aeris accessu successive in tenerimum crocum redacta omnibus pulveribus & crocis, quorum abundantes in pharmacopœis passim descriptiones extant, & tutiori & præstantiori usu longissime exsuperat. Totus vero cardo curationis in eo vere vertitur, ut in passionibus rebellibus & chronicis, præsertim cachexia hypochondriaca, icterica, vel etiam hysterica, profliganda his remediis medicus recte uti noverit. Quare primo non expedit talem pulverem martialem solum & seorsim exhibere sed longe consultius est cum aliis accommodatis remediis eum permiscere. Ita ego crocum nostrum cum rad. Pimpinellæ, Ari, juxta exemplar Quercetani, cum cinnamomo acuto, sale absynthii, vel etiam thermarum Carolinarum & dimidio pondere sacchari miscere ac deinde non bis vel ter in septimana, sed ad continuos XIV. dies aut tres septimanas mane cum commodo vehiculo exhibere solitus sum, exactam simul dietam & exercitationem imperando.

27. Denique, quando ante hujus medica-

dicamini usum primæ viæ convenienti purgante a saburra vitiosorum humorum deplentur, vel etiam quarto vel quinto die laxans, uti sunt passulæ rhabbarinæ, subjungitur, longe auspiciatorem inde successum expectari posse, cætera fide adseverare possum. Simili modo, si quis imbecillior paulo est stomachi, cum liquido martiali morbi ejusmodi inveterati curationem aggredi, inconsumtum non est, ita, ut cum brodio carnis, in quo radices maxime aperientes, palato non ingrata, leniter decocta fuerunt, singulis diebus tincturæ martialis drachma una vel binæ supra commemorato sumantur regimine. Quamethodo si quis recte in his morbis uti sciat & ægrotantes, qui patientiam & obedientiam in parato habent, nactus fuerit, mineralibus aquis, tum thermis, tum acidulis aliisque sumtuosis valde remedium generibus carere omnino poterit.

28. Sunt adhuc alia remedia, quorum usus sat longo tempore continuari debet, si quis ab iis exoptatum expectare velit effectum. Quorum censum quam maxime subeunt ea, quæ alimentorum digestionem eorumque intimam dissolutionem & excrementorum expulsiōem promovenda inserviunt. Nam, sicut plurimæ tam capitis, quam pectoris passionēs, ut sunt cephalalgia, hæmicrania, vertigo, auditus difficilis, tussis, asthma, varique generis rheumatismi, in prima regione, quæ ventriculum potissimum & duodenum comprehendimus, suum habent fomitem atque hospitium, maximeque a vitiosa diætâ & virtutis digestivæ imbecillitate, quæ minus laudabilis in sanguinem & nutrimentum convertendus chylosus succus generari solet, sustentantur: ita recte omnino colligitur, medicamenta, stomachum sic dicta, roborantia & digestionem adjuvantia non modo dictis affectibus præservandis verum etiam, abigendis omnium esse aptissima.

29. At vero, hæc ipsa longe carent efficacia, nisi debita dosi debitoque tempore, ad mensem imo dimidium anni

usus eorum ante vel post cibum institutus prorogetur. Splendet autem & eminet hac virtute valde commendabili inter alia elixirum nostrum stomachicum in *Notis ad Poterium* descriptum, quo per longum annorum decursum in artis exercitio optimo cum successu uti sumus, neque minus elixir nostrum sic dictum Viscerale, temperate balsamicum, quod sine ullo spirituosiori liquoris accessu paratum hypochondriaco malo affectis, in quibus ventriculi actio, digestio & robor, una cum toto intestinorum volumine vix unquam recte habent, faveat & succurrit efficacissime.

30. Quando morbi per imprudentiam perperam tractati, febres præsertim, aut immoderate sanguinis profusiones diuturnique alvi fluxus in cachexiam hydropicam & anasarcam, quod usu sæpe evenit, vergunt atque inclinant, tum multa medicamentorum varietas & crebra mutatio nihil prorsus ægrum juvat, ut potius corpori insensibilis in perniciousam sapius & lethalem statum eum præcipitet. Sed paucis, iisque causæ morbificæ accommodatis & efficacibus remediis uti expedit, quorum tamen usum, si proficere debet, & frequentiore esse, & sufficienti tempore continuari necesse est. Inter ea vero, quæ jure certaque fide laudare ac commendare possum, non reponenda solum volo, quæ lentos, viscidos humores dissolvendi, obstructa vasa referandi tonumque solidorum relaxatum roborandi facultate pollent, sed &, quæ superfluos humores per convenientia emunctoria, alvum, renes, cutim, ejiciendo corpori languenti subveniunt.

31. Tam egregia vero virtute tamque præstanti effectu conspicua, quam maxime se mihi frequenti usu comprobant: Salquoddam aperitivum, quod ex sale thermarum Carolinarum, vel hoc deficiente, ex sale Ebsoniensis, nitro purificato, cremore tartari & cancrorum lapidibus aquali pondere sumtis conficitur. Alterum est, massâ pilularum balsamicarum, quæ ex extractis vegetabilium amaris & temperatis gum-

matibus resinoso-balsamicis, adjecta in refracta dosi aloes gummosa portione, ad imitationem Beccheri componitur. Quoad modum autem utendi hisce medicamentis ita scire licet: Omni die mane drachma integra hujus salis soluta in vino cum aqua diluto, & pauxillo sacchari edulcato præbenda, desuper bibendo aliquot pocula infusi Thee aut Coffee. Hora quarta a prandio idem ita iterandum & ante decubitum XV. grana pilularis massæ sumenda sunt, habita simul ratione rerum sex non naturalium, adjunctoque potu & grato & salubri. Pro subjecti natura & circumstantiarum ratione, quas dignoscere prudentis medici est, ad menslem & ultra continuari hæc cura potest, modo hoc observetur, quod semel interdum vel bis intra hebdomadam ab eadem æger sese absteineat. Duobus hisce medicamentis præcipuis, nec tamen omnis stomachicis, clysteribus carminativis, & si opus est, fortioribus purgantibus intra IV. III. vel etiam II. mensium spatium tumores cachecticos, hydropicos, cum ægerrima respiratione, imo hydrocele, summaque virium jactura junctos divina ope sanatos fuisse sine gloriandi animo vere testari possum.

32. Dolorum rheumaticorum, arthriticorum & podagricorum si secunda & salutaris ex voto suscipienda est curatio, non multiplici medicamentorum apparatu, ex omnibus orbis angulis conquisito, opus esse, sed perpaucis ac selectioribus causæque morbificæ tollendæ apta natura remedia, quæ iusta proportionem, ordine & longo satis tempore adhibenda sunt, sufficere, perspicacioribus medicis & cognitum satis & exploratum esse arbitror. Nostra methodus est, ut, præter patientiam animique & corporis quietem ac exquisitam dietam, duo maxime, sed per longum satis spatium continuanda & repetenda hisce ægrotantibus commendemus, cujus generis sunt: pulveres blande diaphoretici & acrimoniam humorum corrigentes, quæ pro ingredientibus antimonium diaphoret: sive melius cerussam antim. cancrorum

lapides, C.C. phil. præparantur, nitrum purificatum, succinum & pauxillum castorei habent & ad drachmam dimidiam, semel vel bis in die sumi possunt. Alterum est decoctum, ex temperatis demulcentibus & resolventibus speciebus quod componitur. ut radice sarla. parill. cichorei, graminis, chinæ, glycyrrhizæ, quarum uncia cum duabus aquæ communis mensuris, quantum sufficit, decoquenda est. Hujus decocti vel frigide vel calide sumti usus mane, ac inter cibos quoque & liberior & frequentior est instituendus, ita ut per totum morbi decursum singulis diebus aliquot mensuræ hauriri debeant.

33. Ex omnibus, qui sequiorem sexum infestant morbis, nullus fere majori molestia & longiori tempore miseræ femellas vexat atque exercet, quam ipse sic dictus fluor albus, qui etiam exercitatis medicis non parum negotii facessere adsolet. Is ipse enim ejus est indolis, ut non modo vigorem omnibus functionibus adimat, sed & insuper uteros steriles reddat. Ego causam difficilioris sanationis morborum, qui ex uteri vitio proveniunt, in ejus plane peculiari structura quarendam esse existimo; quandoquidem pars in universo corpore nulla est, quæ tanta copia vasorum sanguiferorum eorumque innumerabilibus ramificationibus, quæ mirabili modo inter se convoluta & spiræ in modum contorta sunt, instructa sit, quam ipse uterus & ejus vagina. Quæ partes sicuti in gravidis mirabilem in modum expanduntur & explicantur: ita extra hunc statum contrahuntur & implicantur. Et hæc ipsa intricatorum vasculorum copia ægræ ac valde difficilis sanguinis per hoc viscus circuitus causa est, imo præcipuorum morborum, qui in eodem figunt, fons atque scaturigo.

34. Ex quo consequitur, præcipuum & floris albi & aliorum uteri affectuum curandi scopum ad liberiores sanguinis cursum directum esse debere, per ejusmodi remedia, quæ fibrarum robur & tonum labefactum instaurant, lentos, viscidos humores dissolvunt eosque flu-

xiles

xiles reddunt. Ego certe in ejusmodi morbis, qui omnem fere medendi modum alium eluserunt, feliciter vincendis nihil deprehendi optatius, nihilque efficacius, medicamentis balsamicis atque balneis, utpote hæc ex herbis roborantibus, nervinis & emollientibus parata humores viscidos dissolvunt & universum corpus perspirabile reddunt, seorsim vero circulum sanguinis per uteri vasa, eadem roborando, promovent. Temperate vero balsamica, ut est nostrum viscerale & pilula nostra, quas a longo abhinc tempore in usu habui, non modo superfluos humores per omnis generis excretoria educunt mensiumque naturalem fluxum promovent, verum etiam meliori ciborum digestionem egregie velificantur. Totum autem medendi per hæc remedia negotium consistit in applicatione, ita ut alternatim hæc duo satis longo tempore usurpentur, initium faciendo a balneis, quæ per V. minimum dies continuandæ, tum balsamicis hisce medicamentis ad idem tempus inharendum sæpiusque id ipsum iterandum est.

35. Actum nunc usque eo a nobis est de remediis ex pharmacia desumptorum usu prudenter repetendo & protrahendo. Sed non alienum erit, hoc loco etiam meminisse remediis dieteticorum & naturæ magis familiarium, quæ ex rebus domesticis & cuique prope parabilibus parantur. Ex quorum classe præcipuam merentur considerationem alimenta liquida sive potulenta, qualia sunt juscula carniæ, præsertim vitulinæ, decocta gallinarum, seu quod melius, caponis eviscerati, in quibus, si debito & longiori paulo tempore usurpantur, eximia sane, nec satis laudanda ad magnas & chronicas passiones tollendas vis & efficacia continetur; quandoquidem morbi, qui ex humorum visciditate ac lentore, qui ex falsa dyscrasia, qui ex minorum tubulorum & glandularum infarctu subnascuntur, cujus generis quam maxime sunt varicæ cutis defædatæ species & exulcerationes, ut plora, vari, gutta rosacea, herpes,

scabies sicca, ferina cum pruriginè, senibus potissimum infesta, horum usu longius paulo continuato multo facilius feliciusque sanescunt, ac si quis aliis pretiosis magnæque famæ remediis sanationem illorum moliri aggrediatur. Nec vero inficiandum est, quod horum jusculeorum efficacia multo reddi possit insignior, quando decoctiones sunt cum radicibus aperientibus, ut radice cichorei, petroselinæ, graminis, feniculi, apii, asparagi &c. additis passulis minoribus, præsertim si sufficiens hujus decocti quantitas per aliquod tempus sorbenda offeratur, qua ratione in macie & atrophia infantum, ex glandularum melaëmaticarum infarctu & obstructione natis, præsentaneum sæpius levamen & emolumentum quam plurimis allatum novimus. Præter hæc, juvabit quoque ex rei præsentis æstimatione, ejusmodi decocta blande laxandi viribus instruere, si inter decoquendum adjiciuntur agaricum, polypodium, cuscuta aliaque, vel etiam in fine coctionis folia sennæ. Constat enim, aperientium vires, admixtis lenioribus purgantibus mirifice intendi.

36. At vero, præter morbos ab humorum depravatione viscerumque obstructione oriundos, sunt quoque adhuc alii sat graves, qui medicamenta liquida & quasi domestica æque desiderant. Referendi huc præcipue sunt morbi, qui ex ingenti virium defectu atque inopia nascuntur, ut maxime fit, ubi vel ex gravi vulnere, vel ex abortu & partu in feminis, vel ex alia quacunque interna causa magnæ ac effrenæ ad animi usque deliquium sanguinis profusiones contigerunt, in quibus, sicut functionum omnium, ita ventriculi maxime deprehenditur imbecillitas, adeo ut ex cibis, præsertim solidis, quæ difficilioris paulo sunt concoctionis, boni & laudabiles regenerari succi valde difficulter possint; & quæ ob nimiam sanguinis jacturam vasculorum extremitates & minimorum

canalium.

canalium in secretoriis & excretoriis meatus, qui a debita humorum copia aperta servari debent, angustentur & constringantur, adeoque nec robur, nec nutrimentum solidis suppeditetur partibus, ad tumores cedematosos, asciticos, ad lentas febres, exitialis scœpe numero fit transitus. Ad hæc igitur mala præcavenda & ad vires, quæ sanitatis sunt conservatrices, reparandas, omnis per medicamentum plane irritus & frustraneus medicorum est conatus, sed potius ex alimentis liquidis subsidium petendum est, utpote quæ sine longa mora in succorum vitalium amissorum substantiam abeunt & convertuntur. Ex horum genere palmam cæteris præripiunt, præter jam dicta juscula gelatinosa, ipsum quoque vinum, quod ad vires erigendas aptissimum, item succi ex carnibus assatis expressi, addito tantillo vini, succi citri. Pertinent huc quoque lac, præsertim asininum, ova forbilia, potus Chocolate, emulsiones ex amygdalis, pinis, pistaceis confectæ, ptisanæ hordei excorticati, juscula ex flore farinæ triticeæ, vulgo Etarde, cum aqua & tertia parte vini confectæ, vel etiam quæ ex aqua, vino & pane grossiori furfuraceo vulgo Bompurnidel, in qua magna vis roborans consistit, addito pauxillo cinnamomi, parantur; sed opus est, ut ante usum per pannum fiat transcolatio, quo crassiores & rudiores furfuraceæ partes remaneant. Verum, requiritur etiam, ut hæc omnia recto usu administrentur, qui in eo consistit, ut non simul ac semel magnis haustibus, sed potius frequentius & repetitis vicibus moderatiori quantitate fumantur: Nam hanc regulam instar omnium tenere oportet: Quo est natura imbecillior & quo magis vires sunt consumptæ; eo pariori, sed frequentiori usu sunt reficiendæ: Docet id ipsum natura in animalibus recenter exclusis, quæ lacte materno vivunt: & quo crebrius hunc passum parva quantitate expetunt, eo facilius eundem perferunt & nutriuntur. Nam iusta requiruntur spacia, quibus medicamentum liquidum

possit sanguini & succis assimilari. Idque eo magis est necessarium ut observetur, quo magis manifestum est, virtutem sanguificantem eo debiliorem esse, quo plus sanguinis amissum est. Præterea, utilissimum hoc monitum, alimenti copiam ad vires corporis æstimandam esse, uti communiter negligitur & despiciatui habetur: ita plus damni & detrimenti, quia gravissimi inde propululant morbi, metuendum est.

37. Possemus adhuc plura de remedium usu salutariter protrahendo & continuando in medium proferre, sed, ne nimis multi simus, finem dicendi hic constituimus, certo sperantes, ut, qui dicta recte tenere & applicare noverint, magnum in arte facienda percepturi sint fructum.

DISSERTATIO V.

DE VERA MEDICAMENTORUM IN MORBIS VIRTUTE ET EFFICACIA RITE DIGNOSCENDA.

§. I.

HUMANÆ sapientiæ centrum in late patente utilissimarum scientiarum circulo constituendum in eo maxime terminari & figi constans philosophorum effatum existit, ut quis rerum omnium causas cognitans habeat arque perspektas. Quare nec minus indubium est, optimum illum audire philosophum medicum, qui rerum naturalium & quorumvis effectuum in naturæ gremio & corporis humani meditullio observandorum genuinas & authenticas excutere norit rationes. Ardua, fateor, & stupenda res est, phaenomenorum physicorum assequi ductum huncque nosse delineare; quandoquidem scientia nostra, si rem solemter perpendimus, in exquirendis primitivis & originalibus caulis, quæ principia tenent effectuum, nimis quantum insufficiens, manca ac sterilis est, cum tam angustis intellectus humanæ

humanus contineatur terminis, ut a rerum principiis seu causis primis cognoscendis prorsus excludatur. Vanus itaque & supervacaneus omnino conatus, vana æque gloriatio eorum, qui rerum primordia primasque causas in physicis & medicis mente sua attingere gestiunt. Ut enim, quod res est, dicamus, quanta nostra est scientia, tam ^{curans} in genere, quam mechanismi humani in specie, considerationem concernens, seu quos unum in alterum inducit effectus, jam attente explorabimus, hosque non ex primis, seu remotis, sed ex proximioribus, ut sensu obviis, in principiis deducemus, demonstrabimus.

2. Quapropter ille demum medicus recte suam locat operam, qui relictis metaphysicis causarum primarum speculationibus, eorum, quæ vitam & sanitatem obfirmant, nonnisi nota & in sensus incurritas rimatur, quibus veritates incognitas elicere & pandere valeat, & sic quidem rationalis medici & practici tuebitur nomen. Quo absunt, qui missa omni ratiocinatione, quæ tamen ut in aliis disciplinis, ita maxime in medicina, omnis acquirendæ notitiæ clavis ac anima est, nudæ tantum experientiæ mancipiorum instar inhaerent, quo fit, ut in facienda medicina inque assignandis remediorum effectibus mirum & miserum in modum implicentur aliosque implicent perplexi. Ut enim ratio ad evidentiam & veritatem rei nos unice deducit, ita sola experientia, hoc fulcro destituta, credulitatis & falsæ opinionis est feracissima, ipsosque medentes reddit incertos ac fallaces. Quod non clarius in ulla medicinarum parte, ac in summe utili, remedia ad sanitatis negotium subministrante therapeutica elucet, ubi ad indagandos effectus horumque perspicendas rationes animi solertia undiquaque præsens requiritur. In hac insigniter errant, in hac fallaciam causæ ut causæ haud infrequenter committunt, alienam nimirum, quid quod contrariam & erroneam, remediis vindicando virtutem.

3. Ingentem, turpe dictum! negli-

gentiam vel potius ignorantiam circa hoc argumenti genus existisse, ingenue largimur. Quot, quæso, hætenus non tribuimus vires ad superlativum gradum & divinas usque certis remediis, & simplicibus & compositis, tam chymicis quam Galenicis, ad certos domandos morbos constanter depradicatis? Quantisne virtutibus splendent plantæ earumque radices, folia, flores? Quantis encomiis splendent ex mineralium regno perita medicamina! Evolve scripta chymica, botanica, pharmaceutica, ne practici exemptis, & ubivis pollicitis speque ditissima, sed quæ praxin dein suscepturos præter omnem expectationem frustrantur, invenies & re accuratius trutinata solidoque ratiocinio & circumspècta observatione ad decantatos effectus inquirendos adhibita, energia egentissima non sine tædio conquires remedia. Nihil sane majoribus premitur difficultatibus, at nihil quoque majori gaudet usu, quam scrutinium remediorum, quibus emineant virtutibus, verisne an falsis, quas providens rite distinxerit artis peritus. Cujus rei neglectus sola ac unica causa & occasio fuit tantæ, prohi dolor! empiricæ luis & miseriæ, crassæque in medendo ignorantia, nullo fere consilio, si non auxilio, corrigendæ. Quivis enim se fingit medicum, vel medicamentum probatum adversus certum morbum jactat, modo semel vel bis ab eo propinato conspiciat ægrum convalescentem, cum tamen ad ipsam sanationem re ipsa nihil contribuerit. Hinc quoque ista calamitas, cur tantam farraginem & numerosissimam remediorum sylvam in libris inque officinis possideamus, & tamen præ nimia copia, ut *Tantalus* in aqua, selectorum penuria laboremus.

4. Quod vitium cum jam panicum sit, non potest non in sanitatis & salutis humanæ cedere detrimentum. Hoc vero cum merito cordi habeamus, dictis rationibus jam permoti, non inutilem laborem judicavimus, si veram methodum ac viam monstraremus, quæ genuinæ suæque vires & vera efficacia in medea-

medendi methodo consent medicamentis, unaque fallaciæ, quæ in allegandis effectibus fieri solent, detegantur, virtutesque remediorum ab operatione naturæ, quæ plerumque sola optima morborum existit medicatrix, distinguantur, & hac ratione evitetur, ne vehementiam ac vim morbi habeamus pro effectu remediorum. Ita certissimam concepimus spem, fore, ut omnis empiriæ fons dispatescat & verum fundamentum therapeutices, in quo consistat, substituat atque corroboretur.

5. Ut autem paulo pressius & apertius instituti nostri mentem declaremus, sententia nostra hæc est, perpaucas adhuc cognitasse vires remediorum, quibus firmiter inniti & fidere possit praxin exercens, sed plerasque esse fictas, falsas, imo adhuc dum in *Democriti* latitare puto. Quod quidem assertum primo intuitu paradoxon & a ratione alienum haberi posset, cum tanta copia numerusque vix determinandus suppetat remediorum. Hoc tamen majorem mirationem injicit, quod pauca eaque vera adversus morbum cognoscamus præsidia horumque vires teneamus, alias certe nullam videmus necessitatem, tantum numerum tantamque syllogen fruendi remediorum. Verissima enim hæc & unica causa est tam amplissimæ farraginis formularum & medicamentorum, quæ passim describuntur, citantur & miris laudibus extolluntur, quod nemo recte attenderit vel intellexerit remediorum efficaciam, in quo proprie sit constituta, & quod reapse paucorum veras virtutes habeamus perspectas. Unde cum his vel illis magnæ famæ remediis adversus morbos utebantur practici, nec is, quem anxie exspectabant, effectus statim sequebatur, mox ad alia delapsi, nova concedere vel ab aliis condita & commendata in usum vocare sunt annisi. Quæ cum & ipsa ipsorum votis non responderent, sed inopiam ubique & defectum proderent. ad alia rursus animus conversus est, etiam ad ipsa exotica, quorum modo fama perveniebat ad aures, qua ratione fons perversæ istius me-

dendi methodi scaturiebat. Et sane nihil ad distinendam ægrotantium incolumitatem excogitari pestilentius, nihilque ad praxin rationalis incrementa promovenda inveniri poterit perniciosius, quam tanta varietas, tanta copia & numerus, quæ artem exercentem non possunt non remediorum reddere incertum, hæsitantem, dubium. Ut itaque jam ex isto errorum labyrintho emergamus, & fundamentum hoc omnis empiriæ, irrationalis praxeos destruamus, opus maxime omnium est, ut clarissime demonstremus, nullum effectum formalem aut virtutem quandam inhærere remediis, sed omnem, quam in corpore humano exeruat, demum ab ipso obtineri. Hoc si argumentis comprobaverimus, tam splendida laus remediorum in certis morbis ad certos fines commendatorum unico quasi ictu cadit ac diruitur omnis.

6. Nulla unquam sententia in propaganda re physica & medica majorem sterilitatem & noxam, quam hæc ipsa, attulit, quod veteres existimarent, vires, qualitates & effectus rebus inesse corporeis, dum non modo certis mixtis assignabant calidum quoddam, frigidum, humidum vel siccum temperamentum, sed & ulterius progressi, virtutem aperitivam, incisivam, venenatam, alexipharmacam, huic vel illi parti amicam, stomachicam, pectoralem, hepaticam &c. ipsis tribuebant, perinde quasi rebus talis indita esset virtus & qualitas. Ex quo falso fundamento innumeri isti errores in praxin irreperunt, quos dextre & solide primus omnium perspexit & detexit CARTESIUS, demonstrans, has qualitates & facultates omnes non esse quidditativas, absolutas rerum entitates, sed relativas & sub relatione ad alia. Unde non sine ratione hæc sensu minus philosophico sumi ipsi videbantur, quod e.g. saccharum sit dulce, arsenicum venenum, camphora quod sit calida.

7. Non equidem negari potest, hos effectus rerum, qui sunt naturales, suis testari de causis, interim tamen illi non con-

confundendi fundendi sunt cum ipsis causis, neque putandum, corpus quoddam per se aptum esse ad ullum formalem effectum producendum. In physicis enim res ita comparata est, ut actiones & effectus corporis onanes, quicunque fuerint, in alio producantur, respectu cuius sequuntur effectus. Ita v. g. nullus motus potest confici ab uno corpore in se considerato, sed necesse est, ut, si motus fieri debeat, semper præsto sint duo, unum agens, alterum patiens, & dum unum in alterum agit, & hoc illius actionem recipit, tum demum resultat inde motus, qui effectus est duorum corporum, unius agentis, alterius actionem recipientis vicem sustinentis. Quapropter sapienter dictum fuit a veteribus: nullum corpus per se moveri, sed omnem motum perficisci ab alio. Paucis ut conficiamus, ad motum requiritur movens & mobile. Male itaque dicitur: motum inherere uni corpori, qui potius effectus est duorum.

8. Quum autem omnes effectus, virtutes ac vires, quæ in tota rerum natura visuntur, & speciatim in corpore vivo, animato producantur, non nisi motus sint species, nec sine motu unquam concipi queant aut percipi, facile jam apparet, istos effectus, qui remediis vendicantur & in certa motionis specie consistunt, non posse uni adscribi corpori, sed duo minimum exposci. Ita v. g. calor, qui sensationis species est & in corpore animato efficitur, formaliter non potest tribui ipsi igni, bene autem hoc dici potest, quod celerrime moventis naturam habeat. Idem hoc applicari potest ad ipsa remedia vel etiam venena. Illud enim audit remedium, quod certum effectum exerit in corpore humano, sive purgantem, sive anodynum, sive vires restau- rantem. Venenum quoque dicitur id, quod subito destruit & subvertit motus vitales. Jam facile concipi potest, quod isti effectus cum in alio corpore debeant fisci, non ipsi inhæreant remedio vel veneno, utpote quæ agentis tantum munus obeunt. Sed tum demum eos subsequi, quando hoc agens

alio corpori rite involvitur.

9. Veteres philosophi rem accurate definiverunt hoc axiomate: corpora non agere secundum sphaeram activitatis, sed receptivitatis, & ad edendum effectum non sufficere tantum causam, sed etiam ipsius subjecti dispositionem legitimam requiri. Hæc si nobiscum considerato animo pervolvamus, ultro sequitur, nos in falsa esse opinione, qua singularem virtutem sine debita consideratione subjecti, adversus hunc vel illum morbum edomandum ipsis assignamus remediis.

10. Duo sunt probe advertenda, ut salutaris vel noxius ex remediis sic dictis in corpus invehatur effectus, ipsum nempe corpus, quod pharmaci loco propinatur, & ipsum quoque corpus humanum. Hæc ergo invicem erunt conferenda, hic proportio querenda & indaganda, ut certus, quem medicus intendit, sequatur effectus. Nihil adeo certi quoad virtutes & effectus decernere vel definire possum, nisi semper facta relatione ad corpus humanum, quod cum varium sit, varia pariter ab uno remedio visitur efficacia & operatio. Ita vomitorium ex regulæ antimonii eductum, quale MUNKII est, diversis admodum operationibus conspicuum est, dum nonnunquam iners plane atque inefficax deprehenditur, ne ad nauseam quidem ventriculum disponens, in aliis autem, utut eadem fuerit dosis mensura, enormissimas ab ejus usu vomitiones ad lipothymiam usque excitatas vidimus. Hydropici rarius moventur a vomitoriis, quod ipsis cum quartanariis commune est. Aestate insuper expeditior per superiora fit egestio, quæ hyeme coactior.

11. Non minus quoque sudorifera præsertim fortiora & calidiora non unam ratione subjecti in operando ineunt viam, sed plane quandoque aliam, imo alienam. Cujus rei sufficiens dabant argumentum plethorici & caecochymici, quos a spiritu cornu cervi & tinctura bezoardica volatili affectus soporosos, guttam serenam, imo paralyses incurrisse tristis loquitur experientia. Ejusdem
census

census fortiora diaphoretica sub initium variolarum & morbillorum usurpata febri calcar addunt, delirium & epilepticos motus suscitant, & non raro ægrotos mortali vinculo exolvunt. Idem fere efficiunt salia volatilia, præsertim oleosa, quæ in febrium intermittentium curatione sinistre adhibita has ipsas tertianas, vel si tertianæ fuerint simplices, duplices, vel continuas reddant, quod etiam valet de sudoriferis, acribus, calidis: in pletoricis quoque largius sumta capitis dolores ut & hæmorrhagias post se trahunt; vidimus tamen ipsa hæc salia aromatica inter cibos pauca dosi exhibita hæmoptysi, imo hæmorrhoidali fluxu nimium exhaustis egægium attulisse solatium.

12. Quod si pedem promoveamus & ad purgantia accedamus, eadem horum circa effectus suos erit conditio. Ita v. g. notum est, purgans jalapium diversissimos edere effectus, prout inter se differunt subjecta, adeo ut unus certus, necessarius & perpetuus ipsi nunquam queat adjudicari. Quod si enim illius optimi & resinosi tantillum sumamus, hoc juveni seroso datum eum fortiter purgabit, quod tantum abest, ut in affectu hypochondriaco & in febre quartana præstet, ut potius non modo destituatur successu, sed & tormina excitare aptum sit. Eadem porro dosis in bilioso subjecto & tempore autumnali metu præsentis hypercatharsis non vacabit, quæ in plethorico & obeso præter tormina & paralylin ipsam accersere valebit, imo infanti data si non necem ipsam conciliabit, plane tamen stomachi tonum dejiciet viresque prosterne, prout alias in his, qui debilitatis sunt stomachi, emetica insignitur virtute, quid quod sæpius advertere licet, unum idemque purgans in uno subjecto, diversis temporibus oblatum, differentes a se invicem sistere effectus. Ita in genere notamus, catharticum tempore æstivo vel verno exhibitum majori eminere virtute, quam hyemali, minori adhuc, quando die prægresso acidi cibi fuerint assumpti, quæ contra intenditur salis, acribus edulii

prius ingestis.

13. Ad hæc diversa regionum indoles ut varie homines temperat, ita varie si gillabit virtutem medicamentosam, dum, ut purgantium exemplis id explanare pergamus, hoc quod in certa dosi sumtum Westphalum rusticum nonnisi debite ad purgationem invitabit, natione Gallum vel Aulicum delicatioris vitæ, tenerioris pariter constitutionis, ut Misnicum, propemodum dabit eadem dosi interneccioni. Denique in affectibus, ubi horrendis spasmodis & anxii contractionibus intestinorum membranæ exagitantur & convelluntur contumaxque alvi præsto est adstrictio, ibi sane nunquam expedient alvum, sed adaucta symptomatum sævitia magis constipabunt, quali in casu clyster oleosus vel jusculum oleosum cum manna conditum optatissimum producet effectum. Illud autem maxime tenendum est circa aloeticorum usum, quæ largiori dosi concessa in siccis alvum procurabunt oclusum, minore autem & refracta lubricam & emollitam. Quis ergo non perspicit, ab uno simplici diversissimos induci effectus, quis autem sibi poterit imaginari, omnes hos effectus formaliter jam dum latitare in purgante, quod potius ad diversa agendum eadem sese semper habet ratione, adeoque diversitas causæ non hoc, sed in subjecto individuali, quod actionem recipit & reciproca agendi facultate instructum est, plenarie quærenda erit ac determinanda. Quæ subjecti ratio cum diversimode se habeat, in aprico est, diversam, imo sæpe contrariam unius purgantis evenire operationem.

14. Tanti profecto refert pharmacum cum prudentia ex justis rationibus illius usum colligente adhibuisse, quod & de simplici illo nitro, omnino erit tenendum. Insignis equidem ejus efficacia est in cholericis, & ubi humorum maximus est orgasmus, dum calorem febrilem & præternaturalem egregie deprimit, sudorem promovet: at vero in febribus malignis, ubi pulsus fatiscit viresque deficiunt, eadem mole porrectum, excretionem ad periphretiam corporis & exanth-

thematum eruptionem magno cum periculo retardat. Est quoque porro notatu digna observatio illa practica, nitrum in nonnullis subjectis laxare alvum, in aliis autem, ubi nimia bilis acrio & ardens in intestinis inflammatio abscondita est, idem remedium magno pollere usu & fluxum talem nimium cum successu cohibere. Opiata, ut ulterius progrediamur, nimias sanguinis excretiones compescere, sat abunde constat; sunt tamen quam plurima exempla, ubi hæc in usum vocata non modo sanguinis per uterum effusiones, sed & per venas hæmorrhoidales effecerunt atrociores. Præterea opium omniaque anodyna in quibusdam placidum procurant somnum & inordinatum spirituum motum deliriumque sedant & componunt; in aliis autem plane contrarios producant effectus, ut vigilias perpetuas & delirium, si non addit, introducant, vel si jam præsens, gravius reddant. Eadem opiata conveniente dosi subministrata largum sudoris profluvium certis in subjectis certisque in morbis efficere res nota ac vulgata in foro medico est, quæ tamen ipsa in cachecticis & frigidis morbis non modo sudorem, sed & transpirationem sic dictam insensibilem penitus sistunt, ut inde in hæcticorum colliquativis sudoribus magno cum fructu adhibeantur.

15. Videamus jam & consulamus experientiam ratione suffultam, num alia medicamenta unum operandi modum unumque sic effectum inferant. Inter hæc non infimum locum obtinent martialia & vitriolacea, quæ vi sua adstrictiva agere videntur idcirco alvum in quibusdam plane constringunt; hæc ipsa tamen sæpissime alvum reddant & instar purgantis irritant. Ita porro in nonnullis appetitum erigunt, quem in aliis destruant, item spasmodica pathemata in quibusdam subtrahere solent, quæ in aliis ab iisdem sunt diriora. Quid notius est, quam quod amara & balsamica hypochondriacos egregie solentur: interim sæpe accidit, ea ipsa ardores internos, phlogoses & anxietates in iisdem augere.

Salia media, duplicata, ut sunt nitrum vitriolaceum, sal digestivum Sylvii &c. hypochondriacis & quorum prima regio scaturit magna humorum collavie, apprimè utilia sæpius deprehenduntur, nihilominus nec desunt exempla, ubi dicta salia intensissimas cardialgias excitarunt. Acida volatiliora & fixiora etiam in ardentibus, biliosis febribus, in malignis quoque sævientibus usum habent re vera non contemnendum; melancholicis autem & hypochondriacis ferme omnibus mirum quantum notent.

16. Ea, quæ subtili & balsamico eminent oleo, ut sunt terebinthinacea, juniperina, urinæ fluxum movent & calculo resistunt; haud desunt tamen exempla, ubi memorata dispositionem calculosam, in quibus antea non fuerat, unice introduxerunt. Quam diversus remedium mercurialium soleat esse effectus, attentis practicis non potest esse ignotum; quædam enim subjecta ea optime ferunt, alia alvi irritationem persentiscunt, alia glandularum salivarium stimulationem, alia gingivarum putredinem inde concipiunt. Huc quoque referri possunt ex mineralibus sulphura varii generis, solutiones metallorum mitigata, solutio auri, veneris &c. quæ pro diversitate subjectorum, vel vomitus, vel alvum, vel sudorem movent, quinimo in aliis plane nihil operantur, ubi sudorem movent, quinimo in aliis plane nihil operantur, ubi contra in aliis effectus sequebatur exoptatus. Plura, si non innumera, possemus recensere & in medium preferre exempla & observationes, quibus fusius dispalesceret, quam diversum, imo alienissimum & contrarium unum remedium sæpius in eodem subjecto, diverso tempore vel alia dosi exhibitum, tanto magis autem in illis individuis, quoad sexum, ætatem, temperamentum, clima admodum distinctis, eodem licet morbo decumbentibus, excitet effectum. Sed nobis prolixiores esse haud æque licuerit, cum ex iis, quæ huc usque ex attenta praxi deduximus & tetigimus, sufficienter elucescat, efficaciam illam, quam remedia producere dicuntur.

dicuntur, minime ipsis inharere medicamentis, sed eam demum resultare ex actione remedii & reactione, quæ in varia temperie, mixtione varioque partium fluidarum in corpore motu consistit, in corpore nostro exantlata.

17. Ex allatis itaque conficitur, stolidam & perversissimam esse viam ac methodum, qua nonnulli medicorum incedentes remedio huic vel illi certam & infallibilem contra hunc vel illum morbum decernunt efficaciam, illudque jam plenis buccis commendant, eblaterant, & ad cælum usque extollunt, nullo habito respectu individuorum, nulla habita ratione circumstantiarum, & ut canis e Nilo, generalem medicinæ superficiem generalibus theorematibus limitatam lambentes, omnem medicinæ practicæ molem exhaustisse, sibi imaginantur. Certe, si rem, uti est, detegere velimus, nihil nisi ignorantiam suam aperte profitentur, vel contra conscientiam agentes homines decipiunt & pecuniam fraudulentè emungunt. Minime nobis animus est, damnare in totum omnem usum omnemque vires remediorum, neque etiam censemus, non dari talia remedia, quæ in pluribus affectibus magnum & copiosum habeant usum ac fructum, sed hoc saltem improbamus & monemus, quod ingenere non possint certæ vires remediis adscribi, sed semper proportio in eunda sit cum individuis, hæcque una consideranda & referenda veniant; unde omnes sic generaliter assignatas panegyres floccipendimus, detestamur & ex medicina rationali exesse desideramus.

18. In eo profecto cardo totius empiriæ vertitur, ut commendare & venditare velimus certa adversus morbum in quovis subjecto remedia, & nisi hac in parte hos errores eorumque latifundium inquirendo evertamus & pessimæ huic consuetudini audacter obviam eamus, non aliam quoque praxin, quam mere empiricam exercemus ac profitemur. Sed pro dolor! quanta empiria, quam perversa medendi ratio abunde & undique conspicitur in tot libris & scriptis

eorum, qui docti & rationales nominari gestiunt, quanta formularum, quasi vero normularum, copia, quanta jactantia virium spargitur & disseminatur, quibus sane omnibus veræ & solidæ medicinæ majus decrementum, quam ululum incrementum portendere & spondere possumus. Haud quaquam enim generosa remedia deficiunt, neque unquam arcana amplius tam anxie querenda vel indaganda sunt, unicum saltem arcanum est, & quod re vera arcanum est, empiricis summe necessarium, prudens applicandi ratio, qua suus quibusque remediis constat & in ægrotis succedit optatus & desideratus effectus. Qui enim illam novit, is determinare norit vires, qui contra ea non instructus est, in vanum jactat remedium & potius obest eodem, quam prodest.

19. Ad prudentem autem applicationem non sufficit superficialiter & ex cortice quasi nosse medicinam, sed ex physicis, anatomicis, mechanicis & chymicis principiis elementa agendique modum ducere ac derivare debet medicus, nec non ipsius subjecti naturam, corporis specialissimum mechanistum, motuum morbosorum morem ac conditionem & causarum quæ eos excludunt, indolem nosse ac demonstrare, nam ut GALENI verbis utar l. 3. meth. c. 7. in initio reperiundis: *remediorum inveniendorum initium ex morbi natura desumendum est, cum absurdum sit, aliud esse quod curatur, & aliud quod curationem præscribit*, & sic demum recte judicari poterit, quo remedio, quo tempore & qua doli utendum & quamdiu cum eo sit continuandum. Hic est finis & verus terminus, quo genuinus medicus disjungitur ab empirico vulgari.

20. Jam vero satis superque apparet, medicum, si naturæ ductum in medendo probe assequi & scire velit, quænam remedia in hoc vel illo casu utilia vel noxia sint futura, non acquiescere debere in generali illa & trita virium in remediis reperiendarum assignatione, cum illa ipsa, ut evictum dedimus, quam multis involuta sit fallaciis; sed

ad alia longe graviora ipsi descendendum esse, quæ eum in assignandis remedium virtutibus circumspicte adhibendum reddant confirmatum, quod huius nostræ dissertationis erit argumentum. Antequam autem ad hoc negotium pertractandum nos specialius accingamus, e re fore iudicavimus percurrere quædam polychresta, generosa, authentica & hisce temporibus valde celebrata remedia, ad ostendendum, quam infirmo subinde stent talo, quamque fallaces & ancipites sint ex vires ipsis vulgo adjudicatæ.

21. Decantata itaque exposituri, haud ignoramus, quanti ab omnibus ferme æstimetur & unanimi consensu asseratur & transcribatur, cinnabarim nativam vel antimonii esse verum antidotum & specificum contra epilepsiam, hac inductis opinione, quod ob sulphur antimonii virtus ipsi indita sit anodyna spiritusque coercens. Verum enim vero, si experimenta solerter & attente instituiamus, hæc nos docebunt, quod sola cinnabaris nil prope effatu dignum exhibeat in epilepsia infantibus solemnibus, æque parum in ea; quæ variolis & dentium dolore inducta fuit, uti nec in idiopathica confirmata, quibus in affectibus quantumvis maxima dosi concessa nunquam probavit quendam effectum, sed potius gravando ventriculum, anxietatibus causam præbet. Neque specificum sic dictum *Michaelis* cephalicum ob cinnabarin suam possidet virtutem, sed potius ex aliis ingredientibus, anodynus, antispasmodicus & acidum infragentibus illa deducenda venit; quod pariter sentimus de Panacæa Anwaldina, quæ in affectibus spasmodicis, epilepticis non rejicienda est, interim tamen illius vires non a cinnabari, sed a radice pœoniæ proveniunt. Deinde vero cinnabaris minime agit ob sulphur, sed hoc æstis tenetur compedibus, ut ægerrime, etiam fortissimis lixivis, ab ejus vinculis possit separari. Quod vel ipse arguit odor, quo nulla de se cinnabaris effluvia spargit, cum tamen anodyna virtus ex volatilitate & *indu-*

mixta sulphuris debeat accersi. Est nihilominus utique cinnabari suus usus atque effectus, quæ epilepsie convenit, at non omni, tantummodo illi, quæ v. g. a contusione externa capitis vel a suscitata stasi feri, vel coagulatione sanguinis in vasis proficiscitur. Cinnabarina enim non minima, sed plena dosi exhibita eaque iterata salivationes expriment, sanguinis ac lymphæ motum per vasa accelerando, citra tamen exquisitum calorem aut tumultum, unde demum evenit, coagulum feri dissolvi & sic desideratum effectum subsequi, quod tamen in epilepsia ab alia causa suborta non valet. Plura, quibus de hoc cinnabaris in affectibus spasmodicis effectum hic referendis super sedemus, videantur in meis *Animadversionibus ad Poterium*.

22. Inter ea, quæ alexipharmacorum titulo designantur, a longo jam tempore pro penetranti alexipharmacohabiti sunt spiritus & sal volatile cornu cervi, eboris & spiritus cornu cervi succinatus, quorum virtus in peste, febribus petechialibus & malignis a practicis magni censetur. Sed rem accuratius trutinantes solidamque experientiam consulentes deprehendimus, asseritum illud multis laborare præiudiciis & exiguum, vel plane nullum, dictis in affectibus habere usum, quod in nupera, ante aliquot annos grassante peste satis edocti sumus, siquidem omnia illa, quæ sanguinem nimis impellunt ac commovent medicamenta in huius genii morbis, funesto dramate haud vacant, ideoque cum illis caute est mercandum, & illo tantum in casu sunt admittenda, ubi natura oneri impar partes sui mixtum destruentes ad corporis habitum amandare & exanthemata seu maculas formare non valet, vel quando talia recrementa priora vestigia relegunt: ibi sane observatum fuit, quod naturam nimis languidam ad excernendum heterogeneas partes quodammodo stimulent & animent; in reliquis vero vel plane nullum, vel non nisi debita circumspeditione, locum inveniunt.

23. Secus vero res se habet cum illis præservandi gratia ab instante quodam miasmate contagioso, in malignis & putridis morbis usurpatis, quo tempore eorum quendam usum esse non ibimus inficias, cum omnia ea, quæ circulum sanguinis illibatum servant & transpirationem debito modo adjuvant, humores vitales a multis peregrinis impuritatibus & excrementis activis liberent; quæ si retinentur, circulo humorum existente languidiore, tum ad malignitatem & corruptionem subeundam proxima est via. Quodcumque autem hæc corruptio profundius insinuata & immersa fuit succis corporis humani, tum caveudum potius ab iis est, quoniam motu suo intestino, intestinum putredinosum motum adaugent virusque propagant, ubi contra acida, terrea, quæ his contrariam exhibent operationem, curandis dictis morbis egregie subveniunt.

24. Universale magis alexipharmacum venenorumque antidotum creditur Theriaca tam vulgaris quam cœlestis, quæ non nisi ad certam eorum speciem restringitur & reducitur. Quod autem ad omnium venenorum classem utriusque virtus extendenda non sit, obstat, quod in iis, quæ humorum & spirituum motum sufflaminant & narcosi agunt, ut & in fermentativo & putredinoso motu a venenis sanguini illatis, qualis in morbis malignis, peste, ictibus animalium visitur, enervandis locum suum haud tueantur, sed saltem, ubi acrimonia volatilis, penetrans, caustica irritando & vellicando fibras nerveas exercet & spasmos gignit, sicuti accidit in mineralibus arsenicalibus & hujus census aliis, quamvis tamen & ibi non omne punctum absolvant, sed oleosa & pinguis theriacalibus longe sint præferenda.

25. Ut omnibus morbis propria medici quæsi verit præsidia, ita & febribus propellendis sic dicta febrifuga a recentioribus maxime destinantur, quorum primicias quasi ducit China chinæ seu probatissimum & infallibile ad versus omnis generis febres remedium specificum, quod dum firmiter sibi persuaserunt, sit ut plu-

res, si quæ febris decumbere audiunt, mox illotis, quod ajunt, manibus, omni insuper habito respectu causarum & circumstantiarum, ad ipsam cœli sacram anchoram confugiant & sola hac febres ad Indos usque agere moliantur, sed magno sapius cum agrotantium vitæ discrimine. Largimur utique, cortici huic egregiam inesse vim motus febiles inhibendi & salia bilis acris figendi, præsertim in tertianis & biliosis febribus, at nisi prudenter & cum ratione, sed promiscue ipsum offerimus, certe majus damnum quam commodum juste expectandum habemus, quod recidive peiores, febres lentæ, viscerum contumaces oppilationes & tumores cœli feriales nuncii abunde testantur. Est ipsi suus usus, quando non alia ratione quam vi sua adstrictiva tonum excretoriorum vasculorum & fibrarum musculosarum dejectum excitat & restaurat, unde, cum humores expeditiorem circulum recuperant, & per evacuatoria inutiles ac superflui humores educuntur, felicissime sic & perfecte curatur febris.

26. At vero, cum notum sit, adstrictivum non semper effectum aperitivum post se relinquere, h. e. circulum sanguinis & humorum adaugere & excretionis negotium sartum tectumque servare, sed per sæpe motus retardare & refranare, tantoque magis, si humores tenaces, viscosi & ad motum inepti sunt, si præterea spasmodica quædam fibrarum constructio adest & medicamentum magna mole exhibere necessarium videtur, cuius in promptu erit colligere, quod tum graviore metuendi veniant morbi, & id plerumque accidit in febribus quartanis auctumnalibus & aliis intermittentibus refractariis, personis melancholicæ temperici maxime molestis, imprimis autem sub febrium initia, ubi motu suppresso humores incrassantur & obstructions obstruantur. Non contemnendum autem spondent effectum in tertianis continuis exquisitis intermittentibus in personis sensibilibus texturæ & bile affluentibus ætatis tempore subortis, si jam per aliquod tempus æstus

æstus febris deferbuerit, sic enim excretiones hinc inde egregie sollicitant & solidam curationem reddunt, quale quid etiam in minori dosi & longe tutius præstant tincturæ martiales, uti est illa *Zu-volferi*, & essentia amara cum liquore martiali maritata, quibus sæpenumero olim tutissime intermittentiam pertinaciam subegi, qua de re conferri possunt meæ *Animadversiones in Poter*.

27. Præter superius memorata antiepileptica non minus deprædicant ex animali regno desumpta, & ex his præcipue pulverem lubricorum terrestrium & fere omnes animalium partes exsiccatas, ignis violentiam non expertas, quorsum etiam spectant ungulæ, dentes & cornua animalium, quæ singula in sistendis insultibus epilepticis peculiarem & mirabilem vim possidere dicuntur; sed minime hæc est universalis & a vero longe absunt, qui in epilepsia a quacunque causa orta eundem sibi effectum promittunt. Nunquam enim tali in casu, ubi causa materialis præsens est, v.g. si sanguis extra vasa in cerebro obhæreat, si primæ viæ saburra acidorum corrodentium humorum infarctæ sint, si virulenta, acris quædam materia nervos in morbis pungat ac vellicet, operæ pretium faciunt, sed potius tum, quando ex causa quadam immateriali, animi affectu, terrore &c. ortum fuerit malum inque simplici proclivitate ad talem motum ratio epilepsiæ consistit omnique materialis causa morbum fovens sublata fuit, revera tum prudenter data faciunt quandoque, ut malum illud, quod per plures annos tragediam hanc luserat, nunquam recrudescat.

28. Antidysentericum præsentissimum hodiernis temporibus creditur esse Hipecacuanhæ, Peruvicæ nativæ plantæ radix, pluribus id ex Gallia attestantibus, qui magnum ex ejus usu lucrum captarunt. Notum est, hanc radicem etiam in aliis corporibus, si largiori dosi offertur, nauseam & vomitionem creare sale aculeato tenui, quo pollet. Ita HERMANNUS in febrium intermittentium curatione ipsam præscripsit in

infuso cum vino. Ea propter non omni tempore, non in omnibus subjectis, non sub quavis causa quadrat in dysenteria, sed potius noxam perperam adhibita radix infert. Nos censemus, dysentericæ causam esse bilem, viscidiorum quidem & tenacius adhaerentem, at salibus & spiculis acerrimis & causticis refertam, quæ insensibilissima irritatione mucum intestinorum omnem abradit, inflammationem & spasmos suscitatur. Hanc igitur si statim in principio ex superioribus eliminamus, uti vomitum in diarrhœis & dysentericis conducere ex *aphor. 19. Sect. 6. Hippocr.* patet, in quo non tantum vomitum sponte supervenientem, sed & arte suscitatum comprehendit GUIL. PISO non sine causa statuit, omnino fit, ut prima quasi in herba jugulemus hunc affectum vel mitiorem reddamus. Quod si vero jam adsint inflammationes periculosa, intestinorum exulcerationes, quis sibi persuadere poterit, tum temporis hanc radicem collaturam esse tam insigne emolumentum, ac sub initia morbi, utur præcesserint jam dum sanguinolenta excretiones. Qua tamen ipsa carere possumus, ubi alia suppetunt, quæ idem & majori quidem cum securitate exequuntur; antimonialia volo fixiora rite parata, emetica virtute dotata, quibus solis quondam per Dei gratiam medelam attuli non minus præsentaneam quam securam.

29. Radix nisi, quæ carissimo emitur pretio & ex remotissimis oris ad nos affertur, habere putatur præsentissimam virtutem non modo analepticam, sed & alexipharmacam, qua non detur in rerum natura excellentius simplex, sed vana res est omnis. Longe præferimus aromaticum, cinnamomi, caryophyllorum & cardamomi virtutes, & in alexipharmacæ scopo ipsam etiam radicibus vinetoxici, angelicæ, imperatoricæ &c. postponimus. Gaudet equidem sale quodam tenui sulphureo acri, quo spiritus exulscitat, motus languidos erigit; sed quod singulare quippiam præ aliis possideat, id quemvis attenta praxis docebit, quæ expertus sum, quod radicis illius infusio

cum aqua calida facta, quam loco Thee assumendam suasi, in defectu virium non magnum dederit solamen.

30. Castoreum seu specificum antihystericum a multis retro seculis constantissime habitum fuit, quasi in momento motus uterinos componat. At vero, si tanta vis huic remedio insita esset, cur quæso tam pertinax & chronicus hic est affectus, graviter per plures annos ægras femellas torquens. Non dubitandum est, ipsum vaporositatem & delinitionem sua sulphurea spasmos sopire & dolores sic subtrahere, quod tamen ad breve temporis spatium perdurat: nequaquam enim causam, quæ nervis altius impacta est, maxime omnium autem in hypochondriis radicatam sustollit, ut longe alia hinc opus sit procedendi via, si omnem huic rebelli malo subnascendo præscindere velimus occasionem.

31. Fabam S. Ignatii hoc etiam tempore a plurimis medicorum seu antepilepticum & antifebrile celebrari quis ignorat. At vero, ex relatione peritorum virorum, qui hac ipsa adversus memoratos morbos usi fuerunt, scribimus, non leves ex ejus usu anxietates præcordiorum & angustias ventrisque tormina fuisse subsecuta, & licet quandoque his superatis febris insultus, imo epilepticus, fuerit remotus, quod tamen non semper contingit, insignem tamen remansisse virium imbecillitatem. Quare in ea sumus opinione, hanc fabam naturæ nostræ maxime esse inimicam & lenem recondere virulentiam. Cujus rei simile argumentum præbent venena mitiora vel in minori dosi oblata, qualia sunt mercurialia, & arsenicalia, magnes quoque arsenicalis, quæ febriles, imo convulsivas commotiones quandoque compescunt, non alia de causa, quam quod truculentos spasmos & irritationes aliis in regionibus corporis nostri efficiant, unde accidit, naturam quasi ibi occupatam pristinos motus non amplius instituire in solitis partibus, sed derivari spiritus & motus morbosos ad partes a veneno tactas, & hac ratione quandoque habitu suo excidere, ut in integrum

deleatur paroxysmus, quod ipsum tamen rarioribus dubiisque eventus ac periculo plenis, phænomenis accensendum est, nec nisi in solo p. n. inordinato motu immaterialis & formalis rationem habente succedit, quod si secus, & materialis perniciofa causa anomalos motus inferens præsto fuerit, ut iusta indicatione, ita rationali destituitur expectatione.

32. Inter specifica remedia hætenus deprædicata haud exigua certis in locis fama claruit liquor quidam acidus, ut variolarum antidotum certissimum, adeo ut eo devenerint, non posse variolosum amplius mori. Cui magno thesauro, uti vulgo fit, inhiantes veram ejus editionem captabant omnes; in quo cum sæpius frustrarentur, habuit & hoc medicamenti genus suum fatum, ut ejus præparationes valde differant, multique in Hassia cum pharmacopæi tum medici habeant compositionem eamque pro genuina commendent. Utut se habeat, omnes, quot hætenus videre contigit, in eo conveniunt, quod ex acido minerali sint conflata. Huic autem remedio omnem gloriam adimere nolumus, sed potius suum ipsi usum vendicamus, in eo tamen discrepantes, quod pro infallibili medicamento venditari nequeat, quasi nullus ex variolis, hoc adhibito, mortem obeat, cum in epidemici variolis ante aliquot annos hic hic locorum grassantibus multa in contrarium exempla viderimus.

33. In confesso est apud omnes peritos, in variolis peccare sal quoddam tenue volatile causticum vesicatorium, quod in cantharidibus, purgantibus & emeticis cuivis innotescit; porro juvenes maxime & sanguineos, si variolis corripiantur, intensissimas incurrere sanguinis & spirituum commotiones, has vero ab acidis cohiberi certissima quoque res est. Nullum hinc est dubium, si in principio adhibeantur, magnam hæc præstare efficaciam, at vero quando malignitas fuerit complicata, i.e. sanguis & humores ad putredinem vergunt, vires labascunt, motus humorum immi-

imminuitur, imo tota M. S. peregrinis causticis salibus stipata est, ut vel in nimia copia erumpant, vel salia ista succo nutritio, qui deficit, obvolvi & emolliiri nequeant, quod in cachecticis & melancholicis accidit, certe ipsum hoc remedium tunc non sufficiet salibus istis morbofis in humoribus jam dum oberrantibus invertendis.

34. Ut panacearum seriem ulterioribus explicemus, nostra disquisitione haud indignæ sunt famigeratissimæ illæ pilulæ Wildegansii, quæ sub titulo panaceæ solaris circumferuntur, cujuscunque generis morbis tam chronicis quam acutis expugnandis habitæ pares. Concinnantur hæ ex opio cum aloe auroque fulminante aliisque ingredientibus mixtæ, quibus narcotica opii virtus corrigatur & cicuretur, ut in securum transeant opiatum, quod motum ita temperat, ne omnes excretiones penitus intercipientur, sed primæ viæ apertæ & transpiratio libera servetur, quæ vera earum operandi est ratio. At vero, quam plures dantur morbi, in quibus quantitas humorum excedit, circulus imminutus est, stasis primas tenet, vasa turgida & inflata sunt, viscerum obstructions adfunt, ubi nec hæc, nec alia sedativa locum habere possunt. Eadem nostra est sententia de pilulis Starckii five Matthiæ Anglicis.

35. Sulphura mineralium, præsertim antimonii, metallicis subtilioribus particulis nobilitata & omni venenoso, stimulantè principio orbata, magnum in medendo spondent usum; pauca enim dosi excretiones ad peripheriam corporis promovent, & in dispositis alvum quoque expediunt, unde non inutiliter tam in acutis quam chronicis morbis adhibentur, & inter tuta diaphoretica reponuntur. At nec hæc omne punctum absolunt, utpote plurimi morbi a plethora oriuntur, qui remedia diluentia, humectantia, viscidos humores incidentia requirunt, ubi motum exacerbare non modo supervacaneum, sed & absolum esset, unde prudentiam in applicando merito consulimus, cum aliam con-

siderationem & tractationem humores fluxiles & mobiles, aliam vero crassi & immobiles involvant.

36. Accessum jam facimus ad fallaces liquores solares, aura potabilia varii generis, auro si non abundantia, aureum tamen effectum scenerantia, quæ ex auri calce salibus oleosis resoluta & postea in spiritu vini extracta conficiuntur, & paucos, modo dextre illa præparare quis noverit, sumtus requirunt, dum pauca magnis ampullis horum liquorum erogandis grana auri sufficiunt. Dici enim vix potest, quam aurum prævie solum per liquorem se diffundat. Prostant inde variæ tincturæ, selectis nominibus ornata cum in Anglia, tum etiam Germania percelebres. Ne vero empiricorum more res agere & tractare videamur, lubenter concedimus, præconia illa ex auro paratis vendicata quodammodo relinquenda, nec veterum chymicorum & medicorum his de rebus sensum plane reprobandum esse. Cum enim aurum inter metalla nobilissimum, mercurio fixiori, valde tamen activo gaudeat, & more aliorum metallorum, salia maxime temperata continentium, in pauca dosi virtutes suas exhibeat, quis ipsi soluto & debite dein edulcorato energiâ suam denegare possit?

37. Consistit autem auri efficacia maxime in eo, quod metallico suo, simplicissimo, activo mercuriali principio, spiculis salinis armato cum chylo sanguini insinuat, non modo in primis viis, sed etiam per totum corpus vasa excretoria nerveasque membranas animet & irriter, ut sic totus circulus sanguinis ac humorum promtor & excretiones liberiores fiant idque sine tumultu, sine calore p. n. peragatur; & cum sanguinis circuitus promotus multis iisque gravissimis morbis medeatur, satis perspicitur, & hanc medicinam recte adhibitam plurimum posse. At vero, ut omnia reliqua, ita & hæc recto usu sunt determinanda, nec promiscue in omnibus morbis & subjectis convenire arroganter dicenda; alias hercule imprudenter & inconsiderate si adhibita hæc medicamenta potius diffamantur,

quum effectu, qui de ipsis jactabatur, ea frustrari homines videant.

38. Nostra itaque est sententia, illa nil efficere posse, ubi motus ille est improporcionatus v.g. ad saburram movendam, ad excludendos viscidos humores per alvum, ad sanguinis quantitatem imminuendam, neque ubi jam contractio quædam adest spasmodica, ipso nempe in paroxysmo; quæ extra paroxysmum optime conveniunt, quatenus causam, excrementitia nimirum salia eliminando, transpirationem liberam reddendo, hæmorrhagias sistendo & convulsiones avertendo, præscindunt. Nil itaque soli præstabant in affectu hydropico, cachectico, scorbutico, podagra inveterata, asthma convulsivo, calculo, malo hypochondriaco & hysterico, contracturis, & ubi anxietates, diarrhææ, vomitus ventrisque tormina infestant, nisi alia accedant debitaque dosi, & reiterata quidem, debitoque tempore propinentur, & revera tunc temporis, quando humores redduntur fluxiles, intermissionis, præmissis præmittendis præparantibus &c. tuto nec sine effectu possunt exhiberi.

39. Veneris tincturæ, quæ sub specioso titulo & hodie pro tincturis martialibus venduntur, quantumvis ex Marte præparentur, a venere tamen, cujus contagio & enti primo omne debent, omnis dependet effectus, variis id testantibus experimentis. In refracta enim dosi propinata eodem modo, quamquam non eadem securitate, ut alia medicamenta ex auro parata, agunt, dum irritando in toto corpore motus augment humoresque fortius impellunt, & hac ratione excretiones adjuvant, unde in variis morbis chronicis, epilepsia, vermibus, sanguinis impuritatibus, febrilibus insultibus non de nihilo sunt. Quorsum etiam spectant crystalli cœruleo elegantissimo colore splendentes, efficaciam in epilepsia ex lacte corrupto generata haud spernendæ.

40. Nunc demum de mercurialibus quoque, quibus a magnis Chymiatris

divina vis tribui solet, aliqua adhuc erunt subjicienda. Indubium est, mercurium inter omnia mineralia & metalla quoad agilitatem & efficaciam maxime esse penetrantissimum, qui in exili mole validissimos motus magnosque effectus in corpore humano edere solet, id quod mercurii crudi vel eternus, vel internus usus in lue venerea curanda affatim testatur. Id tantum incommodi hoc generosum remedium habet, quod facile veneni induat naturam, præsertim si salia acria, quæ ejus amplexus mire appetunt, in corpore nostro accedant, quod præcaveri potest, si cum auro, quod mercurius fixissimus est, vel cum sulphureo quodam corpore, v. g. jove, sulphure antimonii combinetur, & debito calore digestivo temperetur ac subigatur, qua ratione in summe efficacis transit medicamentum, quod adhuc eximiori dotabitur virtute, si prius probe depuratur, qualem purificandi modum tradit *Philaletha in Introitu aperto ad conclusionem regis palatium*.

41. Noc certe medicamentum, si ullum, potentia valet in corpore motus, non tamen destructorios, excitandi, dum immediate agit in nervos & spiritus, minime autem proxime in sanguinem & humores, uti alia calida & sudorifera, vim suam exerit. Cum itaque omnium humorum & sanguinis motum in toto corpore reddat auctiorem, illeque circulus intensus incongrua expellendo, obstructions recludendo unice corpus sanat; facile liquet, rebellium morborum sanationi hoc prudenter adhibitum satisfacere posse; operatur autem potissimum per transpirationem, quam promoveudo vires suscitatur, caloremque, eum tamen non excessivum, per totum corpus efficit, adeo ut ejus operatio fiat quasi instanti, mox enim ægotantes ab exhibitione talis remedii, ut & auri rite soluti, virium quoddam incitamentum majusque robur persentiunt. Hinc si ullum medicamentum reperiatur, quod mirabiles effectus in morbis possunt produci,

duci, maxime hoc ipsum est; tantum quod ejus decens preparatio longum temporis spatium & indefessum exigit laborem. Verum enim vero nec ejus usus ubique quadrat, quem respuunt & admodum abhorrent magna virium debilitas, tenera subjecti constitutio, sanguis calore hectico vel febrili resolutus, inflammationes, exulcerationes & corruptelæ viscerum, alvi fluxus, vomitus; quibus in casibus si mercurialibus rem nostram agere susciperemus, magistum noceremus, quam prodessemus.

42. Postquam hætenus celebratissimorum remediorum, quibus Herculeas operas communi empiria præstare volunt vulgares medici, universalibus remediis, panaceis, specificis, essentiis divinis &c. mire delectantes, mentionem & verum usum injecimus, jam tempus foret, ut produceremus exotica illa proximo abhinc tempore summis encomiis ad nos delata: ita v. g. herba ackmellæ ceu certum specificum contra calculum, Pietra del Porco ceu tutissimum alexipharmacum, & mures marini tanquam solamen præsentissimum affectuum hæmorrhoidalium commendantur; sed cum de eorum usu partim ex experientia, partim ex relatione aliorum, quod pollicitationibus effecta respondeant, & quod in aliis quoque reperiatur idem effectus, nihil certi determinare valeamus, sicco quod ajunt pede illa lubenter transibimus.

43. Unum adhuc superest, ut brevibus tangamus, quod quondam magnam sui fecit existimationem, curam nimirum per sympathiam, quæ ceu certum & infallibile medium multis affectibus medendi tam in aulis principum, quam a magnis viris prædicabatur. At vero, hæc ipsa certe in se nihil valet, nisi quod fortior imaginatio quosdam effectus, maxime autem sudorem, in iis, qui sensibilibus sunt naturæ & ab animi motionibus facile occupantur, producat. In cujus rei certitudinem inquisiturus ego ipsemet experimenta institui, excrementa, nimirum urinam, cum pulvere isto famigeratissimo, qui ex vitriolo, sale com-

muni & terris compositus erat, coquendo. Secutus equidem effectus sudorificus, at quod notatu dignum erat, etiam in aliis personis tum ægrotantibus, quorum cum urina coctionem talem non celebraveram; in ea autem versabantur ægroti opinione, ac si experimentum hoc cum ipsorum urina fuisset factum. Plane itaque infidum est & per accidens tantum quandoque aliquos post se relinquit effectus.

44. Ex merito sic, ut opinamur, empiria notata, superest, ut vexatissimam hanc in foro medico questionem agitemus ac solvamus: num detur medicina universalis? Ad quam prævie reponimus; cuius ex superius adductis satis constare, talem neutiquam dari posse, utpote tale remedium, quod quovis sanet morbos, inveniri stolidum esset assertio. Intelligenda itaque res ita est: an tale detur remedium, quod tuto in omnibus morbis possit præscribi, & quosolo etiam morbus alias sanationem non admittens ad eam possit deduci? quod neque posteriori hoc sensu locum habet. Nam quamvis non negemus, dari remedia multi & magni usus, fieri tamen non potest, ut ad unam classem referri valeant, quoniam in affectibus & paroxysmis lapsus occurrunt motus sanguinis & spirituum exorbitantes & effrænes, qui sunt sistendi, cohibendi, demulcendi. Deinde, dantur etiam ex adverso morbi, ubi motus sunt languidi, debiles, imminuti, qui sunt excitandi, promovendi.

45. Præterea, medendi ars generalibus indicationibus multis de causis, & impedimentis variis obstantibus nec comprehendere, nec iis acquiescere potest. Primum enim nisi in corpore adsint spiritus, qui motus efficiant, nil juvabunt ea, quæ excitabunt, illi siquidem proxime & immediate constituunt impulsus in machina nostra; ubi ergo nullus motus per artem introduci potest, nullus stimulus proficit, sed tum ea necessaria sunt, quæ materiam & pabulam spirituum largiuntur, neque etiam sufficiunt spiritus & ea quæ spiritus ad motum instigant, sed materia debet adesse mobilis,

in certa quantitate eaque non nimia, alias motus est improporcionatus, neque in minima, alias deficit & languet. Deinde vero, humores quoque debent esse constituti debita in qualitate & temperie, qui si nimis fuerint densi, inspissati, crassi, fixi, nullus subsequitur motus, utut stimulus & causa motus sufficiens adsit. Adhæc viæ quoque debent esse apertæ, liberæ; unde licet motus adsit, viæ vero compressæ & constrictæ aut obspissatæ fuerint, tum motus magis incongruus erit, & sæpius magis nocebit quam proderit. Revera enim, quod quantitatem auget humorum, non potest eam adimere, & quodcunque humores consistentes reddit, illos non potest subtilis, tenues, sulphureos & fluidos efficere.

46. Ex quibus omnibus iuste concluditur, non unum ad amissum sufficere remedium, sed plura diversi generis diversæque naturæ & indolis concurrere debere ad obtinendam sanationem, quæ quum teste experientia non conspicerent in unum effectum, certe unum remedium haud quaquam par erit. Tandem vero, qua ratione unum remedium temperiem sanguinis conservare possit, non videmus, cum spiritus vite, ut ROLFINKIUS loqui amat in Chym. in artis formam reducta, a variis causis ledatur, ideoque nec una sufficiat medicina, sed plures, ut removeantur plura hæc impedimenta. Quemadmodum enim non unum alimentum sufficit, quod corpus conservet, sed præter fluidum aereum temperatum alimenta ac potus varii generis vigorem ac sanitatem conservant: ita etiam diversæ naturæ esse debent, quæ restituant, quod desideratur, & detrahant, quod abundat & luxuriat, quo debita harmonia, temperies & proportio non modo in mixtione humorum, verum etiam in eorum motu producat, quæ uti fundamentum est vitæ ac sanitatis; ita etiam fundamentum ac scopus debet esse omnis Therapiæ & curationis.

47. Ex eo jam perspicitur, quantam ignorantiam profiteantur, & quanti de-

ceptores sint ii, qui hominibus persuadent, dari certa adversus morbos particularia & universalia remedia: quod si ita esset, carere possemus studio medico & physico & facillimus labor esset curandi. At profecto res non adeo levis est, nec cadit vera medicina in idiotas, nisi per accidens, cum sola natura, vel medicamenta ex mero accidenti cæco impetu adhibita operantur. Stat ergo sententia CICERON. l. 2. de legib. quod, uti juris disciplina non haurienda est ex edictis iudicum, tabulis XII. sed ex intima philosophia; ita quoque medicina non ex formulis medicorum, ex solo usu, sed ex rerum naturalium studio ducenda sit, qua duce vix medicus errare potest.

48. Ex proluxa hac medicamentorum serie, quam brevi, quantum fieri potuit, orationis filo prosecuti sumus, clarissime apparere arbitramur, talia remedia nunquam inveniri posse, quibus in singulis morborum curationibus certo confidere audeamus, ita ut omni tempore & in quibuscunque individuis optatum præstent effectum. Generosa, imo polychresta dari & haberi, secunda pariter, quæ certis in morbis, quid quod in pluribus desideratissimam opem conferant, remedia, id omni modo largimur, agnoscimus & experimur. At, omnia illa non nisi relativa sunt, relatione nempe nitentia ad causas morificas ut & individua, unde est, quod prudentiam medendi & applicandi exposcant. Medicorum enim est, omnes tam prævias, quam concomitantes circumstantias probe inquirere, ponderare, naturam medicamenti cum genio morbi, & quidem in tali individuo comparare; quod si neglexerint, quid aliud quam mera & temeraria Empiria exurgit? Interdum quidem accidit, si aut fortuna adjuverit temeritatem & ab ejus farinae medicis in mortem vel sanitatem propinatum remedium, aut si forte concedente morbo illud profuerit, ut inde magna, imo divitiarum propemodum scientiæ fama in vulgus dimanet; sed, quamvis hic bonus & faustus eventus ex temere adhibitis medicamentis per accidens succedat, eo tamen, si

non alio nomine tota res culpanda erit, quod noxa, quæ debita prudentia adhibita evitari poterat, agrotorum afferat salutem.

49. Quod si igitur lapsam & quasi in ruinam omniumque contentum conjectam medicinam velimus erigere & pristino suo nitore restituere, veramque rationalem praxin & certam demonstrativam medendi rationem firmare ac statu minare, ante omnia opus est, ut affectuum conditiones & remediorum operationes in variis individuis, variisque morbificis causis & casibus probe attendamus. Profecto in eo differt vera praxis a vagabunda empiria, & verus medicus ab indocto & circumforaneo, quod ille certo scit, tam a priori quam a posteriori, quæ damna & incommoda & quæ utilitas ac fructus salutaris in subiecto agrotante sperari possit a medicamento. Hic autem vagabundus & confusus semper fluctuat, nil certi determinare potest.

50. Si quid itaque commendandum est, quod solidam praxin efficit quodque medicinam evehit, nil certe est excellentius, quam attente & solerter cum suis circumstantiis observare & annotare diversissimos effectus remediorum in his vel illis individuis, locis diversis, certis anni temporibus, certis in morbis & eorum progressu. Sic enim periti viri deprehenderunt, bonos in praxi eos fecisse progressus, qui morbos primis annis obvenientes cum omnibus circumstantiis memorie & litteris probe mandarunt, consignato semper successu ac eventu remediorum. Optandum esset, ut omnes, qui medicinam faciunt, id monitum cura cordique haberent, in quo sane omnis praxeos felicitas & auspiciatus successus agendi consistit. At vero, res non tam facilis & superficiaria est remediorum vires ac facultates recte explorandi, plura & majora sunt, quæ scrutinium hoc utilissimum morantur: non minima enim prudentia est, distinguere effectus remediorum ab effectibus solius naturæ, quandoquidem in morbo non tantum medicamenta agunt, sed &

natura ipsa agit ac ipsius quoque morbi vis non parum addit.

51. Quum itaque hinc facile confusio, errorum mater, gliscat, quatenus nempe fallacia causa ut causæ admittitur, quodque naturæ & morbo tribuendum, ipsi medico falso adscribitur, quod & PE-CHLINUS in suis observationibus memorat, dum: *Frequens, inquit, est in medicorum scholis fallacia causarum & adeo quidem propria, ut neminem adhuc unum cognoverim eorum, qui ad praxin se adjecerunt, qui cum vitio hoc non usque sit colluctatus*; omni modo e re fore judicamus, regulas & monelas quasdam hic annectere, quæ tractationi huic lucem affundere queant. Primum ergo paucis edisserimus, quod naturæ effectus sæpius ab ignavis medicis habeantur pro operationibus medicamentorum & pro actionibus suis venditentur, id optime notante GALENO l. i. de medicam. Facult. p. 21. quo loco ait: *Sæpe propriam cujusque medicamenti vim obscurari necesse est, ubi fallentem aliunde qualitatem acceperit*. Ita v.g. accidit, in variarum principio vehementissima esse symptomata, & delirium ipsasque convulsiones accedere; si quis ipsa hæc symptomata, quæ vigore & natura morbi ita fiunt, asserat medico, vel medicamento purganti, quorum usum hæc subsequuntur, is magnum ipsi inferet injuriam, & contra, quum circa diem quartum omnia fiunt pacata & tranquilla, ferocia symptomatum remittit, si tum alius medicus gloriari velit, suis datis remediis hæc se fuisse, is certe inanem gloriam aucupatur, quæ potius victrici naturæ in acceptis ferenda est.

52. Ex febribus intermitentibus eæ, quæ autumnæ & hyemæ invadunt, sua natura ac indole curationis negotium difficilius reddunt. Si quis autem hanc curandi difficultatem in medicum rejicere velit, etiam si optima illuc facientia porrexerit remedia, is certe reiignus maxime errabit, & vice versa, quodcumque quispiam circa tempus verum & autumnale, febris vehementia defer-

deservescere, omnem curandi gloriam certis tum temporis adhibitis remediis velit arrogare, is falsam ipsis tribuet virtutem: tali enim tempore vigorem nata natura ipsamet par est prescribenda minere febris per transpirationem aliaque excretoria, tanto magis, si idoneum ipsi suppetias ferat medicamentum. Frequenter quoque in febribus malignis continuisque evenit, symptomata adesse gravissima, praesertim in statu, quae sua sponte saepius cessant, vel etiam circa dies sic dictos criticos: septimum, nonum vel undecimum pejora fiunt: quando itaque melior vel pejor exsurgit status, quis adscribet hos medico vel medicamento effectus? Adhuc, de febribus inflammatoriis, & praesertim peripneumoniacis constat, has primis temporibus graviter affligere decumbentes, sed die quarto solvi sputo cruento & die septimo plerumque sudore terminari, ipsius naturae robore. Perperam jam faciet is, qui remissionem morbi sua prudentia & medicatione vel remediis tum temporis datis procuratam esse gloriatur.

53. Quandoque contingit, febres continuas, variolis etiam & morbillis solemnes, certis temporibus non adeo mali esse moris, quo casu vel sola natura omnem medicinae paginam absolvit, vel tantillo adjuncta, quod sagacissimus moruum naturae observator SYDENHAMIUS non otiose perspexit. Si jam medicus offert remedia, quorum nulla adeo erat necessitas, ipse interim morbus placide decurrit, & tum exinde velit concludere, sed datis medicamentis illud praestitisse, certe decipietur. Sic dantur quandoque quartanae aetivae, quae sanguineos & juvenesprehendunt, ex fervidissimo acre subnatae, in quibus china china, salia absteriva & regulus antimonii medicinalis egregiam ferunt opem, quam si quis credat universalem, & dicta remedia ceu specifica & quae infallibiliter sanent in omni febre commendat, is tempora & temperamenta distinguere haud novit; cum enim illic natura morbi benignior & mitior sit,

facilius quoque obsecundat remedium energiae. Sic, v. g. videmus juvenes paralyticos facilius, senes acrius sanitati reddi, quod certe non solis remediis, quae contra affectum illum diriguntur, debetur, sed potius in ipso naturae vigore causa est quaerenda.

54. Idem quoque obtinet in Chirurgicis ratione vulnerum, quae in sanguineis & benignum seu dulcem sanguinem foventibus levi data opera ad consolidationem perducuntur, contra quam in melancholicis, cachecticis, scorbuticis fit, quos ob sanguinis dyscrasiam graviora symptomata manent, ut adeo effectuum diversitas ex unguentis & emplastris impositis non unice sit derivanda. Ita porro phthisis vera in aetate juvenili orta, v. g. ex haemoptysi & pleuritide male curata, salva reliquorum viscerum aetivitate, medelam admittit, quae in iis, quorum viscera scirrhusa & obstructa sunt hincque naturae vires vacillant variis spasmodis attritae, haud aequae speranda est, nec facile eadem remedia opposita quid proficient, quod iterum argumentum praebet dextri vel sinistri eventus ex ipsa natura decidendi.

55. Demum vero quid frequentius, quam febribus ardentibus complicari diarrhoeam, aegrorum salute in ancipiti versante, quam in medicamenta mox propinata & medicum rejecturus utriusque faceret injuriam. Taceo, quod saepius morbi chronici sub uno climate obstinati curam eludant, mutato caelo, sub alio, accedente alia insuper diata, stationem suam derelinquant. Maximopere itaque errant, exsolutionem morborum a natura perpetrata suis, quae praescripserunt, remediis pompose adjudicantes, cujus opinionis falsitatem per sexcenta alia, si per specialem morborum classem sigillatim percurrere animus esset, facili negotio evincere possemus.

56. Quis quae ex dictis jam non colligere poterit, effectus naturae & medicamentorum probe ab invicem esse distinguendos, & non raro naturam, nullis adjunctam remediis, aut levi saltem medi-

medicatione morbum profligare, & hoc jam est illud fulcrum, ille clypeus, illa anchora, sub cuius favore latitare, personas suas agere & famam venari possunt summe ignorantes, ita ut per naturam sint medici, minime vero per artem suam ac rationem, naturæ opera pro suis audacter venditantes, quo stratagemate & sagaces quandoque medici naturam & tramitem morbi, quem curant, probe intelligentes, hæc ipsa, quæ a natura efficiuntur, ad captandam famam & gloriam, in sua, ut facile est morborum ignaris imponere, transferunt remedia, suæque vendicant prudentiæ. Deceptiones itaque in nulla re frequentius & facilius contingunt ac in medicina, ubi alias etiam prudentissimi falluntur, quum, optime notante PECHLINO in suis *Observ.* aliquando in medicina eveniant, quæ evenire nec posse nec debere juratus crederes, adeo aliena illa sunt tum a scopo medici, tum medicamentis effectui; nunc etiam quæ speras & fingis animo futura, non eveniunt, aliter quam oportet. Conf. BAGLIV. *Prax. med. l. 1. cap. 2. §. 4.* Sed candoris & veritatis amans hæc omnia non curat, sed tanto ardentius inquit & separat, quid solius naturæ opus sit, & quid per naturam medicamenta operentur, quod alias sibi relicta haud daret effectum. Nam natura semper etiam per medicamenta operatur, sed hoc maxime loco in questione est, quid natura sola possit efficere, & quid non, nisi per adjuncta medicamenta, & tum certi sumus de probata remediorum virtute.

57. Quo pacto vero ad illam cognoscendam pervenire possimus, monita quædam ceu regulas ad medicamentorum agendi modum investigandum & determinandum coronidis loco adicere necessarium duximus, ut quæ hæcenus dictorum erunt consuetaria. Primum igitur ægre facienda sunt experimenta circa remediorum efficaciam in morbis acutis & continuis, ubi maximus jam dum naturæ est fervor, vel in bonum vel in malum cessurus eventum. Dici-

mus, obscuram hic fieri genuinam remediorum virtutem, quod hæc naturæ, tum in fastigio positæ, viribus implicentur & involvantur. Aliter sese res habet cum morbis chronicis, obfirmatis & contumacibus v. g. epilepsia inveterata, quæ a sola natura haud excutitur; hinc si medicamento dispellatur, nullis metuendis reduviis, tum certe magna vis adscribi potest illi pharmaco contra eam in hoc vel illo subiecto directo. Pari modo febres intermittentes rarius a sola natura sanantur, quæ si identidem remediis tollantur, tum sane his causa curationis est adscribenda.

58. Porro mania soli naturæ nimis gravis est, ut ab ea superari valeat, quam si medicamenta sustulerint, ea utique haud exigam reportabunt considerationem. Spasmodicæ partium contractiones, cardialgiæ, singultus, vomitiones, palpitationes, & quæ innumera alia symptomata hypochondriacos & hystericas diu graviterque exercentia, si certis remediis cessant, his sua efficacia est relinquenda. Malam scorbuticum inveteratum & lues venerea sunt affectus gravissimi, quos sola natura non vincit; quod si autem certa medela ipsis paretur, quis non in medico vel remedio hoc positum esse dixerit. Hæmoptysis, nimius mensium fluxus, fluor albus, mictus cruentus solius naturæ auxilio non facile cedunt, quos qui solide curaverit, maxime sua laude dignus erit. Hydrops vel ascite vel anasarca non sanescit solius naturæ ope, ejus curationis fructus in medicinam omni modo redundat. Molestissimus ille podagricus affectus, bis per annum ad minimum ægros divexans, si a ferocia sua desistat, nec amplius revertatur, tum curatio non est de nihilo, nec tam naturæ quam medico tribuenda. Oculorum vitia, pannum v. g. exulcerationes partium, capitis tineam, scabiem siccam vel humidam, & omnes alios in exteriori corporis ambitu conspicuos morbos, sola natura rarius excutit, quorum perfecta sanatione si ægri valeant, quis remediis hoc acceptum ferre nollet?

59. Quisquis ergo gloriari cupit de certa remedii efficacia, de medicamento magnæ efficaciæ noviter invento, huic, nisi in memoratis morbis eodem se quid præstitisse demonstraverit, non facile fides est habenda; scimus enim, quanti referat medicamentum in paroxysmo exhibuisse, quod extra ejus momentum nihil forte effatu dignum silet, in quo a PECHLINO non dissentimus, quando in suis *Observ.* p. 17. scribit: *Non in alio magis medici boni prudentiam consistere, quam in temporis, aut momenti illius æstimatione, quo natura jam ipsa solvere se gestit, siquidem illa oblectante xeræ ætate*; hoc ipsum tamen remediorum explorationem relinquere incertam agnoscimus, cum in febribus continuis & morbis acutis, nec non in paroxysmis chronicorum motus maxime sint vegeti & intensi, qui sæpius bonum in finem cedunt, & dolores, spasmos, febriles commotiones ac symptomata his annexas averruncant. Omnis itaque eorum operatio, quæ in ejusmodi casibus divulgatur, valde dubia est, si non infida, cum medicus suis remediis motus exsuscitare hisque corpus humanum refarcire debeat, non natura sola, alias immergitur errorum labyrintho.

60. Deinde quoque, ut certior evadat de remediorum virtute peculiari ac specifica, non sufficit, ut semel vel bis talis sequatur effectus, sed sæpius iterata confirmandus observatione. *Multi siquidem*, quos merito sagaciores esse admonet BAGLIVIVS lib. 1. *Præceos medicæ* c. 5. §. 1. & 8. quodque in initio hujus dissert. notavimus, *ob faustos eventus semel aut bis observatos ex aliquo remedio, vel potius ob innatam quandam proclivitatem tum laudandi, tum fingendi ad libitum medicamentorum vires*, ita erga remedium aliquod afficiuntur, ut putent, illud unum ad curandos quosque morbos summam vim ac veluti imperium obtinere, sed progressu temporis remelius perspecta illud particulare & instabile, non vero commune ac perpetuum fuisse animadverterunt. Non equidem

statim desistendum aut desperandum est de remedio, quando non in eodem morbo eadem operatio sequitur, nam causa morbi & subiectum variat, sed necesse est, ut medicus, si accuratam medicamentorum notitiam habere cupiat, totius morbi historiam cum adjectis circumstantiis & remediis usurpatis graphicè concinnet, qua ratione minime est dubitandum, si similis quoad omnia occurrat, eandem expectandam esse virtutem & se speciales vires in hoc vel illo morbo experturum. Utinam hac methodo instructam generosorum remediorum haberemus cognitionem, ad quam quis sine improbo observandi studio non pervenerit, nisi medicastrum agere sui que officii negligentiam præ se ferre videri velit.

61. Porro medicamentum exploraturus, hoc solum adhibeat, non cum aliis mixtum, ubi ab ingredientibus ad composita argumentari haud licet. *Dolosum enim est WALÆUM* p. 49. *uti composito, ubi simplicia sufficiunt. Composita enim ideo inducta videntur, ut medicamentum præcipuum aliorum additione abscondamus*. Impossibile quidem est, ut unum remedium omnibus satisfaciatur, interim tum, cum exhibet ut agat, non adjiciat alia, quæ vel infringere vel augere vim possunt, unde dubitatio postmodum inicitur de virtute ejus genuina. Quod si vero medicamentum compositum sit, cui tanta vis tribuitur, hoc non cum aliis jungatur, vel si certa methodus curandi venditatur, ea etiam bene erit attendenda, nec pro lubitu varianda, alias nihil certi inde elicere possumus. Optandum foret, ut gloriari possemus in praxi medica, plures nobis notos esse specialissimos effectus in variis individuis remediorum heroicorum, ita majori felicitate, certitudine & fama salutem promoveremus agrotorum. Sed proh dolor! pauca nobis nota sunt remedia, idque culpa perversæ methodi: nam cum variis compositis pro varietate individuorum pugnamus, quum ipsi medici sibi contrariantur, hicque hanc, ille aliam eligit methodum,

dum, quales autem observationes & quales effectus certi sint, experientur medici.

62. Adhæc requiritur ad instituentium medicaminis examen, ut debita dosi certoque tempore detur & convenienter continuetur: sunt equidem qui sciunt certum adversus morbos remedium, sed quoniam debitum tempus non attendunt, desideratus effectus haud respondet. Quo faciunt ea, quæ leguntur in Dissertatione superiori de prudenti medicamentorum continuatione. Nunquam enim vires innotescunt remedium, quod non pro ratione individui vel morbi sub debita dosi & ad certum tempus usui destinatur: crebra enim mutatio remedium medicinarum pestis est, quæ certitudini in arte medica comparanda admodum officit. Ad quam vitandam medicus non statim a medicamento desistat, memor moniti HIPPOCR. Sect. II. aphor. 52. dati: *omnia secundum rationem facienti, si non succedant secundum rationem, non est transiendum ad aliud, si manet, quod ab initio visum est*; si gravia superveniant symptomata, ipsi prudenter dijudicandum erit, an a vehementia morbi vel medicamenti illa sint arcessenda, quod ipsi constabit, si pluribus experimentis id scit effectum. Nec facile a cognitis usitatisque remediis ut securioribus ad incognita & vulgo dictas panaceas abripi se patiatur, ubi nil temere experiri medicum admonet HIPPOCR. l. 6. Epid. Sect. 2. text. 29. sed bene fundata ratiocinatione, summa id exigente necessitate, ad alia demum accedat, quod & antiquiores medicos a se non alienum duxisse CELSUS auctor est, qui non quodlibet agris inculcaverunt, sed cogitarunt, quid maxime conveniret, & id usu explorarunt, ad quod conjectura adducti sunt.

63. Si quod autem præter expectationem impedimentum cum ratione medicamenta præscribenti & de reliquo agenti interveniat, aut longe aliud occurrat phænomenon, subinde quidem cogit, memor illius ex CELSO, *morbis in iisdem hominibus alias atque alias esse proprietates, & qui secundis*

aliquando frustra curatus est, contrariis restitui. At sic diversum suo quem intenderat scopo advertens effectum simul sollicite inquirat, num relationi ægotantium tuto fidere possit, ut qui non raro ipso inscio alterius cuiusdam acciti medicamenti usi priorem anxium reddunt; de reliquo etiam animæ & imaginationis maxime subinde variantis vires in sigillandis remedium effectibus non insuper habeat, qua de re miras eleganter annotavit historias PECHLINUS in suis observ. lib. III.

64. Demum certa ille in experiendis medicamentis incedit via, qui elementa eorum activa, quibus agunt vel agere possunt, a priori cognoscere annititur. Cui tentamini non modo manus porrigit ipse sapor & odor, qui de elementis activis, sale & sulphure testantur, sed potissimum subvenit analysis chymica, variis per ignem adornatis desillationibus, solutionibus per artem, aut mixtionibus, reductionibus cum variis liquoribus celebratis, quibus omnibus naturam, indolem ac principia medicamenti detegere non minus curiosum quam fructuosum existit. Et si quis a priori cognoscit remedium v.g. mediante sapore, illico eo solo noscere poterit quasdam illius vires.

65. Propterea, si ex metallis & quidem mercurialibus desumptum est medicamentum, operabitur minima in mole; si est ex marte, virtute adstrictiva & roborante; si ex venere, irritativa; si ex saturno, constringente pollet; si sulphureum est minerale, præter virtutem anodynâ sanguinem promotum a centro ad circumferentiam pellet; si ex regulo antimonii vel arsenico fuerit paratum, gravissimas & vehementes excitabit commotiones. Vegetabilia omnia agunt sale acri caustico vesicatorio, vel resina balsamica temperata, vel sale volatili oleoso, vel principio anodyno, vel oleo æthereo, calido, vel sale nitroso absterivo, vel terreis, fixis particulis, aut acidis, vel principio constringente. Animalia autem virtutem suam exerunt vel sale suo volatili, vel terra alkalina, vel principio vaporoso oleo-

oleoso, narcotico. Longe vero excellentius & specialius sensibus nostris fiſſentur per varia experimenta chymica.

66. Quæ agendi principia si quis ſolenter rimetur & accurate calleat, & præterea ex physiologicis & pathologicis morbi characterem designet, symptomatum rationem & subjecti ægrotantis idiosyncrasiam & specialissimos motus attente evolvar, is mehercle ex analogismo iuste colligere & determinare poterit, quæ vires, an salubres, an noxiæ, ex remediorum usu sint exspectandæ, quæ nec suo destituentur eventu & usu magis magisque confirmabuntur solerti, & tum longe certius & securius procedet, ac ille, qui ſolam conſulit experientiam & citra rationem via incedit producta & obliqua *discit* enim hic, ut PLINIUS inquit, quodque HIPPOCRATES in lege ſua maxime conqueritur: *periculis nostris, & per experimenta impune mortes agit.*

67. Denique vero & ultimo, cum ad morborum indolem, tum ad medicamentorum efficaciam indagandam, inferviet exactior quædam ipsius subjecti ægrotantis ratione ſux constitutionis cognitio; non enim omnia omnibus utut eodem morbo detentis conveniunt, quod humorum temperies valde discrepet & hinc variam medicamenta nanciſcantur operationem. Habent quæque temperamenta imo individata ſuos mores, morbos & peculiarem ad hunc vel illum motum ſuſcipiendum proclivitatem, ut hinc non ſine ratione jam ab antiquis *ἰδιόσυμπτωτα* ſtudium inunctum fuerit. Quam clariorem inſuper dabit ſexu conſideratio, ut qui diverſam ſapius tractandi methodum expoſcit, quando ſpaſticarum commotionum & phantaſiæ imperium in femininum præ virili cadit. Nec quidem negligenda ſunt ætatis, vitæ generis, anni temporum, tempeſtatum, morborum prægreſſorum, regionum, aliorumque ad conſuetudinem ſpecielem pertinentium

momenta, quæ ſingula ut in continenda obſervatione deſiderantur, & verum obſervationum uſum conſtituunt; ita ſuis quæque exemplis comprobentur.

68. Quodſi ſic memoratas circa ſubjectum circumſtantias, & circa medicamentum tempus exhibitionis, doſin, applicandi modum ratione vehiculi medicus probe annoverit, tum demum indicati & exhibitæ ſic medicamenti obſervet effectum, qualis mutatio contingat, an illa viſatur in evacuationibus, quas promoveat vel etiam ſiſtat, an vero in incremento virium vel robore functionum animalium, diverſa pulſus vel urinæ conditione, aut appetitus vel ſomni reſtitutione conſiſtat. Hac methodo genuinas medicamentorum explorabit virtutes, & ſcientificæ Praxeos non imaginariam, ſed experientiæ omnino ſuperſtructuram & firmam ſibi comparabit ideam; & inde eſt, quod medicum ſic comparatum fortuna minime egere, illam reſpicere aut exſpectare, ſed & citra fortunam & cum fortuna recte ſacere egregie aſſerat *de arte medica HIPPOCRATES* noſter *de locis in homine text. 58.* imo illum fortune in faciendâ arte penitus imperare velle, qui medicamentorum certas ac in morborum curationibus non fallentes cognovit facultates; tum pergit: *deinde vero quid opus eſt medicinæ fortuna, ſi enim morborum medicamenta clara ſunt & manifeſta, velut equidem arbitror, non exſpectat ſane fortunam ad ſanandos morbos, ſiquidem ſunt medicamenta.* Quibus omnibus ut medicamentorum virtus ad ipſam morbi naturam referretur & ex mutuo inter ſe habitu ſolide determinatur; ita accuratæ theoriæ cum praxi rationali connubium indiſſolubile merito inferitur & ſtatuitur.

DISSERTATIO VI.

DE COGNOSCENDA CORPORIS
HUMANI NATURA EX EF-
FECTU REMEDIORUM.

§. I.

DEjecit quidem jam dudum indefessus solertiorum medicorum labor commune illud omnis Empiriæ fulcrum, fallacissimum commentum: existere in rerum natura talia corpora, quæ ex insita quadam virtute specifica, certum morbi genus, quodcumque illud etiam corripuerit subjectum, & a quacunque causa ortum traxerit, tollere possint atque profligare. Verum enim vero licet detrimenta compendiosæ hujus praxeos jam satis superque sint detecta; nihilominus magna adhuc mortalium pars, brevitate hujus ad sanitatem reducentis viæ magnopere delectatur: hincque multi, cum viderunt, hoc vel illud remedii genus in morbo quodam commodam aliquando præstitisse operam, prompti inveniuntur, ad fingendam sibi compendiariam huncce morbum abigendi methodum. Quam primum enim morbus, respectu symptomatum, ex parte tantummodo similis ingruit, statim ad idem tanquam ad sacram anchoram refugiunt auxilium, & facta falsissima a particulari ad universale conclusione, illud, quod uni vel alteri profuit, omnibus conducibile, non sine præsentaneo ægrotantium credunt detrimento.

2. Tantum vero abest, ut sinister, qui medicamenta empirice ita applicata ut plurimum sequitur eventus, tales medicos erroris sui arguere valeat; ut potius plurimi tam ex nobilibus quam plebejorum numero de illis rebus, quæ medicamentorum titulo ornantur, perverse sentiant, quod ex se & sua natura sint, salubres, nequaquam vero ad damnum perniciemque corpori inferendam aptæ atque proclives. Quanta autem ex pu-

trida hac empiricæ ignorantia featurigine indies propullulent mala, copiosissima etque tristissima testantur exempla. Id quod optime norunt illi, qui ex indefessa attentione practica didicerunt, medicamenta non absolutas, sed certa ad ægrotantis corpus facta relatione limitatas possidere vires; quique porro prudenti medicamentorum analysi physico-chymica cognoverunt, plurima illorum, si quædam forsitan ex iis, quæ universalium & auro productorum nomine circumferuntur, excluseris, talia continere principia, quæ in corpore nostro non otiose jacent, sed varias in solidis fluidisque illius partibus eorundemque motu producendo mutationes, activam suam vim, & tam ad juvandum quam nocendum promptitudinem satis superque produnt.

3. Quum itaque empirica talis, & sine omni habito ad subjectorum causarumque differentiam respectu instituta praxis, sanitatem ipsamque vitam hominum tantis exponat periculis: certe illi mihi singulari ac immortalis laude digni videntur, qui securiorem pandunt viam, sedulo inculcando necessitatem, suppeditando simul media differentiam individualemente rite cognoscendi, indolem genuinam, causasque morborum veras judiciose eruendi, & sic tandem prudenter inveniendi, quid cuique noxium quidque salutare. Quantum ego qui etiam hæcenus potui docentis munere functus nunquam non ad id curam intendi, ut demonstrata morborum origine ac genio selectissima ipsisque causis morborum removendis apta remedia suppeditem, ex horum vero operatione ac effectu maxime omnium eruam, qua ratione ipsius morbi indoles ægrotantisque natura rite inde cognosci possit ac debeat. Quod scrutinium pragmaticum quum magni in re medica sit momenti eximieque utilitatis, dignum æstimavi, quod paulo fufius in præsentis specimine pertractetur.

4. Paradoxum forte meum videbitur institutum, quod ex effectu remediorum, cognitionem corporis humani indolis.

dolisque morborum defumendam suadeam; cum tamen ipse paulo ante fassus fuerim, omnem remediorum applicationem, nisi prius hæc omnia probe explorata fuerint, temerariam esse, empiricam atque periculi plenam. Quo itaque objectionem hanc in ipso statim limine removeam, clarius mentem meam hac de re explicare atque declarare placet. Utique ego cum omnibus medicinarum rationalis amatoribus firmiter statuo, quod certa atque sufficiens corporis morbi que cognitio, omnem medicamentorum, inprimis vero validiorum exhibitionem semper præcedere, hæcque in illa fundata esse debeat. Id quod suo jam tempore optime cognoverat ARISTOTELES: ille enim medico, quem, ut sibi in morbo quodam auxiliiatrices porrigeret manus, vocari iusserat, dum hic statim, nulla antea adducta causa & ratione, pharmacum vellet propinare, his verbis negligentiam exprobrasse dicitur: *Numquid bubulo mederi putas? rationem edisere, cur mihi necesse sit pharmacum bibere, si me facilem vis & obsequentem tibi habere.*

5. Longissime itaque a mente mea aberrarent illi, qui ex dissertationis huius titulo falsissimam, & a me, & a veritate alienissimam extorquere contenderent opinionem, quasi liceret medico ad ægrotum vocato, naturam illius statim medicamentorum ope explorare, aliis & tutioribus idem illud cognoscendi posthabitis atque neglectis signis. Certe si ullum aliud experimentum medicum, hoc quam maxime, secundum magni HIPPOCRATIS effatum, *Aphor. I. Sect. I.* esset periculosum. Et dolenda sane miserorum illorum conditio, qui, dum ægrotant, in huius farinae medicos incidunt: iustissimam enim obtinent causam præscas illas sapientis repetere querelas: *Discunt periculis nostris, experimenta per mortes agunt, medicoque tantum hominem occidisse summa impunita est.* Minime itaque illuc præfens mea tendit pertractatio, ut tali modo effrenatæ empiricorum audaciæ freno ulterius laxet, sed potius ut inji-

ciat. Mecum enim fusius ostendere constitui, quomodo medicus solida scientia limatiorique iudicio instructus, si ad mutationes illas, quas medicamenta in corpore ægrotantis producant, sollicite attenderit, pulcherrimam sæpe obtineat occasionem, intimius adhuc abditos & reconditos naturæ cognoscendi recessus. Cum enim ad feliciorum curationem summe necessaria sit accuratior ægrotantis ejusdemque constitutionis notitia; certe omnia quæ nos ad eandem viam modo perducere possunt, sedulo quoque erunt attendenda.

6. Minime igitur credat medicus, se officio suo jam satisfecisse penitus, omniaque jam satis explorasse, si ad ægrotum accedens illius tetigerit carpum, & ex HIPPOCRATIS præscripto ex eo sciscitatus fuerit, *quæ patitur? & ex qua causa? & quot jam diebus? an venter secedat, & quo victu utatur?* adjiciendæ enim multæ adhuc aliæ quaestiones, ex quibus nec illa omittenda, num patiens jam quibusdam usus fuerit remediis, quænam illa fuerint, & quem habuerint effectum? Et hæc quaestiones rarius quidem attenditur, utilissime tamen & peropportune nostris præsertim temporibus instituitur, quippe hodie medicus non facile ad infirmum, præsertim ex plebe curandum vocatur, qui non jam variis, amicorum & aliorum suasu, usus fuerit medicamentis. Inprimis vero, si miseræ conditioni illorum succurrendum, qui morbis chronicis, complicatis, varioque medentium & medicamentorum incongruorum usu corruptis, vexantur, nunquam præsidium aliquod vel solamen ex artis suæ penu depromere illisque porrigere poterit medicus, nisi ad ea, quæ sub prioriperversa medicatione fuerunt adhibita, omni cura respiciat, & illorum quoque remediorum: quæ ipse indicationibus quantum potest accommodatè præscribit, operationem atque effectum sollicite observet, & quid ulterius suscipiendum exinde judicet atque concludat.

7. Ut vero ordine procedam, aliqualem tituli explicationem præmittere placet,

placet, ut eo clarius constet, quo sensu illa sint accipienda, de quibus in præfenti acturus sum. Facile quidem huic labori superfedere possem, cum quilibet ex allatis jam facile perspicere queat, quid per naturæ vocabulum intellectum velim. Quo vero omnem verborum ambiguum sensum removeam, mentem meam clarius detegam. Paucis itaque moneo, me sub naturæ nomine hoc loco nihil aliud intelligere, nisi quod communi & in vulgus noto sensu denotare solet, constitutionem nempe corporum internam, sive dispositionem individua-lem; quo sensu multi dicere assolent, se robustiorem, alii se debiliorem possidere naturam, medicosque ordinarios aliis idcirco præferunt, quod experientia edocti naturam suam melius jam cognoverint. Est itaque natura ex remediorum effectu cognoscenda mihi nihil aliud, quam peculiaris & specialis quædam, quam quilibet homo sigillatim possidet, partium solidarum & fluidarum inter se invicem mutua proportio, & exinde resultans ad motus & functiones tam naturales quam præternaturales dispositio.

8. Quod quilibet homo peculiari proportionem solidarum & fluidorum inter se invicem gaudeat, prolixiori non indiget probatione, cum quisque qui corpus suum in relatione ad aliorum corpora paulo accuratius considerat, se ipsum facile de veritate hac convincere queat.

9. Neque illud, quod ex hac peculiari proportionem in quovis individuo specialis quædam ad motus dispositio resultet, adeo absconditum, abstrusum atque ignotum est, ut longa & operosa demonstrationum serie & argumentorum concatenatione opus habeat. Dum enim experientia quotidiana docet, illos homines, qui tendines crassiores, vasa capaciora, musculosque compactiores, solidiores & ex durioribus fibris sibi invicem arctius junctis compositos, laudabiliumque humorum temperato influxu irrigatos obtinent, majorem semper ad motus quoscunque & vehementiores quoque labores subeun-

dos diutiusque continuandos possidere dispositionem & promptitudinem, quam quidem illi, in quorum corporibus ante dicta contrario modo sese habent, qui nempe teneriores nervos, tendines graciliores, minora & angustiora vasa, carnemque molliorem, flaccidiorem & laxioris compagis nacti fuerunt: cuilibet facile constabit, diversam hanc corporum ad naturales motus dispositionem non aliunde elici, quam ex diversa solidorum & fluidorum constitutione & proportionem; hanc nimirum inferre corporibus debilitatem, quæ nihil aliud est, quam motuum languor, defectus atque inertia, illam vero ipsis largiri robur atque vires, sive quod idem, vigorem motuum atque energiam.

10. Facilis pariter erit negotii, si modo ad ea, quæ experientia rursus suppeditat adminicula rite attendimus, illius quoque assertionis agnoscere veritatem, quod scilicet peculiaris quoque ad præternaturales motus dispositio pariter ex singulari solidarum & fluidorum proportionem proveniat. Videmus enim indies, multos sub ingenti illo morborum rerumque nocentium numero, nihilominus plena & perfecta frui per plures annos sanitate, nullamque prorsus motuum suorum naturalium ab injuriis externis reportare perturbationem morbosam: multos vero miseram continuo vivere vitam, quotidie fere variis malis, doloribus, tumoribus, inflammationibus, spasms, fluxionibus vexari atque exagitari. Observamus porro certis in subjectis peculiarem & propriam quasi ad hunc vel illum morbum propensionem. Sic femina nonnullæ, ex percepto suaveolentium, ut moschi, ziberthi vel jasmini odore, in vehementissimos spasmos imo convulsivos motus abripiuntur; pluribus aliis summo cum defectamento & virium refecione crebrius iis utentibus. Illi ex esu quorundam ciborum, quos hi sine ullo incommodo concoquunt, insignem statim ventriculi reportant gravitatem, præcordiorum angustia, torminibus, flatibus & alvi obstructione adficiuntur.

11. Porro, nocentissimæ, infensissimæ & summe activæ illæ res, quæ causam morborum epidemicorum & contagiosorum constituunt, non omnes, qui eundem aerem particulis hisce noxiis refectum & inquinatum hauriunt, indiscriminatum hisce morbis subijciunt. Notatu hac de re dignum mihi videtur el. RAMAZINI in *Dissert. de Peste Viennensi* pag. m. 707. prolatum iudicium. Quum plura prius tam ex sua ipsius quam aliorum experientia, & inter illa ex CARDANO de *Peste Basiliensi* adduxisset, quod, peste lævissima, dum urbem hanc civibus suis pene depopulata esset, Italos, Hispanos aliasque nationes exterar, quæ tunc in urbe aderant, vix attigerit; in hæc tandem erumpit verba: *Hanc nimirum habent epidemici morbi naturam, ut eos, quibus eadem humorum prava diathesis, quacunque sit causa, sive ab aere, sive ab aquis, aut alimentis ortum habuerint, facili negotio corripiant.* Inprimis vero epidemici & ex communi quadam causa producti morbi, diverso suo, quem in diversis subiectis sortiuntur, decursu atque exitu, nos clarissime docent, magnam quidem interdum morborum causis inesse, motus naturales invertendi vim atque potentiam, hanc tamen nunquam esse absolutam, sed varie semper, peculiari & specifica partium solidarum structura, fluidarum crassi, proportionem & dispositionem, modificari, limitari, atque determinari.

12. Videmus illud inprimis, quando variolosa febris certis in locis infantilem ætatem hostiliter aggreditur: in nonnullis enim, qui iusta solidorum & fluidorum gaudent proportionem, consuetum tempore, certoque ordine, placide satis atque tranquille eruptio, suppuratio & exsiccatio succedunt, & ægrotantes brevi tempore integram & plenam recuperant sanitatem; in aliis vero, quorum corpora impuris repleta sunt succis, & vel hæreditaria vel acquisita imbecillitate laborant, gravissima & eruptionem & suppurationem concomitantur symptomata, sub quibus plures vel misere

pereunt, vel, si forsitan aut ipsius naturæ, aut remediorum auxilio ex mortis faucibus eripiuntur, ad alia gravissima disponuntur mala, ut multis quoque jam exinde præterlapsis annis cum atrocissimis affectibus, veluti internis apostematibus atque abscessibus, externis scædis cancris & exedentibus ulceribus, tantam tristissimis variolosi morbi reliquiis ipsis sit consistendum. Et sic quoque omnes alii morbi multo mitius decurrunt, si in corpore benignos, dulces atque temperatos humores, viresque & robur offendunt; gravius vero affligunt, si horum loco multæ sordes, inquinamenta varia, viriumque penuria præsto sunt.

13. Uti vero illæ res, quæ causas morborum constituunt, non absoluta gaudent nocendi potentia; sic quoque illæ, quæ in numerum remediorum receptæ, limitata & relativa tantum juvandi virtute instructæ deprehenduntur. In omni enim remediorum effectu, sive proficius sive noxius ille fuerit, plures concurrunt causæ, quarum nexus sollicite semper considerandus. Cum enim omnium medicamentorum efficacia non nisi motu absolvatur; motus vero unius corporis productum esse nequeat, sed demum ex actione & reactione diversorum resultat; quilibet facile perspicit, quod omnis remediorum effectus non unice dependeat ab activa illorum vi, sed quod ad eundem, & structuram corporis & ipsa materialis morbi causa multum conferre debeant.

14. Clarissime hujus argumenti veritas elucescit ex effectu, quo magnesia nitri, tutissimum illud ad acidas primis in viis stabulantes impuritates educendas præsidium, hypochondriaco malo laborantes solatur. Est enim illa nihil aliud, quam subtilissimus calcis vivæ flos, qui per se omni laxante virtute destituitur, si vero præsentem in primis viis copioso acido assumitur, promte cum eodem concreditur, quo facto ex hisce duobus, tertium quoddam exsurgit corpus, quod salibus illis neutris, quæ vel arte parantur, vel in fontium nonnullorum aquis repe-

reperiuntur effectu est simillimum; tunc enim particulis suis salino amaricantibus & acerbis tunicis intestinorum irritat & stimulat, quam irritationem postmodum excipit frequentior promptiorque fibrarum tam longitudinalium quam orbicularium reciproca contractio & dilatatio, sive, quod idem, auctior peristalticus motus, a quo deinde vegetior ffordium alvinarum oritur exclusio. Ex quibus liquido, ut ego arbitror, constet, effectum hujus medicamenti laxantem a trium causarum dependere nexu. Magnesia enim hoc tantum præstat, ut acidum imbibat, acidum vero terram hanc calcaream inspidam spiculis armat acerbis, quorum stimulo postmodum fibræ intestinorum officii sui, quod quidem jam antea sed segnius præstiterant, admonentur, ut nunc illud promptius, vegetius & efficacius absolvant.

15. His itaque præmissis ad specialiorum Thematis pertractationem descendendo. Quod si enim illud prius evictum, quod cujuslibet hominis individualis constitutio, morborumque specifica indoles, multum conferant, ut certus quidam medicamenta exhibita excipiat effectus, quodque omnis effectuum horum discrepantia atque diversitas, non ex essentia remedii, sed ex natura agrotantis morbi que qualitate, tanquam a causa efficiente proveniat; quique facili negotio perspicit, optime a diversimode ita alteratis remediorum effectibus ad dispositionem individualement, tanquam ab effectu ad ejus causam, & a diversitate effectus ad diversitatem causæ posse concludi. Cum vero omnes veritates practicæ in arte medica multo majus pondus roburque ab experientia suffragio observationumque fide, quam ex nudis talique fulcro destitutis speculationibus accipiant, nolo & ego in præsentem tempus iisdem consumere, sed percurrendo diversa remediorum genera, nonnulla ex illis accuratiori & specialiori considerationi subjiciam, ita quidem, ut, recensitis prius, quos experientia teste, ediderunt, diversis effectibus, ostendam, quantum ex hac effectuum

differentia, de solidorum & fluidorum constitutione & proportionem, dispositioneque ad motus, tam naturales quam præternaturales, sagaci scrutinio indagari queat.

16. Produco hunc in finem primo in conspectum evacuantia, & ex illorum numero inprimis ea, quæ sordes in ventriculo & duodeno potissimum contentas motu horum inverso superius per os ejiciunt, & emetica medicis audiunt. Si itaque horum effectus, quos in diversis subjectis edunt, paulo curatius consideramus, tantam in illis observamus differentiam, quæ nos manu quasi ducere poterit ad cognoscendam specialem corporum constitutionem, tanquam differentia hujus genuinam causam. Sic enim, si emetica subjectis ætate diversis adhibentur, diversissimos quoque observatur effectus; idem enim emeticum, quod sufficit ventriculum infantis vel pueri ad subversionem & vomitum concitare, id ætate provectioribus sub eadem dosi exhibitum, vel insufficientem, vel plane nullum edit effectum; illud vero, quod huic ætati vomitum sine noxa mover, in senio constitutis non absque periculo exhibetur, imo nonnunquam veneni loco esse poterit. Quod ipso egregie confirmatur veritas illa, ex aliis quoque indicis nota, quod nempe corpora nostra, pro differentia ætatis & annorum, ratione virium & roboris quoque differant. Dum enim emetica nonnisi spasmus agunt, quem spiculis suis acerrimis tunicis ventriculi, fibras illarum nerveas irritando & lacinando, inducunt; necessario in illis fortiore validioremque edere debent effectum, quorum fibræ uti in toto corpore sic etiam in ventriculo sunt teneriores, sensibiliores, minus robustæ, & ideo ad resistendum non ita idoneæ, quam quidem in illis, qui solida possident robustiora, per temperatum sanguinis & lymphæ subtilioris influxum iusto tono & viribus tum ad motus naturales absolvendos, tum ad inordinatos ab externis objectis imminentes superandos, instruita.

17. Nec vero illam tantum differentiam, quæ ratione ætatis humana intercedit corpora, emeticorum effectus indicat, sed eam quoque prodit, quam unius ejusdemque ætatis homines ex aliis causis obtinent. Sic enim unum idemque emeticum hominibus in eadem ætate constitutis æquali dosi eodemque tempore exhibitum, effectus edit longe quoque discrepantes. Liceat mihi exempli loco emeticum quoddam, ut ita dicam diætericum proferre, cum vomitoria pharmaceutica non facile uno tempore eademque dosi plures ejusdem ætatis & cæteroquin sani homines assumere soleant. Consistit illud in poculis compotantium vino vel cerevisia repletis, quæ licet omni stibio careant, optimo tamen jure emetica dicenda, dum repetitis vicibus pleno haustu a strenuis Bachi cultoribus, in perniciem potius quam, ut propinando dicunt, in salutem ventriculo reluctanti ingeruntur. Alius enim a longe minori potus ingesta mole ventriculum suum ita distendi percipit, ut vi illius expultrici non amplius resistere valeat; alius, qui multo majorem ingurgitavit copiam, ne nausea quidem, multo minus vomitu afficitur; alius nauseam sentit molestissimam, vomitum vero anxie etiam desideratum, stimulo quamvis adhibito, excitare nequit. Alius, qui ex illorum forsitan numero, qui quotidie ejiciendo non vorandi, ut CELSUS *lib. 1. cap. 3.* dicit, sed bibendi facultatem moliantur, peracto jam vomitum plura adhuc exhaurit pocula, nihilque se exinde debilitari ostendit; cum alii ita enerventur, ut somno deperditas recuperare vires necesse habeant, imo insequente die magnam appetitus viriumque persentiant frustrationem.

18. Ex his itaque diversissimis effectibus, qui nimiam per copiosorem potum ventriculi distensionem excipiunt, multa commode desumi poterunt, constitutionis individualis indicia. Sic enim illud, qui minori ventriculi distensione ad nauseam vomitumque commovetur, non tantum ventriculum sensibiliorem,

sed totum nervosum genus debile & levi accedente stimulo in anomalos motus proclive possidere, non sine ratione concluditur, id quod de illis quoque valet, qui ingentem virium & appetitus immutationem post vomitum experiuntur. Robustioribus vero annumerandi erunt illi, qui majorem sine nausea & vomitu perferre possunt ventriculi distensionem & qui peracto vomitu, nec appetitus, nec virium singulare quoddam sentiunt detrimentum. Monendum tamen, quod, antequam ex dictis effectibus de individuali constitutione formetur judicium, aliæ quoque res concurrentes prius probe sint attendendæ, & inprimis sollicitè illuc respiciendum, num subjectum longa consuetudine ad hunc vel illum effectum fuerit dispositum, quæ omnia, si non tantum præsentem in casu, sed etiam circa aliorum remedium operationem rite semper observarentur, multum omnino lucis asferre possent, ad detegendam peculiarem illam vim motuum solidorum & fluidorum, & quousque actio illorum atque reactio a justa temperie, proportionem & æquilibrio recedat.

19. Emetica melancholia hypochondriaca laborantibus exhibita interdum nullum plane edunt effectum; sin vero præmittantur illorum usui absorbentia & alcalina, vel si unacum infuso ex manna propinantur, facilius feliciusque operationem suam absolvunt. Clarissime hoc ipso discimus, melancholiam sic dictam hypochondriacam multum foveri ab acidis cruditatibus, quæ ob destructum ventriculi & intestinorum tonum in illorum cavitate copiose generantur. Quod enim hæ ipsæ impediunt emetica, quo minus suam perficere possint operationem, primo exinde patet, quod acida extra corpus nostrum quoque maximam vim possideant, principium summe activum & subtilissimum emeticorum figendi & destruendi; secundo, quod adhibitis prius antacidis, ut absorbentibus alcalinis, vel etiam manna, quæ pariter dulcedine sua acidum eximie corrigere atque invertere potest, vomito-

mitoria vegete satis atque efficaciter officio suo satisfaciant, & ingentem saepe corruptorum humorum colluviem per os ejeciant.

20. In iſtero emetica nonnunquam agrotantes in præſentaneum vitæ diſcrimen perducunt, imo interdum hunc ipſum morbum ante nondum præſentem, in corpore diſpoſito excitant; nonnunquam vero optime conducunt, imo unicum ad hoſtem hunc e corpore ejiciendum evadunt præſidium. Diverſiſſimum iterum hoc loco emetica ſortiuntur ſucceſſum, pernicioſum ſcilicet & ſumme quoque ſalutarem atque proficuum; quo ipſo aperte ſatis produnt, non unius ejuſdemque, ſed diſcrepantis plane indolis hujus effectus eſſe cauſam. Quod ſi enim noxius illorum oblationem ſequitur effectus, indicium ille præbet non contemnendum, iſtericum malum a ſpaſmodica ventriculi & annexi duodeni, in quod cholodochus ductus bilem exonerat, conſtrictione, & præclaſo hoc modo bilis in inteſtinorum canalem influxu, ortum ſuum habuiſſe. Si ergo partibus hiſce ſpaſmo jam adfectis major adhuc emeticorum ſtimulo inducitur criſpatura & contractio, cauſa iſterum producens non tollitur, ſed potius confirmatur atque augetur. Imo, ſi validius fuerit vomitorium, in tantam interdum ventriculus abripitur ſpaſmodicam conſtrictionem, ut ſanguis intra illius tunicas exinde incarceretur & periculi plena oriatur inflammatio.

21. Si vero bono cum eventu adhibentur in iſtero emetica, aliam plane indicant huncce morbum excitaviſſe cauſam, imo illa ipſa, quæ tali in caſu horum remedium ope ex corpore cum euphoria eliminatur copia viſcidioris & craſſioris biliolæ ſaburræ, bilis in inteſtina influxum, non ſpaſmo tunicarum duodeni fuiſſe interceptum, ſed illam propria ſua viſciditate, qua ductus ſuos atonia laborantes obſtruxerat, exitum ſibi præcluſiſſe reſtat. Dum itaque emeticorum ope, quæ utique virtutem ſuam ad biliarios uſque ductus exten-

dunt, nervoſi hi canales, ad majorem oſcillationis & contractionis gradum animantur, illud quoque, quod in illorum cavo hæret, promptius eliminant, ſicque emetica dum cauſam tollunt, ipſum morbum ex voto pellunt. Sed ſufficiant hæc, quæ de emeticis huc uſque diſſerui, quamvis enim plura adhuc ſuperſint, ad ulteriorem argumenti hujus illuſtrationem ex eorum effectu deſumenda, nolo tamen longius illis inſiſtere, ſed me potius converto ad ea, quæ contentas in inteſtinorum cavo recrementitias ſordes inferius per alvum eliminant, & quæ ſi vehementius & impetuoſius illud efficiunt purgantium, ſi vero mitius id præſtant, laxantium & lenientium nomine inſigniri ſolent.

22. Quod purgantia illa draſtica attinet, quæ principium tenuiſſimum cauſticum & virulentæ indolis poſſident, rarius quidem illa noſtris temporibus a judicioſo & conſcientioſo medico vocantur in uſum: Interdum tamen ea eſt morborum contumacia, ut, dum mitiora omnia eludunt, ad potentiora & ſic dicta heroica medicamenta, magna vero cum circumſpectione ſit deſcendendum. Hinc ex horum quoque effectu corporum naturam indagandi mihi relinquitur occaſio. Sic enim experientiæ teſtimonio conſtat, purgantia validiora ad aquas hydropicorum evacuandas vulgo adhiberi, docet vero illa quoque, nonnunquam bono, nonnunquam vero malo illud ipſum fieri cum ſucceſſu, clariffimo iterum documento: non unam eandemque hydropicorum ipſiuſque morbi eſſe naturam. Dum enim exhibitæ acriorum purgantium ſtimulo, & illius ope ad majorem motum contractionemque concitatis nervoſis & membranosis partibus ſalubris aquæ impetratur evacuatio, nulla ſubſequentem virium proſtratione & nova humoris inundatione, levioſorem tantum ſubſuiſſe cauſam, lentioſorem nempe per abdominis ſumme debilitata viſcera, ſanguinis atque lymphæ progreſſum, atque ex horum ſtagnatione exortam ſeri per vaſorum poros in abdominis cavum muſculorumque

interstitia secessionem, indicio est. Si vero & hoc in casu plus valet arte malum, & drasticis his adhibitis in pejus ruit misera hydropicorum afflictio, a graviore illam sustentari causa, aquarumque copiam ex ruptis, ob viscerum & glandularum obstructionem plenariam, vasis lymphaticis, tanquam ex fonte nulla arte exantlando, profluere, non obscure concludere licet.

23. Quo rarius vero purgantia locum inveniunt, eo crebrius contra laxantia & lenientia ob moderatiora & temperatiora quibus agunt principia, vocantur in usum, ita quidem, ut præservationis quoque gratia a multis certis anni temporibus usurpari soleant; quo ipso vero medicus, qui curiosiori animo præditus, pulcherrimam ad cognoscendam & perscrutandam diversam hominum naturam, obtinet occasionem. Adhibui hac quoque in parte, sicuti in aliis omnem, quam potui solertiam: dum enim olim Regio jussu pueris quibusdam ejusdem fere ætatis, eodemque & vitæ & victus genere educatis, tempore vernali infusum quoddam laxans præscripsissem, & postmodum ex singulis operationis quærerem successum, diversissimos infusum præscriptum deprehendi edidisse effectus, quos non solum ipse totidem diversæ naturæ subjectorum indicia consideravi, sed & aliis exempli & incitamenti loco in scriptis meis proposui, ut simili quoque diligentia ad illa respiciant, quæ ad cognoscendam corporis nostri naturam aliquid conferre possunt.

24. Recordor hac occasione, dum quondam aliqua aquæ cujusdam fontis & ex ea excocti salis ad me transmitteretur portio, ut meam de illa, facto examine chymico, declararem mentem, me nonnullis auditorum meorum hujus salis amaricantis & nitrosi saporis præbuisse dosin, ut suo ipsi corpore virtutem illius laxantem explorarent, ubi pariter sub relatione effectuum magna occurrebat differentia; aliis enim bis, aliis crebrius aperuerat alvum, & quidem vel cum vel sine torminibus; nonnulli post

assumptionem hujus salis nitrosi magnam, alii vero exiguam, vel plane nullam senserant refrigerationem. Sic quoque memoriam subit, præticum quendam feminæ, corporis laxi & spongiosi, pilulas præscripsisse laxantes balsamicas, quæ ipsi alias familiari in usu, & quas sæpius jam, subsequente lenissima alvi apertione, assumerat, inexpectato nunc cum successu; creberrimæ enim hac vice illarum usum excipiebant dejectiones, ingenti anxietate, torminum atrocia, & virium prostratione stipatæ.

25. Causa hujus nimii effectus minime in essentia & compositione remedii erit quærenda; quod enim si esset, alio quoque tempore pari cum vehementia operationem suam debuisset absolvere; sed potius ad præsentem hujus feminæ variis ex causis alteratum & immutatum internum statum erit respiciendum. Notum vero est, lenissima quoque laxantia drasticorum purgantium acquirere vehementiam; si corpori exhibeantur, cujus in abdomine contenta viscera spasmodis obfessa, & quod impuris & acrimonia infectis succis valde repletum est. Tunc enim laxantium stimulo multo vehementius crispantur nimium jam ob spasmus oscillantes intestinorum fibræ, & provocatus hoc ipso acrim & impurorum humorum ad intestina irritata affluxus, non tantum vim remedii laxantem valde intendit atque auget, sed dum diutius quoque continuat, cessante etiamnum medicamento stimulo, illius effectum sustentat atque producit. Et talem quoque eo tempore hujus feminæ fuisse constitutionem, ex exacerbato & nimium aucto exhibiti laxantis effectu conjicere licet; imo clarissime patet, si insuper consideremus, quod circa instans menstrui fluxus tempus fuerit exhibitum, cum hæc sanguinis excretio nunquam sine spasmodica inferiorum partium affectione contingere soleat, & quod adhibitis postmodum congruis remediis, excrementitia & acrimonia non expers purpurata materia per cutis emunctorium fuerit expulsa.

26. Progredior nunc ad illud remedium genus, quod serosum & salinotartareis particulis refertum, in renali vero cribro a massa sanguinis separatum humorem, per urinarias vias e corpore eliminat. Horum vero centum multa sunt, quæ subeunt, neque unius ejusdemque, sed diversæ plane indolis res. Aliæ enim relaxando, crispando relaxatas fibras, aliæ diluendo & demulcendo, aliæ incidendo & dissolvendo viscidiores & crassiores humores, urinæ excretionem faciunt liberiusque promovent, clarissimo iterum documento: diversissimam corporum esse naturam morborumque indolem, quibus per tam discrepantis virtutis remedia provocatus urinæ fluxus convenit atque conducit.

27. Sic in illis, quibus anodyna, antispasmodica & relaxantia diuresin movent, urinæ excretionem a spasmodica viarum urinalium constrictione impeditam sustulaminatamque fuisse certissimum est; si vero roborantia & stimulantia hunc præstant effectum, a relaxatis nimium & a tono motuque, qui in sano & naturali statu hæc in partibus viget, dejectis urinali se- & excretioni dicatis organis, urinæ exitum interceptum fuisse, non est dubitandum. Diluentia vero & quæ incidente & resolvente virtute instructa, quando diureticum præstant effectum, aperte produnt, morbi causam, in defectu sufficientis fluxilitatis humorum, secernendorum esse querendam: materia enim: secernenda, si iusto crassior viscidiorque existit, ad vasa capillaria, ex quibus potissimum excretoria constant, pertingere non potest, vel si vi quadam atque impetu ad ea propellitur ipsique intruduntur, in angustissimis hæc: canaliculis subsistit, lentore visciditateque sua obstruit patentia alia illorum orificia, sicque consuetas, & sanitati admodum proficuas se- & excretionis impedit atque sistit.

28. Diureticis his subiungam ea, quæ subtiliores serosas salino-sulphureas recrementitias sordes sub sudoris nomine per cutis amplissimum excretorium evanescunt.

29. Quod validiora attinet sudorifera, vehementer illa humorum circulum intendunt, sanguinemque in ingentem commotionem & organicam expansionem abripiunt: ex quo facile arguere licet, quod ex illorum quoque effectum multa atque præclara de sanguinis humorumque constitutione & motu desumi possint indicia. Suffragio quoque suo illud indies confirmat experientia. Sic enim multi ex vulgi & indoctorum numero, assumpta semel tantum validioris sudoriferi dosi, didicerunt, se calidioris esse naturæ, sanguinemque possidere in organicas ebullitiones aliis multo procliviores. Quanto magis itaque solidiori scientia instructus medicus ad cognoscendam corporis naturam ex illorum effectum perducere poterit.

30. Notum est inter alia, quod magna sæpe sanguinis abundantia in corporibus spongiosioris habitus, quæ copiosis prædita vasis, per longum tempus, sine ullo exinde percipiendi incommodo, latere possit, id quod veteres plethoram ad vasa nominarunt: assumpto vero calidiori quodam pharmaco, statim apertius occultus hic insidiasque struens hostis suam prodit infestam præsentiam: aucto enim cordis & arteriarum motu & per medicamenti sulphureo-oleosae particulas in organicam & intestinam commotionem abrepto sanguine, tota illius moles mirum expanditur, hinc dum majus affectat spatium, vasorum in quibus decurrit latera ultra eorum resistantiam distendit, ex hoc ipso contractioni illorum nimium resistens, omnia illa periculi plena producit symptomata, quæ a majori sanguinis abundantia, plethora nempe ad vires dicta alias provenire soleat.

31. Neque minus circumspecta illa methodus, qua rite observata, Alexipharmaca sic dicta remedia summum grassantibus morbis contagiosis & pestilentialibus sunt præsidium, & qua neglecta, maximum quoque afferunt damnum, causam nobis præbet contagii indolem corporumque ad illud suscipiendum dispositionem inquirere. Commu-

ni scriptorum de peste testimonio constat, illa, grassantibus morbis contagio & malignitate infestis, prophylacticum habere effectum, qui quidem non aliunde dependet, quam quod cordis & articularum motum ob aeris valde vappidi minusque elastici usum mororemque & mortis metum languidiorem valide augent, atque intendunt, massamque humorum ab impuris serosis & in corruptionem pronis inquinamentis ope sudoris, quem fortiter movent, promte liberant; luculento testimonio, maximam contagiosos morbos subeundi dispositionem, consistere in partium solidarum, nervosarum inprimis & vasculosarum imbecillitate, fluidarumque impuritate. Optimo quoque cum successu in principio morborum contagiosorum, præmissa quadam medicina emetica, exhibentur; maximo vero cum damno, si jam per tempus aliquod susceptum contagium corporis penetrabilibus altius sese insinuaverit. Ex quibus patet, miasma tale per os susceptum & cum salivali latice in ventriculum delatum, promte quidem ad sanguinis humorumque massam transire, in principio tamen illius adhuc esse indolis, ut per cutis poros ope largioris sudoris evacuari queat, brevi vero temporis spacio ab ipsis corporis nostri impuris succis illam induere naturam, ut per cutis emunctorium sub sudore excerni renuat, sed plane peculiare excretorium desideret, glandulosas nempe vel musculosas corporis partes, in quas nempe ipsius naturæ salutari motu bubonum vel carbunculorum forma deponitur & evacuat.

32. Infelix porro, quem medicamenta sudorifera, vel regimen calidius in variolosa febre producunt effectus nos fatis docet, fermentum quoque variolosum non ita esse comparatum, ut per sudorem evacuari possit, nec velocissimum maximeque intensum sanguinis circulum illius se- & excretionem ullo modo promovere, sed plures potius evolvere & generare sordes, illas partibus exquisitoris sensus altius insigere,

massamque sanguineam, non secus ac fluvium quamdiu magna cum celeritate undas suas rapidissime volvit, nihil admixtarum sibi sordium deponere: tunc vero optime depurari potest, quando paulo lentius procedere tardiusque moveri incipit. Multa quoque ex spirituosorum & salium volatilium frequentiori & nimio usu, sub præcedentis seculi fine resultantia damna affatim docuerunt, causam illam morborum universalem ex acido & viscido desamantam maxime esse insufficientem.

33. Longe excellentiori virtute, ampliori quoque & universali fere usu se commendant diaphoretica; quippe quæ multo moderatius placidiusque genitos in corpore subtiliores serosas sordes per cutem insensibiliter educunt. Paucissimi certe occurrunt morbi, in quibus corpus nostrum a placida hac & tutissima diaphoreticorum virtute producta excretionem non insignis levamen summumque sentiat auxilium. Ut vero & hoc remediorum genus ad præsentem applicemus scopum, pauca ex illis perulstrationi nostræ subicere volumus; & primo quidem tutissimum illud ad diaphoresin movendam præsidium, corporis nempe sub libero & temperato cælo moderatam exercitationem. Consideramus itaque plures, qui & sanitatis & recreationis causa sub aere temperato amœna perambulant loca; licet enim omnes pari passu incedant, citius tamen alii, alii tardius inealescunt, & ad sudorem commoventur, nonnulli sudore madidi atque persufi redeunt, cum tamen plures sicco corpore revertantur: certo iterum documento, ad hanc quoque excretionem diversimode dispositam esse corporis nostri naturam; quæ quidem dispositio a variis oritur causis, ut plurimum tamen ea corpora, quæ tam prompte sudore distillant, spongiosioris sunt habitus, cutem possident teneram atque laxiorem, sanguinemque in venis alunt copioso sero refertum: illa vero quæ intus genitas subtiliores sordes insensibili magis transpiratione quam aperto sudore excernunt; eadem

carnemque plerumque obtinent densiorem sanguinemque recondunt nec nimis copiosum nec nimis ferosum, sed aliquo modo crassiorem, firmiori nexu, meliorique particularum mixtione gaudent.

34. Notabile porro est, quod venæ sectionem nonnunquam excipiat liberior transpirationis successus, nonnunquam vero post emisum e vena sanguinem protinus celsset vel segnius minimum procedat cuticularis hæc excretio. Inquirenti in diversissimorum horum effectuum causam, pulcherrima iterum sese objicit corporum differentem naturam cognoscendi occasio. Si enim ventilatione sanguinis facta promovetur diaphoretica vel quævis alia cutanea excretio, certissimum præbet prægressæ nimis sanguinis abundantiae indicium, & natura hoc ipso, instituto medici qui venam secare jussit tacite quasi applaudit, quod educto superabundante sanguine, solida & fluida ad temperiem atque æquilibrium conservationi sanitatis summe necessarium iterum reduxerit; hinc novis insurgit viribus, & cum cor & arteriarum canalis antea non suffecerit ad tantam molem rite regendam, nunc demto superfluo pondere, illud, quod reliquum est, eo vegetius circumagit, sordesque sub lentiori circulo sensim conceptas, transpirationis ope per cutis emunctorium eliminat. Quod si vero per sanguinis evacuationem impeditur saluberrima hæc peripherica excretio, inopiam potius quam copiam fluidi hujus purpurei præsentem fuisse indicat. Hinc si magis adhuc per imprudenter institutam venæ sectionem corpus sanguine & viribus spoliatur, non potest non cordis & arteriarum motus valde languescere: latera enim vasorum non sufficienter expanduntur atque dilatantur; quare debilitatem illorum distolen languidior quoque excipit systole, & deficiente hoc modo vegeto humorum ad corporis peripheriam cutisque emunctorium appulsu, transpiratio eximie læditur, & in salubri suo decursu impeditur. Similem fere virtutem diaphoreticam nonnunquam exserit magne

virtutis & ex aere progenitum sal inflammabile nitrum, item aquæ frigidae potus, dum nempe infringendo & imminuendo nimium, quia corpus adurit, febrilem æstum, impedit, ne nimium exsiccet sanguinis massa, neque organica sua expansione ulterius elateri vasorum resistat, systalticamque illorum vim imminuat.

35. Antequam evacuantium classem penitus desero, brevissimæ adhuc disquisitioni subijciam illa medicamenta, quæ lymphaticos corporis nostri succos vehementer commovent, & salivam per ductus glandularum faucium & oris copiose fundunt. Propria est & unica atque specificè quasi competit hæc virtus mercurio variis modis præparato & corpori applicato. Hujus enim subtilissimi summaque mobilitatis globuli spiculis salinis armati, glandulosa & vasculosa lymphæ receptacula intime penetrant, solidorumque fibras nerveas fortiter stimulant & crispando, contentam in illis lympham in vehementissimum abripiunt motum, magnamque salivæ humoris copiam, per patentia in ore & faucibus ductuum salivalium ostia, sub continuo pyralismo e corpore eiciunt. Quo majorem vero circumspectionem mercurialia requirunt, eo crebrius tamen generoso hocce remedio inscitia illiusque comes audacia abutitur, tristissimisque confirmat exemplis, illud in imperiti manu idem esse, quod gladius in manu furiosi. Non solum enim ad curandam veneream lucè sæpius indiscriminatim, neglectisq; summe necessariis cautelis adhibetur; sed haud raro eo usque progreditur empirica temeritas, ut in aliis quoque affectibus difficilioribus & contumacioribus, quorum causam plane non attingant, ægros hialagosis fatiget, hostemque incognitum sub excitato profuso salivæ fluxu exspuere cogat, inani & fallaci ipsis insinuatæ spe, malum hac methodo radicatus & ut dicere audent ex fundamento posse extirpari. At vero infelix qui brevi sequitur effectus, infelios itos & rem malitiose gerentes homines gravissimi sui, sed sero arguit erroris.

36. Econtrario prudentiori ac circumspēctiori medico inde suppeditatur occasio ex damnis ab aliis inductis fecundiorē ineundi viam, suamque medendi methodum morbo atque subiecto omni ex parte reddendi accommodatam. Dum enim inter alia vidit, mercurium vivum nullam fere in corpus nostrum agendi habere potentiam, nisi salibus prius fuerit solutus, illorumque spiculis armatus, itemque tutiora mercurialia, ut mercurium dulcem, sola admixtione & trituratione cum sale quodam alcalino vel neutro, tantas acquirere vires, ut interdum veneni ad instar totam œconomiam metuum pervertere valeat: non solum ipse penitus a mercurialium usu abstinere, si corpus, quod curandum suscepit, multas salinas biliosas & acres sordes vel primis in viis, vel in ipsa humorum massa recondit; sed & exinde prudenter concludit, quod plurima damna, quæ mitioribus & rite preparatis mercurialibus, minus convenienter applicatis, inferuntur, ex neglecta hac summe necessaria circumspectione proflexerint, quodque corporis humani natura sub illis morbis, in quibus mitiora mercurialia corrosivam & deleteriam induunt indolem, salium fertilissima sit productrix: cumque illud maxime in scorbuto, arthritide, scabie & podagra eveniat; hoc quoque mercurialium effectu evincitur, non omnem Pathologiam falsam esse rejiciendam, multosque affectus, quos alii ex sola sanguinis abundantia proficisci autumant, potius ab humorum impuritate, acrimonia & salina intemperie & generari & sustentari.

37. Missis evacuantiis ad illud remedium genus me converto, quod sub ampliori roborantium titulo multas includit singularis energię species, ex quibus primum produco ea, quæ analeptica & confortantia in scholis medicorum audiunt. Duplici vero modo hæc ipsa depressas & imminutas corporis nostri vires erigunt atque augent: nonnulla enim ex illis subtilissimo suo atque fragante, blando tamen naturęque ami-

co sulphure, tenuissimum illud in cerebro a sanguine separatum & in nervis undulans liquidum ad promptiorem motum inque singulas partes vegetiorem influxum disponunt atque concitant; nonnulla vero substantia sua alimentosa, gelatinosa dulci & moderate spirituosā defectum illorum succorum resarciunt, ex quibus mobilissimum nervorum fluidum erat conficiendum atque elaborandum. Quod priora concernit, agunt illa principio tenuissimo, calore promte in exhalationes & effluvia resalubili, quæ naribus suscepta suavissimum odorisensum nervis, tunicam internam pituitariam copiose & satis aperte percurrentibus, imprimunt; hinc exterius tantum naribus admota suaveolentia, confortantem exserunt virtutem, imo ipsius cordis motum sub syneope ad tempus cessantem egregie resuscitant.

38. Nonnunquam vero eadem medicamenta in sequioris sexus personis et longinquo etiam talem producant effectum, qui satis superque prodit, illas misero hysterica afflictione laborantium numero pariter esse adscribendas. Savissima enim interdum moschi, zibethi, jasmini, rosarum, & ambra fragrans odor in feminis nonnullis excinet symptomata: dum præter dolorem capitis anxiamque præcordiorum constrictionem, potens est syncopen, imo convulsivas & spasticas tractiones in locis quoque distitis producere. Quæ omnia non obscure innunt, talia corpora debilioris esse naturæ, nervosumque illorum systema ad subeundos anomalos & spasticos motus maxime dispositum. Prudenter itaque & circumspecte agit medicus, qui, dum cernit, lenioribus hisce tantis in ejusmodi corporibus excitari posse turbas, a validioribus medicamentis & inprimis ab illis, quæ ad spasmos producendos apta nata sunt, omnicura in sanandis hystericarum afflictionibus abstinere, & diæteticiis potius temperatisque roborantibus defectum partium, inprimis ventriculi & intestinorum tonum erigere & resuscitare studet, liberumque sanguinis circula-

tum per abdominis viscera & præcipue uterina vasa restituere contendit.

39. Non minoris momenti indicia de corporum constitutione desumi quoque possunt ex illorum effectu, quæ alimentosa sua & nutritiva facultate virium largiuntur augmentum. Cum enim omnes corporis nostri solidiores partes a fluidis incrementum suum accipiant: fluida vero, quorum magna indies portio consumitur, per alimenta ingesta conserventur, atque restituantur; necesse est, ut fluida æque ac solida aliquam cum alimentis tam quoad quantitatem, quam qualitatem retineant conformitatem. Quod quantitatem humorum & imprimis sanguinis concernit, non melior certe ad eandem perscrutandam, datur via, ac si sollicite ad alimentorum, quo quilibet vescitur, indolem & quantitatem, conjunctumque vitæ genus, nunc otiosum vel laboriosum, respicimus.

40. Fluit sane ingens illa, quæ integras nationes intercedit corporum differentia, si cæli aerisque excipias statum, quoad maximam partem ex fonte commemorato, victus nempe vivendique consueto genere. Sic Galli qui cibis mollioribus, carnibus valde gelatinosis & vario artificio, quo palato arrideant, præparatis, jusculis maxime nutrientibus, vinoque dulci frequentius utuntur, ad concipiendam sanguinis humorumque abundantiam sunt promptissimi, eamque ob causam ad subeundos inflammatorios aliosque ex nimia sanguinis copia vasorumque repletionem oriundos affectus quam maxime proclives. Hinc quoque hujus gentis Medici & frequentiores & largiores sanguinis missiones instituunt, imo in febribus aliquoties hoc auxilii genus cum bonis ægotantium rebus repetere non dubitant.

41. Porro præsidia modo dicta alimentosa & nutritiva quam optime nos perducunt ad cognoscendum ingentem illum virium lapsum roborisque immutationem, quam morborum plurimi, vel præsentis corpori nostro & inprimis ventriculo inducunt, vel jam abacti congruisque præsidii eliminati post se

relinquunt. Sic enim frequentissime videmus, si parentes vel amici ægotantibus illis, quos singulari amore prosequuntur, in ipso acutarum vigore, ad resuscitandas, ut autumant, summe depressas dejectasque vires, nutrientia valde & alimentosa virtute instructa jussula renuentibus quoque obtrudunt; vel si, quum a morbo quodam graviore convalescerent, illorumque appetitus, ut plerumque fit, fortior majorque esse assolet, perverso huic, minimeque a rationali quodam principio in corporis commodum excitato ciborum desiderio indulgentes liberaliori manu varia alimenta copiose porrigunt, quod nihil aliud hoc ipso efficiant, quam quod viribus suis spoliatum ventriculum eruditibus obruant, præsentemque morbum hoc ipso graviores reddant atque periculosiorem, vel deaffectum corpus de novo in eundem affectum, quem modo superaverat, imo in deteriorem adhuc conjiciant. Neque minus insigne nutrientia hæc præsidia de corporum impuritate præbent documentum. Multi enim licet optimo utantur cibo atque potu, nihilominus elanguido atque emaciato incedunt corpore, tristisque exemplo comprobant HIPPOCRATIS Sect. 2. Aphor. 10. contentum affatum: *Corpora impura, quo plus nutriveris, eo magis læseris.*

42. Roborantium ex numero disquisitioni nostræ adhuc subjicienda illa, quæ adstringentis sunt naturæ, fibrasque languidas nimium atque flaccidas arctius adducendo atque stringendo, partibus corporis nostri deperditum restitunt tonum. Multa sane tria illa sic dicta Medicorum regna nobis suppeditant, quæ vel majori vel minori gradu pro principiorum suorum differentia talem edunt effectum. Quo vero brevitati studeam, unicum tantum ex vegetabilium regno desumptum præsentis applicabo scopo. Est illud famosissimum, ex Peruviana regione ad nos delatus Chinæ cortex. Quantum enim febrifugi hujus singularis plane effectus ad detegendam febrium intermittentium genuinam indolem,

dolem, corporumque iisdem vexatorum differentiam, conferat, præstantissimorum medicorum loquuntur scripta. Placet hanc in rem illa adducere verba, quibus Celeberrimus RAMAZINI Orat. VIII. p. m. 107. usus est: *Non absimili ratione, inquit ibi, Peruvianus cortex, celebre illud febrifugum, cujus nostra hac ætate tam frequens, nisi forsanimius & impudens est usus, nondum medicullius febris naturam nos attigisse palam fecit, cum sat virium habuerit, ut omnium antiquorum de natura febris systemata e suo gradu dejiceret, & recentiorum quoque ideas omnes, quæ de hoc affectu hæcenus prodire, non parum dubias reddiderit.*

43. Verum enim vero, non ad resutanda tantum, quæ minus recte de februm indole concepta fuerunt commenta, febrifuga hujus corticis virtute usus est, sed ulterius quoque ex remedii hujus differenti effectu febricitantium naturam internarumque partium constitutionem explorare studuit. Eximium nobis hac de re reliquit documentum in *Descriptione Constitutionis Epidemicæ anni 1690. p. m. 149.* Ibi enim inter alia quæ noxia vel proficua in affectibus tunc temporis grassantibus deprehenderat, corticis Peruviani quoque mentionem injicit, & non solum candide fatetur, non admodum salubrem ejus in constitutione hac fuisse usum; sed semet ipsum quoque infauisto cum successu nobili cuidam virgini, quæ per 40. dies cum tertiana duplici confictata fuerat Chin. Chinam præscripsisse. Illam enim, postquam ex vino infusam respuisset, ad tres dies stupidam & comatosam evasisse, cum pulsu adeo exili, ut vis percipi potuisset; donec tandem soliti paroxysmi redeuntes stuporem discusserint. Ubi in mox adjecta epicrisi ex insalubri hujus remedii usu concludit, massam sanguineam hujus virginis multis cruditatibus fuisse repletam, crassioremque habuisse consistentiam, ideoque ad promptum motum circuitumque minus fuisse aptam; sublato itaque fortiori, quem a febre acceperat, impulsu, quandam

veluti in vasis stagnationem functionamque torporem inde fuisse obortum, quæ vero restituta iterum sanguini velociori motu, redeunte febrili æstu omnia feliciter disparuerint.

44. In genere vero illud probe observandum, non omnibus indicationibus nominatum corticem satisfacere: hinc alius præsidii ante ejus usum omnia sunt removenda obstacula, liberandæ prius primæ viæ ab in hærentibus viscidis, acidis biliosisque cruditatibus, massa quoque humorum a sordibus vindicanda, sanguinique liberior per viscera, imprimis in abdomine contenta, restitutus circulus, spasmorum quæ juncta est vehementia compescenda atque mitiganda; & tunc demum, si febriles motus ex assuetudine relictaque debilitate adhuc infestant, febrifugo modo laudato & debita dosi congruoque tempore exhibito sistendæ atque profligandæ. Certissimum itaque ex felici hujus remedii effectu, dum nempe febris post ejus moderatum usum plenarie silet, nullæque recidivæ, nec alia subsequuntur mala, desumi poterit indicium, corpus nunc a colluvie sordium sufficienter esse depuratum, viscera abdominis ab obstructione liberata, glandulas repletas & liberum sanguini per omnes partes restitutum progressum. Si vero, assumpta jam aliqua hujus corticis portione, nihilominus insistit febrilis spasmus, vel alia sequuntur incommoda, nequaquam ulterius hujus remedii usus est continuandus; sed potius exinde prudenter colligendum, materiali februm causæ nondum ex asse fuisse prospectum, viscera nondum plenarie repleta, sanguinisque & humorum motum nondum in justum ordinem & ad sufficientem libertatem esse productum. Confirmant hæc quæ modo attuli in *Medic. Systemat. Tom. IV. Sect. I. cap. 2. de Febr. Quartan.* consignata verba: *Si his (congruis nempe paulo ante descriptis præsidii) febris non discessit, indicium fuit, infarctus viscerum, aut obstructionis glandularum in abdomine.*

45. Subjungam hisce defectum virium
tesar-

resarciendis, motusque excitantibus medicamentis, aliud, & diversæ quidem plane indolis remediorum genus, illa nempe pharmaca, quæ fluidorum solidorumque motum illiusque ferociam componunt atque sistunt, dolores & spasmos sopiunt, & vigiliis morborumque atrociam fatigatis & delassatis corporibus placidum conciliant somnum. Præstat hæc omnia quam maxime opium, vario modo præparatum, correctum, variisque compositionibus immixtum, cuius virtus ab antiquissimis jamjam temporibus nota fuit atque explorata. Rarior quidem nostro ævo, quo multo securiora & tutiora innotuerunt anodyna, usus opiatorum esse solet; at, sicuti nunquam desunt, qui in clarissima & serena luce cæcutire non erubescunt, sic quoque imprudentum audacia nondum desinit, valentioribus pharmacis aggravesantes vita & sanitate spoliare, quæ mitioribus atque lenioribus perfacile potuissent conservari. Plures certe infauti opiatorum effectus in recentiorum quoque scriptis reperiuntur, quos & ipse in artis exercitio sæpius animadverti; ex quorum numero præsentis scopi illum tantum breviter accommodare lubet, quem aliquoties me observasse in *Med. System. Cap. VII. pag. 227. in Scholio §. 12.* his verbis testatus sum: *Non semel sed aliquoties, quod sancta fide testari possum, ab immoderato adstringentium & opiatorum usu in diarrhææ vel dysentericis fluxu coercendo, vel cohibendo intermittentium impetu, molestissimum hypochondriacum, quod in feminis hysterium dicitur malum, & quod per omnem fere reliquam ætatem homines misere exercuit, enatum animadverti.*

46. Certe, nisi me omnia fallunt, finister hicce opiatorum effectus, qui tamen subito hypochondriacum hysteriumque malum, in corporibus, quæ antea ab utroque plane immunia vixerant, producere potest, de genuina huius mali indole, veraque illius sede optime instruere convincereque poterit. Si enim, in quo omnes unanimiter consentiunt, opiatorum nociva & deleteria vis

exinde potissimum dependet, quod principio suo halituoso vaporoso-sulphureo tonum partium nervosarum & exquisitioris sensationis destruant, robor atque vires motrices labefactent atque imminuant: certe nec aliunde infauti hæc hypochondriaci mali ab improvido opiatorum usu facta exclusio deducenda erit, quam quod ventriculi & intestinorum tunicas, quibus maxime opiata & sedativa vim inferunt, a robore suo atque tono, per spasmos præcedentes jam satis imminuto atque destructo, penitus tandem dejecerint. Ex quibus luculenter elucescit, primariam huius molestissimi mali causam veramque illius sedem non alibi esse quærendam, quam in ingenti intestinorum & ventriculi atonia, ex qua postmodum tanquam ex genuino suo fonte reliqua omnia, quibus hypochondriaci vexantur, propullulant symptomata.

47. Ultimo tandem & colophonis loco unicum ad hæc ex anodynorum & sedantium effectu, de singulari ischuriæ specie desumptum adjiciam iudicium. Obtulit se mihi quondam inter alias difficiliores pariter ac rariores consilii dandi causa ad me missas morborum relationes singularis quidam affectus, dignus omnino, quem paulo accuratiori scrutinio subjiciamus. Quum vero ejusdem completam historiam in *Medic. Consult. Part. VIII. Dec. V. Cas. III. pag. 334.* in publicum usum omnium jam exposuerim perustrationi, integram denuo repetere minus necessarium æstimans ea tantum huc transferam, quæ proprie ad institutum pertinent: Femina nempe calculosa, variisque spasmodicis insultibus ob nervosarum partium insignem debilitatem diu lacerata, inopinato dolore dextri lateris corripitur, cumque a calculo illum provenire crederet, medicamentum anodyno-antispasmodicum assumpsit; quo quidem dolor discussus, sed in ejus locum successit ischuria, seu plenaria urinæ suppressio; quæ quidem hac vice post tincturæ tartari & pilularum laxantium usum internum cessavit; at præterlapso sub variis spasmodicis afflictionibus aliquot septimanarum spatio

spatio, rediit dolor iste gravativus lateris, illumque denuo sequuta multo pertinacior ischuria. Frustra ad ea, quæ sub priori insultu profecerant, recurrebat ægra, præsidia: & licet multa postmodum applicarentur antispasmodica & anodyna, ut clysteres emollientes antispasmodici, balnea, pulveres & portiones antispasmodicæ & anodynæ, minime tamen his ipsis per novem jam dies occlusæ urinales viæ potuerunt aperiri atque referari, unicum solamen percipiente ægra ex clysterum & pilularum laxantium usu, quarum quippe ope ingens semper ferosi humoris quantitas per alvum, & aliquot urinæ guttæ per ordinariam viam fuerunteductæ. Ex tam frustraneo itaque tot remediorum anodynorum & antispasmodicorum usu genuinam veramque hujus affectus causam felici cum eventu erui, atque in suppeditato consilio rescripsi: ischuriam hanc non a spasmodica viarum urinalium constrictione, sed a contrariæ plane indolis provenire causâ, nimia nempe tubulorum renaliū & ureterum flacciditate & atonia, motusque, qui alias in his quoque partibus viget & contenta in ipsis liquida strenue propellit, inertia atque defectu. Suasor itaque fui, ut ab ulteriori anodynorum, antispasmodicorum & emollientium usu penitus absterneant, & ea potius adhibeant, quæ confortante & roborante virtute debilitatis hisce partibus deperditum restituant tonum, imo, quæ leniori stimulo elanguidum resuscitent amissumque revocent motum. Fecit hæc omnia ex præscripto patiens, & haud ita multo post de felici exoptatoque successu me reddidit certior.

48. Habemus certe in enarrata morbi historia insigne saluberrimi ex remediorum effectu desumpti consilii exemplum, quod ego eo lubentius colophonis loco dissertationi huic adjicere volui, cum clarissimum exhibeat documentum, non otiosa fructusque expertia me in illa pertractasse, sed talia potius, quæ rite observata in praxi medica usus esse possunt amplissimi.

DISSERTATIO VII.

DE MEDICINA SIMPLICISSIMA ET OPTIMA, MOTU, INEDIA, AQUÆ POTU.

§. I.

Quemadmodum natura, sapientissimum Altissimi DEI opificium, in admirandis suis quas præstat operationibus, non varia, non diffusa, sed simplex est, sive facili, simplici & compendiosa via, ratione ac methodo, in universo systemate, effectus & phænomena sapius stpenda producit; ita, artificiosissimam corporis humani mechanica, saluberrimum illud vitæ, sanitatis, atque depellendi morbos negotium, eadem facili & simplici methodo administrare, quibus interiora naturæ & artis medicæ, paulo accuratius, inspicere & perspicere integrum est, philosophi unanimiter utique confiteri tenentur omnes. Hanc demum corporis nostri machinam, ex elateribus & tubulis varii generis, summa & divina arte sapientissime exstructam, ratione mixtionis vero ad extremam corruptionem pronam, solo & unico motu sanguinis progressivo, debitis rerum heterogenearum, per emunctoria convenientia, excretionibus, ab omni corruptione vindicari, quid, quæso, potest esse simplicius, quid unquam compendiosius? Denique illum ipsum progressivum in orbem abeuntem fluidorum motum, solo & simplicissimo systoles & diastoles solidorum elastico motu sustineri, id etiam est, quod omnes solertiores naturæ indagatores in admirationem abripit profundissimam.

2. Sicuti autem non tam multiplices multumque inter se dissidentes, sed perpauca afflictionum morbificarum esse causas, quæ non semper tam natura differunt, quam pro locorum quibus insident diversitate, corporis sani & integri functiones varie laedunt & labefaciunt.

Ant, saniori pathologia qui addiscenda operam dederunt, non ignorant; ita ad morbos depulsandos, non tam ingenti medicamentorum copia, sed paucioribus saltem ac simplicioribus opus esse remediis in propatulo est: cujus rei veritatem, pauperes & plebeji, non pretiosis, sed solis domesticis a morbo convalescentes, luculenter dant evictam. Quinimo antiquissimis temporibus medicinam tantum paucarum herbarum fuisse, Celsi testimonio, in principio statim operis sui, proditum ac confirmatum habemus. Mirum igitur, nec profecto sapientior quisque admirari satis, quin credere vix poterit, quo fato & inausito fidere factum sit, ut ars hæc salutaris & simplicissima, nostris temporibus, tam immensa medicamentorum compositorum, ex variis, etiam dissitissimis regnis advectorum, pretiosissimorum, omnique arte vel paratorum aut excogitatorum mole ac sarragine laboret, ut fere omnem exsuperet numerum; quorum, tot libri prædici, pharmaceutici, botanici, omniumque fere regionum, urbium quoque præcipuarum dispensatoria, testes præbent locupletissimos.

3. Sed audiamus hac de re magni nominis ingenique virorum judicia. Inter quæ digna sane sunt, ut animadvertantur, quæ in *limine præfationis* laudatus jam CELSUS proposuit, hisce verbis: *Multiplex medicina, neque olim, neque apud alias gentes necessaria, vix aliquot ex nobis ad senectutis principia perducit.* Et ipse HIPPOCRATES *lib. de victu acutor: mox sub initio*, valde laudat eos, qui paucis numero, bonis, & quæ morbo convenient, usi sunt medicamentis. Neque ad hujus veritatis dilucidationem, egregium illum ex PLINIO locum, quem adducit probatissimus ille scriptor JOH. LANGIUS in *epist.* prætermittendum; quin potius in medium proferendum existimavi, *lib. XXIV. cap. I.* his extantem: *Ex terra nascentibus nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia, paratu vulgo, inventu facilia, ac sine impen-*

dio ex quibus vivimus. Postea fraudes hominum & ingeniorum captura officinas invenere istas, in quibus sua cuique venalis promittitur via. Statim compositiones & mixtura inexplicabiles decantantur, Arabia atque India in medio æstimantur, ulcerique parvo, medicina a rubro mari importatur; cum remedia vera pauperrimus quisque cænet: Quadrat huc itidem egregie DAMASCENI quod prodidit prudens consilium, aph. 34. Pharmaca paucatibi tenenda sunt, quorum operationes & potestates jam multoties expertus es. Totius enim multitudinis notitia incomprehensibilis est, ac cum per singulas volueris inquirendo discurrere, multiplici diversitate distentus, nescies, cui debeas fidem adhibere.

4. Equidem, si quid ego judicem ex animo dicere debeo, artem nostram, cui utique divinæ laudes habendæ, si ad ulteriorem perfectionis gradum perducendam velimus, inter maxima obstacula, hoc palmarium removendum esse duco, ut tam innumerabilium compositionum, maxima ex parte ineptissimarum & natura pugnantibus ex ingredientibus concinnatarum, tam Galenicarum quam chymicarum penitus in exilium exacta mole; tutis, naturæ amicis, paucis & selectis, efficacibus tamen, plus simplicibus quam compositis, in medicina, cum ad corpora a morbis vindicanda, tum ad sanitatem amissam restituendam morbosque vincendos demum uti incipiamus remediis: quippe perpaucis & selectis horum generibus, convenienti methodo usurpatis, & olim & nunc, præstantissimos medicorum, famam ac summam medendo celebritatem nactus, fuisse usos, vitas & facta eorum inspiciendo cognoscimus. Quod pernobile utilissimumque argumentum quum nec dici, nec scribi satis hodie possit, pertractandum in præsentiarum summissum: rebus nimirum simplicissimis citra magnam artem & laborem conquisitis, quotidianis, diæteticis & quibus semper natura ad conferendum opus habet, tantam cum in morbis arceendis, tum sanandis, a sapientissimo

tissimo Numine, inditam esse virtutem, ut sapius his solis tutissime fidere, & sine alio magno medicamentorum apparatu, medici officium explicare possimus exactissime.

5. HIPPOCRATES, antiquissimus ille & re vera optimus disciplinæ medicæ Præceptor ac Pater, uti omnia fere, quæ in monumentis immortalis memoria dignis prodidit, summam in arte peritiam atque in observando solertiam spirant ac declarant; ita observatu dignissimus est locus, qui primo statim libro, de arte §. V. in conspectum venit, ita habens: *Multi egri etiam citra medicorum operi sanantur & sunt sanati, videtur autem, ut & qui medicis non usi sunt in medicinam inciderint, per quam servati sunt; aut enim, pergit §. VI. inedia, aut copioso cibo, aut uberiori potu, aut siti, aut balneis, aut laboribus, aut quiete, aut somno, & vigilia convalescerunt.* Quo prælustri loco, venerabilis Senex, complures ægrotantium, citra opem medicorum, citra peculiarem medicamentorum apparatus, remediis familiaribus convalescere posse luculenter testatur. Hæc vero, non alia sunt, quam quæ classis rerum a Galeno sic dictarum non naturalium, quibus homo ad sustentandam vitam & valetudinem carere nequit, complectitur, ut sunt: inedia, sive abstinencia acibus, victus largior, uberior potus, sitis, balnea, labor sive corporis motus & exercitatio, quies denique & somnus. Quibus gravissimus auctor, magnam tam ad morbos præservandos, quam sanandos, vim atque potestatem, si quis recte iis utatur, attribuit. Nam uti §. VII. subjicit, *quæ ex hisce rebus profuerunt, ob rectum usum profuerunt, quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte usurpata sunt, nocuerunt.* Sane, sapientissimum hoc & magni in praxi medica momenti assertum, paulo accuratorem, quam quisque putaverit attentionem & diffusorem illustrationem meretur. Atque in hoc etiam nostra jam erit meditatio intenta, noster labor defixus, ut, quæ & quanta præhæreat re-

bus hisce, quæ in vita habentur familiares ac domesticæ, & juvandi & mendendi virtus, omnibus subinde aliis medicamentis superior, appareat quam clarissime.

6. Ex dictis igitur diætetis nunc modo recensitis remediis, labor sive motus & exercitatio corporis, merito nobis primum differendi locum, quantum scilicet inde utilitatis, cum ad sanitatem conservandam, tum ad morbosas affectiones avertendas propulset, suppeditare videtur. In limine vero hujus disquisitionis statim monendum esse diximus: inter omnis generis remedia sive diætetica, sive pharmaceutica quibus in medendo utimur, nullum dari, cui, vel sanitatem conservandi, vel amissam restituendi vim ab eorum natura absolute dependentem assignemus, sed tantum, relatione facta ad corporis humani naturam, eorum virtutes æstimandas venire; quare non sine ratione cum ipso HIPPOCRATE statuimus: *naturam optimam morborum esse medicatricem*, insuper addimus, vitæ & sanitatis conservatricem, a morbis præservatricem & præcipuam remediorum operatricem. Per naturam vero corporis humani, quæ fundamentum ac principium, juxta laudatum Senem, omnis sermonis sive demonstrationis medicæ est, nihil aliud, quam œconomiam motuum vitalium, progressivi videlicet, combinatorii, secretorii & excretorii, in machina mere hydraulica, sive ex tubulis diversissimi generis, vi elastica contractili & distractili donatis composita, intellectum volumus; qui solidorum & fluidorum motus, si recte, & secundum leges æqualitatis, sive temperamenti se habent, omnes functiones quas partes corporis nostri exerceant, secundum regulam fiunt, & non modo vita, sed & integritas corporis & animi conservatur. Hos motus attente observare, sique a proportionem & symmetria abeunt, & nimii evadunt, vel etiam vacillant variis ex causis & deficiunt, idoneis remediis in ordinem & moderationem reducere, unicum & vere præcipuum

prium medici esse officium recte judicatur. Quam mirabilem vero hoc nomine & genere, res supra ab Hippocrate recensitæ, motus machinæ nostræ ab ordine & regula deflecentes, in ipsam moderationem & æquabilitatem redigendi, potentiam habeant, quantumque inter eas maxime motus valeat, id nunc paulo pressius declarabimus.

7. Complures ex desidi, otiosa & laboris experte vita, præsertim si paulo pleniori victu utantur, inque primis sub celo inclementiori, inordinata animi perturbatione & ex neglecta venæ sectione, in difficiles diurnas & obfirmatas ægritudines incidere; cujus generis quam maxime sunt pathemata spasmodico-flatulenta, hypochondriaca, colica, hysterica, item scorbutum, cachexia, nimix hæmorrhagiæ, lentæ febres & cutis descædationes, immanes etiam dolores qui sæpe numero quoque ex calculo proveniunt, experientia quotidiana obvium est & compertissimum. Quos omnes dictos affectus, a nimis tardo, lento & difficili sanguinis & humorum circulo ac progressu, & exinde impeditiori facta fluidorum utilium sequestratione, humorumque vitalium, per excretionem inutilium depuratione, causam & ortum repetere, identidem, qui puriori pathologiæ præceptis instructi sunt medicis, non potest non esse notissimum. Solus vero conveniens corporis ejusque partium motus & exercitatio, eo præ aliis gaudet beneficii genere, ut æquali & plane naturali, sive naturæ amico modo labascentem & deficientem solidorum & fluidorum motum excitet & hac ratione saluberrimas & valetudini conservandæ necessarias secretiones & excretiones, eamque præsertim, quæ sit per illud fere catholicum cutis emunctorium promoveat, atque adeo dictas chronicas passiones, quæ omnes a stilibus, stagnationibus, infarctibus viscerum & nimis ad certa loca sanguinis congectionibus pronascuntur, non modo feliciter avertat, sed & præsentis efficacissime vincat atque expugnet.

8. Sunt quidem nobis, ex remedium maxime diaphoreticorum, sudoriferorum, confortantium ac spirituosorum classe, multa in promptu, quæ etiam cordis & arteriarum motum augendo, circularem sanguinis & humorum progressivum motum, neque minus ab eo dependentes secretiones & excretiones adjuvant; sed non æque tam secuta, tam facili, tam æquabili & naturæ amica ratione, ac ipse motus & corporis exercitatio, id præstant. Nam hic sine violentia, sine addita interne humoribus quadam materia præcalida æstuante, salino-sulphureo-volatili, organistica, quæ pollent sudorifera, operationem suam, citra virium jacturam exerit placidissime. Deinceps id peculiare & eximium habet motus remedium, præ diaphoreticis & sudoriferis, quod in arbitrio nostro positum sit, virtutem ejusdem, pro rei natura & circumstantiarum ratione minuere, temperare atque intendere, quod a medicamentis intus sumtis, quorum operatio non est in nostra potestate, expectari nequit. Præterea etiam ob id, motus corporis, cum aliis de prærogativa contendere potest, quod præter evacuationes, vires & robur, corpori non secus ac animo addat, appetitum emortuum resuscitet, languentem erigat & digestionem vacillantem confirmet, blande videlicet spiritusascentiam sanguinis & humorum promovendo; id quod a plurimis aliis medicamentis, usu familiaribus, sperare nemo unquam poterit.

9. Habemus hac in re, quam maxime, experientiam & auctoritatem veterum medicorum suffragantem, qui quidem tanta medicamentorum compositorum & igne chymico excoctorum copia, quæ nostra ætate in pharmacopoliis conspicitur, carebant; sed, re vera, ejusmodi diætetis, inter quæ primas corporis motus & exercitatio tenet, plus certe, si ingenue veritatem fateri licet, in medicina præstabant, quam nostri temporis medici, innumeris suis pharmacis. Quot autem modos & species motuum, ad tuendam & reparandam, pro cujusvis

corporis natura & statu, valetudinem excogitaverint, id quam optime, ex eleganti illo libro, quem doctissimus medicorum **MERCURIALIS**, ex veterum consignavit monumentis, & artis gymnastica nomine insignivit, conspicitur. Nos jam potiora, inter innumera ex veterum probatissimorum medicorum scriptis adducere volumus loca, ut hinc incomparabilis hujus remedii efficacia, ejusque laus & encomium abunde eluceat. **HIPPOCRATES** enim *lib. I. de dieta* aperte scribit: *Homo edens sanus esse non potest, nisi etiam laboret; & in eodem libro*, ceu regulam sanitatis universalem inculcat: *mensuram motuum pro mensura ciborum semper esse estimandam*. Neque hujus asserti ratio intellectu difficilis est; quodcunque enim corpori ingeritur, eadem fere mensura, si istud non amplius augeatur, per evacuationes debet egeri, quas vero motus corporis convenienter institutus, præ aliis omnibus, egregie promovet ac moderatur. Spectant huc verba **GALENI**, quæ commentario, in hunc aphorismum, habet: *Exercitatio omnium vitiosorum, qui in corporis profundo sunt, humorum purificationem supplet*. Cui sententiæ calculum addit **AVICENNA** *lib. I. F. E. N. c. I.* his verbis: *Possent homines, si debito tempore, exercitio ac labore uterentur, omnibus medicis ac medicamentis carere*. Intellige venæsectione, purgantibus, sudoriferis, diaphoreticis, aperientibus, incidentibus, attenuantibus, quippe horum virtus omnis motui inest.

10. Consideratione porro dignissimum est, quod præter evacuationem, laudatum nostrum remedium, roborantem quoque virtutem possideat. Partibus enim imbecillibus, ipso **HIPPOCRATE** teste, tam internis quam externis robur adjicit. Hinc *Sec. IV. aph. 71. laborem articulis & carnibus cibum esse prodidit: & lib. de dieta §. 38. perhibet: laborem siccare & corpus robustum facere*. Nec non *lib. I. de dieta §. 40. deambulationem & alvum, & corpus, & ventrem siccare ac firmare*, affirmat; *lib. II. de diet.* autem in nimis alvi fluxibus,

eam commendat. Cui gravissimo **AUGUSTINO** nostro ad stipulatur **PLUTARCHUS** *Oper. Tom. II. p. 130.* ita eloquens: *usus sermonis quotidianus, mirum dictu, quam utile sit genus exercitationis, non ad sanitatem duntaxat, sed etiam ad vires reparandas: & CELSUS lib. I. c. 8. & passim in suis operibus, claram vocem in stomachi vitiis, qui videlicet in ejus resolutione consistunt, magnopere commendat*. Et profecto laudem suam, eximium hoc motus remedium, quo probatissimi viri & medici illud affecerunt, suo jure meretur, ut etiam quasi medicinam universalem, & præservatoriam & curatorem ipsi inesse recte putaverint. Hinc gravissimus ille Auctor & Philosophus, **VERULAMIUS** *lib. IV. de augm. scient. c. I.* ita disserit: *vix aliquam in morbum inclinationem inveniri, quæ non exercitatione quadam propria corrigi possit*. Et **PECHLINUS**, *lib. II. obs. 34.* hæc habet: *Nulla corpora morbis minus obnoxia reperies, quam eorum, quæ a prima statim infantia, motu gladiatorio, palæstrico, firmitatem sibi contraxerunt, virumque robur, quod quum in seram ætatem extendant, immunitatem sibi a morbis procurant; quod infinitis obvium est exemplis*.

11. Inter omnes vero motus species equitationi primum concedendum esse locum, & sana medico ratio dictitat, & ipsa experientia confirmat. Siquidem, totius corporis tam internas quam externas partes, æquabili succussione afficit, & motum ac circulum sanguinis, in primis per mesenterium & viscera abdominis, qui ordinario fere difficilis est, procurando, mesenterii glandulas referendo, totumque viscerum & stomachi roborando, in malo sic dicto hypochondriaco, hysterico, cachexia, hydrope, ac febribus lentis mirabilem sane præstat opem. Primus fere omnium, **ORIBASIIUS**, magnas sanandi partes equitationi tribuit, quod vel sequentia loca indicant: *lib. IV. enim c. 24.* hæc perhibet: *Equitatio magis, quam omnes reliquæ exercitationes corpus præservat, stomachum & sensuum organa confirmat, eaque reddit acutoria*. Et, in capite de equitatione, ita scri-

scribit: Si vehementer impellatur equus, quamvis totum corpus laboriose concutiat, tamen aliquid utilitatis affert; siquidem magis, quam omnes aliae exercitationes, corpus & praesertim stomachum firmat. Ex recentioribus vero nemo rectius de equitatione, ejusque in medendo viribus, ipso SYDENHAMIO differuit: hinc in Oper. p. 476. in malo hypochondriaco, & passione hysterica, non satis laudare ejusulum potest. Meminit enim sacerdotis malo hypochondriaco vehementer correpti, qui sine alio pharmaco, sola equitatione pristinum acquisivit vigorem, & ibid. haec refert: multi mihi sanguine juncti, tabidi & phthisici, multum terrarum, equo vestro, peragrantes, ex meo consilio, sanitati sunt restituti, medicamentis aliis frustra adhibitis.

12. Verum enim vero, cum nullum, etiam efficacissimum & tutissimum, si quis eo recte utatur, remedium sit, quod non praeposito ejus usu, plus noxae quam levaminis afferre possit: ita etiam id ipsum, de exercitio corporis, si imprudenter suscipiatur, tenendum esse animadvertimus. Nam plura nobis, intra aliquot annos, innotuerunt exempla, ubi valde imbecillis hominibus, haetica & phthisi laborantibus, vel quorum, a morbo praecedente, vires & humores vitales penitus exhausti & consumti fuerunt, fortior motus, lignorum videlicet cum serra scissio, ac sectio, improvide fuit commendatus, quos dein in animi deliquium, quod brevi exceperit mors, collapsos fuisse perspicimus: motus enim paulo fortior, licet vires restitueret, eas tamen adhuc sufficientes, licet quodammodo suppressas requirit. Quin, varia dantur motuum pilae lusus, armorum & palaestrica exercitia; quaedam mediae naturae, ut ascensus scalarum, vectura in curru, equitatio paulo validior; quaedam sunt leviora, ut equitatio lenta, haetica, deambulatio, frictio, vox clara. Quas diversas motuum species, pro virium mensura, proportionem, & corporum robore, vel debilitate, circumspiciendum oportet medicum ordinare & praescribere. Quod discrimen & observationem, ipsos veteres, inque primis HIP-

POCRATEM animadvertisse, video: nam, lib. de inter. affect. Sect. 33. splenetico agro, si validus fuerit, per tres dies, ut ad ligna secanda cogatur, consoli. Et lib. cit. §. 28. Si potens est cachecticus, inquit, luctetur summis humeris & laboret per circuitus multos in die. Et CORNEL. CELSUS lib. 1. c. 2. dum ad valetudinem integram servandam, varia motus genera commendat, inter haec ascensus quoque & descensus mentionem inijcit; nimirum quod quadam varietate, ut inquit, corpus movet; addit: nisi corpus perquam imbecillum est.

13. Praeterea & certum tempus, si quis exercitatione, praesertim paulo fortiori, pro remedio uti velit, observare convenit. Nam, nec mox ante cibum, nec mox post eum sumtum utilis est, quia concoctionis opus inde perturbatur: sed commodissime absoluta concoctione, matutino tempore, hora quarta vel quinta a cibo, instituitur. Juxta HIPPOCRATIS enim effatum: Deambulationes matutinae extenuant, & quae circa caput sunt, leviant, agilia & prompta efficiunt, alvumque solvant. Vid. lib. Epid. VI. Sect. 4. Siquidem perfecta concoctione ciborum in primis viis, & succi chylosi distributione per totius corporis venas facta, perspiratio sive excretio inutilis, qui per cutem fit, humoris, longe liberior atque expeditior reddi, & motu, quam facile augeri potest. Demum, si quis exercitationis remedio recte uti velit, & hoc servandum esse monitum arbitror, ut, pro cujusvis laborantis corporis & morbi natura, determinatus & proportionatus modus & mensura, in eo praescribatur. Si virium satis est, in obfirmata chronica passione, diutius corporis labori & exercitationi est insistendum. Novimus melancholia hypochondriaca ad furorem usque affectos, peregrinatione facta, per pedes, viginti imo triginta miliarium fuisse sanitati mentis & corporis redditos. Novimus etiam lenta equitatione, ter vel quater de die per dimidium horam facta, duorum mensium spatio, atrophiam & lentam febre extenuata corpora integre restituta.

14. Praeter motum & corporis exercitatio-

tationem HIPPOCRATES, superius citato loco, ad valetudinem conservandam & amissam, sine medicorum vel potius medicamentorum usu, restituendam, plurimum inedia tribuit. Neque id assertum, clarissimis rationibus & indubia experientia destituitur: nimia enim edendi intemperantia sive ciborum ingluvie, complures & valde difficiles ac eluturnas passiones, inter quas hysterica & hypochondriaca primas merito tenet, cum suis quæ ipsam comitantur & excipiunt pathematibus; item, quæ ex nimia sanguinis vel succorum pravorum abundantia nascuntur morbi, progigni competentissimum est. Recidivæ quæ post febres intermittentes sanatas frequentissime sunt, vix aliis causis, ac vegetiori appetitui largiorique cibo sumto, præsertim si accedat ex frigido & ex septentrione spirante aere, prohibita transpiratio, debentur. Cachexiam, hydropem, scorbutum & morbos capitis, affectus soporosos, ac paralyses, a sanguinis & succorum, ob nimiam voracitatem in vasis congestorum copia, ceu genuina & proxima causa proficisci, rationali pathologiæ & therapix dediti quæ optime noverunt.

15. Profecto nullum corpus, plus morbis obnoxium, difficiliusque sanationis est, quam copiosis & impuris succis repletum; adeoque peritissime CELSUS lib. I. c. I. scribit: *corpora, quæ more athletarum repleta sunt, celerrime & senescunt & agrotant*. Neque deficit ratio: nam, quando supra modum, ac ventriculi & intestinorum vis motrix & peristaltica concoctionem maxime adjuvans, ferre & subigere potest, cibis ingeritur, multæ emergunt cruditates, atque magna humorum vitiosorum colluvies, quæ primis viis inhaerens, ructus, flatus, borborygmos, inflationes, hypochondriorum tensiones, alvi constipationes & interdum nimias fluxiones suscitatur, ingignitur. Quanta autem mala & damna, ex vitiis primæ digestionis, in viscera reliqua corporis redundant, & quam graviter inde omnium partium functiones ledantur, nemo rectius, quam medicus sanioribus philosophiæ rationalis dogmatibus instructus, pernoctat.

16. Quamvis vero major cibi copia probe concocta fuerit, in corpore scilicet firmo & robusto, nihilo tamen socius nimia succi chylosi, & quæ ex eo producitur sanguinis exuperantia, sive plethora, ad multas & graves affectiones sternit viam amplissimam, in quo etiam veterum constans & unanimis semper stetit sententia. Ratio quoque est in procinctu: nam nimia humorum copia resistendo, vim cordis, arteriarum, aliorumque tubulorum motricem, systolicam, elasticam, quæ regit in tota machina vitales motus, progressivum & circularem, quo utilia retinentur, inutilia excernuntur, minuit ac labefactat, quo inde in laxioribus & imbecillioribus, inferioribus præsertim, & multum remotis a corde partibus, inque vasis maxime venosis, stagnationes, humorum decubitus, infarctus, obstructions, corruptiones, & impetusa etiam interdum ad removendas eas, a provida natura, cum fortiori strictura & spasmoinstitutæ motiones proveniunt; quæ omnia, totam œconomiam animalem perturbant.

17. Quum vero hæc innumera fere mala, primam suam a nimia ciborum appetentia, victu pleno & largo, ducant & trahant originem; quantum utilitatis & salubritatis ad ea avertenda & sananda, in parco & tenui victu, abstinentia per aliquot dies a cibo, sive inedia repositum sit, quisque clara & sanatione instructus, quam facile poterit intelligere. Quapropter, non sine, sed certe cum magna & fundata ratione, medicorum antiquissimi & optimi scriptores ad custodiendam vitam & sanitatem, morbosque avertendos id remedium non satis laudare & commendare possunt.

18. In confirmationem hujus, placeat saltem pauca adferre testimonia. Ita HIPPOCRATES, lib. de morbi. it. VI. Epidem. aperte scribit: *sanitatis studium, non satiari cibis*. Et alibi: *nihil magis ad sanitatem facit, quam non satiari cibis & impigrum esse ad labores*. Item: *si quis pauca edat, nullum morbum experietur*. Et lib. de prisca medic.

dic. ita fatur : fames plurimum potest in hominum natura, ad sanitatem. Eadem pariter est CELSI sententia lib. II. cap. 16. hæc tradentis : non ulla res magis adjuvat laborantem, quam tempestrua abstinencia : addit, intemperantes homines apud nos, sibi cibi tempora, modum curantibus dant. Sic PLINIUS lib. XVIII. cap. 5. longe utilissimam esse ad sanitatis conservationem, in cibis temperantiam affirmat. Ut enim, inquit, tempestrua abstinencia, summas in secunda valetudine partes sibi vindicat : ita quoque in adversa plurimum momenti obtinet ; sanat enim plenitudinem, nimirum ebefos, pituitosos, vitiaque ex pituita nata, apoplexiam, epilepsiam, comata, vertigines & id genus alia. Et SENECA, lib. I. epist. 95. hæc habet notatu digna : Antiqui medici nesciebant cibum dare sæpius, & vino fulcire venas cadentes : itaque nil erat opus, tam magna medicorum suppellectile, nec tot ferramentis & pyxidiibus. Philosophi Plato, Zeno, Socrates simpliciter victu, tenuique diæta consenscebant. De quibus PORPHYRIUS lib. IV. de abstinentia, testatur : quod carnibus abstinerint, sponte ex terra crescentibus contenti, atque ita summa illorum vita fuerit cum sanitate. Et PLATO in Charmide, temperantiam vitæ custodem appellat.

19. Neque nobis defunt literarum monumentis inscripta exempla virorum, qui a prima ætate valetudinarii fuerunt, & sine ulla medicamentorum ope, pariori victu, moderata diæta, & abstinentia ab omni repletione porus & cibi, egregie valuerunt, & ad octuagesimum, imo nonagesimum & ultra annum, sub vigorem mentis & corporis vitam prodixerunt. Nam uti doctissime scribit FERNELIUS lib. I. de morb. caus. pag. 210. Inedia ac parior & tenuior victus, corpus pervivum patensque reddit, obstructions expedit, flatus, alvi sæces, urinas, cerebri, omniumque partium excrementa movet & excludit ; atque, si impurum corpus vitioso humore persunditur, cruditates concoquit & emendat, tenues & inutiles humores exhaurit aut balitu dissipat, crassos vero & cuicunque parti tenacius inhaerentes proritat

atque movet. Ita abstinentiæ & inediæ tanta inest vis medicinalis, ut non modo in vitiis stomachi omnibus fere, in quibus eam CELSUS lib. IV. pag. 217. commendat, colluviem crudorum humorum absumendo calorem & tonum deficientem restituat, sed & copiam seri impuri in reliquis corporis partibus evacuando solidorumque tonum ac elaterem restituendo, iis affectibus, qui ex nimia seri proveniunt abundantia medeatur atque occurrat insignissime. Quadrat hinc pulcherrime aph. 59. Sect. VII. HIPPOCRATIS, ita habens : corporibus præhumida carne præditis fames commendanda est, quæ exsiccat corpora. HEURNIUS in hunc locum addit : quia sensim & equaliter totum corpus exsiccat.

20. Ex hisce igitur dictis & adductis facile jam intelligi posse arbitror, quare in morbis capitis gravioribus, ut sunt : paralytis, affectus soporosi, melancholia, incubus, epilepsia, veteres inque primis CELSUS imo HIPPOCRATES lib. popul. VII. p. 858. exercitium corporis & abstinentiam a carnibus, præsertim pinguibus, a vino etiam, maximopere commendarint. Qui idem auctores in morbo cachectico, icterico inque omnis generis cutis vitiis, ulceribus, scabie, elephantiasi, cibum paucum sine pinguibus, sine glutinosi, sine instantibus, item aliquot dierum inediam ac fudorem per laborem corporis, præ omnibus aliis remediorum generibus mirifice extollunt. Vide sis CELSUM lib. III. cap. 25. Et THEOPHRASTUS lib. V. philos. auctor est : abstinentiam rationis usum reddere, quia multum edere & carnibus vesci eum adimit, animosque efficit tardiores, & eos immani quadam dementia complet. Minime vero opus esse autumo, in hujus rei illustrationem latius divagari, quum mihi liceat provocare ad meam ipsius experientiam. Nam ad obfirmatam luem, necnon eam, quæ ex impura venere nascitur, ra-dicitus tollendam, imo ad ulcera cachecticorum cum summa corporis lassitudine juncta sananda, non tutius, non certius & quod majorem ægotantibus o-pem tulerit remedium me unquam fuisse

expertum plena fide testor, præter eam emaciantem, per mensem vel duos institutam, nimirum quæ in tenuiori victu & abstinencia a carnibus, præcipue pinguibus, motu corporis convenienti & loco potus decoctionum usu, ex lignis & radicibus temperatioribus cum aqua paratorum, interpositis idoneis laxantibus consistit.

21. Et certe, ut non dissimulemus veritatem, sed eam aperte & ingenue profiteamur, posset quidem quisque hominum bene & per totam vitam valere ac penitus omni sanguinis missione carere, si temperanter & moderate viveret, & pro ciborum mensura, convenienti corpus motu exerceret. Quum autem luxuriam & perditam ciborum ingluviem cum otio & desidio declinare homines nolint, ut potius saluberrima hæc remedia plures & fere omnes abhorreant; utique venæsectione opus est, quæ ad nimiam vasorum plenitudinem, quæ subinde præfens & subitum periculum minatur tollendam, ut sunt: apoplexia, hæmoptysis, phrenitis, peripneumonia, angina, febris synocha, inflammatio & spasmodicus intestinorum dolor, non dari potest facilius, præsentius & efficacius remedium; neque minus hac multæ diuturnæ & dolorificæ passionis, ut rheumatismi, arthritides, phthisis, pathemata hypochondriaco-spasmodica, calculus, ischiaticum malum, si in corporibus copiam sanguinis alentibus ac viribus satis constantibus convenienti tempore & modo administretur, averti possunt quam felicissime.

22. Videmus etiam frequentissime, a nimia sanguinis copia, quæ minuendo solidorum elaterem, promptiorem alias ac liberiores sanguinis & humorum circulum reddit tardiores, salutares valde excretiones per transpirationem, per alvum, per urinam, item solennes & criticas sanguinis profusiones per uteri ac per ani venas fuisse suppressas. Neque tamen hoc loco, & hac occasione præterire & reticere possumus, quod nonnulli, nostris præsertim tempori-

bus, efficacissimo hoc remedio cum damno ægotantium sæpius abutantur, non considerantes, insigne esse differentiam inter plethoram ad vasa, quæ nimium distenta remorantur circulum sanguinis ut vires inde premantur; & inter eam, quæ a veteribus dicitur plethora ad vires, in qua sanguis ebulliens vasa nimium distendit & liberum circuitum impendit: revera autem inopia boni & sinceri sanguinis adest. Quo posteriori casu, nimix & repetitæ sanguinis detractiones plus utique vires exhaustiunt, stomachum infirmant, excretiones retardant & morbos sæpe insaniabiles reddunt; igitur hac ratione, optimo & maxime innocuo huic remedio temerarie pessima fama infertur.

23. Missa perquam utili hac materia, ad aliud genus remedii simplicissimi, quod vulgo vilis habetur pretii, cui tamen maximam & prorsus mirabilem ad conservandam vitam & medendum, inexhausta DEI bonitas addidit efficaciam, nos convertimus. Et hoc est ipsa aqua communis, quæ uti omnium animantium corporum præcipuum est elementum constitutivum, ita etiam summum medicamentum; cujus uberiori potu, juxta locum HIPPOCRATIS citatum ægotantium plures, sine medicorum ope convalescunt. Saluberrimum hujus autem in medicina usum, antequam paulo pressius prosequamur, præcipia & ingredientia illa, a quibus proxime ejus in corpus humanum pendet efficacia, paulo accuratius examinabimus.

24. Primum autem monendum esse ducimus, nos non omnem promiscue aquam, quia magna inter eam differentia occurrit, ad salutarem usum commendare, sed eam potissimum, quæ limpida, levis, pura est, non heterogeneis multis sive alienæ naturæ partibus e. g. terreis, salinis imprægnata sive ex fontibus sive fluviis vel ex pluviiis desumpta. In hac ipsa tria potissimum medicam considerationem promerentur. Primo, humidum quod præcipuum formale & essentialiale est hujus elementum.

tum. Dein, tenue illud spirituosum si-
ve potius æthereum, quod intime par-
tibus ejus immixtum hæret. Et deni-
que, ipsum frigidum principium. Ab
hisce utique singulis, magna & salutife-
ra in animale corpus virtus redundat.

25. Sine sufficienti enim aquei ele-
menti copia, nec vitam nec sanitatem
consistere, nec ullum morbum sanari
posse, iis plane qui interiora artis nostræ
haud leviter attigerunt perspicuum est.
Nam natura veterum, illa vitæ conser-
vatrix & morborum optima sanatrix,
nihil aliud est quam sanguinis & humo-
rum perennis progressus & circularis
motus, cujus beneficio, œconomix vi-
tali amica retinentur, quæ vero aliena
expelluntur; ut hac ratione, ab interi-
tu corruptibile corpus vindicetur. Quam
autem hic ipse in orbem abiens motus
per tenuissimum vasculosum animale
contextum corpus, sine sufficienti liqui-
do consistere nequeat, quam necessaria
& vitæ utilis sit liquidi copia, jam con-
stat planissime. Atque id etiam clarissi-
me evincit experimentum, quo constat,
in lacte humano quod non nisi chylus est,
vel in sanguine arterioso septem partes
aquei, & in sani hominis venoso, tres
partes ejus ad unam partem solidæ &
siccæ substantiæ contineri, quod si len-
to, calore humidi facta fuerit evapo-
ratio.

26. Unde manifestum evadit, liqui-
dum, si quis sanus persistere velit, lon-
gissime superare debere solidum quod in-
cibus est, ne humores convenienti ca-
rentes fluxilitate inspissescant, in mini-
mis vasculis secretoriis & excretoriis hæ-
reant atque subsistant; & hinc inde sa-
lutaribus evacuationibus suppressis, co-
pia sanguinis & seri impuri increfcens &
liberam humorum circulationem impe-
diens, diurnas & periculi haud expe-
res concitet passiones, cujus generis sunt:
morbus cachecticus, malum scorbuti-
cum, arthriticum, nephriticum,
neque minus hypochondriaca & hysteri-
ca pathemata, quibus quam maxime
obnoxii sunt ii homines & præsertim
mulieres, quæ parsiori utuntur potu &

desidi atque sedentariæ addictæ sunt vi-
tæ: cum e contrario, eos qui copiosum
tenuem & humidum visum, jussula
videlicet, cerevisias valde tenues, imo
ipsam aquam puram & frigidam in usu
habent, ac frequentius in his herbarum
temperatarum ex aqua calida utuntur,
motuque ac clamore simul corpus exer-
cent, ab omnibus fere morborum insul-
tibus, tutos ac immunes permanere ex-
perientia plane indubia edoceamur.

27. Equidem nos si quid judicare pos-
sumus, nullum, siue acutus siue chro-
nicus sit, morbum sine sufficienti & te-
nuis aqueo potu sanari posse, adeo ut
huic præcipua & medicinalis virtus ad-
scribi debeat, ingenue asserimus ac pro-
fitemur. Nunquam cura febris, siue sit
chronica intermittens, siue continua &
acuta, sine largo, satis aquæ, siue c li-
dæ siue frigidæ, vel cereviliarum ate-
nuum aut ptisanæ potu feliciter absolvi-
tur; modo debito tempore, ordine &
mensura subministretur. Nam sine hu-
midi copia, vehemens ille, qui carnem
& vires consumit mixturamque sangui-
nis temperatam destruit æstus, vix ac-
ne vix quidem sedari potest. Neque de-
ficiente hoc, stagnationes & obstructio-
nes, quæ maxime febrium causam con-
stituunt, solvi, neque exeretiones &
quidem cuticularem illam, qua potissi-
mum id quod febrem fovet & concitavit
expellitur, recte succedere posse, res
est in aprico posita. Quippe medicamen-
ta fere omnia, febrilibus compescendis
motibus a medicis dicata, ut diaphore-
tica, diuretica, incidentia, laxantia
& roborantia, nullius fere effectus sunt,
nisi ab humido copioso secudentur &
promoveantur.

28. Equis est, qui sine salutariorum
fontium siue aquarum mineralium frigi-
darum & thermalium usu, tutius, me-
lius & certius tollere, vel minimum
minuere ac levare chronicas & difficiles
passiones, quibus genus humanum sub-
inde afficitur & cruciatur, majora deni-
que mala avertere, vel quod præcipuum
est ab ejusmodi morbis, corpora ad eos
disposita, vindicare suis pharmacis spe-
cificis;

cificis & arcanis audeat sibi que persuasum habeat? Harum nimirum & summa virtus aliis remediis in affectibus debellandis longe superior, sanæ rationi, ductui & ordini naturæ non modo convenientissima est, sed & per tot secula firma est stabilita experientia, ut profecto derisui se dent, qui vel ex ignorantia, vel ex affectu, hanc a sapientissimo Numine, generi humano providentissime gratis concessam medicinam flocci faciunt vel plane contemptui habent.

29. Peropportuna nobis interea, hæc nostra, de aqua meditatio largitur occasionem, curiosam pariter ac utilem movendi quæstionem: utrum incomparabilis harum aquarum efficacia, eis quæ in visceribus terræ primario admiscuntur varii generis salibus & mineralibus, an aqueo potius elemento accepta referenda sit? Nos certe tuemur posteriorem sententiam, ita tamen, ut statuamus, ipsam aquam ab admixtis hisce rebus, quæ utique activæ indolis sunt, majorem vim poros intimius penetrandi, & obstructions referandi & excretionem promovendi acquirere, quia sine sufficienti vehiculo aqueo, parum admodum in dictis hæc præstare possunt morbis.

30. Alterum aquarum salutiferum ingrediens est ipsum elementum æreothereo-subtilissimum, quod intime ejus poris innatat & immersum est, quo aqua nulla, præsertim quæ recens ex fontibus depromitur, antequam calore ejus maxima pars effugiat, caret, ita tamen, ut major vel minor ipsis insit quantitas. Ab hoc elemento dependet aquarum levitas, subtilitas & medicinalis poros penetrans ac roborans virtus. Quod ipsum etiam subtile ac spirituosum principium, quo acidulæ tam calidæ quam frigidæ copioso instructæ sunt, multum harum aquarum medicam virtutem adjuvat. Et quo magis aqua foeta hoc est elemento, quod maxime ex levitate & prompta evaporatione, nec non ex ingenti bullularum copia in vacuo profusientium cognoscitur, eo salubrior est æstimanda, eoque aptior usibus ceco-

nomicis, in coquendis cibis, in extrahendis vegetabilium, radicum, herbarum per infusionem viribus evadit. Ad quod hoc notatum volumus: aquam, quo diutius coquatur, eo minus aptam esse ad extrahendam gratam & sapidam ex herba Thee, vel fabis Coffee substantiam; & hinc statim post primam ebullitionem, optime in hunc finem adhiberi.

31. Afferuimus, in ipso frigore aquæ limpidæ & puræ insignem ad medicum usum residere virtutem. Veteres medicorum HIPPOCRATES, CELSUS, GALENUS, RASES, potionem aquæ frigidæ plurimis & gravibus in morbis, ut sunt ardentes & cholericæ febres, magnæ infirmitates ventriculi & intestinorum, dolorificæ, flatulentæ, item quæ ex partium nervosarum resolutione & infirmitate oriuntur passionibus, ut paralytes, catarrhi, rheumatismi, frequentissimo in usu habuerunt & laudabilem ejus in hisce morbis effectum prædixerunt, id quod ex eorum quæ posteritati reliquerunt monumentis abunde licet animadvertere.

32. Inter plurima vero quæ extant loca, perpauca saltim huc adducere placeat. CELSUS lib. I. cap. 8. iis, qui tarde concoquunt, & quorum ideo præcordia instantur ac qui propter ardorem aliquem, noctu sitire consueverunt, antequam quiescant, duos vel tres cyathos frigidæ per tenuem fistulam bibendo, suadet. Et si meam ipsius experientiam interponere integrum est, ex imbecillitate ventriculi & intestinorum laborantibus, qui præcordiorum anxietates cum phlogosi & lassitudine, sanguinisque ebullitiones cum pulsu celeri & difficili respiratione fuerunt passi, ante lecti introitum, solam aquam frigidam optimæ notæ paulatim assumendam sæpius optimo cum successu suavi. CELSUS in præfat. meminit medici cuiusdam CASSII, qui febricitanti cuidam & magna siti affecto aquam frigidam porrexit, qua protinus eam sedavit ac somno & sudore discessit. Et HIPPOCRATES lib. Epid. VI. Sect. 4. ad refrigerandam calidam naturam, conferre dicit aque potum & quietem. Neque

Neque minus laudatus jam CELSUS, lib. I. cap. 2. iis qui ex prava concoctione cecidum sine præcordiorum dolore ructant, ex intervallo aquam frigidam bibere & se continere commendat. GALENUS ad ardorem in febribus temperandam præbuit aquam frigidissimam ad satietatem; qui idem in colica quoque biliola ejus usum non satis dilaudare potest.

33. Ceterum, illud certissimum est, quod hydropotæ longe melius valeant & maxime ab articularibus doloribus immunes degant, quam qui cerevisiis, vino & potibus inebriantibus utuntur. Namque meo ipsius testimonio, si quis dubitaret, confirmare possum, me ex aqua puræ ac frigida usu & potu, valde tamen cauto & circumspexto, per aliquot annorum spatium, in levandis & sanandis obstinatis affectionibus, quæ vix ullo remedio cedebant, longæ præstantiorem vidisse effectum, quam ex aqua calida sive simplici, sive in infuso usurpata; quemadmodum id superioribus annis habita dissertatione. *de potus frigidi salubritate*, fusius ostendi ac demonstravi, varia quoque perutilia quæ hic merito conferri merentur monita adjiciens.

34. Quemadmodum vero experientia, quæ optima veritatis medicæ est parens, habemus confirmatum, eos, qui supra modum & quotidie fere potibus spirituosis indulgent, capitis & artuum doloribus, rheumatismi, calculo, catarrho suffocativo & maxime effrenibus hæmorrhagiis esse obnoxios: ita, qui ab iis potibus abstinentes tenues portiones ipsamque frigidam aquam, vel vinum cum multa aqua dilutum in quotidiano usu habent, a vehementibus hisce malis immunes persistere, identidem observatione constat certissima. Possem omnino hujus asserti veritatem pluribus exemplis ac testimoniis confirmare, si instituti & brevitatis ratio id permetteret; at cum plane constet, me superioribus annis, ob ingentem & multiplicem in præservando & morbis oppugnandis utilitatem, aquam tanquam universalem medicinam, in peculiari

dissertatione, non ita pridem Parisiis Gallico sermone reddita, quæ ab iis qui medicam praxin intendunt atque intelligunt legi potest, plurimum commendasse, huic labori merito supersecedo.

35. Equidem omne frigidum naturæ humanæ, quæ temperato semper gaudet calido, ac humores valde fluxiles & tenues, motibus vitalibus aptos desiderat, nervosque pariter ac membranosas partes solidis, testimonio ipsius HIPPOCRATIS, valde alienum & inimicum habetur; neque ullum fugit, quam subita & gravia imo funesta a largiori potus frigidi haustu subinde fuerint damna oborta: hæc tamen omnia, de imprudenti & inconsulto frigidorum usu intelligenda sunt; nullum enim, ut inter omnes constat, heroicum, nullum forte & magnæ in medendo efficaciam remedium est, quo non possimus in perniciem corporis humani abuti. Calidum ipso teste HIPPOCRATE *Sec. V. aph. 16.* naturæ humanæ alias admodum amicum, carniū laxationem, nervorum infirmitatem, mentis stuporem, hæmorrhagias, lipothymias quæ ejus sunt naturæ, ut mortis consecutionem afferant, iis qui eo diu multumque utuntur, inducit. Nam & calido & frigido sua juvandi & nocendi virtus constat, calidum videlicet tenues & fluxiles servat humores, partes duras & tensas emollit & laxat atque salutares movet excretionem; sed ubi jam æstus nimius adest in corpore & omnia in motu sunt ac fluxilitate, vires soluit & dissipat, vimque solidorum elasticam & systolicam vitalem subtrahendo valde nocet.

36. E contrario, frigus solidis partibus, ubi ab excessivo æstu & humido earum vis elastica systolica, quæ regit maxime fluida & eorum motibus salutariibus præest, nimium relaxata & soluta est, elaterem, tonum ac robur restituit, intestinumque præcalidum sanguinis motum & orgasmum temperat, circumspexto nimirum, tempestivo & moderato ipsius usu; qui ubi negligitur, & vel solidis nervosisque partibus rigore & spasmo affectis, vel subito & in nimis
 larga

larga quantitate corpori æstuanti ac sudore diffuenti ingeritur, incrassando humores, eosque circulationi per minima vasorum ineptos reddendo, frigidum utique perniciosissimum est.

37. Denique, iis rebus, quæ non procul quærendæ & quasi nobis domesticæ magna tamen virtute medicinali instructæ sunt, balnea quoque ipse HIPPOCRATES accenset, quorum virtus identidem ab elemento aqueo, eoque vel frigido vel calido unice venit derivanda. Afficiunt hæc vero quam maxime integumenta corporis, cutim, & qui ei subserviunt musculos, tendines, vasa ac nervos; si in iusta temperie non sunt constituta, sed præter naturam nimis relaxata vel constricta: utroque enim vitio si laborant, mox totum corpus propter moruum nexum & conspirationem partium inde male afficitur, etenim internis partibus præter naturam se habentibus, ut videre licet in febribus, convulsionibus, affectibus spasmodicis, etiam externas partes & ipsam cutem ceu valde nervosam & sensilem in consensum capi conspiciamus; unde non modo laborantibus externis, sed etiam internis partibus succurri posse balneis, ratio ac naturæ ductus suadet & experientia confirmat.

38. Miræ & fere ineffabiles sunt utilitates, quas balnea, quibus vel inferiorum partium, ut pediluvia temperata, vel superiorum, nimirum capitiluvia, ex aqua tantum dulci parata, accensemus, in doloribus, spasmis, contracturis, omnibusve partibus frigore & rigiditate affectis recte usurpata præstant. Adeoque quam insignes & eximias vires in morbis internis gravioribus & diuturnitate molestissimis, ut sunt affectio hypochondriaca, hysterica, colica, calculosa, in deliriis quoque, mania & melancholia mitigandis ac curandis, balnea temperate calida exerant, iis, qui praxin exercent & intelligunt optime cognitum & perspectum est. Quam materiam, cum fusius olim persecutus fuerim in dissertatione de usu balnearum ex aqua dulci, lectorem eo remitto.

39. Præter balnea calida vero etiam frigida peculiarem plane in medendo promittunt efficaciam. Romanam pariter ac alias gentes balneis olim frigidis, non tam delectationis & munditiæ quam sanitatis causa utas fuisse constat: quod remedium in Anglia retentum fuisse, Buxtoniensia, quæ maximè in sanandis morbis efficaciam perhibentur, inprimis testantur, qua de re certe doctissimi Angli FLOYERI tractatus de usu balnearum evolvi meretur. Profunt autem quam maxime in affectibus paralyticis, inque malo hypochondriaco, hysterico, ubi ventriculi & intestinorum tonus solutus est, in malo ischiatico, rheumatismis, artuum & capitis doloribus, huiusque generis similibus. Neque exempla desunt melancholicorum pariter ac maniacorum balneo frigido curatorum, quale de mania eurate Clar. MICHELOTTUS in M. N. C. vol. I. obs. 102. pag. 191. refert.

40. Suffragatur nostræ quoque sententiæ hoc in genere antiquitas. Nam lib. II. cap. 5. CELSUS inquit: Neque his solis, quos capitis imbecillitas torquet; usus aque frigide prodest, sed iis etiam, quos assidue lippitudines, gravedines, destillationes, tonsillæque male habent; his autem non caput tantum quotidie persunderendum, sed os quoque multa frigida aqua fovendum est. Præcipueque omnibus, quibus hoc utile auxilium est, utendum est ubi gravius eorum austeri reddiderunt. Neque prætermittendus ex eodem Auctore alius de hac materia illustis locus, qui extans lib. IV. cap. 5. hic est: vulgatissimum pessimumque stomachi vitium est resolutio, id est, cum cibi non tenax est, soletque desinere ali corpus ac sic tabe consumi. Huic generi inutilissimum balneum est. Lectiones, exercitationesque superioris partis necessaria; & perfundi frigida atque in eadem natare, cunabulis ejusdem subijcere etiam stomachum ipsum, & magis etiam a scapulis, id quod contra stomachum est. Consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum Sybruniarumque sunt, salutare est. Quo loco aperte CELSUS

proficitur, balneum calidum minime prodesse, ubi stomachi vis concoctrix fracta ac debilitata est, quam potius frigidum egregie excitat atque erigit.

41. Paucis ut dicam meam sententiam: exerit frigidum balneum quam maxime virtutem suam, tonicam & elasticam vim motricem partium solidarum, praesertim externarum, etiam ipsius stomachi atque intestinorum penitus solutam vel relaxatam restituendo, ut majori vi ac robore fluida regi & propelli per canales possint, inprimis ubi eorum infirmitas ex nimia humiditate vel excessivo calore, qui soluit tonum, oborta fuerit. Certe notatu digna sunt quae hanc in rem scribit HIPPOCRATES de humid. usu §. 6. item lib. II. de dieta §. 35. calido balneo corpus magis perfrigeratur, post frigidum potius concalescit. Sed hæc satis de hac materia. Possemus adhuc plura, ex ipsius HIPPOCRATIS supra citato loco, de quietis, de somni, & præter hæc de lactis & ejus feri, de jusculeorum quoque medicamentorum mira in medendo efficacia adducere, si uberiores harum rerum evolutionem & disquisitionem, temporis pariter ac brevitatis studium permitteret.

DISSERTATIO VIII.

DE MIRABILI LACTIS ASININI IN MEDENDO USU.

§. I.

Remedia simpliciora, parabiliora & velut domestica, cum in pertanandis, tum tempellive præcindendis, variis morborum generibus, omnia sic dicta composita, artificiose concinnata & concentrata pharmaca, non modo securitate, sed & virtute ac efficacia, longe multumque antecellere: nemo facile rectius intelligit, quam qui in artis salutaris exercitio diu cum cura versatus est. Sane, si præclara antiquissimorum medicorum monumenta evol-

vimus & curatius excutimus, eosdem medicaminibus simplicissimis & paratu facillimis, naturæ amicis & ita dictis diæteticis, magis alimentis, quam medicamenti vires obtinentibus, plus detulisse & re ipsa præstitisse, omninoprehendimus, quam recentioris ævi chymiatræ, chymico igne excoctis, activioribus pharmacis & pretiosis arcanis proficiunt. Hæc enim, nisi summa adhibita cautione & prudentia administrantur, magis ad nocendum, quam ad juvandum, parata sunt atque disposita: eamque ob causam merito valde incutenda, & domesticis minus ancipitibus longe sunt postponenda.

2. Constat quidem subtiliori chymiae laus sua & haud translatitia commendatio, ad perscrutandas maxime rerum naturalium mixtiones ac vires; laudanda quoque in eo est quorundam chymiatrorum contentio, quod paucis guttulis & exigua mole ægrotantium fastidia levare annisi sunt: sed profecto, quum penitus ferme rejectis diffusioribus & sic dictis Galenicis medicamentorum formulis, ipsisque diæteticis, a veteribus tantopere laudatis præsidiiis, neglectui datis, medicamenta ex chymia perita, in avertendis & debellandis morbis, nimium in usum vocarunt; factum utique est, ut praxis medica nostra ætate, longe periculosior sit veteri, funestisque plurimis exemplis subinde infametur. Ego vero hanc semper animo imbibi sententiam: ad felicem & auspiciatum in arte salutari finem obtinendum, necessarium esse, ut theoria cum praxi, veteres cum recentioribus, remedia Galenica & domestica cum chymicis perpetuo conjungantur. Quippe, longa demum & multiplici experientia reperi & annotavi, remedia, quæ & alimentis, & medicamenti vi instructa sunt, tanquam affinia & blanda corpori nostro, in morbis curandis & præcavendis, non modo securissima esse, sed etiam efficacissima. Et horum usum ac genuinum adhibendi modum, ex veterum monumentis, longe melius, quam ex recentiorum libris hauriri posse & ad-

disci,

disci, identidem iis, quibus antiqua non sordent, apprimè cognitum est.

3. Præclaro inprimis & luculento huius rei exemplo est lac asinum, quod, licet a prisca medicorum mirifice laudatum, & in expugnanda gravissimorum morborum contumacia utilissimum deprehensum fuerit; plurimis tamen ex recentioribus, etiam magni alias nominis medicis, præstantissimæ hæc dotes latent, eamque ob causam, exoptatum hoc sanitatis præsidium, vel parcius in usum medicum traxerunt, vel eodem uti plane non ausi sunt. Nos itaque & solida ratione ducti & multiplici experientia edocti, præsentis specimine nobilissimum lactis asinini usum ejusque virtutes plane mirandas, velut ex ignorantia tenebris iterum in lucem proferre & ad pristinum splendorem postliminio quasi revocare, apud animum constituimus.

4. Prius vero, quam ad institutum nostrum exsequendum paulo propius accedamus; e re visum fuit, ostendere in genere, quod omne lac alimentum sit maxime medicamentorum, sive, quod eidem, præter eximiam nutrientem facultatem, singularis & admiranda plane virtus insit medicinalis, ob quam merito, nec sine gravi ratione, ad medicos usus commendari queat. Et nutritivam quidem lactis efficaciam, eo minus ulli dubiam fore credo, quo magis inter omnes, vel proprio cuiusvis exemplo, constat, lac corporis nostri alimoniam, si quid aliud, convenientissimum esse & quam maxime accommodatum. Etenim foetus, uteri ergastulo adhuc inclusus, lacte, in secundinarum compage elaborato, nutritur & augefcit. In lucem deinde editus, lactis beneficio firmitatem nanciscitur, ad perfectionem sensim deducitur, omnesque ejus internæ partes tantum roboris inde sortiantur, ut alimenta assumpta subigere, digerere & in lacteum succum, chylum scilicet, convertere possint. Ac denique quilibet homo, quousque vita fruatur, chylo, ex alimentis digestis & solutis extracto, qui non nisi lac est, nu-

trimentum accipit & vigescit. Quinimo lac est, quod non modo sanguinis, sed & omnium quæ vitam fovent ac sustentant liquidorum, pabulum & materiam suggerit.

5. Quemadmodum igitur lac in alimentorum classe principem obtinere locum, certum ac manifestum est: ita non minus primas in remedium censu meretur. Quod, licet non adeo omnibus cognitum sit atque perspectum: facili tamen negotio probari potest ac demonstrari. Ut enim ab experientia, optima rerum magistra, omnibusque subtilissimis ratiocinationum speculationibus superiori, ordiamur: nemini certe, vel levi brachio in artis medicæ cultura versato, obscurum esse poterit, lac, omnium propemodum animantium, excellentem & prodigiosam fere, adversus potentissima, corrosiva maxime & funestis exemplis penitus infamata, tam ex mineralium, quam animalium & vegetabilium sic dicto regno, petita venena contemperanda, ceteranda & infringenda, vim possidere: quæ tanta est, ut quilibet toxico infectus, lactis tempestive, convenienti tempore, modo & quantitate hausti usu, præsentaneum interitum effugere & omni periculo eripi possit; eamque ob causam merito dubitandum sit, an, præter lacteum humorem, tam promptum tamque excellens antidotum, in universa rerum natura deprehendatur & æquali facultate splendescat. Et hanc certissimam lactis adversus venenorum noxam virtutem, dudum jam veteres & primi medicinæ & materiæ medicæ auctores perspexerunt & prodiderunt. Inprimis DIOSCORIDES, antiquissimus medicinalis materiæ scriptor, GALENO teste, nulli secundus, lib. II. de mat. med. c. 77. ita differit: *Lac autem, recentiam, efficax est contra rosiones & inflammationes, a medicamentis exitiabilibus factas, uti a cantharide, pityocampa, salamandra aut eupreste, auripigmento, dorycnio, aconito aut ephemero.* Ad quod etiam PLINIUS *hist. natur. lib. XXVIII. sect. 21. & 33.* totidem fere verbis testatur.

4. Si morbos ipsos dispicimus, amplissimus pariter lactis in iis est usus & incomparabilis utilitas, quam unanimi suffragio, testimoniis & exemplis luculenter adstruunt, cum priscis medicorum HIPPOCRATE, GALENO, CELSO & ARABIBUS, neotericorum quidam. Patebit hoc uberius in sequentibus nobilissimo lactis asinini exemplo; in praesentiarum autem suffecerit allegasse MARTIANUM, *Comment. in Hippocr. lib. I. de morb. mul. p. m. 205.* perhibentem: antiquitus lac fuisse veluti sacram anchoram & omnium remedium caput; ita ut vix ullus morbus esset, in quo lac non administraretur. Eandem quoque in rem pulchre non minus quam ex vero JO. JAC. WEPFERUS, probatissimus auctor & gloriæ Helvetiorum medicorum quam maxime exornans, in epistola ad Verzascham scribit: certe, divini aliquid in lacte latet. Antehac nunquam credidisset, nisi id sensibus comperiissem. Vidi his meis oculis, quasi novos homines inde factos fuisse. Nam legitimo ejus usu, habitum firmiorem, colorem nitidiorem & vires robustiores plurimi acquisiverunt.

7. Utut autem in genere lacti animalium, quæ in usum maxime economicum cedunt, ut bubulo, ovillo & caprillo eximia medicamentosa facultas inest: attamen asininum lac, PLINIO l. c. sect. 33. teste, omnium est efficacissimum, & virtute reliquas lactis species in medendo longe exsuperat, ita prorsus, ut neque tam securum, neque praestantia & efficacia tam excellens remedium, ullibi sit reperiendum. Hoc enim opportuno tempore, debita quantitate & convenienti cum regimine exhibitum, phthisicis, hecticis, marasmo & febrilibus lentis tabescentibus, tussis chronica & atrophica scorbutica laborantibus, hypochondriaco & hysterico malo affectis, spasticis paræmatibus detentis, viscerum exulcerationi & morbis ab erosione salino-acri proficiscentibus implicitis, summo auxilio est atque praesidio. Quare dignum omnino mihi visum fuit hoc potissimum lactis genus,

quod præ ceteris eligerem, meditationi subjicerem, cujus vires eruere, utilitatem demonstrare ac testimoniis & exemplis confirmare.

8. Cur vero asininum lac, aliorum animalium lacti in medendo sit præferendum, primo omnium ratio erit reddenda. Quo ut eo facilius & felicius defungar, supponenda prius & statumina erunt nonnulla, de lactis mixtione ejusque ingredientibus, tanquam operationum fontibus. Videlicet, res vulgo notissima est: omne lac ex diversa eaque triplici substantia, quarum quælibet discrepantem facultatem & proprias vires obtinet, conflatum esse. Prima est fluida portio, quæ feri nomine effertur. Altera est oleosa, pinguis, quæ in supernatante cremore sese concipiendam præbet, & ex qua butyrum elaboratur. Tertia est crassior, terreæ & mucilaginosæ texturæ, ex qua caseus coagulatur & conficitur. Serum, sive aquea portio, reliquas omnes quantitate superat, ita, ut præ differentia lactis, nonnunquam octo vel decem fluidi partes, & una tantum solidi, in eo contineantur. Butyrosa, oleosa, pinguis materia, levissima est & parvissima, naturæ inflammabilis. Et caseosa denique indolis est fixioris & gravioris, quæ ab acido facile densatur, in casei speciem coit fundumque petit.

9. A triplici hac & differenti lac constituentium ingredientium natura ac indole, omnis omnino lactis, in quibusvis morbis, tam arcendis, quam debellandis, virtus repetenda est ac derivanda. Etenim quodcumque lac tenue est ac liquidum multumque feri alit, illud & humectandi, & diluendi, & abstergendi, & laxandi facultate præ reliquis commendabile est. Vicissim, quod gravius est, multumque caseosæ, crassioris materię fovet, incrassandi, conspiciendi, adeoque rupta vasa consolidandi efficaciam maxime splendet. Id autem, quod multum cremoris butyrosi, nec non largum caseosæ substantiæ apparatus cõplectitur, emolliendi, demulcendi, inviscandi & nutriendi facultate conspicuum est.

Jama

Jam si diversas & quæ communioris ac recepti usus sunt lactis species lustramus: humanum omnium dulcissimum, tene-rioris craseos substantiæque præpinguis est, quare eximie nutrit ac naturæ hu-manæ maxime est accommodatum. Bu-bulum pinguis est, multumque etiam terrei & minus feri habet, ideoque mi-nor in eo vis abstergendi est, tanto au-tem major leniendi, temperandi & nu-triendi. Ovillum omnium erassissimum & caseosa terrestri mucilaginoso materia foetum est: unde, teste HIPPOCRA-TE, minus detergit, conglutinandi autem vasa lasa & ab humorum acrimo-nia erosa, sive sanguinea, sive lymphati-ca, utilitate excellit. Caprillum par-cius sero imbutum & crassioris, tantisper consistentiæ & adstringentis naturæ est, minus butyri largitur, meliorem tamen adhuc bubulo, absterforiam, facultatem obtrinet.

10. Hæc autem diversa in lacte ingre-dientium proportio, & inde dependens quoad operationem & usum differentia, non tam pabulo, quo vescuntur ani-mantia, de quo inferius latius agemus, quam potius diversæ corporum, quæ lac præbent, texturæ & conformationi tri-buenda est. Etenim licet singula anima-lia lactaria eodem tempore, eodem mo-do eodemque alimento nutrantur; non tamen unius ejusdemque indolis lac fun-dunt, sed quodlibet proprium & pecu-liare concedit. Id quod luculento utique est documento, pabuli materiam & na-turam, ad lac conficiendum non solum sufficere, sed diversam animantium na-turam, quæ non nisi a dissidente fluido-rum, sanguinis nempe & reliquorum humorum varia crasi, mixtione & tex-tura, nec non solidorum, maxime glandularum mammariarum, quæ e mi-nimis vasculis conflata sunt, fabrica, structura & constitutione petenda est, concurrere maximumque conferre mo-mentum.

11. Jam si medicamentosam asinini lactis facultatem ejusque indolem sigil-latim perquirimus, istud multis pecu-liaribus splendere dotibus deprehendi-

mus, quæ id singulari quadam & emi-nente salubritatis nota insigniunt. Ni-mirum ea asinini lactis propria laus est, quod præ reliquis tenue, aquosum sit & seroso humore abundet: id quod dudum jam cum ARISTOTELE lib. III. *hist. anim. cap. 20.* animadvertit GALE-NUS, qui lib. X. *de simpl. facult.* nec non lib. VI. *de sanit.* lac asininum vocat *λεταρομαγεύτωρ*, tenuissimarum partium. Quare, quum in confesso sit, plerosque morborum origines ducere ex humorum tenacitate & spissitudine, qui, dum ægrius per minima vasculorum, e qui-bus præcipua emunctoria & colatoria glandularum organa coagmentata sunt, transeunt, his in angustiis subsistunt eas-demque infarciunt, & sic obstructions gignunt: in proclivi est judicare, lactis asinini, serosa & fluida materia largiter scatentis, ad referenda obstructorum re-pagula, spissiores & viscidos in corpore succos attenuandos, fluxiles reddendos & in motum redigendos, usum esse sa-luberrimum. Similiter, quum in pro-patulo sit, per multas ægritudinum acri, falsæ & vellicanti humorum constitutio-ni ortum debere; non minus luculenter patet, lac asininum, multo sero & hu-mido dilutum, huic diluendæ, tempe-randæ ac obtundendæ apprimere ex usu esse: licet non negandam sit, quod in exsequenda saluberrima hac efficacia, oleosum ac dulce simul succurrat ele-mentum, quod intersertas salinas acies involvit & cicurat, quo sic attemperati crudi & male cocti succi, accedente li-beralioris feri vehiculo, prompte per va-forum, excernentium, emissaria, elimi-nentur.

12. Altera, qua lac asininum dota-tum est, prærogativa, in eo constituen-da & querenda est, quod parum caseo-sæ & crassioris substantiæ alar. Etenim octo primum lactis asinini uncias carbo-nibus vivis in patina ampliori imposui-mus, & post omnimodam feri exhalationem, vix sex drachmas materiæ al-bescentis dulcis collegimus. Cepimus; deinde ejusdem lactis libram medicam, quæ duodecim uncias æquat, & in vase claus-

clauso, ad dimidias repleto, ut coagularetur seposuimus. Elapso triduo, ad fundum secessit candidissimum ac tenue coagulum, quod colatu per chartam bibulam a sero liberatum & penitus postea exsiccatum, pondere vix ad drachmas duas accessit, reliqua substantiæ solidioris parte, partim una cum sero per cribrum transeunte, partim filtri vasorumque parietibus firmius agglutinata ipsaque sub operatione dispareunte. Contra vero idem vaccini lactis pondus, eodem modo tractatum, in longe crassius & ponderosius coagulum densabatur, quod transmissio per filtrum liquido, insolatum & ad lancem expensum, decem drachmarum gravitatem exhibuit. Quo manifestatur, perexiguum, comparatione cum aliis lactis generibus facta, esse caseosæ crassioris substantiæ in lacte asinino apparatus, eoque ipsi peculiariter commendationem accedere. Quippe facilius ad extremas venarum angustias pertingit, succos vitales intimius perluit, lentos humores citius eliquat, inertes & impios attenuat, solutosque promptius evertit.

13. Accedit tertio, & eminentius salubrem lactis asinini facultatem conspectius arguit: quod ipsa caseosa, quam complectitur substantia, longe tenerima sit, neque in crassum ac firmum coagulum abeat. Calescimus hunc in finem asinum lac, & asperso acido, ut spissitudinem contraheret expectavimus; sed præter flocculos paucos, tenues & sparsim sero innatantes, nihil in conspectum venit: quum contra bubulum lac, admixto acido, illico in offas densetur, quæ firmius concrescentes ob pondus fundo adhærescunt. Jam vero in cura, quæ lactis ope adornatur, nihil æque noxium ac perniciosum est, quam si hoc in ventriculo coagulum contrahit, eamque ob causam, ut hoc avertatur, primaria medentis est intentio. Gravissima enim, quæ factam lactis in ventriculo coagulationem subsequuntur, sunt damna, & a probatissimis auctoribus passim observata & annotata. Quare liquido patescit, longe salubrius &

medico usui multo magis accommodatum esse illud lac, quod difficulter coit, vel tenerum tantum & exiguum spissamentum dimittit, cuius generis potissimum est, de quo jam agimus, asinum.

14. Quam modo in asinino lacte laudavimus teneritudinem & serosi humoris copiam; huic dos quarta eaque electissima proxime adjungenda est, quam exquisita dulcedo ipsi conciliat, & quæ tanta est, ut omnes lactis species, solo humano extepto, superet, eamque ob causam delicatissimum saccharum, seu potius manniforme magma, artificiose longe melius & copiosius ex eo elici possit. Suscepimus experimentum, & duodecim lactis asinini, Junio mense emulsi, uncias, leni igne incoximus, ac primum unciam concreti crassamenti, admodum dulcis, obtinuimus. Huic affudimus rursus in vitro conservali aquæ pluvialis libram medicam, quæ crebriori agitatione dissolutum prope modum est concrementum totum, relicto tantum parco in fundo sedimento. Supernatans liquamen per chartam imporeticam trajecimus & exhalationi commisimus, eaque spissamenti melliformis, saporis mirum dulcis & coloris albi, unciam dimidiam impetravimus. Quum igitur asinum lac liberalius sal dulce intus reconditum habeat: omnino non dubitandum videtur, quin ab eo eximiam quandam medendi facultatem accipiat, quæ non expectari potest ab aliis lactis speciebus. Melleum enim hoc sal, acrimoniæ humorum, tam acidorum, quam biliosorum, contemperandæ, obtundendæ & cicurandæ egregie inservit, simulque fibras intestinales blande irritando, alvum officii admonet eamque subducit. Unde recte HIPPOCRATES *lib. II. de diat.* auctor est: quod lac asinum magis per alvum secedat, quam ullum aliud. Et idem gravissimus auctor, *lib. de nat. mulier.* in perorando uterino fluxu albo, primum per inferiora lactis asinini potu purgationem absolvit, & post hanc lactis bubuli usum suadet.

15. Ex his igitur, quæ hætenus fufius de nobiliffimis lactis afinini dotibus & prærogativis differuimus, intelligentium iudicio luculenter patebit: incomparabilem prorfus ipfi inefle facultatem, ad perfanandos quamplurimos morbos, quos ut ordine jam enumeremus, ipfumque ufum quoad fpecialiora exponamus, inftituti ratio poftulat. Quod fi vero morborum cenfum, quibus afininum lac dicatum & accommodum eft, inimus, inter præcipuas præftantiffimi huius remedii laudes, primo merito connumerandum eft loco: quod phthificis & tabe confumtis, hoc certius ac utilius, neque excogitari, neque fuaderi poffit, remedium. Antiquiffimus certe his in morbis lactis eft ufus, quem præfæ medicorum fcholæ, Cnidia æque ac Coa, propugnarunt, donec ex hac prodiret HIPPOCRATES & illuftrius hunc affereret ac ftabiliret, cujus auctoritatem ii, quos poftera ætas tulit, unanimi fuffragio fequuti funt. Inprimis GALENUS multus eft in commendando lactis ad phthifin ufus, & *lib.V. meth. med. cap. 12.* mentionem inijcit loci, quem vocat Stabias, aeris bonitate, pecudum pabulo & lactis ibi emulfi falubritate celeberrimi, in quem frequentiffime confluerit, ad fanitatem recuperandam elumbis phthificorum cohors. Quinimo ARETÆUS tantum lacti in graviffimo hoc morbo tribuit, ut *lib. VII. de morb. chron.* non dubitaverit afferere, phthificos, fi multum lactis potent, nullo alio egere auxilio.

16. Quamvis vero omne lac phthificis & tabidis faluberrima eaque optima fit medicina: afininum tamen reliquis omnibus palmam præripit, dum ejus ufus cunctis indicationibus, quæ ad phthifin curandam requiruntur, pleniffime fatisfacit. Quod fi enim caufam & originem phthifis pulmonalis paulo curatius scrutamur; utique ab infarctu & obftructione vasculorum, ex quibus pulmonum compages maxime contexta eft, eadem arceffenda erit. Unde appofite non minus, quam mechanice, HIPPOCRATES *lib. de internis affe-*

ctionibus cap. IV. phthifici mali generationem hifce delineat verbis: *Quum pulmo sanguinem in fe ipsum traxerit, aut pituitam falfam, & non rursus dimiferit, fed in ipfo coacta & compaeta fuerint, ab his tubercula fiunt in pulmo. ne & suppurantur, ab initio & per totum morbum tuffis acuta ficca obtinet, & rigor, & febris, & dolor in pectore & in dorso incumbit, aliquando etiam in latere & erecta cervice fpiratio vehemens incidit, deinde corrumpit pus & multum expuit.* Solemne quidem fuit veteribus, lactis curam in phthifi ita adornare ac præfcribere: ut afinino nonnunquam præmitterent, nonnunquam fubjungerent, pro varia cujufvis intentione, aliud lactis genus. Sic HIPPOCRATES primo fuadet purgationem cum lacte afinino cocto, vel etiam equinum lac excolatum, quod valde perfimile eft afinino, quotidie mane ad tres heminas hauriendum: pofttea vero, lac vaccinum, aut caprillum, ufurpandum commendat. Et PROSPER ALPINUS, *de medic. meth. lib. VIII. cap. 7.* in exulceratione pulmonum & inde facta tabe, primo lactis muliebris, deinde afinini, & tandem caprilli ufum, plurimum laudat. Nos autem, folum lac afininum ad truculentum hunc morbum abigendum fufficere, & ratione, & experientia confirmari, afferimus. Quippe hoc, ad amurcam mucidam in tubulis pulmonum obharefcentem abftergendam, diffolvendam, propter fal dulce dererfivum quo pollet, nihil eft aptius nihilque magis accommodatum. Vires præterea dejectas egregie inftaurat, calorem inteftinum temperat, vacuata membra replet omniaque excretoria aperta fervat. Neque tamen penitus inficiamus, obftructionibus vasorum pulmonalium fublatis, ad cavitatem, quæ ab erosione & ulcere fit, replendam, & consolidandam, lac vaccinum, vel caprillum, ob copiam mucidæ terrea, qua refertum eft fubftantiæ, optimo cum fructu addi poffe atque fubftitui.

17. Si nostram licet interponere expectantiam, in proclivi foret, plurima recensere exempla, phthisicorum, qui contumaci tussi, febre, puris & materie viscidæ copiosa ex pectore reiectione & incredibili corporis contabescencia afflicti, omnibus aliis fere frustra datis, tandem ex consilio meo, solo lactis asinini, vel etiam vaccini, cum, veletiam sine infuso theiformi, exhibiti, longius extracto usu, perfecte sanitati redditi fuerunt. Sed missis aliis, recentissimum tantum & quod animo nostro adhuc obversatur interferemus. Vir quidam, triginta circiter annorum, prava victus ratione, inprimis spirituum ingurgitatione, nec non affectuum intemperantia, primum in hæmoptysin incidit, qua curata, quum antiquum obtineret, febrem nactus est prima facie catarrhalem, sed progressu vires sumentem & ægrum diu noctuque assidentem. Accessit continuus & copiosus purulentæ & viscidæ materie scretus, cum extremo virium lapsu & summa corporis contabescencia, ut ossa circumferre non posset & morti ab omnibus destinaretur. Nihilominus, quum per trium ferme mensium decursum gravissime decubisset, ineunte vere, præter omnem, nostram etiam opinionem, lacte caprillo, mane calide sumto, postquam pulveribus leniter aperientibus salino-abstersivis & nitrosis, infarctui & calori hæctico occurrisset, adspirante Deo convaluit.

18. Monendum tamen est, quod, licet lac præstantissimum inter omnia in phthisi curanda remedium sit, & iusto tempore ac convenienter datum, non facile usu suo destituatur; non tamen omnis omnino phthisis eodem persanari possit, sed principiis maxime obstandum, hoc & tum subsidium in usum esse trahendum, quando ulcera non adeo callosa sunt, si cavitas & erosio non profundior & amplior, neque febris continua, sine ulla intermissione vel remissione, urget. Recte enim CELSUS lib. III. cap. 22. tradit: Si vera phthisis est, inter initia protinus occurrere neces-

sarium est: neque enim facile hic morbus, quum inveteraverit, evincitur. Inter initia vero, subjicit, sicut in omnibus longis difficilibusque febriculis, lac recte dari potest. Et ALPINUS l.c. considerate monet, lactis potionem continuatam sanare posse phthisicos in principio, antequam ulcera augeantur & callosa evadant.

19. Porro, quum hæmoptysis, difficilis spiratio, tabes & febricula, ab eadem causa, nempe obstructione vasorum pulmonalium & inde obortis tuberculis, quæ malo consummato in scirrhus & exulcerationes cancras abeunt, & individui plerumque phthisicos pulmonalis comites sunt, originem ducant: his etiam malis nullum aliud & præstantius, quam usus lactis asinini, opponi potest præsidium, quod etiam ab antiquis & peritissimis medicis magnopere semper fuit laudatum & commendatum. Meretur huc adduci insignis ex TRALLIANO locus, lib. VII p. 309. dum ait: quod si corpus totum alimentum non sentiens contabescere manifesto inceperit, neque thorax multum puris contineat, etiam solum lac ipsis dari debet, & asininum omnia alia antecellit, quod probe purgat. Idem auctor lac asininum in difficili spiratione commendat l.c. scribens: ægre spirantes asinino lacte adjutos subinde consexi, quum opportune esset datum, omnia enim, quæ pulmonum cavernis infixæ sunt, reiectione reddit morigera. Et de hæmoptysi l.c. p. 304. ita habet: omnes hæmoptyci lacte utantur. Neque enim medicamentum, aut cibum, aut aliud quippiam, adeo accommodum ipsis aut utile, quam lac: & qui per initia solo ipso constanter, longiori tempore usi sunt, omnes in totum sanaverunt. Porro addit: novi quendam, qui cum toto anno lac bibisset & comedisset, & a vino abstinuisset, ab hæmoptysi & puris sputo liberatus fuit, ut nec postea in phthisin inciderit.

20. Tabes cum calore febrili lento plerumque originem ducit ex infarctis, vel obstructis vasculorum angustis, & inde exorta humorum stagnatione, sive eadem in pulmonibus, sive

visceribus abdominis & partibus glandulosis, contigerit. Lactis autem asinini ea propria laus arque facultas est, ut egregie humectet, obstructa expediat, & teste *Prosp. ALPINO* l.c. cap. 8. plus refrigeret, ac refrigerando prohibeat caloris effluuium, humiditateque caloris ignei efficaciam hebetet. Unde luculenter patet: ejus convenienter institutum usum, non solum desideratissimam in omni febre lenta spondere opem, sed reliquis etiam omnibus remediis merito esse preferendum. Quadrant huc quæ *HIPPOCRATES Sect. V. aphor. 64.* perite suadet: *tabescentibus, inquit, cum febricula, lac sumere convenit.* Idem testatur *RIVERIUS*, idque notatu digna observatione *Cent. II. obs. 78.* confirmat, memorans: quod virgo *Monspeliensis, XXV. annorum*, quæ tussi molesta, dies noctesque urgente, perpetuis vigiliis, dolore pectoris, febre lenta, alvi constrictione & macie totius corporis afflicta diu lecto affixa fuerat, præmissa ptisana laxante, postea solo lacte asinino, per mensem usurpato, plenarie convalescit.

21. Præter hæc memorabilis maxime est casus, qui mihi ante aliquot annos contigit. Generosa quædam femina variis a multis annis detenta fuerat morbosis afflictionibus, a dimidio vero anni, nacta erat febrem lentam, cum ciborum fastidio, artuum languore, tussi sicca, insomnia, dolore circa os sacrum, urinæ ardore, copiosis nocturnis sudoribus summa corporis macie viriumque lapsu stipatam, ita ut pedem e lecto proferre non posset. Incassum adhibite fuerant decocta visceralia, pulveres antihectici, stomachica, antihysterica, resolventia & sexcenta alia: omnia videbantur conclamata, nihilque præter duram moriendi necessitatem superesse. Tandem vero, ex consilio meo, adulto vere lac asininum, interpositis subinde, laxante mannato, pulveribus temperantibus nitrosis & assumptis jusculis nutrientibus, cum radicibus aperientibus paratis, in usum vocatum fuit, tam felici cum successu, ut

exactis vix tribus diebus, in melius ventarentur omnia, protractaque ad aliquot hebdomades adhuc cura, ægra sanitati & vigori penitus redderetur, eademque per *DEI* gratiam adhuc læta fruatur. Ipsum calum & curationis successum pluribus commemoratum vide in mea *Medicina consult. part. IV. Dec. II. cas. 7.*

22. In empyemate quoque, quod non raro a pleuritide vera, eaque perperam tractata, præsertim in corporibus spongiosi habitus gignitur & ingenti quotidie puris copiarum per os ejectione manifestatur; mirabilem lactis asinini efficaciam deprehendimus. Quod ut eo testatius elucescat, in confirmationem adducere placet illustre exemplum a *FRANCISCO VALLERIO* lib. *V. obs. 5.* proditum, utpote narrat: mulierem quandam post pleuritidem ingentem sputi purulenti copiam per os rejecisse, & inde totam consumptam, attenuatam, ex sanguinem planeque tabidam fuisse factam. Ipsum quidem deterforis potionibus, linctibus, & jusculis, & aliis omnibus auxiliis, illam juvare & a pectore contentam saniem evellere tentasse, sed parum profecisse; tandem vero, quia febris non fuerit gravis, nec in hypochondriis & visceribus obstructio ulla apparuerit, lac asinæ recens multum, adjecto pauxillo saccharo, suassisse, eoque per sesquimensum assumpto, in integram sanitatem bonumque corporis habitum deductam esse ægram, ac demum post duodecim annos in puerperio objisse. Memini etiam viri cujusdam nobilis, triginta annorum, temperamenti sanguinei, succi pleni, qui ante plures annos, quum *Minda* medicinam facitarem, a pleuritide male curata inciderat in ingentem, tam purulentam, quam chylosam materiam per os ejectionem, per mensem & ultra durantem, ita, ut primis hebdomadibus, libram minimum unam quotidie expueret, & mirum inde viribus deficeret macieque consumeretur. Huic quum suasssem lac asininum, & is hoc ad duos fere menses, adhibitis simul pulveribus

ex lapidibus cancerorum & bolo Armeniæ, necnon balsamo sulphuris amygdalino, cum spermate ceti & sanguine draconis remixto, quotidie potasset, eundem, fortunante divina gratia, feliciter cum omnium admiratione ad sanitatem reduxi.

23. Verum enim vero usus lactis asinini non tantum in morbis, qui pulmones aliaque viscera cum gravi tussi, febre, labe ac tabe attentant, eximiam & plane divinam exserit utilitatem, sed admiranda etiam & exoptatissima virtute in leniendis, demulcendis ac sopiendis atrocioribus partium maxime nervosarum doloribus, e quibus qui articulis incumbunt præcipui sunt, splendet. Oriuntur articulares hi morbi, inprimis chiragra, podagra & ischiadica affectio, a sero tenui acriori, ligamentis articulo-nervo-tendinosi, ex glandulis a CLOPTON HAVERO inventis, imo tunicis glandulosis, transsudantibus illapso, quod arrodendo incredibiles dolores & spasmodicas contractiones suscitatur, quæ postea per consensum totum systema nervosarum partium afficiendo, febrem, vigiliam, anxietatem, virium languorem, inappetentiam, inquietudinem, si paroxysmus gravior est, inducunt. In ejusmodi rheumaticis & arthriticis passionibus, universa fere humorum massa, impuris, falsis, tartareis, acris particulis est referta, quæ, licet sæpe antecedentem causam sive plethoram, sive sanguinis excretionem quandam criticam suppressam, affectuum intemperantiam & diætam inordinatam habeant: perperam tamen novaturientes quidam remotas has causas, cum proxima, salina humorum impuritate, confundunt, & sic, quod neque genium hujus morbi, neque remedium agendi modum intelligant, produnt. Quippe experientiæ calculo constat: omnia ea remedia, quæ succos edulcant, salinos acres contemperant, ipsa salium spicula involvunt & omnis generis excretiones in corpore blande promovere, mitigandæ paroxysmorum atrocitæ, ipsis doloribus leniendis ac sopiendis, imo ma-

lo, si non plane inveteraverit, vel hereditarium fuerit, penitus submovendo, egregie prodesse & tantum non sufficere.

24. Inter hæc autem, præter diluentia & decocta, ex temperatis radicibus concinnata, maxime eminet, omnibusque superius est lac, præsertim asininum, cujus usum non heri aut nudius tertius neoterici quidam excogitarunt, sed primæ medicinæ auctores, omnesque qui eorum vestigia legerunt, magnopere commendarunt & gravissimis rationibus adstruxerunt. Ipse HIPPOCRATES, *lib. de intern. affect.* auctor est: ut in ischiadide primo exhibeatur purgans, & postea lac asininum bibatur. Et in eodem libro prodidit: *arthritidi confert, alvum clyssere, aut supposito solvere & purgans exhibere, tandemque serum coctum & lac asininum propinare.* PLINIUS *l. c. sect. 9.* plurimos lactis usu ab articulari morbo liberatos perhibet. Cui assurgit CELSUS *lib. IV. cap. 24.* scribens: *quidam etiam, cum asinino lacte poto, ex toto sese eluissent, in perpetuum hoc malum evaserunt.* Ex recentioribus GABRIEL FONSECA, HOLLERIUS, BALLONIUS, BAGLIVUS, SYDENHAM, SACHS A LEWENHEIM, GREISELIUS, PECHLINUS, DOLEUS, WALDSCHMIDT alique plures, lac, & maxime asininum, arthriticorum & podagricorum solatium & sacram anchoram, compluribus exemplis & accuratis observationibus esse affirmant.

25. Nos etiam plena fide testari possumus, quod præmissis lenioribus laxantibus, ex manna, syrupo rosarum solutivo, adjectis absorbentibus, lactis caprilli, si non haberi potuit asininum, potum, remotis omnibus aliis cibis & potulentorum generibus, per aliquot dies continuatum, utilissimum deprehenderimus, ita, ut dolores inde & mitiores & breviores redditi fuerint, & alia consueta symptomata plane cessarint. Plures certe novimus podagricos senes, qui asinino lacte, primis tribus diebus cum manna sumpto, & postea illo solo per binas septimanas continuato, mitissimos dolores inde experti sunt, quum intermissio hujus præsti-

dii usu, tormenta essent acerbissima & contumacissima, ut per aliquot menses agros lecto affigerent. Id vero non prætereundum: quod in omnibus hisce afflictionibus, longe facilius ac certius salutaris effectus lactis usum subsequatur, si ætas adhuc sit juvenilis, malum non adeo inveteratum, podraga non fixa ac tophosa, neque per hereditatem propagata.

26. Quemadmodum igitur asininum lac præstantissimum inter omnia ad abigendos exteriores corporis partes occupantes dolores remedium est: ita non minus in iis, qui internas nerveas partes, ut ventriculum & intestina, prout in colica convulsiva contingit, infestant, usui est longe exoptatissimo. Ratio saluberrimæ hujus facultatis in eo potissimum consistenda: quod asininum lac, diluendo, acrimoniam humorum biliosorum infringat ac enervet, parte serosa ac pingui constrictas fibras emolliat & laxet, & dulcioribus sui partibus alvum fluxilem reddat, quo caustica illa, dolorum scenam adornante materia, promte per ani secessum exturbata, iidem conquiescant. Quoad experientiam autem, in primis memoratu digna sunt, quæ de utilissimo lactis usu in colicis doloribus prodidit BALLONIUS *Comment. in lib. epid. p. 98. in doloribus*, inquit, *colicis, usque biliosis, lactis usum valde contulisse vidi. Et tamen si HIPPOCRATES lactis usum interdicit, dum sunt dejectiones biliosæ; tamen nisi insignis aliqua sit febris, quæ corrumpit lac, ab eo abstinendum non videtur. Si enim in ventrem clysmate injicitur, & nulla inde sequitur noxa, cur non in ventriculum injici poterit?*

27. Et quum spastica nervosarum partium constrictiones, fere omnia illa, quæ hypochondriacis & hysteris solemina sunt symptomata, concitent; lac utique, præsertim asininum, eandem ob causam utilissimum a nobis observatum est, modo non adsit viscerum infarctus & obstructio, nec primæ viæ pituita acida & viscida sint obsessæ. Hinc est, quod SYDENHAM *in opp. p. m. 425. in colica sic dicta hysterica lactis usum mirifice commendat. Mulieres, ait, aliquot, cum*

affectibus hysteris diu conflictatæ, maximeque ea specie, quam ego colicam hystericam appello, tandem solo lacte aliquandiu vescentes convalescere. In ipsa autem affectione hypochondriaca lactis asinini, saccharo conditi & modico senæ pulverisatæ subinde dejectorii redditum, potum, ad quadraginta & plures dies extrahendum, BENED. SYLVATICUS *Cens. l. obs. 65. miris dilaudat encomiis.* Et quamvis HIPPOCRATES *aph. 64. sect. 5. lac dare prohibeat*, ubi hypochondria tensa sunt, hoc est, si flatibus ventriculus distentus & expansus est, vel abdominis viscera sanguinis infarctu turgent: attamen non semper his hypochondria detineri, sed ventriculum & ei annexa intestina sæpissime ob acrimoniam humorum, & sanguinem in eorum vasis immobiliter hærentem, spasticis striculis torqueri, & his salutariter lacte succurri, indubia experientia edocetur.

28. Eadem etiam ratio subest, quare in mania ac melancholia hypochondriaca, quæ identidem ex spasmodis, qui sanguinem nimium ad caput urgent, ut æqualiter & libere per vasa meningum volvi nequeat, originem trahunt, idem præstantissimus Auctor *cent. 1. obs. 54. item 57. 58. lactis asinini usum summopere collaudat & commendat.* Siquidem si hoc ipsum per mensis, & longius adhuc spatium, quotidie maturino tempore ad uncias quatuor vel quinque assumitur, humores acres temperat, spasticis fibrarum striculis leniendis inservit, alvum subducit & sic atrocis & contumacis morbi causam sensim submovendo, eundem expugnat & abigit. Quod ut eo certius eveniat, expedit dejectoriam & purgantem hujus lactis facultatem, manna adjecta, augere & intendere: id quod multoties felici cum successu a nobis factum esse testamur.

29. Quum igitur asininum lac nervis tam amicum sit, & mulcente ac lubricante sua virtute ipsorum affectionibus jam enumeratis eximie opituletur; neutiquam dubitandum est, quin in aliis etiam passionibus, ubi nervosa partes pariter

pariter afflictae sunt & violento motu exagitantur, ut in epilepsia & convulsivis motibus, non sine fructu ejus usus administrari possit. Testatur id disertis verbis laudatissimus auctor SYLVATICUS l. c. & nosmet ipsi idem confirmatius asserimus. Plurimis enim confirmata habemus exemplis, saluberrimam hanc facultatem, e quorum numero notabilis inprimis est casus, quem ante aliquot annos in nobili quodam puero, quatuordecim annorum & vegeti admodum ingenii, vidimus. Is improviso quodam terrore percutus, subito convulsivis artuum, pedum nempe & manuum, tractionibus comprehendebatur, & cum praecedente anxietate praecordiorum animique deliquio, gravius torquebatur, ita, ut paroxysmus interdum alternis, interdum etiam singulis diebus, vespertino maxime tempore, vel etiam nocte, appeteret & per duos menses agrum affligendo eundem viribus exueret. In consilium vocati plurimi medici, adhibita plurima medicamenta, malum vero omnia eluserat, donec tandem, sumto quotidie matutino tempore ad uncias tres asinino lacte, nonnunquam manna sociato, & balneo aquae dulcis alternis diebus tepide usurpato, interposito simul usu pulveris antiepileptici, intra mensem atrox morbus superaretur, & aeger pristinae sanitati & corporis firmitudinis, Deo favente, redderetur.

30. Accedunt gravissima illa pathemata, quae scorbutico malo complicantur, uti sunt atrophia, lancinantes & spastici dolores artuum, nec non erosiones & exulcerationes partium externarum. Quae omnia sicuti non nisi humorum summæ dyscrasiae, & obfustamatum ac imminutum saluberrimum illud excretionum naturalium, quae fiunt per sudorem & alvum, negotium, ac ipsius biliosi humoris in hepate secretionis defectum, obortæ salis sulphureæ impuritati, nec non nimiae eorundem spissitudini, legitimum progressum retardanti & vasorum minima obstruenti, originem debent: ita certe, ad meatus

occlusos referandos, obstructions expediendas, acrimoniam humorum temperandam, eorumque tenacitatem emendandam & dissolvendam, nihil aptius est diluentibus, humectantibus, refrigerantibus, sero videlicet lactis caprilli, vel, quod huic etiam palmam praeripit, lacte asinino.

31. Luculentum hujus saluberrimae in lacte reconditae virtutis testem citamus optimum qui de scorbuto scripsit auctorem, EUGALENUM, qui p. 62. hunc in sensum disserit: *vidi frequenter cum latiore colore a morbo surrexisse, qui lacte & lacticiis in scorbuto usi fuerunt, quam qui ex medicorum praescriptis vixerunt; & quosdam recenset, qui lactis usu in scorbuticis febribus, in quibus tamen ex praescripto HIPPOCRATIS in aphorismis interdictum est, convalescerunt. Et ego pariter ex multiplici experientia, quam plurima allegare possem exempla arthritide vaga scorbutica, endemio Westphalorum morbo, laborantium, quos ipse, quum olim Mindæ medicinam facerem, lactis, vel asinini, vel alius usu, ab eadem penitus liberavi: nisi in re tam clara exemplorum farragine fidem praestruere superfluum foret.*

32. Et quum scorbutici ac senes, quorum aetas ad dyscrasiam humorum salis & impuram admodum proclivis est, nec non ii, qui venereo inquinamento infecti sunt, laepius ulceribus mali moris & ad canceri naturam accedentibus infestentur, profecto in hisce gravibus vitiis, non certius & praesentius, quam in lacte asinino ejusque sero auxilium est. Quod quemadmodum ob rationes superius allatas fieri certum est: ita de praestantissima hac lactis asinini facultate uberrima exstant auctorum, veterum aequae ac recentiorum, testimonia. Ipse DIOSCORIDES, lib. II. cap. 73. in universum in omnibus exulcerationibus, tam internis, quam externis, in summo cutis pruritu, papularum eruptione & vitiatis corporis succis, lac, addito melle crudo vel sale, miris encomiis ornat. GALENUS quoque

lib. X. de simpl. medic. facult. cap. de lacte, asininum lac commendat ad ulcera uteri, renum, vesicæ & pudendorum. Quibus accedit SYLVATICUS *cent. IV. conf. 66.* fidem faciens: quod non solum lacte asinino, trigesses vel quadregesses poto, cancrum cervicis uteri tumorem feliciter subegerit, sed etiam quod idem lac, in ulcere Gallico, cum tæbe & febre lenta conjuncto, exoptato cum successu usurpaverit. Quinimmo idem gravissimus auctor, *cent. IV. conf. 100.* ad elephantiasin, Herculeum illum morbum, perfanandum, hoc præsidium magnopere laudat: *in elephantiasi*, inquit, *accommodatissimum remedium est lac asininum ejusque potus, quotidie mane ad libras duas, cum saccharo & cremore tartari, quo dejectorium fiat.* PARÆUS quoque in *Chirurgia lib. VI. cap. 28.* saluberrimam & utilissimam efficaciam lacti asinino, experientia edoctus, tribuit, in iis, qui cancrum ulcera gestant, ad acrimoniam humorum corrigendam, tam interne ad potum, quam externe, ad fomenta, usurpato.

33. Denique, in enarratione nobilissimarum virtutum, quibus lac asininum splendet; ceu præcipua non præmittenda videtur illa, qua senibus non solum tanquam utilissima medicina auxilio est, sed etiam ut accommodatissimum ad vires reficiendas alimentum inservit. Quod si enim medicamentosam ejus ad senium sublevandum facultatem dispicimus; jam alibi latius deduximus, provecta ætate, ob excretorium vasorumque factam angustiam, sanguinem omnesque humores eminentem dyscrasiam & imparitatem contrahere, & ex hac demum varios propullulare morbos, quos inter maxime atrophiam, languorem virium, marasmus, seu lenta febris, nec non pruritus eminent. Hisce vero omnibus egregie lac, opportune datum, opitulatur, eoque nomine etiam nunquam non, a veteribus æque ac recentioribus, magni habitum fuit: quippe quod, humores spissoscentes fluxiles reddit, salso & acres diluit, stri-

ctas & rigidas fibras laxat, & excretionum turbatarum successum revocando, succos a sorditie non solum repurgat, sed etiam bonos ac laudabiles ingenerat. Suffecerit in præsentiarum in confirmationem citasse TRALLIANUM, qui *lib. XI. p. 729.* senibus marasmo laborantibus asinini lactis usum insigniter commendat, & quidem hanc ob rationem, quia vires habent imbecilles, nec alimentum possunt attrahere, neque in corpus distribuere, quare lac muliebre primum, secundum vero locum asininum obtineret.

34. Si nutritivam & analepticam lactis asinini vim, qua tam senio, quam morborum atrociam a viribus defectis, præsidio est, pensitamus; eo minus hanc ulli dubiam fore putamus, quo magis patet, huic præstantiam nullum aliud lactis genus esse æquiparandum, & quo major est numerus eorum, qui illud hoc nomine unanimi suffragio concelebrant. Erit vero utile non minus quam gratum, gravissimorum auctorum hac de re percipere testimonia. Primum sit HELMONTII elogium, qui, licet alias injurios admodum sit in lactis usum; asinino tamen *lib. de digest. alim. p. 179.* virtutem, peculiariter reficientem & recreantem, nec non nutrientem, adscribit, existimans asinam, quatenus longæva, lac ceteris animantibus præstantius præbere, dum archeum, longæva vita donatum habeat. Euryphon, referente HERODOTO, ad reficiendam senum & extenuatorum corpora tantummodo in lacte asinino fiduciam habebat. Novi etiam quandam militiam præfectum, venerea lue & diris dolorum tormentis per plures annos mirifice excruciatum & penitus ferme emaciatum, ex lactis asinini usu, exoptatissimum solatium & allevamentum percepisse. Quinimmo HEURNIUS, in *aphor. 64. sect. 5.* lac hoc senium & rugas tollere meminit. Qua, formæ lenociniis studentibus accepta lactis asinini efficacia, inducta procul dubio fuit Poppæa, di-gna Nerone uxor, ut centum semper asinas aleret & in comitatu duci imperaret.

ret, quo harum lacti quotidie in balneo immerfa; cutis candorem, mollitiem, levitatem ac nitorem fervaret.

35. Expofita fic nobiliffima afinini lactis facultate & praeftantiffima variis in morbis utilitate; fupereft adhuc, ut ipfum exhibendi modum attingam, & poft ea, quae ad dextrum curationis fucceffum neceffaria funt, praecipiam. Antequam vero quae de ufu tenenda tradamus, haec de animali, e quo lac petitur, monenda habemus. Eligenda eft lactaria afina faniffima, non nimis annofa, fed mediae aetatis, nec nimis pinguis, nec nimis macra, & quae mense Majo peperit. Haec non domi nutrienda eft, fed ruri, in viretis herbis medicatis obfatis. Potus fit aqua fluvialis, quae subtilior ac levior eft, emundiora quoque expeditius tranfit & humores intime perluendo eos puriores reddit, quam quidem fontana. Elegans quoque HELMONTII l. c. hanc in rem eft monitum, praecipientis: ut afina infar equorum quotidie pectinetur, quum ex lacte ftatim dignofci poffit, an afina ifto mane pexa fuerit nec ne? hanc procul dubio ob rationem, quod, fi frigili ducantur animalia, transpiratio auctior reddatur, & pluribus excrementitiis falis partibus fic exhalantibus, humores puriores fiant.

36. Porro, ipfius etiam pabuli, quo afina nutritur, ratio habenda: eo quod a diverfa alimenti, quo animalia vefcuntur indole, lac quod praebent, diffidentem quoque naturam & facultates fortitur, ut falubrius vel infalubrius, imo certis morbis magis accommodatum fit. Etenim, quemadmodum per vulgato & domestico exemplo conftat, quod medicamenti, tam purgantis, quam alterantis, nutritici oblati, virtus lacti infinuetur, & unacum hoc in infantem transfundatur: ita, quin idem in animalibus, quorum lacte fruitur homo, succedat, non eft quod dubitemus. Probat hoc maxime GALENUS lib. III. de aliment. facult. cap. 15. exemplo caprarum scammonio aut tithymalo

paffarum, quarum lac eft catharticum. Idem sentiunt DIOSCORIDES lib. II. cap. 62. HIPPOCRATES lib. VI. epid. & Aphor. 64. feft. 5. Et Acta Haffnienfia Vcl. II. fidem faciunt, quod abyinthio copiofius fumto, lac redditum fuerit amarum. Hinc eft, quod Cal. AU-RELIANUS lib. IV. cap. 3. in paffione coeliaca commendat lac, ubi caprae lentifco, vitis foliis, vel quereus aut falicis, polygoni, plantaginis, aut horum fimilium fuerint nutritae, rationem addens: quia constrictiva harum herbarum qualitas, in qualitatem lactis influir. Inprimis autem notabilis intercedit differentia inter lac, quod verno tempore, e viridi pascuo, & inter illud, quod hieme, e ficco pabulo elaboratur. Teftis eft peritiffimus rei rusticae VARRO, lib. II. cap. 2. conceptis verbis feribens: lac, quod ab hordeo fit, & stipula & omnino arido & firmo cibo pecude pascit, id alibile eft, ad perpurandum vero id, quod a viridi pascuo. Et DIOSCORIDES l. c. cap. 75. verum lac dilutius aestivo iudicat, & quod e viridi pascuo eft, alvum magis emolliat.

37. Ex quo dilucide patefcit, lactis in genere, & maxime afinini curam, non folum tempore vernali commodiffime institui, fed etiam ipfius lactis falubritatem adverfus certos morbos, per pabulum poffe admodum intendi & fingulis fpecialius accommodari. Quare etiam auctor fum, ut afinae, cujus lac ad curam adhibetur, pro nutrimento obijciantur ejusmodi herbae, quae ad morbum, quem curandum fufcepimus, virtute apprime specifica gaudent. Sic in phthifi, pulmonum & pectoris affectibus, veronica, hedera terreftis, urtica mortua, tuftilago, fcabiofa, & fi confolidatio molienda, fanticula, anferina, nummularia, confolida major, flores hyperici, alchimilla, polygonum & fimilia inter pabula offerri poffunt, vel animal eo agi, ubi fpontepullulant. In doloribus & fpafmis, tam internas, quam externas partes excruciantibus expedit, pascui loco nonnunquam obijcere millefolium, flores chamomili-

momilla, acacia, ulmaria, tilia, melilori, horminum, malva, altheam, & alia hujus census. In lentis & hecticis febribus, præterea, quæ in pectoris affectibus, ex usu esse diximus, plantago, prunella, & scabiosa cum scordio addi poterunt. Si hypochondria obstructa & inde exorta humorum impuritas scorbutica, ex aperientium classe eligenda species, ejus generis sunt: fumaria, gentaurium minus, absinthium, scabiosa, trifolium fibrinum, beccabunga, nasturtium, sedum minus, cum aliis. Et hoc modo etiam in aliis morbis, pro medentis intentione & judicio, congruis, tam herbis quam floribus, ipsum lac medicamentosum magis reddi, ejusque usus ad speciales effectus dirigi poterit.

38. Ipsam autem utendi rationem ac methodum quod attinet; his eandem comprehendere regulis esse visum fuit. I. Omni quidem tempore, necessitate urgente, lac asinum propinari potest, commodissime tamen & efficacissime, vernali & æstivo, quo omnis generis herbarum succo turgent, & ab asinis devorata, lacti nobiliorem facultatem inferunt. II. Lac ubere exprimendum in multrale aquæ ferventi impositum, illico lagenæ angustioris orificiis indendum, obturaculo muniendum & repidum sic successive bibendum. Quemadmodum enim omnibus liquoribus subtile atherium, roborantis & analepticæ virtutis elementum innatat: ita ejusmodi etiam lacti inesse, extra dubitationis aleam positum est, quod, ne cum calore sese subducatur, hoc pacto providendum. Unde procul dubio GALENUS lib. V. meth. med. cap. 12. inculcat, ut lac recentissime mulctum, animali adhuc agro lectore ejus adstante, bibatur: quippe ejus natura tam facile ab aere alterabilis sit, quam seminis. III. Tempus diei potationi maxime opportunum est matutinum, quo, vacuo ventriculo, celerius & efficacius operationem exsequitur, neque hanc ob causam, nisi elapsis quatuor vel quinque horis cibus in prandio assumendus. Sunt tamen

horæ etiam pomeridianæ, si circumstantiæ repetitum usum suaserint, non aliena potui: ita tamen, ut digestionem peracta, horis circiter quatuor, post prandium, dimidia tantum ejus, quæ mane pota fuit, mensuræ portio, bibatur. IV. Lactis hauriendi copiam generatim exacte definire in difficili est, ob diversam ætatis rationem, multiplicem corporum habitudinem & discrepantem morborum genium. Non facile tamen ultra tres libras medicas, quæ mensuram civilem circiter æquant, ascendendum. V. Temporis spatium usui impendendum, morbi indoli ejusque contumaciæ accommodandum, quæ si major est & obstinatior, ad duos aut tres menses, vel diutius adhuc, cura extrahenda erit: inprimis si spes operati successus affulserit, & vehementia symptomatum seorsim remittere inceperit.

39. Interim tamen prudentis, & solidioris, tam doctrina, quam experientia, instructi medici erit, lactis hujus usum ita disponere, dirigere ac restringere, quo feliciter cedat, neque spes concepta fallatur, & incommoda oboriantur. Erit itaque perutile quasdam eum in finem curiose tenendas ac observandas cautiones subjungere. I. Ante quam lactis potatio instituatur, ventriculi ratio habenda & studiose dispiciendum: utrum is lac ferat, ac ejusmodi robore polleat, ut illud conoquere, digerere iterumque expellere possit. Quod si enim atonia laborat, flatibus & pituita viscida turgat, vel acidorum humorum sentina scatet, nunquam lac propinandum, eo quod, his prius non emendatis aut sublatis, illud stagnando acorem suscipit, corrumpitur & flatuum cum anxietate incremento faver. Quare expedit ante lactis curam, ventriculæ & primæ regionem, vel infero-blando laxante mannato, vel, si conditio ferat, superius, adjecto tartari emetici uno vel altero grano, a collecta intus saburra deplere ac repurgare. II. Curiose providendum est, ne lac in conculum abeat; eaque propter ubi alimentum, sicut in scribis & plurimis hy-

pothion-

pochochriacis solenne est, in ventriculo facile coacescant, tam ante, quam inter ejus usum absorbentia, terrea, alealina, cum ipso lacte, subjuncta essentia stomachica carminativa, vel sale volatili oleoso, exhibere consilium est. III. Quando per sex vel octo dies æger potationi indulsit, remedium quod alvum ducat mannatum interponendum, quo collectæ interea in ventriculo & intestinis sordes, e corpore proferantur, ne ulteriori lactis usui obstent. IV. Præstat lac sub initio parcius, ad tres vel quatuor uncias, haurire, ac in copiam magis liberalem ascendere, ne ventriculus nimium simul ac semel obruatur, neque nauseam contrahat & labefactetur. V. Coconveniens victus ratio habenda est sub lactis potu, & tenui potissimam diætæ studendum, vitando non solum cibos concoctu difficiles, sed etiam nimis nutrientes carnes, cavendo ab obsoniis flatulentis, horis fructibus omnibusque acidis, abstinendo ab omni cerevisiarum potu, nec non vino, excepto modico tantum Hungarici aut Hispanici usu: neque etiam conducibile est, pane farreo confermentato vesci, sed simillagineus potus eligendus.

40. Ultimo loco, placet nonnulla subijcere, quo perspiciatur, quibus lactis usus minus conveniat. Si dolor capitis ex ventriculi cruditatibus affigit, si febris valde acuta est, viscera abdominis sanguine crasso turgent; lac utique juxta priscum HIPPOCRATIS monitum propinare periculosum est. Neque enim lactis potatio nimis frigidum & acido obsessum admittit ventriculum, neque nimis æstuantem, qualis est in febre, & ubi biliosus nimis redundat humor: inde enim facile in nidorofam putredinem fatiscit & corrumpitur. Nunquam etiam cum bonis ægri rebus lac exhibetur iis, qui ex intermissa ventresione, vel suppresso aut plane desinente hæmorrhoidum vel menstruo fluxu, nimia & præternaturali sanguinis abundantia, & inde oborta humorum sorditie laborant: & apprimè hoc quadrat illud divi Celsi: corpora imperia quæ magis

nutriveris, eo magis læseris. Nisi enim conveniente sanguinis missione superfluum subtrahatur, & universam humorum massam repurgantibus medicamentis cacoehymia tollatur, ab omnibus lacticiiniis est abstinendum.

41. Tantum est, quod in præsentī, de mirabili lactis asinini in medendo usu, commentari placuit, & pro instituti ratione licuit. Id certe ex omnibus his intelligentium judicio luculenter patere arbitramur, amplissimam esse domesticæ hujus remedii utilitatem, summam virtutem & tam præstabilem facultatem, ut ejus usum omnes medentes merito sibi habeant commendatissimum.

~~~~~

DISSERTATIO IX. DE SALUBERRIMA SERI LACTIS VIRTUTE.

§. I.

Tanta est divinæ benignitatis & clementiæ in mortalium genus ubertas, ut in morborum tam ingenti multitudine ac mira varietate, non modo ex regno vegetantium, animalium & mineralium, innumera, varia & efficacissima ad morbosas afflictiones tum avertendas, tum persanandas, remediorum genera, largissime concesserit, sed etiam ipsa quotidiani usus alimenta saluberrimis ad præsciendenda & expugnanda gravia mala instruxerit virtutibus. Præclaro in primis hujus rei exemplo est lac, quod sicuti omni ætati, omni corporis nature & temperamento, ad nutriendum & sustentandum corpus convenientissimum: ita certe inter magna quoque sanitatis præsidia principem jure meritoque sibi vendicat locum, adeo, ut non facile par subdium, tam quoad virium præstantiam, quam securitatem, in universa rerum natura sit repertiundum. Alit vero, quemadmodum porro nullum magnum & præstantissimæ virtutis remedium, minus recte præparatum, vel non rite & prudenter usurpatum, noxa cæter; ita idem etiam in omnis generis lacte æquæ usû, certis-

certainissime obtinet: eo quod omnium, & alimentorum & medicamentorum natura & conditio, ita plerumque comparata est, ut præter salutare quod alunt principium, aliud etiam minus salubre & noxium commixtum habeant ingrediens, eodemque, nisi administrantis prudentia quod damnum minatur præscindatur, detrimentum injungant. Quare periti utique medici est, sapienti consilio, ea quæ noxia sunt a salutaribus discernere, dispendiosa arcere, fructuosa admittere & rejectis alienis, ea in usum vocare, quæ sanitatis tutelæ favent; cui scopo obtinendo, paulo exquisitior rerum naturalium, & potissimum chymia; notitia, plurimum certe velificatur.

2. Et utilis hæc non minus quam curiosa contemplatio, nos etiam permovet, ut, quum omnia in medicina ad veram mortalium utilitatem referenda velimus, lac potissimum meditationi subjiceremus & medicinalem ejus virtutem asserturi, clarissime demonstraremus; fluidiorem in lacte substantiam, quæ seri nomine effertur, præsentissimum & fere sine pari remedium præbere; crassiorem vero & graviorem terrestrem ejus partem, præsertim a seri connubio penitus sejunctam, nunquam non, tam nutriendi, quam medendi sine esse perniciosissimam.

3. Quamvis lacte ad alenda animalium ipsorumque hominum corpora nihil detur accommodatius, nihil salubrius, ut recte princeps alimentorum dici mereatur; nihilominus tamen, vix ullum ex alimentorum omnium numero deprehenditur, quod tam insicurum, tam exitiosum tantisque gravibus malis ansam præbeat, quam ipsum lac. Quum enim omne omnino lactis genus, ex duplici potissimum substantia, fluida una, altera solida, compositum sit, & nonnisi his unitis & intimius junctis, salutarem exsequatur effectum, & corpori blandum concedat nutrimentum: ita certe densata in coagulum caseosa substantia, alienam plane indolem & integritati corporis inimicam, induit.

Nihilo tamen secius, vix reperies ullum alimenti genus, quod tam facile mixti dissolutionem admittat, & in quo tam cito partes mixtum constituentes a se invicem discedant & separentur, quam lac animalium; ita prorsus, ut non solum affusis quibusdam liquoribus, ejus crasis facile destruat, sed ipsum etiam sponte fatiscat & cogatur.

4. Scilicet, domesticis admodum experientis satis notum est, omne lac quieti expositum, æstivo tempore, & hieme in conclavi calefacto, longe fere magis, si tonitru, si fulgur cælum percussit, quam promte & facile ultro coire, serosa butyracea & caseosa substantia discedente & seorsim in vase obhærescente. Compertum porro est, ab omni liquore acido, vel qui acidum in recessu habet, asperso e. g. ab aceto, succo citri, vino Rhenano, cerevisia, lac coagulari, quod longe promptius incidit, si hoc prius tepescit fuerit. Id tamen mirabile videtur, quod forte & valde concentratum acidum, cujus generis est oleum vitrioli, minime lac denset, ut potius fluidius id reddat, hanc forsitan ob rationem, quod ætheria illa, oleo vitrioli immixta substantia, nilu suo, partes ad coagulum suscipiendum aptas, ita disaret ac circumagat, quominus coire ac concrecere possint. De vini autem spiritu hoc commemorabile: quod dilutior is lacti affusus, vix ullam alterationem eidem inducat, rectificatissimus vero, præsertim liberalius aspersus, mox ut in crassam offam transeat, efficiat; quod quidem hanc ob causam fieri arbitror, quod purissimus hic vini spiritus humidum ex lacte sorbens, secessionem crassioris substantiæ ex poris liquidi causetur, non secus ac is ipse saturatum salis ammoniaci spiritum in coagulum vertit.

5. Hæc extra corpus humanum lactis coagulationem promovent: nunc dispendiendum est, quænam in corpore nostro, ad vinculum seri & casei in lacte destruendum, plurimum faciant. Rarius quidem sine acido est ventriculus, quia plurima ex ingestis, tam solidis, quam

Muidis, aciditatem recondunt, quæ maxime peracta ciborum solutione remanet, sui juris sit, & firmius ventriculi tunicis inhaereat: attamen, ut natura & viribus hoc acidum differt: ita etiam coagulum, quod lacti inducitur discrepat; aliud nimirum est, lactis mixturam tantum turbare, partes crassiores tantisper coire & adhuc in fluidi sinu natantes hærere; aliud est, illas ipsas in dumum, firmum & grave, quod fundum petit coagulum transire, quod tenacius ventriculi & intestinorum tunicis agglutinatum, ægre dissolvitur, sed postea peioris indolis excrementitiis sordibus lociatum, pessimam morborum graviorum mineram constituit. Id vero non facile contingit, licet acidum ventriculi paulo fortius sit, nisi ipse etiam stomachus sit infirmus & imbecillis, ut ingesta diutius in ejus cavo moram nectant, & nisi quoque calore præternaturali, qui multum lactis mixtioni adversatur, sit affectus.

6. Ex hisce jam definitis & expensis, quibus corporibus, & in quibus morbis lac, ob coagulum quod in ventriculo subit, noxium ac perniciosum sit, clarissime intelligi potest. Primo enim observamus, lactentium infantum pessimas affectiones potissimum a lacte coagulato subnasci, si videlicet copia crassioris lactis, præbendo assiduo mammæ, infirmus infantis stomachus plus justo infarcitur, ut contentam molem non debite subigere possit, sed illud in coagulum fatiscat, mora valde acidum & corrosivum reddatur, & accedente in duodeno bilioso succo, confermentatum viridescat, & acrimonia acuta, tenerrimas & exquisitè sentientes intestinorum nerveas tunicas arrodendo, sæva cum inquietudine & anxietate tormina, quæ subinde epilepticæ convulsiones lethales subsequuntur, excitet.

7. Porro, senibus lac, præsertim id, quod multum caseosæ substantiæ alit, adversissimum est, partim quod omnia ingesta facile in senum ventriculo coalescant, partim etiam, quod ob solutionem nimisque remissum motum peri-

stalticum, tam lac ipsum, quam etiam factum coagulum, in stomacho diutius hæreant, ut inde anxii in præcordiis dolores, tormina cum tenesmo, ventris inflatio, suscitentur, sæces cum dolore & alvi arrohone & pruritu secedant, corpus lassetur, ipsaque ciborum appetentia concidat. Vix vero ullus alius affectus est, in quo tam detrimentosus sit lactis usus, quam is, qui vulgo vocari solet hypochondriacus, & in quo, ob plane turbatum concoctionis & excretionis alvinæ a spasmis & copioso flatuum proventu negotium, plures cruditates acidæ ventriculo ingenerantur, quæ quum lac eo delatum promte coagulent atque præcipitent, molestissima afferunt symptomata. Neque etiam ullo modo expedit, lac ad alendum corpus, dare iis, qui a gravi morbo convalescunt, quia ut plurimum adhuc imbecillis ventriculus non subigere hoc validioris materiæ nutrimentum potest, sed diutius retinet, ut stagnatione pessimam induat naturam, variisque malis inducendis faveat.

8. Quibus in morbis sapientissimus noster senex lacticiniorum usum prohibeat, aphorismus 54. Sect. V. disertis verbis docet, ita habens: *lac dare caput dolentibus malum, malum etiam febri- citantibus & quibus præcordia elevata permurmurant; ex siticulosi malum, quibus biliosæ alvi egestionis in febribus acutis sunt, & quibus sanguinis multa egestio facta est.* Quod caput dolentibus noceat, hanc soleo suppeditare rationem. Ingens est ventriculi & capitis ob membranas nerveas consensus, adeo, ut si capiti exquisitus dolor infideat, ventriculus etiam simul afficiatur, & non debite concoctioni, solutioni & ingestorum expulsionì vacet: quin sapissime etiam capitis dolor ex stomachi vitio ortum trahit, si hic scilicet concoctionis officio minus recte fungitur, & cruditatibus acido viscidis obfusus est. In utroque casu lactis potus perniciem intemat, ob diuturniorem in ventriculo moram & nocentissimum inductum inde coagulum.

9. Præterea, idem gravissimus auctor Auctor valde febricitantibus lactis usum interdicit: neque etiam hujus rei rationem promere erit difficile. Primo enim, intensus æstus mixturæ lactis homogeneæ valde est adversus, & quotidiano admodum experimento constat, ab externo calore lac prompte in casei speciem densari. Deinde, alvus in omni febre adstrictior est, vel plane compressa, unde crassior illa, recrementitia & humorum vitalium connubio minus apta lactis materia remanet, ac febrili causæ accedens eandem auget, ut spasticæ stricturæ quoque incrementum. Ulterius, lac malum esse judicat noster auctor iis, qui alvi dejectione biliosa, sive cholera, torquentur; siquidem hujus mali causa subinde in succo valde acido corrosivo, cum sulphureis bilis partibus remixto & lactis texturæ dissolvendæ accommodo, posita est. Improbatur quoque lac dare iis, qui nimias sanguinis egestionem experti sunt, per quas utique, subtracto nimium calore & spiritu, robur & tonus ventriculi ac intestinorum, cujus beneficio ciborum solutio, chyli elaboratio & sæcum expulsio administratur, frangitur ac labefactatur, ut hinc lac ingestum mora aceſcat, crassescat & hostiles fiant prima in regione recrementorum stagnationes.

10. Quod si vero præter rationes allatas, in confirmationem accersimus probatissimorum medicorum auctoritates & testimonia; multi certe sunt veteres æque ac recentiores, in exponenda gravi noxa e lactis in ventriculo coagulo oriunda. Audiamus quosdam tantum, AVICENNA *L. IV. Fen. VI. Tr. III. §. 96.* de lacte differens, si, ait, lac acidum sit in ventriculo, ab eo vertigo, syncope & punctura in ore stomachi oritur, & quandoque accidit inde cholericæ passio mortifera. Et DIOSCORIDES *lib. II. cap. 64.* biliosis & hepaticis lac omne ob coagulum respuendum esse, perite monet, cujus causam MATTHIOLUS, *comment. in h. l.* hanc adjicit: lac quod coagulo concrevit angustiam parit, ventriculum opprimit, ca-

put vaporibus replet & egre concoquitur. Porro BALLONIUS in *L. II. Epidem. p. 211.* hæc prodidit: Quidam laborabat fluore dysenterico, post multa remedia, consilio medicorum ad usum lactis bubuli recens multum adactus est; hoc in ventriculo coagulatum, incredibile, quanta inde symptomata, quanta defectione animi & similia. Refert quoque Henr. ab HEER *Observ. 15.* quendam a lacte coagulato sudore frigido perfusum, ægre respirasse, ut suffocationem timeret, nausea pressum esse & quaquaversum in lecto sese voluisse, recurrentibus crebro lipothymiis. Alium quendam inde in cholera morbum incidisse, idem auctor testatur. Accedit AMATUS LUSITANUS *Cent. VI. curat. 56.* memorans: lac coagulatum pondus grave cum dolore circa præcordia effecisse, & agrum, cum vomere volebat, mox strangulasse. Idem etiam auctoritate AETII in dysenterico pessima symptomata a dato lacte, orta fuisse confirmat. Plura autem eandem in rem exempla annotata sunt in DODONÆI *annot. c. 17.* & apud FORESTUM *lib. XVIII. obser. 13.* quæ tamen prætermittimus, contenti, quod sciamus, optimos quosque medicorum, pessimis a coagulato lacte suscitatis symptomatibus, inductos, lactis coagulum veneni naturam obtinere asseruisse.

11. Quum igitur tam gravia pericula a lacte in ventriculo cavo densato imminant; quid, si coiverit, e re sit, ad arcenda quæ inde pullulant mala, paucis tradendum. SENNERTUS *lib. VI. Prax. Part. VIII. Cap. 34.* & in *Paralip. p. 17.* emetica huic scopo apta judicat: & DIOSCORIDES *l. c.* lixivium commendat. Nos autem hanc interponimus sententiam, asserentes: alcalia, sive lixiviosa, sive terrea sint, ante lactis usum dara, ejus coagulum, acidum hostile absorbendo, quam optime impedire, & hoc cicurato, solita symptomata, a coagulatione oriunda, opportune præscindere. Si vero densatum jam & coactum sit lac, & quis jam exinde pejus habeat, aquea diluentia paulo largius sumta.

sumta, ut infusum thee, veronicæ, ad coagulatum diluendum, viscidum lentorem dissolvendum & eluendum, usus sunt quam maxime egregii. Si etiam nausea urget & ad vomitum dispositio adest, hic utilissime promovetur per sufficientem aquæ tepidæ potum, præsertim si adjecto uno vel altero grano tartari emetici soluti, stimulo imbuatur & is facilitetur. Expediit quoque, si vires ferunt, & superne & inferne, evacuationem moliri; cui scopo obtinendo manna ad uncias duas vel tres, in aqueo vehiculo, una cum duobus tartari emetici granis exhibita, plenissime satisfacit. Et hæc tam in adultis, quâ infantibus ex usu esse poterunt, modo medens eadem pro diversa ætatis viriumque ratione prudenter dispensare & accommodare noverit.

12. Verum enim vero, non solum a solidato lacte intra ventriculi pomceria tantum periculum metuendum, sed etiam ipse frequentior lactis, quod parum feri & multum calefacti in coagulum pronæ substantiæ alit, quale est lac caprillum, vaccinum & ovillum, potus, non omnibus æque convenit, sed multis exitio est. Etenim, minus tutum ad alendum, tum ad curandum, lac datur, si corpora spongiosi & porosi habitus sunt, exilioribus & copiosioribus vasibus prædita, neque minus ubi copia humorum spissescientium, ex meris sanguinis tubulis conflata viscera, ut hepar, lien, renes, pulmones, detinet, & infarctu & stagnatione sanguinis canales repleti sunt; quia periculum est, ne a crassioribus lactis partibus, quæ facile feri vinculum deserunt, iidem magis infarciuntur & oppilentur.

13. Meretur in hujus confirmacionem egregius adduci locus ex GALENO, quem etiam MARSILIUS FICINUS de salubri victus ratione p. 125. allegat, ita habens: frequens lactis usus cui modicum ferese humiditatis, casti vero plurimum inest, non omnibus tutus est, præsertim renibus ad calculum generandum paratis; affert quoque obstructiones hepatis illis, quas aptos invenit, tales sunt, qui vasorum hepaticorum fines

angustos habent. Et hæc etiam causa subest, quare AETIUS sollicitè inculcat, quod, qui lacte uti velit, meatus viscerum apertos & venas latas habere debeat. Præterea, noxium in hepate affecto lactis usum HIPPOCRATES speciali historia, quæ Lib. III. Epidem. consignata est, confirmat: Appollonius, inquit, erat magnis visceribus & circa hepar dolor continuus, & tunc icteritus fiebat, flatuosus, colore subalbido; invaluit primum modicum, decubuit; lacticius vero usus coctis & crudis multis, caprillis & ovillis, & victu pravo, omnium lisiones maximæ erant. Febre exacerbata, alvus nihil reddidit, urina tenuis & paucæ. HIPPOCRATI suffragatur DIOSCORIDES, qui l. c. lienosis & hepaticis, comitialibus, vertiginosis & nervorum vitio laborantibus, & capite dolentibus lac omne respiciendum esse pronunciat.

14. Neque in difficili est, hujus rei rationem eruere ac sistere. Quam enim graves & longæ, quæ in capite vel abdomine indulantur afflictiones, plerumque incubula trahant ex libero sanguinis & humorum per has partes suffaminato & intercepto progressu, quem postea stagnationes, obstructiones, infarctus, pressio sequuntur pede, & ex his demum in imo ventre cachexia, icterus flavus & niger, hydrops, renum calculus, in capite infamia melancholica & furiosa, epilepsia, gravativus dolor, in pulmonibus, polyposæ concretiones, difficilis respiratio, hæmoptysis, phthisis, liberaliter pullulant; in proclivi omnino est judicare: lactis usum, multo magis longius extractum, ob crassiorem & coagulum promptè suscipientem substantiam, obstructionis minorum canalium augmento potius favere & insensibilissimum esse, in primis in habitioribus, & qui ex nimia quiete & otio vel inotius vivendi genere, valetudinarium sibi corpus contraxerunt.

15. Verum, quo magis noxia & plurimis ingenerandis malis aptissima spissescens & ad coagulum pronæ lactis materia est; eo magis vicissim naturæ humanæ, sive solidorum & fluidorum

temperiei & moribus vitalibus amica, salutaris atque ad morbos tam præscindendos, quam superandos idonea est, humida illa lactis portio, quæ feri nomine venit. Hujus saluberrimam virtutem in medendo dudum jam vetustissimi iique peritissimi medici perspexerunt & posteris mirifice commendarunt. DIOSCORIDES, antiquissimus ille & optimus materię medicinalis scriptor lib. II. cap. 64. hunc in sensum de præstabili feri facultate disserit: Serum, ubi discessit a lacte, multo potentius ad purgationes redditur; datur, quibus sine acrimonia volumus dejectiones moliri, ut melancholicis, lepris, elephantiacis, & erumpentibus toto corpore papulis. Huic accedit GALENUS, ex antiquioribus post HIPPOCRATEM facile princeps, ita perhibens: lactis serum, ob suas abstergendi vires, ad alvi dejectiones, tum potum, tum per clysterem injectum; assumitur; absque erosione enim abluit & abstergit ab intestinis acrimoniam. Et alio loco, egregias feri virtutes graphice satis, hisce delineat verbis: serum, inquis, simplicissimum, mollioribus corporibus præcipue convenit, quorum intestinum a quacunque medicina facillime ulceratur, & quorum ventres biliosa intemperies vexat, & quos arguunt inanitia egerendi desideria, quæ tenesmi vocantur, & quorum renes, vesica & uterius ulceris periculum subeunt, & gracilibus, qui non aluntur, purgatione vero nihilominus indigent, his omnibus serum exhibendum, nec sale, nec quovis medicamento adjecto. Pueris, mulieribus, senibus, tutissime hæc medicina datur, vel sub ipso febris fervore, quo præcipue tempore reliqua omnia medicamenta suspecta sunt. Efficaciori sero utetur aliquis, ad corpora & morbos, qui validioribus præsidii indigent, præsertim ad diurnam exanthemata, livenesque varos & ad omnes humorum depravationes, ad cutim tendentes, ut lepram & consimilia; ad antiqua & ferina ulcera, ad capitis acbores & hujusmodi, item ad oculos assiduo fluentes, ad palpebrarum scabiem, ad faciei maculas, imo & ad diurnas

febrim periodos, & ad hos, qui ab adversa valetudine in hydropem pergunt.

16. Easdem porro feri lactis eximias dotes, passim in monumentis suis annotarunt & deprædicarunt alii. Et CELSUS lib. I. cap. 12. sero & lacti asinino dejectionem facultatem adscribit: Dejectionem, ait, antiqui variis medicamentis moliebantur, in omnibus vero morbis dabant lac, vel asininum, aut caprinum, eique salis paululum adjiciebant, idque decoquebant, sublati his, quæ coquebant, quod quasi feri supererat bibere cogebant. Inprimis autem dignum est luculentum MESUES testimonium, quod totum transcribatur: Aqua lactis caprini per se innocuum medicamentum; præsertim quæ fit ex lacte nigrarum caprarum, in laudatis pascuis, visitantium recentiusque factarum; attenuat, abluit, abstergit, & nitrosa, quæ referta est facultate, alvum absque aliqua mordacitate leniter subducit; bilem tum atram ab exustis humoribus genitam deficit, quo fit, ut mirifice conferat maniacis & melancholicis. Idem præstat ad viscerum infarctus, & morbis inde provenientibus opitulatur, nimirum aqua intereunte laborantibus, selle suffusis & liensis; datur utiliter febrientibus ex bile, viscerum ac vasorum obstructione; convenit etiamnum vitis in cute, a bile & peristis humoribus emergentibus, quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, psoris leprisque admodum convenit. Neque prætereunda AETII, de feri utilitate sententia, quam ita declaravit: Ad pulmonis, intestinorum, renum, vesicæ uterique ulcera & exanthemata ceterasque cutis asperitates, & cantharides, epotum lactis serum mirifice proficuum est.

17. Missis autem aliis idem conceptis verbis confirmantibus; jam ex allegatis luculenter admodum constare arbitror: summo in pretio præcis medicorum fuisse lactis serum & frequentissimum plurimis in morbis usum. Nimirum, ut compendio exhibeamus, ad unum fere omnes sero lactis, virtutem alvum deficientem, præsertim ubi humores salii, acres, biliosi, blande & sine acrimonia

expurgandi sunt, assignarunt. Dein, ejus usum in morbis, qui ab acrimonia succorum, cutis teneras tunicas & fibras nerveas & subcutaneas glandulas erodente oriuntur, cujus generis sunt interne ulcera pulmonum, vesicæ, renum, externe vero lichenes, impetigines, lepra, elephantiasis & variae cutis defecationes & exulcerationes, quam maxime collaudarunt; non aliam ob rationem, quam quod virtute polleat eximia subtilissimam illam acrimoniam feri, nec non eam, quæ in venenosis cantharidibus delitescit, tam diluendo, quam acies involvendo ac obtundendo, contemperandi, demulcendi & invertendi. Denique etiam, saluberrimam fero veteres tribuunt facultatem ad referandos & aperiendos obstructos viscera & reliquarum partium meatus, a quibus graves morbi, prout superius dictum, tam in capite, quam in abdominis regione, originem sortiuntur.

18. Et hæc fuit veterum de fero lactis ejusque utilitate sententia; quæ, an veritati & experientia respondeat, jam dispiciendum. Quod ut recte & rationali modo exsequamur, inprimis necessarium est, genuina feri cujusvis elementa ac principia, a quibus, seu a fonte, virtus manat, eruere atque exponere. Quum vero ex lactis mixto secedat & obtineatur serum, utile erit, prius perspicere, qua proportionem fluidior & serosa hac pars, crassiori & minus solubili, in variis usu receptis lactis speciebus, nupta sit & sociata. Experimenta hunc in finem a nobis instituta, huc potissimum redeunt. Sumimus primo libram medici ponderis lactis vaccini, illadque in vase stanneo subjectis carbonibus vivis, evaporationi commisimus, eademque ad siccitatem usque continuata, obtinimus pulverem flavescens, grumosum, qui ad lancem exactus, uncia unius & quinque drachmarum pondus exhibuit. Simili modo, lac caprillum recentem multum igne siccavimus, & idem ferme pondus materię pulverulentæ, deficiente tantum drachma dimidia, remansisseprehendimus. Lac

autem asininum & muliebre insigne prodidit discrimen, & longe minorem solidæ substantiæ apparatus: quippe ex asinini libra una medica, post omnimodam humidi exhalationem, collegimus vix unciam pulveris albi subdulcis; & ex eadem muliebris quantitate, unciam unam materię siccæ albescentis.

19. Siccum hunc ex quovis lacte pulverem ulteriori deinde subjecimus examinari, & restibili post exhalationem e bubulo lacte pulveri, qui ad uncia & quinque drachmarum pondus accedebat, aquæ pluvialis duodecim uncias affudit, carbonibus, ut bulliret & solidum illud magma iterum dissolveretur, imposuimus; hoc facto, liquamen colatu per linteum trajecimus, relictum in colatorio spissamentum rursus exsiccavimus, & adhuc ad uncia unius, trium & dimidiæ drachmarum pondus accedere animadvertimus, luculento indicio, unam tantum & dimidiam drachmam subtilioris materię in aquæ contubernium & cum hac per linteum transisse. Tum percolatam sic aquam, quæ saporis pinguis & subdulcis erat, & colorem ex flavo-albescentem referebat, iterum ad siccitatem l. a. reduximus, & jugi facta ejus agitatione, ne empyreuma contraheret, drachmam magnetis ex albo flavescens terreo-dulcis impetravimus. Eadem experimenta cum lacte caprino adornavimus & nullam fere differentiam, tam ratione ponderis, quam ratione saporis & coloris, in residua materia notavimus, saltim quod in fero lactis caprini sapor paulo dulcior emicaret, & plus pinguedinis instar guttularum supernataret, ac si pauxillum butyri admistum fuisset. Sed longe major differentia apparuit in pulvere ab evaporatione lactis asinini relictio, quippe qui, unciam unam pondere æquans, libræ medicæ aquæ puræ pariter inpersus & ad ebullitionem & solutionem igne leniori deductus, totus ferme liquidus fuit, ita, ut in colatorio tantum una & dimidia drachma remaneret & septem circiter ab aqua absumerentur linteumque permearent. Liquamen autem quod dulce

dulce admodum erat, post omnimodam humidi exhalationem, pulveris siccissimi & albissimi instar sacchari plus quam sex drachmas reliquit. Denique, lac humanum & elicitus per evaporationem ex eodem pulvis, unciae unius & drachmae unius gravitatem exhibens, eodem modo dissolutus & percolatus, reliquit tres drachmas crassamenti spissi in colatorio, liquor autem transiens, iterum reficcatus, pulverem dulcem, coloris ferme subfusi, drachmaram sex circiter pondere concessit.

20. Jam, si specialius paulo ipsis feri indolem pensitamus, delibatissimam hoc esse lactis a rudiori, crassa & caseosa substantia liberatam partem, constat, in qua copiosi aquei humoris hospitio, sal tenerrimum dulce, cum substantia mucilaginosâ pingui subtiliori excipitur. Et a tribus his longe saluberrimis elementis omnis quoque omnino feri medicinalis præstantissima virtus repetenda est. Scilicet, palmarium & quantitate reliqua superans feri elementum est, fluida illa & humida portio. Hac igitur infarctos a lento humore canales eluit & obstructionum in visceribus repagula solvit ac referat. Alterum ejus ingrediens est salinum dulce tenerrimum, quod velut essentielle sal, ex herbis, quibus vescantur animantia, extractum & a naturali quasi chymia per varias mixtiones elaboratum, singularem plane excretoria stimulandi & maxime alvum subducendi & urinam movendi, facultatem habet, simulque acrimoniam humorum biliosam causticam obtundit ac contemperat. Hinc est, quod, quo majori dulcis hujus materiae copia lac turget, eo efficacius sit ad perpurgandum corpus: id quod manifesto patet in asinino, quandoquidem ad dimidias incoctum, disjecto nimio humido & coeuntibus dulcibus particulis, longe validius & promptius purgantem effectum exsequitur; quod HIPPOCRATI in crebriori usu fuisse legimus. Accedit tertium feri ingrediens, mucilaginosâ scilicet & subtilior pinguis pars. Hujus ea præcipua

laus ac virtus est, ut fibras aridas & crispatas humectet, molliat & relaxet, & balsam acedinem humorum succosque mordaces involvat, deliniat, eorundemque noxam arceat.

21. Hæc sunt feri elementa & hæc inde dependentes virtutes, quas si quis curatius perpendit, ultro a priori statim certa & rationali inductione perspiciet: easdem in plurimis morbis spondere & commodare utilitatem longe saluberrimam. Prius vero quam specialiori meditatione hæc ad varia morborum genera applicemus, præmittemus nonnulla scitu necessaria, de feri lactis præparatione, medico usui quam maxime accommodata, nec non de modo illud exhibendi. Nimirum, communissima serum a caseosa, crassiori substantia separandi ratio est, ut accedens calor sub quiete vinculum solvat & secessionem faciat, vel ut eadem aspersis acidis, pro ut superius jam meminimus, acceleretur & producat. At vero, quum, si mora acefcat lac, vel etiam adjecto acido feri secessus provocetur, hoc non parum vitietur, & naturæ gratissimam atque in medendo desideratissimam dulcedinem exuat, ac potius acetosam indolem, quæ nunquam corporis integritati blanda & amica est, induat, cogitandum fuit de accommodata quadam & salubriori præparandi ratione, qua ex recenti adhuc lacte, integra manente ejus dulcedine & salva teneriori, pingui & mucida substantia, serosus humor eliceretur & extraheretur.

22. Quod ut perficerem, aptissimus mihi visus fuit modus, si, uti jam naravi, lac recenter multum exhalationis ope penitus reficcaretur, & postea residuo flavescenti grumoso pulveri, tantum aquæ purissimæ, levis & salubris, quantum in forma vaporis in aurâ disjectum, affunderetur, hæc invicem tantisper bullirent, ut dulcissima, salina & pinguis mucida tenerior portio ab aqua forberetur, & liquamen denique colatu a crassiori, terrestri substantia liberatum usui servaretur. Et certe parata sic per decoctionem lactis aqua, live

sive serum artificiosum, multis præ vulgari splendet dotibus & coloris ex flavo albescentis gratissimique dulcis est saporis ac simul pingui & oleosa substantia liquata perfusum; quod sine omni nausea & calide & frigide assumitur, & diutius quoque, salva textura & sapore, durat.

23. Ad exhibendi modum porro quod attinet; videbimus primum, qui solennis fuerit tam ratione mensuræ, quam temporis, veteribus, optimis hac in re magistris. Horum monumenta si curatius lustramus; luculenter patet: eosdem non in exigua, sed satis sæpe magna quantitate, & per tempus etiam satis longum feri lactei usum suasisse; hac tamen cum cautione & distinctione, ut, si primam regionem tantummodo a fordibus purgare niterentur, minori copia & ad paucos duntaxat dies, id præscriberent, si vero in longis morbis, & qui altius viscerum male affectorum penetralibus insidebant, ad ejus usum descenderent, diutius & majori quoque mensura hoc ipsum adhiberent. GALENUS l. c. de sero lactis utendi ratione hæc præcepit: *copia feri pro virium ratione expendenda est: ac licet non multum peccaveris, si plus etiam exhiberis; certa tamen mensura ad heminas quinque accedat.* Heminam vero apud priscos duodecim uncias æquasse, pariter ab antiquioribus medicis memoriæ proditum est.

24. HIPPOCRATIS sententia ex *libri VII. sect. I. epidem.* patescit, ubi prodidit: quod in fluxu hepatico, ubi similes loturæ carnis ejectiones copiosæ, a bilis vitio factæ, lacasinum, a quo multo magis argumentari licet ad serum lactis, ad quantitatem novem cotylarum Atticarum dederit, non quidem unica vice totum, sed pluribus, ita, ut spatium duorum dierum, tota quantitas absumeretur. Quinimo, ubi purgandi sine eo usus est, semper, prout MARTIANUS in *comment. in aphor. 64. Sect. V.* probe notat, largius id exhibuit, & quandoque ad congruam mensuram accessit. Et VALESIUS *Comment. in Epidem.*

L. VII. scribit: erat veteribus familiaris lactis asinini usus ad purgandam bilem, ut constat ex Lib. II. de natura victus in acutis; quem usum ego non sine magna utilitate sum imitatus, eogens ægrotos accipere hujus feri, aut hujus lactis, quod etiam est valde serosum, plus quam duos sextarios.

25. Quamdiu vero potatio extrahenda, iisdem priscis auctoribus ducibus constat. Et quidem, si diuturnior & contumacior affectus, HIPPOCRATES lac asinum, vel serum lactis, maxime caprinum, per plures dies potari iussit; quemadmodum ex *libro Epidem. VII.* patet. Serum lactis per mensem & ultra assumi posse, testes gravissimi sunt RIVERIUS & SYLVATICUS, qui, lacte asinino, & sero lactis, summo cum emolumento, in gravissimis affectibus ad XII. XX. vel XL. etiam dies usi, multi sunt in commendando ejus potu. Porro relatum legimus apud HIPPOCRATEM *Lib. de Internis affectionibus §. XI.* illum in tabe dorsali lac per XLV. dies, tertia aquæ mulæ parte admixta, propinasse. Neque enim in difficilibus & longis morbis, ubi viscera male affecta & obstructa sunt, laudabilem præstare poterit effectum, nisi, ut cum aquis mineralibus fieri solet, liberaliori dosi & per plures dies usurpetur.

26. Nos igitur hunc semper servavimus morem, ut quantitatem pro dosi capiendi feri ægri rationibus accommodaremus, & iis, qui facile nausea tentantur ac teneriores sunt, libram medicam, qui vero firmitioris minisque acuti sensus, libras duas propinaremus, & nonnunquam mane tantum, quandoque etiam pomeridianis horis, sed parciore quam matutinis quantitate, potum præciperemus. Tempus vero usui impendendum, pariter ex morbi majori vel minore contumacia mensi sumus, & quosdam duobus hebdomadibus elapsis, quosdam vero vix quatuor aut sex decurrentibus, abactos fuisse novimus. Denique etiam cum MARTIANO *Comm. in*

Hippocr. Aphor. pag. 163. laudamus modum exhibendi lac asinum, vel serum lactis, per vices, non simul & semel; tum quia, si æger debilis & stomachus solutior est, tantam molem simul ferre nequit, tum quia ipsum serum, interpolatis vicibus assumptum, longe felicius & expeditius alvum subducit.

27. His expensis, dispiciendum: quibus potissimum usibus & morbis dicatum sit lactis serum. Hos inter primo merito connumerandum est loco: quod ipse HIPPOCRATES solenne habuerit, ut sero lactis & lacte asinino, post exhibita fortiora purgantia, ut elleborum, elaterium &c. ad arcendam noxam & infringendam eorum deleteriam vim, uteretur. Is enim *lib. de internis affectionibus* §. 44. post veratrum sumtum, serum caprillum coctum, duorum congegiorum mensura bibendum se dedisse testatur; & *l. c.* §. 46. post nigrum veratrum ventrem superne purgantem, & inferne per scammonii succum, serum & lac bubulum, item asinum coctum, pro tempore præbendum esse auctor est. Porro *lib. II. de morbis mulierum* §. XII. ita sapienter differit: *Post veratrum datum, serum coctum, per plurimos dies, cum modico sale bibendum;* & addit: *si non adfuerit serum, lac asinum coquitur & exhibito per quatuor dies.* Ratio, quare potus seri lactis caprini, vel lactis asinini, post fortiorem ab acriori cathartico purgationem, maxime salutaris sit, hanc esse reor. Validiora purgantia, caustico & fere virulento sale, tenerimas intestinorum tunicas arrodente, suam exserunt operationem, & copiosas cum terminibus movent dejectiones, quas ob subtractam nimis intestinis humiditatem & tunicas eorum valde contractas & constrictas, sequentibus diebus, alvus dura, tensa & constricta, non sine molestia sequitur. Serum autem vel lac dilutum, assumptis iis ingestum, succum & humidum intestinis reddit, fibras tensas & crispas emollit & laxat, spiculorum acris purgantis tunicis exquisito sensu dotatis adhuc infixorum inhaerentium acies obtundit, &

leniori ac blando stimulo alvum constipatam expedit ac solvit.

28. Nos ipsi quoque confirmatius testamur: quod in hypereatharsi tam metuenda avertenda, quam præsentis compescenda, siue fuerit per catharticum, siue emeticum excitata; certius & præsentius remedium non deprehenderimus ipso lacte bubulo, quod etiam expertissimum ad infringendam arsenici insanam virulentiam est præsidium. Non minus plurimis exemplis confirmatum habemus, eadem plane ratione a fortiori emetico, mercurio vitæ, aut pulvere Monckij, inconsulto & perperam liberalius oblato, enormes vomitiones obortas, solo lacte, vel ejus sero, calide summo cohibitas fuisse atque sopitas. Ut adeo non sine gravi ratione exillam: convenientius vehiculum, emeticum, vel purgans dandum, non facile reperirundum fore, quam lactis serum rite præparatum, quippe quod præter utilissimam humores lentos mobiles & evacuationi aptos reddentem facultatem, egregie simul virulentiam ejusmodi pharmacis propriam contemperat atque emendat.

29. Deinceps, superius diximus, serum lactis, ob insitum sal dulce, excretionis dicata organa stimulare eodemque proritare, id quod potissimum de ea, quæ per alvi secessum succedit, intelligendum. Mitior autem & remissior est operatio hæc, eamque ob causam commodissima & utilissima, ubi validioribus alvum exercere virium aliarumque circumstantiarum ratio interdicat, in primis in morbis, ubi purgatio periculosa est, nec non in febribus & omni fere æstu præternaturali. Veteres quidem lac asinum his in casibus potissimum exhibere sueverunt, & HIPPOCRATES in febre quotidiana ex bile, & in febre interficiente appellata *lib. II. de morbis* illud commendat, nec non in febre ardente *lib. IV. Acutorum v. 10.* & in erysipellate *lib. II. de morbis* lacte corpus purgandum esse præcipit. Sed, ubi lactis asinini copia deest, serum lactis caprini, adjecta mannæ portione quædam,

dam, quæ cum sale essentiali dulci lactis magnam alit convenientiam, in iisdem morbis & casibus furrogari, ac præsertim in calore hecticæ, magno cum commodò exhiberi posse, multiplici nobis compertum est experientia.

30. Quamvis vero serum lactis, præsertim asinini, liberalius haustum, egregium admodum sit laxans; expedit tamen sæpius, ubi ventriculus largiorem copiam ferre nequit, parciori dosi illud exhibere, & ejus dejectoriam vim, addito alio laxante clemente, acuere atque intendere. Commodissima autem hunc in finem sunt manna, syrupus rosarum solutivus, syrupus de cichorio cum rhabarbaro, cremor tartari, vel ejus terra foliata; utilissime quoque cum tamarindis & radice polypodii decoquitur, & postea sal polychrestum, sive arcanum duplicatum, manna vel etiam roob sambuci, quod majori in quantitate etiam alvum subducit, adjicitur. Et hoc modo parato sero laxante summo cum fructu eoque non satis prædicando frequentius sum usus, inprimis ubi natura imbecillis, ut in senibus & infantibus, vel ex morbo debilitatis, aut non ita pridem convalescentibus, vel etiam ubi in febribus etiam exanthematicis, variolis, morbillis &c. alvus diutius suppressa detrimentum minatur. Porro, quando in pectoris affectibus, tussi ferina & sicca, vel etiam nimis humida atque catarrhali, aut lenta febre, alvum ducere ex usu est, commodissime id perficitur, si uncie duæ vel tres mannæ, in libra una feri lactis solvantur, cremoris tartari vel terræ foliata tartari drachma adjicitur, ad palati gratiam duæ vel tres olei de cedro guttæ instillantur, & ita confecta potio tribus vicibus successive assumitur. Flores quoque acaciæ & persicorum, cum sero lactis caprini calido infusi, laxatoriam ejus vim augent, præsertim adjecto sale digestivo, vel manna.

31. Quod si igitur expedit, ut vere vel æstare, prima corporis regio a sordibus depleatur, vel ad cacochymiam tollendam laxans propinetur medicina.

certe ejusmodi serum lactis laxantibus ita acuaturn, singulis diebus ad dimidiam mensuram per aliquot septimanas utiliter sumi potest. Et instituta sic cura ita dicta vernalis gracilibus, attenuatis & sensibilibus corporibus, juvenibus maxime, longe tutior, longeque salubrior est, omnibus aliis vulgaris usus nodulis, sive infusis & vinis medicatis purgantibus & sanguinem purificantibus. Non minus, in principio dysentericæ apprime conducibile est, ut mordaces caustici succi nervosam intestinorum tunicam gravius infestantes, arroderent & inflammationem suscitantes, elemententer evocentur; quod quidem aptissime lacte asinino perficitur. Ubi vero hoc non suppetit, serum lactis caprilli, adjectis aliquot extractis rhabarbari granis, cum una, vel una & dimidia mannæ uncia eundem exoptatum effectum præstabit. Et sane antiquissimus feri lactis in dysenteria est usus. Ipse HIPPOCRATES, *lib. epid. VI.* quum dolor circa totum ventrem, & labores, surrectio multa & subcruenta fere, jam per viginti dies esset, Adriano & pæro Cennæ, caprillum serum & lac asinum coctum propinavit. Recte enim hunc morbum judicat VALESIUS fuisse dysentericum, & *comment. in h. l.* in dysenteria autumnali lactis serum siliace candefactum laudat, & scribit: *egestiones biliosas subcrueas cum vehementi ventris dolore, ubi serum & lac bibisset, longe moderatiores fuisse factas.*

32. Si quando etiam validioribus ad educendas copiosas in leucophlegmatia, sive anasarca, opus est remediis, uti sunt extractum esulæ, ellebori nigri, hæc ipsa non modo securissime, sed & optime & accommodissime cum lacte asinino, vel sero miscentur & propinantur; sumendo drachmam dimidiam purgantem ejusmodi pharmaci ad libram unam feri, & per vices mixturam ebibendo. Similiter, quum maxime salutare sit, ut ante usum aquarum mineralium, vel etiam finita cura, primæ viæ a sordibus collectis, vel aquis retentis, liberentur ac depleantur: nihil,

nostra quidem experientia, tutius & præstantius ipso sero lactis, in quo minimum uncia tres mannæ, cum una & dimidia drachma cremoris tartari soluta fuerunt, reperire licuit; inde enim sex vel octo secessus sine omni molestia motos & miram quantitatem aquarum exturbatam fuisse, non semel, sed sæpius, observavimus. Quinimmo, ubicunque ob sæcram copiam & nimiam siccitatem, alvum mollire & evacuare necessarium est: nil quoque præstantius & efficacius est, quam serum lactis cum manna, addita sufficiente quantitate olei amygdalarum dulcium, assumere & quoque per clysterem, ad lubricanda intestina & stercora emollienda, ano infundere.

33. At vero, præter has egregias utilitates, quas serum lactis in primis viis ad alvi solutionem præstat: aliis adhuc laudatissimis facultatibus splendet, quas ultra primam corporis regionem explicat, & in iis morbis exhibet, qui lentis adollescunt incrementis & ex visceribus male affectis incunabula trahunt longiusque extrahuntur, quorum in numero haud infimum locum obtinet scorbutus, sive cachexia scorbutica, tot malorum & atrocium symptomatum fons. Sane, si curatius paullo præstantissima peritissimorum medicorum, qui de scorbutico ex instituto egerunt scripta, ut EUGALENI, *Balthas.* BRUNNERI, *Henr.* BRUCÆI, RONSÆI, WIERI, *Salom.* ALBERTI, *Math.* MARTINI, DRABIZII evolvimus ac lustramus, ad unum omnes ferme candide fatentur: sola diæta lactea, vel sero lactis, cum antiscorbuticis herbis decocto & diutius usurpato, in pessimis, quæ scorbutus importat symptomatibus, ut doloribus acutis, ventris torminibus, vomitibus, atrophia, febribus lentis, se plus præstitisse, quam ullis aliis auxiliorum generibus, & molestissimo malo tabescentes plus etiam virium hinc hausisse, quam ex optimis roborantibus & artificiosis analepticis. Mos scilicet fuit usu exercitatissimis his medicis, ut herbas antiscorbuticas, ut cochleariam, beccabungam, nasturtium

aquaticum, comas absynthii, acetosam, fumarariam, scolopendrium, epithymum, betonicam, carduum benedictum, centaureum minus, trifolium fibrinum cum lacte decoquerent, & quotidie matutinis horis mensurâ dimidiam, vel etiam plus adhuc, scorbutico detentis calide propinarent, & simplici hoc remedio rebellem morbi contumaciam superarent, diraque omnia symptomata abigerent.

34. Audiamus tantisper, quam magnifice de feri lactis in scorbutica labe percuranda incomparabili utilitate senserint probatissimi hi auctores. Primus sit Jo: WIERUS, qui in *tract.* de scorbutico p. m. 334. solidum hoc interposuit iudicium: quod, ait, in lacte plantas antiscorbuticas coquant, expressumque liquorem felici successu hauriant aegroti, id feri magis, quam lactis ratione, evenire sentiendum; in cribro butyri & casei coagulum remanet, serum autem quod transsistit & tenuium partium est, abstergit, aperit, urinas movet atque ad scorbuticæ luis prostrationem cumprimis utile, ex prisceorum etiam AETII, GALILENI, testimoniis est. Porro, *Math.* MARTINI *Lib. de Scorbutico* p. 679. de lactis in scorbutica lue usu hæc habet: *Rationibus aegrotantium mirifice conducti lac caprinum, totius morbi decursu exhibitum, quod non alvum modo moderate subducit, sed & concoctu facile & adstrictoria sua facultate viscerum atoniam emendat, & ad reparandas vires accommodatissimum est; ne tamen hypochondria inflat, & in ventriculo debili coaguletur, aque nonnihil, vel salis, aut sacchari momentum, adjiciendum est.* At vero, hic metus fere omnis supervæaneus est, si loco lactis caprini, ejus serum, vel lac asininum, in usum trahatur; in primis quum, herbas antiscorbuticas supra memoratas non in lacte, sed sero coquendas esse, *Bald.* RONSÆUS *Tract. de scorbutico* admoneat. Denique etiam, de sero lactis caprini ejusque præstabili in scorbutico facultate, egregium testimonium perhibet MOLLENBROCCIUS in *Lib. de arthritide vaga & scorbutica* pag. 193. *Serum lactis, inprimis*

in primis caprini, multum prodest in scorbuto; & scribunt Salernitani:

Inciditque, lavat, penetrat, mundat quoque serum.

Serum enim, ratione aquosæ suæ humiditatis, ea quæ salsa sunt, solvit, ratione vero nitri abstergit parietibus venarum adherentia, ac alvum, absque aliqua mordacitate, leniter subducit; & ratione oculi alcali volatilis refrigerat. Unde agrestes Frisii ac Batavi quotidiano feri usu a scorbuto patri sese muniunt ac liberant. Magis autem accommodatum redditur, si cum herbis antiscorbuticis ebulliat, aut infundatur.

35. Et, si verum fateri licet: certe in sævissimo illo affectuum chronicorum, scorbuto, non facile certius & præstantius datur auxilii genus ipso lactis ferro, dulci nempe, ex lacte asinino, vel caprino nostro modo & methodo paratum. Quum enim origo hujus pertinacis luis nonnisi summa humorum vitalium impuritas sit, orta a salino-sulphureis excrementitiis sordibus, ob deficientem excretionum successum in corpore retentis, & motu intestino calido, variaque partium inter se combinatione, magis corruptis, quæ partes solidas interiores & exteriores, acutioris sensus, lancinando & arrodendo, dolores non modo atroces, sed & varii generis maculas & exulcerationes in summa cute pariunt: ad amolienda dira hæc mala, certe non aliud scopo medico accommodum & salubre est præsidium, quam quod falso-acres humores diluit, contemperat, minima emuncteriorum vascula obstructa recludit, humores viscidos incidendo, viscera a stagnatione feri & sanguinis liberat, alvinam excretionem, urinæ fluxum, nec non perspirationem, sine ulla noxa & exagitatione, clementissime adjuvat & promovet, ac nervosis præterea partibus blandum atque amicum est.

36. Sed, omnes has nobilissimas facultates in sero lactis rite parato reconditas, & certo ab eodem expectandas esse, jam ex superioribus abunde constare arbitror. Quare etiam non sine

ratione a medicorum antiquissimis HIPPOCRATE, GALENO, DIOSCORIDE, PLINIO, AETIO, MESUE, in morbis, qui ab humerum impuritate incunabula trahunt, tantopere feri lactis usus laudatus & commendatus fuit. Tenendum tamen est, quod in ejusmodi longis & refractariis vitis, feri potus, non secus ac cum soteriis aquis solenne est, per mensem & ultra convenienti data mensura extendendus sit & continuandus. Quinimo, licet in biliosis & calidis naturis solum lactis serum sufficiens sit: attamen, si humores sunt crassiores, corpora segniora, frigida & humida, præstat utique herbas amaras, & sic dictas antiscorbuticas, quæ præter oleum volatile, amaritiam maxime in hisce morbis salutarem custodiunt, moderata dosi incoquere, idque sic exhibere.

37. Non minus, eximia & longe præstantissima feri lactis utilitas est in iis morbis, qui motibus spasmodicis & nervosarum partium constrictionibus suam ludunt tragediam, & totam cœconiam vitalium motuum, tum secretoriorum, tum excretoriorum, pervertunt, quos inter præcipuum in nostro climate locum sibi vindicat affectus sic dictus hypochondriacus, qui in foeminis hystericus audit, & nostro tempore non solum frequentissimus, sed etiam, ob perversam vulgarem curandi rationem, contumacissimus est. Hic sedem suam obtinet & tyrannidem potissimum exercet in ventriculi & intestinorum canali nerveo-membranoso, per spasmos continuos & flatus, quibus totum nervosarum partium genus in consensum rapitur, ut iisdem motibus agitur, unde inæqualis sanguinis & humorum fit cursus, quippe qui a partibus exterioribus ad interiores, præsertim ad caput & petus ruit, & pessima ibi suscitatur symptomata. Præcipua vero truculenti hujus mali causa in summa imbecillitate generis nervosi, ex parte, nativa, ex parte etiam per noxam earum rerum, quæ vires frangunt, texturæque & motui nervosarum partium adversantur:

inducta, quærenda est: cui, si postea accedit ob intermissum corporis motum & exercitationem, nec non pravam vitæ rationem, sanguinis spissioris copia, is in contorto intestinorum volumine ob impeditum per hepar liberum transitum stagnans, flatulentias & spasmos longe magis adauget & exacerbatur. Et quod magis adhuc est, quia affectus hic, visceribus in hypochondriorum regione sitis firmitus innidulatur & universum nervosarum partium systema afficit, latius quoque noxam spargit & reliquas corporis partes gravi damno lætat, ut in primis caput exinde graviter laet & vertigines, epilepsia, paralytes, melancholia, mania exoriantur, a spasmodicis autem, corporis interiora detinentibus, naturalium excretionum saluberrimum negotium mirifice turbetur ac pervertatur, quod tam sanguinis per ani & uteri venas, quam fordium per alvum, urinam, sudorem eliminatio, vel plane cohibeatur, vel inordinate succedat, aut nonnunquam etiam excessu delinquat.

38. Ad hæc igitur capitalia sævissima mala efficaciter debellanda & subigenda, non utilius, non tutius & certius sero lactis, vel lacte asinino, aut lacte caprillo, cum fontibus mineralibus mixto, meo quidem iudicio & invento, reperitur remedium; si nempe debito tempore, mensura ac regimine, non secus ac cum aquis mineralibus fieri suevit, cum eodem cura instituitur. Et certe ego firmis & momentosis rationibus inductus, asserere non dubito, plus præstari in sævis hisce affectibus hoc modo adornata cura posse, quam cum solis aquis mineralibus. Desiderat enim ejusmodi morbus spasmodicus, remedium quod temperatum & naturæ amicum est, quod humores tenaces viscidos fluidos reddit, obstructa minima vascula aperit, salios acres humores contemperat, & clementi stimulo omnis generis excretiones promoveret, quæ omnia in sero lactis dulcis comprehenduntur, utpote quod virtute omnia reliqua in hoc casu antecellit, modo recte administre-

tur, neque, si non statim notabilem in melius mutationem inferat, ab ejus usu ægri desistant, sed congrua etiam alia præsidia pro diversitate corporum & symptomatum, admisceantur vel interponantur.

39. Et egregias has laudatissimasque sero insitas dotes, omnium optime perspectas habuit, celebris olim Itatorum Medicus *Benedictus SYLVATICUS*, quippe qui, in consiliis suis passim in gravissimis & maxime rebellibus morborum generibus sero lactis & asinino lacte usum se esse conceptis verbis testatur. Neque alienum erit, brevibus hoc loco memorare, quibus in affectibus & quæ ratione id usurparit. Is igitur *Consil. 58. Cent. I.* in pathematibus melancholicis & maniacis serum lactis caprini cum sirapo de polypodio & feminibus malorum in emulsionem redactorum, suadet; *Consil. 5.* in affectu melancholico-hypochondriaco idem serum per quindecim dies ad libras quatuor quotidie potum mirifice dilaudat. Porro, *Consil. 65.* serum hoc caprinum, optime depuratum, cum coma absynthii infusum per aliquot dies præscribendum esse præcipit, ac *Consil. 73.* in melancholia-hypochondriaca eidem instillare jubet chalybem potabilem cum oleo citri, & sic propinare. Præterea, in semiparalyti serum lactis caprini cum cremore tartari & rhabbarbo magis dejectorium, & postea cum ceterach. capill. veneris, radic. fœniculi, petroselini, adjunctis aliquot guttis spiritus vitrioli, magis diureticum factum, utile esse perhibet. Syncopen quoque epilepticam cum sero caprino perlanavit, ita quidem, ut sumeret serum optime depuratum cum succo limonum, idque primum exhiberet, quarta vero die dejectorium redderet, in fundendo quatuor ejus uncias, cum drachma una rhabbarbari & foliis fennæ, superbibendo tres feri libras & intermediis tribus diebus libram unam feri, maceratis prius in eo floribus pœoniæ, rutæ caprinæ, melissæ & corticibus citri propinaret. Non minus in passione hysterica feri lactis usum *Cent. II. Consi.*

Consil. 68. mirifice dilaudat, nec non in morbo nigro sic dicto Hippocratis *Consil.* 77. in sanguinis vomitu *Consil.* 82. & in ipso cruento, *Consil.* 34. & 35. Idem laudatissimus auctor diarrhæam & tenesimum sirupo rosarum solutivo, julepo tamarindorum, ingerendo postea serum lactis caprilli destillatum, se abegisse prodidit. Similiter tumoris cancerosi in mamilla incipientis minas *Cent. II. Consil.* 32. solutis in sero caprillo tribus mannæ uncis & oblati repessit ac jugulavit. Et tandem in inquinamento gallico, tabe, febre lenta *Cent. IV. Consil.* 92. idem remedium præstabilem tulisse opem confirmat.

40. Nos quoque confirmatius asserimus: quod incomparabilem feri lactis utilitatem in quamplurimis morbisprehenderimus. Et ut hoc eo testatus eluceat: placet ultimo loco quædam subnectere observationes & notabiles casus, quos intra mensis spatium annotavimus. Acceperat vir quidam triginta annorum, non adeo robustus, a studio medicina pilulas, nescio quas, purgantes, quæ tam fortiter & valide operationem suam exsequatur sunt, ut, licet dimidiam earum partem ipsa assumptione vomitu rejiceret, per plures tamen postea dies alvus jugiter fluere & vel centies deponeretur, quo factum est, ut vires penitus collabascerent, appetentia ciborum intercideret somnusque inquietus, accisus & fere nullus esset. Accessit febris erratica intermittens, tandem in lentam, vires & corpus penitus consumentem, degenerans. Conclamatis sic propemodum rebus, ardentissimis precibus a me auxilium flagitavit, tum ego ad lectum ægroti accedens, eundem jam per aliquot hebdomades decubuisse & sudoribus nocturnis colliquatvis, nec non febre lenta tabescere, cujus index erat pulsus jugiter celer & debilis, percepi. Suasi igitur, ut sepositis omnibus medicamentis serum lactis caprilli, cujus præparationem tradebam, quotidie per vices ad mensuram hauriret, simulque guttas XII. liquoris anodynæ assumeret, &

crebrius decoctum dilutius avenaceum forbillaret, quibus per quatuordecim dies continuatis, somnus rediit, appetentia resuscitata, vires refocillatæ & æger ita cum sanitate in gratiam rediit, ut munia sua iterum obire posset.

41. Succurrunt adhuc alii casus memoratu digni. Generosus juris studiosus, iracundia commotus & mœrore affectus, nausea & vomendi conatu infestabatur, quem ut sublevaret, per amicum a pharmacopœo petit emeticum; sed eodem assumpto, non solum crebrius vomuit, sed etiam in summam virium prostrationem delapsus est, cum incendio stomachi, assidua vigilia, siti, & ciborum fastidio. Ego accitus ventriculi inflammationem metuens, nihil aliud, quam serum lactis, ex nostra sententia paratum, cum emulsione ex quatuor seminibus frigidis, ad aliquot uncias, tam interdiu quam noctu, interpolatis vicibus bibendum præcepi, quo ardor cum æstu extinctus, pulsus & somnus ad quietem & ordinem traducti summaque sanitatis spes affulsit.

42. Similiter, nobilis puella, trium circiter annorum, tenerioris constitutionis, ut sese adversus variolarum, populares tum circuitus habentium, incursum muniret, ex consilio medici purgans ex radice jalappa & mercurio dulci deglutit, a quo bis quidem vel tertantum dejecit, sed appetitus penitus prosternebatur & ipsa corpus jactitando, insomnes transigebat noctes ac siti mirifice excruciabatur, cum æstu corporis intenso & pulsu celeri. Accessi & commendavi lactis serum, secundum nostram methodum parandum, cujus usu, symptomatibus successive penitus expirantibus, sanitati reddita fuit ægra. Ex quibus quum patescat: incomparabilem in variis morbis esse feri utilitatem, nihil jam superest, quam ut nobilissimū hujus remedii usum aliis, qui artis exercitium agitant, de meliori quoque commendemus, & ut quamplurimis in salutem cedat, voceamus.

DISSERTATIO X.

DE CONNUBIO AQUARUM
MINERALIUM CUM LACTE
LONGE SALUBERRIMO.

§. I.

INter omnia remediorum genera, quæ insigni efficacia & virium excellentia, cum ad avertendas, tum expugnandas gravissimas ægitudines præstant, & ob id maximopere iis, qui dextre medicinam facere volunt, commendari merentur, duo maxime eminent, eaque simplicia atque domestica: lac scilicet & fontes aquarum salubrium, hoc est, talium, quæ a Benignissimo corporis humani Medico ingredientibus & facultatibus ad medendum nobilissimis instructæ sunt. Ambo hæc spectatissima valetudinis præsidia, quum principem merito atque primarium inter reliqua obtineant locum, ut non facile, propter eximium & præstantissimum, quo pollent usum, quispiam iis carere possit: mirandum utique est, eadem a plurimis recentiorum, qui tantum remediis chymica arte elaboratis, aut specificis medicamentis arcanis, ex auro, mercurio & antimonio paratis, morborum curationem tentant ac moliuntur, adhuc magno cum detrimento ægrotantium ignorari, vel ex perverso, e doctrinis Præceptorum hausto præiudicio, negligi penitusque contemni. Permotus hinc ego sum, ut horum remediorum, simplicitate, facilitate & incomparabili virtute præstantissimorum, dignitatem & gloriam restituerem ac postliminio quasi revocarem, id quod multo labore compluribus scriptis perficere hætenus annis sum. Testantur inprimis de hoc studio plurimæ de foteriis fontibus seorsim editæ dissertationes, jam in *tomo II. opuscul. physico medicorum* collectæ exhibitæ, nec non de *asinini lactis & feri lactis virtute longe saluberrima* huic præmissæ, in quibus, ut cre-

do, sat dilucide ostendi, in maximo honore ac pretio HIPPOCRATI, DIO. SCORIDI, CELSO & his, qui eorum vestigia legerunt, MESVE, AETIO, GALENO ac PLINIO lactis fuisse usum. Quum vero curatius animo penderem, quod lac propter caseosam substantiam non omnibus æque conveniat, & quod aquæ minerales, tam acidulæ, quam thermæ, sal alcali seu prædominans elementum recipiant, & huius ope præcipuas virtutes exserant, lætis cum medicatis aquis mixturam utilissimam fore, a priori perspexi, & ante viginti & quod excurrit annos, primum in Carolinis periculum faciens, succedente ex voto usu, postea pluribus & medicis & ægrotantibus hoc remedii genus commendavi, eoque refractarios, quin desperatos morbos, adspirante DEO felicissime profligavi. Utilissima itaque & maxime digna, hæc de saluberrima lactis cum mineralibus aquis connubio, nobis visa fuit tractatio, quam in præsentis institueremus, & ex experientia paulo fufius explicatiusque prosequeremur.

2. Quum de miscela lactis & fontium mineralium, præsertim acidularum, hoc loco agere consilium ceperimus; primo omnium ostendendum nobis est, quare talis mixtio, non modo utilis, sed & sæpe necessaria sit. Ut autem id eo luculentius demonstremus, necessarium omnino erit, ingredientia tam lactis, quam etiam acidularum, primo loco exponere, eo quod a natura & indole elementorum, omnes medicinales remediorum vires derivari debent atque deduci. Quod itaque ad lac attinet, notissimum est, illud ipsum ex butyrofa pingui materia, quæ paucissima, ex caseosa, terrestri solida, & denique aquea, tenui, subtili, quæ feri nomine venit & sale quodam dulci blando abstergente foeta est, constare. Ex quo quidem quisque, nisi admodum rudis in rebus medicis sit, facile perspiciet, illam lactis portionem, quæ feri nomen gerit, & aquosam ac salinam dulcem ejus substantiam completur, præcipuam medicamentosam virtutem præstare, eo quod plurimi certe morbo-

morborem, præsertim qui longo tempore corpus attingunt, sanguinis & humorum spissitudine, viscositate, tenacitate & stagnatione in vasis, qua illa opplent, infarciunt, vel obstruunt, & denique ab excretionum, præsertim quæ fiunt per alvum & urinam, retentione & collecta inde ingenti impuritate humorum salino-acri sulphurea, quæ vulgo scorbutica & Græcis cacochymia vocatur, oriuntur.

3. Et hæc etiam causa subest, quod lac asininum, copiosum dulce serum vehens, & pauca caseosa, in coagulum vix abeunte materia refertum, nec non serum lactis, tam vaccini, quam caprilli, ex quo identidem dulce saccharum, licet non in tanta copia ut ex asinino lacte, parari possit, modo sit recenter secundum methodum nostram præparatum, usui lactis puri, longe multumque præferendum sit, propter incomparabilem quam obtinet virtutem abstergentem, diluentem, salium acrimoniam temperantem, obstructions aperientem & excretionum per alvum & urinam successum facilitantem ac promoventem; pro ut pluribus a nobis in *differt. de saluberrima feri lactis virtute* expositum est. Quia autem lac asininum, quod revera divinam opem misere ægrotantibus promittit, ut loco arcani haberi debeat, difficilius obtineri potest, serum quoque ex lacte dulce, non acidum, operosam tantisper præparationem requirit; cogitandum omnino fuit, qua ratione lactis medicinalis, quæ maximam partem sero debetur, virtus augeri possit, ut aquosa ejus pars præ caseosa prævaleret. Et hoc nos commodissime perfici posse putamus, per admixtionem aquarum salubrium, acidularum nempe sic dictarum, idque non tantum eam ob causam, ut aquosa substantia in lacte augeatur quantitas, sed etiam ut mediante mixtione acidularum, longe præstabilior virtus & efficacia emergat, qua de re infra pluribus differemus.

4. Est vero hæc methodus, lac per aquæ admixtionem corrigendi, non nova, sed antiquissima, HIPPOCRATI jam usitata, quem postea alii medicorum

sequeuti sunt, sicuti ex pluribus luculentis, quæ in ejus monumentis consignata sunt testimoniis, patet. Ita enim gravissimus hic auctor in enarratione historica *lib. VII. epid.* testatur: lac aquæ permixtum, Erotholai filio & Clonico Abderite felicissimo successu datum fuisse. Deinde, *lib. VII. Epid.* lac bubulum cum aquæ sexta parte permixtum se exhibuisse memorat. Et *Epid. lib. V. text. V.* recenset historiam Pythoclis, qui lac mulra aqua permixtum ægrotantibus propinavit. Porro, *TRALLIANUS lib. VIII. cap. 7.* vult, ut quarta pars aquæ lacti admisceatur, postea ad dimidias coquatur. Sic enim minus in ventre, quod AETIUS monuerit, casei naturam accipere. ARTEUS quoque in tabe dorsali lac commendat, cujus duæ partes, cum una parte aquæ remixtæ sunt. Et idem auctor *lib. II. cap. 13.* in elephantiasi lac largius, ad alvum molliendam, cum quinta aquæ parte mixtum, quo melius descendat, potui dare suadet. Præterea, HOLLERIUS de *phthisi & febre hectica* eandem in rem egregie scribit; quod si ructus est nidorosus, aqua incoqui debet cum lacte, quod consilium, ait PRIMEROSIUS de vulg. error. *lib. III. cap. 21.* si plurimi sequerentur, majus ex lactis usu emolumentum persentirent, quam solent.

5. Neque aquam tantum affuderunt, sed ipse HIPPOCRATES, ut lactis facultatem auget vel corrigeret, & absterisivam intenderet, injuriam addidisse legitur. GALENUS serum lactis cum sale ad alvum purgandam exhibere jubet, sal vero removere, ubi purgatio inceperit, sed per intervalla alternatim repetere, donec satis materiæ purgatum sit. Copia, præcipit, pro virium ratione expendenda est, ac licet non multum peccaveris, si plus etiam exhibueris; certa tamen mensura ad heminas quinque accedat. Et porro dicit: Caret serum lactis cum aqua marina rursus decoquunt & sic propinant, quod quidem sicuti efficacius, ita longe invius est. Ne dicamus de aliis prætorum methodis, quibus lactis correctionem melle vel mulso tentarunt, ut ex *PLINII & GALENI* monumentis eluceat. Varia

Varia itaque veteres ad augendam facultatem medicinalem lacti admiscuerunt, & quidem maxime aquam, ad diluendum viscidos, tenaces humores & ad caseosum coagulum arcendum, sal vero, seu muriam, ad excretionem, potissimum alvi promovendas, & mel denique, ad acidum, ventriculo inprimis inhærescens, ne lac densaret, obtundendum. Verum, licet hæc tentamina correctoria non improbemus, præfertim cum ipsa experientia eadem haud infructuosa esse docuerit; id tamen asserere non dubitamus, longe meliorem, tutiorem & salubriorem effectum in miedendo expectari posse, si quando ipsum lac, vel asininum, vel caprillum, aut bubulum, prout conditio morbi, corporis ægrotantis & reliquarum circumstantiarum fert, cum mineralibus aquis, ram calidis, quam frigidis, sive acidulis, remisceatur.

6. Quemadmodum autem ego ipse, quod sine ostentationis nota dicere licebit, primus medicorum fuit, qui asserui atque clarissime demonstravi: omnibus Germaniæ & aliarum quoque regionum acidulis, præter alia ingredientia salina terrea & martiale elementum, inesse potissimum sal fixum alcali emnens, adeoque minus recte acidulas, quum ne vestigium quidem acidi manifesti vel vitriolici salis contineant, vocari; ita etiam primus fui, qui ante viginti minimum annos edixi ac docui: minerales aquas optime & sine ulla noxa cum lacte in pectoris affectibus, & ubi lac solum exhibendi quædam contraindicatio & difficultas incidit, potui posse præberi. Primum hoc perficiendi consilium cepi & tentavi in Carolinis, ubi ante XXV. annos, viro honestissimo rei monetariæ in Hercyniæ fodinis præfecto, qui ulcere pulmonum cum sputo copioso & purulento laborabat, thermalium aquarum cum lacte nuptarum potum exoptato cum eventu suasi, ut postea egregie levatus, licet non penitus ab insanabili morbo liber, vitam per quatuor adhuc lustra extraheret. Succedente sic ex voto negotio, cum

Selteranis, quas omnium mitissimas & quam maxime alcalinas esse noveram, idem tentavi & Berolini olim degens, generosissimo viro juveni, Serenissimo principis ephoro, hæmoptysi & dispositione phthifica affecto, Selteranas cum lacte bibendas commendavi, quarum ita institutum usum, hic pariter saluberrimum expertus pluribus ut probatissimum postea dilaudavi. Factura hinc est, ut aquæ Selteranæ, quas primus pariter, pro eo quo tumungebar munere, potentissimo augustæ memoriæ Regi demississime suasi, & loco Carolinarum commendavi, ab aliis quoque medicis tot exemplis nobilitatæ in usum vocentur. Haud parum itaque in me iniquus fuisse merito videtur auctor schediasmatis, aliquot annis abhinc Berolini editi, in quo præter alia minus curate scripta, contra omnem penitus veritatem alii medico & archiatro, quod Selteranarum cum lacte usum Berolini ad notitiam traduxerit, tribuitur. Neque etiam, quod falso iterum dicitur, potentissimus Rex, augustæ memoriæ, unquam thermalibus Carolinarum aquis Berolinum advectis, sed, quotiescunque in regia sede minerales aquas potare placebat, Selteranis, ex meo potissimum consilio usus est. Serenissimo autem Principi Marchioni tertiava duplici laboranti, D. G. ut Berolini Carolinas allatas potaret, auctor suusque fui, neque hoc sine effectu. Interim capto etiam cum successu cum Selteranis tentamine, postea non modo has, sed etiam Pyrmontanas, Egranas, Schwalbacenses & Spadanæ, pluribus cum lacte bibendas, præfertim in pathematibus arthriticis, scorbuticis, hypochondriacis aliisque, opem a me efflagitantibus exhibui.

7. Merito quidem clarissimi nominis Medicus Londinensis & Regiæ Societatis membrum Dn. SLARE, in tractatu Anglico idiomate scripto & Germanice reddito de aquis Pyrmontanæ & martialibus pag. 67. taxat errorem Germanorum, quod aquas minerales, quæ alcali emnens continent, dicant acidulas, & vel

vel precario nomine inducti, sub earum potu lactis & ciborum cum hoc præparatorum usum, serio interdican-: Et paucis interjectis pag. 68. ita pergit: *Quum plurimi etiam inter nos hoc detineantur præjudicio, non possum, quin confirmatius asseram, quod sæpius ob symptomata quedam accidentia, per totam martiatas aquis institutam curationem, vesperi exoptato cum effectu lac bibendum suaserim. Quin serius testor, plures martiatas aquas, non nisi admixta tertia lactis parte, ferre potuisse, cum lacte autem per plures hebdomades utilissime potasse. Solenne etiam est, ut sub usu Batheanarum, mane & vesperi asininum lac bibant, neque ego ea propter unquam lac bubulum potantibus prohibui, si modo alias illud concoquere potuerint. Minus autem ex vero sunt, quæ addit, dum sibi inventionem hujus medicationis tribuit, licet ad Transact. Angl. provocet, quibus jam Anno MDCCXIII. vol. XXVIII. hanc inseri curaverit. Notavit id jam in notis ad hunc libellum DD. SEIPPIUS, Consiliarius & Medicus Pyrmontensis celeberrimus, qui cordate & aperte proficitur: me esse auctorem hujus inventi, & allegat dissertat: de methodo examinandi aquas salubres habitam Anno MDCCIII. de thermis Carolinis editam MDCCV. nec non de thermarum & acidularum ratione virtutum & ingredientium convenientia Anno MDCCXII. publici juris factam, in quibus dilucide expositum & experimentis demonstratum sit: in thermis & acidulis eminere sal fixum alcalinum, cui præcipuus effectus & operatio in persanandis morbis, iisque chronicis, adscribenda sit. Et hanc sententiam, benevole scribit laudatus Dn. SEIPPIUS, postea clarissimi Germaniæ medici, ceu veram & experientie convenientem, amplexi sunt. Neque ipse Cl. Dn. SLARE se has disputationes vidisse diffidet, sed potius verba unius adducit, ac testatur, se auctoritatem & testimonium meum ceu chymici & medici peritissimi, absit ostentatio verbis, plurimum facere.*

8. Inter alia plura vero experimenta, quæ alcalinam acidularum indolem luculenter evincunt, & ante XXX. & quod excedit annos, cum pluribus Germaniæ acidulis, quas inter nominare possumus, Selteranas, Egranas, Pyrmontanas, Schwalbacenses, Antonianas, Schlangenbadenses, Buchenses & Wildungenfes, a nobis instituta sunt, inprimis hoc loco memorabile est, quod cum omnibus acidis tam validioribus, ut spiritu vitrioli, nitri & salis, quam mitioribus, ut aceto, succo citri, vino Rhenano, soluto cremore tartari, confligant & effervescent, cum insigni bullularum prodeuntium copia. Quid? quod notatu dignum, acida illa fortissima & ipsa aqua fortis, his penitus obtunduntur & dulcescunt, sique liquores acidi instillati fuerint, pro horum differentia, post evaporationem varii generis magma seu massa remanet, ita, ut ex miscela spiritus vitrioli, tartarus vitriolatus, aquæ fortis, sive spiritus nitri, nitrum inflammabile, solutionis cremoris tartari, sal tartariforme solubile, concrecant. Ex quo proinde rectissime colligitur, aquas quascunque minerales, licet quædam nonnunquam falso pro acidulis venditentur, quæ non effervescent cum acidis & in sal neutrum migrant, acidularum nomen non mereri, eo quod alcali connubio non susceperunt, ut adeo acidulæ vulgo sic dictæ vocandæ essent alcalinæ, alcalische spiritueuse Masser. Et utut non negandum sit, pluribus etiam sal neutrum inesse, tamen ne vestigium quidem acidi eminentis ullo modo in iis demonstrabile est, quo etiam fit, ut lacti affusæ, eidem neutiquam coagulum inducant, quod alias adjecto vel lenissimo acido, promptissime atque celeriter contingit.

9. Ex hisce jam dictis clarissime apparere arbitramur, ad corrigendas, immo intendendas lactis vires, non melius & convenientius ad curationem morborum, in quibus lactis usus indicatur & vulgo commendatur, dari medium, quam ejus mixtionem cum aquis medicatis, potissimum ita dictis acidulis,

lis, quas thermalibus, quæ pariter sale scatent alcalino, in hoc medicationis genere præferimus, quia majori copia elementi ætherii spirituosi, quod magnam efficaciam aquis insinuat, perfusæ sunt, & quod ab illis propter calorem facile aufugit. Etenim, sub hoc connubio, dum lac, liquor facile concrevens, cum subtili & elemento alcalino foeta lymphæ permiscetur, istud non tantum ab insecto in stomacho coagulo defenditur, verum etiam eximie diluitur, ut longe expeditius per exilissimos canaliculorum alveos trajici, colatoria promte subire iterumque per excretoria, urinæ maxime & alvi secessum, exire possit. Deinceps, ipsa hac mixtura, lac ob salium, tam alcalium, quam nonnullum mediorum æcessum, præstabilem nanciscitur facultatem, resolventem, aperientem & abstergentem.

10. Porro, ubi lactis solius, ob metum coagulationis & obstructionis, ut in pulmonum infarctu & hypochondriacorum morbis, usus minus tutus est, nec non ubi ipsæ aquæ minerales, propter spirituosam, elasticam, & commoventem vim, item salinam acrimoniam, vel in nonnullis ob martiale constringens principium, uti in omnibus ex pulmonum vitio oriundis morbis, articulorum & nervosarum partium doloribus, rosionibus, irritationibus & exulcerationibus, minus tuto propinantur: ibi utique ambo amico connubio juncta in blandam, naturæ amicam, temperatissimam & securissimam medicinam coeunt. Denique etiam, in morbis omnibus, quibus lac asininum, vel serum lactis dulce accommodum est atque proficuum, hisce deficientibus, commodissime neque minus salubri effectu, substitui potest bubulum lac, si modo cum sufficienti foteriarum aquarum quantitate nupium, usurpetur.

11. Sed, paulo specialius nunc expendendum, quibus maxime in morbis, quo tempore & quibus corporibus, aquarum mineralium cum lacte potus conveniat? & quinam etiam fontes, pro divinitate circumstantiarum, magis vel

minus ad usum feligendi, sive commodiorem locum inveniant? Lustrabimus primum pectoris & maxime pulmonum morbos. In his præstantissimum esse lactis usum, experientiæ calculo & antiquissimorum medicinæ parentum auctoritate uberius constat, quorum testimonia in *dissert. de mirabili usu lactis asinini in medendo* adduxi ex HIPPOCRATE passim & maxime *lib. de intern. cap. 4.* ex GALENO *de meth. medend. lib. V. cap. 14.* ARETEO *de morb. chronic. lib. VII.* CELSO *lib. III. cap. 22.* TRALLIANO *lib. VII. p. m. 304. & 309.* PROSP. ALPINO *de medic. method. lib. VIII. cap. 7.* De acidulis vero non eadem medentum est sententia, sed plurimorum potius opinio fert: easdem in pulmonum affectibus, præsertim phthisi & exulceratione, esse nocentissimas. Hinc etiam in commentariis medicis vix ac ne vix quidem relatum legimus, aquas minerales, ab ullo medentum in phthisi esse exhibitas. Unum e majoribus, quantum quidem novimus, excipimus Raymundum JO: FORTIS, qui *Centur. II. cons. 20. 27. 28. 30.* & maxime 34. acidularum usum commendat, adventante, inquit, tempore, quo aquæ acidule in valle solis enascentes opportune sunt, quæ pulmonum ulceribus saluberrimæ ac præstantissime a nobis quandoque fuerunt expertæ, ad easdem tanquam ad unicam sacram anchoram consugendum consulimus; cui remedio si malum non cesserit, minus decoctis, lacti aliisque ejusdem facultatis, cessurum fore arbitramur. Ex recentioribus MOR-TONUS medicatas aquas in pulmonum morbis salubres esse perhibet, *phthisiolog. p. m. 68.* si pulmones tumoribus steatomatosis, cum calore miti hæctico, oblecti, atque hoc pacto, scribit, plurimos phthisicos, multos annos harum aquarum usu, cum appetitus & virium restitutione, caloris hæctici & tussis minoratione, atque majori respirationis libertate, restitutos & sine ulla recidivatione sanos redditos, vidi.

12. Nos autem, licet in morbis, qui ex pulmonum vitio pendent, non facile mi-

minerales validioris indolis, stimulant, purgantes, terrestri ac martiali elemento eminenter imbutas, aut spirituosas nimis aquas, ut sunt Pyrmontanae, Egranae, Sedlicenses, & ex thermis Carolinae, fervidissimi nempe communis fontis, suaserimus; frequentiam tamen & multiplici experientia edocti, confirmatius testamur; eas, quae mite obtinent ingenium ac temperatae sunt, qua laude conspicuae maxime Selteranae, in tussi pectorali chronica, sicca & humida, haemoptysi, dolore thoracis compressorio, tensivo, cum perpetuo ad tussim stimulo, spirandi angustia, calore lento, pulsu frequenti & languido corporisque contabescencia, quae omnia phthysicos haud dubia sunt indicia, & insignem labem pulmonum, quod nempe vomitis, vel duris tuberculis, saepe tandem in exulcerationem transeuntibus, obfessi, vel lento succo farti sint, produnt, exoptatissimam & maxime praestabilem opem ferre, eoque praestabiliorem ac certiozem, si cum lacte caprillo, aut si hujus copia deest, vaccino, remisceantur. His enim ita amico confortio junctis, & prudenter ac sub debita vitae victusque ratione usurpatis, ad expediendum in pulmonum tubulis infarctum, ad obstructions referandas, tumores emolliendos, exulcerationes quoque abstergendas & consolidandas, & ad restituendum liberum sanguinis per pulmonum compagem commeatum, auxilium suppetit nullum praestantius, nullum praesentius. Multo magis vero lactis cum mineralibus aquis potus indicatur, quando haec pulmonum vitia ab affectione hypochondriaca, vel dyscrasia sanguinis scorbutica foveantur, eo quod in his hujus remedii tam excellens & omnibus indicationibus apprime satisfaciens usus est, quam ullius mirifice dilaudati. Et certe in proclivi foret, plura de utroque in confirmationem luculenta adducere exempla, sed supervacuum & nimis longum fore putamus, his nobis fidem praestruere, & malumus, ut ipsi medentes saluberrimo magis effectu, quam nostra auctoritate convin-

cantur, inprimis quum passim in scriptis meis ejusmodi casus exposuerim, e quibus hoc loco allegasse sufficiet descriptum in *medicina consultat. Tom. V. Dec. II. cas. V. pag. 119. seqq.* de affectu spasmodico-hypochondriaco, haemoptysi, doloribus vagis aliisque gravibus malis stipato.

13. Necessarium tamen est, ut sub hoc modo instituta curatione, pro differenti circumstantiarum ratione, alia accommodata medicamenta interponantur. Sic in haemoptysi usurpandus pulvis temperans nitrosus, adhibenda pediluvia, & si corporis conditio fert, sanguinis missio instituenda. In tussi ex usu erit crocus, sperma ceti, oleum amygdalarum dulcium & sirapus violarum, atque ex his parati linctus. Ad consolidandos abscessus laudem meretur balsamum sulphuris temperatum, nec non balsamum pectorale Meibomianum. In vomitis & tuberculis egregium est decoctum ex scordio, symphiro majori, veronica, summitatibus millefolii, floribus hyperici, bellidis & foeniculo. Et quae plura adhuc ipsum medentis subministrabit judicium. Porro, monendum est: nunquam nec lac, nec foterias aquas, utiles esse, ubi pulmonum jam evidens adest corruptio & ultimus febris hecticae gradus, vel ubi jam sudores colliquativi, diarrhoeae vel tumores oedematosi funesti quid praefagiunt, sed tunc potius abstinendum est, ne praestantissimum hoc remedium perverso usu infametur. Praeterea, phthysici & phthysico-hypochondriaci, non unum tantum mensem, sed aliquot potius infumere debent, sed eundem parcius & in minori quantitate repetere, recurrente praesertim tempore aestivo.

14. In tabescentia corporis viriumque languore cum lento & consumente calore, si non ex corruptione vel induratione visceris nobilioris originem traxerint, sed potius ex vitio primarum viarum & depravata digestionem, alvi nimia siccitate, ventriculo flatibus & spasmis referto, cura lactis, praesertim aluini, cum Selterano fonte per-

permixti, præstantissimam fert opem. Confirmatum id habeo quam plurimis casibus, quorum unum recensui in *Tomo V. medicinae consultatoria Dec. I. cas. III. pag. 18. seqq.* de Serenissima persona ab aliquot annis flatibus & alvi obstipatione, cum languore & debilitate universi corporis, nausea & anxietate præcordiorum, nec non calore volatico & corporis consumptione gravius affecta, quæ Selteranarum cum asinino lacte ad duos menses, interposito ad alvum subducendam Sedlicensis aquæ usu, extracto potu, ab omnibus, quibus affligebatur passionibus prorsus liberata est, ut universa natura inde penitus mutata videretur. Et nuperius admodum virgini generosæ quadragenariæ jam majori, quæ aliquoties vehementi catarrhali febre, admisso incautius frigore, laborarat, nec amplius cibum, nec potum propter ventriculi imbecillitatem ferre poterat, ac inter continuas fere anxietates lento contabescerebat calore, lac asininum Selterano fonti nuptum, per duos menses usurpandum suasi, quo pristinum virium robur, appetentiam naturalem, faciliorem digestionem, somnum rescitientem & sanum ac pleniorum corporis habitum recuperavit. Hæc enim nobilissima medicina non modo humorum bilioforum acrimoniam, nec non sulphurearum in sanguine partium, quæ motu intestino calido agitantur impetum contemperat atque refrænât, sed & partes solidas ipsasque tunicas intestinales, a spasmo nimis contractas & rigidas, laxat, lubricat ac mulcet, æquabilem tonum iis reddit, ut tam alvus, quæ dura antea tensa & stricta erat, fluidior ac mobilior fiat, quam etiam ciborum appetentia eorumque digestio, melior reddatur.

15. Porro, in inveterata affectione spasmodica & hysterica, complicata cum lenta febre, virium prostratione, digestionem vitiata, saluberrimum quoque lactis mineralibus aquis sociati usum deprehendimus. Commemorari inprimis hoc loco meretur casus, quem elapso anno annotavimus in virgine Lipsien-

si. Agebat hæc trigesimum circiter annum, & jam per duos annos immanibus spasmodis, doloribus abdominis, tractionibus artuum, præsertim circa tempus mensium, qui parci, cum maxima anxietate & inquietudine, bis vel ter quotidie divexabatur, cum alvi obstructione pertinacissima, adeo, ut non nisi intra quartum vel sextum diem, nec sine stimulo, secederet. Tentarat multa, sed frustra, ac tandem pathematibus diutius ferendis impar, ad placandam illa a medico ordinario sumsit pulverem diaphoreticum abforbentem, cum duobus granis laudani hyserici remixtum, a quo conquieverunt quidem mox dolores, ut etiam somnum capere posset, repetebant tamen semper certis interval- lis paroxysmi, ut aliquoties quotidie sopientem hunc pulverem, per totius anni & diutius spatium ingerere cogeretur, post momentaneum levamen, novum semper insultum pertimescens. Misera demum meum enixe efflagitavit auxilium, quare eidem, quin purgaretur ægrius, primum Sedlicensem aquam liberalius propinavi, a quo aliquoties deiecit, & postea Egranas cum lacte superioris anni autumnio per duos & quod excedit menses bibendas suasi, a quibus eximie levata & ab anxietate aliisque tormentis libera, ingrante vere ad Carolinas abiit, & usurpatis ibi thermalibus tam interius, quam exterius aquis, plenius cum sanitate in gratiam rediit. Eandem quoque in rem apprime notatu digna observatio inserta *Tomo V. Medicinae consultator. Dec. IV. cas. I. pag. 243. seqq.* de fœmina post febrem suppressam & puerperium dolore in dextro hypochondrio, flatibus, anxietatibus, mensium suppressione, ventriculi dolore, cum phlogosi & tabe detenta, quæ usurpatis cum lacte per aliquot septimanas Selteranis, adhibito simul exterius balneo, omnino convaleuit & vigori pristino est reddita.

16. Scilicet, lactis asinini vel alius cum medicatis amico sale imbutis aquis remixti, ea præcipua laus ac virtus est, ut blanda sua roscida ac emolliente humi-

miditate efficacissime mulceat ac soleatur strictas, duras & tensas fibras & tunicas, e quibus potissimum canales, qui fluida corporis nostri vehunt, coagmentati. His enim partibus præter naturam affectis, functiones universæ œconomiae animalis vitium capiunt, ut anxietates, inquietudines, dolores, virium iactura, excretionum naturalium suppressiones & calor præternaturalis, cum pulsu mutato, inæquali & celeriori corporisque tabescentia inde suam trahant originem. Quapropter, ad has passiones funditus abigendas, eo maxime Medici mentem & animum advertere in cura debent, ut in ejusmodi inveteratis atque in habitum quasi degenerantibus spasmodicis affectionibus, quæ vulgo hypochondriacæ, in foeminis hystericæ audiunt, & quæ potissimum a vitio & præternaturali statu nervosarum partium, quas inter maxime eminet ventriculus cum toto intestinorum volumine, originem fortiuntur, universum nervorum genus vigori suo, suæ temperiei & motui æquabili reddant, ac nimiam stricturam vel atoniam congruis remediis moveant. Huic autem ex voto obtinendo, si quid aliud, certe lac aquatum cum debito regimine & exacta victus ratione diuturno satis tempore usurpatum, æximie interservit.

17. Accedunt mentis alienationes atque errores, cum depravata fortiori phantasia in melancholicis, & maniacis stipata. Hæ, quum proxime & principaliter membranarum cerebri, duræ præsertim matris, quæ ex fibris maxime, carneis & muculosus constructa, ac motu systaltico & diastaltico gaudet, quo circulum sanguinis per totum cerebrum, atque secretionem lymphæ spirituosæ ejusque influxum in nervos ac totum corpus moderatur, præternaturali affectione, præsertim tensione, rigiditate & aucta vi elastica, nitantur ac contineantur, licet a vitio aliarum partium, præsertim affectione hypochondriacæ, in abdomine sæpius foveantur; certe in horum morborum cura eo respiciendum maxime est, ut

prava schesis & dispositio membranarum ad inordinatos & anomalos motus, convenientibus remediis tollatur, ipsæque ad statum naturalem reducantur, cui scopo exsequendo, non certius profecto suppetit auxilium, quam in lacte asinino, aut si hujus copia non est, bubulo aut caprillo, cum mineralibus aquis remixto.

18. Quum etiam sæpissime hæc insanix suscitentur a sale subtiliori caustico, nervosis partibus insidente, quod purpureæ materiam constituit & intra corpus remaneas, convulsivas motiones atque mentis turbas inducit; ad acrimoniam sanguinis & humorum contemperandam ac diluendam, nil quoque convenientius est, hoc præsidio, quod utique, si a tali causa proficiuntur ejusmodi convulsivi motus cum insaniam juncti, omnibus aliis palmam præripit, prout infra pluribus patebit. Edocti porro experientia sumus, a cohibita iracundia mentem fuisse emotam nervosque præternaturaliter affectos, & propter excretionem per alvum & transpirationem suppressas, subtilem causticam acrimoniam, quæ nervosas sensibiles partes infestat, humoribus inductam, horum symptomatum causam existisse, quibus tollendis pariter nihil præstantius deprehendimus, lacte cum medicatis aquis aliquamdiu usurpato. Feliciter tamen etiam graves ejusmodi mentis morbos, si nec aluminum lac, nec Selteranus fons haberi poterat, divina gratia solo lacte vaccino pingui ejusque cremore, decocto coffee vel infuso theiformi confuso, addito scrupulo nitri purificati, ad mensuram dimidiam quotidie, per duos menses & longius hausto, abegimus ac percuravimus.

19. Præterea, quia epilepsia & motus convulsivi artuum aspectu horribiles, fixam etiam suam sedem atque domicilium in membranis cerebri & spinalis medullæ, quæ nonnisi ex cerebro continuatæ, obtinent, & ab earum motu systaltico & diastaltico plane depravato & inæquabili reddito subnascuntur, in proclivi est judicare, quod diris

Misce

hisce & gravissimis afflictionibus levandis & submovendis, non accommodatius nec efficacius inveniri possit præsidium, quam nostra hæc toties laudata medicina, infestam stricturam laxans, nervosas membranas mulcens ac firmans & noxium recurrentium insultuum fomitem sensim e corpore proscribens. Confirmatur hæc saluberrima virtus exemplo quam maxime memorabili, quod retuli in *Med. consult. Tom. V. Dec. II. cas. III. pag. 101. seqq.* pueri, qui affectu spasmodico-convulsivo, gravibus & diris symptomatibus stipato, aliquandiu gravissime afflicti, hoc demum remedio diutius adhibito, non neglectis aliis congrais præsidiiis, penitus ab eodem liberatus est, & jam sanus ac incolumis degit.

20. In doloribus articularum, sive sint in manibus, sive pedibus, genuum ligamentis, dentibus, aut vertebrae dorsalibus, quando primæ viæ prius a colluvie vitiosorum acido biliosorum humorum purgatæ fuerunt, tam ipso usu, quam veterum experientia summopere commendabile est lac asinum, vel serum lactis, de quo in superius allegatis dissertationibus testes produxi HIPPOCRATEM, CELSUM, PLINIUM, DIOSCORIDEM aliosque, & ex recentioribus *Saxsum* a LEWENHEIME in M. N. C. PECHLINUM, DOLÆUM & WALDSCMIDIUM. Longe vero certius, tutius & præstantius hoc remedium evadit, quando lacti admiscetur mineralis aqua, pro diversa circumstantiarum morbi & individui ratione, vel mitior & lenior, ut Selterana, vel paulo validioris naturæ, ut Pyrmontensis, Egrana, Schwalbacensis, ita quidem, ut non tantum præservationis causa, verno vel æstivo tempore, ejusmodi cura, ad duos minimum menses continuari, sed etiam ipso in paroxysmo ad aliquot mensuras quotidie utilissime institui possit. Dici enim vix potest, quanta in paroxysmis podagricorum, quibus plerumque febris lenta, quæ speciem catarrhalis mentitur, junctur, humorum sit acrimonia, inte-

stina sanguinis & febrilis humorum exæstuatione, ex destructa eorum debita crasi evoluta, quæ in sudoribus, sedibus, urina & foetidis sub perspiratione exhalantibus effluviis ipsique doloribus ac spasmis, sese abunde manifestat. Ad hanc itaque eluendam opus est copioso diluente & temperante potu, neque huc usque hunc in finem immerito commendata fuerunt decocta ex lignis & radicibus temperatioribus, china, sarsaparilla, scorzonera, liquiritia, ligno sassafras præparata, & largius quotidie, adjecta sufficienti quantitate salis tartari aut nitri purificati, hausta; modo omittantur ex hoc decocto, quæ descriptio habet, hermodactyli & lignum guajacum. Commodissime autem, quin cum melioribus ægrorum rebus huic substitui potest lac asinum vel caprillum, eodem quo diximus modo aquatum & usurpatum, id quod multoties saluberrimo cum effectu præstiti. Inprimis nuperrime nobili cuidam Varisco, doloribus podagricis & ischiadicis acrius afflicto, Egranum fontem cum lacte bubulo bibendum suasi, qui eodem per menses duos potu, ita se levatum sensit, ut novum alacris iniret conjugium. Et in Saxonia illustrissima femina Comes, diu excruciatæ fuerat doloribus artuum vagis, cum macie universi corporis, ex dyscrasia valde scorbutica, quam pariter lacte asino Selteranis nupto, alvo prius laxante mannato subducta, interpositis simul balneis ex aqua dulci & lacte paratis, elapsa vere ad sanitatem reduxi, ut vires cum appetentia augerentur, somnus redderetur placidior, internus calor extingueretur, ipsaque caro renascere & corpus fieret habitus.

21. Neque etiam hoc loco prætereundus est morbus ante quinquaginta annos fere incognitus, nostro vero hoc tempore admodum familiaris & fere pandemius, qui purpuræ scorbuticæ nomine Medicis notus, varie homines miris symptomatibus excruciat, vires prosterendo, appetentiam & somnum aufert, junctis interdum anxietatibus inter-

internis, cum extremorum frigore & insomniis terrificis. Difficillime hic affectus penitus extirpatur, sed facile recurrit, nisi feminium, seu fermentum, quod mire sese multiplicando, ipsum chylum inficit & universam humorum massam simili labe imbut, exterminetur. Præstitimus id fortunante DEO huc usque sæpius feliciter, per lac, aut asininum, aut bubulum, cum Selterano, vel Egrano fonte permixtum, dextre & cum debito regimine ad duos vel tres menses usurpatum, quo infestum hoc miasma atque fermentum obtusum, elotum, eodemque per urinæ & sudoris colatoria maxime proscripto, corpus a perniciosi hoste liberatum est. Obversatur adhuc animo notabile exemplum feminæ nobilis, in vicina quadam celebri urbe degentis, quæ per triennium chronica hac purpura, cum colica convulsiva & alvi obstructione confictata fuerat, ex usu vero hujus nostri remedii, usurpato postea Lauchstadiensi balneo, interpositis simul pulvere bezoardico, præcipitante & liquore anodyno minerali, repetita insequentibus tribus annis hac cura, integram recuperavit valetudinem, & jam immunis a refractario morbo vivit.

22. Denique, de singulari & eximio usu hujus a nobis commendati remedii, in intestinorum affectibus, diarrhœa & dysenteria quædam dicenda restant. Quam graviter & moleste, nec sine periculo, præsertim si epidemica sint, hæc mala homines affligant, & vires innumeris sedibus exhauriant, prohi dolor! præsens jam tempus, quo intestinalis hæc lues grassatur, testatum facit. Pauca vero profecto reperiuntur auxilia, quibus tuto certam laudabilis effectus spem tribuere possimus. Si tamen ex numerosis adversus hunc morbum quæ dilaudantur remediis, ullum spei respondet, certe est lactis vaccini cum Selteranis tepidus potus, nisi maligna & venenata morbi qualitas ipsaque febris interdicit. Dum enim in his cum acerbis dolorum tormentis stipatis alvi fluxibus, succi bilioli acerrimi intestina obsident,

quin sub iisdem ex universo corpore quod falsum & acre ad hunc canalem confluit, & sensibiles membranas gravius afficiendo, alvum ad creberrimas dejectiones sollicitat; laudatissima certe tam lactis, quam aquarum mineralium est virtus, dum illud acrimoniam involvit ac contemperat, intestina, deliniendo latera, ab arrosione munit & stricturas dolorificas mulcet, hæc autem cœpia humoris sui acridinem intus cœtētā diluunt & dilutam sine noxa simul evehunt.

23. Notarunt id jam Veteres nostri, quæ majores, ideoque lactis & medicatarum aquarum usus in eorundem scriptis ad dysenterias & diarrhœas passim celebratur. De lacte unus in confirmationem sufficere potest HIPPOCRATIS locus, quo *lib. VII. Epidem.* testatur: se lac caprillum cum quinta aquæ parte remixtum utiliter potui in dysenterico fluxu dedisse. Et VALESIIUS *comment. in lib. II. Epid. pag. 193. lactis*, inquit, *quatuor partes, cum aquæ duabus mixta, immixtis lapillis ignitis, aut ignito ferro, usque ad consumptionem tertiæ partis, sunt magni usus in dysenteria & omni fluxione, quam succorum mordacitas peperit.* Serum quoque lactis BAGLIVUS & SYDENHAM mirifice commendarunt, quod etiam hodiernum in Suevia communissimi & probatissimi ad dysenterias sanandas, tantum non inter omnes est usus. Non minus de mineralibus aquis luculenta prostant testimonia apud RIVERIUM. *Cent. II. obs. 49.* testatur, in dejectione alvi dolorifica sabruba, colorem hepatis referente & interdum purulenta, usum aquarum thermalium ad triduum continuatum, fuisse saluberrimum. Et *obs. 64.* in diarrhœa inveterata thermas Balerucanas utilissimas fuisse notabili docet exemplo. Idem de salutari thermalium aquarum in dysenteria potu adstruunt præter MEERMANNUM *consult. XXV. lib. III. M.N.C. Dec. II. A. X. obser. 29.* nec non FALLOPIUS de *therm. cap. XI.* Inprimis autem FABR. ab AQUAPENDENTE inter omnia medicamenta quæ ore assumuntur aquas thermales frigidas, B. nempe virginis

Lucenses, Calderianas, præstantissimas esse perhibet, *medic. pract. lib. III. cap. 51.* ac fidem facit, se frequenter vidisse: multos juvenes, pueros ac senes dysentericos, qui alia remedia frustra usurparant, re propemodum conclamata, unico hoc auxilio, quod mirandum, fuisse sanatos. Hinc etiam ratio patet, quare SPONIUS in *aphorism. n. v. pag. 388.* confidenter admodum perhibeat: in dysenteria & diarrhæa aquam calcis vivæ, cum lacte aut sero lactis potam, mira præstare.

24. Nos itaque ex quo vergente hac ætate dysenterici alique alvi fluxus hic & in vicinis urbibus ac vicis populariter grassari cœperunt, summo, quotiescunque occasio tulit, cum fructu, ægris Selteranum fontem cum dimidia lactis parte remixtum calide liberalius bibendum injunximus, eoque id effecimus, ut dolores cum tenesmo remitterent, tormina placarentur tandemque imminutis dejectionibus, alvus ad naturalem secessum rediret. Si vero copia mineralis hujus aquæ defuit, non minori cum utilitate infusum summitatum millefolii & florum chamomillæ cum semine carvi lacti admixtum, largius potui præbuimus; licet his non omnem penitus absolverimus curam, sed simul præter pulveres absorbentes ac temperantes, ea dederimus, quæ affecta acrius intestina solantur, dolores tantisper mitigant, acres subtiles sordes leniter ad corporis corticem amandant tandemque prostratum intestinorum robur folciunt ac firmant, non omittis externis proficuis præsidiiis, elysteribus ac emollientibus maxime fortibus.

25. Brevibus sic expositis omnibus morbis, quibus lactis cum acidulis potus accommodus est atque proficuus; superest, ut modum dextre præstantissimo hoc valetudinis auxilio utendi tradamus, quem proinde monitis nonnullis complecti utile visum est.

I. Commodissime itaque potatio instituitur per totum veris & æstatis decursum, nec non primum autumnii mensem usque ad Octobrem; si res tamen & necessitas urgeat, etiam brumali tempore,

in moderatiori tamen dosi & cum majori cautione, in hypocausto calefacto bibere poterunt ægri.

II. Antequam vero inchoetur potus, si plethora urget, ut in omni medicatione facilitanda, sic & in hac, sanguis exundans, qui liberiori progressui & excretionum successui obstitit, tempestiva missione imminuendus est; quod etiam cum bonis agrorum rebus fieri potest, si materia purpuræ intus delitescit, cujus expulsio ob nimiam sanguinis molem & turgescitiam ad corporis habitum impeditur. Quinimmo, media quandoque in cura, summa cum euphoria venam incidi jussi.

III. Pariter expedit primas vias a cruditatibus & colluvie vitioforum humorum deplere, quod tamen laxante elementi peragendum, quum experientia edocti simus, nihil magis felici successu curæ obesse, quam acriori purgante statim in principio tonum ventriculi & intestinorum dejicere. Apprime autem huic intentioni satisfaciet infusum mannaum, sumendo uncias duas vel tres mannae & salis abstersivi drachmam unam; nec non passulæ minores, ad uncias quatuor cum rhabbarbari drachma una & dimidia decoctæ, additis aliquot olei carminativi, vel de cedro, guttis, vel denique aqua Sedlicensis purgans, sufficienti dosi pota.

IV. Tempus potationi quam maxime quidem accommodum est matutinum, quo vacuo stomacho, sine offensa succedit operatio: interim tamen pro circumstantiarum ratione potest etiam vespertinis horis potus repeti, parciori tamen dosi, & digestionem peracta.

V. Ipsa potatio ita instituat, ut vel lac calidum acidulis confundatur, vel mixtis lacti acidulis, ambo vasi calida aqua repleto immittantur, quo tepescant, & sic successe, intra quartam aut dimidiam horæ partem, assumantur.

VI. Qua vero proportionem lac aquæ sit adjiendum exacte definire non licet, sed medentis judicio merito relinquatur. Nonnunquam enim lacti tripla, nonnunquam dupla, nonnunquam etiam aqua-

aqualis aquæ pars affundenda, prout nempe intentio vel diluens tantum & magis excretoria, vel nutriens simul & mulcens explenda.

VII. Dosi lactis ita aquati, una vice capienda, adultis sint tres vel quatuor libræ, ætate minoribus, minor: si autem & mane & vespere bibendum, matutinus potus libras duas aut tres, vespertinus unâ, aut unam cum dimidia attingat.

VIII. Quamdiu porro, curæ insistentium, ipse successus morbiq; decrementum monstrabit, in genere tamen tenendum: diutius paulo hujus remedii usum, & minimum ad duos menses, esse extrahendum, eo quod blande & leniter operationem exsequitur & longos morbos longo usu domat.

IX. Sub ipsa cura abstinendum ab omni cerevisia, quæ raro in morbis utilis deprehenditur, sed vel decoctum usurpandum, vel pitana potuenda, cum pauxillo vini Burgundici, aut veteris Rhenani. Nos plerumque bibentibus suademus, ut Selteranas cum quarta parte vini Rhenani, vel Mosellani optimi, permixtas, ad potum usurpent.

X. Ad roborandum ventriculum & cruditates præscindendas, in prandio, vel post illud, elixir stomachicum, essentia corticum aurantiorum, aut elixir amarum balsamicum, cum lixivio paratum, ex vino & aqua convenienti in dosi exhiberi poterit.

XI. Si eminens adest succorum impuritas & acrimonia, ut in scorbuticis, purpuratis aliisque, ad hanc eo promptius subigendam & temperandam, utile est, vespere circa horam somni, pulverem præcipitantem nitrosum cum aqua analeptica offerre.

XII. Fugiendæ autem sub potu omnes animi perturbationes, vitandi difficilioris solutionis cibi, acidi quoque & qui ex vegetabilibus non coctis apparantur. Corpus horis pomeridianis equitatione, vestura, ambulatione, digestionem peracta, moderate exercendum, nunquam vero auræ vespertinæ & frigidiore exponendum.

XIII. Quando octo, decem, aut

quatuordecim dies potationi indulsumus, alvus, inprimis si officii tantisper obliviscatur, per superius exposita laxantia subducenda: & perducta penitus ad finem curatione, itidem intestina a reliquiis sunt perpurganda, id quod commodissime pilulis polychrestis nostris balsamicis, vespere & mane sumtis, perficitur.

XIV. Quod si autem ventriculus lactis usum plane ferre nequeat, & diu nimis potui vini vel ceravisæ spirituosæ assuetus sit; præstat abstinere a lacte, & solam aquam mineralem bibere: notandum tamen, quod ii, qui a lactis usu abhorrent, semper facilius concoquere possint asininum, quam aliud.

XV. Consultum quoque & utile deprehendimus in his, quorum ventriculus lactis potum ægre admittit, per unam vel alteram hebdomadem aquæ mineralis solius potum suadere, his vero exactis, demum lac admiscere, hanc potissimum obcausam, quo aquæ ministerio, acidi, qui lac facile cogunt succi, prima ex regione eluantur, & exilia lacteorum oscula lento mucos obfessa abstergantur & aperiantur, ut sic ad sanguinis massam promptius pertingere possit lac medicatum.

XVI. Tenerioribus denique & delicatioribus in lecto ut biberent injungimus; id quod etiam aliis utiliter poterit concedi, quandoquidem calefacto æqualiter toto corpore, ingestus humor facilius per primas vias, ventriculum & intestina transit, excretio quoque per cutis spiracula & urinam expeditius succedit.

26. Hæc itaque sunt, quæ de connubio aquarum mineralium cum lacte longè saluberrimo asserere animus fuit. Et quam de singulis ad specialem usum referendis præceptiones tradere plane non sit integrum; ipsum exquisitum medentis iudicium accedat necesse est, quo peculiaribus circumstantiis dicta a nobis accommodentur. Deus autem inexhaustus salutis fons, ut commendatum hoc a nobis sanitatis præsidium quamplurimis in certam cedat salutem, largiatur quam clementissime.

DECADIS II.

DISSERTATIO I.

DE SALIUM MEDIORUM
EXCELLENTE IN ME-
DENDO VIRTUTE.

§. I.

IN sole & sale omne illud, quod sapientes quarunt, reperiri, ab omni jam inde antiquitate inter philosophos celebrata parœmia est, ita prorsus, ut qui alchymisticæ arti apprime favent, hoc dictum sibi quam maxime applicent, atque ad summum sibi præfixum scopum transferant. Nos, relictis hisce inani- bus & supra captum nostrum positis opi- nionibus, potius hoc vetustissimum sa- pientum edictum, simplicissime tan- tummodo intellectum, ad usum physico- medicum perquam commode traduci posse existimamus. Equis enim solis, qui jure meritoque rerum conditarum princeps ac rex, atque universi systema- tici mundi primum mobile appellari po- test, immensam ac pene divinam in im- mutandis, generandis ac perficiendis rebus corporeis virtutem digne satis æsti- mare ac prædicare poterit? Hujus calor genuinum chymicæ naturalis instrumen- tum est, cujus beneficio res germinant & foecundantur, cujus ope quasi ex ni- hilo producuntur, & sapida insipida, fixa volatilia, inodora odora redduntur, atque etiam ex succis aqueis bituminosa & inflammabilia generantur. Præterea, illud immensæ magnitudinis ac pene stu- pendæ & miraculosæ virtutis corpus so- lare præcipua causa atque origo est tan- tarum mutationum, quæ hoc in univer- so subinde contingunt. Prout enim ca- lorem, lucem, motum & vigorem non modo elementis & alimentis, sed etiam vegetantium & animantium corpori bus

foenerat: ita etiam secunda & salubria, vel etiam insalubria tempora inde prove- niunt. Nam, quod certis locis & clima- tibus propriæ sint ægritudines, quod sin- gula anni tempora diversæque tempesta- tum constitutiones suos peculiare alant morbos, qui populariter grassentur, id maxima ex parte solis operationi accep- tum referendum est. Is enim est sum- mus tempestatum, caloris, frigoris, pluviarum ac nebularum moderator, hic intestino suo motu variaque mixtio- ne diversas & subinde alienæ indolis sa- linas sulphureas progignit particulas, magnorum & undiquaque sævientium morborum frequentissimas procreatri- ces.

2. Enimvero, præter mirabiles solis in sublunaria effectus & operationes in universa rerum natura, quod tam pene- trante agilitate, tamque insigni corpora immutandi varique miscendi poten- tia instructum sit, præter salinum prin- cipium fere nihil invenies. Neque enim vel in natura vel in arte ulla occurrit operatio, quæ absque salium concursu perficiatur. Præcipuum illud, quo unum corpus in alterum agit, salini generis principium est, neque animantium vita, functionumque in iis integritas, & cor- poris humani conservatio sine salibus persistere aut præstari possunt. Deinde, quemadmodum salia diversi generis præ- cipuum sunt generationis morborum fundamentum: ita etiam, quæ a reme- diis expectanda venit salus, potissimum salibus debetur. Atque, ut mentem nostram paulo pressius & liquidius expli- cemus, profecto ex omnibus medica- mentorum generibus, varia etiam arte conquisitis, nulla dantur usui medico, in morbis tam avertendis, quam tollen- dis, singulariter accommodata, quæ cum salibus comparari possint. Tametsi vero plura eaque diversissima salium, quæ usui medico apta atque idonea deprehen- dimus, cum non modo fixa & volatilia, acida & alcalina, vel ex hisce media, sed & acris corrosiva, oleosa, amara, dul- cia & austera dentur, quæ omnia & sin- gula aliis atque aliis modis salutari ægro-

tantum inservire possunt: attamen ex hisce omnibus nulla esse putamus, a quibus major virtus, salus & tutior medendi ratio, quam ab iis, quæ mediæ indolis sunt & neutra vocantur, peti & expectari possint, adeo, ut omnis fere, quæ a medicamentis desideratur, virtus, etiam cathartica, in iis resideat. Atque id maxime est, quod in præsentī tractatione, paulo altius perquirendum demonstrandumque suscepimus.

3. Quum nobis propositum sit, ingentem illam salium mediorum in tota remedium silva præ aliis prærogativam atque eximiam in medendo efficaciam paulo penitius & accuratius demonstrare, visum nobis est, primo omnium, quid per salia media intellectum velimus, paulo clarius explanare. Salia igitur media, sive neutra, nobis vocantur ea, quæ ex sale alcali aut terra alcalina & acido sunt composita, ita ut nullum ex hisce habeat prædominium. Quid per acidum & alcali intelligatur, res jam valde obvia & tritissima est, & quemadmodum hæc ipsa admodum excessivo sapore & virtute sunt prædita, adeo, ut utrumque ad corrodentem naturam sæpe accedat: ita proportionem convenienti invicem mixta per mutuam allisionem & conflictum ita attemperantur, ut tum ratione saporis, tum aliarum facultatum & virium medium, innoxium & naturæ amicum sal inde emergat. Deinde, salia perfecte media dicuntur ea, quæ nec ad acidi, nec alcalini liquoris cujuscunque miscellam amplius effervescent, sed quæ perfecte saturata sunt. Quo nomine & virtute maxime eminent inter salia nativa sal commune & nitrum, item aphronitrum, & quæ ex quibusdam aquis medicatis & acidulis coctione eliciuntur; ex arte paratis, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, sal Glauberianum, tartarus vitriolatus: quæ singula nec a quovis affuso acido, nec alcalino liquore ebulliunt, nisi acidum valde forte & penetrans fuerit, quemadmodum oleum vitrioli, quod salī communī vel etiam nitro adjectum non modo

ingentem ebullitionem, sed & copiosum ac subtilissimum ex sale communi album, ex nitro rubicundum vaporem suscitatur, quale tamen a leviori acido, ut est spiritus salis, vitrioli, acetum, succus citri, vix unquam facile evenit.

4. Hisce jam suppositis, nec ex vegetabilium regno tartarum, neque ex mineralium prosapia alumen vel vitriolum, commodum inter media salia tueri posse locum, quisque facile intelliget; quandoquidem unum eorum quovis affuso alcalino liquore, sive mitioris, sive valentioris generis sit, protinus vehementer commovetur, inque bullulas attollitur, non levi indicio, acidum salem in iis prædominari, neque hoc ipsum intime cum alcali metallico vel terreo esse unitum. Nam ea indoles ac proprietas salium mediorum esse debet, ut ærèssime unita neque ab acido, neque alcali affuso facile præcipitentur, quare nec sal lunæ, nec saturni dulce in numerum stricte & proprie sic dictorum salium mediorum jure referre licet. Ubi tamen non possumus non monere, quandam etiam differentiam inter ipsa salia media non inconvenienter ponendam esse, quum alia ærèssior & alcalini & acidi principii, alii paulo laxiorem horum nexum & unionem habeant.

5. Inter ea, quæ ærèssior copulam ineunt, sunt inprimis, quæ valde difficili negotio destrui possunt, ut sunt omnia salia, quæ cum alcalino principio & acido vitrioli parata sunt, ut sunt salia fontium mineralium media, arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus, & sal ex calce viva & acido vitrioli vel salis paratum, & ipsum quoque sal commune & nitrum. Ad ea vero, quæ sunt laxioris & minus cohererentis contextus, salia ex acido leniori & terra alcalina composita pertinent, quo in numero sunt sal coralliorum, lapidum cancerorum, tartarus tartarificatus, terra foliata tartari, ex quibus per fortius acidum quam facile corpus solutum rarus deijci potest.

6. Quum vero nostri consilii ratio eo maxime tendat, ut, quod salia, quæ sunt

temperatæ & mediæ naturæ, sint omnium saluberrima & tum ad medendum, tum ad præservandum tutissima & valde efficacia remedia, paulo clarius demonstrare velimus, opus est, ut argumentis, quæ id evidentissime evincant, sententiam nostram corroboremus. Primum vero est, quod in omnium animantium succis secundum naturam, siue quam in statu integro constituta sunt, nec acidum, nec alcali purum, siue fixum, siue volatile, sed tantum mediæ naturæ salia reperiantur. Ita neque in sanguine nec lymphâ unquam offendere licet acidum, quia tale, quod tamen paradoxon superiori tempore a nonnullis parum chymicæ artis gnaris fuit assertum. Neque etiam in statu morbofo seu præternaturali acidum purum deprehendere licet, nullo artificio eruendum; ut adeo pateat, quam sterilis non modo, sed & in praxi noxia fuerit hypothelisis eorum, qui acidum omnium fere morborum causam valde audacter statuebant, & ob id omnia acida e foro medico relegenda, omnesque remediorum vires eo referendas esse, ut vel acidum vel viscidum destruant, acriter ante aliquot lustra contendebant, quibus etiam jam Dissertationem *de acidi & visceris insufficientia* mascule opposui, atque tunc sectam, per universam fere Bataviam regnantem, solide prostravi.

7. Equidem, non negare fas est, partim ex alimentis & assumtis, præsertim si diutius in primis viis morentur, acidus sæpe & crudos succos ibi nidulari, qui naturæ alieni variis de causis magnas molestias procreant, & symptomatum etiam causam atque incrementum non raro suppeditant; ideoque ea remedia, quæ acidum infringunt ac temperant, præsentissimam opem ferre. Minime tamen inde sequitur, acidos hos succos integros, immutatos & salva sua textura in sanguine vel aliis humoribus, qui per vasa in orbem feruntur, contineri, vel mixtionem ingredi animale; sed potius peregrina & morbosa prima in regione habenda sunt, præsertim si ibi per digestionem & mixtionem aliorum

liquorum non contemperata fuerint. Nam, licet acidum temperatius bene ferre possit ventriculus, cum blando stimulo & appetentiam excitat, & dissolutionem quoque alimentorum promovet; præter ventriculum tamen purum acidum corpori animantium valde est hostile, partibusque ejus fluidis & solidis quam maxime adversatur. Illis enim vitæ & motui progressivo penitus inimicam spissitudinem infestumque coagulum inducit, partes autem solidas, præsertim fibrosas & nerveas, stimulando, arrodendo vel etiam constringendo mirifice lædit.

8. Quamobrem a benignissima natura bene provisum est, ut illis in ventriculo solatis atque ex eo expulsi protinus succus affundatur, qui blanda sulphurea & ad alcalinam indolem accedente natura peregrinum acidum in eis contentum attemperet, & venis totique naturæ amicum reddat. Cui etiam scopo lymphatici ex pancreate & aliis glandulis affluentes succi multum velificantur. Neque sal alcali purum, siue fixum siue volatile, in animantium succis, præsertim in statu naturali, occurrit. Bilis utilissimus humor, quem naturalem seu a natura constitutam omnium animantium medicinam præstantissimam æstimamus, ad indolem quidem alcalinam tam prope accedit, ut effectum acidum infringendi habeat communem; sed tamen purum alcali haberi non poterit, quod nullo cum acido effervescat, nisi intensissimum sit, ubi etiam ista ebullitio non principio alcalino, sed potius sulphureo oleoso adscribi debet, quoniam olea tam expressa, quam destillata, cum spiritu fortiori, ut oleum vitrioli vel spiritus noster fumans est, intensam eamque calidam effervescentiam concitare observamus.

9. Neque alcali fixum vel volatile sine ignis & combustionis adminiculo ullo modo in sanguine, lacte, chylo, lymphâ, imo nec in excrementis, sudore, urina, secundum statum naturalem comparatis, ostendere licet. At vero, si ex succis aleali volatile expirat, vel

in excrementis etiam, sive in bile sive in urina, manifestior alcalina qualitas observatur, tunc certe id indicium corruptionis est, vel putredinis presentiam manifestat. Sed potius in statu sano salia excrementitia medix esse naturæ, ex acido nempe & alcali fixo vel volatili composita, ex sapore falso urinæ animadvertimus. Sal vero illud medium maxime inclinatur ad naturam ammoniacalem propter compositionem salis volatilis alcalini urinosi cum acido. Nam si urinæ inspissatæ calx viva vel sal quoddam alcali immisceatur, mox prodit odor salis volatilis. Atque etiam, quod in urina continetur sal, tartareæ est naturæ, ex acido & terrestri oleoso principio compositum, quod apparet partim ex inspissatione, partim etiam ex tartaro illo, qui in hypochondriacis & scorbuticis parietibus vasis urinarii adhærescit, vel ad fundum fertur.

10. Salubrem vero & naturæ humanæ convenientem salium mediorum indolem ac virtutem vel inde maxime apparere arbitror, quod hæc ipsa ne ullam quidem animantium succis, cuiuscunque etiam generis sint, mutationem vel turbationem inferant, quemadmodum id promere fieri conspiciamus ab aliis salibus acidis vel alcalinis, sive fixa sive volatilia fuerint. Sanguinem enim e venâ emissio si quando acidus liquor, ut spiritus salis vel vitrioli, aut solutio salis, quod excessive acidum, ut aluminis vel vitrioli, aut solutio salis, quod excessive acidum, ut aluminis vel vitrioli infunditur, mox color & consistentia perit, dum color purpureus in lividum & luridum protinus permutatur, & sanguis fluidus tenuis coagulatur, quod etiam fieri consuevit, si hæc ipsa cum lymphâ, sero, chylo, lacte, vel ovorum albumine confunduntur. Neque ignota sunt illa experimenta, quæ olim ad demonstrandam sanguinis transfusionem, varia liquida in venas animantium siphone injiciendo, adornata fuerunt, ubi a liquoribus acidis injectis non ita multo post mortem sequutam esse observatum fuit, sanguine in vasis ma-

joribus coagulato reperto. Quando vero sanguini recentem e venâ ducto alcalinus liquor, v.g. oleum tartari per deliquium, vel spiritus salis ammoniaci bene saturatus admiscetur, non minorem etiam mutationem animadvertimus, dum color purpureus intenditur, & valde coccineus fit, ac major fluiditas sanguini conciliatur.

11. Simili modo, hæc ipsa alcalina addita lacti, sero, albumini ovi, ea reddunt fluidiora. Quamvis vero coloris intensio & tenuitas, quam alcalini liquores sanguini conciliant, vitali ejus progressivo inque circulo per tot vasculorum myriades abeunti motui non adeo adversa videatur; tamen purum alcali paulo largiori dosi vitam sanguinis & humorum crasinatque temperiem mixtionemque invertere, vel ex eo liquido constat, quod ab injectione alcalini liquoris in venas animantium lethales convulsiones fuerint sequutæ, quod minime evenit a salibus, quæ medix sunt naturæ. Horum enim indoles ita est comparata, ut ne minimam quidem alterationem in sanguinis & humorum vitalium texturam & mixtionem inferant. Nam sive solutio salis communis & salis ammoniaci, sive arcani duplicati, terræ foliatæ tartari, aut nitri antimoniaci, fluido sanguini vel lacti admixta fuerit, ne ullam quidem mutationem inde in hisce sequi deprehendimus. Nitrum, quod etiam sal medix naturæ est, mixturæ sanguinis ejusque motibus vitalibus plane non esse adversum, testatur inter alia experimentum MALPIGHII *libr. de Polypo cordis*, dum ab infuso cani robusto per venam jugularem nitro ad drachmas sex, nulla observata fuit mutatio, præter urinæ copiam majorem inde provenientem.

12. Ex omnibus vero mediis salibus vix ullum revera est, quod natura corporis humani melius & sine ulla offensa ferre possit, & quod majorem præstet utilitatem, quam sal sic dictum commune, sive ex mari, sive ex fontibus, sive e terra fuerit ductum. Hæc certe nec homo, nec pleraque animantia in-

ter alimenta carere possunt, eo quod non modo ad saporem ciborum faciat, sed & quod ad meliorem alimentorum digestionem sive intimam resolutionem plurimum conferat. Nec vero sal commune in mixtionem humorum vitalium admittitur, sed omne rursus foras per emunctoria propelli debet, quum in corpore relictum subtilium fibrarum textura valde adversum sit, & vellicatione & atrosione earum multas procreet molestias. Nihilominus inter alimenta in corpus admissum maximas, præter jam dictas, præstat utilitates. Fibras enim motrices & canales excretorios, ex iis compositos, blande stimulando efficit, ut non modo sanguinis & humorum celerior fiat progressio, cujus beneficio optime partes crassiores atteruntur, trituantur & cum fluidis melius permiscantur, sed & ut saluberrimæ secretiones & vitæ perquam necessariæ rerum alienarum excretiones, quarum ope ipsum simul e corpore expellitur, feliciter succedant.

13. Salibus mediis iisque valde salubribus & naturæ humanæ amicis jure etiam annumerari posse saccharum censemus, quod convenienter usurpatum non ita sanitatem offendit, ut vulgo accusatur, licet non in omnibus morbis vel omni tempore singulis hominibus conveniat. Id ipsum tamen in paulo excessiva quantitate a quibusdam quotidie sumtum eos plane non offendere, ut potius salvi & incolumes degant, multiplici experientia edocti sumus. Siquidem saccharum aque est sal dulce & blandum, mixturæ humorum plane non adversum, & quod acidos biliosos humores temperat, & lubricando primas vias blandeque fibras intestinales stimulat alvum liquidiorum & mobiliorem reddit. Præterea, aliud adhuc beneficium a saccharo cum cibus sumto peti potest. Nimirum, omne oleum & pingue corpus unionem & copulam cum aqua prorsus respuere perquam notum est. Hæc autem adjecto saccharo optime perficitur, sequente id luculenter docente experimento: oleum cinnamomi plane

non miscetur cum aqua, sed fundum petit; si vero aliquot ejus guttulæ prius misceantur cum saccharo, idque postea aqua immittatur, statim, facta prius agitatione, intimam olei cum aqua conjunctionem percipimus, ita ut hac ratione extemporanea cinnamomi aqua præparari possit. Quum itaque homo multas sæpe pinguedine vescatur, quæ ægerimæ dissolutionis & mixtionis cum aqua in lacteum succum difficulter transit, quin beneficio sacchari & dulcium id fieri possit, nihil dubii superest, quum videamus, & anseres & capones saccharo, eorum edulis admixto, pinguefaciendi modum dari non meliorem. Huc etiam illud experimentum pertinere existimo, ubi addito cremori lactis saccharo impeditur, quo minus butyrea pars ab eo faciat secessionem.

14. Quemadmodum vero inter alimenta ad integram servandam valetudinem salia mediæ naturæ principem locum tenent: ita profecto in medicamentorum classe virtute sua incomparabili in curandis morbis omnia reliqua remedium genera longissime exsuperant. Et cum instituti nostri ratio hæc sit præcipua, ut hoc assertum paulo clarius & explicatius demonstremus, placet primo omnium salia, quæ mediæ præ se ferunt naturam, paulo exquisitius inter se distinguere, in duplicem classem ea disponendo, quoniam alia naturæ, alia artis producta esse comperimus. Inter ea igitur, quæ natura sponte profert, præter sal commune, referimus maxime salia sic dicta essentialia, quæ ex plantarum plurimarum succis debita encheiresi eliciuntur, quorum præcipua ad tartariformem, quæ ex acido & alcalina terra, intermixtis partibus sulphureis, composita est, naturam & mixtionem accedunt. Ab hoc naturali plantarum blando & medio sale qui earum eximias illas dotes & virtutes, quas in medendo possident, derivat, is certe a meo mihi non declinare videtur. Ea enim vegetabilia, quæ convenienti præparatione copiosum ejusmodi sal elargiuntur, aliis virtute præcellere experientia docemur.

15. Horum vero classem ducunt ea herbarum species, quæ vulneribus sanandis & sanguini depurando dicatae sunt, in quarum numero eminent veronica, scordium, carduus benedictus, urtica mortua, millefolium, tussilago, plantago, hederæ terrestris, borrago, buglossa, centaurium minus, fumaria, pyrrola, bellis, flores chamomillæ, absinthium, anagallis, branca ursina, nasturtium aquaticum, chamædrys, alchimilla, consolida media, scolopendrium, flores chamomillæ vulgaris, scabiosa, quarum succi, decocta, infusa in gravissimis morbis chronicis, qui ex obstructione & infarctu viscerum aut eorum corruptione atque emunctoriorum & tubulorum excretoriorum oppilatione pronascuntur, eximiam certe & pene mirabilem virtutem exerunt, quæ vero unice salii illi essentiali, partim tartariforini, partim nitroso, accepta ferenda est. Hinc fit, ut ob copiam hujus salis eorum extracta non facile sicca sine deliquio asservari in aere possint, quemadmodum id quoque in sale essentiali, sive terra foliata tartari, item in eo, quod ex vini Rhenani acido & oleo tartari mixtis post debitam inspissationem fit, animadvertimus. Atque etiam ob copiosum sal, quo foetæ sunt dictæ plantæ, tartariforine per combustionem insignem salis alcalini fixi quantitatem elargiuntur. Nam sicut tartarus vini vel etiam nitrum combustionem in sal alcali fixum demigrat; ita salis alcalini ortum, quod cõburẽdo ex plantis elicimus, a sale hoc medio tartareo ducendum esse judicamus.

16. Inter salia neutra eaque saluberrima, quæ sine commixtione acidi & alcali sponte in ipsa natura proveniunt, jure etiam referri nitrum debet, quod terræ sulphuræ, pingues, alcalinæ, animantium stercorea & excrementa, item vegetabilia & animalia in putrefactione posita, neque minus cineres, calx viva, & terræ putridæ, soli & pluvis diu expositæ, ex acido universali aeris, quasi imbibendo & attrahendo, progignunt, cujus virtute in medendo pene divina non facile peritus medicus

carere poterit. Est enim hoc sal naturæ animantium ita amicum, ut nullas, nisi nimium usurpetur, non modo creet molestias, sed & ad graves avertendas ægrotudines, quæ ab exsuperante bile sanguinisque & humorum vehementiori ebullitione eorumque nimio æstu proveniunt, nihil datur præsentius; ita ut VERULAMIUS in *Historia vite & mortis* huic salii virtutem vitam prorogandi, si sapius ad serapulum pro dosi detur, non dubitaverit assignare: sique ullum remedium medicinæ universalis titulum meretur, & aquæ communi & nitro eum tribui posse non sine ratione judico. Nam si alvus solvenda, si urina movenda, si transpiratio in nimio æstu, dolore & spasmo liberior efficienda est, certe id optime per nitrum fieri posse experientia confirmat. Porro, si causticam & virulentam humorum biliosorum acrimoniam, quæ cholera, diarrhœæ, dysenteria, immodicæ vomitionis & nausæ, ac febrium biliosarum, ardentium etiam, & gravissimæ ventriculi & intestinorum inflammationis procreatrix est, temperare ac demulcere velimus, nihil certe in tota rerum natura nitro præsentius & efficacius deprehendimus. Si inflammatio partes internas infestat, adeo, ut incendio quasi extorreatur, eoque substantificum humidum cum viribus absumatur, atque in exhausta sitis fiat assiduæque vigilia, nitrum inter medicinas admissum præcipuum certe curationis punctum fert. Nam inter vera & tuta refrigerantia, & inflammatorio æstui dicata, in natura nitro haud simile reperimus. Si humorum crassities, quæ obstructionibus vasorum & concretionibus polyposis mire velificatur, dissolvenda est, in nitro certe ejusmodi vis refidet exoptatissima. Nequaquam enim nitro vis coagulandi humores inest, quod nonnulli alioquin etiam periti contra manifestam oculorum fidem contendunt; quum ad oculum pateat, solutionem nitri depurati cum aqua factam, sanguini coagulato & obscure nigricanti immisam, eum & liquidiores & coloratiores reddere, dum

dum obscuro-nigrum in pulchre miniatum & coccineum, colorem convertit. Et quia serum & lympham liquandi virtute gaudet peculiari, exsiccatas partes humectat, duras & constrictas emollit, ac tenaces humores fundendo, obstructa referat.

17. Præterea, ea quoque est nitri efficacia, ut concretiones salinas tartareas in renibus, vesica, & aliis locis impediatur. Et quamvis ipsius experientia suffragium hanc veritatem satis luculentem confirmet; placet nobis tamen, ut res fiat apertior, quasdam autoritates in medium hoc loco adducere. Ita PENOTUS de Medicamentis chymicis, pag. 57. calculosis & qui dysuriam passi sunt, si ve sint adulti, si ve infantes, si ve robustiores, si ve languidiores, mirifice ejus utilitatem commendat, adeo, ut singulis quatuordecim diebus si sumatur, nunquam arenam in renibus nasci posse polliceatur. TIMÆUS in consil. consult. 3. audivit Batavii a Prævotio nephriticum quandam diuturno nitri præparati usu a calculo perfecte fuisse curatum. Et GRULINGIUS in observat. de Calculo. p. 120. scribit: satis notum est omnibus, sal prunelle egregium esse auxilium præservatione & curatione nephritidis.

18. Quam gravia eaque spastica & flatulenta sanguinis in vasis ventriculi & intestinorum stagnatio concitet pathemata, quæ miras in universo corpore creant molestias, id illi potissimum, qui sic dicto malo hypochondriorum vel hysterico laborant, satis luculenter plannum ac testatum faciunt. Ego vero, ingenue fateor, in tanta remedium silva, nullum nitro par reperio, quod tam potenter spasmos solvat, flatu discutiat, dolorumque sævitiam mitiget. Hinc ejus usus in colica spasmodica seu convulsiva non satis digne prædicari potest. Si ab atroci dolore & spasmo transpiratio, vel sudor, vel urinæ fluxus præcluditur, si alvus dura & stricta manet, sanguinisque salutares illæ & consuetæ per hæmorrhoides, per uterum, etiam in puerperis, excretiones deficiunt, nitrum decenter exhibitum spaf-

mos & dolores sedat, & hac ratione liberiori facto per tubulos itinere, saluberrimos hos fluxus restituit. Quum vero ex iisdem vasorum & viscerum spasticis stricturis validioribus, liberiori sanguinis cursu impedito, tanto major humorum motus & impetus ad alias easque remotas partes subinde contingat, hinc vasa a nimia congestione distenta referantur, & immodicæ sanguinis sunt profusiones, unde hæmoptysis, nimius narium, mensium vel hæmorrhoidum fluxus, aut mictio cruenta, suam ducunt originem.

19. Si tale quid incidit, summum æque in nitrosis medicamentis est auxilium, quæ spasmos removendo, non adstringendo, dum liberiores cursum sanguinis restitunt, profluvia illa immoderata & enormia sistunt. Ego certe ex omnibus superioris seculi medicis non invenio ullum, qui frequentiori in usu nitrum habuerit ipso RIVERO, qui illud cum singulari fructu ad compescendas hæmorrhagias adhibuit, quemadmodum ejus monumenta practica cum observationibus testantur. Ita in lochiis immodice fluentibus, cent. 1. obser. 96. item in exsuperante mensium fluxu, cent. 1. obser. 94. in hæmoptysi, cent. 1. obser. 83. in hæmorrhagiis cum febre maligna, cent. 2. obser. 18. nitri usum mirifice extollit. Post RIVERIUM MYNSICHTUS, nitri usum medicum maximi semper fecit, testantibus id in ejus Armamentario chymico variis & eximii compositionibus, in quibus nitrum basin constituit.

20. Dicendum etiam aliquid est de aphonitro, quod veteribus & maxime PLINIO non fuit incognitum. Hoc in speluncis faxeis ex alto destillat, conrescit, & partus identidem est salis universalis, quod aer secum vehit, acidi & gypseo-calcareæ terræ. Sal est paululum acris & amaricantis saporis, sed fixum, ac vim ignis sustinet, utpote quum nec fluat in eo, nec flammam concipiat, nec avolet. Hujus salis largiorem copiam non modo spelunca, quæ a diabolo nomen habet, circa Jenæ oppi-

dam, suppeditat, sed in locis etiam subterraneis, cuniculis præsertim esaxo confectis, in magna sæpe abundantia colligitur. Hoc sal incidentem, diureticam & majori dosi catharticeam virtutem possidere, sali Epsomensi similem, experimentis practicis compertum habemus.

21. Sequitur jam ex nativis sal commune, cujus usus sicut inter alimenta saluberrimus, ita etiam ex medicamentorum classe non penitus rejiciendus est. Quanta sit ejus virtus in tardiori movenda alvo & fecibus exonerandis, si clysteribus adjiciatur, ubi ejus una drachma plus valet, quam uncia alicujus laxantis, res vulgo etiam nota est. Interne quoque paulo liberalius assumtum inter cibos alvum expedit; quo nomine maxime haleces comesti laudem merentur. Verum hoc ipsum sal commune quorundam fontium mineralium medicamentorum, cathartice virtute celeberrimum, non raro præcipuum ingrediens esse, nos satis cognitum atque exploratum habemus. Ante quadraginta & aliquot annos Hornhusæ in Principatu Halberstadiensi fontes soterii e terræ sinu prodibant, ad quos incredibilis ægrorum multitudo confluit. Hi fontes, quibus ego tanquam physicus ordinarius præterea, examine instituto, nihil aliud continebant, quam sal commune & aliud salsum instar arcani duplicati, quorum illud in crystallisatione figuram cubicam, hoc sexangularem retinebat: salis vero communis pondus longe alterum superabat. Hi fontes ad tres vel quatuor libras epoticelementer alvum solvendo multas efficiebant sedes; insuper prostratam excitebant appetentiam, & crassos viscidisque humores incidendo ventriculi digestionem egregie inserviebant, corpus alacriter & agile reddendo. Habebant præterea peculiarem virtutem anthelminthicam, dum omnis generis lumbricos, inque primis ascarides, magna in copia cum fecibus ejiciebant. Externe discutiebant tumores & scabiem & antiqua ulcera sanabant. Atque etiam ante triginta & aliquot annos in pago Resburg,

non procul a civitate Stasfurth, fontes oriebantur, qui poti fortiter sedes movebant, & eandem fere virtutem cum Hornhusanis possidebant. Facto examine, nihil aliud arte potui elicere, quam purum sal commune, qualis Stasfurthi ingens copia excoquitur. Nam ex veteribus monumentis constabat, ante aliquot secula ibi salinas & salis cocturam floruisse.

22. Sed missis hisce fontibus, qui non adeo diu durarunt, ad eos, qui per multa secula ob saluberrimum usum celebres fuerunt, & a sale potissimum communi suam efficaciam mutuuntur, nos convertimus. Hujus generis sunt antiquissimi illi fontes, quorum jamdum Tacitus mentionem fecit, Wisbadenses, quorum usus antea omni tempore externus jam ab aliquot annis fieri coepit internus, quem non satis laudare possunt ii, qui viscerum infarctu, depravata digestionem, & malo flatulento alvoque tardiori laborant; ad uteri quoque vitia, quæ subinde abortum & puerperium excipere solent, corrigenda non sine eximio fructu usurpantur. Cum cura eorum chymicum institui examen, nihilque aliud reperire potui, quam præter aquas pondere valde leves ac subtiles verum sal commune, cum quodam sale alcalino mixtum, quod non modo sapore & crystallis cubicis se manifestabat, sed & ab oleo vitrioli acido admixto copiosissimum fumum valde penetrantis odoris, qualis e sale ammoniaco ordinario exire solet, emittebat.

23. Ad salia medii generis nativa eaque saluberrima pertinent etiam ea, quæ ordinario in omnibus thermis & acidulis Germaniæ continentur, & a quibus etiam celebratissimi hi fontes virtutem potissimam nanciscuntur. Hoc loco communem veterum errorem præterire non possumus, qui de medicatis fontibus quædam prodiderant. Hi plane aliena & nunquam ibi obvia ex variis terris mineralibus & metallis ingredientia, a quibus eorum virtus deducenda sit, proponunt, ne ulla quidem eorum, quæ re vera secum habent, elementorum

rum facta mentione. Veruntamen, illud adhuc magis mirum est, quod communis nostro etiamnum tempore medicorum sententia fuerit, imo adhuc apud plurimos, vigeat, acidulas vitriolico sale esse turgidas, atque eminens acidum custodire, quam tamen plane ipsis contrarium sal insit, nempe alcali, quod vel ex eo pater, dum cum omni acido effervescent, & medium sal suppeditant; imo plures post evaporationem sal purissimum relinquunt, & quod maximum est, lac affusum fluidius reddunt: tantum abest, ut ullum coagulum ipsi inferant. Et utut plerique fontes minerales inter thermas & acidulas saporis quodammodo vitrioli sint, minime tamen eorum virtus & in medendo efficacia a vitriolico sale dependet; nam paulisper saltem calefacti protinus amittunt hunc saporē & virtutem tingendi cum gallis colore obscure purpureo, manifesto indicio, & paucillum & volatile illud esse martiale, vel vitriolicum, quod in se habent reconditum.

24. Multo magis argumentari licet, præcipua, quibus & thermæ & acidulæ præstantissimos in medendo edunt effectus, elementa & ingredientia præter spirituosum illud æreoætherium penetrans subtile principium, quod bullularum salientium causa est, salia esse, siue alcalina fixa siue media, ad naturam Salis Glauberiani vel tartari vitriolati proxime accedentia, quibus eximia horum vis, qua humores crassos incidunt, resolvunt, obstructions reserant, acidum primarum viarum invertunt, & omnis generis excretiones, maxime per alvum & urinam promovent, tribuenda est, quemadmodum id in *Dissert. de Thermis Carolinis, de Acidularum & thermarum ratione ingredientium convenientia, de thermarum & acidularum usu & abusu*, copiose luculentissimeque & medicæ artis peritis & aliis sagacioribus naturæ scrutatoribus ante oculos posui. Ecquis igitur non clare intelligit, quam tuta & plane innoxia atque ab omni vehemente & drastica vi aliena medicatis his fontibus insint ingredien-

tia, a quibus revera nihil prorsus periculi vel damni unquam metuendum est, ut adeo pateat, harum rerum ignaros medicos valde decipi aliosque decipere, qui ob vanum noxæ metum & vehementem operandi modum egrotantibus, qui forte adhuc servari possent, harum saluberrimarum aquarum usum speciosis rationibus dissuadent. Videmus potius ex hisce, quanta vis & energia in perlanandis chronicis non raro valde contumacibus affectibus insit salibus, tam medicis, quam alcalinis, si sufficienti aqua diluta & soluta convenienti regimine & tempore assumantur.

25. Illud vero circa salia aquarum mineralium nativa quam maxime dignum observatione videtur, quod, qui præter salē alcalinum salia mediæ naturæ eaque paulo in majori quantitate continent fontes, præ aliis, qui his destituuntur, & copioso tantum sale alcalino focti sunt, longe majorem catharticam virtutem exerant. Et hæc est causa, quare ex thermis totius fere Europæ nullæ inveniantur, quæ magis alvum sollicitent, ac ipsæ Carolinæ, quæ Emsenses, quæ purum sal alcali habent, id parum efficiant. Nam præter alcalinum & salinum terreum principium etiam sal neutrum habent, ex sale alcalino & acido sulphuris compositum. Siquidem ex sale illo thermarum Carolinarum, quod post evaporationem relinquitur, adjecto pulvere carbonum, per fusionem in igne sulphuris hepatis, ex quo tinctura sulphuris cum spiritu vini extrahi, & ex cuius decocto cum aqua lac sulphuris precipitari potest, obtinetur; quæ sulphuris vulgaris regeneratio ex sale hoc thermali præsentiam salis medii, & quidem ex acido vitrioli vel sulphuris oriundi, liquido demonstrat; utpote quum sine eo sulphur vulgare & inflammabile de novo componi & regenerari prorsus non possit. Accedit, quod etiam hoc sal, quod ex Carolinis coquitur, utut eminentioris sit saporis alcalini, in aere, more salium alcalinorum, plane non deliquescat, quod ab acido minerali juncto fiat necesse est.

26. Ex acidulis univēſæ Germaniæ vix ullæ copioſiores dejectiones iſſis Egranis efficiunt; ſiquidem ad libras quinque vel ſex potæ ſex vel octo interdum ſedes ſine ulla moleſtia movent; quum Pyrmontanæ tantum ter vel quater ventrem ſolvant. Selterranæ vero, Antonianæ, Dunſteiner-Brunnen, Wildungenſes, & in Vogtlandia Elſterianæ, Elſterſaverling, in Bohemia Buchenſes, Buchſaverling, in alvo movenda admodum ſegnes ſunt, urinæ fluxum magis promoventes. Cujus diverſi effectus ratio unice a præſentia ſalium neutrius generis in hiſce fontibus petenda eſt. Nam ex Egranis debita coctione & inſpiratione copia ſalis mediæ elicitur, quod ad unciam ſemis cum ſufficienti aqueo vehiculo exhibitum alvinas dejectiones ſatis valide ciet, atque Egræ non adeo caro pretio in ingenti copia venditur. Fontes Schwalbacenſes, præter ſubtiliorem aquam, principium, quo nobilitati ſunt, æreum ſubtile & ſal alcalinum, nec non ſal mediæ generis alunt, hinc deſiciendi etiam gaudent facultate ſatis opportuna, qua aquæ Antonianæ, Selteranæ & reliquæ deſtituta ſunt, quia coctione & inſpiratione inſtituta non niſi purum ſal alcali obtineri poteſt. Ego jam olim utiliſſime pateſeci modum, quo ex tempore hi fontes alcalini minus purgantes virtutes cathartica ſatis eximia imbui poſſunt, ut Egranis & ratione ſaporis & ratione virium respondeant, quum tantummodo ſpiritus vitrioli in debita doſi iſſis adjiciatur, qui congregando cum eorum ſale alcali ſalem medium, tartaro vitriolato ſimilem, eſſormat.

27. Nec vero tantum in Germania, ſed aliis etiam Europæ regionibus, in Gallia, Anglia, fontes medicati frigidi, cathartica virtute conſpicui, ex quibus etiam coctione ſal elicitur ejuſdem facultatis, reperiuntur. Inter quos in Anglia eminent & celebres ſunt Ebſhamenſes, qui ob ſal ſalfum amaricans, quod ſovent in ſinu ſuo, alvinas ſordes egregie expurgant. Permotus hinc eſt ſcel eberrimi nominis Anglus, *Ne hemias*

GREW, ut arte & igne per coctionem ſalem inde neutrum ſaporis amaricans purgantem eliceret, qui etiam pucillarem de hujus ſalis natura & viribus libellum conſcripſit. Hoc ipſum verum & non adulteratum, quod ubivis jam ferme vili pretio venditur, non ita pridem ex Anglia obtinui, ac relatum fuit, libram medicam aquæ unam vix drachmam ejus dimidiam ſuppeditare; feci propterea cum eo experimentum, miſcendo & fundendo cum pulvere carbonum, & maſſam inde ſulphuream natuſum, purpuream, hepatis ſulphuris exquisite ſimilem.

28. De hoc genuino ſale, quas virtutes clariffimus Grew prædicet, commodum nobis videtur, hic breviter enarrare. De eo enim hunc in modum ſcribit: Hoc ſal nunquam ſua virtute cathartica deſtituitur; in morbis permultis gravioribus efficaciffimum remedium præbere dicitur, nec unquam aliquid mali, ſi appoſite præſcribatur, procreat. Purgantium fere omnium leniſſimum exiſtit, humores non exagitat, & nunquam ægritudines, deliquia & tormina excitat. Laudatur hujus ſalis uſus in morbis ventriculi, cardialgia, immodicis vomitionibus, & calida affectione hypochondriaca. Commendatur etiam in inteſtinorum & imi ventris morbis, in colico & nephritico dolore, vermibus, urinæ ardore & ſuppreſſione, ictero, in paſſione hyſterica. Præterea, capitis affectibus egregie opitulatur, atque in cephalalgia, vertigine, deliriis, oculorum inflammationibus cum ſummo fructu porrigitur. Propinatur in aqua fontana ſtillatitia, aliave puriſſima, decocto hordei, avenæ aut lactis ſero: aqua etiam parum coqui & mace condiri poteſt, cujus libræ duæ vel tres ſalis cathartici ſemiunciam vel integram unciam pro doſi recipiunt.

29. Verum enim vero, detexi ante aliquot annos quum in Toeplicenſibus thermis eas inveſtigandi cauſa verſarer, ex fonte quodam Zetlicenſi, qui duobus milliariis Toplizio diſtat, facto

facto accuratiori examine, sal amaricantis saporis & cathartica virtutis, per omnia Epsomenfi simile, ea tantum intercedente differentia, quod libra una medica beneficio evaporationis drachmam unam & dimidiam hujus salis dederit. Aqua, ex qua educitur, est summe amaricantis saporis, ut eum vix lingua tolerare possit, & longe amaricantior ipso sale. Hoc ad drachmas sex sumtum liberalissime purgat, & aqua ad quatuor libras medicas sumta identidem alvum large subducit. Et quum nuper ex Carolinis, procurante illustri sacre Cæsareæ Majestatis Archiatro, medico consummatissimo, Domino GARELLI, satis insignem hujus salis quantitatem huc asportaverim, feci etiam cum eo experimentum, cumque cum dimidia parte carbonum pulveris mixtum in ignito crucibulo fundi curavi; ita pariter hepar sulphuris obtinui, retri sulphurei odoris, coloris purpurei, ex quo rectificatissimo vini spiritu vera tinctura sulphuris aurei coloris extracta fuit.

30. Neque ita pridem prodit de nativo sale cathartico, in fodinis Hungariæ recens invento, dissertatio epistolica, Illustri Archiatro, Garelli, qui eam benigne mecum communi cavit inscripta, auctore D. Hermanno Neofolensi, qui in cuniculis Neofoli subterraneis album & amaricans sal tenerimum, saxorum lateribus innexum, deprehendit, Epsomenfi cathartico forma & sapor per omnia simile, quum etiam majori dosi sumtum alvum frequentius exercuerit. Ejusdem naturæ & virtutis sal postea etiam Chemnitii in fodinarum maxima, auf det Mind-Schacht, it. Drepsaltigstei-Stollen, parietibus cuniculi adhærens, & nivis instar candidum, saporis itidem amaricantis invenit. Et quoniam cum eodem sale beneficio, salis tartari & carbonum verum sulphur minerali produxit, nihil dubii est, quin ejusdem cum sale Epsomenfi & Zetlicensi sit naturæ. Hujus salis cathartici mineralis genesis, quod partim humidum, in fontibus, partim etiam siccum

saxis adhærens habetur, multum mihi convenire videtur cum aphronitro, quod ex acido primogenio aeris sulphureo in saxea, calcarea, gypsea, Spath dicta, terra, tanquam matrice sua, coit & coagulatur, & abundantius in montibus excavatis circa Jenam haberi potest, ac ratione formæ, saporis, virtutis in igne & corpore humano a sale Epsomenfi, Zetlicensi & Hungarico non differt, sed tantummodo in eo, quod nativum & fissile ex acido sulphureo subterraneo, & alcalinis terris adhærescente progignatur, quod abundantissime ibi reperitur; idque maxime exinde patet, quia ex sale Epsomenfi, Zetlicensi & Hungarico terra quædam lapidosa, Spath, ex parte cum alcali præcipitetur, partim etiam facta denuo solutione & depuratione hujus salis cum aqua impetrari possit.

31. Ex hisce omnibus, quæ jam dicta sunt, probe pensatis liquidissime apparet, quam eximiam & fere incomparabilem virtutem salia mediæ naturæ nativa, quæ partim in sicca, partim in humida forma prostant, in medendo habeant, & quod majori dosi exhibita, præter alias egregias virtutes, vim cathartica exerant, potenterque, tutamen & clementer, alvinas sordes exturbent. Sed a nativis salibus jam ad ea, quæ arte conficiuntur & componuntur, salia neutra, in officinis etiam pharmaceuticis & chymicis non ignota, progredimur, num ejusmodi dotes & vires medicinales interque eas cathartica in iis offendantur, maxime inquisitioni. Primum vero nobis occurrit illud sal, quod chymica arte ex acido sulphuris mineralis, mixto cum alcalino sale, conficitur. Nam hoc ipsum ad nativi illius medii, quod fontes minerales medicati complectuntur, naturam quam proxime accedere videtur, unde etiam non dissimiles virtutes ab eo licet expectare. Quum vero specificum illud acidum, quod præcipuum sulphuris mineralis ingrediens est, etiam in aliis salibus mineralibus, ut in vitriolo & alumine, contineatur, varius & multiplex id sal parandi modus.

existit, utut ejusdem virtutis & efficacia. Aliud enim ex nitro & vitriolo, adeoque ex aquæ fortis residuo per debitam calcinationem conficitur, & nitri vitriolati nomine venit, quod *Mynsichius* arcanum duplicatum, quia ex binis istis salibus producitur, vocavit, & pro arcano olim habitum fuit in aula Gottorpiensi, dum conficiendi modum *Fridericus*, Princeps *Holsatiæ*, sat magno pretio, 500. nimirum imperialibus, redemit. Hoc ipsum longe compendiosius parari potest, si nitro in alcali redactum sive fixo vitrioli spiritus guttatim ad saturationis, ut vocant, punctum infillitur. Et certe hic modus longe tutior est priori, quia vitriolum, quod aquæ stygiæ ingrediens est, sæpe de venere participat, quæ nisi probe per reiteratam calcinationem separetur, arcanum illud Gottorpiense, si liberalius & ultra scrupulum propinetur, vomitum ciet.

32. At vero, quia sal tartari fixum & probe calcinatum quam parum a nitri fixi indole ac virtute distat, nonnulli idem remedium ex sale tartari & spiritu vitrioli, *Tackenius* ex vitriolo & sale alcali, conficiendum esse existimant, quod alias in officinis tartari vitriolati nomine venit. Et quum spiritus, ex minerali sulphure elicitus, a spiritu vitrioli plane non differat, atque in antimonio purum sulphur minerale sat insigni copia insit, idem sic dictum arcanum duplicatum ex nitro & sulphure, item ex nitro & antimonio, chymici præparare sciunt: illud sal polychrestum appellant, idque ex æquali portione nitri & sulphuris prævia combustionione & calcinatione in crucibulo conficiunt: hoc vero ex antimonii diaphoretici cum tribus partibus nitri & una parte antimonii præparatione, una cum nitro crystallato obtinent, inque pharmacopœis nitrum antimoniatum salutari solet. Nam si comburitur nitrum cum sulphure, acidum ex nitro valde volatile exhalat, & sulphuris acidum fixius sese uniendo cum alcalino nitri sale sal neutrum constituit, paululum amaricantis saporis,

deterisivæ & laxantis virtutis. Uterius, quia acidum aluminis ab acido vitrioli & sulphuris plane non dissidet, sed similis indolis atque ingenii est, hinc idem medicamentum commode etiam elaborari potest ex alumine cum sale fixo alcalino, sali tartari vel cineribus clavellatis probe mixto & uniro.

33. Ex his recte colligere licet, arcanum duplicatum, quod ex residuo aquæ stygiæ paratur, & nitrum vitriolatum, quod ex nitro fixo & spiritu vitrioli fit, nec minus tartarum vitriolatum, item nitrum antimoniatum & sal polychrestum, nec non sal purgans aluminis, cujus inventor fuit *Keilingius*, medicus *Islebiensis*, quod *B. HOFFMANUS* in clave *Schræderiana* describit, quia ratione ingredientium plane non differant, unius ejusdemque indolis, neque minus virium & virtutum medicarum esse, & unum alteri facile in medendo substitui posse; utpote hæc omnia in minori dosi convenienti vehiculo propinata humores viscidos incidunt, dissolvunt, & tubulos excretorios stimulando & alvum servant apertam & urinæ fluxum promovent. Ubi vero in majori dosi ad unciam dimidiam vel ultra cum sufficienti aqueo vehiculo propinantur, non secus ac acidulæ operationem suam quinque vel sex sedes movendo exerant; adeoque ubi purgatione opus est, quæ sine sanguinis ebullitione, sine spastica fibrarum intestinalium contractione, sine motuum exacerbatione & virulentia quadam fieri debet, opportunissime hæc salia ad majorem dosin utique sunt offerenda. In dosi vero pariori & refracta si unum ex illis cum nitro, sale tartari, cancerorum lapidibus misceatur, sane habemus sal aperitivum & deterisivum incomparabilis in medendo usus, quod in omnibus intermittentibus febribus, malo hypochondriaco, calculo, asthma, colica flatulenta, alvi adstrictione, ictero, cachexia, summo cum fructu usurpari potest.

34. Progressum jam facimus ad sal illud, mirabile a *Glaubero* dictum, & mirifice ab eo, tum ad labores chymicos,

cos, tum ad medendum commendatum. Id ipsum etiam est mediæ naturæ, & ex acido vitrioli fortiori & sale communi seu gemmæ componitur, dum nempe acidum vitrioli penetrantius alcalinum & terreum illud sal & principium, quo sal commune constat, aggreditur, seque cum illo uniendo sal neutrum cum acido salis spiritu per copiosum fumum in auras volantes constituit. Hoc eminentis est saporis amaricantis, atque egregia aperiens & stomachica medicina, quæ liberaliori dosi largas movet per alvum dejectiones. Mirabile hoc dictum est a Glaubero, quia si ejus æqualis portio cum limatura metalli & dimidia cum pulvere carbonum misceantur, igneque fusorio invicem tractentur, sulphur ex quovis metallo hac ratione extrahi posse judicavit, dum spiritus vini dephlegmatus superfusus tincturam sulphuream elicit. Verum enim vero in eo Glauberum errasse, vel exinde satis apparet, quia, sine metallo addito ex solo hoc sale & pulvere carbonum, si modo tantillum salis alcalini adjiciatur, sulphuream massam instar hepatis parari, ex quo verum sulphur minerale educi possit, variis exemplis Exc. STAHLIUS docuit. Nam hac ratione tantum sulphuris vivi regeneratio fit, quod ex acido peculiari in sulphure contento & phlogisto combustibili principio de novo componitur, quemadmodum ex oleo vitrioli & terebinthinæ Boyle, atque ex opio & oleo vitrioli ego ipse perfectum sulphur vulgare destillatione facta eduxi, & id jam ante XXX. annos in demonstrationibus physicis proposui.

35. Quum vero hoc sal dictum Glauberianum eadem cum supra expositis salibus mediis, arcano duplicato & ceteris ingredientia habeat, nempe acidum sulphuris & vitrioli ac sal alcali fixum, quale etiam in sale communi residet, testante id experimento, quo ex spiritu salis & sale tartari perfectum sal commune fit, recte & non sine ratione inde concludere licet, ex omnibus his dictis salibus cum sale tartari & pulvere carbonum, fusionis causa addito, tractatis

sulphur artificiale produci posse. Et quoniam, ut supra docuimus, cum sale Epsomensi, sale Egrano genuino, sale Zetlicensi, nativo Hungariæ, thermali Carolino, idem fieri conspiciamus, quisque inde recte conficere poterit, hæc omnia salia & nativa & artificialia, quum unius naturæ, eorundemque ingredientium & effectus sint, ratione virium in medendo plurimum inter se convenire & conspirare.

36. Devolvimur jam nostra meditatione ad sal illud purgans mediæ etiam naturæ, quod vili admodum pretio pro sale Epsomensi jam venditur, & ad plures centenarios ex Anglia ad nos advahitur. Id certe non genuinum esse, ex aquis Epsomensibus extractum, facile ex exigua quantitate salis in his aquis contenta & vili pretio, quo vulgare constat, conjici potest. Nihilominus tamen ejus virtutes & aperitivas & purgantes non rejicere, sed potius plurimum commendare & extollere debemus, multiplici experientia edocti. Est vero hoc sal artis productum & sali Glauberiano admodum simile, quum etiam illud ipsum pro sale Epsomensi venditur; sed quia hujus pretium valde carum est, præ nostro, dubitandum utique minime est, quin ad exemplar salis Glauberiani hoc ipsum ex vilioribus & facilioribus ingredientibus præparatur. Quod etiam revera sic se habet, siquidem ex capite mortuo vitrioli, sive vitriolo bene calcinato & lixivio, in salis coctura residuo, quod vocatur Salis-Mutter-Lauge, & præter sal commune sal alcali terreum secum habet, non nulli ex chymicæ artis peritis in Anglia parare istud solent; quemadmodum etiam Cl. LENTILIUS in *Miscell. Nat. Cur. Cent. 3. & 4. obs. 173.* id probe & recte notavit. Fecimus cum hoc ipso experimentum, tractando id per ignem calcinatorium, admixto pulvere carbonario, sed renuit fusionem; igne vero acriori administrato, totum fere avolvit, cum ingenti tetro vapore & fœtore sulphuris vulgaris, quo totum conclave replectum fuit. Adjecto vero sale tartari, hepar sulphu-

sulphuris impetravimus. Quo utique certo convincimur, ex sulphuris acido, quod vitriolo inest, cum terra salis marini vel alcalini nupto, ortum & natales hujus salis esse deducendos.

37. Missis itaque his salibus, quorum ortus ex acido sulphuris & sale alcalino est, ad alia, quæ usum in praxi habent, remedia eorumque naturam considerandam nos convertimus. Sunt vero hæc primo sal ammoniacum, cujus genesis ex sale volatili urinæ vel fuliginis & sale marino est, quod ab addito urinoso volatili principio longe majorem & acrimoniam & penetrantiam acquirit, & ob id etiam attenuandis & dissolvendis cruditatibus primæ regionis viscidis, tenacibus medicina est aptissima. Et hoc solo sale Cl. MUYS, Medicus Batavus, in peculiari Tractatu omnium februm intermittentium certam ac plenariam promittit sanationem, si apposite, decenti dosi & tempore usurpetur. Sed ego crediderim, hoc remedii genus magis robustioris naturæ hominibus & Bataviæ incolis, quam tenerioribus & delicatioribus proficere.

38. Ejusdem commatis ac virtutis est sal sic dictum Sylvii digestivum, quo frequenter hic medicus ad consumendas cruditates viscidas, ad appetitum & digestionem prostratam restaurandam, atque ad abigendas intermittentes usus est, idque ex spiritus salis ammoniaci cum sale tartari parati residuo per elixivationem cum aqua conficitur. De hisce salibus id certum est, quod majori dosi etiam alvum vehementer solvendi facultate polleant. Autor tamen suusque sum, ut a liberiori salium horum dosi in curandis morbis abstineamus, quandoquidem, nisi ejus acria spicula viscosis & tenacibus particulis in corpore quadantenus involvantur, & nisi humido sufficienti diluta fuerint, facile contextum intestinorum villosum & glandulosum destruere possunt. Prostant porro in usu ex tartaro, item ex aceto & salibus vel alcalinis corporibus salia mediæ naturæ, ut sunt tartarus tartarifatus, sal essentialis, sive terra foliata tartari, solutio oculorum can-

cri, sal coralliorum, matris perlarum, quæ ex imia virtutis salia olim magno in pretio habita fuerunt, præsertim a Taskenio, qui terram foliatam tartari cum solutione oculorum cancri mixtam pro sale viperarum fixo venditavit, ingentem pecuniæ summam inde lucratus. Habent hæc salia id potissimum peculiare, ut ad sanguinis massam propter subtilitatem salinarum partium magis penetrent, quam alia salia, item quod per urinarias vias noxios humores eximie e corpore exturbent.

39. Hactenus fufius deduximus, salia media fere pleraque, præsertim quæ amaricantis saporis sunt, valde eximiam validamque alvum movendi obtinere facultatem, idque stimulo suo, quo tunicas intestinales nerveo musculosas lacessendo motum peristalticum auctiorem reddunt, perficere affirmamus. Huic asserto posset quispiam opponere, quod etiam medicamenta, omnis saporis salini ejusque amaricantis expertia, penitus insipida, non secus ac salia illa, vehementer subinde intestinale proritare soleant purgationem, quemadmodum id in magnesia, pulvere levissimo, insipido, candidi coloris, omnis stimuli experte conspiciamus. Verum enim vero, exponendum hoc loco utique est, quomodo magnesia vim suam exerat purgantem. Certe id non ob terreum suum alcalinæ indolis, quo constat, principium efficit, sed quoniam hoc medicamentum cum quovis acido vehementer effervesceat, eoque solvitur, atque in solutione saporem valde salsum, amaricantem acquirit, qualis non ab ullo alio alcali terreo, sive lapidibus cancerorum, sive conchis, vel ovorum testis exsurgit; certe hinc concludere licet, magnesiæ tunc demum purgare, quando ab acido in ventriculo stabulante dissoluta in sal tertium amaricans convertitur, quod etiam experientia confirmat, qua constat, hypochondriacos optime hoc remedio purgari, minime vero eos, quorum ventriculus crassa & viscida pituita repletus est.

40. His igitur deductis jam liquidissime demonstratum esse arbitror, id quod

instituti nostri fuit, salia mediæ naturæ excellentē in medendo gaudere virtute aperitiva, detergente, omnis generis excretoria stimulante, & sub majori dosi etiam cathartica, satique in aprico est, hujus naturæ salia omnium esse saluberrima, & naturæ amicissima, quibus nec medicus carere, nec facile damnum inferre possit. Veruntamen plura hic in contrarium moveri posse video, quoniam & frequens usus & attenta observatio docet, etiam medicamenta, acido excessivo prædita, imo volatilia urinosa, & alcalina fixa inter optima & classica remedia sibi adhuc locum tueri ac vindicare, tantum abest, ut naturæ corporis humani inimica, vel insalubria dici mereantur. Quibus omnibus id reponendum esse existimo, neque acida, neque alcalina, sive fixa sive volatilia, unquam proficere, aut salutarem effectum in medendo præbere, nisi ea cautione a medico perito administrantur, ut a dispositione humorum interna & præcipue eorum, qui primis in viis consistunt, in sal medicum tertiaræ naturæ mutantur, atque hac ratione naturæ corporis, id est fluidis & solidis partibus, blanda & amica reddantur.

41. Propterea, quando copia bilis, præsertim alcalinæ oleosæ, in flexura duodeni collecta & stagnans fortiter genus nervosum afficit, & hac ratione sæpe vomitus biliosi, nausæ, appetitus prostrati, caloris lenti, cephalalgia, febris etiam ardentis, aut inexhausta sitis causa est, tunc certe acidula, ut sunt julapia, refrigerantia vel alii spiritus minerales acidi dulcificati egregiam præstabunt opem. Ubi porro intensus febrilis æstus, a fortiori motu intestino partium sanguini sulphurearum ortus, ipsam sanguinis temperati texturam nimium destruendo corpus & ipsas vires penitus exhaurit, ibi acida plus proficiunt, quam salia media, alcalina, vel alia remedia, quia particulas sulphureas, a quarum motu fit calor, figendi & enervandi facultate gaudent. In morbis malignis, qui ex interna humorum putredine nascantur, ab acidis revera plus auxilii, quam ab ullo alio remedio expectare possumus, & quidem ob hanc

causam, quia per putredinem gignitur alcali, & a copioso etiam alcali provenit, quod quum protinus ab acido cicuretur, putredo sistitur. In scorbutico & arthritico inveterato malo copiose salia in massa sanguinis generantur, quæ certe magis ad alcalinam lixiviosam, quam mediam naturam pertinent. Hinc etiam eorum sanguis e vena ductus tenuis & floridus subinde apparet, & urina plerumque valde rubicunda & salso-lixiviosa emingitur. Plus sæpe tunc præstare acida temperata, quam alcalina urinosa & volatilia aut calida spirituosa, minus peritos experientia certissime docebit.

42. Quod attinet ad medicamenta, quæ sale alcalino fixo sive volatili foeta sunt, iis certe non indistincte & promiscue uti oportet, ut ut prudenter usurpata egregiam utilitatem afferant. Nam quancumque nimia acidorum succorum copia primam regionem infestat, & gravia symptomata, ut videmus in hypochondriacis, hysteriis, melancholicis, concitant, ut sunt ventriculi & intestinorum rosiones, anxietates, ventriculi inflationes cardialgicæ, tussis stomachales, cephalalgia, nimia alvi adstrictio vel dejectio cum tenesmo, ventriculi ardor, tunc certe alcalina terrea, præsertim cancrorum lapides, conchæ præparatæ, vel solum oleum tartari per deliquium, plus præstabunt, quam ulla alia, quia acidum absorbendo in sal neutrum convertuntur, quod deinde facile & sine offensa per tubulos excretorios transit atque educitur. Si vero acidi potius defectus, quam exuperantia in primis viis est, eæque copiosa tenacium viscidorum humorum colluvie refertæ sunt, profecto copiosius ingesta alcalina terrea multum afferunt detrimenti. Nam quia non solvuntur, sed potius cum particulis terreis limosis se jungendo pituitam augent, hinc appetitum prosterunt, ventriculum gravant, orificia vasorum lacteorum obstruunt, neque minus alvum segniorem reddunt.

DISSERTATIO II.

DE SALE MEDICINALI
CAROLINARUM.

§. I.

SI quid in universo rerum naturalium penur, ad varias, easque graves & pertinaces, ab humano corpore tam mature arcendas, quam commodè debellandas afflictiones, certæ, securæ & comprobatæ facultatis deprehenditur remedium; profecto hoc nomine jure suo superbire existimo medicamenta ex salium familia prognata, atque inter hæc maxime, quæ ob æquale acidæ & alcalini principii connubium vulgari termino apud Medicos vocari solent Salsa, enixa, media & neutra. Quorum agmen constituunt a longinquo tempore ab antiquissimis Medicorum celebrata: nitrum, tartarus vitriolatus, & tartarus, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, terra foliata tartari, sal Glaubero dictum mirabile, digestivum Sylvii, sal polychrestum, quod ex nitro & sulphure paratur, ammoniacum, & pleraque ex optimarum herbarum ac plantarum succis inspissatis præparata salsa sic dicta essentialia. Siquidem utilissima, eorum virtus duplici potissimum se manifestat ratione: primo, quod in amplissima remediorum sylva, quæ tam ex vegetabilium, quam animalium & mineralium classe prodeunt, vix detur aliquod simplex machinæ nostræ solidis ac fluidis partibus tam amicum atque conveniens, ac ipsa hæc temperata salsa: quippe quæ sanguini, lymphæ, omnique generis animantium succis vario modo permixta, non ullam modo eorum naturali consistentiæ ac mixtioni inferunt notabilem mutationem, sed & in ipso nostro corpore optima sanitate fruente copiosius perpetuo generari, ac cum humoribus circumferri observantur: uti hoc ultimum ex urinæ, nec non sudoris salso sapore satis manifeste animadvertimus.

2. Utrumque longe aliter se habet cum salibus acidis & alcalinis puris & extra connubium positis: quippe quæ plane nostri corporis humoribus adversa & contraria, his secundum naturam constitutis, nec inesse certum est, nec salva eorum, quæ ad vitam apta est, mixtione, diu inhaerere posse, satis clare per experimenta chirurgiæ, quæ olim magni habita fuit, infusoriæ demonstra-
ri potest. Ex his enim constat, quod acidæ magis vel minus saturati liquores, cujus generis sunt spiritus salis, nitri, vitrioli, solutio aluminis, per siphonem animalium viventium venis injecti, sanguini antea florido & celerrime per vasa currenti spissum illico nigri coloris inducendo coagulum, & latera vasorum membranoso-nervea confringendo & arrodendo præsentaneum vitæ exitum induxerint; alcalina vero fluida, præsertim saturatiora, ut oleum tartari per deliquium, vel spiritus salis ammoniaci copiosius eodem modo in sanguinem delata, animantibus ob expansionem nimis & rarefactam humorum massam citam & violentam præcedentibus convulsionibus mortem intulerint. A qua nociva facultate remotissima esse ex utroque hoc sale composita, neutrius generis salsa, vel solum illud in præcedente dissertatione jam allatum MALPIGHII experimentum demonstrat: qui ab infusa in canis robusti viventis venam jugularem nitri solutione nullam mutationem, præter urinæ copiosiores proventus se observasse testatur in libro de polypo cordis.

3. Deinde & saluberrimam neutrius generis salium virtutem exinde luculenter apparere arbitror, quod in expediendis cujuscunque generis secretionibus & excretionibus, a quarum suppressione plurimi contumaces morbi tam gignuntur, quam foventur & acerbiores redduntur, incidendo nimium viscidas ac tenaces cruditates, quæ in ventriculo ex alimentis minus subactis natæ hospitantur, & magnorum fecundæ sunt malorum generitrices, ipso quoque sanguine spisso resolvendo, attenuando, per glandas

du las ac vasa in visceribus prompte transprimendo, aque ac noxios humores per omnia excretoria, prævia leni eorum vellicatione, sine tamen sanguinis exstuatione, sine torminibus & spasmodis, uti aliis vehementioribus solenne est purgantibus, blande evacuando, vix in rerum natura sui habeant simile. Quemadmodum vero tam acida suo tempore ad appetentiam & dissolutionem ciborum promovendam & temperandas in primis viis hospitantes bilioso-sulphureas cruditates, quam alcalina ad absorbenda aciditatem, resolvendosque spissos humores moderate & debita cum circumspeditione usurpata, multos corpori humano præstant usus: ita præsertim salia alcalica mitiora salibus neutrius generis juncta, horum efficaciam mire exaltare observantur; eo quod acidos, qui aperitivam salium vim infringunt, succeos imbibendo, salis medii genium acquirunt, & in solvenda ac educenda præsertim tartarea, quæ in renibus secernitur, mucositate omnia alia diuretica & aperitiva quam longissime antecellunt.

4. Quam præstans itaque & multiplex salium mediorum & ex parte etiam alcalicorum in corpore humano est utilitas; tam admiranda quoque divina pro hominum salute cura ac providentia: quod plures ejusmodi generis salibus foetos saluberrimos tam calidos, quam frigidos fontes huc illuc e terræ latebris sponte promanare voluerit. Et eo magis etiam notandum puto veterum errorem, qui cum chymix rationalis plane essent ignari, neglecto accuratiori horum fontium examine, eorum virtutes a variis metallicis, vitriolicis, bituminosis & alienis plane, nescio quibus, subterraneis materiis derivarunt. Enim vero, licet negari penitus non possit, inesse quam plurimis & thermis & acidulis tenuissimum illudque summe volatile martiale vitriolicum principium; quod ex adjectione gallarum patefecit, quæ recentem ex scaturigine haustam aquam atro purpureo colore imbuunt, diutius vero a fonte præsertim sine operculo servatam, immutatam relinquunt: hoc tamen, quia

facillime in auras avolat, & paucissimis ad aliena loca transvectis aquis inhaeret, pro genuino & præcipuo operandi in fontibus fundamento haberi neutiquam potest, postquam peritissimorum in Chymia virorum opera nos docuit, plurimas, ubicunque etiam ortæ fuerint, acidulas & thermas in eo convenire, quod sale imbutæ sint medio & alcalino plus minus abundante. Atque ab hoc etiam, potissimas omnium fontium salubrium virtutes dependere, præ ceteris demonstrare operam dedi in variis scriptis, quæ de aquarum mineralium elementis ac viribus tam in genere, quam speciatim de Carolinis, Sedlicensibus aliisque cum publico communicavi.

5. Eidem etiam laudatissimæ naturæ scrutatorum operæ acceptum referre debet nostrum seculum, quod jam penitus naturam ac genium istorum, quibus salutares maxime in Germania polent fontes, salium una cum suis differentiis ac viribus diversis cognoscamus. Scilicet, multis experimentis physico-chymicis jam quidem in vulgum notis demonstratum est: alios fontes tantum alcalino sale instructos esse, uti sunt Selteranus, Emfensis; alios minori salis alcalici cum terra martiali juncti portione præditos; ad quos pertinet Spadanus, Buchensis qui Carolinis adjacet, Pyrmontanus, Carbensis in Wetteravia & Tœnsteinensis, alius Antonianus dictus; alios vero sale magis falso amaricante, ut Egrani, Sedlicenses; alios porro terra alcalina subtiliori cum pauculo sale falso & alcalino, ut Wildungenses esse imbutos; quosdam verum sal commune admixtum possidere, uti constat de Wisbadensibus, Tœnsteinensibus & Egranis. Quos omnes mirè antecellunt Carolinæ thermæ, quippe quas præter sal medium amarum & terram calcaream magnæ admodum similem, copiosum etiam alcalinæ & lixiviosæ indolis sal in se recondere, adeoque in gravioribus chronicis morbis, præsertim qui ab acidis & viscidis humoribus proveniunt, curandis, in aperiendis omnis generis excretoriis, maxi-

maxime vero urina & alvo fortiter morrendis, hæmorrhoidali quoque & mensuum fluxu restituendo, omnes reliquas foterias aquas longissime antecellere pridem in peculiari dissertatione de *thermis Carolinis* docui, & plurimis experimentis atque observationibus confirmavi, quod post me etiam celeberrimus BERGERUS in diss. ejusdem inscriptionis præstitit.

6. At, cujuscunque demum generis sint ista, a quibus medicinalem suam vim salutares fontes mutuuntur, salia, eadem tamen omnibus arte factis tam mediis supra recensitis, quam alcalinis multis nominibus anteposenda esse, constans affirmare audeo. Quippe, subtiliori longe & naturæ magis amico tam acido, quam alcalino principio ea constare, vel exinde elucescit, quod salia ex fontibus prognata pleraque fere in æquali purissimæ pluvialis, præsertim calefactæ aquæ portione penitus solvantur, cum arte facta plurima vel triplo, imo quadruplo majorem mensuræ requirant quantitatem, & longiori quoque ad sui intimam solutionem tempore opus habeant; nec non quod calori ignis exposita facillime fluant, quod secus contingit cum artificialibus. Unde nec dubium est, fore, ut corporis nostri succis facilius permisceantur, atque per vasa minima promptius transeant, quam illa, quæ ex graviore naturæ infuso acido & alcalino sale ab artificibus componuntur.

7. Quemadmodum vero non omnibus aqua facultas & occasio est, ipsos fontium medicamentorum natales visitandi, & in loco eos usurpandi, neque cuilibet sumtus ad transportationem aquarum necessarij suppetunt; ita Chymiatrj plurimorum ægotantium inopiæ consulturi, diu de salibus per legitimam coctionem & evaporationem ex fontibus præparandis, quibus in sufficienti & ad æquato mensuræ solutis in sui corporis commodum uti quoque possent exteri, solliciti fuerunt. Primus inter hos fuit celeberrimus Angliæ Medicus D. GREW, qui ex patrio Ebshamenfî fonte ejusmo-

di amarum purgans sal præparare, & magno cum fructu peculiari tractatu de meliori commendare cepit. Enim vero, cum admodum exigua sit salis, quod ex hoc fonte elici potest, portio, tantum omnino abest, ut ejusdem sub nomine quod hodie circumfertur, & viliori certe pretio venditur, Anglicanum dictum sal amarum, genuinum nativum ex fonte educum sit, quale Doctoris GREW fuit, ut liquidissime potius inter omnes, qui accuratiori chymico examini illud subjecerunt, constet: id ex salis communis cum acido vitrioli, vel aluminis miscela, ad exemplar Glauberiani præparari, uti id probe annotavit LENTILIUS in *M. N. C. Cent. III. IV. Obs. 173.* & ego ipse ulterius demonstravi in *diss. de salium medicorum eccellente virtute.*

8. Præter Ebshamenfem celebratissimum hæcenus fuit sal fontium Sedlicensium sive Seidshutzenfium, quorum usum per aliquot secula oblivione obrutum, una cum sale ex iis præparando medicinali, primus omnium detexi & in peculiari scripto commendavi. At vero, cum ipsi Sedlicenses fontes, sale hoc medicæ solum naturæ & ab omni alcalini prædominio libero imbuti, virtutibus longe inferiores sint Carolinis; quippe quæ ob notabile lixiviosum salis cum medio commercium in gravissimis chronicis afflictionibus debellandis omnibus aliis hucusque palmas præripuerunt; ideo diu de eodem sale ex fontibus Carolinis educendo sum meditatus, majora scilicet inde suspicatus commoda, quam ex ullo alio hæcenus vel nativo vel artificiali fuerint præstita. Quare, cum sæpius ab illustribus personis in Carolinas vocatus crebriorem & elementa & præclaras hujus fontis virtutes examinandi habuerim occasionem, dudum quoque peritis in arte pharmaceutica ejus loci viris autor extitui suæque, ut naturale, quod recondunt thermæ, sal ex iis juxta artis regulas elicere & publico usui offerre facerent periculum.

9. Factum hinc quidem est, ut per plures jam annos ruditer saltem coctum in minori copia ad privatos tam ægrotos-

rum Carolinas usurpantium, quam Medicorum expetentium usum in pharmacopolio fuerit servatum; attamen, diligentiore & frequentiore ejusdem præparatione ut exteriorum etiam & a fonte remotiorum commodis consuleretur, eo usque ob peculiare forsitan privatam maxime incolarum utilitatem respicientes causas obtineri non potuit; donec abhinc lustro, cum ab Augustissima Romani Imperatoris Majestate ad deliberandum de ejusdem salute cum illustri Archiatro Dno PIO NICOLAO DE GARELLI in Carolinas vocarer, curiosus quidam pharmaceuticæ licet scientiæ ignarus, senatorii ordinis vir, Dn. GEORGIUS BERNHARDUS RICHTERUS, tinctoriæ arti deditus, elegans quoddam salis ex thermis Carolinensibus educti, & ab omnibus terræ sordibus liberati specimen offerendo, a nobis examen & disquisitionem ejus peteret. Laudavimus ambo institutum, & compendiosam simul optimam ex fontibus sal eliciendi methodum suppeditavimus. Ex quo tempore etiam tanta virtutum præstantissimarum multitudinem se commendavit istud sal, ut non modo a præsentibus sub ipso fontis usu, sed a remotioribus quoque optimo cum fructu usurpetur, ac copiose jam distrahatur. Sed, ut eximii hujus usus ratio eo clarius elucescat, operæ pretium duxi, peculiarem Carolinensium thermarum salis indolem, elementa ac virtutes, in specie vero præ Sedlicensi, quod hæctenus palmam tenuit, prærogativam frequentibus demonstrare.

10. Primo quidem, ut, quæ de præparatione hujus salis scire convenit, paucis complectamur, monendum est, materiam huic sali suppeditare fontem illum, qui furioso impetu fervidissimus ex terræ latebris profilit, & a vulgo in Carolinis dicitur der Brudel. Hujus videlicet ferventissimæ aquæ pro una vice circiter mille libræ vulgares ex scaturigine haustæ in catina ferrea super igne posita usque ad cuticulæ apparentiam inspissantur; & prævia per filtrum colatione, acri frigidiore exponuntur, ut in

crystallos abeat inspissamentum. Remanens autem a prima crystallisatione liquor de novo inspissatus ad crystallifandum reponitur. Atque hoc tamdiu reiteratur, quamdiu in fundo sal coire cernitur. Emergunt inde crystallos prioribus ex asse similes, nisi quod ultimæ a prioribus albedinis præstantia superentur. Massa producti hinc salis, æquat trium librarum medicarum pondus; unde calculi beneficio constat, quod ex una libra aquæ drachma circiter dimidia salis puri sit elicienda. Residuum, quod in fundo post absolutam crystallisationem conspicitur, est tinctura aurantii coloris, saturate lixiviosa, cum acido tamen minus effervescent, saponacea & oleosa, quæ spiritui vini rectificato permixta ex parte ab eo solvitur, & alcalino caustico sapore eum imbuat, ex parte vero in fundum instar magmatis spissi delabatur. Ad filtrum vero parietes concrevit terra martialis adstringens lutea, & croco martis similis.

11. Exposita sic quam fieri potuit brevissime genuina, quæ ex Carolinis fontibus sal elicitur, methodo, propius jam ad ipsius naturam penitus inquirendam, & differentiam a sale maxime Sedlicensi ostendendam accedimus: primo quidem experimenta cum utroque instituta exposituri, & ex his deinde præstantiam prioris præ ultimo demonstraturi: Phenomena autem circa utrumque observata huc redeunt;

I. Paratum ex thermis Carolinis sal ex crystallos constat oblongis, nivei coloris, pellucidis, & interspersis hinc inde variis aquosis. Sedlicense minores exhibet, quæ itidem oblongæ quidem sunt, sed albedine, & aquosa pelluciditate prioribus cedunt.

II. Sal Carolinarum tam in aqua solutum, quam solida forma gustu exploratum, saporem præbet ex parte lixiviosum, ex parte amaricantem, mitiorem tamen quam Sedlicense, quod intense amarum est & valde nauseosum.

III. Aquæ purissimæ communis calfactæ uncia salis Carolinarum drachmas decem & scrupulos duos, Sedlicensis, vero

vero unciam unam recipit; frigida vero eadem portio a Carolinenſi præter drachmas ſex cum uno ſcrupulo, & a Sedlicenſi præter drachmas quinque & duos ſcrupulos nihil ſolvit.

IV. Solutio ſalis Carolinarum ex adjecto violarum ſyrupo colorem adipiſcitur viridem; a quo Sedlicenſe nullam patitur mutationem.

V. Aqua Carolinarum ſale ſaturata ab oleo tartari per deliquium nullam ſentit turbam; Sedlicenſis vero ſolutio ab eodem in ſpiſſum lactei coloris convertitur coagulum.

VI. Productum ex Carolinis fontibus ſal cum omnibus tam mitioribus, quam fortibus acidis vehementer efferveſcit, hinc ab affuſo vitrioli ſpiritu vel alumine erudo, in aqua prius ſoluto, deſinente efferveſcentia in ſal tertium amarum tranſit: Quod minus contingit in Sedlicenſi.

VII. Spiritus vini rectiſſimus ſaturata ſalis Carolinarum ſolutioni affuſus, lacteum ei inducit colorem, & in fundum deſicit pulverem tenuiſſimum albicantem; qui ablato per accenſionem vini ſpiritu in aqua facillime ſolvitur. Idem vero ſi Sedlicenſi ſoluto miſceatur, præcedente coloris turbidi in lacteum mutatione, ſpiſſum niveæ maſſæ præcipitatur coagulum, in aqua ramen poſt combuſtum vini ſpiritum promte ſolubile.

VIII. Cum ſale ammoniaco per triturationem probe ſubactum ſal Carolinenſe, ſponte liqueſcit, & odorem ſpargit volatilem penetrantiſſimum; quod fruſtra expectatur a Sedlicenſi cum eodem miſcela.

IX. Eductum e Carolinis thermis ſal forſaci calidæ injeſtum cito ſluit; frigidioris vero aeris acceſſui diutius expoſitum non liqueſcit quidem, ſed inſtar magnæ in tenuiſſimas moleculas diſſolvitur. Sedlicenſe nec a calente nec frigido aere mutatur.

X. Etiam igne difficilius ſluit ultimum quam prius.

XI. Una ſalis Carolinarum pars cum dupla antimonii crudi portione permixta,

& in crucibulo candenti fuſa præbuit regulum antimonii medicinale, intenſe rubicundum & fragilem; qui ab eadem ſalis Sedlicenſis & antimonii miſcela ſine ſale tartari obtineri non potuit.

XII. Sal Carolinarum cum ſexta pulveris carbonum parte mixtum, in crucibulo ignito facillime ſluit, & maſſam hepatis ſulphuris æmulam largitur, quod in aqua ſolutum atramenti inſtar eſt ſympathetici, & literas ex ſolutione ſacchari ſaturni vel aceto lithargyrii chartæ impictas, antea plane non cognoscendas, luteum iis inducendo colorem, manifeſtat. Sal Sedlicenſe idem nunquam præſtat, ſine additione ſalis tartari.

XIII. Ejuſdem hepatis ſulphuris in aqua facta ſolutio virideſcit, ſed aeri libero diutius expoſita colorem adſciſcit limpidum, delabente interea in vitri fundum terra viridi, a qua ſi purior aquæ portio ſeparetur, & ſeparatæ ſpiritus vitrioli affundatur, penetrans admodum foetidus emergit odor, & ſulphur ex albo cinericeum præcipitatur; quod ipſum cum oleo terebinthinæ vel amygdalarum intime ſubactum baſſamum ſulphuris conſtituit. Sal Sedlicenſe eadem proportionem cum pulvere carbonum mixtum, & eodem modo in crucibulo candente tractatum, prævio magno ebullitionis motu ſulphureum præbet odorem, neque fortiſſimo igne ſluit, & calcinatum in fundo relinquit terram in aqua minus ſolubilem; quod ſi vero miſcelæ huic ſub initio ſal tartari addatur, eadem contingunt phenomena, quæ a Carolinarum ſale jam memorata.

XIV. Idem quoque ſinguli effectus obſervantur, ſi loco pulveris carbonum, nigricans illa, quæ a liquoris mei anodynæ mineralis deſtillatione remanet, ſubſtituatur terra, ac cum eadem Carolinarum ſali juſta proportionem nupta ſimiliratione adornentur experimenta; luculento teſtimonio, quod iſta terra multum ſulphureæ & inflammabilis materiæ in ſe complectatur. Nihil horum ſuccedit cum Sedlicenſi ejusdem deſtillationis

tionis capiti mortuo juncto; nisi conveniens salis tartari portio adjiciatur.

XV. Ultimo denique, per distillationem nostrum sal exploraturi, tres ejus uncias indidimus retortæ vitreæ, ex quibus fortissimi ignis beneficio præter omnem spem atque opinionem unam cum dimidia unciam & drachmas duas aquæ limpide dulcis & empyreumaticum odorem exhibentis, quæ nec cum acido nec alcali ebullit, obtinuimus. Residuum in retorta cinericea erat coloris, solvebatur in aqua, & ab affuso oleo tartari per deliquium penitus non mutabatur, cum acido vero mixtum effervecebat. Cum sale ammoniaco triturationum volatilem penetrantissimum spargebat odorem, absque tamen colliquatione, quæ ab ipso Carolinarum sale ante distillationem observata fuit. Par salis Sedlicensis quantitas retortæ indita, aquæ insipidæ unciam unam & drachmas tres, phlegmatis aciduli autem drachmas duas dedit. Remansit hinc terra spongiosa calcarea nivei coloris, cum aqua frigida instar calcis vivæ fortiter ebulliens & eam calefaciens; quæ cum sale ammoniaco mixta omnis odoris expers manet, & in aqua soluta ab adjecto oleo tartari per deliquium in spissum vertitur coagulum.

12. Ex adductis his experimentis satis luculenter apparere arbitror, quæ utriusque salis sit indoles ac differentia. Quippe cum thermarum Carolinarum sale suscepta, ejus omnia sunt tenoris, ut pleraque a quovis alcali, sale tartari & cineribus clavellatis, nonnulla vero etiam ab omnibus mediæ naturæ salibus, nitro, arcano duplicato, tartaro vitriolato, aliisque observentur. Quare nec dubitare quempiam spero, quod sal ex Carolinis fontibus eductum duplex diversæ genii contineat principium, alterum alcalinum, alterum mediæ salinæ naturæ, cujus ultimi præsentia vel exinde satis manifeste cognosci potest, quod in crystallos abeat oblongas, ab aere in liquamen fluidum non dissolvatur, & præter lixiviosum etiam amaricante sapore sit præditum. Quæ omnia contra-

rio modo in salibus mere alcalicis contingere, nemo hodie non novit. Et licet negari non possit, salis alcalici portionem sal neutrum in Carolinensi superare, id tamen ex observatis vero admodum videtur simile, quod a dimidia parte salis mediæ quantitas parum recedat. Ad Sedlicense vero quod attinet sal, eo collidunt omnia cum eo facta tentamina, ut idem ad salia perfecte neutra referendum sit, quæ nec acido nec alcali eminenter abundant, sed ex æquali utriusque portione nupta sunt composita: quemadmodum omnes & iidem effectus observantur, quando per artem præparata salia neutrius generis, ut arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus & tartarifatus atque ejusmodi chymico examini subjiciuntur. Deinde vero & illud ex adductis experimentis elucere arbitror, quod sal e Carolinis elicium longe subtilioris sit indolis, quam Sedlicense; quod in aqua & difficilius solvitur, & majorem menstrui copiam requirit. Curiosum denique & hoc observatu est, quod tanta in salibus delitescere possit aquæ portio; quam etiam fuisse causam existimo, quod Carolinum sal & ammoniacum sicca invicem mixta liquefacta sint: cum educto per distillationem humido, id non contingit cum resistente sale.

13. Partium atque elementorum, quæ sal Carolinensium thermarum constituunt, hæcenus exposita natura, & proportio statim nos docere poterit, quoniam in corpore humano usus, & quæ vires in variis morborum generibus tam arcendis, quam tollendis ab eo sint expectandæ. Quas vero omnes partem ab alcalino, partim a medio, quod continet sale, partim ab utriusque conjunctione deducendas esse, neminem puto, quin perspiciat. Primo itaque ut ab alcalina ejus superabundante parte initium faciamus, præstans utique illius est virtus in absorbendis, quæ in primis viis, partim ab alimentis acidis, quibus pleraque hominum pars delectatur, partim ab imminuta ciborum digestionem, sæpe resistant, aciditatibus, quæ

incrui-

incrassando reliqua alimenta, præsertim ex lacteorum familia desumpta; item mucilaginosa & ex fructibus horæis parata, non modo intensissimarum cruditarum genetrices sunt, sed & vasa, quæ ventriculum percurrunt, sanguinea & nervea, a quorum legitimo elatere omnis fere concoctionis vigor pendet, constringendo fluidi & sanguinei & nervei ingressum arcent; adeoque ad spasmos intestinorum, colicam, cardialgiam, ructus, flatus, & anxietates præcordiorum, capitis dolores, appetitum incoercibilem, febres, aliosque graves morbos quam facillime disponunt. Quibus omnibus, si a contento in primis viis acido, originem eos trahere indicium sit, ipso hoc sale vix salubrior ac promptior opponi potest medicina. Unde nec mirum est, quod hypochondriacis & hysterico malo laborantibus personis, quæ ob debilitatam stomachi & intestinorum vim peristalticam, parum digerunt, & cruditatibus acidis tam fovendis quam generandis admodum aptæ sunt, præ omnibus aliis stomachicis ac roborantibus insignem præstet utilitatem.

14. Deinde, cum omnibus alcalinis & hæc sit propria facultas, ut si cum acidis congregiantur, eadem in sal convertant tertium amaricans, purgante præditum virtute; ideo & hoc nomine peculiariter commendari meretur sal alcalinum thermarum Carolinarum, quod, si sufficienti & acido in primis viis hospitanti proportionata ingeratur quantitate, illud hostile cum omnibus cruditatibus per alvum evacuet, & adeo omnibus, qui ex obstructa alvo sentiant incommoda, opem afferat longe saluberrimam. Quo ipso multum antecellit sal Sedlicense, quippe quod, nisi alcalino quodam pulvere, ut lapidibus cancerum & conchis præparatis acuatur, in corporibus, ubi acidum primas vias occupat, plures sæpe molestias, quam levamina creare observatur.

15. Majora autem his sunt, quæ ab utriusque tam alcalini, quam medii salis combinatione in corpus nostrum deri-

vantur commoda. Eminent hinc maxime nostri salis virtus in incidendis viscidis ac lentis humoribus, qui in ventriculo atque intestinis sæpius colliguntur, & tunicam nerveam inviscando æque ac menstrui ad digestionem necessariæ affluxum interceptando, & sensum & motum stomachi immittunt, hinc appetentiam prosterunt, nauseam & vomitus cient, & plurimarum cruditarum genesi vellicantur. Unde non modo appetitui, sed & digestionibus ab hac causa læsi egregie opitulari nostrum observatur sal. Porro, cum ista cruditarum in primis viis stabulantium sit indoles, ut, non modo ventriculum aggravando & distendendo, respirationem reddant difficilem, pectorisque anxietates inferant, sed & latera tam vasorum percurrentium, quam adjacentium viscerum, hepatis, lienis & renum comprimendo, & vasa lactea & glandulas secernendis & attenuandis humoribus destinatas obstruendo, sanguinem efficiant spissum, salsum ac cacochymicum; hinc patet, quam ampla sit Carolinarum salis utilitas in omnibus iis avertendis & averruccandis afflictionibus, quæ ab humorum spissitudine, viscerum infarctu, & impedito secretionum successu oriuntur.

16. Neque vero solum inter alterantes, sed & præcipue inter evacuantes medicinas nostrum sal peculiari pollet prærogativa. Enim vero, commune hoc cum omnibus aliis tam alcalicis, quam mediis habet salibus, ut non modo humorum viscidorum cohesionem imminuere, sed & solidas molliores, præsertim vero nervoso-membranaceas partes stimulando, elaterem & vim contractilem earum augere adeoque & resolutas cruditates evacuare valeat. Quare peracta humorum, qui in primis viis obvi fuerunt, acidorum correctione & viscidis glutinis a crassa villosa abstersione, incipit primo in fibras intestinales agere, & proximo per leniorem vasorum vellicationem majori liquidi nervosi affluxu vim peristalticam intendit; quæ adauget, non modo vasa, quæ inter membranas inte-

intestinales currunt, serosa, sanguinea & lymphatica conquassando, majorem fluidi in cava intestinorum transillationem provocat, sed & attenuatis & dilutis hac ratione cruditatibus minus tunc resistentibus per alvum copiose eliminandis quam promississime infervit.

17. Hac ipsa vero alvum aperiente facultate quantum omnia alia leniora & fortiora etiam purgantia, cita, jucunda & tuta operatione nostrum sal antecellat, dici vix potest. Siquidem tenebrioribus & exquisitiori fibrarum sensu præditis, sufficienti in copia, & sub convenienti menstruo oblatis vix horæ dimidium expectat effectus. Jucunditate vero & saporis & lenioris operationis mire se omnibus commendat, qui delicatioris gulæ & sensus pleraque ideo avertantur evacuantia, quod partim amaricante & tædiofo sale nerveas palati & œsophagi fibrillas irritent, hinc nauseam, sæpiusque vomitum producant, partim quod in ventriculū delata molestas intestinorum tensiones ac crispaturas inferant, nec sine acerba intestini recti rosione feces subducant: quod plane alienum est a sale Carolinarum.

18. Securius denique est omnibus aliis vehementius alvum moventibus medicinis: eo quod sine motuum exacerbatione, sine ventriculi, ejusque toni & appetitus dejectione, sine sanguinis exæstuatione, efficacissime subducit noxios humores, nec alvum relinquit obstructam; qui omnes pessimi effectus aloericis, resinosis & acrioribus purgantibus solennes sunt. Qua propter omni ætati, sexui & temperamento, summum fructu exhiberi potest. Imo vero multiplici compertum est experientia, quod plurimi, quibus a multis annis nunquam sine pilularum assumptione, aut clysterum injectione alvus soluta fuit, ex continuato præsertim nostri salis usu tam eximiam persenserint virtutem, ut postea sine molestia & sine medicamentis alvum habuerint apertam, liberam & ordinariam. Neque vero hoc tanto sedum numero efficit, quam Sed-

license, cujus assumpta unica uncia vel robustissimos osties & decies desiderat cogit, & in nonnullis etiam ob copiosum & frequentem acris feri secesum molestas intestini recti rosiones, imo sæpe per aliquot dies alvum obstipitam cum teuesmo relinquit. Non facile autem id observatum fuit a Carolinarum sale, quod mitissime potius sordes educit, & si robustis ac sanis corporibus ad sex vel octo drachmas porrigitur, vix ultra quatuor vel quinque sedes sine molestia ciet, & subsequenibus diebus alvum fluxilem cum appetitus incremento conservat.

19. Cum itaque tam nobili & naturæ tam amico purgante effectu polleat sal Carolinarum; idcirco tam in antevertendis, quam abigendis, quæ ab alvo diutius obstructa originem trahunt, vel exacerbantur, afflictionibus conducit. Neque enim rara eorum sunt exempla, qui, cum solenni alvi obstipatione laborantes quotidianis fere cephalalgis, pectoris anxietatibus, respirationi difficili, phlogosi, hypochondriorum tensionibus, aliisque chronicis infimi ventris passionibus obnoxii fuerunt, a nostro sale, insignæ omnium malorum experti sunt allevamentum. Præterea, plures prostant observationes, quod ab alvo diutius constricta, spasmos intestinorum inferente, ac sanguinis per abdominis vasa circuitum impediēte, impetuosæ sæpius humorum ad superiora & viscera contigua fiant regurgitationes. Quæ si in capite contingant, dolores acerbissimos, vertigines, apoplexiam, melancholiam, gravia insomnia; agrypniam cum terrore, sensuum stuporem, ophthalmiam, aurium tinnitum, æque ac auditus difficultatem causantur; in pectore vero anxietates, cordis palpitaciones, hæmoptysin, peripneumoniam, inflammationes producant; in hepate inflammationes, vesiculæ fellæ spasmos, hinc icterum; in liene, vasorum brevium rupturam ac vomitum cruentum efficiunt, in renibus & vesica ad mistum cruentum & calculosas concreciones ansam suppeditant. Quæ omnia

gravissima pathemata saluberrimi nostri salis tempestivo usu arceri posse, extra omnem dubitationis aleam est positum.

20. Proinde peculiaris quoque est illius virtus in promovendis sanguineis, quæ per uterum ac vasa hæmorrhoidalialia solennes sunt, excretionibus: eo quod spissum, qui vasa comprimit, mucum incidendo & educendo, vasorum liberiores reddit & contractionem & dilatationem, atque hinc expeditorem humorum transitum & exitum conciliat. Præsertim vero hoc præstat, si per aliquot dies cum pilulis balsamicis, ex depurata aloes parte, extractis amaris & gummatibus ad exemplar Beccheri paratis, quæ sanguinem ad loca dicta promptius compellunt, exhibeantur, & infusorum ex herbis sic dictis uterinis, pulegio, melissa, millefolio, matricaria, mercuriali, floribus cheiri, chamomilla, croci &c. paratorum potu secundentur. Quæ ratione & irregularem aut suppressum mensium & hæmorrhoidum fluxum ad ordinem reductum, & varicofas venarum in utero ac ano distensiones ac tumores cum emolumento sapius solutos fuisse, plurimis exemplis manifestum est. Neque vero in convulsivis spasmodicis hysteriarum passionibus hoc sal effectu carere ut ex compluribus aliorum observationibus, ita novissimo exemplo mihi constat, de virgine nobili singulis mensibus per integrum biennium epilepsia & suffocationibus hystericis afflicta, quæ ex sapius repetito salis Carolinarum cum pilulis balsamicis juncti usu optime convaleuit, & menses sine tentaminibus spasmodicis, habet liberas ac sufficientes.

21. Simili quoque ratione nititur peculiaris nostri salis in aperiendis viis urinariis, & educenda, quæ in renibus a sanguine segregatur, falso-sulphurea mucositate efficacia: quæ pariter laudatissima aliàs diuretica mire antecellit. Hæc enim cum sulphureæ volatilis, & causticæ ut plurimum sint indolis, non modo stricturas vasculorum in renibus, ureteribus & vesica exquisitè sentientiam adaugent, adeoque dolores vehe-

mentiores inferunt, sed & sanguinis vorticosum motum accelerando, sapius vel omnem urinæ fluxum suffaminat, vel subtiliori ejus parti transitum tantum præbendo, pluribus gravioribus morbis januam aperiunt. Quorum nihil a nostro sale debet metui: quippe quod incidente sua virtute tartareas concreciones solvit & tubulos renales, hisque connexas ureterum ac vesicæ membranas leniter stimulando majorem urinæ sequestrationem, & expeditorem exitum procurat. Minor est hæc in Sedlicensi sale vis; quod copiosius per alvum, quam per urinam serum educere observatur.

22. Hinc est, quod in obstructionibus renum, vesicæ & ductuum urinariorum præcavendis, & si adfuerint solvendis, nostrum sal, si mature & crebrius præsertim cum aliquot nitri granis usurpetur, multis nominibus Sedlicense antecellat. Et cum ob absorbentem suam facultatem, acidum, cujus cum terra connubium gignit calculum, cicurare & in medium sal convertere valeat; hinc tam ad avertendam tartarei coaguli genesin, quam exturbandum mitiorem calculum insignis est efficacia. Quo nomine etiam iis commendari satis vix potest, qui vel ob nativam vel ab alio qualicumque errore dietetico contractam renum ac urinariæ vesicæ imbecillitatem ejusmodi calculosis concrecionibus & generandis & fovendis sunt idonei. Queniam admodum pariter singularem ejus experiuntur efficaciam, qui vehementes a calculo in arctum & nervosum ureterum cavum intruso dolores sentiunt; quibus præ omnibus aliis medicinis lithonripticis, tam resolvendo, præsertim si recens fuerit, tartarei mucis concrementum, quam exturbando illius copiam, egregie & cito opitulatur sal Carolinarum. Quos saluberrimos effectus frustra a Sale Sedlicensi expectaveris.

23. Superest alia non inferioris dignitatis in Carolinarum sale virtus diapnoica, quam accedente præsertim copioso calidi infusi potu iis maxime præstat, qui vel ob sicciorem vel cachecticum

corporis habitum, aut impeditam a quacunque causa transpirationem multos viscidos in subcutaneis tubulis firmiter im pactos succos continent. Quos & fluxiliores reddendo, & valorum excretionum contractionem a tergo promovendo, promte per corporis corticem expugnat. Et cum omni calefaciente virtute careat, ideo quoque merito eundem volatilibus, oleosis, sulphureis ac resinosis præfertur diaphoreticis; quippe quæ sanguinem quidem satis commovent & exagitant, sed quia spissum, qui seri per poros exitum præcludit, mucum non dissolvunt, sæpius plus noxæ, quam emolumenti afferunt.

24. Triplici itaque hac aperitiva tam alvum laxante, quam diuretica, & sudorem movente facultate omnibus iis sal nostrum se commendat morbis, quorum cura ad singulas harum excretionum species simul respicere medentes jubet. Eo autem feliciter hæc singula exsequitur, si cum aliis hisce indicationibus adæquatius jungatur medicamentis. Miram hinc in hydrope anasarca, cum oedematoso pedum tumore, virium prostratione & urinæ suppressione juncta, cum pilulis balsamicis alternatim exhibiti virtutem esse, novissimo exemplo comprobatum est. Siquidem copiosum per alvum & urethram ferum educendo & leniorem mane in lecto diaphoresin movendo id effecit, ut detumescentibus intra paucas hebdomades ventre & pedibus, appetitus & pristina sanitas ægro redierint. Eadem ratione egregiam in febribus intermittentibus, quartana, & tertiana pertinacioribus sistendis exlerit efficaciam, si vel solum, vel cum æquali corticis chinæ aut chactarillæ in pulverem redacti portione mixtum, diebus intercalaribus bis vel ter, imo aliquot ante paroxysmum horis ad drachmam unam assumantur. Quem in finem & sub connubio lapidum cancrorum præparatorum, nitri & cinnabaris, loco pulveris famigeratissimi antispasmodici dicti, ad præparandos, ut eo commodius evacuentur, noxios humores, & imminuendam spasmodum fe-

brilium vehementiam, tam ante paroxysmum, quam sub eodem ad æstum in sanguine præternaturalem suppressendum, & capitis dolores ex stomachi vitiis ortos leniendos, summo cum fructu potest exhiberi.

25. Porro, cum sæpius contingat, ut ex febribus justo citius suppressis, graviores viscerum labes, valorum sanguineorum, inprimis hepatis & lienis infarctus, ac glandularum mesenterii & pancreatis obstructions oriantur, hinc appetitus pereat, digestio vacillet, nausea cum vomitibus familiaris fiat, corporis externus habitus fiat cachecticus, ictericus, cum virium languore, & capitis debilitate; ibi ad hostilem materiam, quæ a febre cohibita remansit, e corpore expedite proscribendam, hoc sale cum amaricantibus & balsamicis extractis mixto, non neglectis spissam lympham incidentibus & diluentibus potibus mira effici pluribus observationibus nobis comprobatum est. Quo scopo & elixirium ex extractis amaricantibus cardui bened. absinthii, centaurei minoris & sale Carolinarum, singulis ad unam drachmam sumtis, in aqua menthæ cum vino paratæ uncis sex solutis, magnæ in eisdem indolis morbis efficaciamprehendimus. Atque hac ratione in cachexia, chlorosi, ictero, atrophia, expeditius sanandis, observato simul convenienti vitæ & victus regimine, felicissimos nos fuisse, ingenue testamur.

26. Neque vero prætereundum hoc loco est, quod vulgatis laxantibus additum nostrum sal, eorum virtutem mire exaltare valeat. Ita, si mannæ uncie uni in aqua veronicæ, aut menthæ dissolutæ, salis Carolinarum drachma una adjiciatur, mixtura hæc, interposito calidi infusi Theæ usu, epota, plus præstabit, quam si duæ vel solius mannæ uncie assumptæ fuerint. Deinde, quum pilulæ, quæ a variis hodie ad normam Becherianarum paratæ nomine balsamicarum prostant, sæpius ægrotantium, præsertim robustiorum, & medentium expectationem in laxanda alvo fallant; certe

certe vix melior iisdem addi potest stimulus, quam si assumpto vesperi sufficienti earum numero, insequente mane duæ vel tres Carolinarum salis drachmæ subjungantur. Pari ratione cum anthelminticis maritatum, in subducenda verminosa colluvie, & sistendis, quæ ab infestis hisce hospitibus humano corpori familiares sunt, atrocibus pathematibus egregie conducit; uti id recentissimo infantis exemplo comprobatum habemus; e quo beneficio supra descripti pulveris ex cortice chacarillæ & sale nostro concinnati, magnam ascaridum faraginem evocatam vidimus.

27. At, quam præstans salis Carolinarum in variis corporis afflictionibus virtus deprehenditur, tam impar est causis morborum & imminetium & præsentium superandis, nisi convenienti & sufficienti fluido solutum in corpus deferatur. Conveniens illud primo debet esse, & sale recipiendo & cum humoribus nostris permiscendo; sufficiens autem, ut corporis vascula subtilissima transire & cum humoribus omnis generis virtutem suam medicinalem communicare possit. At vero, cognoscimus naturam ipsam ducere, aquam communem simplicem thermarum fluido similem, purissimam, a calcareis sordibus liberam, ex fonte vel communi, vel, si fieri potest foterio, recenter haustam ac spirituoso ætherio elemento copiosius imbutam omnibus aliis liquoribus jure meritoque anteferri. Hinc est, quod vel ipsas Carolinas vel Selteranas, Schwalbacenses, Egranas aliasque, quæ medicinali facultate se nobilitarunt, aquas, præsertim si in loco natali usurpari possint, pro vehiculo hujus salis præ omnibus aliis multiplici usu confirmati commendamus. Dicit enim vix potest, quantum ipsorum fontium adaugeatur virtus, si eorum potus crebrior nostri salis usu secundet; quod præsertim si cum fructu faciant, quibus aquæ potatæ in primis viis resistentes viscera imbecillitatem atque atoniam minitantur. Neque vero minoris efficacæ est nostrum sal, si aliis aquarum spe-

ciebus, præcipue cum salutaribus, sanguinem purificantibus herbis & radicibus, ut scorzonæ, eichorei, veronice, decoctis, ipso etiam sero lactis solutum, vel calide vel frigide, prout oprime fert ventriculus, sufficienti copia successive hauriatur.

28. De proportionem vero menstrui ad salis efficacem non tamen ingratum usum accommodanda hoc tenendum est, quod, quo largiori sal excipiat fluido, eo & citius, in primis viis repurgandis, ac referandis viscerum obstructionibus, eoque potentius operetur. Optima, qua sensibilibus etiam gustui consultatur, hæc erit methodus, ut decem vel duodecim fluidi partibus una saltem salis portio addatur. Quare qui robustiori fibrarum systemate instructi & ægrius commovendi sunt, ex libra una medica aquæ, unam salis unciam haurire poterunt, sensibilibus autem, ut feminis & viris mitioribus fibris præditis femuncia vel drachmæ sex ex libra medica dimidia vel octo uncis fluidi assumptæ satisfaciant. Pueris etiam pro diverso virium ac corporis statu, unam vel duas drachmas ex quatuor liquidi uncis potandas commendamus. Hac successively epota portione commodum erit, plura infusi medicinalis theiformis ex herbis resolventibus & roborantibus parati vascula calida tamdiu subungere, dum aliquot sedes provocatæ fuerint. Quum vero ad earundem liberum ac promptum successum multum faciat, si ventriculus alimentis, quæ spicula salina involvendo eorum vim infringunt, non gravatus fuerit; hinc est, quod assumptionem nostri salis potius matutino, quam pomeridiano aut vespertino tempore suadeamus.

29. Varias hæcenus, quas interne sumptum Carolinarum sal exserit virtutes, commemoravimus. At monendum quoque est, illud & externe non omni fructu carere: Primo quidem clysterum ingrediens esse potest, eo potissimum tempore, ubi a flatibus aut stercoreibus induratis relaxatæ intestinorum crassorum fibræ toni augmento egent, ut

ut in ejiciendis sordibus officio suo satisfaciant. Quo scopo vel solum sal Carolinarum, aqua calida solutum, & satis dilutum injici, vel aliis oleosis, mannatibus & demulcentibus salis communis loco ad unciam unius vel dimidiam pondus commodissime admisceri potest. Deinde, cum salium mediorum in purificandis & consolidandis externis foetidis ulceribus alias non infructuosa sit efficacia; ideo quin & hoc nomine ad externos usus sal nostrum commendari possit, nulli dubitamus.

30. Expositis itaque variis ac praestantissimis Carolinarum salis, in plurimis nostri corporis gravioribus ac pertinacibus afflictionibus tam avertendis, quam expugnandis, utilitaribus, superest, ut de cauto ac circumspetto illius, pro varia subjectorum æque ac morborum differentia, usu pauca adhuc subjiciamus. Quare notandum est:

I. Quod cautius hoc uti debeant omnes, qui teneriori fibrarum & membranarum compage, quæ facilius per salina spicula ad spasmos irritatur, instructi sunt: unde nec infantibus, nec adultis, qui a nativa generis nervosi debilitate ad varios spasmodicos affectus inclinant, nec feminis sensibilibus largiorem & frequentiore, ejus usum commodum judicamus.

II. Quantum cachecticis, obesibus & sero abundantibus personis confert sal Carolinarum, tantopere copiosior & crebrior illius assumptio iis dissuadenda est, qui vel a natura macilentioris sunt corporis habitus, vel a morbo graviore languescunt, vel denique per ætatis rationem vasa exsucca & collapsa gerunt: eo quod humidum copiose educendo fibras ventriculi rigidiores, & ad motum ineparas reddit, hinc digestionis & nutritionis negotium labefaciat.

III. Eadem est ratio, quare nec feminis post partum ad educenda lochia, saltem non sine pilulis balsamicis utrumque roborantibus atque expurgantibus, exhiberi debeat.

IV. Similiter iis non conducere videtur sal e thermis productum, Carolinis,

qui spasmodicis afflictionibus crebrius tentantur, & a leviori causa diarrhoea, torminibus ventris, cardialgia ac colica convulsiva infestantur; quapropter & abstinere ab eo penitus debent, qui ab acri in ventriculo & duodeno hospitante bile, vehementes ilei resolutiones, vomitus, ructus & diarrhoeam patiuntur.

V. Homines, qui scorbuticis & salis humoribus foeti, catarrhosis capitis ac pectoris defluxionibus, variis quoque in cute efflorescentiis, ut scabie, purpura, febre miliari sæpius infestantur, sal Carolinarum copiosius exhibitum, augendo humorum dyscrasiam & arrodendo vasa ventriculi magis lædit, quam juvat; Proinde nec in ulceribus internis, ad quæ vera phthisis etiam pertinet, nec fluore albo, nec lue venerea, gonorrhoea inveterata, bonis cum agrorum rebus usurpatur.

31. Quamvis egregia sit nostri salis vis resolvens atque per varia emunctoria evacuans; ubi tamen inveterata præstiterit glandularum obstructio, aut viscerum pertinacior infarctus, incassum adhibebitur. Nihil itaque in scirrhusa glandularum mesenterii, omenti ac pancreatis induratione, & pulmonum tuberculis efficit. Quemadmodum porro in omnibus tam internis partium nobiliorum, ut ventriculi, diaphragmatis, pleuræ, quam externis inflammationibus consultius est diaphoreticis, ac demulcentibus insistere, quam fibras nervæ salinis multis irritare: ita & in iisdem, nostri salis usum merito interdici-mus. In catarrho suffocativo, vel apoplexia, si ve serosa fuerit si ve sanguinea, sal nostrum plane est inefficax.

32. Sed sufficiat hisce viam medentibus monstrasse, qua ratione ad varia afflictionum genera præstantissimi Carolinarum salis usum secure & cum emolumento adaptare debeant. Attentos plura forsitan docebit usus & meditatio. Nos si de singularibus quibusdam ejus virtutibus amplius instruxerit experientia, easdem data occasione cum publico fideliter communicare minus dubitabimus.

DISSERTATIO III.

DE MANNA EJUSQUE
PRÆSTANTISSIMO IN
MEDICINA USU.

§. I.

Vitam cum sanitate non tantum ingestionibus, sed maxime etiam excretionibus sustentari atque absolvi, indubia plane in re medica est veritas. Tametsi vero tam multa, tamque diversa hunc in finem in machina corporis nostri sapientissime constructa sint organa, per quorum ostia jugiter superflua, inutilia & noxia foras dimittuntur: vix tamen ulla excretionum est, quæ, si a perspiratione longe saluberrima discedimus, tam insigniter vitæ ac sanitati patrocinetur, quam illa, quæ per alvum succedit. Hujus enim beneficio, non solum crassioris naturæ & ab extractis alimentis residuæ effoetæ sæculentiæ, necnon plures alieni, falso-sulphurei, bitiosi, tauridi & lymphatici in glandulosis intestinorum tunicis separati humores in maximam sanitatis tutelam excluduntur; sed ipsi etiam morbi mirifice debito ejusdem successu levantur; ita prorsus, ut hac deficiente, neque acutarum, neque chronicarum passionum, cura ac felix succedat sanatio, & providissima natura, sæpe has sibi eligit vias, quibus id, quod in vitio est exturbet & aggritudines expugnet.

2. Quare is qui salutis & integritati corporis invigilat, utique exactam quidem saluberrimæ hujus excretionis habere debet rationem summaque cura providere, ne unquam alvus officii sui obliviscatur, sed multum etiam interest, ut congrua seligat remedia, quibus tuto & sine subsequente noxa eandem expediat. Etenim amplissimus quidem pharmacorum est apparatus, quæ in purgantium classe ad alvum solvendam commendantur; at hæc ita sunt comparata, ut iisdem uti anceps

admodum sit, quin plane damnosum. Nimirum, inest validioribus purgantibus acre & virulentum salino-sulphureum elementum, quo non modo nervæ ventriculi & intestinorum tunicas aggrediuntur & fortiori spasmo exagitant, sed etiam vehementi crispatura biliosum & lymphaticum humorem copiosius exprimunt, ut delassatis nimium & resolutis motricibus fibris, magna peristaltici motus excipiat imbecillitas, & deficiente bilis stimulo, nec non lymphæ intestinalis lubricatione, alvus post eorum usum magis conspicietur & occludatur. Accedit, quod drastica hæc remedia tam pernicialis indolis sint, ut teneras & valde sensibiles intestinorum tunicas nonnunquam graviter lædant & plane arrodant, aut spasmus longius in reliquis nervoso-musculosas corporis partes explicando, dira tormenta & gravissima progignant mala.

3. Repudiatis itaque merito omnibus his quæ violenter & virulentia quadam naturam læssunt, ejusmodi potius instrumenta & remedia in usum vocanda sunt, quæ temperatius operantur partibus, affricant: quò nomine virtutis longe præstantissimæ sunt laxantia & lenientia, a veteribus ob id *benedicta* nuncupata. Sicut vero lenientium & laxantium affluens pariter est copia: ita facile patet, non unam eandemque omnium esse utilitatem atque præstantiam, sed alia aliis esse præstabiliora, tutiora magisque proficua. Sunt enim nonnulla ex horum familia, quæ licet mitioris & temperatæ sint indolis: nihilominus tamen sanguinem nimis commovendo, aut status gignendo, nonnunquam detrimentum inferunt.

4. Sed omnis ejusmodi infestæ qualitatis expers, & præterea spectatissimæ virtutis est *manna*, vel ipsa denominatione ipsoque sapore, gratissimum suavissimumque medicamentum: ut certe mirandum sit, quod nobilissimi hujus laxantis eximia virtus inter medicos pœne evilerit, & vix quispiam sit, qui eandem curatius perspexerit & ad usum traduxerit, multo minus pro dignitate expo-

exposuerit. Quare non inconsultum aut infructuosum fore duxi, si præstantissimi hujus medicamenti pertractationem uberius paulo & peruestigatius suscipere: & maxime quidem præclaras & multiplici experientia confirmatas, quas in medendo possidet, vires enucleate traderem.

5. Dum itaque constitutum est, de manna ejusque insignissima in arte medica utilitate differere: rerum dicendum ordo exigere videtur, ut prius de iis, quæ ad pleniorum hujus medicaminis cognitionem faciunt, sermonem instituamus, & tum eximium illius in variis morborum generibus usum, explanate tradamus. Quum vero manna vox latius tantisper pateat, & plura sint, quæ hac denominatione insigniantur: haud supervacaneum fore putavimus, si paucis præmoneremus, quo sensu nobis veniat. Est nimirum hæc vox originis Hebraico-Syriacæ, & proprie denotat donum gratiose immissum, sine vinculo obligationis, quo teneatur is, qui illud elargitur. A propria hac significatione translatus fuit verbum *man*, primum in sacris litteris, ad illud cibi genus, quo populus Israeliticus, ex singulari Dei clementia, in deserto per quadraginta annos vitam sustentavit. Et quum hoc alimentum antelucano tempore roris instar in terram descenderet, & præterea saporem referret subdilem, ulterius translatio facta, ut Græcis & Latinis manna postmodum idem esset, ac ros melleus matutinus, prout notat CÆLIUS *lib. XIII. c. 46.* Tandem vero sensu strictiori manna denominationi imposita est a veteribus medicamento cuidam, quod roris progeniem esse opinabantur, ut adeo Medicis manna audiat, substantia illa grumosa, ex albo flavescens, saporis dulcis, subacris & pinguis, virtute laxante instructa, de qua nobis in presentiarum sermo erit. Præter hæc, datur adhuc alia manna, quæ vocatur thuris, & nihil aliud est, quam micæ thuris, concussæ, dum convehitur, elisæ, teste PLINIO & GALENO *de composit.*

medicam. lib. IV. ob figuram forsan & colorem manna nomine insignitæ. Denique manna etiam nomen gerit semen graminis dactyloidis esculenti, semini milii solis non absumile, quod in *Silesia & Polonia* confiniis pullulat, ita vocatum, quod ex vulgi opinione ex aere decidat.

6. Hisce præmissis, primum jam meditationis nostræ argumentum erit, ut manna hujus medicæ natales ac genesin peruestigatius paulo rimemur. Quod si vero eorum, qui hoc de argumento nonnulla prodiderunt, monumenta evolvi- mus & curatius perlustramus, in tres potissimum partes medicorum de manna generatione abire sententias, deprehendimus. Nimirum, CHRISTOPH. a VEGA singularem plane confinxit manna ortum, autumans: eandem adhuc liquidam, guttatim ex cicadis & apibus parvis desfluere, foliis imponi & solis calore indurari. Sed quemadmodum hæc opinio omnium maxime a veritate recedit; ita merito a B. parente meo in *clav. Schroeder. p. 637.* tanquam imaginaria & falsissima explosa est.

7. Alia magis trita & a veteribus tantum non omnibus exposita sententia est, qua manna natales ex aere arcefferunt & exhalationibus suavis sulphureis, a terra & aquis solis calore prius in die calida & sicca elevatis, & frigore sequentis noctis condensatis, ac demum sublucanis horis in arbores & terram roris instar delapsis tribuerunt. Nam PLINIUS *H. N. lib. XI. cap. 12.* auctor est, quod veniat ex aere & maxime siderum exortu sublucanis temporibus, & sive sit cœli sudor, sive quædam siderum saliva, sive purgantis se aeris succus. Et GALENUS *de aliment. facult. lib. III. cap. 39.* mannam vocat mel aerium, & memorat, quod peritis naturæ interpretibus halitus e terris & aquis prodeuntes, solis calore exacte attenuati & coacti, a frigore secutæ noctis in unum coacti & condensati esse videatur. His accedunt ZACUTUS LUSITANUS *Med. Princ. hist. pag. 949.* nec non in *Pharmas. pag. 88.* FUCHSIUS *de comp.*

comp. med. lib. I. cap. 76. Opp. pag. 111. SCHROEDERUS *Pharmacop. medicobym.* pag. 256. nec non alii, mannam itidem pro rore melleo, ex aere descendente, venditantes. Inprimis MATTHIOLUS *Comment. in lib. I. Dioscorid.* p. 95. acriter in contrarium sentientes inveniens, contendit, quod manna sit quidam ros, sive liquor suavis, qui ex aere veniens sub lucanis temporibus, brevi temporis curriculo coalescens, grumosus, gummi in morem efficiatur.

8. At vero, præter ea quæ itineribus in loca manne feracia de ejus genesi comperta sunt, plures & momentosæ sunt rationes, quæ luculenter demonstrant, eam neque rorem, neque roris esse progeniem: ut etiam FALLOPIUS *Opp. Tom. I. pag. 114.* de hujus sententiæ veritate dubitare inceperit, & alii clarissimi viri eandem gravissimis argumentis oppugnant & confutant. Quod si enim manna ros esset aut roris fœtus, procul dubio ad caloris occursum colligesceret & absumeretur, aut omnes herbas, arbores, rupes, totumque ejus tractus solum irroraret; sed notum est, quod a solis æstu condensetur potius, & nonnisi in certis quibusdam arboribus, deprehendatur, ac in his quidem modo parcius, modo copiosius, prout nempe magis vel minus succo turgent.

9. Succedit tertia, eaque ad veritatem maxime accommodata de manne origine sententia, qua asseritur: eandem esse succum nutritium ex arboribus, fraxino maxime & orno stillantem, aut prolesum. Nam sicuti in genere notandum, quod rores sic dicti mellei, ex ætelo in arbores & maxime frumentorum species defluentes, nostra quidem sententia, inter non entia sint referendi; eo quod, non tam in superiore, quam averfa & supina foliorum parte concreti inveniuntur, & præterea certis tantum vegetabilium speciebus, nec omnibus eidem plagæ ac regioni expositis arboribus, fruticibus & plantis insident: ita profecto ad veritatem quam maxime accedit, substantiam illam rosicidam, subdulcem, pinguiusculam,

quæ circa solstitium, æstivum maxime, tempestate præcedente fervidissima, in frumentis, præsertim tritico & secale, post pluviam tenuiorem delapsam, deprehenditur, non nisi succum esse nutritium, qui in tubulis plantarum concretus subsistit & stagnat, ac solis calore dulcescit & quasi maturefcit; accedente vero postea pluvia, in canaliculorum alveis dissolutus, ad extremitates culmorum propellitur ibique erumpit. Accedit, quod melleus hic succus, ex secale potissimum exsudans, insignem alvum movendi virtutem possideat, si culmi eodem obstiti decerpantur; eodem plane modo, ac notum est, quod succus ex tenuioribus adhuc frumenti foliis, vulgo der Saat, expressus, aut infusione cum aqua calida extractus, egregie alvum subducit. Inprimis autem efficacissime hanc nostram sententiam adstruit succus ille nutritius subdulcis, qui primo vere, ex vulnerato betulæ cortice prolicitur & colligitur; quandoquidem, si evaporationis moderatæ beneficio condensatur, instar mellis concrefcit & itidem facultate laxante instructus est.

10. Quare nullum utique dubium est, quin manne natales eidem origini, succo nempe arborum nutritio debeantur: ita ut fraxini potissimum & orni succus, in Calabria, Apulia & Sicilia, calidissimis locis, acuto solis æstu ad maturitatem subdulcem perductus, rore nocturno in æstuosis ejusmodi plagis frequentissimo, & interiora arborum facile pertranseunte, eliquetur, in foliorum stamina protrusus erumpat, aut facta incisione ex trunco effluat, solisque igne tandem spissescat & coalescat. Confirmatur id maxime testimonio & propria observatione JO: RAI, quam SAM. DALE in *pharmacol.* p. II. pag. 449. nec non CHARAS in *pharmacop. Reg.* pag. 300. seq. allegant. Is enim quum in Italia peregrinationis causa commoraretur, curiosius in manne genese inquisivit, & compertum habuit, quod eadem in arboribus fraxini de industria testis, ut rori omnis aditus interscluderetur, reperta fuerit. Et idem auctor aliorum

fide confirmat, quosdam ramos arborum linteo involvisse, aut plane præciosos in cellis per noctem recondidisse, & nihilominus mannam in iisdem concretam collegisse.

11. Est itaque manna succus nutritius, qui ex arborum foliis, vel cortice, aut sponte exstillat, aut prolicitur. Contingit autem hoc in plurimis regionibus, unde varia etiam mannæ prostant genera. Scilicet, datur manna liquida, HIPPOCRATI ex quorundam sententia mel cedrinum vocata, cujus uber admodum proventus est circa montem *Sinai*, teste LINSCHOTO. Aliud mannæ genus largitur *Persia*, ex spinoso frutice, quem Arabes *Algul* & *Alhagi* vocant, semen coriandri figura & magnitudine granorum referens, auctore RAVWOLFFIO in *itinerario*. Nota porro est mannæ species, quæ ex *Syria* adfertur, veteribus maxime cognita, & ab ipsis in *masticinam*, optimam, & *bombycinam*, ignobiliorem, distincta, de qua MATTHIOLUS *Comment. in Lib. I. Dioscorid. pag. 94.* pluribus agit. Denique etiam ex *Armenia* adportatur manna, quæ id peculiare obtinet, quod frustis majoribus pugni magnitudine constet fuscique coloris sit. Omnium vero copiosissime manna in *Sicilia*, *Apulia* & *Calabria* stillat, unde etiam ad nostras oras defertur, & a patria dicitur *Calabrina*. Quare quum *Calabrina* hæc manna recepti tantum in nostris officinis pharmaceuticis sit usus, missis reliquis speciebus, huic potissimum exponendæ immorabimur.

12. Ut autem hoc nostrum propositum eo felicius exsequamur, ipsum mannam *Calabinam* eliciendi & colligendi modum tradere juvabit. Quem quum omnium optime ex JO: RAJO, aliorumque testimonio confirmatum consignarit CHARAS in *pharmac. reg. pag. 300. seqq.* licebit ex hoc auctore depromere, quæ scopo nostro maxime erunt accommoda. Is autem perhibet: quod manna sit succus, manans quum sol cancri signum ingreditur e fraxino vulgari, aut ex sylvestri, quem ornum

vocant. Hunc succum singulis annis colligi tempestate calida, non imbricera, circa vel paulo ante caniculares dies & sextiles pluvias, eo quod simul ac pluere incipiat, stillare cesset. Triplex vero esse hujus mannæ *Calabrina* genus, unum, quod *Italis manna di corpo* audit, esse elegantissimum & aut sponte defluere ex trunco & ramis arboris crassioribus, liquoris crystallini instar, & in grana candida vel majora vel minora concrefcere, quæ postridie, postquam ex arbore exsudarunt, summa cura colligantur, ne a pluviis aut nebulis iterum colliquefcant. Aut corticem arboris exorto sole cultellis tenuioribus dividi, & liquorem exeuntem illico colligi in vasa, & chartæ inditum soli ad resiccationem exponi. Secundam speciem vernacula dici *Forcata*, h. e. coactam, & ex iisdem arboribus, quum prior sponte stillare desit, mense Augusto elici, incisione facta per corticem ad lignum usque, ex hac a meridie ad decimam usque noctis mannam per rivulos quasi copiose manare, & postridie soli obversam exsiccare; hanc tamen minus probari, ob flavedinem & quod turbida admodum sit: Tertiam speciem vocari, *mannam di fronda*, & sponte prodire sudoris instar ex foliis arborum, quibus insidentes erumpentes guttæ indurentur. Sed postremam hanc non tanta cura colligi, eo quod ægerime divellatur a foliis.

13. Est autem manna antiquissimum medicamentum, quod priscis Medicorum aliisque rerum naturalium ex veteribus peritis jamjam innotuit, utut HIPPOCRATI non adeo cognitum fuisse videatur. Nam superius jam meminimus, quod PLINIUS & GALENUS de ejus origine quædam prodiderint: MATTHIOLUS autem *l. c. p. 95.* memorat, quod dudum ante horum tempora ejus mentionem fecerit THEOPHRASTUS. Hesiodi auctoritate *Lib. III. cap. 9. de plantarum historia*. Sed quia nullus horum de mannæ usu & purgante facultate mentionem injicit, eandem ipsis incognitam & ab Arabibus de-

num

num perspectam fuisse verissimum est. Arabes enim Medici ut AVICENNA, MESUES, SERAPION, AVERROES, quum affluens apud illos esset manna proventus, non solum passim ejus sub nomine *Tereniabin sira-coft* & *mellis de Cusuram* mentionem injiciunt, sed simul etiam varios illius usus & miras virtutes primi exposuerunt, asserentes, eandem temperamento symmetram & in adlivis primo ordine calidam, in passivis temperatam esse.

14. Horum vestigiis postmodum insisterunt it, qui in Italia artem exercuerunt, imprimis BRASSAVOLUS, RUELLIUS, FERNANDUS alique, & frequentissime manna maximo cum emolumento usi sunt in gente, quæ ob exquisitam generis nervoli teneritudinem & sensibilitatem, acriora & validiora pharmaca ferre non poterat. Serius autem in Germania eique contemnis temperatis regionibus præstantissimi hujus remedia usus exsplenduit, quandoquidem medici robustis, firmis & minus mobilibus Germanorum corporibus, leue ejusmodi medicamentum minus accommodum & sine effectu fore opinabantur. Sed hunc errorem falsamque persuasionem ipsa postmodum experientia irrefragabili testimonio confutavit.

15. Expositis sic quæ de manna origine & genesi, nec non antiquissimo ejusdem usu præmonenda erant: progredimur nunc ad exactiorem ejus contemplationem, examinaturi, quibus elementis agat & quem potissimum edat effectum. Quod si igitur principia, quibus manna componitur, curiosius rimamur, animadvertimus, quod in eadem subtilis quadam & volatilis acrimonia delitescat, quæ promte diffatur atque exhalat, quo fit, ut non solum vetustate inertiam contrahat, & diuturna, aut vehementiori coctione, plurimum efficaciarum suarum perdat, sed etiam ut nauseosus subacris sapor gustu sese in sensus ingerat. Quapropter, quemadmodum in genere pro comperto est, crebriores al-
va dejectiones fieri a motu peristaltico

intestinorum auctiori & celeriori, hunc vero suscitari maxime ab iis, quæ subtilissima quadam & penetraanti acrimonia, tenuissimas tunicarum intestinalium fibrillas nerveas, quibus sese intime insinuant, attentant & stimulando ac vellicando, eas ad contractiones systalticas celeriores & magis repetitas animant: ita facile patet, idem acre subtile, volatile salino-sulphureum in manna contentum elementum, eandem pari virtute instruere, alvum nempe stimulante ac movente.

16. Quia vero hæc, quæ purgantia operantur acrimonia, varii generis est, non modo ratione ipsius suæ magis causticæ, fixæ, vel volatilis indolis, sed etiam, prout magis vel minus cum particulis sulphureis, vel etiam mucilaginosi, terreis aut amaris unita est atque permixta: diversi etiam eorum tam in evacuando, quam alterando contingunt effectus, ita ut unum præ alio tutioris ac præstantioris sit efficaciarum. Jam si consideremus substantiam illam mucilaginosam, temperatam, dulcem, terreo-oleosam, cujus comodissimo hospitio acre illud & stimulus in manna elementum excipitur: in proclivi est judicare, eandem potissimam, blandam nempe & clementem, nobilissimæ suæ facultatis partem ab illa trahere. Nam in propatulo est, omnia mucilaginosam & terrea egregie humectare, emollire, partes duras delinire, salinas, acidas, biliosas, nec non alias acres volatiles particulas contextu suo & involucre mucilaginoso temperare & obducere, & sic submovendo quæ excretionem retardare possent, eandem facilitare ac secundare: ut adeo nullum plane dubium sit, quin dulcis hæc & mucilaginosam manna substantia, cicurando acrem noxiorum humorum indolem, ipsique viam ad commodum exitum pandendo, egregie ipsi evacuatorio effectui vellicetur.

17. Quod autem succi mucilaginosi & subdulces vegetabilium insigni facultate temperante, emolliente & laxante polleant, non solum ex iis patescit, quæ superius de succo tenuiorum & recent-

tium pullulantis frumenti foliolorum expresso, nec non ex betula stillante memoravimus, sed etiam aliorum succorum, maxime cum saccharo subactorum exemplo, luculenter adstruitur & confirmatur. Præclaro hujus rei argumento sunt succus pisorum, cicerum rubrorum, pomorum dulcium, recentium & putridorum, syrupus de pomis putridis, succus prunorum, malorum Armeniacorum, florum persicorum, acacia, rosarum, & ex iis parati syrapi, rob passularum majorum & minorum, sambuci, succus liquiritiæ, polypodii, de spina insectoria, nec non ipsum mel, pulpa cassiæ, myrobolani, pruna Damascena aliæque ex vegetabilium familia deprompta, & succo dulci turgentia.

18. Quum itaque mannæ ea sit indoles & tam præstans facultas, ut non solum alvum officii sui admoneat, sed etiam corrigente & temperante facultate polleat: recte utique hæc ipsa tanquam clementissimum purgans, tutissimum & naturæ amicum, summo in pretio habenda est. Nam licet, aucta inprimis dosi, primas vias ab omnibus sordibus efficacissime repurget, & ad tres vel plures uncias assumpta, in quibusdam vel viginti sedes moveat: nihilominus tamen tam mira tamque salubris ejus est virtus, ut sine dolorum tormentis, virium prostratione, sanguinis ebullitione, sitis & pulsus augmento, aut præternaturali calore, effectum suum promte exsequatur. Quare in genere de nobilissimi hujus medicamenti usu id pro certo affirmari potest, quod latissime pateat, & longe præstantior, multoque pluribus accommodatus sit, quam ullius alius lenientis vel purgantis medicaminis: ita, ut peculiaribus quibusdam virtutibus splendeat, quarum alia alvum vacuantia medicamenta plane sunt expertia.

19. Ea vero hujus remedii est facultas, ut omnis generis humores, tam serosos quam biliosos & acidos, promissime e corpore educat: quandoquidem biliosorum acridinem simul contemperat & involvit, acidorum vero occursum, prout reliquis purgantibus solemne est,

neque ligatur, neque infringitur, sed ipsos potius cicurando, ut per ani secesum exturbentur, efficit. Porro, ejus usus maxime accommodus est omnibus iis, qui ob virium debilitatem & exquisitam generis nervosi sensibilitatem, acriora ferre non possunt, & tamen a saburra prima in regione contenta liberandi sunt: cujuscunque ætatis, sexus, temperamenti & nationis sint. Quare scite non minus quam ex vero præstantissimas mannæ virtutes compendio complexus est ZACUTUS LUSITANUS *Medic. princ. hist. Lib. VI. hist. 8. pag. 951.* dum inquit: *Manna in omni temperamento exhiberi potest; corpus enim impurum ab excrementis purificat universum, præcipue a bile. detergit pectus, lenit, & viscidos ex thorace humores, unaque tenues, citra capitis aut spiritualium partium noxam, expellit, viscera firmat, roborat ventriculum, sanguinem puriorem reddit, exhilarat cor, auget spiritus, sitim sedat, appetitum excitat; demum nulla est corporis pars, quæ ex ejus usu mirabile levamen utilitatemque maximam non suscipiat.*

20. Inprimis autem per experientiam compertum est, quod manna admodum proficua sit infantibus. Sæpissime enim contingit, ut lac in ventriculo stagnans coaguletur, & con fermentatione cum bile facta, enormem acridinem, quin plane corrosivitate induat, & ad sensibiles intestinorum nerveas tunicas delatum, sæva ventris tormina, cum inquietudine, convulsionibus & lethaliibus sæpe epilepsiis concitet. Hinc ut exsuperans & rodens acrimonia contemperetur, & corruptus humor educatur, primaria utique medentis erit intentio. Hanc autem ut ex voto impetret, ne utique acriora purgantia & evacuantia accommoda sunt præsidia; quippe quæ, efficaciter quidem purgant, sed ob summam nervearum ventriculi & intestinorum teneritudinem, universum genus nervosum gravissime lædunt & majora longe mala inducunt, tantum abest ut prosint. Quin potius palmam ejusmodi in casu omnibus præripit manna, quæ ob clementem indolem nulla

nulla plane violentia infesta est, sed inerti reddita acrium humorum saburra, eandem summo cum emolumento promte ejicit. Et hoc nomine inprimis sirupus de manna, usus est longe præstantissimi, quem proinde vel solum, vel cum rhabbaro nuptum, vel etiam sub forma mixturarum & potionum propinare expedit, quæ pro diversorum aliorum additione, varie etiam concinnari possunt. Inprimis autem crebriori experientia edocti sequentem commendamus egregiæ utilitatis mixturam: Recipe aquæ florum acaciæ, ceraforum nigrorum, florum tiliæ, singulorum unciam unam, extracti rhabbari grana XII. sirupi de manna unciam dimidiam, spiritus salis ammoniaci anis. guttas X.M.D.S. Mixtur qu. i. biff. 2. Edffell.

21. Eadem prorsus ratio subest, quare usus mannae senibus quam maxime est proficiuus. Quum enim in senili ætate ipsius CELSI effato omnia assumpta accendant, & ingens humorum impuritas ob secretionum defectum contrahatur, maxime quidem ex usu est, primam regionem subinde a sordibus deplere. Sed si quis validioribus & vehementioribus earum per alvum expulsionem moliretur, gravissimo certe damno & irreparabili noxa afficeret eos: quandoquidem purgantium ea propria & pernicialis est facultas, ut vires mirum dejiciant, ut adeo hæc iis, qui senio fracti, genus nervosum debile obtinent, propinare piaculum certe foret. Contra vero blanda est mannae indoles & ad acidam sententiam educendam quam maxime apta, eamque ob causam, ad alvum in senibus laxandam, eadem nihil aptius est, nihil præstantius.

22. Præterea iis, qui lenissimis tantum evacuantibus tractandi, annuere etiam sunt gravidæ. Nam prægnantibus quam maxime familiare est, ut ex plethora incidant in cacochymiam: ideoque omnis certe cura adhibenda est, quo hæc succorum impuritas decenti auxilio a corpore arceatur; quod educatione impurorum e primis viis humorum potissimum perficitur. Ast huic scopo

obtinendo neutiquam conveniunt fortia purgantia; quæ validiori spasmo intestinalium membranas & nervosas corporis partes contorquendo, uterum ad elidendum foetum sollicitant, vel etiam tonum ventriculi destruant: sed potius ea, quæ clementer evacuant, inter quæ præter pilulas balsamicas, rhabbarina & passulata, inprimis etiam connumeranda est manna, præsertim si addantur ea, quæ ventriculum & universum genus nervosum roborandi facultate polent. Id quod luscule etiam testatur ZACUTUS LUSITANUS *hiflor. medic. princip. lib. II. pag. 951. Manna, inquit, tuto exhiberi potest feminis uterum gestantibus, quum & commoditas vocat & necessitas urget.*

23. Ulterius, si specialius paulo d'spiciamus, quibus potissimum morbis mannae usus dicatus sit: ex facili est judicare, eandem utilissimam locare operam, tam in morbis, qui acidorum & biliosorum succorum collavie & magna humorum acredine foverunt & stipantur, quam etiam ubi partes nervosæ spasmo stringuntur & inordinatis commotionibus exagitantur. Quare quum in tussi, coryza, affectibus rheumaticis, podagricis, arthriticis, scorbuticis insignis humorum subit acrimonia & impuritas, præstabile utique manna in iis est remedium, eo quod illius usu humores prima in regione obhærescentes acres attemperantur & una cum feri copia educuntur, ne novam dolorum & passionum scenam instruere possint. Inprimis vero spectatissima mannae virtus est in tussi serena diuturna stomachali: ita ut vix, ac ne vix quidem, sine hujus medicaminis usu, sopiri & abigi possit; unde etiam ALPINUS *de medic. method. lib. IX. cap. 12. p. 344.* auctor est, ut alvus in tussi laxetur per mannâ. Hæc enim non solum mucilaginosâ sua insita dulcedine id, quod acre est ac intus stimulat involvit & infringit, sed partes etiam tussi attritas, hispidas & aridas factas, delinit ac mulcet, & præterea viscidam illam & acrem saburram per alvum, aut quandoque etiam per vomitum, utiliter exturbant.

24. Præterea, ad arcendos, mitigandos, vel præscindendos catarrhales & rufculosos affectus, nec non dolores artuum, nihil æque conducit, ac si inter initia insultus horum morborum, manna cum lacte, jusculo avecaneo, vel infuso Thee assumatur, & postea lac aut asininum, aut caprillum, cum, vel etiam sine aqua Selterana, matutinis horis per aliquot dies bibatur: quo omnis intus delitescens acrimonia subigatur & sensim evertatur.

25. Porro etiam manna exoptatissimam spondet medelam in omnis generis febribus. Nimirum quum fomes & minera intermittentium plerumque in prima regione & præsertim duodeno latitet, collecta ibi acidorum, biliosorum & male concoctorum humorum saburra, nihil certe magis ex usu est, quam ut hæc ipsa promptissime excutiat & corpus ab eadem liberetur: id quod commode & efficaciter mannae ope perfici potest. Ut vero eo certior & morbo exquisite respondens succedat operatio, eadem sapienti consilio, cum amaris, decocto absinthii, centuarii minoris, nec non salibus deterfis, aut si necessitatis est, stimulo emetico armatur & die intercalari propinatur, quo sic omne id, quod febrilibus motibus concitandis favet, submoveatur. Pariter, si in febribus causis, biliosis, tertiana biliosa & duplici, repurgandæ sunt primæ viæ: aptissimum & medentis scopo aptissime inserviens laxans subministrat manna; quandoquidem etiam in his bilis delinquit indoles & nonnunquam sponte eximia cum utilitate alvi suboriatur fluxus morbumque solvit. Commodissima autem mannam in ejusmodi biliosis febribus exhibendi ratio est, ut mannae tamarindi jungantur & ex his julepus laxans concinnetur.

26. Maxime omnium vero præstantissima mannae facultas elucet in affectibus spasticis hypochondriacis & melancholicis: in quibus alvus non tantum ex defectu humidi & copia acidorum succorum prima in regione occluditur, verum etiam ob spasticas tunicarum intestina-

lium stricturas obseratur, ut obstructio ad aliquot dies etiam duret. Jam vero certa & constanti experientia edocemur, pessimum in hisce affectibus contumacia morbi signum præbere, si alvus continuo clausa est, & nisi clystere aut laxante admonita, ad officium redit. Accedit, quod si per spasmos his morbis solennes, tantopere læsus est peristalticus intestinorum motus, nec chylosa ingestaorum massa tenuia intestina permeare, neque fæces per crassorum cavum transire, neque flatus percurrere possint, sed sordes subsistant, mora deteriores fiant & acriores, flatus maxime ad superiora reprimantur & ventriculū inflent, ut per consensum, ob male affectum nimia hac distensione octavum nervorum par, nervosæ universi corporis partes, maxime capitis & pectoris, simul gravius affligantur omniaque in deterius ruant.

27. Quæ cum ita sint, primum utique & præcipuum curationis momentum in eo versatur, ut motus in intestinorum volumine vigens peristalticus corruptus in integram restituatur & alvus iterum expediatur, quo sordibus & flatibus liber pateat exitus. Sed hoc maxime artis & prudentiæ est, & dici vix potest, quam graves errores in eo a vulgo medicorum committantur. Purgantia enim & acris stimulantia stricturam adaugent, motum intestinorum magis pervertunt viresque debilitant, eamque ob causam nociva potius summopere sunt quam proficua. Aloetica temperatioris quidem sunt indolis, sed sanguinem exagitando conatus ad hæmorrhoides gignunt, & denegato cruori exitu, doloribus suscitandis & symptomatum augmento favent. Senna & ex ea deprompta medicamina, licet neque aciora sint, neque sanguinis ebullitionem inducant, nihilominus tamen flatus ingenerant, ideoque si unquam, certe in flatulento hoc malo obsunt. Quum vero manna clementissimum & securissimum sit laxans, merito hæc laus ei tribuenda, quod in passione hypochondriaca aptissimum ad alvum movendam sit præ-

præsidium. Hæc enim rigido spasmō contractas intestinorum fibrillas mulcet, lenit & laxat, humorum acrem indolem, ne nova vellicatione stricturas inferant, corrigit, & tandem sine roboris intestinorum diminutione purgamenta educit. Tenendum tamen est, quod amicum admodum & fructuosum ejus in ejusmodi affectibus sit cum salibus mediis, nec non rhabarbaro connubium, quippe horum accessu, non solum efficacia mirifice intenditur, sed flatuum etiam proventus impeditur.

28. Quemadmodum itaque summa manna in malo spasifico, flatulento sic dicto hypochondriaco est utilitas: ita non minori præstantia splendet in aliis morbis, qui spasmis in abdominis cavitate contentas partes exercent. Nobili imprimis hujus rei exemplo est, colica sic dicta spasmodica, quæ sævis dolorum tormentis ægros excruciat & plerumque pertinaci alvi adstrictione stipatur. Nam licet solenne sit ad mitigandam dolorum acrimoniam clysteres infundere alvumque fatigare: sæpissime tamen tanta est morbi vehementia, ut applicatis iisdem, nihil plane levaminis accedat. Quare ipsius rationis dictamine & experientiæ calculo constat: optimum præsidium collocari in iis, quæ universum intestinorum volumen intus obliuunt, quo crispatura remittat, simulque acrium humorum illuviem, novam semper dolorum scenam adornantem, ad inferiora ducunt atque exturbant. Proinde quum manna, ob insitam præstabilem suam facultatem, utrique indicationi opportune satisfaciât, luculenter admodum patet, illius usum in colicis doloribus summopere esse proficuum, imprimis si ex consilio & observatione Laz. RIVIERII *prax. Tom. I. lib. V. cap. 1.* cum oleo amygdalarum dulcium & jusculo gallinæ pinguis exhibeatur.

29. Succedunt vitia, quæ renes, vesicam & vias urinarias affligunt, & sævis dolorum facibus infesta sunt, quarum in numerum referenda potissimum cum calculo ischuria & urinæ ardor. De his pervulgata est practicoꝝ sententia,

quod medicaminum, quæ per inferiora evacuant, usum expossant, quum per alvum, quæ solemniter constipata est, recementitiæ morbum foventes & exacerbantes sordes removeantur. Bene autem monet FUCHSIUS *de medend. morb. lib. I. cap. 38.* quod a validiorum usu meatus urinarii angantur & comprimantur: ideoque iis maxime erit utendum, quæ blande id, quod in vitio est, evocant, & sine nervosarum partium jam afflictarum exagitatione, operationem suam exsequuntur. Quare quum ex hætenus dictis clarissime constet, mannam lenissimum & tutissimum esse laxans, prona admodum consequentia elicitur, eandem in hisce etiam affectibus egregie opitulari & alvo aperiendæ velificari.

30. Neque tamen evacuandi tantum sine manna in vesicæ & viarum urinariarum morbis commendabilis est, sed succedit alia eaque longe præstantissima ejus efficacia, quæ dolorificam partium harum exquisitè sentientium contorsionem & stricturam sopit & componit, id quod imprimis ex voto succedit, si cum oleo amygdalarum dulcium remisceatur & sic ad usum transferatur. Nam licet hoc remedium non immediate affectas partes attingat, sed proxime intestinorum cavi virtutem suam impertiat: nihilominus tamen, ob miram partium abdominis & maxime quidem crassiorum intestinorum cum viis urinariis consensionem & vicinitatem, medicamentosa facultas ex una in aliam transit. Hinc si fibræ intestinorum mirifice contortæ atque crispatæ, assumpto mannato hoc remedio leniuntur & laxantur, in ureteres quoque, vesicam & urethram saluberrimus hic effectus propagatur, & spasmō delinito & conquescente, dolor expirat & nonnunquam calculus sævisimus hostis, referatis viarum repagulis, eliditur. Commemorabile imprimis hanc in rem est SYDENHAMII exemplum, cujus ipse mentionem facit *Opuscul. p. m. 702.* memorans, quod manna cum tero lactis usu aliquandiu continuato, non solum ab atroci circa renes dolore,

sed etiam mixtu sanguineo liberatus sit : ita ut post singulas catharticos vices melius habuerit . Haud vero inconsultum erit , si hic loci ipsius præscribendi methodi mentionem injicimus , ordientes a potione in nephritide & calculo Celeberrimo huic Medico usitatissima : Rec. Mann. el. uncias duas, Cremor. tartari drachmam dimidiam, decoct. nephrit. Foresti unc. IV. Hanc excipit altera portio in mixtu cruento eidem commendatissima , quæ constat ex Mann. uncis duabus & dimidia in feri lactis libris duabus solutis , addita portione succi limonum vel citri .

31. Denique non prætereundum est , quod manna virtutem quodammodo obtineat diureticam , quam in dysuria & urina suppressione conspectius exserit . Ut enim complura alia quæ crebrius observavimus mittamus , non possumus , quin luculentum hoc interferamus exemplum . Laborabat nimirum ante aliquot annos septuagenarius quidam per septem dies urina suppressione , post mictionem cruentam infestante , cum exquisitissimo circa regionem pubis dolore & plenaria alvi constipatione . Placebat catheteris immisione fluxum proritare , sed frustra , quum ne gutta quidem prodiret . Exhibebatur tandem decoctum nostræ ordinationis mannatum , cujus usum tam auspiciatus subsequabatur effectus , ut non tantum alvus aliquoties summa cum euphoria solveretur , sed urina etiam ad aliquot mensuras efflueret .

32. Quapropter , sicuti hujus suppressionis causam in grumos sanguinis , in ureterum obliquo ductu circa insertionem obhærescentes rejicimus : ita nulum etiam est dubium , quin , si renibus a flatibus compressis , aut ductibus urinosis tartareo mucilaginoso sabulo oppletis , urina exitus intercludatur , præstantissimum manna pariter spondeat præsidium , promovendo una cum alvinis dejectionibus feri urinoli effluxum . Nam verisimillimum est , quod subtile illud acido-sulphureum volatile mannae elementum intestinorum nerveas tunicas exstimulans , pari ratione urinofos

renum tubulos stimulo quodam exagitet & ad urinofos laticis secretionem ac expulsionem sollicitet : adeoque simili fere efficacia pollere videatur , ac inspissatus betulae succus , qui ad drachmas aliquot assumtus , liberaliter urinam provocat .

33. Plures quidem adhuc superessent morbi enumerandi , ad quorum persanationem manna eximiam confert opem : sed suffecerit in præsentiarum eos adduxisse , in quibus conspectius sese exserit nobilissimi hujus medicaminis virtus . Ex his enim facili negotio de utilitate mannae in aliis morbis , præsertim qui a spasticis internarum partium stricturis , ut fere omnes deliriorum , dolorum & convulsionum species , proficiuntur , judicium poterit desumi : si quidem jam ex supra dictis constat , amplissimum ejus esse usum & nunquam intermittendum , si corpus a sordibus quibusvis repurgandum , nec tamen validioribus attentandum .

34. Proinde missis his , paucis addemus , quæ de eximio & singulari plane usu mannae , in cura , quæ medicatarum aquarum beneficio in sanitatis tutelam adornari solet , silentio non sunt prætermittenda . Perquam nimirum notum est ac cognitum , quod ante usum mineralium , tam frigidarum acidularum , quam thermalium aquarum , corpus per blandum evacuens præparandum sit , quo expurgata sordium sentina , hæterix aquæ inoffenso cursu primam regionem perluere & transire possint . Sed cavendum maximopere est , ne pharmaca , quæ acre quoddam purgans recipiunt , hunc in finem adhibeantur , eo quod motum peristalticum lædendo & tonum intestinorum dejiciendo , efficiunt potius transmittendis libere per tubulosam & villosam intestinorum substantiam aquis , tantum abest ut profint . Pariter deducta ad finem cura , opus est , ut reliquæ aquarum & visceribus evacuatione paulo validiore exturbentur , eamque ob causam ubivis fere medici , qui regimini ægotantium ibi locorum præfunt , fortiora purgantia , nunquam non venenosa & viribus inimica , ex scam-

monio,

monio, gummi gutta, extracto colocythidis, resina gialappæ, &c. pilularum maxime forma præscribere solent. At, quam gravia inde ægotantes patientur damna, dici vix potest. Nonnulli enim, qui tenerioris sunt naturæ & ventriculum cum genere nervoso ad spasticas contractiones pronum obriunt, in anxietates cardialgicas, virium defectionem & sæva incidunt ventris tormina. Alii vehementissime ad animi usque deliquium deiciunt, viribus ex toto prostratis, ut nonnunquam corpus multo magis caufarium a foteriis fontibus referant, quam illuc attulerunt.

35. Indolens sane ego, ex quo vigesies terne Carolinas frequentavi, crebrius observavi, a præpostero hoc purgantium usu, penitus eversum fuisse salubrem aquarum mineralium effectum, & sanitatem insigniter labefactatam: ideoque ratione exacte putata primus consilium inire coepi, ut pharmacis naturæ magis amicis & blandis eundem obtinerem effectum, & restilium in visceribus aquarum colluviem, sine detrimento eliminare. Et quum mannam inprimis appositam huic scopo fore judicarem, eandem ad uncias tres vel quatuor, inappropriata aqua solutam, addendo nonnunquam cremoris tartari drachmas duas, propinavi, exoptato respondente successu; quippe sequutis sæpe decem vel ultra sedibus, ingentem aquarum copiameductam esse summa cum euphoria, deprehendi. Quare non dubitavi eadem methodo tam antè, quam post salubrium aquarum usum, uti, & rejets penitus, inprimis a sedecim annis, omnibus valentioribus drasticeis, sanitati eorum, qui curæ meæ sese commiserunt consulere: ita, ut uno vere vel viginti mannae libras consumserim. Neque defuerunt, qui ex sagacioribus medicorum eandem cædendi formam summo cum fructu postmodum inirent. Sed hæc de manna præstantissima facultate & in diversis calibus utilitate.

36. Devoimur jam ad ea, quæ de ipsa oblatione & manna exhibendi ratione dicenda restant: 2^a quam primo

omnium requiritur, ut justam ejus dosin determinemus. Sunt enim quidam, qui nobilissimum hoc laxans flatulentia ac-cusant & hanc ob causam ejus usum rejicere conantur. At vero, re penitus inspecta, ipsorum potius naturæ, omnia dulcia plane averfanti, vel minus congruæ præscriptioni, quam medicaminis facultati hæc culpa tribuenda videatur. Nam solemne ipsis est mannam tantum ad unciam dimidiam vel unam exhibere: ideoque non mirum est, si mota quidem, sed non emota materia, viscidæ fordes in status explicentur, præsertim in ejusmodi corporibus, quæ jam flatuum pro-ventu torquentur, cujus generis potissimum sunt, quæ malo hypochondriaco & hysterico detinentur. Ut itaque noxa hæc prævertatur, tenendum est, quod manna infantibus a drachmis duabus ad unciam dimidiam, & in adultis a duabus ad unciam dimidiam, & in adultis a duabus ad tres usque & quatuor uncias, pro majori corporis firmitate offerenda sit. Et hoc pondere propinata, non facile flatibus vel torminibus infesta erit, sed purgantem virtutem efficaciter edet, quinimò quandoque obruto saburra ventriculo, lenissimum eliciet vomitum.

37. Ipsum exhibendi modum quod attinet: is non minus ita erit instituendus & imperandus, prout is, quem artifex concepit effectus desiderat. Nimirum, quemadmodum in genere in propatulo est, quod omnia evacuantia longe citius, expeditius & felicius operationem suam exsequantur, si prius soluta assumantur: ita idem etiam de manna ejusque usu tenendum, quod nimirum utilissime dissoluta exhibeatur. Sunt autem varii liquores qui mannae solutioni inserviunt. Ægyptiis, teste ALPINO lib. III. de med. method. cap. 9. familiare erat eandem in aqua Nili clarescens, aut ex jure pulli propinare: ideoque simplici admodum ratione manna nostris etiam temporibus in lacte, fero lactis, aut jusculo avenaceo poterit dissolvi, vel etiam decocto coffeæ & succolade, nec non infusis theiformibus sacchari loco injici & sic deglutiri. Si vero pharmacum ex eadem

dem artificiose conficiendum, plerumque quidem adhibentur aquæ ex floribus & herbis destillatæ, e. g. fl. acac. sambuc. ulmar. ceras. nigr. veronic. sed quia non omnes æque suaveolentes ejusmodi aquas ferre possunt, commodissimum vehiculum præbent aqua pura fontana, & pluvialis destillata, nec non acidularum temperatarum, ut Spadanarum, Wildungensium, Antonianarum portio, aut si placuerit, ipse ros majalis. Inprimis solenne est nobis, potiones laxantes ex manna præscribere & ejusmodi præparationem imperare, ut eadem leni coctione in aqua appropriata dissolvatur, recipiendo ad mannæ unciam aquæ unciam & dimidiam. Monendum tamen est, quod coctio ad liquandam mannâ lenissime instituenda sit, ne videlicet vehementiori aut diuturniori coctura subtile & volatile illius stimulans elementum in auras dejiciatur.

38. Ut vero paratum ejusmodi mannatum decoctum eo magis voto respondeat, ipsique palato acceptum reddatur: apprime ex usu est, quædam addere, quæ huic scopo velificantur. Inprimis utilissimum est, salia adjicere, inter quæ nominasse sufficit cremorem tartari, arcanum duplicat. terr. sol. tartar. sal Ebsham. Sedlicense, quippe quæ, dum viscidas potissimum sordes incidunt, resolvunt & abstergunt, ac præterea stimulo quoque imbuta sunt, ipsam purgantem mannæ efficaciam mirifice secundant & intendunt. Poterit ejusmodi potioni drachma una, vel altera salis commisceri, & si hoc paullo difficilioris solutionis sit, antequam mannæ coctio instituatur, seorsim liquari. Deinceps, ut palati gratiam captemus, simulque roborationi tantisper prospiciamus, coctione peracta, colaturæ instillare expedit guttas XX. essent. cortic. aurant. aut guttas duas vel tres olei fragrantis, vel aromatici destillati, cujus generis est: oleum de cedro. Et hoc modo parata potio medicata, ita postmodum erit assumenda, ut non simul, & semel, ingeratur, sed partitis vicibus bibatur, superbibendæ sub ipsa assu-

ptione aliquot decocti avenacei haustus.

39. Porro etiam mannæ pro varia medentis intentione, morbi & ægrotantis conditione, plura adhuc alia admisceri, & ex ipsa alia remedium genera concinnari possunt. Nam præter ea, quæ in antecedentibus passim in enumeratione morborum, qui mannæ usum utiliter admittunt, inseruimus, non omitendum, esse putamus, quod manna in febribus ardentibus nec non biliosis, cum sirupo acetositaris citri vel ob tamarindorum & decocto hordei, pitfana aut sero lactis caprilli commode offeratur. Deinde, ad enecandam & exturbandam verminosam progeniem, fructuosum mannæ connubium cum mercurio dulci & extracto rhabarbari instituitur. Porro in asthma suffocativo, tussifera & convulsiva infantum, commode cum spermate cati, oleo amygdal. dulc. & pauxillo croci in juscule avenaceo propinatur. Denique, si indicatio urget, ut sordes acres, biliosæ vicidæ tam per inferiora, quam superiora, evocentur, decocto ex duabus mannæ uncis adjicienda sunt aliquot tartari emetici prius soluti grana, & pharmacum interpolatis, vicibus assumendum, ita ut aliquoties sub assumptione liberalis decocti avenacei dilutioris haustus potetur. Hæc enim ratione primo vomitus exoritur, & paullo post dejectiones numerosæ subsequuntur. Est vero hæc medendi forma potissimum commendabilis in principio febrium, tam intermittentium, quam acutarum, quando haud fallax laboræ copiosæ prima in regione latentis suspicio adest. Novimus etiam, ejusmodi emetico-laxans medicamentum singulari & præstantissimo cum fructu in febribus exanthematicis petechialibus, purpura, variolis, morbillis, castrensisbus, præcipue, & morbo Hungarico statim inter initia fuisse oblatum.

40. Dum inter alia hæcenus recensita morborum genera, in quibus mannata profuisse diximus, in variolarum quoque initiis & eruptione excellentem eorum usum deprædicavimus, expedit omnino inquit:

Inquirere, num sub ipsarum etiam maturatione illis uti æque conducatur. Quis non novit, quanta in variolis, præsertim confluentibus reformidanda sint mementi pericula, quantaque ad ea avertenda opus sit prudentia & circumspectione. Sicut enim ut plurimum in variolis, ita maxime in confluentibus fieri solet, ut circa nonum potissimum diem ob novum quasi febris insultum auctioremque inflammationem & doloris vehementiam omnia intendantur symptomata & in pejus plane ruat misera aësthorum conditio. Orientur tum summæ circa præcordia anxietates, moventur anhelitus, augetur corporis inquietudo, pertinaciori subsistente alvi obstipatione. Quæ vero singula, quemadmodum aliunde non proveniunt, nisi a materia vellicante, acri, caustica in sanguine aut retenta, aut eo, quo prodierat, redeunte, ubi exitu per eutem præclusa denuo exagitur tantaque in universo corpore creat molestias: ita judicatu erit facillimum, in debita & convenienti ejusdem excretionem omnem ægrotantis contineri spem atque salutem.

41. Conveniret tum quidem omnino naturæ ductum sequi materiamque ad peripheriam corporis propellere, utpote quæ methodus & tutissima & sola tantummodo sufficiens habita ab omnibus fere hucusque fuit. At vero, sat graves quoque sunt rationes, quæ ejus applicationem interdum prohibent. Quum enim sæpe sæpius eveniat, ut materia variolarum nocentissima ad interiora & præsertim ad nervosam intestinorum compagem delata ab alvi obstructione mirum sustentetur, sustentata majoris sæpenumero inflammationis causa existat; facile perspicitur, omnia bezoardica, alexipharmaca aliaque expulsiorem ad cutis corticem promoventia remedia tunc temporis minus præstare, ut potius majorem noxam inferant. Et temerarii sane ausus existimandum puto, materiam in intestinalis altius radicatam ad cutem revocare velle. Longè tutior commodiorque via est, constipationem solvere additoque ventri leniori stimulo

per anum feces putridas & impuras sortem educere.

42. Cui scopo, nisi sufficiant ex appropriatis confecta speciebus enemata, quum nihil sit ipsa manna accommodatius, nihil ob benignam operationem præstantius, non possum non eandem præ ceteris hoc loco commendare quam maxime. Id quod non mea ipsius solum experientia edocui scribo, sed testes etiam hac in re habeo locupletissimos, quos inter nominare præ ceteris lubet experientissimos Angliæ Medicos, SYDENHAMIIUM & FREINDIUM, qui ambo lenientia cathartica tali in casu eximie collaudant & manna tantum non omnibus hoc finem longe præferunt. Inprimis autem Cæsar. FREINDIUS in libro quem inscripsit: Commentarii novem de febribus, usum purgantium & præcipue manna in febre putrida variolis confluentibus superveniente admodum extollit variisque tum suis tum aliorum observationibus & morborum historis de felici manna effectu testantibus luculenter confirmat.

43. Sed ut redeamus, quo digressi sumus, subjungimus nonnulla ex manna conficienda eaque saluberrima remedium genera. Primum esto potio, quæ Sacratissimus Romanorum Imperator sub potu thermarum Carolinarum utebatur: Rec. Cremor tartari drachmas duas, solve & coque in libra una aquæ fontanæ usque ad medietatem: adde mannae eluncias tres, clarificetur albumine ovi, addito succo integri pomi citri succolenti: denuo fiat parva ebullitio. Colerur denique frigide per linteum album, cui flavi cortices citri inditi fuerunt, aliquoties, donec fiat potio clarissima, quæ insigni virtute gratissimoque sapore egregie sese commendavit. Neque minus porro laudabilis quorundam mos est, ut ineunte vere corpus a sordibus sub hiemis intemperie collectis repurgent, eumque in finem varia concinnari & præscribi solent præsidia. Nos certe ad instituendam vernalem ejusmodi, uti vocant, curam, summo petere commendamus hoc insulam, de quo aliter

ternis diebus uncia sex ad octo haurienda: Recipe mannae el. uncias quatuor, passul. min. uncias duas, rhabarb. elect. tartari crudi aa. unciam unam, summit. centaur. min. pugil. IV. cinnamomi acuti, cardamom. ana drachmam: infundantur cum vini Rhenani mensura una & dimidia: calori per XXIV. horas exponantur.

44. Præterea, varia in officinis pharmaceuticis preparata prostant medicamenta, quarum vel basis vel ingrediens est manna. Ex horum numero potissimum sunt electuarium diacassia cum manna, electuarium lenitivum de manna, nec non syrupus de manna, cujus vicem commodissime & utilius sustinere potest ita parandus: Recipe mannae el. libram, solve & coq. len. cal. in aquæ fl. acac. libra una dimidia, infunde calide fl. persicor. acac. viol. singulorum manipulum, colat. leni igne inspissa, eadem refrigerante, adde olei de cedro guttas XX. Ad præparata pharmaceutica referenda porro manna liquida, cujus confectionem SCHROEDERUS in *pharmac. chym. p. 267.* tradidit & B. Pater meus in *clav. pag. 637.* emendavit, nec non manna sic dicta julepata a Parente meo *l. c. exposita*, una cum manna tartarifata: quæ etiam si sua non defraudanda sit laude, nihilominus tamen facillime contingit, ut spei non respondeant, eo quod sub incautiori earum in officinis pharmaceuticis confectione, manna subinde a vehementiori igne & coctura virtute sua privatur.

45. Ultimo loco quadam de iis, quæ ignis tortura e manna eliciuntur, dicenda restant. De his autem in genere verissimum est HELMONTII de *potest. medicam. p. m. 383.* judicium, quod chymico ministerio parentur ea, quæ antea non erant; mannamque inprimis per ignem acrimoniam assumere. Adornavimus tamen nosmet ipsi mannae distillationem in arena, & inditis retortæ circiter IV. ejus uncis, prius cum arena subactæ, subdito paulo fortiore igne, liquorem acidum & post hunc ex brunorubrum crassiorem empyreumaticum

obtinuimus, ita quidem, ut prior ad uncia, posterior autem ad unius & dimidia drachma pondus accederet. De acido hoc ex manna prolecto liquore, quem spiritum dicunt, omnium suffragio confirmata sententia fert, quod sudorem moveat, cujus effectus causa procul dubio permixtis empyreumaticis partibus tribuenda videtur. Suggestit vero etiam hic liquor menstruum ad dissolutionem quorundam corporum. Cepimus experimentum eidemque tam corallia, quam matrem injecimus, & liquatione facta, & coralliorum, & matris prodiit tinctura, iidem viribus armata, ac illa, quæ communi more acidiusculis mensuris parari solent. Contra vero non successit sulphuris cum illo exacte tentata solutio, cujus SCHROEDERUS *l. c. p. 258.* & ex hoc forsitan CHARAS in *pharmac. reg.* mentionem injiciunt. Crassius autem ille rubicundus oleoso-gummosus liquor, empyreuma gravius redolebat, haud secus ac saccharum carbonibus injectum, & neque aquæ, neque spiritus vini renuebat consortium, sed in utroque promte dissolvebatur: neque dubium est, quin ad guttas decem assumtus, sudorem liberalius eliciendi facultate.

46. Atque hæc fere sunt, quæ de manna in præsentiarum disserere placuit & pro instituti ratione licuit. Confidimus certe, nos ita defunctos esse hoc labore, ut unicuique exinde innotescat, injustissime huc usque mannam a medicis neglectam ferme esse, & dignam, quæ postliminio quasi a practicis ad usum revocetur. Serium enim meum est monitum, quod in gratiam eorum, qui exercitium artis suscipiunt, huic tractationi addo, ut nimirum ab omnibus vehementioribus & drasticis purgantibus abstineant: siquidem vix dici soleant, quam ingens damnum inferre soleant, & quod nonnunquam tantum est, quantum vix a gravissimo morbo metuentium foret; ut adeo hanc ob causam justissime a CAMPEGIO de *cribr. medicam.* venenosa & maledicta appellentur. Rejedis potius colocynthide, scammo-

nio, helleboro albo, turbith, elaterio, esula & quod sequioribus seculis innotuit, gummi gutta in usum vocent & substituunt tuta & securissima remedia, cujus generis sunt salia mediæ naturæ, manna, rhabbarum, tamarindi, cassia & aloe recte correctæ & præparata, inprimis quum hisce laxantibus & lenioribus idem effectus, si majori paulo dosi exhibeantur, obtineri possit, quam acrioribus & nocivis.

DISSERTATIO IV.

DE RECTO CORTICIS CHINÆ
USU IN FEBRIBUS INTER-
MITTENTIBUS.

§. I.

EA quidem innata quasi & per manus tradita tantum non omnium animis hæret opinio: dari certas medicinas, ad hunc vel illum morbum sanandum aptas semperque salutare; nec quisquam fere ex doctis, æque ac indoctis est, qui non Empiricum agat, & viso quodam ægrotante, salubre remedium in promptu habeat idque ultro commendat. At vero, erronea utique atque perversa hæc est sententia, contra quam, ceu genuinum temerariæ Empiriæ fundamentum, merito omni pugnandum studio. Ut enim in universa rerum natura corporum vires & effectus non dantur absolute tales, ita etiam nec alimentorum, nec pharmacorum facultates sunt absolute, sed omnes relative, conditionatæ & limitatæ, respectu scilicet corporis humani vivi, in quod agunt & cum quo operationem suam exsequuntur. Hinc quippe est, quod, experientia teste, medicamenta eodem modo, tam ad juvandum, quam ad nocendum, sint apta, & quod omnia, quibus Medicus utitur præsidia, ita sint comparata, ut nonnullis prosint, nonnullis vicissim, in eodem etiam morbo, obfint.

2. Professus id jam pridem est anti-

quissimus artis nostræ parens HIPPOCRATES, lib. de art. §. 6. ita differens: non quivis cognoscere potest ea, quæ commodo & detrimento sunt. Et sunt nihilominus ea, quæ damno fuerunt, quæque ea, quæ opem tulerunt, in testimonium arti, quod ars ipsa sit. Quæ enim profuerunt, ob rectum usum profuerunt; quæ vero nocuerunt, ob id, quod non recte usurpata sunt, nocuerunt. Neutiquam scilicet gravis hic Auctor omnis generis medicamentis absolute certam adscripsit salutis afferendæ virtutem, sed certo tantum respectu, nec ob id, quod in certo morbo exhibita, sed quod recte, hoc est, cum judicio, explorata prius corporis ægrotantis natura morbi-que causâ & indole, itemque convenienti tempore, ordine, dosi ac proportionem, usurpata sunt, profuisse; neglectis vero hisce cautionibus, nocuisse edixit. Quumque adeo sint medicamenta, quæ & damnum, & auxilium afferre queant, dari artem, recte omnino colligit, atque ex eo peritum atque præstantem judicat Medicum, qui diversos remediorum effectus variasque operationes probe discernere novit.

3. Propterea vehementer optandum, ut quisque medentum verissimum hoc HIPPOCRATIS effatum curate pensitaret ac ad usum transferret. Sic sane expiraturæ demum forent opprobriosa illæ in hunc usque diem inter Medicos de remediorum virtutibus vigentes discordiæ atque dissensiones. Nam turpe quidem dictum, aut verissimum, plebejos non tantum & rudes, verum eruditos etiam magnique nominis Medicos, raro admodum in determinandis viribus, effectu & usu medicaminis cujusdam, in hoc vel illo morbo convenire, sed alios miris illud dilaudare encomiis, alios contra idem, in eodem morbo, damnare prorsus atque rejicere. Nemo non novit, quam diversis, immo perversis judiciis, potissimum exposita sint ipsa valida & heroica sic dicta remedia, uti quidem maxime sunt ex mercurio parata, emetica antimonialia, martialia, opiata, drastica purgantia, narcotica.

ex chirurgicis, vesicatoria, fonticuli, seracea & venæsectiones, quin, quod magis mirandum, ex simplicissimis & diateticis, fontes medicati calidi & frigidi, balnea, lactis cura & cura per inediam.

4. Idem hoc fatum expertus est allatus ex America in Europam ante LXX. circiter annos cortex, chinæ chinæ dictus. Mirum erat, quanto applausu hic primum excipiebatur, quantisque encomiis, ceu certum & incomparabile ad vincendam intermittentium contumaciam præsidium, ornabatur, nec defuit, qui hodiernum magno illum habent in pretio atque honore. Sed non minori agmine surrexerunt, qui eundem impugnarunt & ceu infecurum, quin plane noxium, venditarunt & adhuc infamare non erubescunt. Plura quidem in utramque partem prodierunt scripta, experientiam ipsam in partes passim vocantia; nos tamen ita potius censendum esse arbitramur: bonum, efficax & tutum esse hoc remedium, si quis, secundum allegatum HIPPOCRATIS edictum, eodem recte uti sciat; valde vero noxium & infecurum, quando empirice, hoc est, imprudenter, imperite, nulla corporis ægrotantis, causæ febrilis, temporis & aliarum circumstantiarum ratione habita, usurpetur. Quod ut eo testatius patescat, elegimus hoc argumentum in dissertatione præsentī, propitio Numine divino, penitus paulo-evolvendum, ita quidem, ut adducamus primum testimonia eorum, qui magnifice de hoc cortice sentiunt, his deinde adjungamus observationes & rationes eorum, qui illum noxium, infidum & infecurum esse asseverant, postea ex rationali febrium doctrina causarumque, quæ has movent explanatione, nec non principiis & modo agendi nostri corticis, & nocivam, & salutarem, ipsius facultatem, evictam demus, simulque ad dissentientium objectiones solide atque modeste respondeamus.

5. Sunt vero oppido multi, qui in laudes hujus Peruviani corticis eunt, Ut pri-

mum enim in Europam delatus, Romæ innotuit & a Patribus societatis Jesu, ut præsentissimum febrifugum, caro admodum pretio divenditus fuit, in scheda, modum usurpandi habente, de eodem jactarunt: quod omnes fere intermittentibus, etiam quartana, laborantes, purgato prius, si opus fuerit, corpore, sine ulla alia adhibita medicina, liberavit. BARTHOLINUS *Cont. V. hist. 50.* Cardinalem de Lugo, plus mille testimonia, hoc cortice anno MDCLIII., quo quartanæ duplices & simplices grassatæ, curatorum habuisse, memorat; de FONSECA vero, celeberrimo sui ævi Medico, ibidem refert, quod exploraverit nostrum corticem eundemque non innoxium tantum, verum etiam saluberrimum deprehenderit. FR. REDI *de experim. nat. a 143.* miraculosum hujus corticis effectum vocat, & TOZZI *comment. in aph. XXX. sect. II.* perhibet: febres quartanas, quas antea medici longissimas & fere immedicabiles habuerunt, hac nostra ætate, unius corticis Peruviani ope, cito tutoque fugari.

6. Ex Italia in Galliam pervenit postea hujus febrifugi notitia ibidemque varia pariter sustinuit experientia, tam felici tamen successu, ut ipsi Regi ac Regio Principi, febre laborantibus, non semel, sed aliquoties, insigni cum fructu, potissimum a TAGOULTIO, sit oblatum. Eodem quoque tempore in Anglia ipsius fama percrebuit, applaudentibus tantum non omnibus WILLELSIUS quippe *de febr. cap. VI.* disertis scribit verbis: ex centum hoc remedio usis, vix unum non convaluisse. Cui accedit illustre illud Angliæ decus ROBERTUS BOYLE, in *tr. de philos. experim.* fidem faciens: se una vel altera dosi corticis febrifugi, ad drachmam unam propinati, sæpius quartanas, quæ per annum durarant, abegisse. Quin DYGBÆUS *tr. de medic. secret.* sanctè affirmat: ex triginta quartana detentis, quos hoc remedio liberavit, ne vel duos in eandem relapsos, & addit: culpandum potius esse medicum, quam nobile medi-

medicamentum, si post ejus exhibitionem unquam revertatur febris. Ipse felix ille & circumspectus Medicus SYDENHAMUS, in *tr. de febrib.* mirifice, ceu optimum remedium, hunc corticem extollit & methodum eadem recte utendi fuisse tradit. Magno etiam adhuc apud Anglos est in pretio, uti patet ex FREINDII, LISTERI, nec non MORTONIS scriptis, qui in *tr. de febribus* ita differit: *cortex Peruvianus, consensu medicorum hodie omnium, est catholicum febrifugum, quod omnes febres intermittentes, in quavis anni tempestate, in omni etate & temperamento, penitus, cito, tuto & feliciter sanat, neque opus est, ut medici ingenia sua amplius torqueant in febribus explorandis.*

7. Quin in omnibus fere Europæ regionibus corticis hujus virtus spectata enituit. Inter Helvetos quidem Medicos multum ipsi detulit MURALTUS & M. N. C. Dec. II. An. VIII. obs. 2. aliquot inseruit historias, quod eodem, tam in senibus, quam in pueris, tertianas & quartanas curavit, tandemque enarrationi finem his memoratu dignis verbis impoluit: *in immensum volumen excreveret, si, quæ cura nostra ex hoc pulvere experientia alienaque facte, describere satageremus.* In Belgio celebres & peritissimi Medici plurimi hoc nostrum antifebrile fecerunt & adhuc faciunt, cujus testes citamus BOERHAVII & DECKERI scripta. Potissimum in nostra etiam Germania corticis chinæ ad debellandas intermittentes usus, ut laudatissimus fuit celebratus, ejusdemque efficaciam salutarem tam BOHNIIUS in *diff. de minus suspecta februm fuga*, quam BERGERUS *diff. de cortice china ab iniquis judiciis vindicato*, pluribus & solidis argumentis asseruerunt. Fuit præterea frequenti in usu WALDSCHMIDIO atque DOLAE, nec non celebri quondam Ducis Cizensis Archiatro, ZAFFIO, qui electuario antifebrili, cujus basis chinæ cortex, & famam & opes acquisivit, eodemque adhuc ipsius gener, Dn. STREIDEL,

clarus atque peritus in arte nostra vir, non minori crebrius utitur successu.

8. Contra ea, sunt pariter & fuerunt permulti periti, docti & clari Medici, qui minus favent huic cortici, illumque infidum, insecurem, quin plane noxium vocare medicamentum, haud erubescunt. Videas complures, qui experientia & observationibus fidem sibi præstare contententes asserunt: usum Peruviani corticis non modo recidivas longe graviores, sed & novos prorsus & insanabiles morbos insequi, cachexiam scilicet, tumores pedum œdematosos, hydropem, pertinacem alvi obstructionem, præcordiorum angustiam, pathemata hypochondriaca & hysterica, febres lentas & hecticas, cum virium prostratione, appetitu dejecto & tæbe, in pueris nonnunquam convulsivos & epilepticos motus. Inprimis acriter in febrifugum nostrum invehit BAGLIVUS *opp. lib. II.* perhibens: febrem tertianam nonnisi elapso decimo quarto die, quo quidem sponte finiatur, febrifuga pati, & irritato prorsus conatu ante illud tempus remedia quævis, vel sine fructu, aut certe non sine ingenti damno adhiberi. Medicos intempestive febrifugis febrem veluti in ovo jugulare conari, quum paucis interjectis diebus, vel ipsa redeat velocius, vel ejus loco quamplures gravissimi morbi, asthmata, hydropes, febres lentæ, phthises aliaque gravissima mala emergant.

9. Idem fere ex nostratibus censet ETTMULLERUS, qui *opp. tomo II. pag. 277.* chinam non solum infidum vocat remedium, sed etiam *pag. 398.* asserit: ordinarie fere alvi præclusionem, tumorem abdominis ejusque duritiem atque dolores tensivos consequi solere, iisdem vel successive remittentibus, vel per purgantia, aut spiritum salis ammoniaci irritatis, eandem febrem similem, interdum intensiore frigore, recurrere. PALLILIUS quoque in epistola ad BAGLIVUM scribit: Gallos quidem feliciter china chinæ in febribus uti, sed minime id suadendum in agro Romano, quin ridet hujus corticis usum, nisi in fine

fine ad roborandum stomachum adhibeatur. Plura præterea de nexa hujus antifebrilis remedii memoriæ consignata exempla evolvi possunt in BLEGNY *Zodiac Gall. med. phys. An. IV. mens. August. Anno. V. mens. Januar.* nec non in M. N. C. Dec. III. Ann. IX. obser. 109. item Cent. III. p. 52. Et nostro demum hoc ævo, cl. STAHLIUS tam in *theoria med. quam opusc. physico-med. p. 432.* neque minus ex STAHLIO, JÜNCKE-RUS in *consp. medic. theoret. pract. pag. 261. segg.* & passim chinæ in febribus usum & impugnarunt & rejecerunt. Quin nosmetipsi testamur, corticem hunc, promiscue atque empirice usurpatum, multum detrimenti intulisse, & vel recidivas ægre expugnabiles, vel alios sæviores morbos, potissimum post quartanam hydropem, post tertianam pathematam hypochondriacā, accessisse.

10. Interim tamen nequitiam cum iis facere possumus, qui hunc corticem absolute & fere semper noxium in febribus esse censent ejusque usum rationibus quibusdam infestum plane reddere conantur, quasi febrium indoli, salutari successui ipsiusque naturæ intentioni contrarius esset atque inimicus. Putant scilicet, febrem nihil aliud esse, quam exacte methodicam naturæ medicationem, qua auctiori solidorum & fluidorum motu, causas, quæ febrem movent, per congrua secretoria & excretoria e corpore proscribere nititur. Ad hoc ex voto perficiendum opus esse humoribus fluxilibus viisque apertis; adstringentia autem, quibus cortex Peruvianus accensendus sit, succos fluidos incrassare, excretoriorumque tenues canaliculos angustare, quin occludere, ideoque retineri, iis usurpatis, morbificam in corpore materiam, ac recidivas, vel graviore alios morbos, produci.

11. Autumant porro, præcipuam providæ naturæ in intermittentibus esse intentionem, ut redundantem sanguinis vitali conservationi semper infestam copiam auctiori intestino calido, ex progressivi acceleratione resultante motu,

dissolutoria quadam in serum excrementitium resolutione, imminuat simulque fortiori appulsu, viscera ab inhaerentibus vitiiis atque obstructionibus liberet. Atque adeo motus hosce febriles esse præsidio ac medio, quo morbi curantur, graves arcentur & ea quæ vitæ insidias struunt eliminantur, nec ea propter, nisi cum ingenti damno, sisti ac cohiberi. Adhæc anceps admodum esse molimen, susceptum sapienter naturæ, in expellendis per secretoria & excretoria, noxiis, opus turbare, impedire planeque contrarium adstringentibus inducere effectum, quem non possint non, præter pessimas recidivas, acerbiora longe pathematata, hypochondriacā scilicet, hysterica, lentæ febres, obstructiones viscerum, ictus, cachexia, hydrops, melancholiæ quoque & pertinares alvi obstipationes, presso pede insequi.

12. Et quod maximum esse volunt, tertianæ mineram prima in regione, seu ventriculo, tenuibus, præsertim primis intestinis, nec non adjacentibus organis, mesaraicis nempe vasis & glandulis, consistere perhibent. Hæc autem quum ut plurimum viscidus & tenax humor sit, provido certe consilio stringi in principio porosas & externas partes, sanguinem ad interiora agi ibidemque aliquamdiu detineri, quo sufficiens humoris seroso-lymphatici quantitas per tunicas & glandulas viscerum in ipsorum cavitates transfudet ac postea partim liquandæ & emolliendæ febrili materie, partim ipsi eo commodius egerendæ serviat. Hinc colligunt, perniciose esse omnia ea, quæ motus tam apprime morbi causæ oppositos sistunt, febrilem illud lentum primis in viis humorem spissorem reddunt & excretoria constringendo utilissimas secretiones atque excretiones tam per alvum, quam urinam & cutis spiracula, sufflamant & cohibent. Id vero præstare chinæ manifesto constringentis naturæ corticem, hinc rejiciendum & usurpanda potius esse ea, quæ naturæ opus juvent, febrilem materiam solvant, & redundantem sanguinem

nem dissolvendo omnique generis excretiones promovendo, a materia, quæ in vitio est, corpus liberent, non vero eandem, febrilibus tantum moribus suppressis, cum periculo reprimant.

13. Sic quidem ratiocinantur corticis nostri adversarii, & fatemur sane, primo intuitu, hæc nonnullius videri momenti; an vero sint tanti, ut medentes penitus ab ejusdem usu detertere possint, paullisper jam perquirere juvabit. Nittur autem omnis propemodum argumentatio supposito principio, quasi corpori inesset agens quoddam, quod prævia intima cognitione, rationali postea intentione, ad certum finem, motus vitales, & quorum familia etiam febriles, nec non remedium effectus, efficiat ac dirigat. Sed tantum certe abest, ut ejusmodi principium in rationali medica theoria æque ac praxi ullo modo locum habere, aut quicquam utilitatis præstare possit, ut potius in explicandis intelligenter & demonstrandis medicis rebus, nec non inveniendis & applicandis remediis, confusiones & errores inducat.

14. Hoc qui tenet, facile conjicere poterit, quid de concitatis ab hoc principio febrilibus motibus sit sentiendum. Dicunt quidem, hos in se & sua natura esse salutes; sed ita potius sunt comparati, ut perniciem intendant & sapientem naturam imprudentiæ, quin plane dementiæ, aperte arguant. Ecquis enim in arte exercitatus est, qui ignoret, illum in febribus omnibus obvium a circumferentia ad centrum motum, cum vehementi partium externarum ac nervosarum spasmus & convulsiva quadam agitatione, pertracto simul in consensum universo nervorum systemate, fieri, & cum tam gravi omnium functionum læsione, quin ipsius mortis periculo, accidere, ut, qui intermittentibus decedunt, sub hoc ipso pereant. Sane, si pro arbitrio motus vitales dirigere posset agens hoc, tætius longe & facilius foret, sine tam perniciosi spasmus universalis habitusque corporis constrictione, copiosiore sanguinis & humorum mo-

tum ad morbi sedem sensim, amica magis ratione, amandare atque dirigere. Et quamvis tantisper largiamur, febres, præsertim quæ intermissionem habent, corporibus crassis, copiosis & impuris succis fartis, quandoque præstare medicinam & imminentes ex vilcerum operatione longas & graves affectiones, motu humorum progressivo extra ordinem cum intensiori calore aucto, ceteris paribus arcere: neutiquam tamen omnes intermittentes sanguinis & succorum abundantiam, impuritatem, nimiam spissitudinem, aut viscerum infarctum juncta habent, multo minus hæc veram & adæquatam febrium causam & materiale fomitem constituunt, ut nec ea propter opus sit, tam impetuoso solidorum & fluidorum motu, atque humorum vitalium dissolutione.

15. Quod porro ad illud assertum attinet: naturam maxime in febribus occupatam esse, quo sanguinem redundantem, dissolutoria quadam per motum intestinum resolutione, in corporis salutem imminuat; prorsus & quidem recte negamus, sanguinis & humorum abundantiam febris causam esse. Hoc enim si esset, plethorici frequentius sane febricitarent, & omnis generis febres tempestiva venæsectione certo ac cito arceri possent atque præscindi. Eveniens autem sub febre sanguinis consumptio & in partes excrementitias dissolutio, est potius effectus & necessarium consequens febrilis caloris, naturæ per se plus inimica, quam amica, quia simul vires, a quibus motuum vitalium vigor pendet, dissipat ac destruit.

16. Ejusdem commatis est illud, quod humores crudi, visceri, tenaces ex depravata maxime digestionem oriundi & in primis viis hisque conterminis organis hærentes, fomitem præbeant intermittentium. Rarissime enim evenit, ut ob vitium in diætâ commissum, vel pravam digestionem, intermittentes gignantur. Longe magis vero copiosi acres, biliosi prima in regione succi, tertiana laborantibus molestias creant, imprimis quum observemus, & juve-

nes, & cholerica constitutionis homines, nec non iracundos, sub æstate ferventissima tertianis corripitur, & his vomitus biliosos, dejectiones biliosas, solennes admodum esse urinasque flammæ coloris, ob admixtas copiosas sulphureas & biliosas particulas, secedere, Ac licet demum nosmet ipsi vehementer improbemus adstringentium in cujusunque etiam generis febribus usum, minime tamen concedimus, chinæ corticem, cum judicio, habita naturarum & circumstantiarum ratione, debito ordine ac tempore oblatum, talem præstare effectum, ut potius, uti fusi infra docebimus, ad promovendas excretiones ipsamque perspirationem liberiores reddendam, eundem aptissimum esse remedium, asserere non dubitemus.

17. Jam non incongruum, aut infructuosum erit, ut nostram de intermittentibus earumque generatione promamus theoriam, quo postea eo melius de methodo iis medendi accommoda & de remediis adversus ipsas idoneis judicare queamus. Id vero primo omnium tenendum, quod experientia constat, rarissime scilicet intermittentes unum vel alterum individuum ex vitio diætæ, vel digestionis invadere, sed plerumque grassari epidemice & ex præcedente insolita diuturna calida & sicca aeris intemperie oriri, tum quidem, quando corpus incautius vel borealibus ventis, vel auræ frigidiori & humidiori, sole maxime occiduo, exponitur, ut inde frigus notabilemque persentiat horrorem. Pari ratione, plura novimus loca, humiliora nempe, paludosa, compluviis, stagnis atque piscinis cincta, crebro febrium proventu adeo infesta, ut indigenæ & advenæ perpetuo fere omnique anni tempore iisdem exerceantur & tardius ac difficulter sanescant, nullam certe aliam ob causam, quam quod ob aerem ejusmodi in locis densum, frigidum ac humidum insectorumque copia refertum, perspiratio languescat & sufflaminetur. Nulla enim unquam febris, præsertim intermittens, vel etiam catarrhalis, arthritica, rheu-

matica, nisi post imminutam & cohibitam excretionem cuticularem, accedit; nulla facile recidiva, quam hoc facto, repetit; neque minus etiam febrilis morbus eo gravior & diuturnior esse solet, quo magis hic saluberrimæ evacuationis successus interceptus atque cohibitus.

18. Igitur, quando ingens recrementorum per poros cutis eliminandorum copia, sive ex aeris intemperie & præternaturali constitutione, sive ex malo in animi affectibus & victus ratione regimine fuerit contracta, perspiratio autem, quæ pro tanta sordium activæ, halituosæ & salino-sulphureæ indolis, multitudine necessario sufficiens, quin auctior esse debuerat, constrictis nervosis & excretoriis cutis tubulis, valide potius impeditur; fit utique, ut motus feri excrementitii aliorum & ad interiora vertatur. Quod quidem, sicuti in febribus catarrhalibus, ad glandulosa narium, faucium & bronchiorum loca, in rheumaticis & arthriticis ad membranas musculorum & nervosæ glandulosa artuum ligamenta, in diarrhœis ad intestinorum tunicas evenit: ita intermittentibus in febribus idem ad abdominis secretoria & depuratoria viscera, hepar nempe, pancreas, ventriculi & intestinorum glandulas & glandulosas tunicas contingit. Hic vero confluens malignus humor, fermentales, lymphaticos, salivales & biliosos, digestionis & chyli elaborationi servientes succos, inquinat, corrumpit ac intemperatos reddit, qui congesti, in duodeni maxime cavo, mutuo confermentantes & cum cruditatibus vitiosæ digestionis permixti, mora pejorem nervosæque partibus valde inimicam indolem contrahunt. Sic depravati & tam per poros, quam tubulos, successive ad sanguinem delati succi, quando ad nervos, quæ cerebrum & spinalem medullam cingunt membranas pertingunt, infesta sua indole, universalem demum in vasorum & nervosarum partium systemate spasmum concitant, qui febris essentiam constituit.

19. Febris quippe nihil aliud est, quam affectus & effectus systematis nervosi præter naturam affecti. Etenim, omnia illa, quæ sub accessione febris affligunt symptomata, dolor scilicet capitis, dorsi, maxime circa primam lumborum vertebra, dolor contusivus omnium artuum, ingens lassitudo & languor, frigus, rigor, horror, totum quandoque corpus concutiens, summa præcordiorum anxietas, spirandi angustia, cum inquietudine, pulsus arteriarum contractus, celer, parvus, inæqualis, vomitus, vel conatus ad vomendum, sitis sæpe sub ipso frigore, alvi fortior strictura, vel etiam fluxus, in nonnullis stimulus ad mingendum, mentis quoque ac sensuum, quam sæpe observavi in senibus, præsertim quartana laborantibus, obnubilatio, satissuperque testatum faciunt, graviter læsum & affectum esse nervorum systema. Dum autem sub hisce symptomatibus ab exteriorum strictura, sanguis ad interiora & vasa majora, pulmones, caput & cor urgeatur, ipsa sua copia cordis musculum ad vehementiorem pulsum celerioreque systolen extimulat, quod fit, ut sanguis celerius & valide per vasa trajiciatur, arteriarum motus vehementior & citatior micet, astuque sic majori facto, spasmus nervosarum partium iterum laxentur, materia quæ hos excitat excutitur, sanguis ad ambitum corporis appellatur, & adaperitis, remittente strictura, cutis spiraculis, sudor erumpat.

20. Hac ratione febris primum generatur atque succedit, quod vero interposito aliquo tempore novus imperat paroxysmus, ita concipiendum esse arbitramur. Conflata illa, ex corruptis biliosis & lymphaticis salivalibus, cum indigesta alimentorum massa, succis, febrilis in duodeno potissimum hærens materia, non omnis simul & semel, sed successive, ad sanguinem & nervorum systema transit. Deinde id, quod ab hoc, ut ita loqui liceat, fermento restitat, ab affluentibus ex hepate, pancreate & glandulis duodeni impuris succis, novum subinde accipit pabulum ac nutrimentum. Tum intestino illo mirum adaucto in paroxysmo mo-

tu, ipse sanguis & serum in mucidas salso-sulphureas sordes fatiscit quæ quum non omnes die vacuo diffentur, intus manent & succos lymphaticos salivales ipsamque bilem inquinant magis atque corrumpunt. Accedit, licet a nemine, quod scimus, annotatum sit, quod intercalari die pulsus admodum languidus & debilis, partes quoque externæ ipsaque cutis magis frigida, quam calida sint, & perspirationem remissam minusque sufficientem, intuitu sordium excernendarum, esse, luculenter arguant. Demum etiam etiam verisimillimum est, universale illud nerveo-fibrosus & tubulosus corporis emunctorium, cutem, tot impetuosus & plane contrariis spasticis, constrictoriis, subsequente nimia remissione, motibus, nec non vehementi æstu, quoad tonum, robur & functionem suam admodum labefactari & vitari, ut saluberrimum illud excretionis periphericæ negotium, sub toto febris decursu minus recte succedat ipsaque adeo sanguinis & humorum depuratio multum elanguescat. Quibus omnibus junctim expensis, in promptu est judicare, novum sic succrescentem sensum fomitem, & certo interposito temporis spatio sufficienti quantitate collectum, novum iterum proritare febrilis paroxysmi insultum.

21. Quod autem rediens ejusmodi paroxysmus, non in omnibus intermittentibus idem recursus tempus servet; sed vel singulis, vel ternis, vel quaternis diebus repetat, quandoque typum suum & accessionis periodum mutet, interdum etiam duplicet; id omnino ob impuritatum, ratione copiarum, & indolis plus minus activæ & mobilis differentiam, largioremque vel parciorem earundem ad primas vias affluxum, nec non ob diversam viscerum, præsertim hepatis, lienis & pancreatis, conditionem & statum, fieri, censendum est. Luculenter certe id consistit elapso anno, quo, propter insolitam diurnam calidam & siccam æstatis & autumnii constitutionem, per universam fere Germaniam febres grassatæ, quotidianæ, tertianæ & quartanæ, simplices & duplices, nimirum anomale,

nul lam omnino aliam ob causam, quam diversam humorum indolem viscerumq; constitutionem, pro varia temperamenti visusq; eorum, quos invaserunt, ratione.

22. Post intermittentium genesin & naturam, spectanda nunc adversus eas præsidia, quæ inter principem merito locum obtinet chinæ cortex, cujus ideo principia & quos in corpore vel cum emolumento, vel damno, præstat effectus, penitus paullo examini subiciemus. Est vero inter hujus corticis elementa primo loco connumerandum adstrictivum. Patefcit hoc ex sapore linguam constringente, quem tam pulvis ipsius, quam insulam cū aqua fervente factum, nec non liquor, affuso ipsi spiritu vini purissimo, confectus, exhibet. Idem quoque confirmatur chymico experimēto, dum solutio hujus corticis, adjecto vitriolo, more omnium adstringentium, nigrescit & atramenti colorem induit. Alterum, quod in complexu fovet elementum, est amarum, naturæ plane aperientis, quod unanimi medicorum consensu febribus perdomandis aptissimum, quandoquidem omnia fere amara, uti herba absinthii, cardui benedicti, fumarie, centaurii minoris, radix gentianæ rubræ, lignum colubrinum, antifebrilia suppeditant prælentissima.

23. Accedit tertium chinchinæ ingrediens, naturæ admodum gratum, balsamicum scilicet, quod sapore & odore, non tam pulveris, quam potius ex prolecta distillationis ope aqua, nec non vini spiritu, manifestatur. Quartum demum elementum est terrestre fixum, peracta solutione, & extractione conspicuum, quod quidem hucusque penitus ferme neglectū fuit, egregiæ tamen virtutis, ad corrigendam, obtundendam & involvendam materię febrilis, præsertim biliosæ, acrimoniam, eodem modo ac notum est, sola terrea, ut conchas, matrem perlarum, terram sigillatam & corallia, in sistendis febribus efficacia pollere haud spernenda. Agit igitur hoc simplex tota ut GALENI loquendi formula est, substantia, & plura continet principia ad febres sanandas proficua, quæ rarius, vel plane nunquam, in ullo alio medicamento repe-

riuntur, eaq; propter vehementer errant & falluntur ii, qui a sola facultate adstringente, febrifugum corticis Peruviani effectum derivare satagunt.

24. Hæc autem hætenus allata tam februm theoria & pathologia, quam vera febrifugi nostri principia, expeditam monstrant viam, ad rectam intermittentibus medendi methodum, & quo pacto chinæ cortex cum bonis ægorum rebus propinandus. Diximus scilicet superius, mineram, sive causam intermittentium materiale, ex affluxu copiosioris corruptæ bilis & salivalis laticis meque digestis alimentis constatam primis viis, & quam maxime flexuoso intestino duodeno, firmiter impactam hæere, ac inde successive certa quantitate ad interiora & nervosarum partium systema translata, motus istos spasticos febriles concitare. Hinc utique in persanatione rationalis Medici intentio eo dirigenda, ut peccans hæc materia attemperetur, obtundatur, eliminetur ipsiusque ulterior & largior affluxus ex glandulis ductibusque biliariis cohibeatur. Et his certe indicationibus peritum corticis Peruviani usum, si non ex toto, tamen maxima ex parte, satisfacere posse, existimamus.

25. Largimur quidem, minus proficuum esse hoc antifebrile, quando prima corporis regio, redundante vitioforum, præsertim viscidorum, acidorum, & tenacium succorum saburra obfessa, ut potius inviscando, magisque immobiles reddendo, & simul adstrictiva sua vi alvinam evacuationem supprimendo, multum noceat, ut tum quidem non modo materia febrilis retineatur, sed & dolores tensivi & anxietates circa præcordia augeantur, quemadmodum in his, qui diuturna laborarunt quartana, senibus inprimis & pueris, nec non oggesto crebrius & liberalius cortice multoties vidimus. Quare tutius tum omnino & consultius est, hoc medicamentum vel plane omittere, vel non prius admittere, quam præmissis, quæ crassos, viscidos & tenaces humores attenuandi, incidendi & per alvi secessum evacuandi facultate pollent. Merentur hoc nomine laudem

laudem & salum familia deprompta, sal scilicet ammoniacum depuratum, sal digestivum Sylvii, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal Glauberianum, Ebshamense. Potissimum tamen in vincendis chronicis febribus spectata virtutis salia ex aquis medicatis prolecta, ut Sedlicense, & Egranum, quippe quæ paulo majori dosi, ad unciam scilicet dimidiam, vel unam, in sufficienti quantitate aquæ soluta, & aliquoties pro circumstantiarum ratione oblata, a colluvie viscidarum sordium intestinorum canalem egregie expurgant. Magna quoque amarorum ad mucidos, tenaces, & acidos succos incidendos, detergendos, ac evacuandos facultas, quorum in numero celebria sunt extractum centaurii minoris, gentianæ rubræ, cardui benedicti, ablynthium, rhabarbarum, aloes rite prius correctæ & cicurata, quæ in lixivioso aqueo menstruo soluta & die vacuo, vel cum vino, vel cum spiritu vini oblata, egregie profunt. His autem præmissis, cum ad interceptum nimium humorum vitiosorum ad primam regionem confluxum, tum ad facilitandum perspirationis successum, cortex noster cum aliis, quæ operationem ipsius secundant, utiliter propinari potest.

26. Pari ratione, ubi cruditates ex male digestis & corruptis cibis cum bile succoque salivali vitiatis, fomitem febris subministrant, & ratio discit, & experientia confirmat, liberandas, ante specificorum antifebrilium & roborantium usum, esse ab illuvie tam acidorum, quam biliosorum & corruptorum humorum, primas vias. Quod ut obtineatur, convenientissima sunt blanda emetica, vel ævo simul & nata evacuantes, rejectis omnibus acrioribus drasticis purgantibus, & validis emeticis, quippe quæ ventriculo & nervosis partibus admodum infesta, vires deiciunt, & motus efferos potius intendunt, quam minuunt. Nos, quam hunc in finem commendamus, habemus mannam, cujus uncia una, vel duæ, cum uno, vel duobus tartari emetici granis

sufficienti aquæ fontanæ quantitate solutæ clementissime, satis efficaciter tamen, sursum ac deorsum evacuant, ac, ut multiplici compertum habemus experientia, egregie intentioni satisfaciunt. Et hoc facto, majori cum fructu & feliciori cum successu, antifebrile nostrum usurpare licet.

27. Contra ea plurimæ dantur februm species, ut biliosæ, quartanæ & tertianæ æstivæ, duplices, continuæ, gravibus & acerbis symptomatibus stipatæ, quæ plerumque post diurnam præcalidam & siccam tempestatis constitutionem, a bile nimis intemperata, æri, calida & volatili incunabula trahunt. Ad hanc earundem materiam figendam, cicurandam, obtundendam ejusque copiosorem ad intestina affluxum impediendum, cortex chinæ, præsertim in pulvere oblatus, absorbentibusque ac nitrosis remixtus, egregie ex usu est, eaque propter paucos post paroxysmos propinandus. Sic multoties, largas biliosas dejectiones, præsertim in corporibus biliosæ naturæ & cholericæ constitutionis, felici admodum successu erupisse novimus, discedente paullo post penitus febre.

28. Quod quidem, sicuti experientia edocti scribimus; ita non minus eodem fundamento nitentes, de hoc cortice asserimus, quod perspirationem sulciat ac promoveat, in quo, si non præcipuum, certe non minimum, intermittentes curandi, repositum est momentum. Hæc enim, ut supra diximus, saluberrima evacuatio, quando supprimitur & sordes per eam evehendæ ad interiora recedunt, primordiale suppeditat intermittentium causam, eo magis, quo major restitantium recrementorum biliosorum in sanguine & humoribus est proventus. Deinceps eadem hæc sordes, ob succedentem parcius & læguidius die post paroxysmum vacuo hanc excretionem, copiosius denuo collectæ, palmariam repetentis paroxysmi causam præbent. Ipsæ recidivæ non aliam accedunt ob rationem, quam quod materia febrem movens exitu præclusa,

chola, uti potissimum fit, quando superata vix febre corpus paulo liberius frigidum & humido aeri, circa stagna aquarum, in humilioribus locis, & templorum concamerationibus, vel etiam borealibus ventis exponitur. Liberiori quoque æstatis tempore cuticularis excretionis successui tribuendum, quod æstivæ tertianæ, & quartanæ, facilius sint sanationis, quam autumnales, quin, diurnæ & contumaciissimæ, etiam quartanæ, per autumnum, hiemem & ver affligentes, accedente solstitio æstivo, sponte, sine medicina, conquiescant. Hinc demum petenda ratio, quare, ut observationes fide dignorum auctorum confirmant, sæpe sola fortiori corporis, cursu, saltu, equitatione, ad sudorem usque exercitatione, nec non prolesto in balneo sudore, aut largiori vini potu, intermittentes admodum rebelles expugnentur, & abigantur.

29. Tanta utilitas, tantaque necessitas hujus evacuationis in febrium curatione, eaque propter, quod etiam hoc nomine cortex noster laudem mereatur, penitus paullo evolendum. Videtur quidem huic facultati obstaré, virtus ipsius adstrictiva, qua cutis poros stringi potius, & perspirationem sufflaminari vulgo creditur. At vero, non pure & positive adstrictivam, sed potius ob admixtum amaricans & balsamicum ingrediens, roborantem virtutem nostro cortici adscribimus. Nam, utut eminenti facultate adstringente dotata, cujus generis sunt aluminosa, vitriolica, & ex vegetabilibus radix tormen-tillæ, bistortæ, si convenienti tempore & regimine in intermittentibus usurpantur, non penitus spernendam habeant efficaciam, præsertim quando post eorum usum decoctum vel infusum calidum superbibatur & fortiter corpus motu exerceatur; sed tamen longe alia est ratio, natura & virtus roborantium, quæ non tam terrea, constringente, quam potius simul balsamico, amaro elemento, in solidas corporis nostri a tono dejectas partes agunt, iis robur,

tonum atque vigorem & potentiam motricem conciliando, ut motus fluidorum catholicorum vitalium, qui potissimum a solidorum motu pender, per compagem corporis mere vasculosam, promptior, citatior, & expeditior fiat; quem nunquam non major & auctior, per insensibilem transpirationem, impuritatum excretio, summo cum fructu sequitur, ut longe tutiora sint puris adstringentibus. Et profecto, quæ ex remedium genere roborante & subadstringente, paulisper balsamica virtute splendent simplicia, in morbis longis & difficilibus persanandis, magna præstare solent, & aliis longe superiora sunt. Hinc enim est, quod decocta herbarum, quæ vulnerariæ dicuntur, ut sunt nominatim: fragaria, fanicula, melissa, agrimonia, veronica, scabiosa, marubium, pulmonaria, hepatica, scolopendrium, nummularia, plantago, millefolium, consolida Saracenica, flores bellidis, hyperici, muscus pulmonarius, polychrestam & mirabilem certe, non tantum in vulneribus consolidandis, verum etiam longis, insanabilibus fere morbis, cachexia, phthisi, scorbuto, ictero, hæmoptysi, atque identidem febre quartana, sanguinem depurando, viscera obstructa referando, nec non excretionibus languidas promovendo, exserunt effectum, quæ tamen non proxime in fluidas partes, earum vitia corrigendo, sed potius in solidas, tonum & robur restituendo, agunt, atque sic operationem suam exserunt. Neque nostro tempore, singularis corticis chaccarillæ virtus, qui paullo calidioris & plus, nostro cortice, balsamicæ naturæ est, in sistendis nimis alvi fluxionibus, etiam dysentericis, ignota est, qui cortex etiam decenter usurpatus in febribus intermittentibus, item lentis, quæ ex stomachi & digestionis vitio proveniunt, curandis, non spernendam opem confert.

30. Est itaque tam salubris & spectata corticis chinæ virtus, ut roborando solidorum tonum, circuleum sanguinis, excretionibus, maximeque insensibilem,

per

per cutis spiracula, egregie promoveat, eaque propter per ipsam experientiam confirmatum habemus, ab ejus usu, mox virium accedere augmentum, vigorem corporis & animi restitui, appetitum antea emortuum resuscitari, cum omnimoda paroxysmorum febrilium cessatione. Observarunt etiam hos insignes & eximios effectus alii præclari Medici, cujus rei testes citamus LISTERUM, BOHNIIUM, SYDENHAMIIUM, DECKERUM, BERGERUM, JONES, MORTONEM, D'AQUIN, qui unanimi suffragio testantur, quod cortex egregie ventriculorum roboret, appetentiam acuat, ac deficientem corporis calorem excitet, vires reficiat, nec solum perspirationem promoveat, sed etiam urinam, subindeque alvum, præsertim si recens sit, moveat. Et perite demum adjiciunt: omnes, qui cortice in febribus hoc effectu usi, a febre liberos mansisse, nec ullo inde oriente symptomate atque incommodo fuisse afflictos. Monendum tamen, has tam egregias operationes, non a sola excretionem cuticulari aucta, derivandas esse. Nam, non modo pluries a nobis observatum est, sub largo etiam & continuo diebus vacuis sudore, paroxysmos nihilofecius repetiisse, nec vires, nec appetitum, inde accepisse incrementum, sed & ipsa experientia compertum est, ea, quæ sudorem movent efficaciter, ad sistendos febriles paroxysmos, non adeo esse apta atque conducibilia. Ingens quippe est differentia, inter sudorem, qui sæpius a virium prostratione & dejecto cutis tono provenit, & inter perspirationem auctiorem, quæ ex vegetiori ac celeriori sanguinis per universum corpus circuitu, ex pulsuum vigore & æqualitate dignoscendo, resultat. Et hæc non tam positive sudoriferis, motum intestinum calidum in sanguine cientibus, procuratur, quam potius iis, quæ tonum solidorum, cordis, vasorumque dejectum fulciunt & adducunt quorum in numerum noster quam maxime referendus est cortex.

31. Neque etiam nostra fert senten-

tia, semper, & omni tempore unicum hoc nostrum præsidium, roborando, & circulum sanguinis, & perspirationem augere, in iis, qui febre laborant, sed utique opus est, ut corpus sit dispositum, viæ & excretoriorum tubuli patuli, nec spasmis contracti, humores tenues & fluxiles, non crassi, viscosi & immobiles, ipsius quoque remedii virtus integra, nec a vitiosis primarum viarum succis obtusa, aut enervata, Eadem enim corticis nostri est ratio, ac martialium bene præparatorum, quæ itidem adducendo solidorum tonum, sicque universum sanguinis & humorum progressum promovendo, egregios quidem in longis ac rebellibus morbis expugnandis præstant effectus, non tamen semper & absolute tales, sed tunc demum, quando & solidorum, & fluidorum, apta & conveniens est ad aperiendum & excretionum successum dispositio. Atque adeo, quum roborando perspirationem moveant ex marte confecta, in proclivi est ratio, quare flores salis ammoniaci martiales, nec non cum hæmatite parati, in pulvere, vel cum spiritu vini in essentiam redacti, crocus martis tenuissimus, limatura martis in rubiginem versa & in subtilissimum pollinem comminuta, ad compescendos, immo tollendos febriles motus, cum prudentia usurpata, idem fere ac chinæ cortex, præstare soleant, contra vero, quando empirice, nulla corporum, naturarum, circumstantiarum & temporis ratione habita, ingeruntur, noxam inferant non levem.

32. Quæ quum ita sint, speciosum omnino videtur dubium, vel monitum: tutius forsitan esse famæque & conscientie Medici magis conducibile, tam in quorumvis morborum, quam speciatim intermittentium medicatione, penitus ab ejusmodi remediis, quæ tam exactam in applicatione, ne noxam inferant, exigunt circumspeditionem, abstinere, & potius præcipuum sanationis negotium naturæ committere, adhibitis duntaxat iis, quæ humorum interperiem corrigunt eosdemque mobiles ac

fluxiles reddunt. Sed tenendum utique, non semper tuto & cum bonis agrorum rebus hoc fieri posse. Docet enim experientia, adeo rebelles & insensas nonnunquam esse intermittentes, ut observato quantumvis exquisito regimine, adhibitis quoque tutis & selectis remediis temperantibus, diluentibus, blande evacuantibus & diaphoresin, finito paroxysmo, elicientibus, nihilo tamen fecius per complures menses, quandoque integrum annum & longius perdurent, corpus emacient viresque penitus dejiciant. Quin, licet his febris vehementia tantisper fracta fuerit, ob magnam tamen diuturnitatem inductam imbecillitatem, quæ CELSI effato omnibus morbis patet, accedente levi in vitæ victusque ratione errore, ex facili vel febriles motus, leviores quidem, recrudescunt, vel alii morbi, præsertim si copiosior cibus ingestus, cachexia febrilique lenta pullulant, ut etiam, qui minus favent huic nostro febrifugo, ipseque BAGLIVUS l. c. fateri cogantur, in fine, quando febris vires per longum tempus contriverit, ad ventriculum totumque corpus roborandam, nostrum usurpari posse corticem. Et certe multi & magni morbi, præsertim qui ex abundantia & impuritate succorum succrescunt, sine medicina, sola abstinencia & inedia, feliciter arceri possent atque sanari, sed quia plures has molestias subire recusant, venæsectio in auxilium vocanda, abstinencia longe intutior. Providendum igitur, ut modo sine noxa fiant omnia.

33. Aliud, quo multi, etiam periti Medici, corticem nostrum suspectum reddere nituntur, argumentum est, quod ejusmodi constringentia & roborantia motus & paroxysmos febriles suspendant quidem, causam vero & materiam febris non tollant, quæ postea vel recidivas, vel novos peiores morbos inducat. Verum superius jam evicimus, ita comparatum esse chinæ corticem, ut, si recte, debito ordine aliisque accommodis remediis nuptus, usurpetur, febris etiam causam tollat, promoven-

do nempe perspirationem destructumque tonum restituendo. Ad hæc incidunt sæpe casus, ubi motus morbosos, etiam febriles, relicta tantisper causa, compescere & ad tempus tollere expediat. Tam atrociter enim quandoque sæviunt paroxysmi in tertiana, v. c. continua & duplici, ut consumtis ob vigiliam & jugem æstum nimium viribus, corpus morbo diutius sustinendo vix amplius par sit. Hæc omnino utile, immo necessarium est, infestos hos motus ad tempus suspendere, quo majori cum fructu ad tollendam febris causam applicari possint remedia, tam corrigentia, quam evacuantia, quæ sub tanta insultus febrilis vehementia, & turbata plane tamdiu motuum & functionum naturalium œconomia, vel nihil proficiunt, vel contrarium prorsus interdum exserunt effectum.

34. Majoris momenti ad evertendum chinæ usum excogitatum quorundam argumentum esse videtur, quod, teste experientia plures febricitantes ab eodem exhibito in graves, eosque immedicabiles morbos, quales sunt lentæ ac hæcticæ febres, cachexia, hydrops ascites & tympanitis, contractura, pathemata, in viris hypochondriaca, in feminis hysterica, nec non motus in pueris convulsivi & epileptici, præcipitati fuerint. Verum enim vero, quamvis non negandum sit, periculosas ejusmodi afflictiones intermittentes sæpenu-mero subsequi, unde tamen id ipsum eveniat, non tam clare semper & plenarie liquet, sed pervestigatius paulo hujus rei ratio inquirenda venit. Propterea sciendum omnino est, ante febrem plerumque humores & viscera ad dictos morbos per se apta esse & disposita; dein accedit etiam perversa regiminis, dietæ & vitæ ratio, concurrunt graves animi perturbationes, & forsitan quoque intempestivus plane & imprudens, ratione molis sive doseos & temporis, chinam exhibendi modus suum confert momentum. Quis itaque subtili rerum statu & conditione circumspexit pariter hujus corticis usum pro sola

sola iniqui effectus causa agnoscere, vel eundem in genere suspectum, infidum & noxium reddere velit.

35. Præterea, satis omnino constat, summæ efficaciz præsidia, venæsectionem, emetica, purgantia, opiata, mercurialia & martialia, item ex auro & antimonio parata, nec non salia volatilia animalium, balnea Laconica & medicamenta spiritusosa, si empirice & non cum iudicio atque discrimine in usum trahuntur, aque perniciem noxasque inferre posse plane lethales. Nemo autem facile hanc inde formabit conclusionem: ergo hæc omnia medico usu carent & prorsus sunt rejicienda, sed ita potius argumentandum: quia tam prompta ad juvandum, quam nocendum hæc generosa sunt remedia, ergo recte iisdem utendum. Longe majori vero jure eadem argumentatio valet in usu nostri corticis, qui ne quidem his magnæ activitatis remediis accensendus. Illa quippe in complexu suo quidpiam fovent, quod exili mole subito ingentes in corpore suscitatur mutationes, hic autem non ita; sed si effectum exserere debet, majorem molem, ad uncias aliquot, successively sumendam, exigit. Neque etiam adversum naturæ humanæ remedium esse corticem chinæ, ex eo recte colligitur, quod in morbis, ubi vires imbecilles nervorumque systema affectum, eximio cum fructu exhibeatur, ac ob id non modo in febribus, sed & experientia teste, in alvi fluxu, vomitu, dysenteria, malo hypochondriaco, hysterico & podagricis doloribus, ad firmandum ventriculi, intestinorum & nervosarum partium tonum, apprime ex usu sit.

36. Demum, id quidem omnes fere concedunt, superata propemodum, naturæ auxilio, febre, ad compescendos, qui in habitum & consuetudinem abiierunt febiles morus, febrifugum nostrum cum fructu usurpari posse; quod vero statim in principio, post unum vel alterum paroxysmum tuto in usum vocari possit, pernegant maxime isti, qui naturam febre tanquam remedio sapien-

ti consilio uti censent, ad amolendas causas, quæ vitæ periculum struunt, persuasi, optimam & salutarem naturæ intentionem hac ratione turbari. Sed supervacaneum plane esse hunc metum, experientia, optima medicarum etiam veritatum magistra omnibusque ratione cinnis superior, luculenter admodum docet. Nobis certe innumera fere nota sunt exempla eorum, qui tertiana epidemica gravibusque symptomatibus invadente correpti, hac methodo feliciter sanati sunt, ut expurgata, post tertium vel quartum paroxysmum, per superiora & inferiora, efficaci medicina, corporis regione, altero post die antifebrile ex cortice chinæ electuarium, congrua dosi, ordinæ ac tempore, sumerint; & hoc facto, post secundam vel tertiam statim accessione, nullum amplius experti sunt insultum, sed perfecte cum sanitate in gratiam redierunt, præsertim, quando post hujus medicaminis usum, corporis exercitatione perspirationem auctiorem provitarunt & medicamenta roborantia stomachica simul usurparunt. Atque etiam id ingenue affirmare possumus, nos frequentiori observatione didicisse, & longe difficiliori negotio, & longe majori cautione, corticem nostrum febrî opponi, ubi hæc aliquandiu per aliquot hebdomades, vel menses, corpori inhaerit, quam ubi haud ita pridem illud invasit; eo quod, quo diuturnior febris est, eo major recrementorum ex dissolutione sanguinis, per motum calidum intestinum, nascitur copia, quæ postea ægrius & corrigitur, & educitur.

37. Idem nobiscum censent præstantissimi in arte viri, inter quos nominaliter sufficit BOHNIUM, qui peculiari dissertatione de fuga febrium mirus suspecta, id pluribus adstruxit, nec non BERGERUM, qui in citata superius docta dissertatione de chinchina ab iniquis judiciis vindicata, ita apprime ad veritatem §.9. scribit: non possum probare vulgari medicorum cantinela seductam SYDENHAMI cautionem, ut ne prius mature nimis antequam febris ipsa suo se-

marte aliquantisper protriverit, in usum hic cortex ducatur, ne agrotantis vita periclitetur, si sanguini omni fermentationis nisi se despumanti, de repente remoram injiciamus. Rectius PADUS, DONZELIUS, LISTERUS, MORTONUS, JONES & maxime BOHNIUS, docent, praemissis quidem, si opus fuerit, evacuantibus, ac praesertim emeticis, mox incurrente morbo. & antequam febris radices egerit & succos viscerumque ac vires corporis labefecerit, usu corticis vires illius feliciter frangi & atteri. Hic nec recidivarum, nec illorum metus est malorum, quae BAGLIVUS usui corticis adscribit, quum potius febris perverse curationi & corporis impuritati debuisset causam dare, quia recto corticis usu egregie adjuvantur, causam illorum malorum una cum febre tolli, & ratio suffragatur, & experientia monstrat, ita, ut laudatus BOHNIUS testetur, innumerales fere, quibus, ab initio morbi, corticem praeberit eoque febrem sanaverit, nihil damni percepisse.

38. Ad rectum igitur, securum & efficacem hujus medicamenti in febribus debellandis usum stabiliendum & confirmandum, anneximus ultimo loco salutare quaedam cautiones & praecipua, quibus rite observatis, non facile quispiam cortice nostro nocebit.

I. Corticem chinæ non exhibere oportet, nisi primis viis, a multa vitioforum humorum saburra, qua scatent, probe prius liberatis; id quod optime fit per salia deterfiva, vel sola, in debita quantitate sumta, vel cum accommodato laxante aut emetico nupta. Neque ad ejus usum, praesertim in majori copia instituendum, facile descendendum est, si abdominis viscera obstructa, vel sanguine & humoribus infarcta existunt, sed prius potius obstructions referentur, infarctusque expedianur, necesse est, quod per potum aquarum mineralium, per salia neutra & amara thermarum & acidularum, per rhubarbarina cum sale tartari vel terra foliata tartari permixta, per jacula cum radicibus & herbis aperientibus decocta, per sufficientem mo-

tum corporisque exercitationem efficitur quamoptime.

II. Nec facile cura intermittens cum cortice chinæ suscipienda est in corpore aperte plethorico, cacochymico, cachectico & hypochondriaco, aut criticis sanguinis evacuationibus suppressis; sed praestat omnino per sanguinis decentes missiones, per elixiria temperata balsamica, pilulas balsamicas polychrestas, interponendo salia neutrius generis amaricantia, impedimenta removere motusque istos febribus medicamento instar ad haec vitia submovenda aptos impendere nec repente unquam suppressere.

III. Majori cautione opus est, si corpora, quibus exhibendum est nostrum febrifugum, viribus sanguineque exhausta, si animi affectibus obnoxia, si senilia sunt; nec non si ipsae febres in hecticam continuam & lentam inclinant, si alvi obliationes, urinæ sine sedimento teues incidunt, si hypochondria tumet & febris autumnalis vel hyberna per longum jam tempus inhæsit: quod si accidit, expedit potius febriles, si praesto sunt, motus lenioribus evacuantibus & roborantibus blande moderari, donec tandem, quod saepius fit, vel loci mutatione, vel exquisitiori observato vitæ victusque regimine, vel aere salubri, levi, sereno & calido accedente paroxysmi sponte conquiescant.

39. Quum ad rectum & salutarem nostri medicamenti usum multam omnino conferat, qua forma, dosi, tempore & sub quo regimine exhibeatur, tenendum est:

I. Quod ad formam attinet, ante omnia corticem purum, solidum, bene sapidum nulloque fracido vel vappido odore imbutum eligendum esse. Hic ipse in minutissimum pulverem comminutus simplex in substantia, sine ullo alio additamento in quovis vehiculo commodissime datur. Si quis autem hunc pulverem reformidet, cum sola aqua & saccharo in electuarium redactus deglutiri potest. Testari ego sancta explorataque fide possum, me efficaciorum semper praestantiorumque animadver-

madvertisse hunc corticem simplici hac methodo exhibitum, quam multis aliis ingredientibus permixtum varietate hinc inde mutatum. Ubi manifesta ventriculi adest imbecillitas cum fastidio pulverem assumendi, in infuso cum aqua vel vino & ad gratum saporem cum pauxillo cinnamomi parato in forma potus Thee, facta pro lubitu edulcoratione, calide vel etiam frigide ad decentem quantitatem sumatur. Dein, si febris biliosa magno cum aestu juncta urget, ejus pulverem cum quarta nitri purificati parte remixtum exhibere praestat. Ubi vero ob obstructionis & viscerum a viscidis & crudis humoribus infarctus suspicionem major ab eodem adstrictio metuenda est, in forma vel solida vel liquida salia addenda sunt lixiviosa, & imprimis alcalina, quae adstringentem corticis nostri virtutem egregie corrigunt & cicurant. Potest hac ratione extemporalis liquor parari roborans & antifebrilis securissimus, quando uncia una corticis chinae & salis tartari drachmae duae in aqua cum vino dilutae libra una coquantur. Denique ego quoque in arte exercenda ad domandos febrium insultus optimo cum successu usus sum sequenti electuario: Rec. Rob Sambuci unciam unam, cortic. chin. drachmas VI. extracti fl. chamomil. vulg. nitri depurati, antimon. diaphor. singulorum drachmam unam semis, julepi rosarum q. s.

II. Quoad dosin hujus specifici haec monenda duxi: quod excessiva valde quantitate ad drachmam unam vel ultra pro una vice nunquam sit exhibendum; sed longe erit consultius, diversis vicibus unum alterumve tantummodo scrupulum die intercalari, finito paroxysmo, intra trium horarum spatium, sufficientem superbibendo vel aquae, decocti, brodii, vel cerevisiae quantitatem, inter cibum quoque porrigere. Mirifice autem operationem hujus medicamenti adjuvat motus & exercitatio corporis, qua saluberrima ad febrem fugandam perspiratio insigniter promovetur & omnis suspecta adstrictio aut humorum coagulatio prohibetur.

III. Tempori prospicitur, si cura ad minimum per unam hebdomadam, dicta ratione insistimus. Tum sublata febre & appetitu redeunte semel quotidie, ac demum alternis diebus dosis nostri corticis capienda erit.

40. Sequuntur adhuc aliae in cura febris per hunc corticem necessario tenendae cautiones:

I. Durante usu, quando alvus adstricta, ea primum non nisi clystere emolliente & leniter stimulante officii admonenda; haud vero tentanda per purgantia, ne recidivae accedant, eo quod horum usu perspiratio retrahitur & humorum excrementitiorum affluxus ad intestina revocatur. Postea vero manna cum cremore tartari locum habere potest, nec non pilulae balsamicae Becherianae, Stahlianæ, vel nostrae, cum sale quodam aperitivo, intermedio tempore & sub finem propinatae, ita tamen, ut post alvi subductionem, semper iterum exhibeatur dosis electuarii.

II. Discedente demum penitus febre, corpus aliquandiu in libera perspiratione adhuc servandum, aer gelidus, venti boreales & septentrionales, nec non omne externum frigus, loca humida, vappida vitanda, & usurpanda elixiria amara, stomachica, roborantia, uri est elixirium nostrum quae mane, vel in prandio sumta, non modo ventriculum roborando, sed excretionem per cutis poros fulciendo, egregie profunt.

41. Ultimo loco non possum, quin peculiare, quod dissertatio haec experta est, satum commemorare. Prodiit videlicet Francofurti ad Viadrum dissertatio, de cortice chinae noxio licet recto usu in febribus, directe nostrae opposita, in qua auctor intempestivo contradicendi studio jam tum satis clarus chinae corticem, licet summa cautione usurpetur, infidum, suspectum & in se noxium esse medicamentum multis, sed plane frivolis & inanibus rationibus affirmare omni conatu contendit. Contra haec quaedam ex professo movere vix operae pretium duxi, quoniam in arte periti & recte judicandi facultate praediti viri sterile & inane

inane contradictionis argumentum cum præjudiciis pariter ac affectibus junctum sponte deprehendere poterunt. Nihilominus in gratiam juniorum medicorum, qui facile diversis opinionibus confunduntur, perpauca hoc loco monere & attingere placuit.

42. Omne earum, quæ in memorata dissertatione in contrarium adducuntur, rationum momentum unice hypothesei notissima Stahlia innotuit, animam rationalem motus febriles salutarem in finem, ad causam febris e corpore eliminandam instituisse, qui nullo modo, præsertim adstringentibus, inter quæ præcipue cortex chinæ referendus est, sint cohibendi. Quum vero in ipsa hac nostra dissertatione jam satisfactum fuerit huic opinioni; eo magis sane miror, auctorem veritatem facti, siue experientiam innumeris casibus & exemplis a Medicis non modo Germaniæ sed aliarum quoque nationum peritissimis fideque dignis, per longum annorum spatium diversis temporibus adstructam & comprobata, corticem videlicet Peruvianum in chronicis febribus, quæ nulla alia arte expugnari poterant, felicissime & sine ulla noxa fuisse adhibitum, sola hypothesei minus adhuc probabili in totum negare penitusque rejicere conari. Est enim a vera philosophandi methodo prorsus alienum, solis sibi mente fictis hypotheseibus vel rationum momentis experientiam æstimare, aut medicaminis salutarem usum metiri velle, cum potius, si ordine procedere velimus, veritas facti prius consulenda sit, & tum demum rationes inquirendæ hypotheseisque applicandæ veniant. Quapropter, Dominus Auctor dissertat. quod ipsi incumbit, demonstret, corticem nostrum, etiam caute & circumspecte adhibitum in febribus indistincte omnique tempore dampnum attulisse. Quod meam attinet experientiam, ego quidem, qui ultra quinquaginta & quinque annos, in diversis locis idque primum in Westphalia, ubi corpora crassis succis sunt repleta, morborum curationibus vacavi, certa fide affirmare possum, a cortice

chinæ prudenter, & non adeo magna dosi dato me nec immedicabiles morbos, nec facile recidivas, si exacta accesserit vitæ ratio, observasse, ut potius conspicuum inde & securum effectum animadverterim. Id quod in meo ipsius corpore expertus scribo, quippe ter per artem meam febre intermittente pertinacissima detentus, omnibus aliis incassum adhibitis remediis, solo corticis nostri usu integræ restitutus sanitati fui. Econtrario vero susceptæ ab aliis Medicis sine cortice chinæ aut cascariellæ febrium intermittentium curationes satis superque me docuerunt, quod non ægri solum sat diu macerati, verum etiam sæpenumero in graves passionis chronicas præcipitati fuerint; imo, quod mirandum, ipsos ejusmodi contemtores ad nostrum remedium, quasi ad ultimum refugium, sæpe coactos vidi.

43. Sed ut ex ratione quoque pateat, an ita sit, ut falso dicitur, corticem chinæ etiam recte usurpatum febriles quidem motus propter vim suam adstrictivam deprimere, neutiquam vero causam febris tollere, necessarium erit, ut ipsum operandi modum hujus corticis penitus paulo inquiremus. Gaudet vero hic cortex particulis fixioribus, terreis, gaudet adstringentibus & amaricantibus suis, quibus virtutem suam febrifugam exerere debet. Quis autem saniorum est, qui non perspiciat, in his ipsis chinæ principiis aptum natum, si decenter usurpetur, contineri remedium, ad subtilem bilis acrimoniam causticam, a qua maxime epidemice grassantes tertianæ oriuntur, in primis viis antea prorsus infringendam, quam ad sanguinis massam aut ex hac ad genus nervosum delata universum nervorum systema ad truculentas tractiones spasticas irritet. Deinde, quum roborans chinæ principium, qua partes relaxatas intendere, & a tono dejectas firmare valet, inter omnes plane constet, quid mirum est, quod auctiori reddito, præsertim die intercalari perspirationis negotio, novo pa-oxyfmo materiam præbentes

bentes reliquæ e corpore eliminantur & hac ratione totius febris impetus optime evertatur.

44. Nunc quidem ultro largimur, medicamentum hoc perverso pline modo exhibitum, nullo ad plenariam morbi historiam, ad individui naturam, constitutionem internarum partium, ad causam febris aliasque morbosas dispositiones & res circumstantes, ad tempus, ordinem & dosin, habito respectu, insignem corpori noxam, imò majora, quam antea fuerunt, mala affricare possit. Sed nihilominus, quum ita, ut supra docuimus, argumentari haud liceat, sponte exinde sequitur, corticem nostrum recto usu prodesse, iniquo nocere. Cujus ratio in eo consistit: si quando in majori & sæpius continuata dosi data china obstructions minimorum vasorum in visceribus & copiam viscidorum humorum in corpore ob fibrarum motricium crassitiam & inertiam male dispositio offenderit, hoc casu omnino propter vim adstrictivam & simul incrassantem malum augere & graves chronicas excitare passiones valer.

45. Atque hæc sunt, quæ in præsentiarum exponere placuit, eum maxime in finem, quo omnibus constaret, chinæ corticem, non tam suspectum & peritescendum in febribus aliisque morbis esse remedium, ut perperam a quibusdam creditur, sed tutum, efficax & innocens, modo accedat medens, qui cum judicio & ratione sua perficiat, nec ea propter noxam subinde emergentem medicamento, sed vel perverso usui, vel erroribus agrotantis, vel etiam neglectæ reliquiarum remotioni, merito esse tribuendam. His autem, qui præcepta rationalis Medicinæ non ad amusim callent, auctor suatorque sum, ut ab omnibus heroicis pharmaceis, & hoc etiam cortice, penitus abstineant, ne plus noceant quam prosint.

DISSERTATIO V.

DE PURGANTIBUS FORTIORIBUS EX PRAXI MEDICA MERITO EJICIENDIS.

§. I.

QUOD multi agrotantium ex menduntum imperitia pereant, qui poterant servari, res pro dolor! per sollicitam peritiorum observationem est certissima. Delinquant autem potissimum in eo, quod non motus naturæ conformes, quæ optima morborum medicatrix est, admittunt, dum vel præter necessitatem nimios provocant, vel utiles intempestive sistunt, quocirca magna requiritur prudentia in exhibendis iis remediis, quæ insigni potentia prædita sunt, vel motum fortiores provocandi, vel eundem cohibendi. Peccatur in eo ferme toto die: perpauci enim sunt, qui validissimis & heroicis hisce recte & convenienter utuntur. Passim enim tristissima exempla a longo tempore litterarum monumentis prodita loquuntur, ab improvide propinatis opiatibus, purgantibus, vomitoriis, mercurialibus & volatilibus, multos agrotos vel in ipsam mortem, vel in extremam miseriam & perniciem fuisse coniectos. Unde omnibus, qui praxin exercere cupiunt, hoc sedulo & perpetuo inculcandum, ut cum hisce memoratis cautissime agant atque mercentur, nisi homicidii crimine conscientias polluerent. Hoc autem deplorandum est, quod, quo periculosiora existunt, eo frequentius idiotæ & imperitissimi temerario & nefando ausu, sine ulla prudentia in usu promptissimo illa habeant: cum tamen, si exactius paulo expendimus, rarius ipsa in praxi locum inveniant, utpote ea naturæ microcosmicæ indoles est, ut non cogi sed duci velit.

2. Verum enim vero, non majores & frequentiores in praxi committuntur errores, attenta experientia teste, quam per

per purgantia validiora & drastica, quibus multæ ægritudines, vel in pejorem statum labuntur & exacerbantur, vel plane immedicabiles & funesti fiunt. Persuasio enim vulgo est perniciosissima, quasi noxii humores ex corpore fortiori purgatione optime possint eliminari, hinc non saltim præservationis causa, sed & curandi sine sine vehementi purgatione nihil solidi præstari posse existimant. Peritus autem & prudens Medicus, qui causas morborum scrutatur, & methodum, qua natura adversus morbos propugnandos utitur, callet, perscibile videt, iis rarius vel plane nunquam utendum esse. Placuit itaque perutile hoc thema in præfenti ventilare, & solido ratiocinio nec non irrefragabili experientia demonstrare, quod vehementioribus purgantibus penitus fere carere queamus in praxi.

3. Cum itaque nobis propositum sit hac disquisitione noxam & violentiam cathartorum vehementiorum exponere, & quod plane ab hisce infecuris abstinere possimus, ostendere, non abs re judico, ut recensamus & denominemus ea, quæ sub titulo horum velimus intellecta. Dicimus itaque, per potentia & drastica cathartica nos ea significare, quæ in parva dosi celeriter & fortiter humores per secessum vel alvum educunt, cum ventris torminibus virumque lapsu. Ad hanc classem autem referimus nominatim colocynthidem, euphorbium, elaterium, succum & corticem rad. esulæ, helleborum alb. scammonium, g. guttæ, grana tilli, jalapæ resinam, helleborum nigrum, turbit, quorum usum vel plane nullum, vel minori dosi & corrigenti associatum esse debere statuimus.

4. Ut autem hanc nostram sententiam firmissimis rationum solidarum mementis corroboremus, primam rationem desumere placet ab eo, quod hæc recensita pharmaca, virulentum, quo agunt, in se custodiant principium. Videlicet, medicis audit hoc venenum, quod brevi tempore adeoque celerrime in exili dosi æconomiam motuum vitalium in corpo-

re nostro turbare & pervertere aptum est. Quod attinet ad materiale principium venenorum, hoc ipsum maxime consistit in eo, ut sit indolis valde activæ subtilis, penetrantis, adeoque maximam potentiam & efficaciam motus in se contineat, deinde ut sit sal causticum, quod intime in poros etiam angustissimos membranacearum & nervosarum partium sese insinuat, & vehementi irritatione, istius principii, quod regit & movet machinam nostram, nimias & inordinatas motiones provocat, quibus postmodum totus motuum naturalium ordo, & inde dependens usus & functio partium conturbatur & evertitur. Etenim, si ad examinis incudem revocare velimus venenorum, ex quibus partibus consistit, mixtionem ac crasin, deprehendimus, eorum operationem a tenui penetrante sale sulphureo caustico dependere, uti arsenicum, mercurius sublimatus, antimonii vitrum: ex animalium regno: cantharides, morsus tarantulæ, viperarum, canis rabidi, vel miasmata peste vel aliis contagiosis morbis infectorum: ex vegetabilium regno, cicuta, napellus & variorum fungorum species hoc diserte testantur.

5. Jam vero, si paulo accuratius perlustremus purgantium dictorum elementa activa, non nisi sal tenuissimæ indolis, causticæ, septicæ invenimus, quod irritando, inflammando, spasmodice convellendo sensibiles corporis nostri partes exercet, hoc est, quod virulentum effectum habet. Primo autem, quod sit volatilis & penetrantis naturæ purgantium principium, ex eo patet, quod eorum virtus non modo in ventriculi regionem, sed & in sanguinem immo remotissimas partes transeat. Non enim ignotum est, lacte nutritis, quæ purgans assumit, ipsum infantem purgari. Deinde sternutationem, pyralismum, imo stimulum quandoque immodicum ad venerem ex purgante assumto ortum fuisse variis observationibus proditum est. Memorabile est, quod refert hanc in rem LENTILIUS Part. I. pag. 174. dum Illustris Comes, quoties-

cumque assumerit electuar. lenitivum ex ramarindis, maricrostino, hermodactylo constans, semper ultra 20. sternutationibus vexatus fuerit. Tacemus, quod convulsiones epilepticæ, singultuosæ, cordis palpitaciones, anxietates præcordiorum summæ, & efflorescentiæ in eute variæ satis superque demonstrent, activitatem hujus principii intime cum succis corporis misceri. Notum etiam porro est, in quantum suam vim exterius tantum adhibita in corporis interiora evibrent. Veteres pedes suos decocto hellebori lavantes per alvum se purgabant, ut habet HEURNIUS *Comment. in Hipp. Helleborum fonticulis pro mundificatione impositum per vomitum & alvum purgare testatur WALÆUS meth. med. pag. 124.* Per unguenta ex colocynthide composita & umbilico inuncta purgari posse infantes, imo etiam adultos, in vulgus notum est. Ulterius subtilitatem & exiguitatem principii, quod in purgantibus residet activi, & odor gravis, & diffusus diuque perseverans ex gustu minimæ portionis, nauseosus & molestus sapor in lingua clarissime evincit.

6. Causticæ autem quod purgantium elementum sit indolis, irritatoria & inflammatoria efficacia, quam diversimode in corpus exferit, clarum facit. Fortis sternutatio, si naribus tenuis saltem horum purgantium portio attrahatur, irritationem satis vehementem arguit. Externe paralyticis partibus applicari solita cataplasmata ex purgantibus acrioribus concinnata vesiculas & pustulas ardentes copiosas progignunt, manifesto indicio inflammatorio-causticæ virtutis. Tormina truculenta & spasmi intestinorum & exinde proficiscentes nonnunquam graves dysentericæ, alvique fluxiones, a nullo alio fonte, quam ex principio caustico irritante & vesicatorio derivari possunt. WEPFERUS in *Hist. Cic. aqu. p. 220. & seq.* curiolis experimentis cathartico-rum & speciatim helleb. albi & magist. gialap. inflammatoriæ vim demonstrat: ipse enim catel-
lis cum lacte hæc propinavit dosi certa;

& secuti mox fuerunt vomitus, convulsiones & mors. Sectione facta ventriculus inflammatus & tenuia intestinorum maculis rubicundis hinc inde notata fuerunt. Similis effecta conspiciere licet in iis, qui arsenico, vel corrosivo veneno perierunt, quod patet per consensum variarum observationum; hinc præcedente experimento clarissime adstruitur virulenta in purgantibus qualitas.

7. Denique, perniciosam inesse vim purgantibus vel ex eo intelligitur, quod etiam sana & robusta corpora graviter ab iis assumtis afficiantur, unde HIPPOCRATES *sect. 2. art. 57.* prodidit: Qui sunt sano corpore dum purgantur, celeriter exsolvantur; rationem addit HEURNIUS, quia medicamentum frustra exhibitum liquefacit & consumit ea, quæ morbo resistunt, i. e. partes solidas atterit. Nul- lum enim remedium observatur tam vehementer vires convellere & consumere, quam drasticum purgans, idque non tam ratione evacuationis, quam ratione virulentia, quam partibus nostri corporis & solidis & fluidis infert, unde appetitus pervertitur, urina turbatur, pulsus fit major, lassitudo inducitur: qua de re judicandum, si robustis corporibus tam graviter noceant, quod multo magis offendere debeant infirmos & morbo oppressos. Quod autem partes tenues septicæ, causticæ purgantium in sanguinem transmissæ ejus massam ac crasin, nec non spirituum indolem insigniter alterare & corrumpere possint, manifestissime comprobatur dispositio prava corporis, quam ex iis contrahit Auctor variorum affectuum. Non est de nihilo, quod vulgus adeo pertimescat, si quando pharmacum minus operetur, ne virulentia per moram contracta & derelicta, postquam diu in corpore delituit, tandem affectus aliquando malignos producat. A tali occasione interdum pathemata quasi leprosa excitari, scribit WILLISIUS, qui *Pharm. rat. sect. III. c. 1.* in hujus rei memorationem memorabilem refert historiam: Oxoniensis cujusdam filiiis duobus pulvis catharticus ab empirico exhibitus fuerat, unus eo-
rum

rum spatio 48. horarum centies ad minimum cum torminibus & magna spirituum fatiscencia purgabatur: alter autem atate paulo majore nullam habuit sedem, verum intra paucos dies capilli ejus decidebant, unguis nigricabant, insuper & brevi postea pustulæ aquosæ in toto corpore erumpebant, quibus continue in scabiem crustosam induratis & subinde recidentibus statim novæ repululabant. Cujusmodi affectus ob sanguinis crasin summe vitiatam & quasi venenatam nullis remediis cedens ultra biennium, antequam sanari iterum potuit, misellum istum gravissime exercebat.

8. Tandem, virulenti principii energiam abunde accusat summum damnum ad mortem etiam quandoque ducens, quo creberrime afficiuntur ii, qui utuntur drasticeis istis catharticeis. Quamvis autem hanc in rem complures a me notatæ observationes possent adduci, sufficiet tamen paucas easque notabiles h. l. attingere. Aliquot abhinc annis contigebat hic loci, quod chirurgus assumeret purgans ex G. guttæ, diagr. sulphurati an. gr. 12. resin. Jal. gr. 8. & tartari scrupulo uno compositum, dejecit inde 10. vicibus cum magna virium jactura, torminibus ac fiti. Circa vespeream ad eam extinguendam duas mensuras cerevisiæ Martisb. potabat. Mox ab eo tempore percipiebat nauseam, anxietates præcordiorum, abdominis intumescenciam, in eo rosiones, sitim, calorem p. n. faucium inflammationem, virium summum defectum, quibus per 14. dies conflictatus, frustra omni medicina adhibita, extinctus fuit. Et quod memorabile, duo adhuc alii chirurgi eodem anno, unus ex vomitorio, alter ex purgante sumto vita privati. Ex qua historia discimus, ventriculum & intestina, ceu partes summe sensibiles a veneno purgantium corrosivo, texturæ sensibillissimæ admodum contrario facile periculossime inflammari posse, præsertim quando frigidus potus, qui vires stasi inflammatoriæ humorum semper addit, accedat.

9. Novi etiam in praxi multa exem-

pla, ubi non modo adulti sed & infantes a laxativis ex foliis sennæ & rhabarbaro paratis per longum tempus sese male habuerint, appetitus & virium dejectione, calore p. n. diu perseverantibus, aliis eruperunt exanthemata per cutem. Merentur huc adduci casus quidam maxime notatu digni ex inconsiderata purgantium exhibitione oriundi, quorum mentionem faciunt *Eph. N. C. Dec. III. A. IV. Obs. II.* Quædam lanionis vidua in contumacissima mensium suppressione ab opilione drasticum quoddam accepit catharticum, & tantum non ob ejus vehementiam ad patres abiit. Itidem puella quædam Wittembergæ An. 1692. intempestiva matris sollicitudine ab agryta vehemens purgans sumere cogebatur, quod atrocitate sua misellam ita exagitavit, ut intra paucas horas extrema liverent & frigerent cum naso, supervenirent tormina & jactitationes, ipsaque eodem die periret. Sic & studiosus a balneatore purgans acceperat, cujus tanta erat vehementia, ut non solum post 100. & plures dejectiones sincerus promanaret sanguis, sed & extrema frigerent, supervenientibus etiam lipothymia & convulsionibus; ægre tandem in amicitiam cum sanitate rediit. Notatu quoque digna sunt quæ scribit COBERUS *Obs. 3. p. 16.* ubi ait: Plures & in his magni nominis heroes ex intempestive assumtis purgantibus in graves morbos & mortem ipsam præcipientes datos fuisse scimus: cum scil. turgens materia catharticeis irritata bilis acredine intestina vellicans & pungens, primo diarrhæas, tandem dysenterias lethales excitasset. *DOLÆUS in Encycl. chir. Lib. V. cap. 9. §. 19.* hæc affert. Novimus exemplum, quod viro 40. annorum scabioso pulveris jalappæ scrup. i. cum crem. tartari scr. semis fuerit exhibitus; eodem mane quo assumerat mors subsecuta est.

10. Verum enim vero, scammonia-ta & ex gialappa parata, tamen si vulgo credantur secuta & tuta purgantia, nihilo minus tamen & hæc ipsa caustico virulento, naturæ humanæ hostili principio

capio imbuta sunt, attestantibus id ipsam observationibus. Placet ex pluribus ea quæ scribit THONERUS *Obs.* p. 357. huc asserre, sequentis argumenti: Bona fide assero mihi cognita utriusque sexus exempla, quibus dyagryd cum sulphure licet præparati, & ut opinio correcti, gr. IX. ad XIII. tantum cum vino exhibitum tam enormem hypercatharsin excitarunt, ut de vita periclitari & veriti, ne cum excrementis ipsam etiam animam exterminarent. Quidam medicus cuidam feminæ primariæ illius scammonii cum sulph. præparati gr. 21. haud pridem præscripsit, tanta cum hypercatharsi illa *ἄνωξ πτω* evacuata, & ita debilitata, ut vix se recolligere posuerit. Cum ego ante 20. annos Advocato cuidam Ulmenfi, corpore alias sat robusto prædito, ess. scam. gr. X. tantum obtulissem, hypercatharsis sat gravis causata. Percontanti de nomine medicamenti cum respondissem, appellari scammonium, ille haud inscite regessit, rectius *Schelmonium* (nebulonem intelligens) nuncupandum, ob exorbitantem operationem.

II. Notatu non minus digna sunt, quæ passim clarissimorum virorum monumentis tradita reperiuntur de jalappa. Sic ex *Eph. Germ. Dec. II. A. 7. Obs. CLXII.* discimus, quod resina jalappæ dissoluta in quinta ess. MATTHIOLI vel elixir citri, & rotulis manus Christi vel syr. ros. edulcorata, licet non ingratiorem sua gratitudine apud multos præstiterit operationem, tamen & per plura exempla infelicem post se traxerit eventum, nimirum vomitus largos, aut tormina summe lancinantia, aut plane hypercatharsin; imo memorat ipsidem gravissimus Autor, quod videtur generosam feminam, quæ biduo post idem assumptum ac toleratos dolores fere intolerabiles abdominis & copiosissimas excretiones alvi, pati demum coacta fuerit convulsiones epilepticas aliquot septimanis durantes, & quidem adeo, ut vix morti erepta fuerit. Idem alias gratissimum purgans alteri cuidam tormina creavit miseranda, & quidem sine

ulla excretionem fecum purgatoria; verum tertio tandem die sola per alvum excreta resina in globulum compacta & incrassata. Hoc etiam trahendum quod HARDERUS *Obs. anatomico-præclicis* p. 268. memorat: Mirari subit, pulverem rad. jalapp. quibusdam sæpius exhiberi, seu dydragogum ad ferositates evacuandas utilissimum & aptissimum; notavimus tamen dejectiones creberrimas inde subortas cum siti. Et Excell. WEPFERUS *Hist. cicut.* radicem hanc notissimam inflammatoriam quoque esse erudite demonstrat. Et porro scribit: Ex extr. cathol. cum mercurio dul. in pill. forma assumptione frequentissimi ipsi dejecimus cum subsequente febre synocha. Vir alius 30. circiter annorum ex el. de succo rosar. quod chirurgus imprudenter propinavit, ipseque incautus hausit, vomuit immaniter & creberrime per inferiora dejecit per triduum fere, concomitantibus primum horrore ac frigore, hinc nausea, singultu, deliriis, urgente juxta siti, viriumque prostratione, extremisque ad attractum frigentibus. Ex dictis & adductis liquidissime elucescit, virulentæ particeps esse elementum, quo fortiora purgantia operantur, adeoque infecura & periculosa esse remedia. Verum enim vero, instare quis posset, in ipsis emeticis, præsertim antimoniatis, simile quid virulentæ, septicæ, causticæ indolis deprehendi, quæ tamen ceu generosa magnifica famæ remedia ab omnibus temporibus habita fuerunt, & quibus in praxi vix possumus carere. Quibus respondemus, nos neutiquam negare & ipsa vomitoria agere principio irritativo naturæ humanæ plane adverso venenatoque: at vero non ita nocivum est corpori, quam illud, quod operationis causa in purgantibus inest. Rationem in promptu hanc habemus: est emeticorum materia magis spirituosa, sui juris, non involucri fixi vel visceri principii obducta, uti est purgantium, quare non modo statim, antequam accedat in sanguinem vel per os evacuetur, vel delata ad fluores vitales facilius transpirat: seorsum autem se res

habet cum purgantibus, quorum principium tenue quidem & causticum est, involutum tamen resinoso viscoso vehiculo, quod vim spirituosam elasticam textura sua ne facile aufugiat complectitur. Unde etiam pendet ratio, quare non dentur aquæ destillatæ purgantes, quoniam per alembicum non transit elementum illud viscosum, quod vim purgantis continet, qua de re fusius legi meretur PECHLINUS in tract. de purgantibus & obs. 58. 59. Igitur patet, posse diutius purgantium perniciosam vim in succis humani corporis permanere, majoremque noxam inde esse expectandam quam ab ipsis emeticis.

12. Altera ratio, quare in medicina faciendâ omnium validorum, sive uti veteres nonnulli loquuti fuerunt, eradicativorum vacuantium usum dissuademus, est quod motus violentos in corpore efficiant, i. e. humores ex una parte in alteram impetuosissime commoveant, circuli que æquabilitatem & liberum transitum vehementer turbent. Videlicet, quando placidus, liber & æquabilis sanguinis per omnium partium tubulos cursus est, universum actionum vitalium sanitatisque negotium recte sese habet; simul ac vero hic motus sanguinis liber impeditur, aut inæqualis fit, actionum vitalium status mox turbatur & pervertitur & morbus præsto est. Jam autem nihil magis motum regularem placidum sanguinis evertit & cruoris translationes ad partes quasdam impetuosas efficit, quam spasmus. Hoc enim constringitur musculosa & membranosa partis substantia, & inter hanc interiacentes tubuli comprimuntur, quo fit, ut denegato sic libero transitu sanguis in alias partes copiose & impetuose irruat, ubi stases, infarctus, distensiones, apertiones efficiendæ causa & fons est dolorum, inflammationum, hæmorrhagarum, variarumque fluxionum, nec non sensus, motusque in partibus aboliti. Cum autem purgantia fortiora sale suo caustico intestinorum tunicas nerveas violenter vellicant spasmus in abdominis regione inque magno intesti-

norum canale & mesenterio vehementer efficiant, testantibus id torminibus & colitionibus, quæ perpetui spasmodorum intestinalium comites sunt; perfacile apparet, purgantia, præsertim in corporibus sanguine & succis impuris repletis, gravia machinari posse pathemata.

13. Propter violentum autem quem injiciunt spasmus, primo tonum ventriculi & intestinorum valde lædunt, unde etiam ii, quos purgantia fortiter exercuerunt, diu laborant appetitu dejecto & digestionem alimentorum depravata, id quod jam suo tempore notavit CELSUS Lib. II. p. 90. dum scribit: purgantia stomachum lædunt. Deducimus quoque ex læso intestinorum tono adstrictionem alvi, quæ a forti purgatione diu cum maximo sanitatis incommodo remanere solet. Et observavimus sæpius in praxi, quod sani, qui vehementius pharmacis ventrem præservationis ergo agitare consueverunt, ad flatulentias & colicam passionem disponantur; unde non sine magna ratione ipse HIPPOCR. aph. 16. lib. IV. purgationem periculosam iis dicit esse, qui sunt integra valetudine, & addit in eundem aphorismum HEURNIUS sequentia: Vidi sanos, quos in perniciem traxit solum simplex, quæ apozema purgatorium ex fumaria cum sennæ fol. temere exhibitum. *Misc. Dec. II. A. VIII. Obs. 72.* mentionem injiciunt rustici robusti, annorum 40. alias sani, qui ex pyris sylvestribus tantam alvi stypticitatem incidit, ut nullo purgante referari posset. Quinimo, purgantibus fortioribus assumtis non solum in abdomine ingentes dolores & contorsiones sensit, verum etiam intestinum rectum ad spithamæ longitudinem ad extra protrusum fuit, constipatione alvi sæper permanente ad 40. dies. Superveniebat inflammatio, gangrena & inter mille tormenta mors. Etenim magnus error est, alvum constrictam purgantibus solvere, docet enim praxis, si a principio acido terreo, vel a spasmus orta fuerit alvi stypticitas, sicuti evenit in hypochondriacis, quartanariis, hysteriis feminis, vehementissima purgan-

cia nihil operari, sed potius tormina ventris augere, & vires deieciendo mirum in modum nocere. Tali in casu potius mucilaginosas, oleosas, & quæ relaxant spasmum contractas fibras, alvum expeditam & lubricam reddunt.

14. Propter eandem causam, nempe spasmum intestinale & mesenterii, a purgantibus, tumores aquosi abdominis sapius crescunt & augmentum sumunt, id quod plus vice simplici observavi. Ita quoque referunt *Eph. N.C. Dec. III. An. IV. Obs. XI.* civem Wittenbergensem post fuitum a circumforaneo purgans drastrictum, incidisse in hydropem ascitem & agere tandem valetudini pristina restitutum fuisse.

15. Propter spasmum, quem faciunt purgantia acriora, paralytis non raro quoque invadit. Notum enim est, quod paralytis ex colica, quæ paresis dicitur, frequens sit, quoniam nempe propter spasmos in intestinis & vicinis partibus non tantum per consensum afficiuntur nervi, verum etiam humores redundantes impuri motu illorum libero per abdomen impedito in cerebri medullam irruunt, ibique subsistentes hunc affectum procreant. Eodem modo ex torminibus & spasmis a purgantibus excitatis malum paralyticum prognascitur. Ita ante aliquot annos hic loci femina obesa resina gial XII. gr. ad purgandum assumebat, & paulo post paralyti totius dextrilateris corripiebatur cum aphonia, stupore mentis & maximis intestinorum torminibus. *Rein. SOLENER* in consiliis refert: multos in una latere paralyti liberatos, si a principio fortiora purgantia exhibita fuerint, humoribus exagitatis, etiam in altero paralyti tentatos & tandem extinctos. Ita etiam vir 40. annorum antea podagra & impetigine vexatus, postea autem ab his liber, nisi quod tempore autumnali gravissimo aliquando corripereetur catarrho cum febricula quadam, assumpto purgante ex G. guttæ, mox incidit in paralytin dextrilateris cum dolore in occipito. Post duos menses insulru corripitur apoplectico & moritur. Quod autem

purgantia spasmum agant & insensa machinæ microscopica sint, vel ex eo clarissimum evadit, quod, qui moriuntur ex purgatione, teste HIPPOCRATE, convulsione pereant. Exemplum insinuat ipse HELMONTIUS, ubi Marchio scrupulo uno Helleb. alb. sumto convulsione totius corporis periit.

16. Tertia ratio quare purgantia fortiora exitiosa & inimica naturæ humanæ censenda sint, hæc est, quod defraudant sanguinem seroso & lymphatico succo, cujus tamen præsentia non modo ad sanum statum conservandum, sed & ad morbos curandos summe est utilis. Res nempe extra omnem dubitationem posita est, circulum sanguinis esse fundamentum sanitatis, & omnis curationis morborum: aucto enim circulo sanguinis stases humoresque resolvuntur, obstructions referari, viscidum attenuari & omne superfluum & molestum per debita evacuatoria eliminari, nemo in dubium vertit. Certum & porro est, quod circulus sanguinis imminutus sit causa omnium morborum acutorum & malignorum, quorum nempe causa generatur intra corpus. Ad circulum autem sanguinis fluxilitas summe est necessaria, quæ dependet ab elemento aqueo; sanguis enim ex vena animantis emissus duplici constat substantia, una solida, altera fluida: solida est illa rubicunda, fibrosa, quæ sicca in cucurbita remanet, quando sanguis per Mariæ balneum destillatur, & hæc est paucissima, copiosa autem aquea, adeo, ut una pars sit sicca, decem autem humidæ, quæ vehiculum sicca, sulphureæ rubicundæ terrestris partis est & efficit, ut hæc solida moveri possit per angustissimos corporis canaliculos. Si itaque abundet crassa & sulphurea terrestris solida sanguinis substantia, ut ne sufficienti aquæ quantitate dilui possit, gravissimis iisque chronicis affectibus via panditur: stases enim, obstructions emunctoriorum, & inde motus spasmodici violenti fiunt, quos non nisi magna copia aquarum ingesta in corpus vel mitigare vel tollere possumus, quare perspicua est ratio, quod

quod in morbis rebellibus & chronicis curandis nunquam satis laudandus sit usus thermarum, acidularum aquarum salubrium, infusorum hb. Thee, veronica, scordii, betonica, & cur potus congrui liquidi copiosus in curandis morbis acutis febribus, inflammationibus avertendis, morbis chronicis, egregii sit usus. Ex eo, quod jam adduximus clarissime perspicui posse arbitror, purgantia, quoniam evacuant plus justo serum tam utile, maxima damna inducere posse.

17. Hactenus magnis rationum ponderibus stabilivimus exitialem potentium pharmacorum usum in medicina; e re praesenti fore arbitror, auctoritates & testimonia veterum, nec non recentiorum quorundam in medium asferre, ut iis roborata veritas eo minus dubitationis pemēs prudentem practicum relinquat. Primus autem sit PLUTARCHUS in *praec. sanit.* quem citat BEVEROVICIUS p. 185. qui ita scribit: Purgationes ventris per medicamenta turpia redundantiae remedia sine magna necessitate non debent usurpari. Alvi conturbationes ubi medicamentis corrumpuntur atque liquantur certi humores, plus addunt superflui, quam educunt, & sicut Graecus gravissime erraret, qui Graecae in urbe turbæ multitudinem moleste ferens Arabibus & Scythiis convenis urbem impleret: ita nonnulli longissime a recta ratione absunt, qui ejiciendorum e corpore redundantium humorum causa, qui familiares & corpori consueti, in corpus injiciunt coccos gnidios, scammonium aliaque medicamenta a temperie corporis aliena, & sava, ac quae expurgari debeant potius, quam corpus purgare possunt. Quibus verbis gravissimus Auctor vult innuere, purgantibus istis vehementioribus & virulentis in corpus assumtis plus addi ipsi materiae peregrinae hostilis e corpore potius eliminandae, quam quod materiam peccantem e corpore evellat.

18. Ipse magnus medicinae parens HIPPOCRATES in tractatu de purgantibus hoc aureum litteris mandavit: medicamentorum purgantium res, non ita

se habet, quemadmodum vulgo putatur: eodem enim medicamento purgantur & non purgantur; quandoque vero alia purgat, quam quae purgare solet, aliquando nimium purgat, aliquando ea, quae debet, facit, quare fieri non potest, ut quis purgantibus confusus ea temere exhibeat. Hisce magnus Vir abunde declarat, quam intutum sit purgantia trahere in usum medendi sine, & quam parum ipsis fidere debeamus, dum praeter intentionem medici ea non faciunt, quam facere debebant. Et *lib. II. aph. 57.* ait: Plurimum evacuare vel quovis alio modo corpus, temere movere periculosum. Omne enim nimium naturae bellum indicit. Ipse CELSUS damnat etiam validas purgationes. Hinc *lib. III. c. 12.* haec habet: Alvus si vehementius fluit, aut saepius ducitur, hominem infirmat: ergo nunquam in adversa valetudine medicamentum ejus rei causa recte datur. HELMONTIUS, *acutus Scriptor* venenosam laxantium & purgantium vim incusans sequentia prodit tractatu, cui titulus: *respondet Auctor: Solutivum virus adhuc tantisper ac in stomacho detinetur, putrefacit, & contaminat, quicquid in mesenterio eminus, ad meliores usus, erat depositum, trahitque in vicem putrefacti thesauri depuratam cruorem e vena cava, eumque sensim contagio virulento contaminat, & scetido fermento cadaveris liquat.* Hinc nempe virium jactura a laxantibus & monarchiae vitalis turbatio, citra spem sanationis. Et *Dispensat. moderno* egregia haec affert: Cum ea quae nocent intus subinde vix pendeant drachmam, oportet omnem purgationem, quae ad sanitatem terminatur, esse evacuationem, vel imperceptibilem, vel saltem valde moderatam, & cum restauratione virium.

19. Porro, *Doctissimus* FERNELIUS *Pathol. Lib. III. c. 2.* scribit: ut sanguis in plethora exsuperans non simul & semel affatim totus ex aperta vena: ita multus humor e corporis habitu non statim simul elabi profluereque potest. Atque, si id medicamento quopiam praesta-

præstari possit, necesse tamen fuerit, corpus graviter concuti, humores varie permisceri, torsiones molestas inferri, ac spiritus dissipari: hinc tandem vires concidere, prosterne, ac plerumque exsolvi. WILLISIUS *Pharmac. rat. Sect. 3. cap. I. ita sentiens* hæc notabilia scribit: cathartica, uti gialappium, colocynthis, elaterium & quædam mercurialia præparata, particulis acrioribus & non raro quasi septicis constant, quæ ab intestinis suscepta & sanguini transmissa massam ejus insigniter fundunt, & in ferocitatem valde præcipitant: imo interdum quasi venenant, & crasin corrumpunt. RIEDLINUS *An. 1697. Obs. 16.* hæc insinuat: a fortioribus, quantum licet, abstinendum, quibus non exigua non raro mala inducuntur. Sic novi quendam ex purgante fortiori ad mortem usque ischiadicis doloribus tortum fuisse. Et HARDERUS *Obs. Anat. Pract. p. 268.* in medicamentis catharticiis exhibendis, si usquam alibi, Medici prudentiam requiri, a nullo sanæ mentis negatum iri confidimus: circa hæc autem plures decipi autumamus, quod non examinatis medicamenti particulis, earumque genio ac indole, indeque neglecto operandi modo, ad illorum frequentiore propinationem satis proni sunt, contenti vel qualitate purgantis occulta, vel humorum in corpore stagnantium saburra, cui electivæ educenda illa sufficere creditur: equidem drastica, scammoniata, diagrydiata, hujusque generis medicamenta alia, omnibus fere veteribus suspecta sunt ob spicula acerrima & tantum non corrosiva.

20. Cum jam abunde a nobis demonstratum fuerit, exitialem perniciem tam sanis, quam ægrotis corporibus a vehementioribus vacuantibus introduci, hinc opus est, ut jam monstremus, quod dejectio copiosa & crebra ferme sit inutilis & potius noxia. Cum Medicus per consensionem omnium saniorum Medicorum tam Veterum quam recentiorum, sit minister & imitator naturæ, quæ summa sapientia agendi & corpus conservandi causasque morbosas expellendi

instructa est, & longe felicius sapius sola sanat affectus prægraves, quam ipse Medicus pharmacis suis: necesse etiam est, ut ipse Medicus in expurganda alvo sese dirigat ad naturæ ductum. Jam autem certum est, quod pauci morbi ex acutis & chronicis critice a natura solvantur per alvum, plerique per sudorem. Quin immo, illud ipsum, quod excernitur singulis diebus seu superfluum & inutile per cutis meatus insensibili modo, secundum SANCTORII doctrinam, quadruplo magis est eo, quod indies per alvum simul & urinam ejicitur. Ex quo patet, sudore & transpiratione aucta, sive id fiat naturæ sive artis beneficio, longe plus superflui & morborum humoris proferri, quam per purgans; unde diaphoretica plus indicantur a natura quam purgantia, & transpiratio magis necessaria est ad sanitatem servandam quam alvi dejectio. Equidem, quandoque natura in febribus critice movet alvum & in sanis quoque nonnunquam non sine magna euphoria per crebriores sedes ejicit illud, quod onerat primas vias, unde spontaneæ diarrhææ sapius sunt saluberrimæ. Discimus exinde, talis indolis sæpe sordes esse excrementitias in primis viis atque interioribus partibus, quæ commode per intestinalem canalem possunt eliminari, neque talem salubrem motum criticum naturæ esse sistendum.

21. At, quam difficile sit, nosse naturæ viam, modum & ductum, si ipsa eum non monstret, dici vix potest. Unde securius agunt, qui non naturam cogunt & irritant ad excretionem, quæ forsitan non sunt congruæ, sed potius expectant eas aut earum inclinationes a natura, & tunc si insufficientes sunt motiones per alvum, eas ipsas promovent. Peccatur in eo toto die, quod nos pro lubitu sive ad præservandum, sive ad curandum excretionem quasdam efficiamus, quibus mirum in modum naturæ ordinem pervertimus & sanationem in longum protrahimus. Non autem nostra est sententia, quasi non plane sollicitare debeamus alvum, quod utique

sæpius magnæ necessitatis est, ad eliminandos eos succos, qui debent & qui possunt per has vias transire; sed hoc volumus: quod cum ductu naturæ molienda sit evacuatio, idque fiat oportet per mitiora, neutiquam autem fortiora. Aureus est *aphor.* HIPPOCRATIS: quæ ducenda sunt, eo ducenda, quo maxime natura viam adfestat. Eiusdem valoris est *aphor.* 25. *lib.* 1. si qualia purgari oportet excludantur, confert, perteruntque alacriter, sin contra, difficulter ferunt. Item *aphor.* 22. Concocta medicamento purgare & movere oportet, non cruda. Item *aphor.* 10. *lib.* II. Si quispiam corpora purgare voluerit, meabilia ut reddat est necesse. Vult nempe hisce HIPPOCRATES, quod tunc purgatio per alvum locum habeat, quando humores viscosi, biliosi, serosi, quales ordinario per glandulas intestinales & bilis ductus secernuntur, sint congrui atque convenientes alvino emunctorio: secundo, nulla peregrina stimulante caustica qualitate debent esse stipata, quæ vacuari debent, sed prius ea ipsa est corrigenda, invertenda, id quod per coctionem innuunt veteres, ne ad intestinorum sensibiles partes pertracta ibi gravissima paret symptomata.

22. Ante purgantium igitur exhibitionem quisque attendat, an adsit materia ducenda per alvum, eamque, si adsit, prius fluxilem, meabilem, correctam reddat, si vero hoc factum fuerit, certe non opus erit magno stimulo, aut enim tunc natura ipsa excernit, aut si vigor in motu deficit, parvo opus est stimulo; unde liquido constat, fortiorum purgantium plane nullum esse usum. Ponamus autem, humores evacuandos per alvum adesse debito modo constitutos; tamen nunquam repente simul & semel deiciendi foras sunt, natura enim ab omni saltu, & ab omni vehementia abstinet. Præclare HIPPOC. *aphor.* 51. *sect.* 2. omne nimium, intelligit de vacuantibus, naturæ inimicum; item, plurimum & repente vacuare vel quovis modo temere corpus movere, periculosum est. Quod autem sit sensim ac vicif-

sim, periculi expers est. Egregia quoque hanc in rem sunt, quæ habet SYLVIVS *lib.* III. *cap.* 4. §. 125. Observandum, a purgantibus blandioribus, quantitati minore usurpatis corrigi humores noxios & ad sequuturam postea evacuationem præparari, adeo ut nunquam ægris noceat, semper ipsis prosit usurpatio purgantium parca, si præsertim brevibus aliquot horarum intervallis eadem repetantur, donec desideratus obtineatur evacuationis effectus. BAGLIVIVS in *Praxi* p. 246. idem sentit, & mirifice commendat laxantium usum, hisce verbis: A nullo remedium genere tantam utilitatem percipiunt urbis Romæ incolæ, quam ab exercitio & prudenter repetito lenium purgantium usu.

23. Verum enim vero, contra hæc dicta objici varia possunt. Qui enim liberaliorem ~~usurpationem~~ ^{usurpationem} amant in praxi sua, hisce fundamentis nituntur. 1.) Dicunt, variare invicem subjecta & ita etiam purgantium successum; quædam fluxiles & mobiles habent humores, ac fibras intestinales valde teneras atque sensibiles, quæ a leviori stimulo fortiter commoventur. Alia corpora sunt succis crassius, viscosis repleta, quorum intestina obtusioris sensus non nisi majori stimulo obtemperant. In illis laxantia & leniora felicem præstare effectum, his autem hæc non sufficere, sed valentiora esse in usum trahenda, pronunciant. Deinceps, hoc inprimis urgent, corpora cachecticorum, hydropicorum, & qui feri vitiosi copiam in venis alunt, fortius purgari debere, cum non sufficiens tanta moli humorum evellendæ sit parva dosis purgantis, vel mitior lenientium vis, unde hisce in casibus fortioribus purgationibus opus esse, communis practitorum est opinio. Quibus reponimus, verissimum esse, differre inter se subjecta, quorum quibusdam facile movetur alvus, aliis difficilius, sed ex eo tamen minime evinci posse opinor, drastica in subsidium esse vocanda. Potius, qui humores fovent crassiores & tenuiores majorem quantitatem alterantium exposcunt, nec non majorem quantita-

tem lenientium & diuturniorem usum desiderant; & testatur certa observatio, quod in majori dosi eadem laxantia usurpata, plus in segnioribus præstent quam fortiora. Ad hydropicos autem tumores quod attinet, persuasissimi sumus, si ullo in affectu, certe in hoc enormiter peccari per violentas purgationes drastice adornatas, utpote aqua non causam hydropis constituit, sed tantum productum est, & licet omnem auferamus aquam, tamen non curamus hydropem. Deinceps, si humores non sunt mobiles, si extra vasa positi sunt, frustra irritabis, etiam fortissimis, alvum; potius hujus naturæ remedia, cum tonum ventriculi & intestinorum hoc morbo jam labefactum penitus lædant ac destruant & violenta constrictione flatulentis & lymphæ stagnationi magis occasionem præbeant, non possunt non irreparabile damnum hoc malo correptis inducere.

24. Et hæc palmaria nobis videtur ratio, cur tam pauci servantur hydropici, quoniam methodus, qua tractari solent, plerumque tantum dejectoria est, quæ tamen removendis istis magnis indurationibus & obstructionibus viscerum plane inidonea; potius amaricantibus, salibus aperitivis, & fixioribus metallicis crassities humorum resolvenda est, & obstructiones tollendæ, non omisissis iis, quæ hoc, quod liquatum & resolutum est, per alvum, urinam & sudorem evahunt, cui scopo attingendo nulla violentia quadrat. Ita observavimus, a scrupulo uno Mechoacanæ, humoribus prius factis fluxilibus & maturis, hydropicos ultra X. sedes copiosissimas habuisse. Brevibus ut rem universam complectamur, peccant in eo practici quam sapientissime, quod non velint uti tempore & patientia, præsertim in rebellibus & chronicis affectibus, sed plerumque nimis præcipitanter, nimis violenter suscipiant curas, & quasi domini ac magistri morborum velint esse, cum tamen in universo sanationis negotio tantummodo sub favore, sub ductu, sub methodo naturæ, quæ optimus Doctor & Medicus est, agere & medica-

mina applicare debeat genuinus Practicus.

25. Ulterius patroni purgantium ferrosi & catarrhosis non modo subjectis, sed & morbis a colluvie feri ortis, majorem in modum catartica fortiora commendant, quoniam serura vitiosum oportune per alvinas vias deduci solet. Verum enim vero, usi serum est fluxile, per sudorem & urinam major copia ejus evacuatur, virtute cujusdam diaphoretici quam per alvum, & tunc quoque laxativa & citra noxam intestina stimulantia blandissime educunt magnam ejus copiam; si autem tenax serum est, neque tunc fortiora operam collocabunt, sed potius res conficienda est salinis absterisivis, & laxantibus mitioribus per aliquod tempus repetitis. Et utut non mox eorum usum sequatur effectus dejectorius, tamen egregiam utilitatem scenerabunt in corrigendis, resolvendis & præparandis, dum ad sanguinem eorum virtus abit, humoribus.

26. Neque etiam consultum semper est, vi, repente, & simul ac semel humores aptos ad purgandum per alvum ejicere, quoniam mox nimis vacuum factum in vasis spatium occupare solent ex cibo & potu eductæ humiditates.

27. Exstat hanc in rem elegans locus in SANCTORIO de statica Medicina, Sect. I. §. 48. qui hic est: Cassiæ pauxillum non divertit perspirationem, non lædit vires, sed solum confert e corpore inutile pondus: aliæ vero Medicinæ magis evacuant & remotiores partes attingunt, & corpus magis leve efficiunt. Cibus tamen & potus subsequentes impleant evacuatos meatus, inde alvus & vesica exsiccantur & paulo post corpus sæpe ponderosius redditur. Ex quo eleganti statico experimento discimus, parum prodesse fortiolem & celeriolem evacuationem, cum potius ad cruditates & impuritates humorum in vasis accumulandas ansam præbeant. Nam, verissimum est, si nimia sit feri in vasis imminutio mox subsequens cibi & potus portio eorum locum replet. Unde, uti recte SANCTORIUS observavit,

alvus siccior fit, urina parcius & transpiratio difficilior. Possumus ex hisce clarissime deducere rationem experientiae infallibilis, qua constat, a frequentioris sanguinis missione, & purgatione vehementiori, corpora admodum disposita ad febres intermittentes, hydropem, flatulentias, hypochondriacum malum.

28. Postquam itaque perspicue exposuimus causas, ob quas non valida purgantia in praxi possint servari, proximum jam erit, ut eos morbos, quibus praesentissime noceant, enumeremus. Sicuti autem semper venerabilis mihi existit summi HIPPOCRATIS auctoritas, ita etiam quae de purgantium abusu nobis litteris reliquit, in medium afferre allubescit. Ipse autem ita scribit in libro *de veratri usu*: Vitare oportet in pharmacorum potionibus eos, qui bona habent corpora, maxima autem nigros & humida carne praeditos, sed & sublicos; quibus rejicere videtur purgantia in omni temperamento habitusque corporis. Quicumque autem, pergit, inflammata in principio morbi statim medicamento solvere adgrediuntur, sic de eo quidem quod distentum & inflammatum est, nihil auferunt, ea vero, quae morbo resistunt & sana sunt, consumunt. Corpore vero debili siente, morbus superat & immedicabile malum habent. Damnat his verbis in omnibus inflammationibus purgationem, quoniam nempe causam, quae sanguinis infarctus & stasis est, non tollunt; auferunt autem id, quod morbo resistit, id est vires, & serum sanguinis tenue, quorum beneficia humor stagnans resolvens est. Addit porro: Neque danda sunt decoloratis, raucosis, lienosis, exsanguibus, spirituosos & siccum tussientibus, sicciculosos & his, qui praecordia & latera ac dorsum distenta habent, & torpentibus & obscure videntibus & quibus aurium sonitus sunt, & urinae meatus impotentibus, neque item morbo regio laborantibus aut ventre debilibus, aut his, qui sanguinis eruptiones aut tubercula habent.

29. Horum dictorum rationem facile quis inveniet, qui considerat, hos ab HIPPOCRATE recensitos affectus a viscositate, crassitie, infarctu & stasi humorum nasci, quibus tollendis minime aptum est purgans, quod fluidum subtile subtrahendo, quo vinci obstructiones debebant, haec mala exasperat. Tandem subjicit haec: Non sunt danda his, qui nigra evomunt, neque cibum averfantibus, neque deliris & parum dormientibus, neque dolore vexatis, neque visum temerarium inclinatum habentibus, neque tumefactis, neque vertiginosis, neque decoloratis, neque his, qui in febre arduosi sunt & contracti, Videlicet, in nullo morbo spirituum, ubi vel ipsi deficiunt, vel inordinate moventur, sicuti fit in praedictis affectibus, purgantia locum habere possunt, quoniam magis frangere & labefactare vires solent.

30. Ulterius quaestio non immerito oritur, num in febribus locum inveniant purgantia? Id autem unus instar omnium definit summus quoque noster HIPPOCRATES, qui libro *de purgantibus* haec praecleara assert: Quicumque a febribus fortibus corripiuntur, his medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiserit febris, sin minus, saltem non intra 14. dies. Carnes enim eorum & ventres quum calidi sint, medicamentum assumunt, & nihil depurgantur & febris major fit & color evertitur & morbi regii speciem praeseferunt. Commota enim bile & non purgata, non sorbere vult ager neque bibere, sed omnia abominatur, & plerumque perit.

31. Ratio quare noceat purgatio in febribus nulla alia est, quam haec, quoniam serum, quod servandum erat, quod caloris temperans est, absimitur; unde calor augetur. Et quoniam plerumque febris materia magis qualitate nociva, quam quantitate & copia peccat & illa sanguinea massa altius immersa est, nihil proficies purgantibus, sed vel aegrotum jugulabis, vel febrem exacerbabis, sique fuerit simplex, duplicabis.

tabis. Aureus aphorismus est HIPPOCRATIS 22. Sect. I. Concocta medicamento purgare & movere decet, non cruda, neque ineunte morbo, nisi materia turgeat, plurimum autem non turget. Mens hujus aphorismi est: rarius in febribus quantitatem materię morbi- ficę esse copiosam, sed potius qualita- tem peccare, id est, subtilem acrem causticam, quę quamdiu talis est, dici- tur cruda; cocta autem vocatur, quan- do textura particularum oleosarum & terreatum sanguinis involuta est. Qua- propter, si purgare in febribus acutis convenit, ante dies criticos neutiquam illud faciendum.

32. Coronidis loco adjicimus, ex tu- toribus & mitioribus laxantibus esse rhabarbarum & folia sennę, tamarin- das, immo ipsam aloen, ubi notandum, quod folia sennę & rhabarbarum opti- me per infusionem citra coctionem ad- hiberi possint, tamarindi in decocto, aloę in forma pilularum, nunquam au- tem sola exhiberi debeat, sed semper addenda salia stimulantia, aromatica, amara. Hęc mirifice non modo augent laxantium vim, sed & corrigendo hu- morum pravitatem, tonum roborando divinam porrigunt medentibus manum. Denique & pulverem mechoacanę & gialappę, item diagrydium sulphura- tum pauca tamen & refracta dosi, cum admixtione salium admittimus quando- que in usum, qui modis applicandi pur- gantia tutissimus est; & felicius atque expeditius hoc modo sumta operantur, quam si magna dosi solius purgantis sit adhibita. Cum autem laxantium le- gitimus usus specialem tractationem es- tiagiter, hanc materiam pertractandam hic omittimus.

DISSERTATIO VI.

DE MEDICINA EMETICA ET PURGANTE POST IRAM VENENO.

§. I.

Quemadmodum in theoria medica sive rationali rerum, quę ad me- dicinam pertinent, explicatione, plures adhuc deprehenduntur errores & longe inter se dissidentes opiniones: ita etiam in artis nostrę exercitio & usu communes & perversos curationum modos graviaque in medendo errata non tantum ex improvise committi, sed studio etiam foveri & ad humani ge- neris perniciem sub veritatis aliquo prę- textu propagari, vehementer sane do- lendum esse existimo. Nam, quo faci- lius, si tantum in mente residet, ina- nis, confusa, solidęque rationis expers & mere speculativa opinio tolerari po- test, eo difficilius & gravius ferenda est, si extra mentem in actum deducatur at- que in hominum detrimentum non raro irreparabile impendatur. Turpe qui- dem dictum est, sed tamen verissimum, usu quasi receptos & summe perniciales hinc inde in praxi medica committi er- rores non a vulgo solum Practicorum, sed & a doctis & in celebritate versanti- bus medicis. Hos inter mihi maxime is- carpendus videtur, cum, si quis gravio- ri ira commotus minus recte valet & de- anxietate circa pręcordialem regionem, nausea & vomendi dispositione conque- ritur, protinus ad evacuandum bilio- sum humorem, qui horum symptoma- tum causa & fons censetur, vomitorium vel purgans medicamentum porrigitur. Solent id remedii genus ut plurimum ur- gere ipsi ægrotantes, dum nausea pressi persuasum sibi habent, evacuata bile, cujus sapor usque ad os sæpius ascendit, mox se meliuscule habituros. Neque facile denegare petentibus id auxilii ge- nus observamus medicos, præsertim eos,

eos, qui sibi imaginantur, naturam, sapientissimam corporis nostri conservatricem, intentam esse materiam biliosam per superiora educendam, unde patant, ejus ductum sequi & adjuvare debere medicum. Verum enim vero, quam funesto & fatali eventui istiusmodi vehemens medicina evacuatoria tali in casu exhibeatur, compluribus admodum tristibus exemplis, ubi lethalis ventriculi inflammatio brevi e medio ægrotantes sustulit, satis superque sumus edocti. Quamobrem non sine ratione, adserere contendimus, fortius emeticum & purgans pharmacum, post vehementiorem iram adsumtum, loco veneni esse habendum. Hanc itaque adsertionem in presenti tractatione, accurate institutis observationibus, & solidis rationum momentis ac demonstrationibus, non sine singulari, quem inde accipient mortales, fructu stabilire ac firmare allaborabimus.

2. Ante vero, quam instituti nostri rationem persequamur, non alienum nobis visum fuit, canonem illum practicum, in se satis eximium, dextre explicare & quam turpiter eo in praxeos exercitio plures medicorum minus solide ratiocinantium maximo cum ægrotorum damno abutantur, proponere. Equidem, hic aphorismus practicus summum & antiquissimum professionis nostræ salutis Parentem auctorem agnoscit, qui passim in iis, quæ posteritati reliquit, monumentis inculcat, inque primis *Secl. I. aph. 31. eo ducenda esse, quo maxime natura inclinet, quæ ducere oportet per convenientes locos.* Quæ regula, insignis alias usus, male intellecta & adplicata solenne errantium medicorum solet esse refugium. At vero, valor ejusdem non ultra terminos est extendendus, uti exemplis jam subjungendis patebit. In insultu apoplectico, aut gravi ac violenta partium capitis læsione stomachum ad vomitum irritari, quotidianæ experientię res est. Si quis itaque medentium hanc ad vomitum inclinationem pro ductu naturæ habere eundemque vomitoria medicina secum dare velit, is cer-

te non absque insigni ægrotantis damno id conficiet.

3. Porro, atrocibus ex calculo tormentis ordinario vomitum jungi, notum identidem in praxi est; nihil vero nocentius excogitari poterit, quam si quis ad illum naturæ motum promovendam emeticam medicinam porrigere vellet. In principio quoque pestis, febrium malignarum & variolarum vel vomitus vel alvi fluxus ægrotantes infestant, ubi sane summæ esset res imprudentiæ, si quis hunc ductum naturæ vacuantibus & irritantibus adjuvare anniteretur. Cachecticis, qui labem in visceribus contraxerunt, & hepar vel lienem infarcta & obstructa habent, sanguinis per venas sedis fluxus valde familiaris est, & levi ex causa, animi nempe vel corporis motu, aut medicina quadam exagitante suscitatur: tantum vero abest, ut ægrotantes inde solamen quoddam suarum miseriarum accipiant, ut potius magnus virium languor conjungatur & vis morbi valde adaugeatur.

4. Equis itaque pro ductu naturæ salutari, quem medicus omni modo secundare & promovere debeat, id genus excretionis æstimare velit? Tacemus sexcenta alia exempla male intellecti naturalis ductus, ubi medicus ministerio suo præcoci insigniter fallitur & fallit. Neque enim omnes excretiones vel motus, qui in corpore nostro contingunt, pro salutaribus naturæ ductibus a prudenti & perito medico haberi debent, quippe horum ea sæpe est natura, ut potius vergant ad damnum & destructionem corporis, quam ad ejusdem curationem & conservationem.

5. Maximam itaque partem prudentiæ medicæ in eo sitam esse arbitror, ut perniciosi & noxii motus apte probeque a salutaribus discernantur, utpote cum illi moderandi & sedandi sint, hi vero adjuvandi, imitandi & non sistendi, utique ex parte medici requiritur, ut motus hos sollicite ab invicem distinguat. Judicium vero hac de re est arduum atque difficillimum: nisi enim quis corporis ægrotantis naturam, partium solidarum

rum ac fluidarum constitutionem, viscerum & generis nervosi dispositionem prius exacte cognoverit atque perspexerit, nisi etiam causam, quæ motus & excretionum est effectrix, ejusque indolem plane prius exploraverit, vix in exactam & distinctam horum motuum cognitionem perveniet. In morbis acutis salutare naturæ ductus atque vacuationes criticas & laudabiles ab ipso ordine, tempore & successu motuum & maxime omnium ab ipso effectu, qui est virium augmentum & morbi decrementum, addiscimus. Ex hisce omnibus jam clare conficitur, quam graviter delinquant illi medici, qui accuratiori cognitione morborum causarumque morborum neglecta & posthabita male fundatis & speculativis theorematibus inhærere malunt. Hi sane in perpetua ignorantia versantur &, si ad lectum ægrotantis vocantur, ejusdemque corpus extraordinariis motibus vel excretionibus affectum vident, quid in cura faciendum vel omittendum sit, raro penetrant.

6. Quod vero non omnis naturæ motus pro salutari sit æstimandus, solenne satis & manifestum exhibet documentum ipsa præfens hæc, quam publica luci tradimus, dissertatio, ubi videbimus, a vehementiori animi motu proveniente constrictionem ductuum biliariorum & intestini duodeni, nec non dextræ & inferioris partis ventriculi cum inclinatione ad vomendum pessime pro salutari & secundando naturæ ductu atque conatu venditari. Equidem, negari minime potest, aliquando ventriculo & duodeno copiosa vitiosi, corrupti, visceri ac bilioli humoris saburra, quæ nauseam movet & appetentiam prosternit, obfesso, nihil utilius esse remedio emetico: sed longe diversa est ratio nostri argumenti, ubi in vitiosis iisque copiosis sordibus causa mali non residet, sed potius in magna agitatione generis nervosi & constrictione ductuum biliariorum atque ipsius ventriculi a valentiori animi motu inducta, unde bilis etiam commoveri & sursum ascendere nititur. Hoc igitur in casu

omnia ea, quæ nervosas partes magis exagitant, earumque motus anormales plus excitant, non possunt non esse summe noxia. Ponamus quoque, ira impetuosiore liquorem biliosum ingenti copia ex ductibus hepatis ad intestinorum volumen deferri, ibique exonerari atque adeo ejus evacuationem indicari, non tamen video, quare hæc ipsa per superiora instituenda sit, cum humoris bilioli superabundantis excernendi commodus & conveniens locus non sit cesophagus, sed potius alvina regio, per quam ordinario recrementa biliola cum fecibus foras projiciuntur. Quapropter etiam in eo peccatur contra aphorismum egregii usus practicum, qui ab HIPPOCRATE lib. I. aph. 21. adducitur & sic se habet: *qua ducere oportet, quo maxime repunt, eo ducere oportet per convenientes locos.*

7. Ut igitur is error communissimus æque a perniciosissimus de administratione emeticorum ac purgantium drasticonum post iram paulo clarius eniteat & cuivis in oculos quasi incurrat, ea utique via nos procedere oportet, qua in demonstrandis veritatibus medicis omnes, qui non perfunctorie, sed solide & scientificè res tractare norunt, uti solent. Jam vero ad veritates medicas stabilendas id maxime est necessarium, ut primo observationes & historię accuratæ & cum omnibus circumstantiis notatæ præmittantur, postea vero hæc ipsæ methodo analytica per connexa ratiocinia explanentur & resolvantur, ut hac ratione illud, quod demonstrandum erat, planum evadat. Inhærebimus itaque huic methodo & communicabimus potiores & notabiliores historias & observationes, quas hanc in rem collegimus & annotavimus. Singulas enim enumerare nimis longum foret, ut vastum opus vix sufficeret.

8. Prima igitur historia hæc esto. Juvenis nobilis, triginta annorum, temperamenti cholericæ, inter rixas cum sodalibus suis vehementi ira excanduit & vinum valde potens ac spirituosum, quod Sect vocant, superbibit; die sequenti into-

intolerabiles præcordia obsident dolores, conatus perpetuus est ad vomendum & internum quendam sensum percipit, quasi aliquid ex ventriculo adscendere perque os exitum affectare vellet. Advocatur medicus, qui frequentius utebatur pharmacis chymicis in suis curationibus. Is sulphuris aurati antimonialis grana quinque porrigit in juscule, quo adsumto medicamine terna quidem vice vomuit abunde, sed absque levamine, utpote anxietates & angustiae circa præcordia augmentum coepere, vomitio quoque ulterior pronius desit. Lungebatur præterea internus incredibilis circa stomachi regionem ardor, partes externae frigore, tremore & vellicatione quadam corripiebantur, ac sudor frigidus caput & pectus tedeat, pulsus percipiebatur nullus, mox ægrum mens deseruit, accesserunt convulsiones & intra decem horas mors vitam abstulit. Dissecto cadavere ventriculi fundus & duodenum valde inflammata conspiciebantur, maculis partim rubicundis, partim nigris hisce partibus inhaerentibus; cetera viscera perfecte sana apparebant.

9. Eiusdem quoque tenoris est sequens historia. Vir in statu Ecclesiastico constitutus, quadraginta & aliquot annos habens, indolis valde sensibilis & ad iram pronus, faciei floridæ, rubicundæ, post vehementissimam iram conqueritur de anxietate & dolore pressorio ardente circa scrobiculum cordis versus latus dextrum, omnis ciborum appetentia est prostrata, noctem egit inquietam & facies incepit flavescere; adfuit perpetuus cum nausea conatus, sed tamen irritus ad vomendum. Hic petiit a medico consilium, qui grana tria tartari emetici præscribit in juscule pingui, calido sumenda: inde vero anxietates increscunt, vomit aliquoties, sed parum, conqueritur de incendio circa cordis regionem, inquietus est, mox lectum petit, mox surgit, de constrictione & summa anxietate præcordiorum lamentatio fere perpetua est. Præscribuntur antispasmodica castorina, clyster quoque adplicatur & nitrosa atque anodyna identidem

in usum vocantur, sed citra omne levamen, increscit potius virium languor, pulsus fit debilis & celer, extremæ partes inhorrescunt & frigidae fiunt & tertio die æger misere perit, qui ante quatuor dies perfecta gaudebat sanitate.

10. Neque vero minoris considerationis sunt sequentes duæ historiae. Femina in urbe finitima sana & vegeta, annorum quadraginta, ob damnum in re domestica perpeßum vehementi ira exardescit & paulo post cibum adsumit. Ab eo tempore conquesta est de languore, impotentia & tremore artuum, pressione atque angustia præcordiali, nausea; os est amaricans, facies, quæ antea florida erat, contracta, pallida & livida fit, tertio die a medico quodam juniore accipit medicinam emetico purgantem in pulvere, qua sumta dejectiones crebras per superiora & inferiora habuit, postea de summo incendio interno instituit querelas, nullus est somnus, corpus valde inquietum, corpore erecto animi obrepit defectio cum fastidio ciborum, præsertim carnis. Succedit postea respiratio difficilis, tussis & defectio copiosa materię viscidæ, & lentus calor depascit vires & corpus. In consilium multos medicos adhibebat per aliquot menses decumbens, tandem vero polychrestis & vulgaribus remediis, herbarum decoctis & pinguedine canina successu temporis convaleuit. Ante duos circiter annos vir primarius in vicinia æstate usus est acidulis Aëgranis, postea ob varias motas lites cum constantino vehementi afficitur ira, a quo tempore perit edendi desiderium, dolor anxius & pressorius sub scrobiculo cordis circa dextrum latus urget, qui sese extendit ad umbilici usque regionem: consulit chirurgum, qui medicum simul egit, cujus auxilio sæpe usus est. Hic cum percepisset, ægrum simul laborare alvo adstricta, habuit affectum pro colica, cujus, alvo aperta mox remissio sit speranda. Ordinavit hinc pulverem salinum ex arcano duplicato, qui aliquot grana trochiscorum alhandal una complectebatur. Sex inde habuit dejectiones.

iones, sed dolor, ardor & anxietas circa præcordialem regionem mirifice increverunt. Tercio die summe debilitatus fuit ager, pulsus deprehensus est valde imbecillis, celer & inæqualis, & inquietissime se gessit, nullo somno vel quiete succedente, tandem mente fuit alienatus, paucis post horis omnis sensus & motus ipsum destituit, sopore gravi detentus multa foetida & aquosa sine omni sensu per alvum reddidit, accesserunt convulsiones & quarto die vitam cum morte commutavit.

11. Cum hæc omnia hic loci acciderent, scriptum mihi est ex Silesia de simili casu, ubi puerpera, quæ bene lochiis purgata est, vehementi ira commota fuit pulverem ex antimonio diaphoretico, arcano duplicato & granis tribus trochiscorum alhandal, inde præcedentibus summis præcordiorum anxietatibus, inquietudine, torminibus ventris cum dejectionibus, singultu, conatu ad vomendum, interiorum ardore, extremorum frigore, tertio ab assumpto purgante die extincta est. Sic memini etiam, quendam ex præcipuis hujus civitatis chirurgis ante viginti aliquot annos intra breve temporis spatium e vita excessisse, quia post iræ affectum pulverem emeticum sumsit, eique, cum non sufficientem operationem exeruisset, aliquot horarum intervallo pilulas, ex purgantibus valde acribus compositas, sumperingessit. Nolo jam longius commemorare tristissimum casum, qui pronuper hic loci contigit, ubi virgo nobilioris conditionis, sanguinei temperamentis, ex mensibus non rite fluentibus plethorica, post animi graviores commotionem suam feminæ cujusdam dosin sumsit pilularum purgantium, quæ vocantur gescharsite Daupt Billen, & ab extracto hellebori nigri & trochiscis alhandal acrem suam purgantem vim mutantur: inde mox oborta est inflammatio ventriculi, anxietas, alvi adstrictio, accessit inquietudo, febris, summa virium prostratio, delirium & septimo die mors, & post mortem cum foetore totius corporis intumescencia.

12. Ex hisce jam commemoratis historiis & observationibus practicis quique medicorum, etiam qui judicio pollet non admodum acri, & levitantum rerum medicarum notitia est imbutus, haud difficulter colligit, ægotantes antea sanos, bene valentes nullaque labe in visceribus correptos, a nulla alia causa, quam ab ipsa ira & imprudentissima medicatione, partim per emetica, partim per acriora purgantia administrata, funestum effectum expertos fuisse. Equis enim hic non evidentissime per experientiam, optimam rerum magistram, hujus rei certitudinem ac veritatem perspicit? Si enim iram tam ingens turbatio functionum corporis, tamque gravia symptomata consequuntur, quæ a fortiori evacuante medicina non levantur, sed augmentum capiunt ac funestum sæpenuero eventum sortiuntur, quis non exinde satis firmiter argumentari posset, hujus catastrophes infelicis causas tam in iram, quam in hanc medicinam esse conjiciendas. Sed quia judicium, ex sola experientia & observatione desumptum, sæpe fallax est, hinc solidiores medici, ut certitudo & scientifica veritas emergat, exigunt, ut experientia firmis & inconcussis rationibus ac demonstrationibus stabilietur, id quod etiam jam breviter strictimque exequi animus est.

13. Ut vero ordine procedamus, dicendum ante omnia erit de iræ effecta atque operatione in corpus humanum. Exposita enim iræ indole, facili operamodum rationes apparebunt, quare emetica & purgantia instar veneni sint habenda, si exhibeantur graviori ira correptis. Est vero ira ejus naturæ, ut vehementiori partium nervoso-muscularum constrictione totum systema nervosum celerrime commoveat & systolem cordis eique contiguum vasorum & tonum etiam partium fibrosarum universo in corpore mirifice adaugeat. Manifestum hujus rei, sanguinis nempe & fluidi nervi motus impetuosioris, testimonium & argumentum in ira percitis præbent pulsus intensio, respiratio concitior, sitis, calor, inflatio & rubor

faciei, arteriarum capitis, præsertim circa tempora, major pulsatio & intumescencia, oculorum ferocia, tremor extremarum partium & actionum mentis præcipitantia. Quid quod, uti ex practicis observationibus habemus, nihil æque celeriter febres acutas, biliosas, intermittentes, inflammatorias concitare potest, ac ipsius iracundiæ vehementior affectus. Deinceps, ira spasmodica partium, qua agit, stricturam suam imprimis in ventriculum & intestina, seu partes valde nervosas & membranaceas exerit, unde tanto graviora exurgunt symptomata, quanto major est consensus ventriculi & intestinorum cum aliis partibus nervosis & universis fere corpore.

14. Peculiaris vero etiam iracundiæ vis est in ductus biliosos & hepatis; si quidem eorum constrictione intensiori facile hepar scirrhum redditur, imo non raro calculi in cystide fellea ac ductibus biliaribus generantur. Habent hæc accidentia vix aliam originem, quam a libero motu & effluxu bilis fortiori hac strictura impedito. Contingit autem hoc potissimum ab ira suppressa, toennman das Vergernis, ut vulgo dicere amant, gleichsam in sich fressen muß, und den Born nicht ausschütten kan, ubi nimirum ultionis expetitæ deest occasio vel facultas, aut tristitia cum metu simul juncta est.

15. Propter constrictionem quoque horum ductuum, icterus enascitur, qui facile postea temporis successu calculosus in vesica biliaria concretioni velificatur. Quando etiam bilis ab iræ affectu vehementius commovetur & copiose ex ductibus biliaribus & cysticis in duodenum & ventriculum effunditur, ex ejus ibidem facta stagnatione & concepta per diuturniorem moram acredine, nausea, vomitiones, diarrhœæ, cholericæ passionis, cephalalgia, anxietates, febres biliosæ, continuæ & intermittentes suscitantur. Hinc est peculiare illud iracundorum symptoma, quod in latere dextro sub scrobiculo cordis sentiant dolorem quandam contractivum, in ore

autem amarorem. Originem suam hæc pathemata non aliunde ducunt, quam a motu bilis ejusque effusione in intestina impetuosiori, dum ductus biliaris, nervosis ac musculosis tunicis contexti, ab influxu spirituosissimi liquidi in nervis contenti citatiori nimium compressi, ingentem quantitatem bilis exonerant & infundunt duodeno, unde etiam dependet inclinatio ad vomitum & diarrhœæ, quam HILDANUS Cent. VII. Obser. XVIII. annotavit, cum affirmat, alvum subductam fuisse ab ira, ac si pharmacum adsumtum fuisset. Quod si bilis acrimonia delinquit & in hoc adfectu nimium effunditur, intestinorum & ventriculi erosiones cum lenta febre sequente non raro vidimus. Imo, quo acrior est bilis, quo magis a statu suo naturali desciscit, eo nocentior etiam est ira, eoque etiam sæviora juncta habet symptomata.

16. Denique, ab intensiori partium nervearum & fluidarum per iracundiæ affectum reddito motu sive spasmoganguis copiosior cum impetu ad certas partes pellitur, unde accidit, ut ex nimium distendantur & venarum ibi repentinum orificia aperiantur. Constat experientia practica, iram maximam habere facultatem enormes sanguinis excretiones sive per nares, sive per arterias pulmonales aperturam, sive per venas ani & in feminis per uterum excitandi, cum primis in consuetis ac dispositis. Ita, si quis in juventutis annis hæmorrhagiarum fuit aduetus, is ira ardentiori in eandem promte potest incidere. Quis enim vel ex vulgo nescit, invadente hoc affectu vultum statim rubore suffundi & venas capitis, præsertim frontales, mirum quantum intumescere, non raro etiam illico sanguinem e naribus copiose effundi. Pariter vidimus, feminas ab iracundia in uteri hæmorrhagias collapsas vel etiam hæmorrhagiarum fuisse passas. Et hæc quoque est ratio, quare in senibus & plethoricis vehemens ira apoplexiam sanguineam, quæ fit ab arteriolis plexus choroidæ in capite per ruptis, subito sæpe producat. Jam vero, num.

nunquam gravis facile congestio sanguinis ejusque effrenis effusio fit nisi a spasmodica eaque fortiori constrictione partium nervosarum & musculosarum.

17. Evolutis hac ratione iræ effectibus modoque operandi, deveniendum jam etiam est ad præcipuum dissertationis hujus momentum, ubi ostendendum, quare medicina purgans & emetica tantopere noceat in iræ affectu, ut veneni veri nomen jure obtinere queat. Prius vero, quam hanc rem plene decidamus, ratio tractationis nostræ exposulare videtur, ut de veri veneni indole ac modo operandi pauca adjiciamus, ne commoda explicatione neglecta variis confusionibus, a quibus omnium errorum origo promanare solet, causam atque occasionem subministremus.

18. Per venenum igitur hoc loco intelligimus materiam causticam, sale tenuissimo volatili acri instructam, quæ exigua in quantitate spasmos enormes in ventriculo & intestinis concitando subtrulentiorum symptomatum celerissimo decursu universam motuum vitalium œconomiam pervertit ac destruit, signis funestæ sphacelationis in cadavere relictis. Venena itaque vera pro fundamento suæ activitatis agnoscunt sal quoddam tenue, acre, summe causticum, quod membranaceo-nerveis ventriculi & intestinorum fibrillis sese altius insinuat, illas lancinat, arrodit, inflamat & spasmodice contrahit. Celeriter vero & exigua in quantitate opprimat homines venenum: in causa hic abque dubio sunt vehementes spastica nervosi ac membranacei generis in universo corpore constrictiones, quibus fluidi nervei ac tenuioris sanguinis in organa motuum & sensuum influxus, quo cessante omne robur, tonus & motus partium perit, partim intercipitur; partim etiam ad alia loca majori copia compellitur.

19. Symptomata, quæ a veneno concitantur, longe sunt truculentissima & spasmis unice debentur, qui non modo in ventriculo & intestinis consistunt, sed & in remotas partes, subtiliori sensu ac

motu præditas, propagantur, unde a veneno deglutito observantur anxietates cardialgicæ, nausea, vomitiones, tormina atrocissima, diarrhææ, vel etiam alvus contumacissime clausa, singultus, constrictiones thoracis vehementes, angustia spirandi & summa præcordiorum anxietas, languor omnium virium, syncope cardiaca cum extremorum frigore & sudore frigido, debilis, celer planeque intermittens pulsus, convulsiones, epilepsiæ, inquietudines & deliria. Hæc sunt solennia ut plurimum venenorum symptomata. Cadavera si dissecantur post obitum, conspectui sese offert intumescencia totius abdominis, maculæque purpureæ aut nigrae in ventriculo cum erosione & quandoque perforatione, & quæ sunt alia, reperiuntur. Hæc de veneno proprie sic dicto memorasse sufficiant; prolixiorum qui desiderat hac de re explicationem, is consulere potest *Pathologiam nostram Rationalem Tom. II. Part. II. Cap. II.* ubi venenorum doctrina ex instituto pertractata est.

20. Quodsi igitur effectus emeticorum, post iracundiæ affectum adsumtorum, probe pensitamus ac ponderamus, haud difficulter apparebit, illa ipsa non aliam, quam veri veneni operationem in corpore humano exerere; siquidem omnia emetica, præsertim quæ ex antimonio præparata sunt, sale pollent subtili, acri, caustico inflammante, quod ventriculi & duodeni tunicis membranaceo-nerveis insidens, eas rodit ac spastice contrahit. Deinceps, paulo largiori dosi data homines jugulant, ubi ventriculus male affectus est, celerissime, qualia exempla passim prostant, quæ hic commemorare angustia temporis prohibet.

21. Si symptomata ipsa, quæ emeticorum deglutitionem consequuntur, penitus inspiciamus, illa identidem ab iis, quæ venenum proprie sic dictum propinatum comitantur, plane non ablutentia deprehenduntur. Adsunt enim protinus anxietates & præcordiorum constrictiones enormes, ardor circa stomachi

machi regionem exquisitus, conatus ad vomendum inanes: partes extremæ refrigerescunt, tremere & convelli incipiunt, sudor frigidus caput vel pectus tenet, respiratio difficulter procedit, nullus est somnus, corpus jactitant ægroti & valde inquieti sunt, virium summa jungitur prostratio, alvi advertitur vel ingens adstrictio vel fluxio præter modum, pulsus est vel celer, debilis vel plane intermittens, mens alienatur, convulsiones oboriuntur & quæ sunt hujusmodi alia. Hæc, quæ lethum inferunt, symptomata a violentiori spasmo, qui universum fere partium membranacearum systema vehementius exagitat atque convellit, proficisci, nemo facile in dubium revocabit. Ex quo sane non fallax de venenata post iram vomitoriorum indole depromi potest argumentum. Accedit, quod post mortem aperto cadavere indubii virulentæ violentiæ characteres in conspectum veniant, uti ex sectione supra communicata patet, ubi ventriculi fundus & duodenum valde inflammata conspiciebantur, maculis partim rubicundis, partim nigris hisce partibus inhaerentibus.

22. Non minus periculi adferunt post iram administrata purgantia acriora & valentiora. Est enim illis eadem cum emeticis, imo ipso proprie sic dicto veneno perimendi ratio, siquidem subtili itidem & caustico, penetrante sale sunt instructa, & spasmis agendo inflammationes in ventriculo & intestinis concitant, tragica producant symptomata, celeriter interficiunt & post mortem sphacelationis funestæ signa in ventriculo ac intestinis relinquunt. Quoniam itaque emetica perinde ac purgantia, post iræ vehementiorem affectum intra corpus adsumta, spasmos faciunt & adaugent atque inflammationem suscitant, deinde symptomata veneno alias familiaria inferunt, prætereaque celerime vitam finiunt & post mortem stigmata veneno demortuorum similia in cadaveribus relinquunt; hinc utique recte concluditur, jure meritoque medicinam & emeticam & purgantem vene-

ni in numero esse habendam, præsertim si ira correptis exhibeatur.

23. Emetica igitur & purgantia drastica post iram cumprimis sunt damnoſa & ut plurimum morti tradunt ægrotantes. Quodsi enim ex superioribus repetimus, iram in spasmo ventriculi, duodenum & ductus hepatis conjicere, jam ex hoc colligere erit facillimum, in ejusmodi casu nequaquam convenire vomitoria, cum ad spasmos teneras ventriculi fibrillas, ira modo laceſſitas, magis irritent & inflammationem acerbiorē inducant, vix ulla arte & ingenio medici expugnandam. Viderint proinde medici, quam recte, quam methodice, quamque prudenter faciant, si ventriculum ira commotum vomitoriis oppugnant atque exasperant. Tantum enim abest, ut hæc remedia in hoc adfectu aliquid expediant, ut potius ipsum dolorem atque morbum reddant longe ferociorem. Concedamus hoc omnino, ipsam naturam pronam ac proclivem tunc videri ad vomitum & ad hunc urgeri quasi ac stimulari, pyloro nempe fortiter se contrahente. Concedamus etiam, ipsos ægrotantes ut plurimum anceps hoc remedii genus anxie postulare & maximam in eo fiduciam ponere, dum sibi firmiter persuasum habent, evoluto e ventriculo hoc onere gravante & foras expulso, protinus se melius esse habituros. At vero, hæc omnia, quibus allici posset incautus medicus ad dandum vomitorium, sagacem, prudentem & singula summa cum ratione susipientem philiatrum potius commovere debent, ut quovis modo emetica respuat & cane pejus ac angue illa ipsa tali in casu abhorreat.

24. Nocent autem ira, huicque subjuncta emetica & purgantia maxime omnium iis, qui spasmis sic dictis hypochondriacis atque hysteriis obnoxii sunt & doloribus cardialgicis multum vexantur. Ratio hujus rei non e longinquo petenda videtur, siquidem ejusmodi subiecta jam tum ob spasticam, qua premuntur interiores nervæ partes, striduram infirmata sunt, vel ad inflama-

rationem proum ac dispositum habent ventriculum cum annexis intestinis. Quod si igitur grauiori ira, quæ spasmodicas tragedias ludit, corripuntur, non possunt non spasmodicæ ventriculi contractiones augeri, quarum vero sæuitia vomitorio vel purgante superingesto adeo non mitigatur, ut potius paratissima hoc modo ad insuperabile incendium & totalem corporis interitum sternatur via. Cavendum itaque cum primis est, ne ejusmodi personis ira debilitatis hujus generis remedia propinemus, ni funestum exinde expectare velimus eventum.

25. Ob eandem quoque rationem emetica & alia fortiora evacuantia insigniter nocent, si circa paroxysmos febrium intermittentium exhibeantur, præsertim si forte iræ affectus præcesserit, quia tunc temporis ventriculo & primis viis spasmus exagitatus ad nauseam & vomitum est inclinatio. Obsunt præterea & ira & ejusmodi medicamenta omnibus debilibus. Ita observavimus, eos, qui corpus antea per laxativa, purgantia, thermas & acidulas strenue purgaverant & hoc modo insignem ventriculi debilitatem sibi contraxerant, a sumtis post iram denuo emeticis vel purgantibus pessime se habuisse subque dirissima symptomatum facie non ita multo post exspirasse. Valet id etiam in puerperis. Notum enim mihi est præter superius allatum exemplum puerperæ, quæ tertio a partu die iracundia affecta fumis purgans e drasticonum numero & intra duos dies, optimis quibusvis remediis frustra adhibitis, misere periit.

26. Deinceps, & ira & emeticum vel purgans insignem noxam adfert feminis circa mensium insans tempus, itemque viris, qui hæmorrhoidum fluxui adfueti sunt & imminuentem eum expectant. Quum enim solennes illæ & salutare per menses & hæmorrhoides fluxiones cum spasmodis continuo fiant, facile patet, nocentissima tunc esse & purgantia & emetica, præsertim si post iram administrantur. Truculenta circa insans mensium tempus ab emeticis, et-

iam non adeo validis exhibitis, symptomata vidimus. In hæmorrhoidariis validior vomitus abscessus cum lenta febre excitavit. Ubi sanguinis congestio inclinatur ad pectus, periculosa a validiori vomitu nasci solet hæmoptysis. Tandem quoque ira & fortiora evacuantia potissimum iis nocent, qui paulo ante vino largius se inebriarunt, incendiumque corporis copioso haustu frigido extinguere voluerunt: quandoquidem ex hisce facile spasmus accedit ventriculo & ejus dextræ parti pylori. A sumto emetico intolerabiles statim fiunt anxietates, vigilie continuæ incommodant, virium ingens sequitur lapsus, jungitur inquietudo, jactatio corporis & partes extremæ valde frigidae fiunt.

27. Ultimo loco, pauca adhuc adjicere lubet de præservatione incommodorum, quæ iram sæpenumero, si is vehementior paulo fuerit, presso pede insequuntur. Prudentis hoc in casu medici est, ut spasmos, in ventriculo & duodeno exortos, quovis modo leniat ac demulceat, sanguinem & humores in circulum æquabilem reducat & acrimoniam, si qua subest, corrigit. Commendari hunc in finem merentur præter infusa herbarum v. g. herbæ veronicæ, scordii, florum sambuci, bellidis, chamomillæ vulgaris & Romanæ, feminis fœniculi, pulveres bezoardici, nitroscinnabarini, vel etiam nitrum cum paulillo camphoræ, aut sequens Mixtura. Recipe spiritus nitri vel vitrioli dulcis, essentia castorei ana drachmam unam, camphoræ grana tria, quæ ad guttas viginti vel triginta sumi potest. Hæc duo remedia ad inflammationes præservandas, a quacunque causa oriantur, summi sunt præsidii loco. Si ex iracundia bilis nimia in copia ad intestina præcipitata fuerit, tunc non inutilem, sed prorsus eximiam opem fert pulvis ex rhabarbato, nitro & lapidibus cancrorum compositus. Hac enim ratione non modo bilis acrimonia mitigatur, sed & blandissime educitur; adjici huic quoque potest magnesia alba, quæ non modo egregie corrigit acrimoniam humorum, sed &

leviter subducit. Hisce in usum vocatis adungi poterit Essentia cort. aurant. bene præparata, Elix. stomachale Michaelis, vel nostrum cum liquore anodyno minerali nostro commixtum. Sed hæc hac vice circa nobilem hanc materiam sufficient.

DISSERTATIO VII.

DE IMPRUDENTI MEDICATIONE MULTORUM MORBORUM ET MORTIS CAUSA.

§. I.

QUando imprudentem & præposteram medicationem multorum morborum, imo mortis causam statuo, verendum utique mihi est, ut nonnulli in id incidant, me vel universæ artis certitudinem in dubium vocare, vel in medicorum ordinem injuriam esse velle. At vero, mihi nulla artium majori veritatis fundamento niti videtur, præterquam medicina, eo quod naturæ ordinem, qui nunquam non immutabilis est, pro principio agnoscit, & observatione eorum, quæ nocent vel profunt, & denique solido medici judicio continetur. Ceterum, qui me measque vivendi rationes exploratas habent, optime sciunt, me ab ejusmodi criminandi moribus esse alienissimum, cum per omnem meam ætatem nihil magis optaverim, quam ut concordia in medicina valeat vigeatque. Hujus rei evidens testimonium non pauca numero scripta mea edent, clarissimeque comprobabunt, me nullius unquam opiniones acerbiori stylo perstrinxisse, sed potius ingentes inquietorum animorum insultus patienti & æquissimo animo semper tulisse. Neque unquam facile ulli prædicatorum, propter errores in praxi admissos, gravis vel injurius fui, sed ubi vel officii, vel conscientiæ, aut summæ salutis ratio, ut de quibusdam monebam, deposcebat, erranti, qua potuit

feri, comitate, monstrare viam alleboravi, nunquam mihi persuadens, ex saluberrimis admonitionibus tantum periculi subnasci posse, quantum viri boni subinde experiuntur.

2. Illud tamen, si non dissimulare sed libere dicere velimus, evidentissimum est & res ipsa monstrat, nullam artem tantæ hominum ignorantia & tam magnis tamque ingentibus periculis & malis patere, quam eam, quæ mortalium vitam & sanitatem, qua nihil est præstabilius, procurat. Equidem, innumerabilis est practicum copia; sed paucissimi sunt re & opere medici. Plurimi, non tantum ex vulgo, sed etiam ex doctioribus, medicinæ summam nec capiunt, nec intelligunt. Omnes in suis operibus ad experientiam confugere cernimus, quæ ipsis talis est, ut, si quando semel vel iterum faustum a medicina in morbo propulsando effectum percipiunt, protinus remedio virtutem hunc morbum certo sanandi inesse, sibi persuasam habeant. Hinc, si quis simili morbo laborare dicitur, confestim eandem medicinam in usum adhibent: rarius tamen simili effectum. Nihil autem magis medicis imponere, quam experientiam, solere, res ipsa ostendit. Tot enim sunt diversi medicamentorum effectus & experientia, quot sunt corpora, quæ ratione temperamenti, ætatis, consuetudinis, victus, climatum, anni temporum, ceterorumque mirum inter se differunt; neque una semper ejusdem morbi est causa, status, conditio ac tempus. Et quid familiarius in praxi medica occurrit, quam quod duo medici circa idem remedium in morbo adhibendum diversas, imo plane contrarias habeant sententias, & uterque ad experientiam seu observationem crebriorem concurret?

3. Tametsi vero experientia, accurate notatis circumstantiis omnibus, magni usus sit; quia tamen tantummodo particularis est, & tanta differentia individuorum & circumstantiarum observatur: hinc plures hominum ætates veræ in morbis experientia non sufficerent.

rent enodandæ. Potius itaque alia in-
eunda est in medicina via, quam pauci
norunt & intelligunt. Videlicet ex iis,
quæ sensu & experientia longa comper-
ta sunt, ratio universales regulas & le-
ges medendi elicere debet: deinde me-
dicum accurate individuorum naturam,
morborum statum, causas, tempora,
virtutes alimentorum & medicamento-
rum exquisitè pernoscere oportet. Tum
omnibus circumstantiis, quas morbo-
rum historia accuratior communicabit,
bene consideratis, prudenti delibera-
tione & solido iudicio universalia appli-
care & ex hisce methodum, quæ æger
sapandus est, invenire debet, quæ re-
mediorum genera, dosin, ordinem,
tempus adhibendi & regimen recte tra-
dat ac explicet. Quam pauci vero sunt
medici, qui ex particulari experientia
universalia extrahere norunt? quam
pauci in praxi attendunt ad morborum
historiam & exquisitam omnium cir-
cumstantiarum rationem? quam pauci
differentiam corporum perspectam ha-
bent? quam pauci morborum causas &
occasionem medendi norunt? quam pau-
ci denique sunt, qui deliberatione, con-
silio ac iudicio in curationibus utuntur
& cum prudentia & solida ratione medi-
camenta adplicant? quam pauci nume-
ro rursus verum usum & abusum medi-
camentorum distinguere sciunt? & quam
pauci sunt, qui leges, quibus natura in
medendo utitur, accurate observant &
imitantur.

4. Ex quibus intelligi potest, medici-
nam non tam facilem & experimenti
rem esse, sed magnam scientiam &
acre quoque iudicium desiderare. Unde
non mirum, quod his destituti vulgares
illi practici perversa sua methodo & re-
mediarum abusu tanta mala, morbos,
imo & mortem miserrime subinde ho-
minibus inferant. Scio atque non levi
mœrore angor, quando animo perpen-
do, quam gravia mala, præstantissi-
mis aliis remediis, imprudentes practi-
ci ægrotantibus invehant. Possem certe
de morbis & damnis a medicis inductis,
quæ mihi adhuc in recenti memoria hæ-

herent, ingens volumen componere, nisi
res esset odiosissima; nihilominus ta-
men, secundum *Plautum Trinumum Act. I. Scena II. Nota mala res optima sunt*,
quia quæ nocent, etiam profunt & do-
cent. Quare, utique ex iis observatio-
nibus, ubi male & non ex voto cessit
medicina, ingens lumen & incremen-
tum arti nostræ salutariter accedit. Ex alio-
rum enim periculis optime sapimus &
cautiores reddimur. Igitur operæ pre-
tium & non alienum a nostro instituto
erit, in præsentī ostendere, quomodo
imprudens medicatio multorum morbo-
rum origo & causa esse possit. Cum ve-
ro in quibusdam observationibus recen-
sendis erimus occupati, studio speciales
& quæ ad personas pertinent circumstan-
tias præterire volumus, quia veritas in
hisce tanto magis odiosa solet esse, quan-
to est plenior. Nunquam enim noster
est animus in ullius hominis vel medici
famam injurium esse: errantibus tamen
monstranda est via, salebræ in praxi de-
tegendæ, & offusa menti caligo abster-
genda est.

5. Ut vero in præsentī tractatione or-
do quidam observetur, placet initium
facere a recensendis iis damnis, quæ ex
venæ sectione omiſſa vel male admini-
strata suborta annotavimus. Si ullum
auxilium tam operationis celeritate &
securitate, quam utilitate & tolerantia
facilitate commendandum est: certe est
venarum sectio, cujus eximiam in me-
dendo efficaciam præter veterum testi-
monia longus & comprobatus usus abun-
dantissime ostendit. Nihilominus me-
dicorum & imprudentia & remeritate
subinde pervertitur, id quod sequentes
observationes satis confirmare videntur.
Fuit nempe vidua sanguine plena in opti-
ma ætatis flore constituta, habitus corpo-
ris spongiosi, facie rubicunda: hæc singu-
lis annis per longum temporis spatium
bis vel ter venam incidi curavit & opti-
me se habuit, postea ex annis paucis
cioribus redditus, pedes tumescere inci-
piunt, hinc venæ sectio, metu exinde
secuturæ cachexiæ, dissuadetur. Elap-
so anno incidit in febrem cum magnis

artuum doloribus, & dolore ac rubore fere totum corpus adficitur, interea venæ sectio omittitur, sequitur maxima sanguinis ad caput congestio, unde delirium, & mors. Quodocunque itaque sagax & peritus medicus principales has circumstantias probe animo suo perpendit, vix aliter poterit concludere, quam omissam per annum & ultra venæ sectionem status plethorico cacoehymici & sequentis morbi fuisse causam. Cujus vehementiæ sine dubio quoque matura venæ sectione medicus potuisset occurrere. Supervacaneus hic omnis fuit metus cachexiæ vel hydropis, quia pedum iste tumor a plethora & difficiliiori sanguinis per pedes transitu ortus fuit.

6. Placet quoque ulterius ex sexu nobiliori utilem circa præsens negotium observationem inferere. Vir triginta & aliquot annorum, habitu corporis spongioso præditus, sanguineæ complexionis, ante anni dimidium incipientes habuit hæmorrhoides, diætæ lautiori & vinosæ deditus, tandem incidit in diros cruciatus ac dolores, quibus lumbaris & abdominis regio addigitur, perit appetentia, percipitur quoque compressio circa præcordia, color faciei rubicundus mutatur in lividum & flavum, alvus est adstricta, caput dolet, manus tremunt, extrema refrigescunt. Nonnulli ex medicis affectum pro calculo, alii pro cachexia & obstructione hepatis, quidam pro malo hypochondriaco habuerunt. Et quamvis multo & vario medicamentorum usu mali vehementia aliquantum remiserit, majori tamen atrocità circa æquinoctia semper malum est reversum. Nunquam ipsi secta est vena, tandem vero prudentioris medici consilio quater de anno venam pedis incidi curavit & Carolinis usus est, unde per DEI gratiam longo tempore a vehementia mali immunis factus est. Ecquis est, qui re bene considerata addubitare velit, immanes hos, qui præcordialem & abdominis regionem fatigarunt, spasmos a plethora & sanguine in visceribus & plexibus mesaraicis stagnante, qui per se-

dis venas moliebatur exitum, subortus fuisse, quem utique & matura & crebrior venæ sectio potuisset avertere.

7. Rursus, vir plethoricus, quinquaginta annorum, scarificationibus & venæ sectioni olim adluctus, quæ ob provectiorem ætatem, ne vires corporis depascantur, jam a medico dissuadentur, post annum fixum & acerbum dolorem in regione lumborum percipit, qui censebatur a calculo esse, ad hunc itaque depellendum varii generis diuretica, etiam calidiora & juniperina & spiritus minerales acidi dati sunt. Secta postea est lenta febris, cum ingenti virium languore, appetitu prostrato, urina purulenta. Post mortem redden-ter in abscessum abijisse inventus fuit, qui simul totum musculum psoas exulceravit. Discimus ex hac historia, quam male dolor lumborum, qui ut plurimum fit a sanguinis stagnatione, habeatur pro calculo, cum tamen hic majoris etiam magnitudinis in renum substantia subsistens, nec quicquam doloris procreet, sed tum demum, quando iter suum per urethres conficit. Cuius etiam prudentiori dijudicandum relin-quimus, num venæ sectio maturior, subjunctis nitrosis & absorbentibus, hunc morbum & mortem non potuerit avertere.

8. Ad præsentis rei confirmationem pertinet quoque sequens observatio. Degit in vicina urbe generosus quidam vir, ætate quadragenarius, floridæ faciei, aulicæ vitæ addictus & lautiori victui ac vini generosioris potui assuetus. Is corrente autumnio incidit in vehementem in regione lumbari dolorem, qui ad coras & genua porrigebatur, nocturne maxime ingravescens, somnum impediabat atque quietem. Implorabat opem Medici, qui affectum esse arthritico-scorbuticum & originem ex acri & scorbutica humorum dyscrasia trahere fategit, decocta antiscorbutica & sanguinem repurgantia ex radicibus & lignis ad sudorem mane eliciendum porrexit, pilulisque

ex mercurio dulci, resina jalappe, gummi ammoniac extractoque pan-
chymagogo Crollii, viscidos & tenaces
humores per alvum exturbare contem-
dit. Sed tantum abfuit, ut quicquam
levaminis attulerit, ut potius dolores
perseverarint in affecta non modo par-
te, sed & caput, collum manuumque
articulos adhuc infestant, cum nota-
bili virium decremento. Alius itaque
morbi artifex advocatus, qui curam per
inediam, (die Dunget-Cut) ceu proba-
tissimum presidium in scorbuticis & ar-
thriticis ejusmodi affectionibus, mire
commendavit; tertius vero accitus hanc
improbavit, & thermarum Teplicen-
sium usum unice proficuum fore edixit.
Demum ad me re delata, de omnibus
certior factus, judicavi, mali, quod
jam per aliquot menses agrum misere
torserat, causam, neque in humorum
tenacitate, neque scorbutica quadam
acrimonia, esse querendam, sed potius
in abundantia sanguinis, ejusdemque
non modo stagnatione, in vasis mesa-
raicis, sed & lentiori circuitu per iliaca,
ac secedente ob moram hanc serosa par-
te atque ad articulationes ossis coxendi-
cis descendente, fieri. Jussi igitur, ut,
quam priores Medici neglexerant, ve-
na sectio in pede, adornaretur, qua de-
pletis canalibus per ilia excurrentibus,
dolor in parte affecta ipsoque capite re-
misit aegerque insequenti nocte melius
dormivit. Ex medicamentis vero usur-
pata mixtura ex aqua florum sambuci,
rob sambuci, antimonio diaphoretico
& nitro, cum liquore anodyno minera-
li, nec non pulvis bezoardicus, sulphu-
re antimonii correcto maritatus & potui
data ptisana. Et quam pulsus validus ac
venæ tumida essent, sanguinem exun-
dare adhuc conjeci, eaque propter ite-
ratam venæ sectionem tam salutari effe-
ctu institui, ut aeger pristinam intra
mensē perfecte reciperet sanitatem.

9. Eandem in rem apprime facit hic
calus. Laborabat ante annum illustri-
ssimus Comes impenis abdominis crucia-
tibus, qui ad vesicam & genitalia pro-
pagabantur, ac non modo lumbos, sed

& ilia infestabant: aderat continuus ad-
mingendum stimulus, urina vero diffi-
culter reddebatur, interdum tenuis,
interdum rufa, quandoque sabulum po-
nens. Pugnabat contra hæc pathemata
Medicus ordinarius carminativis & di-
scutientibus, nec non diureticis ad cal-
culum cum urina pellendum, sed inva-
lescebant inde magis symptomata.
Quum vero ego quoque ipse in consilium
vocarer, omissam ab ordinario venæ se-
ctionem cum primis necessariam esse edi-
xi eamque in pede instituendam curavi,
tam presentaneo salutari effectu, ut il-
lico aeger notabile continui doloris per-
ciperet levamentum. Adhibita præter-
ea essentia corticum aurantiorum, li-
quori anodyno nupta, nec non pulvis
præcipitans nitrosus, ac demum Caro-
linis interne & Teplicensibus exterius
usurpatis, disparuit omnis dolor, nec
postea rediit.

10. Quemadmodum vero ex inter-
misso venæ sectionis usu, ita etiam ex
ea largiori, vel intempestive celebrata,
gravis morbus vel etiam ipsa mors con-
sequi potest. Laborabat vir quadragin-
ta & aliquot annorum diu ex ventriculi
inflatione, quam mala dieta sibi con-
traxit, alvique erat durioris, texturæ
sensibilioris & natura debilis. Hic, præ-
ter graves occurrentes animi commo-
tiones, per aliquot septimanas quiete,
appetentia & viribus privatus fuit, post
varia data remedia, admissa tandem
fuit venæ sectio, qua pejus se habuit &
mox expiravit. Quid hic potuit impru-
dentius excogitari, quam in viro extre-
mè debilitato venæ sectionem concede-
re, quæ virium reliquias una cum san-
guine simul sustulit. Nunquam enim
corporibus exhaustis suadenda est san-
guinis missio, ubi vires diuturno animi
macerore fractæ & enervatæ fuerunt.

11. Puerpera triginta annorum, ma-
nu obstetricis imperitia in extrahenda
secundina læsa, de dolore in pube con-
queritur, accedebat febris, per lochia
sanguis sufficienter purgatus fuit: ob
inflammationem præcavendam intra
sex dies tribus vicibus & singulis largissi-

nam venæ sectionem admisit, remansit lentus calor eum summa virium prostratione, vigilia, post mortem nihil fere sanguinis in vasis majoribus fuit reperiunt, sed profundior tantum nigra macula in collo uteri. Quis non animadvertit, imprudentissime hic toties reiteratam fuisse sanguinis missionem, quæ omnem fere sanguinem consumit, quo tamen utique opus fuisset ad inflammationem resolvendam: nam stasis sanguinis in vasis inflammatoria, non aliter, nisi sanguinis & citioris & crebrioris adfluxu remouetur, unde sanguine, plus quam par est, subtracto sanguis subsistens ut putrescat necessarium est. Alia puerpera triginta & aliquot annorum, obesa, nimio laborabat lochiorum fluxu, nihilominus in manu aliquoties secta fuit vena & laxantia data, quibus ita emaciata & exhausta sanguine ac viribus fuit, ut lentus calor, cachexia, tumor pedum per dimidium fere annum ipsam corripuerit, bona tandem diæta & cœli mutatione restituta. Quodsi enim sanguinis nimium subtrahitur, non tantum vires, quæ digestionibus & excretionibus præstant, consumuntur, sed & a nimium exinanitis vasis pori ac meatus viscerum & emunctoriorum subsident ac clauduntur; & hac ratione ex obstructione & induratione viscerum longus, gravis, periculi plenus morbus nascitur.

12. Neque mirus digni sunt qui annotentur hac de re sequentes casus: Vir erat triginta & aliquot annorum, constitutionis admodum teneræ, hypochondriacis symptomatibus a prima iuventute obnoxius, maximeque ventriculi inflationibus cardialgicis & asthmaticis divexatus. Hic tempore hiemali, post intensiorem corporis refrigerationem, pessime se habuit, summoque affectus est languore, & subito quodam ita afflictus dolore, ut per tres fere hebdomades somno plane caruerit, appetentia simul pereunte & corpore contabescente. Medicus currente Martio mense, quo ægro antea sanguinis missio semper solennis fuerat, eandem iterum

sua sit & aliquot uncias extraxit, sed longe alio quam sperarat effectu, ægro scilicet altero statim die post placide exspirante. Ex funesto hoc eventu nemo non videt, summe perniciosam esse sanguinis missionem, ubi vires penitus obinopiam succorum & sanguinis exhaustæ, in causario jam & debilitato corpore, & tum potius analeptica, diætica & pharmaceutica, vires & succos roscidos restaurantia, ex usu esse. Et quamvis æger hic in Martio sanguinem mittere fuisset, perperam tamen Medicus temporis adstrictum esse hoc auxilium iudicavit, eo quod venæ sectio non propter tempus iuvat, sed quia circa hoc sanguis, calidiori aere factus, majus spatium affectat seseque expandit, ac venis eodem nimium oppletis periculum minatur.

13. Idem fere contigit viro macilentæ & cholericæ constitutionis, qui ex hæreditaria quadam & nativa dispositione pulmonum aluit vitium ac præterea ob nimias lucubrationes vitamque nimis sedentariam variasque animi ex ira commotiones, corporis & stomachi sibi contraxit imbecillitatem. Hic ab aliquot jam annis magnam pituitæ viscidæ copiam sereat eiecerat, hæcque ejectione mirum demum copia increvit & per duos fere menses cum lenta febre, spirandi difficultate viriumque iactura, nec non exquisito sub urinæ emissionem ardore, duravit. Tum quidem æger emulsionibus, jusculis medicatis & decoctis demulcentibus, interpositis clementer alvum laxantibus, cum sanitate in gratiam rediit; exacto vero circiter anno, eidem malo denuo implicitus est. Alium igitur in consilium adscivit Medicum, qui, licet semper adfuisset anxia respiratio, tussim tamen non phthisicam, sed ex stomacho æstuante & hypochondriacum symptoma esse iudicavit, putavitque, cessatura omnia, si tempestivus prodiret hæmorrhoidum fluxus. Variis demum incassum adhibitis, de vena secunda consilium dedit, floridumque e pede extraxit sanguinem. Sed eodem adhuc die, vespere ægrum hor-

horror per universum corpus incessit, subsequente intenso aestu, nocte insomni, virium jactura gravi, & perfecta accessit hectica.

14. Eadem ratione, qua in priori casu factum, medicum alium in pernoscenda vera causa morbi aberrare vidimus in generoso quodam viro, quinquagenario majore. Solenne huic erat, ut vernali & autumnali tempore podagræ experiretur insultum, cum febre catarrhali, appetentiæ defectu, torminibus ventris, doloribusque dorso accedentem, ita ut his tres vel quatuor dies affligentibus, dolor postea & tumor in majoribus utriusque pedis digitis prodiret. Licet autem nunquam hæmorrhoidum fluxum habuisset, medicus tamen hypothefi addictus, quasi omnis podagra a defectu hæmorrhoidum ortum traheret, autumnali tempore, quo podagra impetere solebat, paullo ante fueram periodum, venæ sectionem instituit, sed paucos post dies atrocia tormina & dolores pressorii in latere sinistro, cum appetitu prostrato in vasa ventris accessitque febricula circa tertium diem auctior facta. Erant qui morbum colicam esse asseverabant, sed a carminativis internis & externis exacerbabatur, alii febrem vocabant; ego vero quum dolores subito sæpe in digitum pedis transire exaudirem, subesse materiam arthritico-podagricam intus retentam judicavi, quæ symptomata suscitet, febrem autem catarrhali similem, a refrigeratione corporis post venæ sectionem, ortum ducere. Suasi hinc liquorem anodynum mineralem, essentia scordii nuptum, cum aliquot granis extracti croci & guttis aliquot olei feniculi, exhibui quoque pulverem bezoardico-nitrosam, cum infuso theiformi ex veronica, scordio & liquiritia, quietem & decubitus in lecto injunxi ægro ac ut pediluvio uteretur. Ita demum comparuerunt dolores in pedibus & per aliquot hebdomades perstiterunt, cessantibus penitus internis passionibus. Primus Medicus ulterius quidem urgebat, adhuc ob hæmorrhoidale negotium

venam esse secandam, sed æger damno sapiens constanter renuit. & recte quidem, quum ipse non esset plethoricus, sed ad cachecticum magis affectum inclinaret, neque dubium est, quin, si iterata sanguinis missione naturæ subtrahita fuisset energia materiam nervis inimicam internis partibus altius infixam, ad exteriora pellendi, infelix subsequutus fuisset eventus.

15. Multa certe nobis nota sunt exempla, ubi instante podagrico morbo, obortis torminibus in ventre & spastico dorso dolore, affectus, præsertim in plethorico corpore, pro sanguinea, si ve hæmorrhoidali colica fuit habitus, & ad provocandum fluxum iterato venæ sectio administrata, oblata carminativa & pilulæ balsamicæ polychrestæ; quibus tamen nihil aliud effectum, quam ut dolores transivi in abdomine, inflationes & anxietates mirum adauctæ fuerint; propinatis vero diaphoreticis fixioribus & mineralis prosapia, mox conquieverunt omnia, simulac rubor ac tumor in extremis pedum prodiret. Sæpius tamen ejusmodi intus latitans arthritica acris materia medentibus imponit, ut omnia alia subesse putent, ac, ut subinde vidimus, oborto hinc asthma te convulsivo, tumore pedum oedematoso abdominisque inflatione stipato, hydropem præscindere velint & fortiora purgantia, ex gummi guttæ, extracto esulæ aliisque offerant, invalescente inde malo, tumore incrementum, anxietate adauctæ, inquietudine, inappetentia, quin morte subsequente; quum alii, asthma te ex hac causa laborantes, potu thermarum Carolinarum tempestivo, facile convalescant, propulsa ad extrema ab interioribus perniciofa materia.

16. Ita vero est, ex speciali observatione, universalem formant inductionem plurimi medentum, alii ex sola scorbutica succorum dyscrasia, alii ex sola plethora morborum origines petunt; sed sicut illi, ita & hi maxime errant, quum plures morborum sint causæ, de quibus singulis, obveniente

uno morbo, prudenti Medico cogitandum. Licet enim non negandum sit, plethoricum statum, præsertim in spongioso corpore, sub lauto & vinoso victu, circa ætatem virilem, insignem morbos eosque graves inferendi vim habere, nisi tempestive, vel per sanguinis missionem, vel per abstinentiam, aut aquarum mineralium usum, Medicus eisdem avertat, vel ipsa natura per salubres superflui sanguinis per sedis venas diminutiones sese levat: licet etiam longæ hinc oriundæ aggritudines, potissimum doloribus in intestinis viisque urinariis contineantur; neutiquam tamen, nec nephritici, nec ischiatici, aut colici dolores, semper a sanguinis mole exundante, sed sæpius a sero impuro tartareo, vel scorbutica humorum impuritate, incunabula trahunt. Hinc perperam Medici horum affectuum curationes moliantur per repetitas venarum in pedibus sectiones, per crebriorem usum pilularum ex aloe & gummatibus resinosis extractisque amaris, atque adeo frustra hæmorrhoidum elicere nituntur fluxum, qui nunquam adfuit, neque per vias minus dispositas exitum habere potest. Vidimus certe gravia & diuturna mala hac medendi ratione inducta, dum intercepta per crebriorem sanguinis missionem sortium per cutis poros excretionem, sanguis impuris scorbuticis salibus conspurcatus, ad partes in pelvi sitas, vesicam & rectum intestinum allectus, intolerandos dolores in regione pubis, cum continuo ad mejendum & desidendum stimulo, urinæ difficili mixtu, vel plane retentione, stipatos creavit. Quin occurrunt exempla, hac medendi ratione, inflammationes, exulcerationes & sphacelationes vesicæ & adjacentium partium lethales, fuisse productas.

17. Potissimum dolor ille intestinorum acerbissimus & per intervalla attingens, cum extremorum frigore summaque virium dejectione, sæpiissime exereet scorbuticos, suamque trahit originem a sero acri impuro, quod alias na-

turæ beneficio ad summam cutim sub forma exanthematis ablegatur, ac purpurea dicitur. Quod si enim cuticularis hæc excretio, vel frigore, vel alia causa intercipitur, inquinatus & salsus hic humor ad intestinorum tunicas, nec non vesicæ membranas, admodum nervosæ & sensibilis texturæ, recedit, isdemque sese insinuans, acutum in abdomine dolorem & enorme simul dysuriam, qua urina difficillime & cum fummo ardore ac dolore exprimitur, ingignit. Quam gravia damna sic laborantibus intulerint, qui molimina hæmorrhoidalia subesse rati, unico venæ sectionis in pede, hirudinum aliorumque hoc facientium usu medicationem aggressi sunt, pluribus quidem confirmatum habemus exemplis, quæ tamen cum circumstantiis enarrare studio prætermittimus. Id tamen in genere asseverare licet, sopitum quidem subtracto sanguine, esse doloris ad tempus sensum, sed brevi post majori recruduisse atrociam, quin, quum ob crebram sanguinis depletionem, impulsus materiæ perniciosæ ad exteriora magis fuerit cohibitus, in humoribus vero impuritas falsa scorbutica magis adaucta, quandoque funestus plane est subsequutus eventus.

18. Veniunt nunc proxime quadam dicenda de insigni noxa, quæ ex inconsulto & præpostero eorum usu, quæ ventriculum utrumque, tam majorem, quam minorem, quo nomine duodenum insignimus, vitioforum humorum illuvie deplent atque exinaniant, præsertim si fuerint prosapiæ antimoniales, resultat. Hanc per superiora evacuationem non sine invero, tam stomachi, quam duodeni peristaltico motu, & convulsiva quadam harum partium contractione fieri posse, inter omnes constat; quod si vero paulo pensiculatorius causas, quæ eandem provocant inquirere lubet, varii eas generis esse invenimus. Vel enim a mole, seu saburra humorum vitioforum, præsertim acido viscidorum, in his latibulis hærentium, vel a subtili acrimonia humoris caustica tunicis ventriculi inhaerente, vel etiam a solo

a solo vitioso motu partium nervosarum, ventriculi & duodeni nervoso-musculosa systole & diastole gaudens machina ad inversionem contenta cum violentia expellendi, excitatur. Jam facile quisque ex sagacioribus medicis perspicit, si causam nausæ & conatus ad vomendum humores mole & vitio peccantes præbent, salutarem quam maxime esse horum per vomitum excretionem, quam, si natura paulo languidior est, sublevare utique & adjuvare per idoneum emeticum oportet. Contra vero, quando dispositio ad motum harum partium inversum & molimen vomitorium ab exigua quidem, sed caustica & virulenta indolis materia, eaque intra tunicas ventriculi hærente, vel a solo animi perverso motu, vel a consensu partium nervosarum ex spasmō evenit, patet omnino, plane nulum locum habere, sed potius perniciosissima esse, quæ penetranti & valentiori stimulo, ut stibiata solent, ventriculum & totum systema nervosarum partium graviter afficiunt atque exagitant, ut tristissima etiam mortis exempla inde in promptu habeamus, quorum profecta singulo asserti hujus veritatem abunde testantur atque confirmant.

19. Licebit proinde ex multis quædam tantummodo memoratu digna exempla enumerare, quæ aliis quam maxime in meliorem cautionem, cum deliberatione & prudentia exhibendi emetica, inservire poterunt. Vir triginta aliquot annorum, sanguinea complexionis & habitudinis spongiosioris, liberaliori & continuato vini spirituoso potu se exercebat, aliquot post diebus corpori, propter incitatiores motus sudore persuso, copiosum frigidum potum immittit, a quo mox male se habuit, coorta febricula & anxietate, cujus avertendæ causa emeticum antimonialis præcipitæ sat potens oblatus fuit: vomuit, sed anxietas, inquietudo & ardor circa præcordia, cum summa virium prostratione, aliquot dies sequebatur, tandem convulsio & mors. Facta sectione ventriculus mire inflammatus repertus fuit. Quis non perspicit, nullam plane hic adfuisse propinandi emeticum

indicationem, quod vel jam a frigidiori potione factam inflammationem exacerbare, vel eam, in ventriculo ad illam disposito, excitare debebat.

20. Femina sensibilibioris & teneræ constitutionis, spasms hysterici obnoxia, tumidam & cachecticam faciem habens, sumit emeticum, quod vehementes vomitiones movebat, non multo post caligant oculi & plenarie visio amittitur, neque restituta fuit. Quis non hic clarissime intelligit, pessimi hujus mali causam fuisse fortius vomitorium in femina, quæ jam laborabat spasms, quibus ordinario sanguinis & seri copia ad caput fertur, quod, cum jam ipsa in operatione violentius factum fuit, a sanguine stagnante serum secessit per poros & descendens ad nervorum opticorum thalamus, eos comprimendo, immedicabilem hanc læsionem oculis attulit.

21. Quidam sanguine plenus, annorum quadraginta & simul hypochondriacus, spongiosi corporis habitus, vere, cum nondum sanguinem misisset, sumit purgans cum emetico, quod ultra viginti sedes excitavit, nox erat inquietæ, mane cum surgeret & frigidus ære sese exponeret, protinus in maximas anxietates, virium languorem, vertiginem cum extremorum refrigeratione & tremore, incidit, secta fuit vena & datis diaphoreticis & confortantibus paulatim symptomatum atrociam sese remisit. Plethoricis atque hypochondriacis nunquam fortiora purgantia dare expedit, eo quod fortes spasmos concitando, cum vehementia sanguinem in partes pellant, ubi congestus magnis malis procreandis idoneus est. Virgini ex defectu mensium laboranti, eo tempore, quo natura incepit spasms uti ad superfluum per uterum expurgandum, ex medici consilio datum fuit emeticum validum, a quo quidem vomuit, sed cruorem copiosum, cum hypothyms; nihilominus tamen, magna cura adhibita, vitam servavit. Non levis in præterit error est, dare eo tempore, exagitantia, emetica & purgantia, quo natura in motu est & molimina spastica facit

facit ad sanguinis evacuationes, quæ nec turbari neque ad alia inconvenientia loca facile transferri debent.

22. De noxio emeticorum intemperativo usu notabilis porro sequens est historia. Vir circiter quinquagenarius, sanus & integer viribus, gravissima correptus ira, mox tremore, horrore & frigore extremorum, cum ingenti præcordiorum anxietate viriumque dejectione tenebatur & sequentem noctem in somnem, persistente adhuc hisce symptomatibus, transiebat, continuam percipiebat nauseam & ad vomendum dispositionem atque conatum, unicum laborum tremore & oris amaritie. His symptomatibus jactatus importune flagitabat a medico vomitorium, qui dare illud primum renuebat, victus tamen continuis precibus porrigebat, sed quia sumto pharmaco cum summa difficultate & anxietate bis, vel ter tantum, pauca mucosa & biliosa vomebat, ad meliorem operationem efficiendam, aliam poscebat dosin, quæ ipsi etiam concessa. Hinc non ita multo post in deterius versa omnia, aderant quidem continui singultuosi ructus, sed nullæ rejections humoris: affligebat præterea summa inquietudo, oppressio, spiritus gravis, intolerabilis ardens & anxius dolor in epigastrio, unicum extremorum refrigeratione, pulsu parvo & non nihil intermittente. Petitur demum a me auxilium, tum ego accedens, ægrum extrema fere agentem inveni, eo quod vehementia spasmorum omnes fere corporis nervosæ sensui & motui vacantes partes occuparat. Et quum mecum perpenderem, a sumto veneno arsenicali eadem suborta symptomata largiori potu lactis & olei cujusdam expressi, v. g. amygdalini, felicissime sæpe sublata & hominem ex mortis faucibus ereptum, pariter lac bubulum temperate calidum successive, at copiose, ebibendum suasi. Inde insigniter quidem atrocitas hæc symptomata conquiescere & remittere per noctem videbantur, sed subsequenti mane ipse patiens, sine medici præcitu, anciam unam salis Ebs-

hamensis ad aperiendam, quæ firmiter clausa, alvum statumque & anxietates tollendas sumit, quo priora symptomata & majori adhuc atrocitas reversa, ut assumtis licet analeptis, antispasmodicis, animam, intra tertium a sumto primo emetico diem, efflaverit.

23. Est certe allata hæc historia vel hanc ob causam memoratu digna, ut quisque Medicorum inde discat, innocens alias emeticum sibi datum, moderatiori dosi, uti tartarus emeticus, ad grana duo datum, pro certa dispositione spasmodica, nempe ventriculi & partium nervosarum, veri veneni vim habere & lethalem effectum exferere posse. Qua de causa quisque circumspiciatior Medicus, non tam facilis ad dandum emeticum esse debet, nisi prius probe corporis agrotantis natura, ventriculi dispositione & causa urgente ejusmodi remedium, perspecta. Deinceps illa quoque utilissima cautio ex funesto hoc casu elicienda: salia neutra eaque amaricantia, ut sal Egranum, Ebshamense, Sedlicense, ad deducendos efficaciter & sine molestia per alvum vitiosos humores egregia, tali in casu, ubi primæ viæ spasticis stricturis tenentur, neutiquam posse habere locum, adeo ut præsentissimam etiam hoc modo & hac ratione possint noxam inferre.

24. De eodem hoc incongruo & lethali emeticorum usu, ob Medici errorem, falso causam morbi dijudicantis, digna notatu hæc est historia, quo inde Medici in inquirendis causis circumspiciatiores esse discant. Generosa erat puella, annos habens quindecim, tenerioris admodum ratione corporis constitutionis, sedati etiam valde compositi animi, quæ nondum passa mensium profuvium, per aliquot hebdomades male habuerat & ingenti pressa fuerat languore, qui vires deiecerat, ad animi fere usque defectionem, unicum anxio quodam circa præcordia sensu, quem Germani dicunt, das Ubelseign, deiecerat præterea ciborum appetentia, & paucosumto cibo, non tantum compressio-

stria

stui regione senserat, verum etiam eruptionem nauseosam & vomibundam, urgente simul tussifica, alvo clausa & paucio somno. Medicus consultus firmiter sibi persuadebat, contradicente licet matre, causam horum malorum esse pituitam tenacem, copiose ventriculo inhaerentem, quæ vomitu sitocienda, eamque excretionem ac viam quoque ipsam commonstrare naturam. Annuit tandem mater assumtumque emeticum, nescio quod, quo puella ingentem quidem pituitæ viscidæ copiam multumque liquaminis pituitosi ejecit, sed tantum ab eo virium sensit decrementum, ut, quum erecta in statura esset, mox animo linqueretur, respuit simul omnem medicinam & cibum, eo quod anxius dolor inde augetur, & tertio a sumto pharmaco die placide expiravit.

25. Medicus in hoc casu ad menses, qui sub hac ætatis periodo erumpere solent, nequiquam respexit, & quod a sanguine per uteri ostiola liberum exitum non inveniente, sed refluyente ad superiora, præsertim ventriculo, illa symptomata, quibuscum conflictata fuit virgo, originem suam traxerint. Hoc enim si incidit, emetica omni modo evitare expedit, ne impetuosiori concitato sanguinis ad venas stomachi affluxu, vel ipsæ ruptæ cruentum ciant vomitum, vel sanguis, præsertim impurus, ibi incarcerationis, lethalem sphacelum producat, maxime in tenerioribus, delicatis & sensibilibus naturis. Vidimus quidem, emetica purgantibus in pilulari forma admixta, in habitioribus & plebeis, ubi menses retardati fuerunt, non sine fructu data, sed tamen ubi nondum fluxerunt, vel per uteri vias exitum invenerunt, aliter longe procedendum, & hæc medendi ratio nequiquam locum invenit.

26. Pari ratione periculosum est, vomitorium propinare medicinam, quando ventriculus citra materiam ibi inhaerentem peccantem, solo motu per consensum & actum quodam, quasi immateriali, ad fastidium & vomendum lacessitur. Memini pariter feminæ, quæ post

annum quinquagesimum, quo ordinario mensium finis esse solet, propter congestionem sanguinis circa venas & vasa majora in lumbis, & ob urinam sedentem sabulofam, quæ exquisitè sentientem ureterum substantiam arrodere & irritare solet, dolores pressorios in ventriculi regione usque ad dorsum pertingentes, cum nausea & stimulo ad vomitum subinde, præsertim noctu, patiebatur, sanguine nimium a situ in dorso incallescere. Medicus hujus symptomatis causam esse censebat cruditates in stomacho & suadebat mixturam, quæ grana duo tartari emetici habebat, quæ quidem vomuit multa cruda & pituitosa, ab eo vero tempore id consequutum est, ut gravissimi cardialgici dolores, sive vehementes spasmi præcordialem regionem per intervalla sæpius tenuerint, quotiescunque vel dolor circa renes suscitaretur & sabulosa urina secederet, vel cibus difficilius solutionis, aut flatulentus assumeretur, vel femina leviter ira commoveretur. Nam mira est consensio renum, seu potius ureterum, cum ipso stomacho, propter communem, valde nervosam harum partium texturam; quo etiam fit, ut, quod quotidiana observationis, a calculo firmitus & diutius urethri impactio, nulla cibi sit appetentia, sed continua nausea, ructatio & ad vomendum dispositio, cum summa molestia.

27. Neque minus crebriori experientia suffragio constat, quod ubi genus nervosum in quadam parte, etiam remota, in morbis patitur, ventriculus non modo inde afficiatur, sed & ipsa emetica & purgantia illum plus debilitent ejusque functionem lædant; id quod etiam sequens historia uberius confirmat. Novimus feminam septuaginta annorum, quæ post refrigeratum nimis tempore hiemali corpus, in vertiginem incidebat, quam brevi post insultus sequebatur apoplecticus, convulsivis colli moribus stipatus. Venæsectione in pede & antapoplecticis refocillata, conatum experiebatur ad vomitum, & assumto calido jusculo, multum etiam pituitæ visci.

vifcidæ eructavit. Medicus igitur causam hujus insultus in ventriculo delitescere ratus, ad hanc novique paroxysmi recursum præsciendum, postquam ægra noctu bene dormisset, sequenti mane porrexit emeticum, ex granis XX. radices hypecuanhæ & grano uno tartari emetici, quo tres provocati vomitus cum maximis cruciatibus & angustiiis, paulo vero post novus accessit insultus apoplecticus, cum intumescencia & magno circa oculum tumore, difficillima respiratione & stertore, donec post duodecim horas ægra animam efflaret, effluente post mortem ex naribus, auribus & oculis ingenti feri putridi copia. Perperam oblatum esse huic apoplexia tactæ vomitorium, merito judicandum; quandoquidem in ventriculo nec vomitus, nec apoplexiæ fuit causa, sed is potius fuit symptomaticus. Notum enim est, in omnibus capitis & nervorum, etiam a causa externa, morbis, stomachum in consensum trahi & ad vomendum adesse inclinationem, eaque propter sistendos potius esse hos spasmos, quam promovendos & intendendos. Compertum quoque ex pathologicis est, apoplecticum insultum a sanguinis & humorum congestione ad caput, ob spasmos inferiorum partium oboriri, quumque hæc congestio sub vomitu augeatur, patet utique, novo insultui per emeticum anam fuisse suppeditatam.

28. Porro, securus quidem emeticorum usus est in febribus, si prima regionis sentina scaturit ac remissionis tempore evacuatio instituitur; sed quando sub ipso paroxysmi cum frigore accessu, quo ventriculus & partes nervosæ spasmis afficiuntur, propinquantur & corpus præterea commotum, ira quam semper spastica circa ventriculum committitur stricturæ & qua totum nervorum systema præter naturam afficitur, veneni naturam & virtutem induunt. Confirmatum id habemus memorabili exemplo femina viginti & quod excurrit annorum, ad iram admodum pronæ. Hæc quippe iracundiæ affectu percita, refrigerato simul corpore cibisque præter natura

terix ingestis, incidit in tertianam, gravibus symptomatibus, horrore, rigore, stimulo ad tussim ac vomitum, nec non anxietate stipatam. Instante tertio paroxysmo, paulo ante ipsius accessum a chirurgo tria tartari emetici sumit grana, sed adeo exasperata inde symptomata, cum extremorum frigore, horrore, rigore, vomitu alvi que defectione, ut lethalem adesse catatrophem putarent omnes, subsequente tamen actu, atrociam remisit sensimque conquievit febris impetus. Interim remansit virium prostratio insignis, & redeunte nova accessione, eadem symptomata eadem reversa sunt vehementia, licet nullam plane interea assumeret medicinam, & plus quam decies vomuit totiesque etiam alvus secessit. Repetente actu, iterum remiserunt symptomata, sed magis quam antea languit nihilque cibi vacuo die assumere potuit ægra, ac insultante vehementiori adhuc quam prius unquam paroxysmo, ob virium defectionem in lipothymiam incidit, cum sudore frigido, pulsu parvo & inæquali perpetuoque ad vomendum conatu, mens quoque emota ac demum mors successit, halitu ex ore reddito frigidissimo. Licet igitur ea motuum spasticorum sit ratio, ut ab impetu ad tempus remittant ac postea iterum repetant; sumto tamen in paroxysmo emetico & introducto per illud pejore in nervorum & nervosarum partium systema ad spasmos dispositione, non mirandum, insigniter increvisse motuum febrilium vehementiam & junctas febrium insultui vomitiones alvi que defectiones adeo fuisse adauctas.

29. Luculenta porro de noxa emeticorum præposere datorum hæc est observatio. Generosa quædam femina sexaginta & quod excessit annorum, sanguinea, ob diuturnum mariti morbum ipsiusque obitum gravi & longo afflicta fuit mærore & ab aliquot hebdomadibus multum conquesta de summo languore virium, de tensivo circa hypochondrium sinistrum dolore, nec non ardore sub cordis scrobiculo. Alvus simul

mulerat valde adstricta, noctes insomnes, appetentia dejecta, omnia cum nausea, & fastidio ingerebat, neque propter impensam debilitatem lectum relinquere poterat per integrum mensem. Secta fuerat vena in pede, data analeptica temperata, quia calida ferre non poterat, alvus per clysteres aperta, liquor anodynus & pulveres temperantes nitrosi propinati, sed eo usque incassum. Visitabat autem interea agram alius quispian Medicus, qui primum Medicum malum non intelligere & ventriculorum saburra vitiosa obsessum penitus esse asseruit, simulque se brevi tempore agram sanaturum esse confidenter pollicitus est. Obtulit hinc postera die pharmacum, quo sumto mox ejecit miram cruoris nigri quantitatem, ita, ut sex vomitibus plus quam sex librae eructarentur; videbatur etiam agra a vomitu melius se habere, sed mox in tam grave animi incidit deliquium, ut paucis post horis obdormisceret. Femina hæc, omni dubio procul cachectica, viscera, præsertim lienem & hepar, sanguine infarcta habuit, vasaque ventriculi cuore turgida. Idenim post impensorem luctum ac diuturnum moerorem sæpe evenire solet in feminis maxime debilibus & ætate gravibus, ut lenta gliscere videatur febris & quasi hectica, cum dolore circa hypochondrium sinistrum, languore & inappetentia. Licet igitur hæc femina ab interitu vindicari non potuisset, Medicus tamen mortem ex errore acceleravit, quia mali causam in ventriculo hæere iudicans, vomitus elicit, quibus vasa stomachi brevia rupta & cruor tam copiosus per os egestus est, cum letali lipothymia.

30. De cruenta vomitione quoniam jam facta est mentio, incidit in memoriam observatione non indignus casus, de femina idemtidem generosa, vix XXII. ætatis annum egressa, tenerioris & sensibilibioris constitutionis, a matre hysterica prognata & ipsa hystericis passionibus obnoxia alvique adstrictioris. Laborarat hæc duobus abhinc annis tertiana, quæ a medico, quibus nescio, ab

acta quidem fuerat, sed langueret ex eo ciborum appetentia, agra male semper habuerat mensesque per tres menses resistarant. Primus in consilium vocatus medicus gravidam ipsam esse iudicabat, quod tamen plane ipsa negabat; alter vero extraneus medicus ad menses emovendos misit elixirum quoddam aloeticum, succinatum, amarum, cum oleo fabinae mixtum, quod ter quotidie ad gtt. XXX. sumit, aquo tamen aucta circa præcordia anxietas & ardor cum virium languore. Accersor hinc ego adesque intrans obvium habui in hypocausti limine maritum, phialam argenteam liquamine instar loturæ carnis, innatantibus atris grumis, repletam, quod vomitu rejecerat agra, manu gerentem, & lecto postea assidens iterato egram majorem grumosi & corrupti cruocris quantitatem eructare vidi, donec accedentibus lipothymis pulsusque facto inæquali, viginti quatuor post horas, mors vitæ faceret finem. Scilicet, sæpe accidit, ut post febrem, præsertim male curatam, mensium subsistat fluxus, & regurgitante ab utero ad ventriculum, lienem & hepar sanguine, ejusmodi, quæ meminimus, ingruant pathemata. Sed hoc ubi contingit, perniciosum maxime est emmenagoga calida offerre, eo quod sanguinem exagitant eidemque orgasmum & turgescientiam inducunt, quæ facile ventriculi venæ demum rumpuntur.

31. Anoxæ emeticorum remedium veniendum est ad damnum, quod validiora purgantia data adferunt. Feminae cachecticæ & valde repletæ, obese, quæ pedes habebat tumidos, exhibebat purgatio, quæ drachmam semis extracti panchymagogi Crollii & grana octo resinæ gialappæ habebat, quarum usum mox cum cardialgia atrociori tormina excipiebant, altero die nec manum nec pedem poterat movere, memoria quoque erat imminuta. Non aliunde hujus mali origo, quam a forti purganti petenda est, nam gialappæ resina firmius intestinorum tunicis adhærescens, ingentes suscitabat spasmodicas contractiones, quarum

vehementia

vehementia impurus & serosus sanguis ad caput & spinalis medullæ principium pellitur, ubi periculosa feri stagnationes hæc mala protulerunt. Femina tenerioris & sensibilibus texturæ, sub principium autumnii in febrem catarrhalem cum coryxa, tussi, alvo adstricta & glandularum tumore incidit. Præter pectoralia, & emollientia, datur quoque purgans, quod mercurii dulcis grana decem, & extracti panchymagogi Crollii grana viginti habebat, hoc sumtum de nocte incredibiles fecit anxietates: cardialgicas cum vomitu, viridi, ventrem quoque tormina fatigant, cum aspectu faciei miserrimo, ut crederes illam morti vicinam. Clystere infuso ex lacte & carminativis & supra dato cremore hordei cum diascordio Fracastorii & oleo amygdalarum dulcium, sedibus aliquot subsecutis & sudore oborto melius se habuit. Non dubitandum est, quin intempestive hoc casu, datum purgans symptoma, tum horum gravium causa fuerit: nam, quandocunque natura est in motu, & spasmi adsunt ad aliquid expellendum, alvusque simul ob spasmos dura & contracta est: tunc consultum nunquam, acri stimulo membranosas ventriculi & intestinorum partes exagitare. Multo vero deterior res est, ubi acidi corrosivi prima in regione humores resident, qui juncta acrimonia purgantium nervos præcordiales vehementer adfligunt, unde anxietates & id genus plura pathemata.

32. Infans aliquot mensium a natiuitate bene se habuit, dormivit & per alvum excrementa reddidit. Mense septimo, sub accessu dentitionis, male se habet, alvus non bene respondet & excrementa secedunt viridia, corpus calidum; inquietus est, ingeruntur multa & varia remedia, frequentius quoque offertur ad alvum laxandam pulvis radicis gialappæ ad grana sex cum syrupo rhabarbari, clysteribus quoque crebrius alvus tentata, subsecuta fuerunt cum febre convulsionibus & mors. Tametsi dentitio in infantibus facile convulsionibus producere possit, minime tamen adprobamus hanc

methodum, quando omnia sunt propter dolorem, in spasmis, motu & contractione, acria quod datur purgantia & copia ingeratur medicamentorum, eo quod hæc spasmos graviores efficiant & naturæ vires mirum fatigent, potius dolor blande demulcendus est anodynis, diaphoreticis & nervinis & clysteres blandi ac oleosi injiciendi, hinc remittente dolore & spasmis, sæva symptomata sponte quiescunt vel facile averuntur. Auro enim carior debet esse hæc practica regula, naturam a morbo irritatam non ulterius acerbis medicamentis esse irritandam. Novimus infantes, quibus, cum alvus non recte responderet, datum ex gialappa purgans aliquoties ita dejecit intestinorum tonum, ut alvus nunquam ad pristinum statum redierit. Nihil enim pejus est, quam ventriculi & intestinorum tonum infantium purgantibus pervertere, quo salvo & incolumi ipsi optime valent, quo perditio semper eorum vita & sanitas periclitatur.

33. Sanus & robustus homo, tempore verno, post venæ sectionem perit, præservationis causa, a medico purgans, quod constabat ex extracto, hellebori nigri, gummi guttæ, resina, gialappæ, trochiscis alhiandalana granis octo: forma pilularum sumsit, inde anxietates passus est cum duobus vomitibus & quatuor sedibus, circa vespere pulsus fit celer, siti afficitur, nox est inquieta. Medicus altero mane accersitus, existimans multos pravos succos in primis viis latere, qui non sufficienter evacuati essent, iterari hoc purgans iussit, sed secuta fuerunt ingentia tormina, cardialgia & colicæ inflationes, aliquot sedibus subsecutis: appetentia, dejiciebatur & summus aderat virium languor, jussula data fuerunt hordeacea, melius quidem se habuit, sed ex eo tempore nunquam non de tensivis flatulentis, mala digestionem & alvo non recte respondente conquestus est. Hic casus nos docet & insimul: admonet, purgantia fortiora, etiam in sanis corporibus, ventriculi & intestinorum motum peristalticum ac tonum.

mum ita lædere & invertere posse, ut ad eam reparandum non facile rursus locus detur: sique id præstant in sanis & robustis corporibus, multo magis offendunt imbecilliora. Et hæc quoque historia veritatem aphorismi XVI. Sect. IV. qui est: *veratrum periculosum est sanas carnes habentibus* & aphorif. XXXVI. Sect. II. *sana habentes corpora, dum medicamentis purgantur, cito exsolvuntur*, eximie corroborat.

34. Intempestive quoque data sudorifera morbo præbere posse causas; selectiores observationes & morborum clinicæ historiæ luculenter testantur. Vir sanguine plenus & robustus, quadraginta annos natus, ante sanguinismissionem vel alvi ductionem, cum ex dolore tensivo scapulæ dextræ laboraret, sumit a medico tincturam bezoardicam, cum spiritu cornu cervi succinato mixtam, paulo largiori dosi, lecto probe tectus circa noctem & summo mane, non sudavit, sed dolor scapularum non mitior, sed potius gravior redditus, in consensum pertraxit colli musculos, ut in nulum latus flectere posset, jungebatur ingens dolor capitis in latere dextro, quem postea sequebatur acris defluxio calida ex oculis cum rubore diuturna, adhibita venæ sectione & purgatione, nec non admotis pediluvii & infusis herbarum calidis, quæ transpirationem movebant, se remiserunt quidem hæc symptomata, defluxio autem ex eo tempore mansit in palato per annum & ultra, cum perpetuo fere uvulæ delapsu, cui malo tabaci fumustandem egregie succurrebat, nihilominus, humida regnante tempestate, hæc relaxatio mox fauces & uvulam rursus petebat. Quæ vitia non aliam agnoverunt originem, quam quod sanguine & succis repleto datum fuit cum regime forte sudoriferum, quod cum impetu tenacem sanguinem in angustias vasorum & glandularum protrusit, ut adeo, circulatione sanguinis ita impeditiori facta sexum per poros secedere coactum acres has defluxiones concitaverit.

35. Femina præter morem gravi concitatur iracundia, sensit exinde anxietatem

& constrictionem circa præcordia cum appetentiæ dejectione artuumque tremore. Sumit ex consilio amicæ spiritum cornu cervi volatilem paulo liberaliori dosi & ad sudorem corpus composuit. Ab hoc tempore in artuum dolorem, universi corporis languorem ac lentum calorem dia adstringentem incidit, ut hæctica & phthisi laborare ab omnibus crederetur, lacte tandem caprino diluto cum infuso veronica & pulveribus nitrosis & bezoardicis & laxante ex manna vires, sed non in totum recuperavit. Quid absurdius hic potuit excogitari, quam calido sudorifero saburram biliosam primis viis inhærentem, quæ per sedes debebat vacuari, ad habitum corporis & nervorum systema propellere, ubi has torturas excitavit; saluberrimum enim est monitum sapientissimi medicinæ parentis Hippocratis *aph. 21. Sect. I.* per convenientia loca materiam, quæ educi debet, esse ducendam: sique loco remedii, quod sudorem movebat, oblatum fuisset clementer laxans cum temperante pulvere mixtum, immunis certe ægra a perniciosis hisce symptomatibus vixisset.

36. Neque vero facile majora damna ac detrimenta in medicina, quam per opiatorum abusum, fiunt, in quorum confirmationem perpaucas hoc loco observationes placet inferere. Vir triginta annorum sanguineo-phlegmatici temperamentum per omnem vitam integer, sanus ac incolumis, vino Rhenano per frequentes computationes se nimium opplevit, a quo tempore in alvi incidit fluxum aliquot-septimanas durantem, cujus sistendi fine, medicus porrigit pulverem, qui opium torrefactum capiebat, de quo intra viginti quatuor horas duodecim fusi sunt doses, quarum quævis duo grana opii habebat, quo facto minuēbatur quidem nimia alvi dejectio, sed ingentes passus fuit anxietates, abdominis flatulentias, spasmos, somnus erat inquietus, virium languor & digestio depravata fuit & subinde conquerebatur æger, totam ipsius naturam esse in pejus mutatam & mire debilitatam. Diu duravit hæc

hæc symptomata, ad quorum vehementiam tollendam plures medicorum in consilium sunt adhibiti, qui morbum habebant pro hypochondriaco & variis usi sunt remediis, sed plane frustraneo effectu, siquidem perpetua aderat ructuum & flatuum copia, anxietas, inquietudo & alvi crebrior cum dolore dejectio & tantus in ventriculo & ore acor observatus, ut aquam fortem æmulari videretur; juncto calore præternaturali, urina rubicunda cum sedimento, extremæ partes ut plurimum refrigerabant, & tunc in dorso sudor observatur. Laboravit ex hisce symptomatibus jam per plures annos, frustra adhibito thermarum & acidularum martialium, absorbentium, decoctum ex lignis aliorumque usu. Evidentissime apparet ex hac morbi historia, quod copia vinorum acidorum, quæ tunicas intestinales laeserunt, non minus, quam maxime per sinistrum opii usum, ventriculi & intestinorum tonus ac motus ex toto fuerit destructus, cui unice gravia, quæ adfigunt, symptomata, accepta referenda sunt. Simili quoque ratione annotavimus in femina, quæ ex dysenteria laborans præposuere adstringentibus & opiatibus tractata fuit, eadem fere symptomata. Discimus exinde, quam graviter opiata ventriculi & intestinorum tonum, quo nihil ad sanitatem tuendam est præstabilius, offendere possint.

37. Tametsi vero innumera, quæ minus prudens opiatorum usus intulit, mala compluribus observationibus a nobis notatis ostendere possemus, suffecerit tamen adhuc duas memorabiles attingere. Prima ita se habet: Vir quinquaginta annorum, sanguineus & bono corporis habitus præditus, podagra per multos annos detentus, incidit ob infortunium in diurnum marorem, cohibetur alvi fluxus cum virium languore, ciborum inappetentia. Medicus hisce malis opponit aquam liliorum convallium vinosam cum grano uno extracti opii quotidie sumendam, quod remedium per aliquot fere septimanas continuat propter somnum paulo quietiorem redditum, sed lan-

guor virium ingravescit, sudor fit frigidus, tandem pulsus fit celerior & simul debilis ac singultu accedente æger moritur. In dissectione corporis hepar, quoad concavam partem, nigrum, corruptum & sphacelofum inventum & latior macula nigra in dextro ventriculi latere, nec non in diaphragmate conspiciebatur, exiguus vero in vasis sanguis reperiebatur. Quam inepte corpori raro ac spongioso, cujus robur ventriculi & universi corporis merore fuit exhaustum, opiatum datum fuerit, saniorum iudicis relinquo.

38. Altera non minus notatu digna observatio hæc est. Alius vir triginta annorum, naturæ admodum imbecillis, sensibilis, hypochondriacus ob insalubrem dietam sæpe incidit in anxiam ventriculi & præcordiorum inflationem, alvi est segnioris, & incredibilis in ventriculo aderat acor, quem subinde absorbentibus temperabat. Corripiebatur sæpius vere & autumnio tussi diuturna humida, cum inquietis noctibus & alvo tardius secedente; ad catarrhum itaque sistendum & somnum quietiorem reddendum, datur crebrius dosis pilularum de styrace cum vel etiam sine stimulo aloetico laxante. Neque male cessit medicina, nocte meliori secuta & tussi moderatiori. Non multo vero post conqueritur æger de maximis angustiis circa præcordia, & vomitu spontaneo ejicit viscidam materiam bruni coloris, urgentibus anxietatibus affertur emeticum, quo ingens colluvies materiæ viscidæ, bruni coloris non sine euphoria ejicitur. A medicis hæc habita fuit pro atra bile veterum sive potius cruore ex vase brevi in ventriculum effuso & cum alimentis fermentatis permixto. Ejusmodi materiæ vomitiones etiam spontaneas postea semper fere incurrisse observatum fuit, quoties medicamentum, quod paucillum opii continebat, sumsit, at color materiæ, quæ vomitu rejecta fuit, brunus, potui succoladæ, quo non advertentibus medicis interdum usus fuit, debebatur. Nam sub febrili & catarrhali insultu ordinario strictior est alvus, quæ adhuc difficilior per opiatum facta est, unde ob

ventriculi & duodeni atoniam auctam viscida & glutinosa, pinguis, qua gaudet succolada, massa diutius intestinorum tunicis adhærens, tandem naturæ robore & stimulo addito ejecta fuit. Nos admonere hæc observatio debet, quod nec unquam, nisi vel cum magna cautione in omni febrium genere, nec non in corporibus hypochondriacis, opiata præbenda sint, ob id quod alvum retardando, impuras sordes in prima regione accumulēt.

39. Ab opiatīs ad mercurialia, salivationis sine adhibita deveniendum, utpote quæ prohi! dolor haud levem corpori adfricare solent noxam, plurimorum malorum fundamentum constituendo. Quam in rem etiam juvat casum hoc loco proponere, qui adhuc sub nostris manibus versatur. Vir quadraginta annorum, macilentioris habitus, ob assuetam duram & salsam dietam, non adeo benignos succos in venis fovens, inficitur ex impuriore venere maligna lue, quæ artus & caput acerbissimis doloribus & tophis excruciat. Postquam plurima in cassum data fuerunt, tandem ad salivationem devotum est, quam argento vivo, intus & extus usurpato, promovere annisi sunt, sed plane non fuit levatus, potius ab eo tempore de perpetua tensione, duritie abdominis, alvi tarditate & urinæ difficultate ac suppressione conqueritur, & nisi balneis emollientibus, nitrosis & balsamicis carminativis ac diureticis & laxantibus opem feramus, alvus dura, inflata & densa manet ac multum molestiæ procreat: reliqua symptomata, ut tophi, dolores acerbissimi capitis & artuum, remediorum a nobis datorum ope, sublata sunt, tantum quod illa noxia & spastica strictura, quæ in membranarum intestinorum & vesicæ remansit, nondum ex toto vinci potuerit. Novi feminam generosam, quæ a mercuriali salivatione per plures annos molesto ptyalismo laborat, capitis imbecillitate & dolore sæpius ad dentes atroci revertente, pedes plerumque frigidum, parum appetit & corpus marcore conficitur. Atque adeo ex hisce vel satis evidenter apparet, mercurium non esse tam innocens & innoxium remedium, ut imperiti

volunt, sed satis potens & validum in concitandis gravibus malis, si eo velut heroico, cujus dexter usus magnam prudentiam desiderat, abutamur. Vix enim datur in rerum natura simile remedium, quod tam valide, stringendo nervos ac glandulas, humores lymphaticos in motum fortiolem ciere atque in palato & faucibus glandulosos, vel etiam capite congerere, præter argentum vivum potest, cujus operatio ex parte est constriCTORIO-SPASTICA, ex parte relaxatoria, unde lymphæ congestio.

40. Dein, innumera mala sunt, quæ ab adstringentibus incaute adhibitis ad sistendos nimios sanguinis vel etiam alvi fluxus proficiscuntur. In memoriam incidit casus, ubi vir sanguine & succis plenus, Baccho & Veneri admodum deditus in nimium hæmorrhoidum, cui adsuetus erat, profluvium dilapsus est. Medicus in consilium accitus ipsi præscribit electuarium ex conserva rosarum, semine hyoscyami, hæmatite, semine papaveris albi, quod larga satis quantitate sumit, sistitur fluxus & mens simul emovetur ac turbatur, non multo post incipit venter intumescere & verus fit hydrops. Ratio non adeo difficilis, sed in promptu est: nihil enim in lædendo ventriculo & viscerum tono potentius est narcotico, & quia jam in hæmorrhoidario nimia venere & vino debilitato, hepatis & omnium viscerum adfuit labes ac imbecillitas, effectum utique est, ut hepar & lien, quæ obstructionibus sunt opportunissima, crassis & lentis succis infarcta, liberum lymphæ circulum ac iter interceptando, seri secessioni & vasorum lymphaticorum ruptioni causam atque occasionem præbuerint. Et, cum medicus curationem hujus morbi validioribus purgantibus adgredebatur, nostro quidem judicio plus detrimenti, quam emolumenti attulit: nam viscera indurata & infarcta & vires imbecillæ medicamenta solventia, quæ vacuandis crassis & lentis humoribus idonea sunt, non facile admittunt, in minori vero dosi nihil aut parum opis ipsa conferunt, sed semper imbecillior ex horum usu fit corporis natura & ventriculus magis læditur.

41. Mensium fluxus & fluor albus in feminis paulo fortioribus adstringentibus & externis & internis cohibitus, quæ non profert mala? gignuntur inde varia in uteris tumorum & ulcerum genera, scirrhii, phlegmones, cancri & hujus generis plura, quæ recensere nimis longum esset. Placet hanc in rem sequentem historiam adferre. Quadraginta annorum femina, tenerioris & sensibilibioris texturæ, diæta minus salubri & incauta utens, alvo laborat obstructa, capitis dolore & præcordiorum tensione, excernit instar albuminis ovi per uterum materiam singulis mensibus, quæ procedente tempore coloratior & acrior facta est. Medicus, præmisso purgante, utitur Grammaniana tinctura, quæ ob saturni saccharum & vitriolum martis sistebat hunc fluxum. Ab hoc vero tempore ingenti anxietate præcordiorum, languore, inquietudine & dolore lumborum premitur: accipit fudoriferum & inde universum corpus maculis rubris perfunditur, hinc anxietas præcordiorum & internus calor ex parte minuitur. Quando corpus frigore excipitur, purpura protinus recedit & pristina symptomata revertuntur. Tandem usu bezoardicorum purpura corpus deserit, & fluor albus revertitur. Quibus docemur, nunquam tuto adstringentibus sisti fluxum, sed materiam, quæ in vitio est, dum ad alia & interiora loca fertur graviora suscitare pathemata. Discimus quoque ex præfata morbi historia, purpuram sexui feminino adeo familiarem morbum, ex lymphâ putrida & corrupta maxime suam originem & incunabula trahere.

42. Phthisis vera, quæ nunquam sine pulmonum exulceratione est, plerumque originem debet hæmoptysi, quando ipsa a medicis validioribus adstringentibus tractatur, quæ sanguinem ad hoc debile viscus ex inferioribus congestum, fortiter coagulant, inque motu ac circulo sistunt, unde dura oboriuntur tubercula, quæ cum tempore exulcerantur & instar carcinomatis pulmonum subitanam depascuntur. Temporis ratio non permittit per singula ire morborum ge-

nera & errores in praxi commissos ostendere; plures adhuc restarent detegendi, qui circa topicorum usum occurrant; sed quia jam alio tempore pernobile hoc argumentum a nobis tractatum fuit, hinc candidum lectorem eo remittimus. Nichilominus pauca tantum addemus.

43. Non minus censura digni sunt illi medentium, qui symptomata, neglecta morbi causa, oppugnant, & quando a solo motu per consensum vitiatum illa oboriuntur, causam eorundem materialem quarunt falsasque sibi formant medendi indicationes, in cujus confirmationem hanc adjicimus historiam. Femina spongiosioris & sanguine turgidi corporis habitus, superato quinquagesimo ætatis anno subinde media nocte gravem dolorem pressorium ex dorso ad scrobiculum cordis excurrentem, cum summa anxietate, extremorum frigore & languore virium patiebatur, qui post quinque vel sex horas sponte iterum evanescebat, tertia vero, vel quarta quavis nocte iterum repe-tebat. Quum igitur ob victum lautum, vitam sedentariam ac cessans mensium profluvium, sanguis & humores nimium redundarent, idque si non causam, effectum tamen ipsa causa deteriore præstare posset, e pedis vena sanguinem de-trahi jussimus, quo facto, exspiravit hic dolorifico spasmodicus affectus ac per mensem & quod excurrit siluit, postea vero recruduit, & non interrupta serie, non quidem interdium, sed noctu, afflixit. Stipabatur tamen longe aliis quam antea symptomatibus, continuo scilicet vomendi conatu, eructationibus & dolore, qui in regione lumbari incipiens, omnem abdominis regionem cum torminibus occupabat, aderat quoque ictericius faciei color. Medicus alius causam horum pathematum esse impeditum sanguinis per hep- par infarctum vel obstructum, cursum autumans, elixiria & extracta amara, nec non salia aperitiva neutra & alcalia, pilulas etiam Becherianas frequentius obtulit, sed sæpius inde & sævior rediit affectus, appetentia penitus destructa, color ictericius intensior factus, vires quoque magis fractæ. Demum ego non modo in-

sed

sed & extra paroxysmum liquoris anodynium suavi, cum pulvere præcipitante nitroso, ter intra diem & noctem ex aqua menthæ & cerasorum nigrorum sumendum, quo etiam feliciter evanescere dolores cum vomitionibus, & urina prodit rufa sabulumque crassum cum concrementis calculosis dimisit, disparente sensim flavescente faciei colore, licet postea ægra sæpius iisdem adhuc pathematibus fuerit attentata, quæ tamen, urina secedente sabulosa, iisdemque remediis semper iterum conquieverunt. Scilicet, ventriculi spasmus, sive dolor cardialgicus, nec non ictericus color, non modo a calculo & obstructione in receptaculis biliaribus, sed & a rudiori sabulo, quod in angusto ureterum canali hæret, oboriri possunt. Accessit vero etiam in hac ægritudine sanguinis congestio ad renes, ejusdemque regurgitatio ad ventriculum & intestina dolori in lumbis totoque abdomine, nec non vomitioni ansam præbuit, ipseque affectus hanc ob causam merito pro nephritide cardialgica & colica venditari potest. Pro præsertione hujus mali venæsectio cum fructu imperata fuit.

44. Et profecto mirandum est, adeo nonnunquam ineurosos esse in conquirenda morbi historia medentes, ut haud raro ne quidem de mali origine sint solliciti, sed pathemata vix inaudientes, cæco ausu medicationem aggrediantur non modo frustraneam, sed & perniciosam, cujus rei illustre præbuit exemplum vir generosissimus XXXVIII. annorum, aule Saxonicæ minister, sanguineæ constitutionis. Commotus hic fuerat gravi iracundia, & post hanc sumserat cibum in convivio simulque liberaliter hauserat vinum, ex eo vero pessime habuerat, asthmate nempe convulsivo spasmodico oppressum fuerat pectus, noctu maxime ingravescente somnumque impediante, nil fere appetere potuerat, sed anxio pressus fuerat dolore, quotiescunque nonnihil assumerat, hinc corpus contabuerat, facies facta ictericia summaque imbecillitas subsequuta, ut Medici ipsi ægrum pro conclamato habuerint. Demum ac-

cessit ad me formularumque medicamentosarum a variis Medicis præscriptarum apparatus, ad octogenarium fere numerum ascendente, mihi exhibuit, in quo nullum fere medicamenti genus omisum, sed purgantia, laxantia, emetica, salina aperientia, anodyna, carminativa, confortantia, stomachica, comprehensa, omnia tamen incausum usurpata. Etenim omnium, quotque in consilium asciverat æger, indicationes & consilia, scripto etiam tradita, eo tendebant, ut crederent, hepar esse obstructum & sanguinis per hoc viscis progressum non recte succedere naturamque moliri hæmorrhoidalem fluxum, ideo promovendum, ut æger ne vestigium de hoc unquam percepisset. Ego vero, expensis curate singulis, in hanc ivi sententiam, ab ira sola subnatum fuisse hunc affectum & ex eo spasmodicas & convulsivas in nervis, qui ad ventriculum excurrunt, esse stricturas itemque in tunicis nervosis ductuum biliariorum, nec non in nervis diaphragmatis. Hinc medicationem aggressus sum pulvere diaphoretico, nitroso-cinnabarino & liquore anodyno minerali, loco potus ordinarii suavi decoctum demulcens, una cum infuso theiformi ex summitatibus millefolii, floribus chamomillæ, cum semine feniculi, post aliquod vero tempus datum fuit sal nostrum aperitivum, cum pilulis balsamicis, & sic, adspirante divina gratia, intra mensem, derelictus ab omnibus æger, perfecte sanitati fuit redditus.

45. Per pauciores etiam sunt Medici, qui naturam & causas intermittentium, præsertim earum, quæ ex intemperata & diuturna aeris constitutione oboriuntur ac populares habent circuitus, recte perpendunt atque pernoscunt. Vidimus id elapsis aliquot abhinc annis, ubi ob tempestatem per totam æstatem & Septembrem nimis calidam & siccam, invaserunt intermittentes frequentissimæ, tertianæ, quartanæ, quotidianæ, mirum anomalæ & pertinaces, quippe quæ ex simplicibus in duplices, ex quartanis & tertianis in quotidianas degenerarunt, sæpe ac, ut annotavi, vel decies recidiva-

runt, nonnunquam etiam purpura chronica demum accedente. Causa vero hujus irregularis & refractariæ indolis, meo quidem judicio, vix alia esse videtur, quam quod Medici firmiter perfliterunt in præjudicio pathologico-therapeutico, febrium causam esse humores tenaces primas vias obstipantes & in visceribus infimi ventris hærentes. Hinc enim factum, ut nonnisi evacuantibus, aperientibus & incidentibus totum curationis negotium conficere annisi sint, & datis liberali manu, vel quadragesies salibus neutris & absorbentibus, item pilulis ad imitationem Beccherianarum confectis, alvinam evacuationem provocare voluerint, omissis antispasmodicis & roborantibus, inter quæ utique chaccarillæ & chinæ cortex, crocus martis ignem non expertus, liquor noster anodynus mineralis nec non extractum & pulvis florum chamomillæ, primas tenent, utpote quæ sanguinis motum ad corporis ambitum dirigunt & perspirationem, quæ ad febres sanandas nihil salutaris, insigniter promoveant. Sic igitur non mirum est, deteriores factas febricitantium res, ut diu & misere fuerint afflictæ, quin novi exemplum tertianarii, qui mole absorbentium & incidentium obrutus, prævia lipothymia, plane fuit extinctus.

46. Detrimentosum non minus his in febribus eorum fuit molimen, qui autumarunt, declinante paroxysmo, sudorem, qui sponte prodir, medicamento sudorifero, tinctura, vel essentia alexipharmaca, esse eliciendum, quo natura in salutare hoc negotio adjuva febrilem eo facilius e corpore proscribere possit materiam. Tamen si vero & rationis & experientie suffragio nitatur, tempore a febre vacuo, quo sanguinis progressus, pulsu teste, lentior, cum bonis ægrorum rebus perspirationem congruis præsiidiis secundari, nihil tamen minus, quam superioris anni febres ex valde biliosa, salina sulphurea sanguinis & humorum intemperie ortum traxerunt, minus tutum acere fuit, medicamentis sanguinem commoventibus, nec non pulveribus stomachicis ex radice ari, pimpinellæ, galan-

gæ aliisque acrioribus compositis, extra paroxysmum exhibitis, magis adhuc refacere succos & ad progignendas ejusmodi acres biliosas sordes disponere, a quibus postea summe virium defectiones ad lipothymiam usque, sudores colliquativi cum purpura prognati. Magis potius rationi & experientie consentaneum fuit, succurrere pulveribus temperantibus, roborantibus nitrosis & leniter evacuantibus mannatis, unacum recto corticis chinæ usu, nec non leniter roborantibus salinis, cujus generis sunt mater perlarum & conchæ succo citriro-ratæ & quæ magni usus sunt, testæ ovorum in spiritu salis maceratæ.

47. Alii epidemicis his febribus decumbentibus incongruo corticis chinæ usu nocuerunt. Fuerunt enim, qui hunc usu pulveri, una vel altera ante paroxysmi accessionem hora, plena doss ad drachmam unam exhibuerunt, quum febris jam per aliquot menses corpus detinisset. Tum quippe paroxysmus sequutus longe acerbior, majori anxietate, inquietudine & corporis jactatione, ob auctos internos spasmos, stupatus, horror longe diutius persistit viresque longe gravius fuerunt attritæ. Nihil enim perniciosius, quam chinam chinæ paullo ante paroxysmum, antequam sordes biliosæ in primis viis, vel sanguine contemperatæ & leniter expurgatæ sunt, offerre, eo quod hæ sic retinentur, & spasmi horum symptomatum auctores intenduntur.

48. Norimus sane præter hæc innumera adhuc exempla de intempestivo & imprudenti ad coercendum febrium intermittentium impetum chinæ chinæ abusu, cujus tamen usus tempestivus & prudens ob vim tonicam & roborantem, non modo in febribus, quæ intermittunt, verum etiam in aliis magnis vitiis plane mirabilem adfert opem. Et solemus sæpius hoc in sermone usurpare nullum remedium genus melius, quid sit ars medica rationalis, ostendere, quam corticem istum febrifugum, qui, quando decenti ordine, doss & tempore, habito respectu ad corpus & causam morbi, adhibetur, præstantis-

simam

finis est medicina; quibus non consideratis, quando sine discrimine & promiscue præbetur, innumerabilium malorum fit causa. Perpaucas saltem non ita pridem nobis obvias historias adjiciemus. Vir triginta sex annorum ante annum laborans tertiana, chinam chinæ copiosius sumsit: febris est suppressa, sed mensis spatio revertebatur & sæpius atque iterum ex eo tempore dolore circa costas spurias, ab uno hypochondrio ad alterum vergente, tentatus fuit, præterea cordis palpitatio, difficultas spirandi, oppressio constrictiva in pectore, conatus ad vomendum frequenter ægrum fatigant. Ira quando corripitur, ingens æstus, vertigo, gravitas capitis, caligo oculorum, quibus nihil ferme ob maculas exterius observantes cognoscere potest, sopor & fluxus sanguinis quandoque e dextra nare accedunt. Quando dolor abdomen adtingit, ipse in regionem usque lumbarem pervadit, quæ quasi flatu impleta & tensa cum refrigeratione percipitur, & tunc flatibus abdomen intumescit, quibus per alvum transmissis malum mitescit. In artubus, item in humeris, sentit subinde dolorem vagum & ingentem in pedibus languorem & impotentiam. Theriacis Carolinis & pilulis nostris balsamicis & roborantibus stomachicis, Dei ope concurrente, tandem sanatus fuit. Affectus unanimi medicorum consensu habebitur pro hypochondriaco, neque is alius est, quia flatulentius & spasticis constrictionibus abdominis imo universi corporis, quibus natura hujus mali continetur ægrum exercet; ob spasmos vero fiunt pressiones & congestiones sanguinis ad caput aliaque loca, unde symptomatum ratio petenda est. Ex quo apparet, turbatum febrilem motum per adstringentia, neque prius visceribus ab infarctu viscerum humorum liberatis, neque materia febrili expulsa, chinam chinæ tam graviter tonum ventriculi & intestinorum lædere posse, ut affectus isti spasmodici, qui vulgo dicuntur hypochondriaci, resurgant, qui, si non matura succurras medicina, in viscerum inexpugnabiles obstructions vergunt & insanabiles fiunt.

49 Neque vero alienum, sed operæ potius pretium videtur hanc in rem adhuc unum casum in medium adducere. Femina succi plena, sanguinea, in optimo ætatis flore constituta, quæ per omnem vitam alvum habuit adstrictiorem, & acidis, præsertim ex citrio malo, multum delectabatur, ab insalubri diætâ & aura nocturna frigidiore, in febrem incidit tertianam, quæ post tertium paroxysmum china chinæ fuit sublata, remansit vero languor, inappetentia, dolor tenuis præcordiorum ac hypochondriorum, aspectus faciei miserabilis, pedes vero & abdomen ita successively paucotempore intumuerunt, ut hydropica ab omnibus censeretur: tandem emeticis, amaris, diureticis & roborantibus sanata fuit. Causam hujus mali in nihil aliud, quam in nimium & intempestivum chinæ chinæ usum rejiciendam puto, qui, præsertim in habitioribus, infarctus viscerum augendo & tonum partium debilitando sanguinis & lymphæ circulum, præcipue in pedibus & abdominis regione, segniorem & impeditiorem efficit, unde ingentes feri in habitum corporis porosum fiunt secessiones.

50. Maioris momenti est curatio intermittentium in gravidis, de qua bina notatu digna memoria tenemus exempla. Corripiebatur scilicet generosa femina sanguinea, septimestrem fœtum gerens, quartana, gravibusque jactabatur pathematibus, Medicus tamen opinionioni addictus, sanguinis missionem in intermittentibus nunquam esse utilem, sed exacerbare febrem, ut vena pertunderetur admittere noloit, sed essentis amaris, spiritu vini extractis, nec non pilulis balsamicis, iterato & larga manu datis, contra febrem pugnavit. Aegra vero inde ardorem persensit acriorem & calorem intensiorem, ad viginti horas durantem, cum exquisito dolore & ventris torminibus, præsertim paroxysmi tempore, ut metus etiam esset abortus. Secta demum tamen fuit vena & pulveres temperantes nitrosi cum aliquot granis corticis cascarillæ & chinæ fuerunt exhibiti, tam salubri effe-

At, ut febris omniaque symptomata brevipost evanuerint penitusque desierint. Etenim a nullo facile, vel efficacissimo remedio, tantum levaminis, in intermittentibus, si manifesta plethoræ adfuit indicia, expectandum, quam a tempestiva venæsectione, eo quod, exsuperante nimium sanguine & in majoribus ac mefaraicis abdominis valis progressu libero intercluso, nec natura, nec ars, officio in curando morbo rite potest desungi.

51. Altera femina, cholerica constitutionis, octavo mense gravida, incidebat in tertianam simplicem, quæ illico quidem electuario cum cortice chinæ sistebatur, sed relinquebat pressorium & cardialgicum quendam circa præcordia dolorem, qui post sumtum cibum ingravescebat. Paulo post rediit non tertiana simplex, sed quotidiana, longe acerbioribus symptomatibus stipata, dum continui vomitus sub paroxysmo urgerent æstusque nimium intensus corpus & vires mirum confunderent. Sanguinis missionem interdicebat virium defectus & crebra vomitio, optime vero profue-runt pulveres temperantes bezoardici nitrosi, infusum florum chamomillæ & externe cataplasma, quod ex fermento panis, aceto, spiritu vini, nucissa, caryophyllis & cardamomo paratum, calide ventriculo post paroxysmum impositum. Censura merito digna est prima medicatio, quæ electuarius tempore quidem intermittente, sed non proportionata dosi propinatum, neque correctis prius & liberatis a saburra vitiosa primis viis. Nunquam enim hoc medicamentum antifebrile dare expedit, sub nimia sanguinis & humorum redundantia, nisi ubi prius omnia emunctoria sunt aperta & excretiones recte succedunt. Liberior etiam esse debet perspiratio, urina crassa & sedimentum ponens & viscidarum & biliolarum sordium prompta per alvum egestio, procurante hæc natura, sive sola, sive arte adjuta.

52. Ex hisce itaque adductis & probe perpen-sis liquidissime constat, nos non

sine ratione medicos imperitos inter causas & fabros morborum constituisse. Optandum certe vehementer foret, ut res aliter sese haberet. At vero, de veritate rei luculentum præbent testimonium tot morborum historiae, si modo satis completa paulo curatori studio ac diligentia conficerentur. Nam sæpe sapius factæ agrotantis scrutinio obringit, ut mali, præsertim chronici, causa ac fundamentum medicus sua præpostera medicina & methodo fuerit. Et jam suo tempore hæc de re conquestus est HIPPOCRATES, dum de victu acutorum §. IV. prodidit. *Novi medicos maxime contraria facere his, quæ fieri oportebant.* Sicut vero nihil tam noxium & exitiosum est, ex quo non utilitatis quidam fructus peti possit: ita etiam non serenior lux vel majus incrementum universæ praxeos studio accedere poterit, quam si quisque medicorum omni candore, fidelitate ac diligentia ejusmodi casus, ubi medicina male successit vel damnum intulit, observet, annotet ac citra ullius læsionem & cum silentio eorum, quæ res tangit, in publicum proferat. Idem nobiscum sentit HIPPOCRATES L. d. *victu acutorum §. IV. Videntur mihi digna esse, quæ scribuntur maxime hæc, quæ a medicis ignorantur scitu commoda & quæ magnas utilitates aut magna detrimenta adferunt.* Etenim, ejusmodi observationum si copiam haberemus, certe futurum esset, ut longe majora incrementa ars & doctrina nostra salutaris ab hisce capere posset, quam ab ullo alio præsidio vel doctrinæ genere unquam factum fuit.

53. Reliquum jam est, ut causas explicem, quare medici tam facile & tam frequenter in medendo delinquant & noceant. Princeps quidem & primaria causa hæc procul omni dubio est, quod ea, quæ ad bene medendum pertinent, ignorent; & hæc quoque a sapientissimo nostro HIPPOCRATE lib. de vet. Med. §. 16. allegatur, cum ait: *quapropter oportet, ut exacte medicinam condiscere, ut parum in alterutram partem delinquant, quanquam ego etiam cum medi-*

cum vehementer laudarem, qui parum delinquit.

54. Sunt vero maxime quedam præjudicia, quæ plurimorum animos invaserunt, causa multorum errorum. Plurimi sibi persuadent, medicamentum in se & sua natura quidpiam salutare custodire, quod salutem in morbis adferat ægris, unde non facile exitiale damnum ab ipso expectant, sed potius credunt, medicamenta pugnare adversus malum in corpore, neque ideo desistunt eorum copia ac varietate vim morbi expugnare. Denique & hoc malo præjudicio laborant, ac si dentur remedia certo morbo curando propria & accommodata. At vero, in iis omnibus toto cælo errant: nam optimum etiam alimentum, & quod naturæ congruum & amicum est, imbecillo & in vigore morbi constituto corpori obest; quando itaque magis, si non recte eo utamur, id præstabit medicamentum, quod neutiquam naturæ amicum est, sed eam alterat & corporis statum, ut HIPPOCRATES loquitur *lib. de locis in homine, permutat*. Neque ignorari debet, validiora, & sic dicta heroica, quibus ars multum in retundenda rebellium morborum vehementia præstare potest, veneni quidpiam secum fovere, quod majori dosi celeriter universam motuum vitalium œconomiam penitus destruere valet; veluti res clara ac evidens est de acrioribus purgantibus, emeticis, narcoticis & de iis, quæ ex regno minerali mercurialis sunt profapia.

55. Dein, non minimo præjudicio laborant medici, quod nimium fidant libris & auctoritatibus aliorum in praxi medica: nam quando perspiciunt, medicamenta in morbis mirifice laudata vel morborum adjectas curationes, statim hæc ipsa imitantur & similem sibi effectum pollicentur. Verum enim vero, provide certe & caute utendum libris practicis est, & magno judicio legi & ad severum unguem excuti debent, hinc doctissime a DAMASCENO aphor. 2. & 3. dictum est: *operari secundum libros atque perfecta ratione*.

& solerti ingenio molestum est: quod videlicet ingenium solers ac perspicax juvet artem, ut idem ait, hebes vero ac torpidum contrarium omnino efficiet. Nam climata, eorum qui practica ediderunt, valde differunt, differt & hominum victus & vivendi ratio, differunt etiam anni tempora & morbus ipse, qui alio tempore alium induit morem ac genium, hinc non eodem modo cura vult tractari.

56. Denique inter causas, quare medicus multum damni sua medicina corporibus invehat & hæc non infimi momenti referenda est, quod pauci norint, naturam corporis nostri esse optimam morborum medicatricem, ut ab HIPPOCRATE in *Epidem.* præclare dictum est, quæ & sanitatem in nobis tuetur & morbos pellit & per convenientia loca debito ordine ac tempore, perneciale quod est de corpore separat. Quare ob id HIPPOCRATES *Lib. I. de arte*: multos quidem sine medicis, verum non sine medicina curatos esse ingenue confitetur. Hanc vero methodum, hunc ordinem, has leges, hos motus, quibus natura sua sponte morbis medetur, paucissimi medicorum sciunt, observant, tuentur ac imitantur, alias non tam præcipitanter agerent, nec copia medicamentorum ægros obruerent & infirmarent, neque medicamentis vel arti effectum, qui solius naturæ opus est, tribuerent & sibi vendicarent.

57. Tum in eo admodum delinquere & nocere, qui medicinam faciunt, multoties observatum fuit, quod in medendo non tanta, quanta opus est, seclertia & cura ad ægrotantium vires, robur vel eorum imbecillitatem, aut sensibilitatem respiciant, in quo tamen innoxia & salutaris praxeos plane præcipuum momentum consistit, quod maxime HIPPOCRATES in suis curationibus urget, cum passim in scriptis suis velit, non tantum in medicina, sed etiam in victu administrando ad vires attendendum esse, adeo ut quod robusti superare & ferre possunt, debilliori natura

tura præditos vehementer lædat, sicut id patet in *lib. de victu acutorum* item de *prisca medicina*. Et *Lib. de locis in homine imprimis* §. 55. solenter & expresse id monet, ut fortibus fortiora, debilibus debilia medicamenta exhibeantur. Multum quoque delinquere solent, quod, quando animadvertunt, medicamentum homini nihil grave patienti vel etiam in morbo chronico non nocere, idem velint dare, si vehementer viribus dejectus est, vel ex gravi morbo laborat. Et ut exemplo rem confirmemus, inter alimenta iulcula nutritiva, vinum, inter medicamenta sal volatile oleosum, liquor, spirituosus non facile illi, qui leviter vel etiam ex morbo chronico laborat, noxam adferunt, quæ tamen gravissima erant, si homini debili & in acuto ac periculoso morbo constituto & ubi natura est in vehementi motu, hæc ipsa exhibeantur. Et placuit mihi hæc in rem bene quadrans insignis locus qui extat apud HIPPOCRATEM *Lib. de vet. medic.* §. 17. *Non manifesti sunt mali & plurimi medici, quum curant homines, nihil grave patientes, in quos, si quis etiam maxime delinquat nihil grave faciat. Sunt autem multi tales morbi, & multo sapientius, quam graves, hominibus accidunt. In talibus sane delinquentes non sunt manifesti idiotis hominibus. Ubi vero obrigerit magnus & fortis & periculosus morbus, tunc ipsorum delicta & ars omnibus in conspicuis sunt.*

58. Ultimo loco & temperamentum medici, quo quisque gaudet, ad perverfas morborum curationes multum contribuit, ut scite non minus ac vere BAGLIVIVS *Lib. I. Cap. III.* prodidit, dum ait: sæpe Medicus natura timidus & melancholicus, vel temperamento præditus, ut ajunt, frigido & humido ob naturalem sui animi habitum, abhorret a remediis spirituosiss, volatilibus, impetum facientibus, aliisque potentioribus; omniumque morborum curationem adgreditur per medicamenta humectantia, infrigidantia, pacem humoribus conciliantia & reliqua minus a-

ctiva. Contra, qui temperamento fuerit calidus, biliosus, natura impatiens, ferox &c. posthabitis omnibus refrigerantibus ac levioribus remediis, nihil libentius præscribet quam volatilia, spirituosissima, alcalia, aromatica, ferrum, ignem, vesicantia, purgantia vehementiora & similia maximi impetus & activitatis.

59. Ut itaque non noceat, sed proficit medicus opus est judicio, quod secundum edictum HIPPOCRATIS *Lib. I. aph. 1.* non adeo facile, sed difficile est; & optime idem gravissimus Auctor *Lib. de victu acutor.* §. 2. *Mihi placet, ut in universa arte mentem adhibeamus.* Etenim, si ulla in arte accurata & longa deliberatione, consilio & circumstantiarum consideratione opus est, profecto est in arte medica: nisi enim quis in specie hominis, qui laborat, naturam, ætatem, consuetudinem, regionem, temporis statum, victum ac morbi indolem, morem ac statum accurate consideret, quæ ad morborum curationem necessaria esse, tum HIPPOCRATES *Lib. II. de rat. vict.* tum GALENUS in *Comment.* dixerunt, prorsus a scopo rectoque medendi fine aberrabit, cum non omnes naturæ, ut belle dixit GALENUS in *Comment.* & *Lib. de componend. medicamen.* eadem medicamenta postulent & quod uni salutare est, alteri noxium sit futurum.

60. Ex quibus omnibus clarissime constare arbitror, non sine ratione egisse nos, quando medici imprudentiam multorum & gravium morborum causam diximus. Nec illud quidem dissimulandum puto, plures hic bono animo errare medicos, neque ipsos animadvertente, quod, vel quantum sua medicatione damnum attulerint. Cum enim in morbis illud non assequantur, quod salutariter ipsa natura molitur, nec ad remedium, quæ exhibuerunt, indolem & operandi rationes satis attendunt, nec tempora dignoscere laborant, sed ea promiscue exhibent, quæ ab aliis, iusto loco & tempore exhibita profue-

runt : facile hinc fit , ut securi ipsimet tum maxime noceant , quum minimum verentur , & morbi contumaciam aut alterius & novi propullulationem accusent , quum tamen ipsi has tragedias adornarint . Adeoque concludimus cum serio voto , ut omnes , qui salutem hominum procurare aliquando volunt , in id præcipue allaborent , ut sufficientem corporis humani & præsidiorum , quibus illud juvare & conservare student , cognitionem sibi acquirant vere fundamentalibus in hunc finem studiis anatomiae & solidioris physicae fidehiter tractatis , ut ne cæci sint , sed cum optima conscientia optimos semper successus in praxi medica consequantur .

DISSERTATIO VIII.

DE REMEDIORUM BENIGNORUM ABUSU ET NOXA.

§. I.

Atentione maxime digna sunt summi Medicorum HIPPOCRATIS verba *Lib. de arte §. 7. Quæ profuerunt ob rectum usum profuerunt ; quæ vero nocuerunt , ob id , quod non recte usurpata sunt , nocuerunt . Nam non minus ea , quæ damno sunt , quam ea , quæ operantur , testantur , quod ars sit . Ubi enim rectum & non rectum utrumque suum habet finem , quomodo quis hæc artem esse neget .* Hicce vir sapientissimus universæ artis & exercitationis fundamentum compendiose & dilucide complexus est . Nam quicumque in auxilium propna remedia probe caller & prudenter iis uti scit , eorumque noxam atque exitium , quod improvida adplicatio adfert , intelligit , is certe in artis exercitio magna cum felicitate versabitur . Neque enim in natura , sicut perversa cum vulgi , tum indoctorum Medicorum fert opinio , dantur adversus morbos certi effectus remedia , quin potius , ea tam ad salutem , quam ad damnum inferendum parata esse , censendum sit . Etenim

omnia remediorum genera ejus virtutis ac indolis sunt , ut cum prudentia ac solida ratione data salutis & præsidio sint , incaute vero , turbulenter & temerarie exhibita præsentissimum damnum adferant . Præcipuum itaque artis salutaris momentum est , usum & abusum remediorum probe addiscere : quamobrem , quo quis majori experientia hac in re versatus est , eo melior certe Medicus est habendus .

2. Quemadmodum vero non unius ejusdemque indolis sunt remedia , sed ingens ratione virtutis & potentiae in ipsis discrimen annotatur : ita etiam eorum incauta adplicatio plus vel minus damni aut periculi habet . Non igitur sine ratione remediorum genera in blanda & benigna , vel in fortiora & valentiora , sive securiora & minus secunda solent dispesci . Equidem , nec ullum in se & sua natura absolute tutum vel intutum , id est , quod semper & omni tempore profit vel noceat dicendum est , nam posterius e foro medico esset prescribendum , sed tutum illud Medicis vocatur , quod temperatum & naturæ conveniens est , neque multum corporis vim alterat ; insegurum vero illud dicimus , quod validiori naturæque minus amico principio instructum vehementer commovet , fortes evacuationes vel provocando vel valide motus naturæ sistendo , in quorum classem omnia validiora purgantia , vomitoria , salivantia , narcotica inferentia & fortiter adstringentia sunt referenda , eo quod magna hisce vis insit in corporis nostri tam solidas , quam fluidas partes agendi , unde vulgo generosa & heroica audiunt , quibus , si quid eximii ars præstare debet , non facile possumus carere .

3. Ex quo unusquisque , nisi penitus judicii expertus sit , clarissime intelligit , validiorum usum majorem attentionem & prudentiam , quæ praxeos & rerum medicarum optima est moderatrix , deconsiderare , quam circa tutiora & benigniora opus sit , utpote quod illorum abusus vehementius noceat . Quum vero de medicamentis inseguris , eorumque

ex male administratis noxa alio tempore dictum fuerit, idcirco jam opere non indignum fore existimaverim, si de nocu- mentis, quæ a remediis mitioribus at- que benignioribus male adhibitis pro- fluant, sermonem faciamus, idque la- boris in præsens suscepimus.

4. Acturi itaque de benignis remediis & de noxa, quæ ab eorum improvida adplicatione proficiscitur, non sine fru- ctu arbitramur, ante, quam ulterius progrediamur, exponere, nos per re- media non tantum intelligere strictæ me- dicamenta e pharmacia petita, sed om- nia ea, quæ ad salutem & auxilium ido- nea & morbis oppugnandis apta existunt, siue ad alimentorum, siue pharmaco- rum, vel etiam elementorum classem, vel alias res externas sunt referenda, complecti. Per 7° benignum vero indi- gitamus illud, quod moderate agit, blandum est, neque facile, majori et- iam quantitate exhibitum, corpus sa- num & validum afficit, quibus ea, quæ minori dosi magnas turbas excitant & vehementiora ac validiora jure dicuntur, opponimus. Nostri igitur jam instituti erit, breviter & dilucide ostendere, be- nigna sic dicta remedia, alias non facile nociva, citra rationem tamen adhibita ad ingens damnum inferendum esse pa- ratissima. Id quod observationibus at- que experimentis non minus quam soli- dis ratiociniis confirmare jam contendimus.

5. Non vero displicet, hujus tracta- tionis exordium capere ab iis, quibus et- iam pro alimentis uti solemus, ut sunt aqua, vinum, dulcia, lac, juscula, infusa herbarum calida & id genus plura. Quid aqua dulci pura ad sanitatem est in- nocentius? nam communissimus & ve- lut universalis multarum nationum po- tus est, quo ad ciborum dissolutionem sanguinisque circulum & excretiones tuendas non facile datur præstantior: neque ipsam frigidissime, etiam copia ingestam in se noxiam esse, acidularum potatores clarum edunt exemplum, qui summo mane in jejunum stomachum ex intervallo non adeo longo aliquot harum

aquarum mensuras sine omni sanitatis offensa gelidissime hauriunt: si modo non ventriculus ipsorum infirmior fue- rit: nihilo secius aquæ frigidæ tanta est vis, ut non modo irreparabilem corpori noxam inferre, sed & hominem brevi e- medio tollere possit. Quid enim magis experimentis compertum est, quam, cum corpori moto intensiori calefacto frigidæ aquæ ingens quantitas immitti- tur, statim in extremam perniciem ho- minem antea sanum conjici? collabun- tur exinde protinus vires, languor om- nes artus occupat, ciborum cupiditas exstinguitur, vomitus, distentio & an- xietas circa præcordia oritur maxima, ut huc & illuc agitent corpus; vigilia adest assidua, interiora uruntur, exte- riora frigent. Quæ cuncta feralia pathe- mata non aliorum, quam ad ruinam & interitum corporis, nisi principio statim convenienti medicina succurramus, sunt comparata. Plures novimus hoc modo præmatura discessisse morte, alios immedicabilem contraxisse labem, ut tota ætate cum morbis fuerit colluctan- dum. Nihil certe frequentius in praxi medica occurrit, quam si Medicus con- tumacium morborum originem scrutetur, laborantes edicant: ich habe es von einem salten Erund befsmmen.

6. Neque vero extat eadem apud om- nes symptomatum ratio idemque visus periculum. Nam, qui venas latiores habent & macilentioris habitudinis sunt, non tam graviter a frigido potu adstignun- tur, quam qui spongiosam carnem, laxas ac copiosas fibras a natura obtinent, siquidem in his sanguinis & humorum cursus longe facilius quam in illis interci- pitur, unde ad sphacelofam viscerum corruptelam paratior etiam est via. In hujus rei illustrationem placuit notabi- lem sed tristissimum casum ad publici saltem utilitatem communicare. Prin- cepts excelsa indole non minus, quam corporis habitu elegantissimus, sangui- ne & succis redundans, paullo obeso- rior, non ultra viginti quinque annos natus, perfecte antea sanus, ex vehementi cor- poris motu ferventior redditus ingentem cere-

cerevisiæ ebibit haustum & frigidum & aperto cœlo corpus objicit, ex quo mox de languore, horrore, calore intensiori, vigilia conquerebatur: quæ symptomata postea adhuc atrociora excipiebant, virum nempe prostratio tanta fuit, ut non sine lipothymia metu corpus erigere potuerit: pulsus languidus, inæqualis & celer fuit, conatus ad vomendum per frequens, perpetuaque ipsum premebat anxietas, quæ ex intervallis increscens tanta fuit, ut huc & illuc non modo agitarer membra, sed in uno loco diu detineri non potuisset. Oris halitus extra ordinem foetens notabatur. Die demum septimo cum summo suorum luctu præmatura morte infeliciter vitam finem clausit Princeps ob rarissimæ indolis doctes longævitate dignissimus. Sequenti die facultas Medicis concessa est corpus aperiendi, ubi sequentia notatu admodum digna observabantur: ventriculus propemodum totus inflammatus videbatur, inque eo, quod rarius usu venit, aliquot cochlearia foetidi & corrupti sanguinis continebantur, lien ultra modum erat extensus, flaccidus, male colorato sanguine impletus & corruptioni tam propinquus, ut ad levem digitorum tactum ejus substantia dissolveretur, dein totus sinister pulmonis lobus niger, corruptus, foetidissimus erat, a quo summe putridus, intolerabilis foetoris similisque coloris humor in thoracis cavum descendit, qui, quod mirandum, tam erodentis erat indolis, ut spongiam, qua detergebatur, atramento simili penetranti colore tingeret, ut nullo artificio nigra inde macula elui potuisset. De reliquo vasa sanguinea maxima ex parte inanita, cor minor magnitudinis erat.

7. Equis vero repentinam & feralem hanc viscerum catastrophem tam brevi temporis intervallo inductam non mirabitur? hanc enim corruptivam lienis & pulmonum labem firmo atque alacri Principi de nullo unquam incommodo conquerenti ante morbi accessionem jam adfuisse nequaquam vero simile est. Igitur, frigidam cerevisiæ potionem celer-

rime ex ventriculo ad sanguinem translata hanc corruptelam præcipue jam dictis visceribus attulisse, plane censendum est. Quod si enim sanguis sine motu in partibus extremis subsistens non multo adeo tempore corrumpitur, iisque cadaverosam naturam inducit, quidni etiam cruor in visceribus sanguineis, neque adeo ob relaxatas fibras robustis, ut sunt lien & pulmo, hærens & motu exutus aliquot dierum spatio in putrilaginem abire, ipsaque viscera eadem labe adfligere poterit? Nihil certe impedit, quo minus statuamus, in eundem modum viscerum perinde ac membrorum externorum sphacelationem procedere. Quid autem ipso frigido potu copiose & celeriter admissio citius sanguinem in coagulum mittere & progressivo motu ipsum privare possit, equidem nescio. Intelligimus exinde, quam brevi & quam facile funesta corruptio visceribus inferri, ipsaque mors robusto & vegeto homini parari possit. Huic vero internæ putredini summam virium ad animi usque deliquium prostrationem debilemque atque exilem arteriarum pulsus nec non ex ore foetorem adscribimus. Maximas vero cum inquietudine anxietates, quibus indies magis magisque premebatur, & infrequentes convulsivas artuum tractiones præcordiorumque æstum & tam subitam mortem inflammati ventriculi foetum fuisse jure censendum est.

8. Ceterum, quam exitiosa ventriculo sit frigida potio, innumeris aliis notis exemplis confirmatum habemus. Is enim paullo post a frigido potu, præsertim vehementi animi excandescencia prægressa, vel validiore purgante aut vomitorio dato, laceratus inflammatione, quæ singultum, anxietatem, inquietudinem & summam infirmitatem comitem habet, corripitur; idem fit in illis, qui diuturno mœrore aut spirituosorum abusu, inclinante præsertim ætate, robur corporis & ventriculi minuerunt, ubi, si excandescunt & frigidam potionem hauriunt, lethalem facile inflammationem internam sibi contrahunt,

trahunt, quod plurimis exemplis, si instituti ratio permitteret, possemus corroborare.

9. Recensitis sic magnis varique generis noxis, quæ frigida interne sumta inferat aqua; videndum nunc quoque proxime erit, quid mali ex eadem perverso modo externe adhibita propulset. Permulti vero numero sunt morbi, qui hanc noxam abunde comprobant, ex quibus paucos tantum in conspectum daturi primo omnium producimus erysipelatem. Quid in hoc affectu possit aqua frigida, testatur HAGENDORN *Hist. Med. phys. Cent. I. Hist. 38.* ubi femina inflammatione faciei laborans, pessimo ausu linteamina aqua frigida imbuta parti affectæ applicaverat, inde quidem dolor sopitus, at malum interiora petens, delirium tam horrendum causavit, ut mortem inferret. Idem Auctor grangranam ex applicatione aquæ frigidæ faciei observavit. Et ego ex hacce eadem methodo periculosam faucium inflammationem ortam fuisse recorder, quæ adeo increvit, ut deglutitionis actum impediret. Nec præterire licet alium in applicanda aqua frigida errorem communissimum, quo multi in inflammatione gingivarum & inde proveniente dolore sic dicto dentium, temerario consilio & insausito plane successu parti affectæ applicant sive nivem sive aquam frigidam: nam inde oris abscessus satis ingratos, molestos & dolentes sæpe sæpius ortos observavimus.

10. Posthæc considerandæ veniunt hæmorrhagiæ, quæ plus, quam optandum est, perversis consiliis obnoxie sunt & quotidie fere inconsulto adstringentibus, repellentibus, refrigerantibus, inter quæ aqua frigida merito referenda, tractantur. Exemplo sit hæmorrhagia narium, salutaris sæpe sanguinis excretio, quæ uti variis aliis modis, ita præcipue quoque aqua frigida ab imperitis medicastis reprimitur. Sistitur ut plurimum quidem inde fluxus, sanguis autem huc translatus exitu prohibitus, ad alia loca transit & ibi sæpius tragœdias suas ludit. Si ad interiora cerebri ruit,

cephalalgias, phrenitidem & apoplexias, si ad aures, furculos aut surditatem, quod in puero 12. annorum vidi; si ad oculos, dolorificas inflammationes, sive cecitates, si ad fauces inflammationes anginosas, vel dolores dentium, si ad pectus, summas anxietates præcordiales, quin in magis succulentis catarrhum suffocativum causat, quod in puella irregulariter menstruata aliquando annotavi.

11. Nec inconspicuum vulgo mos est hanc excretionem sanguinis per terrorem sistere, ad quem excitandum inter varia subsidia, ut est applicatio ferri candentis in nucha, adhibent quoque aquam frigidam, quam improvise capiti superfundunt, aut nivem, vel glaciem adplicant. Methodus vero hæc æquales sæpius habet eventus, quos superiori loco enumeravimus, imo interdum periculosiores, diuturniores, per facile etiam lethales. Cæcitatem ex hæmorrhagia per terrorem obstructa observant *Annal. Uratist. ann. 1726. April. Cl. IV. p. 503.* Valent hi errores etiam in aliis hæmorrhagiis, de quibus singulis exempla proponere nimis prolixum foret.

12. Nunc me accingam ad affectus, qui cum dolore fiunt, ex quibus dolores arthriticos & podagricos præ ceteris nominare arridet. Incredibile est, quantis hi damnis obnoxii fiant ab imperitissimis juvantibus. Primarium quod censendum venit, est, quod præcipua fere intentio vulgi sit, quo dolores sopiantur, materia, morbi fomitem præbente, in corpore relicta & tantum a partibus ignobilioribus ad magis nobiliores protrusa, a qua curatione maximum inferitur sanitati corporis damnum. Proveniunt inde periculosissima interdum mala. Si materia morbi protruditur ad caput, facit epilepsiam, uti habet RIVER. *Cent. III. obs. 85.* vel apoplexiam, vid. WEPFERUS *de apoplexia p. 2. 3.* Si fluit ad pectus, oriuntur inde anxie pressiones, respiratio difficilis, cusses feroces, siccæ, & nonnunquam catarrhus suffocativus; si ruit ad ventriculum, fiunt

sunt inde singultus, cardialgia, inflammationes, si ad intestina, creat dolores colicos immanes, si ad renes, producit calculum, quid quod plures alios facit sinistros eventus, uti infarctus viscerum, inflammationes, & non raro heclicas febres. Subsidia vero, quibus vulgus ad sistendos demulcendosque dolores uti solet, innumera fere sunt. Nos transimus varia vario modo ex alumine, aceto, farina fabarum, succo citrorum in hunc finem composita linteamenta parti adfectæ applicata, mentionem tantum injicientes noxæ ex aqua frigida oriundæ. Præcipue vero solennis compluribus est pedum immissio in aquam frigidam, vel in nivem, vel in aquam, in qua plumbumustum solutum est. Sed quanto cum detrimento ægotantum id ipsum fiat, dici vix potest. Nam a methodo priori immanes dolores colicos, a posteriori vero tumores pedum aquosos, quibus ulcera mali moris supervenerunt, sapissime in artis exercitio adnotavi.

13. Verum enim vero, non tantum frigidus aquæ usus sed & calidus, alias corpori nostro longe amior, detrimentum quoddam sanitati adfert. Neque alienum a scopo nostro erit, nonnullis observationibus id ipsum illustrare. Notavimus videlicet plus vice simplici in hypochondriacis, quibus in prima regione multus & perpetuus acidi provenit, ortas fuisse in facie ardentes rosaceas pustulas, in aliis os & fauces ulcusculis ferventissimis, erodentibus, quæ Græci *φδδ* adpellant, obsessas fuisse, alios pruritu in toto corpore fuisse vexatos. Quorum vitiorum vix alia subfuit causa, quam liberalis & fere assidua infusi herbe Thee potio. Quæ cum pariori manu concessa fuerit, indies molestiæ hæceperunt decrementum, siquidem primarum viarum acidum, quod corrigi potius & alvo ex turbari debebat, cum calidissima aqua volatile sit, inque sanguinis massam translatum valente natura ad circuitum corporis, ubi hærens partes erodit, dejicitur.

14. Notavimus præterea in variolæ cum morbo, item in purpura, quæ no-

stræ regionis incolis est endemia, idem infusum, paulo largius exhibitum male habuisse laborantes, quod non modo purpura inde contumacior & ardentior facta fuerit, sed & pustulæ in variolis suppurari renuerint, anxietate præcordiali cum febre aucta & diutius persistente. Hos enim morbos a sale subtili erodente ad habitum corporis diffuso subnasci, quod roscido temperato lymphæ succo, qui calido hoc potu nimis dissolvitur, temperandum erat, nemo facile medicorum in dubium revocabit.

15. Atque minus feliciter infusi huiusmodi ingenti copia datum in tertiana & biliosa febre cessisse annotavimus. Cum enim harum febrium causa ex consensu plurimorum medicorum sit bilis corrupta in primo intestino hærens, quæ convenienti medicina prius cum corrigi tum expurgari debet, non potest aliter fieri, quin illa nimio calore aquæ ad interiora sanguinis transvesta non modo fervorem & vigiliam, sed & anxietates adaugeat. Neque minus molestiæ imo periculi oboritur, si quando post vehementem animi exandescentiam, quæ biliosum humorem cum impetu ad duodenum præcipitat, calidissimus potus usurpatur, inde tremores & dolores artuum, cephalalgia quandoque non sine magna corporis infirmitate sequuntur. Præstat potius biliosam coluviam absorbente pulvere prius temperare & postea per alvum cum congruum ejus emundorium foras exterminare.

16. Potum Coffee nemo facile in se noxium pronuntiabit, utpote cum non modo Turcarum, sed & Germanorum nostris temporibus solemnis mos sit, & summo mane & mox a cibo sumto eum in maxima copia adsumendi, nihilominus non sine noxa sæpenumero id fieri, experientia multiplici habemus confirmatum. Ejus enim nimius & fere quotidianus usus, infirmioribus maxime feminis valde nocet, quæ nervorum & virium insignem inde debilitatem reportant, dum morbo vel puerperio accedente tam notabilis languor oritur, ut vires symptomatibus evincendis vix at-

ne:

ne vix quidem suffecerint. Novimus complures quoque viros a frequentiori ejus usu tremorem manuum contraxisse, alios vigilia & sensuum imbecillitate pressos fuisse, siquidem fabæ hæ Arabicæ perinde ac aliæ fabarum species oleo non adeo nervis blando & amico, sed gravi & adverso sunt imbutæ, quod jam debiles & languidos nervos plus debilitat.

17. Succolada ex Hispania ad nos delata deliciofum constituit potum, qui ob præstantissimæ virtutis & temperationis naturæ ingredientia corpori plus amicus, quam infensus est, attamen, quo plus ab hypochondriacis assumitur, eo majori ipsis est malo, fiunt inde ructus, appetentia deicitur, dolor & anxietas circa præcordia oritur, procul dubio ob ventriculi inde factam inflationem. Etenim acidum fortius, quo primæ viæ hypochondriacorum nunquam non sunt obsessæ cum substantia hujus remedii terreo-oleosa congregiendi massam parit lentam, viscosam minusque mobilem, quæ plicis ventriculi & duodeni firmius adhærens amplam ad dicta mala suscitanda causam & occasionem subministrat. Eo casu moderatum emeticum præsentaneam opem tulisse vidimus, utpote quod miram paulo nigricantem humorum colluviam ab aliquo tempore jam contractam insigni cum virium tolerantia & laborantis allevatione rejecit. Evenit id facilius, ubi ingenti ventriculus laborat atonia atque alvus difficiliter descendit.

18. Jura carniū & quæ ex illis cum ovīs, vino & saccharo mulierculæ parare solent roborantia juscūla ad restaurationem sanguinis, morbo & diuturna abstinentia absumti, multum contribuant, nihil tamen nocentius est, ac si intempestive, imprimis in febrium statu vel etiam sub earum declinatione dentur, ægerime enim inde agri revalescunt, interdum etiam recidivæ fiunt, vel lenta insequitur febris diutius affligens. Longe vero plus periculi talismodi carniū jura in febribus putridis & malignis largius data habere percrebra

experientia testatur, qua de re inprimis *Idea febris petechizantis* D. DONCKERS meretur evolvi, qui pluribus observationibus confirmat, pessime inde habuisse etiam eos, qui in declinatione morbi versabantur, secuta inde vel recidiva vel morte.

19. Hujus sinistri effectus rationem invenire haudquaquam difficile erit. Equis enim est, qui ignoret, nihil promptius, quam quod animantibus inest humidum, putrescere, quare ob id malignarum vis, quæ potissimum in putredine tam partium solidarum, quam fluidarum sita est, multum augetur. Accedit, quod tam forte alimentum in convalescentibus natura & ventriculus adhuc infirmior non satis subigere possit; unde cruditates, novorum morborum fomites, generantur. Et hæc quoque procul dubio est causa, cur jura carniū saturata puerperis primis diebus non bene proficiant, eo quod impuratum, quibus scatet prima regio, majorem faciant proventum.

20. Neque jura carniū convenire iis, qui graviter in capite vulnerati sunt, auctor est ARCÆUS egregius Auctor, quo non facile quis curatius de recta curandorum vulnerum ratione scripsit, qui *Lib. I. p. 53.* in hæc verba erumpit: *jura carniū interdicendum omnibus, qui gravia capitis vulnera patiuntur, utpote quod nocere vehementer soleat.* Effectus vero tam noxii ratio nobis hæc videtur, quod jura ejusmodi valde alimentosa nimis nutrant & abundantiam sanguinis faciunt, quæ ob graviores stasim humorum metuendam in talibus capitis læsionibus plus nocet, quam prodest, eaque propter peritos Medicos hisce in casibus victum tenuem, nec non sanguinis missionem ac alvum leniter ducentia prudenter suadere arbitramur.

21. Vinum generosum & vetus ad fovendas & augendas vires magno esse præsidio, quo non datur excellentius, neminem inficias facile ire arbitror. Neque illud tam alienum naturæ nostræ esse vel ex eo constat, quod citra sanitatis singulare dispendium quidam aliquot ejus

eius mensuras quotidie ebibant; nihilo-
fecius vel parca etiam manu in ardenti-
bus febribus & quæ internas inflamma-
tiones junctas habent datum, gravibus
noxis corpora adfligit: poris enim occlu-
sis, ubi interiora fervent, non modo
major ardor, sed & periculum vehe-
mentioris inflammationis fit. Et hæc
est ratio, quare in omni acutarum gene-
re a peritioribus plane interdicatur. No-
vimus in variolis ac morbillis & pectoris
inflammationibus a vini improvido hau-
stus phrenitides ortas. Recordamur quo-
que talismodi tristis hoc loco casus, ubi,
cum ante aliquot annos spectatissimus
vir ex peripneumonia fere convaleuit &
vinum sæpe adsumsit, recidivam lethali-
tem inde sibi contraxit. In omnibus quo-
que capitis morbis, epilepsia, convul-
sionibus, adfectibus soporosis, vel exter-
nis ejus lationibus, vulneribus, usus
vini nocentissimus est. Etenim omnia
spirituosa, cum sanguinis & humorum
impetum urgeant ad caput, lationes ibi
factas deteriores reddunt.

22. Dulcia, sive quæ multum mellis
ac sacchari habent remedia impune & si-
ne noxa a compluribus maxima in copia
devorantur, eorum tamen in morbis
usum ab omni damno non esse plane im-
munem, complura nos edocent experi-
menta. Nil in praxi solemnius est, quam
quod in pectoris morbis, tussi & acribus
ad asperam arteriam delabentibus hu-
moribus dulcia eclegmata acrimoniæ de-
liniendæ causa præscribantur, sed quam
infelici successu id sæpius fiat, haud in-
cognitum est: ventriculi enim inde di-
gestio invertitur & liquor fermentalis
enervatur, unde ingens cruditas fit
proventus, quæ ad massam sanguinis de-
lata viscera infarciunt, obstruunt, &
hac ratione ad cachexiam vel hydropem
viam parant expeditissimam. Elegans
hanc in rem extat apud MONTANUM
locus Consult. 77. qui sic scribit: Ego ma-
xime abhorreo ab electuariis, ubi imbe-
cillitas ventriculi suspecta est. Vidi ho-
mines sæpe dum illis volumus catarrhum
curare, ex frequenti & nimio usu electua-
riorum incidere in hydropem, dum enim

illa frequenter sumunt die nocteque: im-
peditur inde concoctio & augetur catar-
rhus, observavimus malum ex pulmonibus
hac ratione ad abdominis partes præ-
cipitatum, ubi quidem respiratio liberior
reddita fuerit: at ingens tumor pedes &
abdomen occupavit. Neque hac de re ali-
ter sentit prudentissimus ille trium Im-
peratorum Archiater CRATO, qui
Lib. V. Consil. 7. hæc promittit. Videmus,
inquit, propter nimis frequentem usum
eclegmatum, eos, qui pectoralibus mor-
bis laborant, interdum in hydropem inci-
dere, nam dulcia rapta ad hepar, ob-
structiones pariunt.

23. Etenim, dulcia sive alimentor-
um, sive medicamentorum locum sub-
eant, ut in sanis corporibus non adeo
sint formidanda, cum summa tamen
cautione, ubi lentior sanguinis per visce-
ra præsertim abdominis cursus, tardius-
que humorum iter & transitus est, iis
est utendum: promte enim ac perfacile
ob lentorem, quo gaudent, viscera hæc
infarciunt & ad obstructions graves lon-
gorum morborum genitrices expeditam
viam parant, vel eas jam præsentibus ob-
firmant. Qua de causa etiam jam olim
excelli ingenii Medicus CELSUS Lib.
IV. Cap. 23. in lienis morbis vel ubi visce-
ra scirrhus laborant, dulcia non tuta esse
pronuntiavit. Maxime omnium vero
hypochondriacis sic dictis eorum usus in-
tensus est. Vidimus frequentius a fru-
ctuum saccharo conditorum modica par-
te adsumta in feminis sic dictis hysteri-
cæ ingentes cardialgias, præcordiorum an-
gustias & ventris borborygmos subortos
non sine magna virium & appetitus de-
pressionem, ubi enim in prima regione
fortior succorum ab exsuperante acido
assumptorum est fermentatio, qualis in
hypochondriacis visitur, ibi omnia,
quæ facilem fermentationis motum sub-
eunt, ut sunt dulcia, in acidissimum li-
quamen convertuntur, quod vehemen-
tius lacerando nervosas ventriculi sensu
præditas tunicas jam recensita mala con-
citat.

24. Præterea, dulcium usus in febrili-
bus, quibus sedes & domicilium primis
in

in viis vel visceribus est, insigniter omnino nocet, unde non injuria hunc in modum conqueritur *Henricus ab HEER, Lib. I. Obs. 3. multos egrorum divitum interire in febribus propter abusum syruporum & dulcium saccharatorum utpote quod nimium febres exasperent*. Hujus rei ratio in procinctu est, nam in omni febris genere natura corporis occupata est, illud, quod superfluum, quod ipsi inimicum, quod stagnat, obstruit aut putrescit, auctiori motu resolvere, amovere & foras eliminare. Jam vero per talismodi dulcia viscidioris & immobilioris indolis natura in resolutionis & excretionis desiderato negotio non modo multum impeditur, quin potius etiam novus quasi fomes & materia febrium hac ratione subministratur. Neque adeo diversa, sed eadem fere est ratio, quare omnia quæ valde nutriunt, ut sunt carnes quadrupedum & ex iis parata valde alimentosa jusscula nulla in febre proficua sint & recte a sagacioribus practicorum interduntur.

25. Ceterum non exiguum damnum est, quod saccharata & dulcia largius exhibita in contumaci tussi, cujus causa prima in regione residet, infeliciter adferunt. Utpote cum viscidam, acrem, quæ nervosas partes stimulat, pituitam adaugeant, plus detrimento, quam emolumento suat. Præter enim id, quod cupiditatem ciborum & digestionis vim imminuant ac gravitatis sensum in præcordiis generent, simul amplam flatuum materiam ac causam suppeditant. Potius tussis ex stomacho orta prætermittis dulcibus temperantia & clementer evacuantia carminativa, blanda aromatica, balsamica & roborantia desiderat. Denique in genere notari velim, ubi humorum stagnationes vel in primis viis vel in visceribus sunt, minus commode & proficue dulcia offerri.

26. Lac naturæ humanæ non adversum, sed perquam amicum esse, tenerimi infantes, qui hoc nutriuntur, suo exemplo comprobant, nihilominus tamen cum ipsi infanti, tum adultiori etiam homini sæpenumero sit venenum.

Lactantium gravissimas, imo funestas, quibus colluctantur, ægritudines potissimum a nutricis lacte in infantis ventriculo coagulato, corrupto & in corrosivam acedinem mutato proficisci, nemo facile in dubium revocabit. Etenim, quo natura infantis tenerior & ventriculose est imbecillior, eo plus molestiæ lactæ crassum, butyrosium, in coagulum pronum ipsi facessere jure censendum est, utpote si diu prima in regione stagnet nec promte per canalem alimentarium transeat, ex mora acefcit, corrumpitur, & bile admixta viridescit & valde corrosivam indolem, tunicas ventriculi erodentem induit, unde torminum, anxietatum, convulsionum, asthmatis, inflationis ventris, epilepsiæ origo. Multum itaque peccant, qui imbecillos & teneros adhuc infantes subinde ipsis mammis præbendo lacte alias optimo nimium adimplent. Non dissimili ratione lactis usus in adultioribus, si ventriculus debilis est, inque eo largus acidi proventus gignitur, miras turbas, anxietates, flatulentias, borborygmos, nauseas, tormina excitat atque adeo, quo naturæ blandius & amicus hoc medicamentum, imo alimentum sit, eo majori cum cautione atque prudentia administrari debeat. Laborabat nuper admodum egregius vir stomachali febre cum vomitione acidorum succorum & ipse cum adfectus esset potum Coffee cum lacte præparatum usurpare, insignem die quodam ejus quantitatem hausit, a cujus vero usu protinus pessime se habuit, maxima præcordiorum angustia & anxietate cum extremorum frigore inde consecuta: demum tam per superiora, quam per inferiora materia instar coagulati casei secessit magna cum allevatione. Novimus etiam dysenterico non sine magna offensa lac datum fuisse; ab ejus enim usu mox cardialgia, singultus & magna circa præcordia anxietas cum vomendi desiderio sequebantur, tandem lac coquebatur, & aqua calida affundebatur, qua ratione non nocuit, sed valde potius profuit. Est quoque lactis usus multum insensus hy-

pochon-

poehondriacis, quorum ventriculus exsuperante acido onustus male alimenta digerit, unde lac cumprimum descendit, protinus coagulatur & inflationi ventriculi ac intestinorum, a qua plurimorum pathematum ipsis familiarium ratio pendet, mirifice lenocinatur.

27. Lactis curam, in qua nihil solidi vel fluidi præter hoc ipsum adsumitur, veluti summum ad dolores podagricos tollendos & deliniendos nostro tempore celebrari remedium notissimum est. Novimus quoque tali adflictionum genere pressos per biennium, quamdiu nempe id remedii genus usurparunt, ab omni dolore fuisse liberatos. Quamprimum vero victum mutarunt, remoto lactis usu, mox in alios morbos graves, cachexiam, stranguriam & vesicæ calculum inciderunt & brevi diem obierunt supremum. Nam, qui viscera non habent sana, integra & aperta penitus ab hoc remedio abstineant auctor suasorque sum; nihil enim ad eorum obstructions & fovendas & firmandas, nihil quoque ad calculi generationem aptius & convenientius ipso lactis usu observatur. Verum enim vero, quo magis noxium & insensum lac est cachecticis, calculosis & scorbuticis, eo utilius & salubrius ejus serum, præsertim si cum succis herbarum antiscorbuticarum & aperientium coquitur, dictis in morbis notatur. Equidem, sicuti lac infarcit, obstruit, excretiones retardat: ita ejus serum potius alvum laxat, viscerum & meatuum obstructions referat, acrimoniam humorum, nec non interiorum partium fervorem attemperat. Utpote crassa illa, caseosa & butyrofa materia, facile coagulabilis & minores canaliculos obstruens naturæ corporis nostri inimicissima est, quare quo tenuius lac est, eo salubrius recte existimatur.

28. Et hanc ob causam veteres lac asinum tantopere æstimarunt, quia tenuissimum est, nec multum crassæ caseosæ materiæ habet & ob nitrosam, qua pollet, detergendi vim, egregie humectat, neque minus clementer laxat. Ad purgandum enim lacte asinino

veteres usos fuisse ex HIPPOCRATIS monumentis lib. de victu p. 44. evidentissimum est. Et, quia pulmonum scirrhusa tubercula, quæ exulcerata instar canceri maximam pulmonis partem in phthisicis consumunt, virtute sua absterforia præ aliis remediis eximie solet referare, hinc illud magno cum fructu, teste PLIN. *Hist. Nat. Lib. XXIV. cap. 9.* & CELSO *Lib. IV. cap. 24.* in phthisi usurpatum legimus. Optimus vero modus est, si qui morbi lactis curam desiderant, illud miscendi cum aquis mineralibus, inprimis iis, quæ sale alcalino fixo, ut Selteranæ acidulæ, thermæ Emblesenses & Carolinæ imbutæ sunt: in harum vero defectu infuso Veronicæ oleum tartari per deliquium commodissime additur, qua mixtura efficitur, ut lac primis in viis nec facile coaguletur, nec diutius ibi subsistat, sed meatus corporis subeundo obstructions partium feliciter referet.

29. Quæ de sinistro lactis usu jam commemoravimus, ea quoque jure meritoque ad emulsiones, quæ nil nisi lac artificiale sunt, & quarum frequentior in medicina usus, possunt adplicari; & quamvis ex tenuioribus seminum vel nucleorum oleosis vel mucilaginosi partibus constent, nec tantum crassæ substantiæ quantum animantium lac obtineant, nihilominus earum incautum usum in cachecticis, hypochondriacis, & ubi insignis ventriculi debilitas vel atonia est, plus nocuenti quam emolumentum attulisse experientiæ fide comprobatum habemus.

30. Pinguis & oleosa, quæ ex fructibus artificiali expressione eliciuntur, præterquam quod locum in alimentis teneant, in medicamine, præsertim ad partes spasmò contractas relaxandas & vias lubricandas mirabilem utilitatem præstant. Etenim, in atrocioribus ab dominis tormentis in colica sic dicta convulsiva, qualis frequens est in metallurgis, qui improvide saturninos fumos hausserunt, neque minus in truculentis ex calculo doloribus oleo amygdalino dulci paulo largius tam interne, quam

R

exter-

externe adhibito nihil quidem praesentius exhibetur, eo quod ab ejus usu mox dolorum savitia quadantenus sese remittat. At vero, quam proficius pinguium usus dictis in morbis est, tam nocivus est apud hypochondriacos, quorum ventriculi actio admodum languida est. Nam acidum, quo abundant, corrosivum cum pinguibus congregiundo non modo propter effluvia acris calida ingentem ardorem in oesophago & faucibus excitat, sed & in coagulum paulo firmitus, multis modis nocivum, degenerat.

31. In hujus vero adfectionis evidentior confirmationem sequens historia multum facit. Juvenis quidam, vix trigessimum annum transgressus, strueturae gracilioris & naturae sensibilioris, a multo jam tempore hypochondriaca symptomata passus est. Is ex mutato potu & aperto paulo frigido caelo ingravem ilei dolorem, quem vulgo colicam adpellant, incidit, utpote circa umbilici regionem intolerabili cruciatu premebatur, alvus aderat tenax, dura, valde adstricta, nulli clysteri obediens, & potius dolores & anxietates augebat, interne vero maxima copia oleum amygdalarum dulcium, quod alias in hujusmodi doloribus miras suppetias fert, sed sine omni allevamento haussit. Tandem ex consilio meo mannā paulo liberaliori dosi ad uncias nempe quatuor in cremore avenae solutam, modica nitri & salis tartari adjecta portione, ex intervallis adsumsit, a cujus usu mirabilem durorum globulorum avellanarum minoris crassitiei aequantium copiam per inferiora excrevit, quorum mox ingens adhuc quantitas secuta fuit. Globuli tactu duri erant, instar sevi coagulati, quos cum paululum siccati essent, facto experimento, candela admovi, tum ardebant & lucidissimam dabant flammam; aqua communi injecti innabant. Vacuata hac copiosa sebacea materia melius habere aeger coepit, interim amygdalini olei usum continuabat, & pingua carniū juscula alimentosa adsumebat, inde protinus atroces abdo-

minis dolores resurgebant, & cum ventrem inferiorem tangeret, ecce ipsa manu duos illos globulos in intestinis restagnantes, praesertim cum macilentius erat corpus, deprehendebat, unde superius decoctum mannatum rursus propinari jussi, quo denuo excreta ingentium globulorum copia ulterius abstinendo ab omnibus pinguibus aeger omni dolore vacuus incolumisque jam vivit.

32. Horum vero globulorum genesis ex nulla alia causa, quam quod oleosum tam alimentum, quam medicamentum cum acido fortiori primarum viarum congregiends coagulum tale produxerit, non secus ac cum commixtione spiritus acidi & olei fieri contingit, esse derivandam duxi. Notavi quoque simili ratione in hypochondriacis vomitus pure sebaceos, eo quod materia flammæ admodum, lucidissime exardesceret. Neque pro re insueta habendum est, quod in infantibus quandoque ex lacte nimis pingui, concursu acidi, tales globuli non sine vitae periculo progenerentur. In hujus rei confirmationem juvat egrégiam historiam a B. Laurentio HOFFMANNO de vero usu & abusu medicamentorum chymicorum pag. 38. conscriptam adducere: Matrona quaedam obesioris constitutionis, quatuor enixa partu est filiolas, quae omnes vix annum egressae interventu epilepsiae vitam cum mortem commutaverunt. Neque adeo Medicus, nec mater hujus interitus causam adaequatam pernoscere potuit. Cumque tandem quintum partum edidisset, isque primum ætatis annum fere complevisset, non dissimilia motibus convulsivis se præbuerunt indicia. Medicus in consilium vocatus advertebat granabutyracea instar ceraforum vel pisorum copiose fuisse excreta, qualia mater quoque in filiolis quatuor antecedentibus observaverat, unde solis clysteribus abstergentibus & liquore hordeaceo usus est HOFFMANNUS & sic sanitati ægrum restituit & epilepsiae truculentiam avertit. Ratio procul omni dubio hæc est, quod infantes tenerissimi circa ablactationis tempus pultibus pascantur, quæ

quæ ex lacte, butyro & similia paratæ sunt, ubi ista lactis pinguedo non cedit in alimentum, sed ab acido in coagulū concretescens in intestinorum cellulis ex diuturna mora corrumpitur, acescit & convulsionum ac dolorum occasionem præbet amplissimam.

33. Non minor est, quæ corpori subinde inducitur labes ab usu pinguium & oleosorum externo. Cujus rei luculentum potest esse testimonio curatio illa symptomatum, quæ variolis superveniunt. Inprimis vero quotidie delinquitur in præservandis cicatricibus. Sic enim ex mediis istis unguinosis & butyraceis in puero quodam octo annorum post retrocessionem exanthematum epilepsiam; in alio post illinitas in facie pustulas cum butyro infuso catarrhum suffocativum ortum memini. Cui adjungo observationem, quam *Annal. Urat. slav. Ann. 1721. Cl. IV. p. 320.* habent, ubi parentes puero variolis confluentibus laboranti totam superficiem cutis, pustulis nondum maturatis, oleo olivarum illiverunt, unde ipse catarrho suffocativo mortuus. Pari ratione, eadem hæc remedia male cessisse constat in erysipellate: ita nos quondam per inunctionem faciei inflammata, catarrhum suffocativum productum novimus. Neque silentio prætereunda est insignis illa noxa, quæ pleuriticis ut plurimum infertur topicis oleosis & unguinosis. Inde enim malum eorum mirum augetur, aut in majora sæpius mala transmutatur.

34. Pauca hæc addenda sunt de perniciosa pinguium applicatione in morbis serosis & primario quidem in affectibus, qui exanthemata seroso-lymphatica juncta habent, uti est scabies. Dici vix potest, quam incongruis hujus sanatio suscipiatur medicationibus, quarum fere singulæ, omisissis internis, solam excretionem pustularem per externa removendam respiciunt. At præter innumera, alia, quæ censuram mererentur, remedia, ut sunt mercurialia, adstringentia, refrigerantia hoc loco unguenta maxime improbamus & oleosa, ut pote quæ ingentem in modum nocent.

Proveniunt enim inde pessimæ morbi transmutationes, quales sunt angustia præcordiorum, asthmata, cardialgia, catarrhus suffocativus, tussis, febres intermittentes, tormina colica, inflammationes, deliria, febres hecticae, cachexia, tumores pedum cedematosi, quin hydrops universalis, anasarca, quemadmodum post inunctionem butyri sulphurati tumorem totius corporis & in femina asthma humidum observare mihi evenit.

35. Aliæ adhuc dantur excretiones exanthematicæ, speciatim capitis, quæ sub nomine achorum & tineæ capitis veniunt. Quanto in his æque oleosa sunt nocumento, sequentia decent exemplar. Ipse in puero ex tineæ capitis per butyrum majale, cui creta admiscebatur retropulsa, notavi insequentem gravio-rem oculorum inflammationem. Ab oleo olivarum capiti inuncto originem traxit in puella achorosa surditas per VII. menses durans. Digna dein est quæ legatur de achorum repulso- rum noxa observatio apud HAGENDORN. *Cent. I. hist. 8. l. c.* quæ ab inunctione olei amygdalarum dulcium provenit.

36. Quid pediluvii potest tutius atque innocentius excogitari? siquidem cum cursum sanguinis expeditionem reddendo perspirationem in universo corpore adjuvant, tum humorum & sanguinis impetum a capite & pectore revocando & ad inferiora incitando in omnibus fere, qui pectus & caput obsident, morbis, præsentissimi effectus præsidia observantur: sed tamen plures sunt casus, ubi eorum minus dexter usus ingenti nocumento est. In corporibus videlicet præhumidis & spongiosis, declinante præsertim ætate, perquam facile pedum tumores arcessunt, eo quod fibrarum tonum nimis relaxando efficiunt, ut sanguinis cursus per inferiores partes, per quas semper difficilior est, segnior atque impeditior fiat, unde tam promptè fit seri sanguine in habitum carnis porolum secessio. In morbis quoque catarrhalibus, ubi natura superfluum serum per faucium & asperæ arteriæ glandas

dulas critico veluti motu exonerare nititur, non semper tutus pediluviorum usus est, quod aliorum invitando & quasi retrahendo materiam, salutare hoc secretionis negotium perturbent, unde languor & lassitudo corporis facile consequuntur. Neque eo tempore, quo menses fluere incipiunt, pediluvii uti expedit, ut quæ plus eos sistunt, quam promoveant, dum sanguinis motum ad uterum quasi revocant inque porosa pedum substantia blando humido calore majus pro divertendo ipso spatium efficiunt. Sic quoque in affectibus quibusdam spasmodicis observare licuit, quod ab usu pediluviorum horripilatio & frigus universum corpus pervadat. In pedum foetore nunquam non mala sunt: ita exinde hypochondriorum tensiones, cordis palpitaciones, gravissimos artuum rheumatismos & ingentes capitis dolores subnatos fuisse vario exemplo edocti sumus. Nam quemadmodum capitiluvia in tinea capitis vel aliis exanthematibus materiam peccantem ingenti sæpius cum vitæ periculo, præsertim in infantibus, repellunt: ita etiam pediluvia ad sudorem foetidum repulsandum magnæ sunt efficaciæ. Videtur enim aqueum humidum ejus esse naturæ, ut cutis tonum secundum naturam & glandularum subcutanearum vim, quibus excretio sudoris fit, minuat atque destruat. Ad probandam talis noxæ veritatem facit huc sequens notatu digna historia: Patiebatur studiosus quidam continuas pedum excretiones cum foetore ingratisimo, quæ magno ipsi erant incommodo. Impatiens igitur morbi consilium petit a contubernali, qui pediluvia, multæ, ut jactabat, experientiæ, ex aqua simplici, in qua alumen dissolutum erat, commendat. Probato consilio curam eum pediluvii per duas septimanas instituit, unde pedetentim sudores supprimuntur & emanant. Succedunt vero vertigines capitis, foetor oris intolerabilis & sæpius in die tremor artuum gravis, quæ multis patientem negotiis ineptum faciunt. Qui maligni effectus adhuc usque durant, cum nulla

hactenus arte sudor pedum prolici de novo potuerit.

37. A pediluvii ad balnea devenimus, quorum usus in medicina, ubi dura & constricta sunt mollienda & laxanda, obstructio removenda, atque viæ ad excretionem præparandæ, incomparabilis est; unde in atrocioribus doloribus colicis & calculosis, in spasmis, contracturis partium, corporis & membrorum languore divinam ferre solent opem. Quod si vero sine prudentia & sine debita cautione usurpantur, sæpe accidit, ut irreparabilis noxa inde consequatur. Primo corporibus cachecticis & repletis nunquam fere proficua sunt. WELSCHIUS in *hypomnematibus* p. 39. notavit hydropicum, qui balnei usu fulis humoribus in epilepsiam incidit. Postea plethorici & cacochymici, vel quibus naturales sanguinis excretiones suppressæ sunt, quandoque capitis & nervorum læsiones, affectus etiam soporosos sibi contrahunt. Laborabat non ita pridem vir sanguine redundans ex calculi doloribus, medicus præscripsit balneum, quo cum nimis calide ureretur, protinus citatior eum aucta respiratione redditus fuit ipsius pulsus, fervore totius corporis ac capitis dolore vehementi insequente, ut febre correptus ab omnibus haberetur: quem in finem etiam missus sanguis fuit, & pulveres ex nitro & præcipitantibus non sine fructu oblatis. In Gonorrhœa inque fluore albo & catarrhosis affectibus nunquam non balnea nocuisse observatum est, utpote cum glandulosas partes jam nimis relaxatas & a tono suo dejectas plus resolvant atque emolliant, ut majori humorum adfluxui atque congestioni pateant. Quæ vero jam diximus de balneis, ea multo magis circa thermas earumque usum eternum tenenda sunt, utpote quarum incautus usus ingentem corpori noxam adfricat. Instar omnium exemplo sint Carolinæ, quæ incautius & nimis calide a plethoricis usurpatæ acutas febres cum delirio accendunt, tum maxime cordis palpitaciones, asthmata, cephalalgias & graves sopores, membrorum languores sæpe non sine periculo concitant.

38. Ab usu externorum atque eorum, quæ etiam alimenti vice funguntur, magis ad medicamenta nos convertimus, & quidem primo ad absorbentia seu sic dicta præcipitantia, quibus terrea, quæ acidum atque humidum imbibunt ac invertunt, intelligimus. Horum usus amplissimus & maxime saluberrimus apprehenditur, eo quod motui sanguinis progressivo nihil magis quam coagulans & obstruens sit infensum. Nihilominus & horum exhibitio non parum prudentiæ desiderat; sub ventriculi enim atonia, si is viscidorum colluvie scatet, & falsi magis, quam acidi ibi hærent humores, eorum usus plus nocuisse, quam profuisse observatus est: appetitus exinde magis deijcitur, gravativus & compressivus sensus præcordiorum exinde infertur, præsertim in sensibilibus. Nam ardor quidem ad tempus mitigatur, sed mox vehementior resurgit, doloribus & tormentis inferioris ventris sæpe insequentibus. Igitur tutior iis utendi via ac ratio est, si salibus neutræ admisceantur vel leniora laxantia, rhabbarina, mannata, aut modeste aloetica iis subjungantur, ut acidum primarum viarum ab iis castigatum vel per urinarias vel per alvinas vias simul educatur.

39. Sunt quoque exempla; ubi in lentis & hæsticis febribus absorbentes & præcipitantes pulveres largiori dosi atque intempestive dati fuerunt, qui postea in ventriculo per sectionem aperto magno pondere fuerunt inventi. Horum quoque immoderatio usus intermittentem perfacile in lentam continuam cum anxietate corporis, languore & copioso sudore febrem permutat. Maxime omnium vero in quartana horum usus esse debet circumspiciendus, quod acidum primarum viarum cum hisce terreis concrefcens paulo adstrictior fiat indolis, postea ad massam sanguinis & viscera delatum, obstructionem hepatis, quæ quartanam potissimum fovet, augendo, ad hydropem, non raro male curatæ hujus febris symptoma, viam sternit paratissimam. Multo minus vero hæc

præcipitantia terrea ad febrem sopientem invenient locum, ubi corpora sunt infirma & colluvie humorum vitiosorum primæ viæ scatent. Ita novi, ea puerperæ, quæ mox a partu febris intermittente corripiebatur, largiori & crebriori dosi oblata, sævissima hysterica spasmodica, convulsiva pathemata comitasse, ut mors in propinquo visa fuerit: quæ acerba vero symptomata clementiori laxante & clystere adplicato protinus a vehementia sua remiserunt. Caveant quoque sibi a nimio præcipitantium usu omnes, qui sunt obesi, otiosi, cachectici & qui alvo adstrictiori laborant, eo quod ventriculum, qui alias in ejusmodi subjectis valde debilitatus est, magis infirmetur. Ceterum, ad oesophagi ardorem temperandum nil præsentius est absorbentibus pulveribus, quia acidum, confignans cum acri bile, veluti hujus ardoris causam, edomant.

40. Nitrum si ullum sane hoc magnum & certum in medicina effectum præstat, qualem de paucioribus remediis nobis vix possumus polliceri, utpote ingentem interiorum ardorem ipsamque sitim exstinguit, & gustu non modo sed & virtute evidenter refrigerat. Quare ejus usu in omni calore febrili deprimendo nihil potentius est. Præterea status valide discutit, atque in doloribus & spasmodis sedandis non mediocrem fert opem. At vero, quam nobilis & valens est medicina, tam nocentis quoque est facultatis, si non rite ipso utamur. Et enim, ubi natura infirma ac debilis est, & eget robore ac interno motu ad expellendum illud, quod infensum corpori est, ibi magna cum prudentia, ut nitrosum adhibeantur, necessarium est. Id potissimum fit in febribus malignis, petechialibus, peste, sique variolæ & morbilli mali moris corpora obesa, spongiosa vel cachectica invadunt, his enim robur sanguinem regendum & expellendum ab eo superfluum deficit; quibus casibus cautissime utique cum nitrosis mercandum est, quia, cum vim fibrarum motricium nimis deprimunt, nocent. In genere enim notandum hoc est:

ubi metus est stagnationis, corruptionis humorum vel sphacelationis partium, ibi convenit plus progressum humorum promoveri, quam eundem sistere. Ceterum, ad arcendas inflammationes ipso nitro nihil est præstantius, id quod experientia indies confirmat. At, ubi inflammatio magna, præsertim corpora præhumida & cachectica occupat & ubi illa in sphacelum inclinat, nitrosa omnisque generis refrigerantia amovere oportet, hanc nimirum ob causam, quia sanguinis stasim corruptivam non tollunt, sed potius promovent. Notavimus quoque, ex nitro parata medicamenta in variolis, morbillis, purpura, vitæ exitium attulisse, ab eorum enim usu aucta mox diuresis fuit, ut claram & aqueam urinam in insolita quantitate emisissent: unde suppuratione variolarum periculose fuit impedita.

41. Neutra salia, qualia sunt arcenum duplicatum, tartarus vitriolatus, tartarus tartarizatus, sal polychrestum, sal Epsomense eximias in medendo præstant vires, dum aperta servant omnis generis emunctoria, obstructions referant, tenacem viscidam humorum massam colligant, quare in chronicis passionibus submovendis operam laudatissimam collocant. Attamen hæc ipsa præpostere adhibita sæpè numero insigni esse nocumento, plura sunt, quæ id nos docuerunt. Ita, qui cardialgia gravi premuntur, hypochondriaci & hysterica femina, & quorum cuticula acerbis succis quasi erosa est, caute hæc ipsa usurpent, necesse est: ingentes enim exinde sequuntur præcordiorum anxietates, magni ad vomitum conatus cum extremorum frigore. Simile quid haud raro visitur in febribus tertianis continuis, ubi talismodi salini pulveres repetita & majori dosi exhibiti in magnam perniciem ægros adduxerunt, adeo ut inflammationis metus ventriculi adfuerit. Neque eorum usus in variolis, morbillis, purpura, rheumatismis, arthritide, catarrhis, tussi, optatos effectus producit, siquidem hi morbi a sale proficiuntur, quod magis magisque exasperando,

symptomatum vehementiam non mediocriter adauget.

42. Acidorum, quibus inter alimenta & medicamenta utimur, non adeo formidabilis videtur effectus, nam inter cibos succi citri & aceti frequentior est usus: attamen, qua potest fieri solertia, ab hisce sibi caveant necesse est omnes, in quorum ventriculo adfuerint facile inacescunt, sive in corrosivum liquamen abeunt, ut sunt hypochondriaci, calculosi & podagrici, quorum nonnulli, ubi acidum quoddam vel modicum Rhenani vini adsumserint, protinus inde molestias in universo corpore percipiunt. Novimus quoque ab acidis doloris sopiendi causa externe adplicatas in deterius plane conversam miserandam podagricorum conditionem. Nam supervenerunt non raro vomitus, cum enormi anxietate præcordiorum & ventriculi inflammatione, orta dysuria cum mixtu cruento, subnata sunt febres, deliria & denique mors. Sinister identidem acidorum usus est in cohibendis alvi fluxionibus. Sic memoriæ succurrit casus, ubi faber quidam ferrarius ab ingurgitato ad diarrhoeam sistendam aceto pedes sibi contraxit cedematosos. Notabile est, quod plures qui fontanellas gestant, ab acidorum usu non ita longe post pruritus & dolorem ibi sentiant. Spiritus salis bene præparatus est egregium stomachicum, appetitum erigens, est quoque optimum diureticum & calculosis non incongrua medicina. At vero, illud peculiare habet, quod pectori sit inimicus, hinc tussim facile provocat, quare in omnibus morbis, qui pulmones & asperam arteriam obsident, cautissime debet usurpari. Reliqui minerales spiritus acidi inter julapia exhibiti ad ardorem febrilem compescendum, celeberrimi semper usus fuerunt, cum quibus tamen provide etiam & caute procedendum esse non sine ratione auctor suusque sum.

43. Spirituosa, ut inflammabiles vegetabilium spiritus & ex ipsis cum saccharo parata aqua vitæ ad acuendum sanguinis motum & calorem in humidis

midis subjectis neque minus ubi multa cruda, difficilius coctionis adsumta fuerunt, quo digestio eorum promoveatur, in frequentissimo nunquam non sunt & fuerunt usu. Non levis tamen ab his fit sanitatis iactura, si iis vel nimium vel non convenienti tempore utamur. Quemadmodum enim, ubi pituita & ingens humiditas primas vias obsidet, non sunt spernendi effectus: ita vero sub adsumptione eorum, quae multum chyli suppeditant, horum usus plus nocet, quam prodest, quia nihil tam celementer chylo coagulum inducit, quam spirituosum. Vidimus a talismodi aquis vitæ stomachicis, ventriculi roborandi causa circa lecti ingressum frequentius adsumtis, digestionem potius turbatam, quam adjuvatam fuisse, cum flatulentia & ructus, vomitusque inde facti fuerint crebriores, forsitan, quod chylosum alimentorum extractum coagulaverint. Pessimus etiam error est & detestandus mos, quod post adsumta duriora & compastiora, velut carnes infumatas sale conditas, pisces marinos, spiritum vini vel spirituosas aquas ingenti haustu ingurgitent, eo nempe sine, ut facilius inde fiat digestio; sed plures hac ratione valide ladi multiplici experientia convictus sum. Ortæ enim exinde fuerunt magnæ viscerum obstructions, ex quibus postea cachexia, phthisis, hydrops aliique lethales & funesti morbi propullarunt. Prætermittimus jam ejusmodi spirituosas & vaporosas, capiti totique nervorum generi valde infensa, atque adeo in morbis cerebri vel nervorum, parcissima manu ea concedenda esse statuimus.

44. Quid nucis moschata inter aromata potest esse innocentius, cujus quotidianus fere inter cibos usus est? quod tamen ejus abusus valde noceat ex sequenti observatione, quam doctissimus SCHMIDIUS in miscell. curios. A. 11. Dec. 11. Obs. 120. communicat, clarissimum est. Quidam nobilis triginta sex annorum, vegetus aliquando ac sanus, nisi quod ventris torminibus per aliquot dies afflictus fuisset, ad quos sopiendos

quatuor nucistas inter cerevisia pocula comedit: quibus adsumtis mox calore præternaturali, capitis dolore, vertigine, mentis alienatione, ac stupore corripitur & visu penitus ac loquela privatur, comate vigili simul laborans; exhibitis cephalicis volatilibus die quarto paulisper ad se rediit, relicta tamen memoriæ abolitione & postremo paralyti membrorum, octiduo sermonis usum recuperavit, referens, primis quatuor diebus se nil nisi densum glaucoma vidisse scintillis continuis innumerosis oculos infestantibus: ab hisce malis omnibus ac singulis post elapsum trium mensium spatium demum liberatus est. Ex hac historia facile intelligi posse arbitror, cum omnibus sedativis etiam naturæ amico principio instructis caute, præsertim in corporibus repletis & atonia laborantibus, agendum esse. Nec approbanda est illa vulgaris methodus, qua nucem moschatam cum vitello ovarum incoquere & ad sistendam diarrhoeam adsumere solent. Non raro enim pariter ac post alia cohibentia periculosa sequuntur symptomata, ut dolores colici acutissimi, translationes materiæ ad alia loca, caput & pectus, unde catarrhi suffocativi, tussis, vertigines & innumera adhuc alia.

45. Discussis hisce pervenimus ad alia efficacia remedia, quæ vaporoso sulphureo elemento exorbitantes in nervis & membranaceis fibrillis motus sistendo, doloribus & spasmodicis egredientur. Ex quibus Castoreum principem jure meritoque locum obtinet. Quam magnificæ famæ sit medicina non modo medicis, sed & vulgo ipsique mulierculis non est incognitum, utpote cum in omni convulsivo & spasmodico affectu ad hoc tanquam ad sacram anchoram confugiant. Novimus tamen Castorinam, promiscue & sine discrimine exhibita damno non fuisse exiguo. Ita scimus in hysterice ea fuisse ulurpata, ubi quidem cardialgia & præcordiorum spasmi primo intuitu videbantur imminuti, ast diutius persistebant. Quamprimum vero prima regio a vitio-

sa humorum saburra per balsamica temperata laxantia fuit liberata, protinus dolorum vis expiravit. Scimus etiam castoreum, puerperis paulo liberalius & frequentius adhibitum, insignem torporem capitis reliquisse & somnum gravem & turbulentum effecisse. Et quamvis omnia, quæ sulphure blando constant, ubi ingens dolorum ferocia urget & spasmi intensiores adsunt, laudabilem edant effectum, certum tamen est, quod, ubi malignitas præsens, i. e. ubi viscera sphacelo corripit & putrescere incipiunt, vel inflammationes partes ut ventriculum occupant, aut ubi caput torpet & grave est, lenissima etiam non sine noxa fuisse: nam ubi motus excitandi sunt, ibi vix ullum anodynum vel sedativum locum invenit.

46. Denique inter ea, quæ satis clementer & benigne inferiorem ventrem expediunt, alvinas sordes educendo, rhabarbarina & mannata primi potissimum ordinis sunt. Nam ubi alias tuto purgare non licet, sicuti in puerperis & gravidis vel catarrhosis & pectoris affectibus, ibi tamen jam commemorata laxativa suum officium egregie faciunt: interea tamen dantur casus, ubi iis abstinere consultissimum est. Id vero accidit non tantum, ubi ad corporis circuitum & sanguinis massa peregrinum expellitur, ut in morbillis, variolis & petechiis; sed & in hæsticis morbis, ubi magna intestinorum atonia est: tunc enim lenissimum purgans sæpenumero officit, nam quia natura sponte ad alvi fluxum inclinat, ereberrimæ sedes fiunt, quas summa virium prostratio insequi solet, unde Medicus perperam suæ famæ & existimationi consulit, si quando talia præscribit. Sic novimus hæstico desperato diagrydii sulphurati unum saltem granum cum antimonio diaphoretico & cremore tartari datum ita ipsum per aliquot dies exagitasse, ut vel centum sedes spatium duorum dierum non sine virium maxima diminutione habuerit.

47. Ex hisce jam dictis & adductis clarissime intelligi posse arbitro, nul-

lum in rerum natura extare remedium genus, quod & prodesse & nocere non possit: si enim ea quæ naturæ amica & congrua sunt a noxa minus sint immunita, perverso usu, multo magis validiora, quæ multum corporis motus alterant id præstabunt, quare majori prudentia ut adhibeantur necessum est.

DISSERTATIO IX.

DE VESICANTIUM ET FONTICULORUM CIRCUMSCRIPTO IN MEDICINA USU.

§. I.

Duplex est, quod explicandum in præsentis suscipimus, dissertationis argumentum; unum quod vesicantium, alterum quod fonticulorum usum medicum monstrat. Ideo maxime ambo hæc remedia conjungenda existimamus, quia conveniunt in eo, quod externam requirant applicationem. De utroque tamen seorsim agemus, incipientes a vesicatoriis.

1. Totum hominem morbum esse, verus quidem & vera est paroemia, nec ulla in corpore humano pars, quæ non multifariis vitiis ac morbis pateat: sed tam immensa quoque summi Numinis benignitas, ut tota natura sit medicea, nec quicquam fere in tota rerum universitate, ipso veneno, aut vilissima fere quacunque re non excepta, quod medicinali non gaudeat virtute. Testes jam produci-mus cantharides, abjectum insecti genus & muscas vere venenatas, singularis tamen & mirabilis plane in gravissimis etiam morbis, vesicatorio scopo perite usurpatis, utilitatis. De harum usu acris inter celeberrimos nominis Medicos viguit contentio, aliis ipsas ob virulentam nervosas partes in vehementes præter naturam motus abri-

abripientem indolem, penitus e foro medico proscrinentibus; aliis contra ipsarum usum in multis & valentibus morbis, reliquis omnibus incassum adhibitis, spectatissimum & in magno pretio ceu secretum habendum, contendentibus. Neminem certe in medica historia vel leviter versatum latet, quam acriter de hoc argumento elapso saeculo in Italia HERCULES SAXONIA & ALEXANDER MASSARIAS, illo utilitatem, hoc noxam defendente, publicis scriptis decernant. Et qui practica Medicorum scripta lustrat, perspicit ultro, ex recentioribus BAGLIVUM minus favere vesicantibus, quæ a SEVERINO, SEPTALIO, HOLLERIO, mirifice commendantur. Longe magis adhuc in determinando specialiori cantharidum usu in diversum abeunt medentes, & quæ a quibusdam in continuis, malignis & exanthematicis febribus, ad materię virulentę protectionem ad corporis corticem, quam maxime laudantur vesicatoria carpiis manuum apposita, ab aliis penitus rejiciuntur & pro gravissimorum symptomatum, immo ipsius mortis causa, venditantur. Ne dicam, recentiores multos, post inventum sanguinis circulum, vesicatoriorum æque ac fonticulorum usum sterilem plane censere atque inutilem. Quod vero maxime mirandum, neminem ex omnibus his invenies, qui non rationes in demonstrationem afferat & ipsam experientiam deum confidenter in partes vocet, ut certe in difficili sit judicare, cui tandem assensus præbendus. Ut igitur veritas eruarur & quid cantharidibus tribuendum pateat, exuto omni auctoritatis aut alio quocunque præjudicio, methodo rationali utendum, & ex plurimis observationibus ac morborum historiis in vesicantium effectus, vires & facultates inquirendum, ac postea indagando principia & modum, quibus ejusmodi remedia agunt in corpus, certis atque indubitatis rationibus, eorum usus salubris, vel insalubris evolvendus, & adstruendus.

3. Agemus igitur de vesicatoriis, cu-

jus virtutis quidem plura innotuerunt præsidia, ut euphorbium, flammula Iovis, ranunculus, succus esulæ varii-que generis insecta, potissimum tamen cantharides, Germanis die Spanischen Fliegen, sunt solenne illud instrumentum, quocum vesicatorius perficitur effectus. Quare missis aliis, has in præsentiarum maxime disquisitioni subjiciemus, inquirendo primum in eandem indolem, modum & principium agendi. Iam autem de cantharidibus asserere non dubitamus, eam illarum esse indolem, ut inter formalia referri mereantur venena. Venenum enim illud merito nobis audit, quod exili mole corpus subiens, nervosas maxime partes subito & vehementer, tam interne, quam externe adurit, ac tenui penetranti suo principio, brevi tempore magnas mutationes easdemque perniciosas inducit.

4. Talem vero cantharidibus inesse venenatam facultatem, plura sunt quæ confirmant. Nimirum, is quem in corpore præstant effectus, testatum primo facit, ipsas virulentum quoddam causticę indolis recondere elementum. Et enim DIOSCORIDES jam notavit, eandem interius sumtas renes & vesicam exulcerare, mictionem cruentam, pruritum in pudendis venerisque ciere stimulum. GALENUS lib. IV. de med. simpl. facult. cap. 18. monet: ne quis eandem degustare audeat, propter erosionem interimentem. AVICENNA lib. II. tr. II. de virt. medic. singul. c. 205. ipsis acrem, acutam, putrefactivam & adurentem facultatem conceptis tribuit verbis. Quibus addenda merito singularis BARTHOLINI Cent. III. histor. anat. r6. observatio, & devorato ex errore vesicatorio, quo fauces corrosæ & cruciatus circa vesicam exquisiti fuerunt inducti. In primis BAGLIVUS opp. pag. 647. seqq. virulentam cantharidum naturam pluribus luculenter adstruxit experimentis, memorans abinos canes, injectis in apertam venam jugularem per syringam duabus tincturæ cantharidum cum aqua cardui benedicti factę uncis, primum aquea & viscosa vomit-

se, postea humi cecidisse, vehementissime sitiisse, alimenta respuisse ac demum convulsos periisse. Hinc etiam est, quod deleterius ipsarum effectus, non nisi iisdem fortissimorum, venenorum antidotis, lacte nempe & pinguibus, obtundi possit atque præsciendi, ut quidem ex priscis jam PLINIUS, DIOSCORIDES ipseque CELSUS testantur.

5. ADHÆC tenue admodum, subtile & maxime penetrantis indolis est id quod in cantharidibus delitescit elementum, ut vel extremæ corporis parti admotæ, promte intima penetralia subeant ibidemque gravia multa inducant pathemata. Ubius hoc & quasi totidem argumentis omnia ab auctoribus de vesicantium noxa passim annotata exempla evincunt. Inde enim, mictum cruentum cum vesicæ exulceratione productum TIMÆUS lib. VII. cap. 20. ZACUTUS LUSITANUS, *Medic. princip. hist. lib. II. hist. 117.* PASCALIUS, *meth. cur. morb. cap. 44.* BRASSAVOLA, *comment. ad aph. 17. Lib. I.* perhibent. Deinceps HILDANUS cent. VI. Obs. 98. 99. vesicatorium ex cantharidibus febres, dolores & urinæ ardores concitasse testatur. THONNERUS lib. I. Obs. 20. convulsiones epilepticas in febribus inde derivat. BAGLIVUS, cap. II. de incommodis ab usu vesicantium, in iis qui graviter capite vulnerati, inde vomitum cum abolitione sensuum & vehementissimis convulsionibus, alios lethargibus frigidis sudoribus perfusos, sequenti nocte convulsione mortuos, annotavit. Idem etiam l. c. meminit, quandam torminibus spasmodicis cum febre moleste laborantem, post appositum vesicatorium multum sanguinis rubicundi per secessum excrevisse & paulo post periisse. Neque minus RIVERIUS Cent. VIII. obs. 88. cantharides externe applicatas gangrænam induxisse auctor est, quod etiam ROLEINCKIO in extrema senectute obtigisse ipsumque e medio sustulisse constat.

6. QUOD autem subtili hac & caustica cantharidum acrimonia exquisitæ sensationis partes nervoso-membraceæ af-

ficiantur & ex parte corrodantur, vel in vehementes spasmodicos motus abripiantur, præter jam enumerata symptomata, ut ingentem ad urinam stimulum, vesicæ excoarctationem, mictum cruentum, vomitum, intensam sitim, pulsuum celeritatem; is de quo jam agimus vesicatorius ipsarum effectus, quem in pulvere, cum saliva aut fermento panis in pastam redactæ & applicatæ cum dolore exsequuntur, testatur. Subiectum enim hujus operationis non est extremum illud, tenue, sensus expers & ex multis squammulis emergentibus inter interstitia porulis conflatum corporis integumentum, sed substrata huic proxime suprema & corticalis quasi cutis, ex tenuissimis papillis nerveis & fibris tendinosi, nec non innumeris vasculis, quæ fines sunt arteriolarum, & partim humorem nutritium, partim salinum excrementitium, qui vel sub vaporis forma in perspiratione insensibili modo exhalat, vel sudoris forma conspectius stillat, vehunt, conflata substantia. Ad hanc dum tenuissimæ salino-acres causticæ cantharidum moleculæ penetrant, ob vias nerveas fibrillas vellicant, tubulos humore plenos stringunt partim, ut advectum liquorem largius effundant, partim tenuissima eorundem oscula corrodunt & exulcerant, ut non secus ac post ambustionem divulsis ac dissolutis iisdem, humor copiose exstillet. Qui quum ob copiam & crassitiem exiles cuticulæ porulos permeare nequeat, abscedente hac, subitus colligitur & collectus sandam in vesicam elevat.

7. Proprius quippe est hic agendi modus omnibus venenis, quæ penetrantissimæ indolis & tenuissimis particulis effectum exsequuntur, ut nervosas, in quibus adhuc sensus & motus viger, partes aggrediantur & per spasticas stricturas humorum congestiones, inflammationes, ac demum plane sphacelationes efficiant. Et hinc utique ratio petenda, quod vesicatoria ex cantharidibus nec tam crasso modo, ut actuale vel potentiale cauterium destruant & exedant cutaneam cum musculari substantiam, nec in ca-

in cadavere, nec membris sensu destitutis, vesicantem exferant effectum, hæud secus ac de arsenico albo, vitro antimoni & croco metallorum constat, quod vulnere, vel ulcere vivi corporis inpersa, insitam septicam vim efficaciter edant, in mortuo secus. Quare etiam attentiores practici non modo minus fausti eventus, sed & plane certum mortis signum esse perhibent, quando vesicatoria apposita, in morbis præsertim acutis, vesicas non excitant, sed effectum prorsus destituuntur, uti quidem inter alios auctor est FREIND *comment. de feb. pag. 142.*

8. Quum itaque cantharides in nervosas corporis partes agant, & salubris ipsarum effectus non tam ab illa lymphæ, quam eliciunt per vesicas copia, quam potius a stimulo, quem nerveis fibrillis ad motum auctiorem & excutiendam incumbentem, quæ in vitio est, materiam inferunt, dependeat; in proclivi est judicare, easdem in illis affectibus, qui ex languore & imbecillitate motus proficiuntur, ubi stimulo & incitamento opus est, in corporibus temperamenti & naturæ segnioris, phlegmaticæ & melancholicæ constitutionis, habitus spongiosi & obesi, nec non sequiori sexu, item in regionibus septentrioni vicinis, frigidis & humidis, eximii & saluberrimi esse usus. Quum porro nervosæ omnes corporis partes conspectus conspirent & mutuo annuant, ita ut ex una in alteram oblato medicamenti effectus promte propagetur; identidem luculenter patet, vesicantium ex cantharidibus virtutem, ex nervea quam proxime afficiunt cute latius diffundi & amplissimum illorum in variis remotarum partium vitiis esse usum. Egregie hanc in rem scribit & vesicatorum virtutes in compendio exhibet FREIND *l. c. pag. 143.* Verisimile est, inquit, cantharides etiam cum cuti admixtæ sunt, altius pervadere. Aliter enim quomodo contingeret, ut in pleuritide, in peripneumonia, in distillatione, in gravedine nervorumque distensionibus, egregie valeant cantharides cuti appositæ? ut dolores

coxarum præcipue, per vetustos tollunt obstructionesque liberent? ut iis demum appositis, humores sese ad perspirandum magis accommodent, ut sudores facilius fluant, ut pustularum omne genus a cute promtius foras emicet?

9. Sed, quo spectatissima vesicantium ex cantharidibus in variis morbis virtus testatis paulo pateat, e re omnino erit, ut, quid per experientiam de ea constet & in observatis Medicorum passim annotatum, edisseramus. Nimirum, ut a capite ordiamur, inter eos qui magnifice admodum de cantharidibus sentiunt, præter SEPTALIUM HERCULEM SAXONIA & FREINDIUM est maxime SEVERINUS, qui in *pyrotechn. chirurg. lib. II. cap. 8.* vesicatoriorum usum ad plurimos affectus conducibilem tradit, eo quod revellant, divertant, attrahant & evacuent simul, non solum ex propinquioribus, sed & remotioribus locis. Porissimum tamen in dolore capitis essentiali & contumacissima cephalalgia frequentissime applicanda suadet, ita quidem, ut capillitio detraso, vel parti solum dolenti, vel toti capiti, in forma cucuphæ imponantur. Idem censet HOLLERIUS, qui inter Gallos maxime & primus fere vesicatoriis usus est, in *inst. chirurg. lib. III. cap. 5.* ubi de pyroticis agit, asserens: quod ope vesicarum, quas cantharides excitant, coxarii, podagrici, hemi-cranici, cephalalgici sæpenumero releventur, viscera repurgentur atque corpus a sordibus & excrementis liberetur & sexcenta vitia vetusta contumaciaque percurentur. Neque minus incomparabilem opem vesicantia in contumacissimo capitis dolore præstitisse uberius confirmat SEPTALIUS in *animadv. & caution. lib. VI. caut. 18. & 55.* nec non RIVERIUS *Cent. I. obs. 37.* TULPIUS cephalalgiam periodicam per vesicatoria occipiti admota se curasse *lib. I. obs. 37.* testatur. Et MUYS in *præx. chirurg. rational. Dec. II. obs. 2.* dolorem capitis, apposito parti affectæ cantharidum pulvere cum saliva in pastam redacto, sequenti die evanuisse memorat. Quin ipse

pse HIPPOCRATES vesicantium ad capitis cruciatum usum innuisse videtur dum *lib. I. conc. sect. I. p. 23.* eruptionem capitis dolorem solvere prodidit.

10. Pariter in aliis capitis affectibus vesicatoriorum usus ut laudatissimus a quamplurimis celebratur. In mania quidem ROLFINCKIUS in *ord. & meth. cogn. cap. aff. diss. V. pag. 23.* eadem summe proficua esse asserit, si scapulis, si brachiis admoveantur. In epilepsia idiopathica, derafis capillis, per universum caput vesicantia applicare iusserunt SEPTALIUS *lib. VI. cap. 29.* RIVERIUS *Prax. lib. I. cap. 8.* PISO *de morb. ex col. luv. seros. cap. XIX.* hanc cum præceptione, ut vesicæ diu servantur apertæ, quo continuo per easdem fluat humor. Sympathicam epilepsiam TRALLIANUS herba lepidii vesicante, loco illi a quo aura frigida ascendebat apposita, abegit. Et quæ plura de vesicatoriorum in epilepsia salubri virtute consignarunt PLATERUS *prax. lib. I. cap. 2.* HENR. ab HEER *obs. 20.* WEDELIUS *amoenit. mat. med. lib. I. sect. II. cap. 6.* In epileptiis infantum convulsionibus TH. WIL. LISIUS *de morb. con. vuls. cap. 4.* in nuca & pone utramque aurem vesicatoria apponere suasit, quo per eadem, cum reliquo latice seroso plures heterogeneæ & morbificæ particule simul effluant. In cujus confirmationem idem auctor *l. c. cap. 3.* exemplum affert puellæ, quæ, quum epileptico insultu correpta in candentes carbones cecidisset, facies quidem & sinciput tam misere concremata sunt, ut cranio cute & carne denudatis eschara lata & profunda inusta sit, sed ægrota interim quamdiu ulcera inusta manarunt, paroxysmis caruit, simulac autem sanata sunt, caducus reddit. Quo etiam referenda HIPPOCRATIS observatio, qui *lib. de morb. sacr.* perhibet, ulcera capitis manantia si fiant pueris, eos a comitiali morbo liberare.

11. Accedunt soporosi affectus, ipsaque apoplexia, ad quos dispellendos quam maxime proficua celebrantur vesicatoria, sed augenda dosis. Commendantur autem in soporosis passionibus a

RIVERIO *lib. I. cap. 4.* SEPTALIO *lib. VI. caut. 35.* vertici & sincipiti apposita. Et licet PISO *de morb. reft. cogn. & curand. lib. I. cap. 2.* eadem in lethargo, cui febris complicata, damnet: SEPTALIUS tamen *lib. V. caut. 44.* in lethargo etiam symptomatico, in febre, pestilentiali quoque nullum præstantius iisdem se invenisse præsidium testatur, SYLVATICUS vero tutiora ex ranunculo, quam cantharidibus parata iudicat, propter urinæ suppressionem.

12. Ad oculorum porro vitia & mitiganda & abigenda spectata quoque vesicantium virtus. Ipsam cecitatem TULPIUS *lib. I. cap. 10.* vesicatoriis amplis femoribus apposis se perfunctum fidei facit; & in lippitudine mirifice eadem profuisse testis est FORESTUS *lib. I. obs. 11.* In ophthalmia quoque egregii sunt usus, sed observavi, quod in nuca non adeo conducant, sed potius dolor inde augeatur, quum contra pedibus admota, sæpe simulac humor stillare incipit, dolorem levent. Neque minus in gutta serena, suffusione & cataracta, vel incipiente, vel acu jam deposita, vesicæ diu apertas gestare suadet RIVERIUS in *prax. lib. II. cap. 10.* Atrocem illum dentium dolorem vesicatoriorum usu promte componi memorant *Misc. nat. curios. Dec. II. An. V. pag. 313.* PARÆUS *lib. VI. cap. 25.* SCHNEZLIUS in *consil. med. 72. §. 195.* In tinnitu aurium & surditate recenti ad derivationem vesicam in primis colli vertebri palme amplitudine excitare jubet RHODIUS *lib. I. cap. 32.* Ad abolendas febras, rubras & ardentes faciei pustulas PARÆUS *opp. chirurg. lib. XX. cap. 28.* vesicantia laudat, & ad ulcerosas resiccandas, idem remedium apprime conducibile iudicat PLATERUS *Prax. lib. III. pag. 619.*

13. PRÆTER capitis morbes in aliarum quoque partium vitiis exitiæ optulantur vesicatoria. Nimirum, ex peccatoris affectibus truculentum illud asthma spasmodico-convulsivum, præsertim si ex retrocedente, vel remanente podagra prognatum, egregie levare visis

hæc in furis excitatis, multiplici compertum habeo experientia, & idem confirmant *Misc. nat. curios. Cent. I. & II. obs. 164.* Vix vero ulla passio est, in qua tam conspicuam opem præstent vesicantia, quam dolores rheumatici & arthritici, potissimumque contumax ille & chronicus ischiadicus dolor, nullam pariter aliam ob causam, quam quod serum acre nervosis & tendinosis partibus firmissimum impactum in motum cieant & ad evacuationem follicitent, uti maxime auctor est LAURENTIUS in *annotat. ad Guidon. de morb. art. LENTILIUS* certe in *Misc. med. pract. I. 283.* conceptis scribit verbis: *in ischiatide, reliquis non juvantibus, vesicatorium applico, sed magnum, vesicam apertam teneo per integros octo vel decem dies.* RIVERIUS autem roborans & vesicans emplastrum miscet *prax. med. lib. XVI. cap. 2.* & fortioribus utendum esse præcipit *PAREUS lib. XVII. capit. 23.* id quod etiam inculcant *M. N. C. Dec. I. An. IX. & X. pag. 95.* Huc quoque referenda, quæ SCHEFFURUS in *descript. Lappin. cap. 27. pag. 351.* prodidit, memorans: *Laponia incolæ, quando dolorem articulorum persentiunt, fungum betulae instar placentulae inhærentem, ignitum loco affecto imponere, quo ulcus pravo succo attrahat & dolores componat. Et licet ad podagram abigendam passim decantatissimum præsidium sit moxa Indorum, BORRICHIIUS tamen Vol. V. Act. Hafn. pag. 183. eandem vix plus præstare asserit, quam usu recepta vesicatoria.*

14. Neque minus ea vesicantium præstantissima est facultas, ut humorem acrem malignum intus retentum, vel repulsum, ad extimum corporis corticem alliciant & damna inde oriunda arceant. Certe quam gravia pathemata ab internis partibus incumbente arthritica materia immincant, notissimum est; ad quæ omnia præscindenda magnum utique vesicatoria sunt præsidium, eamque ob causam magnopere dilaudantur a PISONE *observat. sect. V.* RIVERIO *Prax. lib. II. & in M. N. C. Dec. I. An.*

II. obs. 214. An. VIII. ob. 34. Idem salubris effectus expectandus, quando materia acris caustica in variolis & morbillis, febre quoque petechiali, purpurata, quin ipsa etiam pestilentiali, vel ob languorem retenta, vel ob spasmodum retroacta, nobilibus incumbit visceribus & atrocia ciet symptomata. Potissimum, multiplici edoctus sum experientia, infantibus succulentis, variolis aut morbillis, mox prodeuntibus, mox relabentibus, exoptatas tulisse suppetias vesicatoria, brachiis vel manibus admotæ, ipsa vesica, imposito emplastro diapalmæ, per aliquot dies aperta servata. Laudantur hinc merito in variolis a SYDENHAMO *opp. p. m. 274.* nec non MORTONO, si non prodeunt, vel mox recedunt. BARTHOLINUS quoque *Act. Hafn. Vol. III. obs. 36.* repercussis variolis, quatuor brachii & femoribus applicuit vesicatoria, eoque facto, ipsæ redierunt, suppurarunt & sanitas sequuta.

15. In febre petechiali hoc præsidium egregiæ pariter virtutis, ut eandem *Io. Dan. HORSTIUS epist. medicinal. 10.* vel juramento confirmet. Ex usu quoque est in febre castrensi, nec non pestilentiali, præsertim si quicquam comatosi complicatur. Ipsam pestem vesicatoriis & arceri & sanari auctor est LOTTICHIIUS *obs. lib. I. cap. 7.* cui assurgit HEURNIUS *de febr. pestil. cap. 19.* eum WILLISIO *de febr. cap. 13.* nec non SEPTALIUS *l. o. caut. 42.* qui eadem extremis partibus, furis, femoribus & coxis applicare iussit, ut virulentum humorem ad inferiores partes traherent. MERCURIALIS *de pest. cap. 26.* in peste, quæ anno MDLXXVI. & sequenti Venetiis sævit, inter præstantissima remedia fuisse vesicantia testatur. Inprimis eorum appositio ad excretionem cutaneam & eliciendos bubones & carbunculos, quibus prodeuntibus symptomatum sævitia conquietescere solet, commendatissima, cujus rei testes producimus RIVERIUM *Prax. lib. XVII. sect. III. cap. 1.* SYDENHAMUM *p. m. 281.* HODGES *de pest. Lond.*

dinens. & DIEMERBROCCIIUM de peste. Pariter in bubone pestilentiali eadem proficua judicat HEURNIUS de pest. cap. 9. nec non ab AQUAPENDENTE.

16. Atque hi sunt præcipui illi morbi in quibus, ratione suffragante, experientia teste & peritissimorum quoque Medicorum consensu præstabilis vesicatoriorum ad iuvandum facultas. Interim, quum hæc remedia ob summam agilitatem & promptam in partes, exquisito sensu præditas nervosas actionem, tam proclivia sint ad nocendum, quam iuvandum: e re utique erit, ut quasdam ad fructuosam illorum in variis casibus applicationem necessarias cautelas annexamus. Nimirum, ante usum curata omnium circumstantiarum habenda est ratio, ac non modo in morbi genium, ejusdemque causas, sed & ipsius corporis ægrotantis naturam & constitutionem sollicite inquirendum, morbi quoque tempus considerandum & locus accommodus eligendus. Quod si enim corpus acutioris est sensus, æger a levissima causa animo movetur, magnasque ex facili in corpore experitur mutationes, si porro ætas juvenilis, regio præcalida, tempestas fervida, habitus corporis strictior & macilentus, & corpus succis & sanguine fartum, morbus etiam in paroxysmo & impetu constitutus, vel locus cui apponitur admodum nervosus, longe major motuum exacerbatio cum præsentaneo damno inde expectanda, & ob id abstinere à vesicantibus tum consultius. Hinc apprime utique ad veritatem scribit AETIUS: *in senioribus ubi carnea moles, utile remedium vesicantia, in calidis autem & siccis corporibus & affectionibus, his ego non utor.*

17. DEINCEPS, ubicunque totum genus nervosum vehementibus jam agitur spasmis, ut sit in febribus, acutis præsertim & inflammatoriis, & causa exorbitantium horum motuum non tam crassa & materialis, quam potius tenuis atque subtilis, ubi vigilæ assiduæ & deliria adfuerint, vel imminet, summa inquietudo, corporis jactatio & præcor-

diorum anxietates urgent, multo magis, si accedunt tendinum subsultus & convulsiones, vesicantia penitus absint. Nam nihil certius, quam, ut ad motus his, quæ nervosas partes ad spasticas stricturas magis excitulant, nec tamen causam tollunt, motuum impetus & anomalia cum irreparabili damno longe magis increseat & plane lethales consequantur convulsiones. Gravis hanc in rem testis est BAGLIVUS *Prax. pag. 102.* perhibens: *delirantibus cum febre acuta, lingua arida & indicibus magnæ viscerum inflammationis, si applicentur vesicantia, omnia in pejus ruunt & magna ex parte moriuntur convulsi.* Idem perite monet ALPINUS de medic. method. lib. V. pag. 173. nunquam, inquit, probare potui, in acutis febribus vesicantium usum, quod calorem febrilem augeant, vigilas doloremque concitent & deliria inducant, coctionem impediant, non minus & motui humorum critico obsint, quum incertus sit locus ad quem, vel per quem crisis est futura.

18. An in febribus malignis vesicatoria conducant? vexatum inter Medicos est dubium. Et nonnulli quidem maximeque RAMMAZZINI in constitutione epidemica anni MDCXCII. XCIII. & XCIV. eadem minus proficua annotarunt, alii contra ipsa plurimum opis tulisse confirmant. Sed his facile dirimenda. Nimirum, quando pulsus exiles & debiles micant, vires languent, ad soporem inclinatio, & corpora senioris naturæ, ex usu sunt, ubi alia omnia, secus. Quare recte utique de vesicatoriorum his in febribus utilitate *Acta Uratislav. Ann. MDCC. pag. 64.* sentiunt, si, verba habent, corpora succi plena & plethorica, nihil fere effecerunt vesicatoria, sed febres exacerbata, deliria & inflammationes auctæ, majorque orgasmus sanguini inductus; ubi vero humores crassi, viscerum & ad soporem inclinatio, eximiam attulerunt utilitatem, sed opus est, ut in principio statim applicentur. RIVERIUS *prax. med. lib. XVII. cap. 1.* hanc adjicit cautionem: ut, si malignitas totum jam corpus occupat

eupavit, variis in locis simulque admoveantur, eandemque GALENI *lib. V. meth. med. cap. 12.* auctoritate confirmat.

19. Licet porro in varii generis doloribus, ut odontalgicis, arthriticis, eximie profint vesicantia: nihilominus tamen, quando corpus plethoricum & febris acuta conjuncta, ab iis abstinendum. Idem tenendum de capitis doloribus, si ceu symptoma febrilibus commotionibus superveniunt; quando vero ab humore viscido acri, pericranio & membranis cerebri inhærescente oboriuntur, cum fructu, eoque magis in phlegmaticis corporibus, applicantur. Si contumax capitis dolor, aut alius affectus, amplum apponendum toti calvariae rasæ vesicatorium, quod quidem vesicam non excitat, copiosum tamen viscidum serosum humorem ex poris cum levamine prolicat, uti quidem disertis verbis auctor est WEPFERUS *in epist. ad LENTILIUM*, inserta *Miscell. medico. pract.* In ischiadico quoque dolore, ut latum applicetur & vesica per aliquot dies aperta servetur, ex usu est, quod tam diuturniori stimulo, quam liberaliori affluentis humoris subtractione, ipsum demum malum abigatur.

20. In apoplexia sanguinea, quæ spasmus infimi ventris, pulsu inteno & respiratione auctiori stipatur, vesicantia exulcent: in lenta autem & serosa, senibus potissimum ab externo frigore familiari, egregiam spondent operationem. Pari ratione cum distinctione de vesicatoriorum usu in hydropse ferendum est iudicium. SEPTALIUS quidem eadem in hydropicorum cruribus applicari posse penitus negat, & in *animadv. med. lib. VII. caut. 56.* fidem facit, se quadraginta annorum spatium, quo Medicinam fecerit, nullos unquam, quibus a Medicis vesicantia admota, curatos vidisse, sed semper fere gangrænas subsecutas curatu fere impossibiles. Verum in anasarca, hydropse subito, ut ex mensium vel hæmorrhoidum suppressione, prognato, si viscera adhuc sunt salva, vires non adeo prostratæ,

urina non parca & tenuis & febris quoque deest, locum habere possunt, quandoquidem ipsa natura sponte saepe vesicas excitat & per eandem à copia sericum euphoria sese liberat, tenendum tantum, quod vesicæ diutius per plantaginis vel brassicæ folia aut alia, non cantharides, apertæ sint servandæ & humor copiosior eliciendus.

21. Multum etiam refert, ut congruo loco applicentur vesicantia. Quando enim stimulo intensiori & auctiori motu opus est, locis, qui exquisitioris sensus & eminentius nervosi sunt, apponantur, nuchæ nempe, collo, pone aures, carpi manuum & genubus: contra ea si febris adest, pulsus valide & celeriter vibrat, morbi impetus est, vel etiam per periodos paroxysmi spasmodici, convulsivi, epileptici accedunt, in inferioribus minusque acuti sensus musculosis partibus, suris, coxis, & femoribus, eadem admoveere magis expedit. Nunquam etiam imponenda parti, cui dolor, inflammatio & spasmus infidet, vel partibus exulceratis, quia stimulo suo dolores & pathemata exasperant, tantum abest ut levent, & semper consultius, ut non loco affecto & proximo, sed remotiori ad derivationem adhibeantur.

22. Præsentissima quidem & maxima cantharidum ex vesicantibus facultas, sed tota quoque sua substantia, ut symptomata inde oriunda evincunt, fluidis & solidis corporis nostri partibus sunt adversa. Hinc utique quæstio non infructuosa: annon possent ejusmodi remedia, quibus cum deleteria ipsarum indoles possit cortigi, cicurari & perniciosus effectus præcindi? Jam quidem tria sunt potissimum, quæ per experientiam hunc in finem proficua innotuerunt. Primum est lac, cujus egregia cantharidum virulentiam coercens virtus priscis jam innotuit. Testem citamus ARETÆUM, qui primus quasi cantharidibus externe usus est, quam HIPPOCRATES interni tantum usus mentionem faciat. Is enim *in curat. diut. morb. l. 14.* perite monet, ut triduo ante

ante usum lacti advescat æger, ne vesicam lædant cantharides. Alterum ex iis quæ cantharides castigant, camphora; quæ si ipsi in pulverem tritis admisceatur, medicina emergit, quæ interne innoxie non modo, sed & magno cum fructu dari potest in lue venerea, gonorrhoea inveterata, calculo & bubonibus, uti pluribus adstruit GROENEVELT in *tr. de cantharidum usu interno*. Et tertium denique cantharidum correctorium acetum, quod acrimoniam illam volatilem salinam in ipsis ligat quasi & contemperat, quo minus adeo diffundi & nervosas partes exagitare queat.

23. Verum, quia hæc antidota ita sunt comparata, ut ipsam cantharidum vim plus minus infringant & obtundant, cum distinctione utique usurpanda, ne speratus deficiat effectus & non addenda, ubi fortiori stimulo opus est. De acidis quidem MUYS in *prax. rational. chirurg. Dec. II. obs. 2.* observavit, quod cum cantharidibus scopo vesicante admota, adeo hebetent earum virtutem, ut longe debiliorem edant operationem, quam si cum saliva in pasta rediguntur. Hinc quando fibræ mitius excitulanda tantum, & a validiori vellicatione periculum metuendum, utiliter cantharides cum fermento panis & aceto destillato subiguntur; id quod maxime ex usu est in affectibus periodicis spasmodicis & convulsivis, item in febribus intermittentibus, quas idemtidem egregie sufflaminare solent vesicantia, quo etiam nomine ut potens antifebrile allium commendatur in *Misc. Nat. Curios. Dec. II. An. IX. obs. 125.* Camphora vero cantharidibus commodissime sociatur in febribus malignis, petechialibus ipsaque peste, ac tum quoque acetum & theriaca addi possunt, quorum virtus in his febribus ad corpus ab interitu vindicandum insignis. Et lac exhibere tum maxime ex usu est, quando periculosa symptomata, ut mictus cruentus, vomitus, convulsiones, a cantharidum usu suscitata; quippe quod non modo causticam ipsarum acrimoniam hebetat atque obtundit, sed & ipsas fibras mulcet atque

laxat, quo minus infensis spasticis striculis afficiantur. Hinc PLINIUS jam *Hist. Nat. lib. XXXII. cap. 9. & 10.* lac adversus cantharides commendat, & CELSUS *lib. V. cap. 27.* eandem in rem scribit: *si cantharidas aliquis ebibit, panaces cum lacte confusa, vel galbanum vino adjecto dari, vel lac per se debet.*

24. Postremo monendum etiam est, quod non semper opus sit iis, quæ vesicas eliciunt; sed quod sæpius sufficiant topica ex paulo acrioribus parata & lenius stimulantia, inprimis si locis, in quibus acutior sensus, ut nuchæ, carpi manuum & plantis pedum applicentur. Celebrantur hæc passim phnigorum, rubefacientium, sinapismorum, epispasticorum & attrahentium nomine, & a vesicantibus gradu tantum differunt, haud secus ac laxantia a purgantibus, diaphoretica a sudoriferis, errhina a sternutatoriis, longe tamen securiorem his præstant effectum. Quare si vitium levius & desiderata operatio mitioribus his impetrari potest; hæc adhibere utique magis e re est. Optima autem ex iis, quæ hunc in finem commendantur, sunt semen sinapi, piper album, allium, sal volatile cornu cervi, sal ammoniacum, caryophylli, terebinthina & foligo, item theriaca, quæ in epithematis vel emplastri formam redacta, in contumaci quartana, carpi manuum, in podagra & arthritide, ipsis locis affectis, in febribus malignis, plantis pedum, in motibus convulsivis & epilepticis, itidem plantis pedum, vel etiam nuchæ, summo cum fructu admodum veri possunt.

25. Alius adhuc exquisitæ sensationis locus, cui cum omnibus nervosis partibus consensus intercedit, est sub axillis, ob grandiores ibi discurrentes nervorum ramos, glandulas nerveas & cutem superinductam admodum tenuem. Huic minus commode & non sine periculo gravioris noxæ imponi possunt vesicantia, quam optime vero stimulantia, inter quæ ceututissimum merito connumerandum semen sinapi, quod liateo re-

nui inclusum, balsamo vitæ irroratum & sub axillis gestatum, ex frequenti observatione mea in affectibus capitis, qui ex atonia membranarum & vasorum humorumque stagnatione proficiuntur, uti quidem sunt affectus epileptici, paralytici, cephalalgiae serosae, tinnitus aurium, auditus difficilis, oculorum vitia & defluxiones, insultus vertiginosi & apoplectici, præstabilem confert operam. Ita enim & rubefacientia operationem suam exsequuntur, ut oscillatorium nervosarum fibrillarum motum stimulo suo intendendo, impellendis & dimovendis stagnantibus non modo serviant humoribus, sed & motus vitiosos loco cuidam incumbentes derivent & aliorum divertant. Hinc etiam, ubi nerveis robur addendum & ipsarum motus resuscitandus, commode nervinis & balsamicis sociantur, isdemque sic locis nervosis, plantis pedum, carpis manuum & sub axillis apposis, efficacior & magis penetrans emergit operatio. De qua tamen non est ut in hac vesicantium consideratione pluribus differamus. Transimus potius ad alterum dissertationis nostrae argumentum explicandum, quod agit de fonticulis.

25. Ita quidem artificiosissima machinae microcosmicæ comparata est fabrica, ut in ipsa innumera diversissimæque figuræ & structuræ fabrefacta sint organa, quæ ad tuendam cum sanitate vitam, arcendos etiam & percurandos graves morbos, utilium succorum secretioni & præparationi, inutilium vero, superfluum & recementitiorum excretioni, egregie serviunt. Nihilo tamen secius sapissime contingit, ut natura novos alios molietur ductus novaque efformet emissaria, per quæ depravati, insolentis & plane peregrinæ indolis succi, maxime ipsis in morbis, præsertim chronicis, denuo prognati, summa cum utilitate e corpore proscribuntur. Abunde hoc testatum faciunt obviæ tubide in externis corporis partibus ulcerationes & facti per eas impuri & morbifici humoris fluxus, quibus succedentibus corpus sanum est & integrum, resicca-

tis autem & cohibitis, illico graves & ancipites patitur morbosas passiones.

27. Scilicet, quem latet, quam egregie in puerorum infantumque salutem illa materiae serosæ & purulentæ per sic dictam tineam, achores & favos evacuatio cedat, ita prorsus, ut ad arcendos æque ac persanandos atroces effectus, cephalalgiam, epilepsiam, lippitudinem, ophthalmiam, catarrhum suffocativum & asthma maximo sit præsidio; imprudenter autem suppressa, omnia hæc invehat iterumque reducat. Per plicam, quam vocant Polonicam, quæ per cutis & radicem capillorum nimis laxatos meatus, copiosi visceri & impuri succi eliminantur, intolerabilem cephalalgiam, maniam, melancholiam, epilepsiam aliosque truculentos capitis affectus abactos, & vicissim abscissa illa, iterum suscitatos esse, innumeris certum & confirmatum est exemplis. Nobis quoque plures cogniti sunt casus, quod ulcera pedum, præsertim in scorbuticis & senilibus corporibus, aliquandiu manantia, asthma spasmodicum, motus convulsivos, dolores ischiadicos, arthriticos diu infestantes, feliciter discusserint, & quod eadem mala, consolidatis exulcerationibus, longe graviori quam antea insultu repetierint. Nuperius admodum notatu hanc in rem digna fuit observatio in sene fere octogenario, qui quum diu jam graviter dolente laborasset dysuria, erysipelare affectus est in pede, quod reliquit ulcus quotidie insignem feri ichorosi copiam fundens, tam salubri successu, ut ex eo nunquam molestum amplius persenserit mihi.

28. Ut mittam id, quod omnibus, qui in artis exercitio versantur, notissimum, apprime scilicet pro sanitate esse, quando ex succorum vitalium connubio ab internis nobilioribus partibus ad externum corporis corticem, materia corrupta, acris, deleteria amandatur, & scabies, purpura, gutta rosacea, phlyctænes, tubercula purulenta, quæ vocant Schrvaren, aliaque eoanthemata sponte efflorescunt, adeo, ut hoc pacto rebelles chronicæ passiones, febres inter-

termittentes, præsertim quartanæ, affectus arthritici, epileptici & convulsivi, maximeque capitis & nervorum morbi ancipites, eximie & mitigentur, & penitus sanentur. Hanc itaque insignem extraordinariam ejusmodi evacuationum salubritatem quum perspicerent Medicorum sagaciores, laudabili utique consilio, providum hoc naturæ institutum & sequi & imitari animum induerunt, ac per artificium in congruis locis excitarunt ulcera, quo per eorundem emissaria intus delitescens & ad excretionem per consueta emunctoria minus accommodum humorem sic longe feliciori & faciliori successu foras evocarent. Hinc merito repetenda fonticulorum origo, quorum quidem saluberri-mus effectus & præstans in medicina usus ex allatis jam abunde patet: ut vero eo luculentius innotescat, quibus maxime in morbis, quibusque cum cautionibus, hoc sanitatis utendum sit præsidio, plenius paulo atque curatius de fonticulorum usu medico demonstratum dabimus.

29. Fonticuli nomine quid in Medicorum scholis insigniatur, omnibus notum: ulcus nimirum euti variis modis artificiose inductum, quo per istud diutius apertum noxius in sanitatis tutelam effluat humor. Hæc quidem fonticuli vox nullibi, quantum quidem novimus in HIPPOCRATIS, CELSI, GALENI aliorumque ex veteribus monumentis reperiunda, modus tamen varii generis morbos per ulcera artificialia & arcendi, & curandi, a primis inde medicinæ incunabulis cognitus fuit. Perfecerunt id maxime prisca cauterio actuali, ignito nempe ferro, quo modo levius, modo gravius adusserunt cutem & ulcus sic concitando humorem elicuerunt. Ipse jam antiquissimus artis nostræ parens HIPPOCRATES *lib. de intern. affect.* §. 19. si dolor ex coxæ acetabulo corripit & infra descendit indeque rursus ad caput fertur, id fortiter premit, ut æger caput sibi diffringi putet & oculi pituita repleantur, itemque totum corpus, adhibita incassum purgatione & lactis cura, suadet, ut in acetabulum coxæ crustæ u-

rantur tres, sub nates duæ, supra genua una & supra malleolum una, quippe quæ nec morbum sursum, nec deorsum procedere permittant. CELSUS quoque *lib. VII. c. 7. §. de pituita oculor.* in diuturnioribus oculorum vitiis cutis in capite incisiones, nec non venarum adustiones commendat, cum cautela, ut antiqui cutis fines inter se committi impediantur. Quam frequenti porro in usu ejusmodi cauteria fuerint Methodicorum antiquissimis THEMISONI, ARCHIGENI aliisque, passim confirmat COELIUS AURELIANUS, id quod etiam de Arabibus dicendum, uti potissimum ex RHASIS *lib. de affect. junct. tit. 16.* patet. Et hinc omnino factum est, ut plurimis ex veteribus fonticuli audiant cauteria, quemadmodum constat ex SOLENANDRO *sect. II. conf. 13.* item *Id. de VIGO lib. VIII. c. 15.* alii vero, ut AETIUS, RHASES, AVICENNA eosdem communi ulcerum nomine insigniant.

30. Probe itaque veteres utilitatem hujus per ulcera artificialia medendi rationis perspexerunt, & post ipsos creber usus & multiplex idem uberius confirmavit experientia. Fæerunt tamen, ex HELMONTII maxime & CARTESII schola prodeuntes, qui invento sanguinis circulo, particularium ejusmodi per setacea & fonticulos evacuationum nullum amplius usum esse, asserere haud erubuerunt. At vero, una, quod dicitur experientia, plus profecto valet, quam centum acutissimæ rationes, ideoque id primo omnium agemus, ut ex probatissimis priscais, æque ac recentioribus auctoribus observationes & exempla de præstabili fonticulorum virtute colligamus & quasi totidem argumenta in medium adducamus. Et in genere quidem quam spectata fonticulorum ad arcendos varii generis morbos sit facultas, testatur Sicularum inprimis mos, qui teste A. QUAPENDENTE *oper. chirurg. Part. I. c. 95.* etiam si sani sint, sibi tamen fieri fonticulum volunt, ut sani conserventur. Quin barbari Lybiæ populi, memorante HERODOTO *lib. IV.* pusillis suis quarto æta-

etatis anno venas cervicis, ad avertendos morborum ipsis solennium insultus asserunt; quibus addi merentur ea, quæ *Cassp. BARTHOLINUS exercit. III. ad b. l. differit*. Idem quoque moris fuit apud Italos, qui teste *RODERICO a CASTRO de morb. mulier. I. II. c. 2.* frequentius quam ulla alia gens fonticulis utuntur, ita, ut *SCIPIO MERCURIALIS* in *Deb. Umme-Buch, c. 26.* fidem faciat, eosdem statim post baptismum infantum cervices ferro candente adurere, feliciter successu, & *AQUAPENDENS chirurg. op. c. VI. p. 44.* perhibeat, Florentiæ potissimum vel plane nullos, vel paucos tantum pusillos, hanc capitis exullionem evadere.

31. Quod vero ad ipsam morborum curationem attinet, multiplex & varius in hac fonticulorum est usus & veritate utique nituntur in genere, quæ quidem *AQUAPENDENS operat. chirurg. P. I. c. 1. p. 12.* sigillatim de fontanellis in capite prodidit: eosdem nempe in primis conferre ad capitis morbos frigidos & humidos, ut puta, scotomiam, vertiginem, capitis dolores ac defluxum ad oculos, nares, aures, columellam, fauces, dolorem dentium, gingivarum, gutturis & ad defluxum ad stomachum, nec non ad eos revellendos conferre, qui ad thoracem descendunt & membra spiritalia offendent, phthisin, asthma, emphyema & omnem spirandi difficultatem, denique etiam artuum potissimum dolores juvare. Jam si specialius paulo morborum censum inimus, eminent hos inter maxime, qui caput obsident, in quibus fonticulos maximum & mirandum præstare auxilium *SCULTETUS armament. chirurg. tab. 43.* affirmare non dubitat. Et de doloribus quidem, qui caput sæpe graviter infestant, luculenta passim prostant testimonia, quod fonticulis & setaceis ad eosdem levandos nihil sit præstantius. Sic *GRAMMIS in M. N. C. Dec. I. A. III. obs. 81.* meminit: fonticulum, in capite profundius inustum, virginem, quæ per multos annos cum atrocissimis doloribus capitis, noctu maxime, misere conflictata, ab iisdem geni-

tus liberasse. *SOLINGEN operat. chirurg. P. I. c. 1. p. 3.* in cephalalgia inveterata mirifice commendat fonticulum in capite excitandum. Neque minus *WEPFERUS obs. 41.* suadet, ut ad cephalalgiam fonticulus in brachio conficiatur, quia sensim a loco affecto derivet, simul evacuet & ab apoplexia præservet. Et idem auxilium ad hemieraniam *obs. 51. & 60.* tollendam utile judicat. De setaceorum autem saluberrimo effectu multa potissimum prodidit *HILDANUS*, qui *Cent. IV. obs. 6.* exemplum habet de adeo rebelli cephalalgia, ut nec internis, nec externis, nec ipsis narcoticis potuerit mitigari, setaceo autem facto sensim conquievit. Et *obs. 7.* casum exponit diuturni doloris, qui setaceo statim levatus, & mutato setaceo in fonticulum, penitus abactus. Quibus accedit memorabilis *RUYSCHII* observatio *XL.* de cephalæa rebelli, quæ setaceo admoto cessavit, hoc consolidato, recruduit, de novo excitato, rursus evanuit, iterum coeunte, tertia adhuc vice repetiit.

32. In oculorum quoque affectibus spectatam esse fonticulorum & setaceorum virtutem, plurimis exemplis Medicorum observata confirmant. De fonticulis fidem faciunt *Acta Hafn. Vol. III. obs. XII. pag. 23. seqq.* quod puer omnimoda oculorum imbecillitate laborans, ut lucem ægre ferre posset, uno in brachio, altero in pede excitato, convaluerit. *Alium*, cui muscæ & culices ante oculos versari visæ, fontanella in brachio visus claritatem, evanescentibus muscis, recuperasse. Et *Chiliarcham* visus imbecillitate & acri defluxione oculorum cum rubedine afflictum, usurpatis frustra omnibus ophthalmicis, a fontanella tantum singularem percepisse fructum, ut ea, quæ antea vix perspicillorum ope videbat, postea acute sine his cernere potuerit. Neque minus *WEPFERUS obs. 180.* se guttam serenam subito invadentem, vesicatoriis, setaceo, hisque demum coeuntibus fonticulo in brachio sinistro percussisse, tradit. In primis tamen præsentanea in visus vitiiis polleat facultate setacea. *WEPFERUS* hinc non

solum in imminente gutta serena *obs.* 60. 80. 182. setaceum commendat, sed etiam restatur, se quater eandem morbum hoc auxilio sanatum vidisse. Pariter HILDANUS *Cent. I. obs.* 41. duplex consignavit exemplum ophthalmiæ post variolas setaceo discussæ; ubi simul notabilem affert observationem de puella, quæ præ defluxione & inflammatione oculorum visum plane amiserat; setacei autem beneficio, videndi facultatem in eo oculo, ubi tunicæ nondum exesæ & corruptæ erant, recepit. Idem remedium *epist.* 67. in suffusione incipiente suadet, & *epist.* 59. perhibet: se cuidam, qui visum pæne perdiderat, eadem ratione, ita opem tulisse, ut elapsis jam decem annis, sexagenario major, optimæ sine perspicillis videat. Quin ipsam fistulam lacrimalem trajecto in cervice setone, bis se consolidasse idem gravis auctor *Cent. IV. obs.* 19. memorat. Ut mittamus quæ SYLVATICUS in *consiliis* de amplissimo hujus remedii in affectibus oculorum usu passim annotavit.

33. Atrox ille epilepticus morbus, qui pariter in cerebri membranæ sedem obtinet & exinde universum corpus gravissime quatit & concutit, hac noxiæ materiæ per ulcera artificialia subtractione, tam egregie, quam vix ullo alio auxilio & mitigatur & expugnatur. Jam dudum HIPPOCRATES *lib. de morbo sacro*, ulcera capitis pueros a morbo caduco præservare prodidit, & TULPIUS veritatem hujus effati in binis comperit pusillis, *lib. I. obs.* 8. narrans: ulcera in capite ab epilepsia eisdem liberasse, illisque oclusis repetiisse iterum priorem morbum, ut necessum fuerit hiatus referare. ARETÆUS quoque *lib. II. de diut. cur. cap.* 4. hunc in finem commendat unctionem, cui assurgit RONDELETIUS *meth. curand. morb. cap.* 36. ubi cauterium actuale in parte posteriori capitis suadet, & addit, est præstantissimum remedium. MONTANUS *cons.* 50. refert: senem LII. annorum solis cauteriis in brachio ab epilepsia esse liberatum. Et CRATO *epist.* 118. *ap. Scholæ*. cauteria optima adversus epilepsiam esse

prophylactica, conceptis scribit verbis. Idem vero præstans effectus a fonticulis & setaceis expectandus. Digna memoratu hanc in rem est observatio, quam consignavit MECKREN de juvene, qui horrendis convulsionibus epilepticis misere affectus, frustra sumisit omnia antepileptica, ac demum inuito cum cauterio actuali suturæ coronali fonticulo, ab insultu tam trucis mali immunis factus. Epilepsiam quotidie accedentem per setaceum abactam vidit HILDANUS *Cent. I. obs.* 41. Hinc magnifica passim in Medicorum commentariis de hoc præsidio encomia, e quibus nominasse sufficit FONTANONUM *lib. I. de morb. intern. curat. c.* 15. MARCELLUM DONATUM *hist. mirab. lib. II. cap.* 4. SEVERINUM *pyrot. chirurg. lib. II. p. I. c.* 6. RIVERIUM *Cent. II. obs.* 93. SYLVATICUM *Cent. I. cons.* 42. 43. 45. 48. WEPFERUM *obs.* 108. 117. 131. 125. 135.

34. Accedunt aliæ quæ caput infestant morbosæ passiones, quibus idem hoc præsidium egregie accommodum per experientiam compertum. Nimirum, fonticulos in melancholia, mania, catarrhis, paralyti, cephalalgia aliisque prodesse fidem faciunt RONDELETIUS *meth. curand. morb.* HORSTIUS *lib. II. obs.* 19. GROSSIUS *de morb. cap.* VIGO *lib. 8. c.* 15. MERCURIALIS *lib. I. c.* 27. CRATO *cons.* 80. COELIUS AURELIANUS *lib. 3. c.* 1. Potissimum in apoplexia utiles deprædicat HYMANN *de apopl. c.* 46. necnon FAVENTINUS in *med. emp.* De catarrhis capitis hoc pacto resuscandis luculenta sunt SOLENANDRI verba *cons.* 11. *sect. I. vix credi potest, inquietis, quam eximium in distillationibus sit remedium fonticulus, ratio hoc ipsum docet, & frequens experientia facit comprob.* Multus quoque est in commendando hoc auxilio WEPFERUS, quippe qui istud in *obs.* suadet in obtusione capitis, hemiplexia, vertigine, aurium tinnitu, auditus difficultate, narium fetore, memoriæ abolitione ejusque defectu, ozena, genæ ulcere. Idem passim facit SYLVATICUS, ut *cons.* 38. *Cent. I.* in vertigine, 29. in gravitate capitis, *cons.* 46. *Cent. I.*

74. in melancholia, *conf.* 100. in catarthis, *Cent. IV. conf.* 23. in herpete mentis, *conf.* 83. in aurium tinnitu; in locutione leſa *conf.* 28. vitiis gingivarum *conf.* 27. tuberculo in naſo *conf.* 26. ulcere cancroſo narium *conf.* 25. narium anguſtia *conf.* 24. ſibilo & gravi auditu *conf.* 21. gravi auditu *conf.* 17. Quo etiam referenda obſervatio de ſalubri effectu fonticuli in polypo narium, inſerta M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 28.

35. A capite deſcendimus ad pectus, inſiſtendi, quid de huius chirurgicę mendi rationis uſu in iſtis affectibus, per experientiam conſtet. De hoc luculenta ſunt SCULTETI *tab.* 43. *armam. chirurg.* verba: fonticulos in thoracis, cordis & pulmonum affectibus magnum & mirandum præſtare auxilium. WILLISIUS allegatus in *Praxi Barbetti. pag.* m. 121. ad peſtoris, inquit, morbos fontanella inter homoplatas, item in brachio, aut crure, ad humores verſus pulmonem affluentes, evacuandos, aut anticipandos, etiam propter eoſdem illuc depoſitos avocandos, conducunt. Imprimis ad phthiſin laudantur fonticuli a Chriſt. BENED. *theatr. tabid. pag.* 29. Et HILDANUS *ep.* 49. fonticulorum, ait, beneficio, phthiſicos & ſemiphthiſicos, qui ſanguinem ſimul & pus exſpucebant, ſanatos fuiſſe, his meis oculis vidi. Idem de ſetaceis affirmat *Cent. I. obſ.* 41. Quin *Cent. III. obſ.* 28. exemplum aſſert matronę, quę non ſolum materiam purulentam, ſed etiam ſanguinem exſpuit & in hecticam cum totius corporis extenuatione & virium proſtratione incidit, ſetaceo tamen cum omnium admiratione ſanitati perfecte reddita; nec non *epiſt.* 66. antiſtitem a catarthis pulmonum tabem inducentibus ſetaceo liberatum eſſe, prodidit. AQUAPENDENS etiam *l. c. p.* 15. graphice ſcribit: ego libere & ex animo teſtor, me in praxi vidiſſe empyematicum, quotidie pituitę catinum extuſſentem, per fonticulum ſanitati fuiſſe redditum. De difficultate autem ſpirandi CAPIVACCIUS. *conf.* 97. *ap. Scholz.* tradit: quotidiana exploratam eſſe experientia, anhelitus difficultate

vexatos, fonticulo in brachio incredibilem percipere utilitatem. Hinc ſæpe admodum in conſiliis ſuis adverſus peſtoris morbos hoc remedium eximie ſuadet SYLVATICUS, *conf.* 56. adverſus palpitationem cordis & ſpirandi difficultatem, *conf.* 51. tuſſim & aſthma, *conf.* 46. ad tuſſim, raucedinem & difficultatem ſpirandi, *conf.* 39. 40. 42. 43. ad phthiſin, nec non *conf.* 36. contra tuſſim & ſputum cruentum cum febre.

36. Ad morbos, qui in abdomine ſedem obtinent plurimos, fonticulos utiles eſſe perhibet SYLVATICUS, & eoſdem *Cent. II. conf.* 74. & 75. commendat ad dolores ventris, *conf.* 92. in diarrhœa & dysenteria. *Cent. III. conf.* 3. 4. 8. in dolore colico, *conf.* 26. in cachexia, *conf.* 65. 67. 68. 69. in dolore renum, vitiis veſicę & miſtus, *conf.* 92. 96. in nephritide & colica, *cent. IV. conf.* 1. 2. in pollutione nocturna, *conf.* 7. 9. 14. in affectibus hystericis, *conf.* 19. 20. 28. 29. in fluore albo *conf.* 40. in ſterilitate. Maxime omnium vero dignum eſt quod totum tranſcribatur SCULTETI *l. c. tab.* 43. teſtimonium de egregia fonticulorum in affectibus uteri utilitate, ita habens: fonticulus in femore in hystericis affectionibus efficaciffimus, revellendo & derivando, curavi eomulieres, quę ob ſuppreſſionem menſum uteri furores aliaque ſymptomata ſunt paſſę; cui addenda merito obſervatio in M. N. C. *Dec. I. An. IX. & X. pag.* 46. de eximio ad fluxum menſtruum ex fonticulis præſidio. Neque minus egregie de fonticulorum in morbis infimi ventris uſu ſcribit WILLISIUS *l. c. fontanella*, inquit, in dorſo, ad nephritim & colicam omnem morbi fomitem anticipando eamque, dum ad nidos ſuos tendit, interceptiendo, egregie conſerunt.

37. Superſunt vitia, quę artus externumque corporis ambitum obſident. Ex his primum commemorandi varii generis dolores. In coxendicis quidem afflictionem dolenti pridem ulſiones commendavit HIPPOCRATES *ſect. VI. aph.* 60. & vix in ulla paſſione tam magnifice de fonticulorum & ſetaceorum

usu, quam in hac, sentiunt scriptores medici. In hac ipsa enim magnopere prodesse fonticulos testatur SCHULZIUS M. N. C. Dec. I. Ann. III. obs. 156. MERCATUS lib. I. de rect. pres. artic. med. 115. c. 16. FORESTUS lib. XXIX. obs. 22. Instar omnium vero esse poterit SCULTETI l. c. testimonium, asserentis: se ipsum sibi contra hoc doloris genus summo & felicissimo cum successu fonticulum parasse inter principia musculi gastrocnemii. Quare, pergit, si in futurum in tali cruciatus ischiadis diuturno, tam interna, quam externa remedia sine successu usurpata fuerint, meo consilio & bona spe salutis, ad hanc Chirurgiam tanquam sacram anchoram confugiant. Idem sentit WILLISIUS l. c. scribens: per fontanellam in inguine lumbaginem immanem, quibusvis aliis remediis obstinatam, inque alio affectionem ischiadicam inveteratam, feliciter olim sanavi. Neque minus HILDANUS Cent. IV. obs. 75. dolorem ischiadicum, cum pruritu totius corporis, fonticulorum solummodo usu discussum esse, auctor est. Et idem remedii genus in eodem morbo dilaudat SYLVATICUS Conf. 88. & 90. Setaceo quoque per suras trajecto ischiadicam passionem discessisse RIVERIUS Cent. II. obs. 100. pluribus fidem facit.

38. Podagræ apprimere conducere fonticulos SCHOLZIUS epist. X. SCHORERUS tr. german. von Fontanellen, nec non CAPIVACCIUS sect. I. lib. V. pluribus confirmant: & adversus dolores artuum & arthritidem eosdem ex usu esse non sine ratione SYLVATICUS Cent. III. 99. 100. & 83. censet. Quin in M. N. C. Dec. II. An. VII. obs. 189. narratur exemplum rustici, qui diu arthritide afflictus, ulcere, quod vocant cinen Schmar, in tibia demum affectus est, quod ad consolidationem perducere noluit, sed fonticulum ex eo paravit, tam salubri effectū, ut ab omni dolorum recurso immunis posthac manserit. Pruritus manuum fonticulo in brachio sustulit GLANDORPIUS, & pruritus scroti fonticulo in femore WE-

DELIUS, allegante FASCIO in differt. de fonticulis. Denique etiam ad ulcerum antiquorum & mali moris consolidationem magnum quoque in fonticulis repositum præsidium, ut etiam SCULTETUS l. c. plures, qui ulcera in tibiis habuerunt dysepulotica, iisdem se curasse tradat; & AQUAPENDENS l. c. p. 382. senem, tibiam mirum tumidam cum ulcere gestantem, fonticulo supra genu in coxa sanatum esse, perhibeat. Quibus omnino penitus respondent quæ SYLVATICUS de fonticulis in ulcere ani, tumore scroti, doloribus & ulceribus ex inquinamento venereo, inuendis, identidem in consiliis suis præcipit, & quæ in M. N. C. Dec. I. Ann. III. pag. 396. relata leguntur.

39. Tam spectata igitur in variis chronicis passionibus fonticulorum & setaceorum est, ipsa experientia teste, virtus. Ex acutis autem potissimum in peste eorundem usus in commentariis medicis ut salubris deprædicatur. Testatur id proprio exemplo SCIPIO MERCURIALIS, nec non HILDANUS Cent. VI. obs. 92. memorans: se peste Bernensi cum uxore quidem peste correptum, sed non adeo periculose laborasse, & causam rejicit in fonticulos, quos in cruribus gestarint, eo quod fonticuli & setacea sint præstantissimum præservativum tempore pestis, ut in bina peste observavit, ita ut ex viginti sex, vix tres obierint, licet perpetuo circa ægrotantes versati sint. CLAUDINUS quoque emp. f. 197. neminem Venetiis peste correptum fuisse refert, qui fonticulum in pede gestavit. Hinc WILLISIUS de febrib. cap. 13. fonticulos, ait, a cauteriis excitatos, adeo omnium pene suffragiis præservationis gratia contra pestem usurpantur, ut eorum usus vulgo frequentissimus existat. Eadem est sententia FINCKENAU in diff. de fonticulorum usu tempore pestis, qui eosdem præservatorie & curatorie commendat. Præservatorie maxime, quod semper aliquid de materia corrupta evehatur & sic, quo minus omnimode a peste corripatur corpus, præcaveatur, idque se crebrius ob-

servasse scribit in iis, qui infecti tumores nati, fonticulo excitato evaserunt. Curatorie autem adhibendos esse tum, quando a contagio pestifero aliquid ad glandulas delatum, & periculum, ne relabatur ad interiora, ideoque ipsi inurere suadet fonticulum. Et quæ plura eandem in rem memoriæ prodita sunt a KIRCHERO de peste, FONSECA cons. 49. DIEMERBROECK de pest. lib. IV. histor. 110. FORESTO lib. 6. obs. 15. QUERCETANO lib. II. cap. 2. nec non DOLEO encyclopæd. pag. 426.

40. Adduximus hætenus ex probatissimis tam prisca, quam recentioris ævi auctoribus loculentas observationes, quæ insignem usum & setaceorum & fonticulorum in multis & valentibus morbis, iisque maxime chronicis, mitigandis, æque ac sanandis, abunde confirmant. Jam sequitur, ut hanc experientiam, ne fallax, sed fida & certa sit, solidis & firmis rationibus suffulciamus, & modum, quo salubris hic succedit effectus, dilucide monstremus, addendo demum utiles cautiones in applicatione studiose tenendas. Et primo quod attinet ad operandi rationem, hæc quidem multis obscura adeo visa fuit & imperceptibilis, ut ipsum remedium omni propterea usu care putarint. Autumarunt quippe, quum sanguis & fluida perenni motu per vasculosam corporis compagem circumagantur; omnem illum qui ex faucibus, sive per vulnera, sive per ulcera, vasculis effluit humorem, a sanguine, mediante cordis & arteriarum impulsu, ad partes advecto, materiam & ortum nancisci, ita, ut qualis sanguinis & feri sit conditio ac status, etiam sit illius succi, qui ex ruptis & discissis fibris & canaliculis effluit. Jam autem supposito, quod corrupta & impura materia insit sanguini & corporis succis, quæ morbi materiam præbeat, adeo tamen exiguum dicunt esse id, quod quotidie exsillat, & præterea adhuc noxium cum utili & nutritio intime sic esse mixtum, ut parum utilitatis ab hac excretionem sperari possit. Et quod maximum, longe commodius & efficacius serum morbosum, vel quantitate,

vel intemperie perversa peccans, per alia loca & emunctoria, uti per cutis cribrum, per renum tubulos, vel etiam per alvum; intestinales glandulas & excretorios hepatis poros, quin ipsas etiam salivales glandulas posse secerni & excerni, quam per ejusmodi præter naturam plane novas & largiori evacuationi minus aptas vias.

41. Alii Philosophiæ Cartesianæ & corpularis præceptis imbuti, uti MUYS in prax. ration. modum, quo fonticuli & setacea effectus suos edunt, mechanica prorsus ratione ita concipiendum esse contendunt, quod serum in omnibus omnino ulceribus, adeoque etiam fonticulis, stagnans foetidum primum fiat & corrumpatur, corruptum postea efformet poros & canaliculos in carnosâ & vasculosa substantia sibi similes, id est, qui figura sua respondeant figuræ particularum impuri & corrupti in sanguine humoris, ut adeo in tale ulcus nihil aliud emittatur & admittatur ab humoribus eo circulationis lege allatis, quam quod corruptum & a porulis suscipi potest. Afferunt etiam in confirmationem experimentum, de filtro ex charta emporetica confecto, quod intinctum prius in aquam, & infusa postea mixta oleo aqua, tantum æquam, oleo autem immersum, indito eodem mixto liquore, nonnisi oleum transmittat. At vero, quam infirmis in genere argumentis nitatur, & quam longe a veritate discedat, illa a pororum figura desumpta secretionum ratio, nemo non novit; de experimenti autem allati veritate merito dubitandum, quum non modo alii istud contrario plane successu, teste CL. WEDELIO, ceperint, sed & nosmet ipsi oleum & aquam simul per chartam emporeticam transfudasse viderimus, licet prius vel oleo, vel aqua, eandem imbuerimus.

42. Quamvis vero non negandum, sufficere in statu naturali & ad tuendam valetudinem fabrefacta in corpore humano emunctoria impuris & superfluis humoribus educendis, atque etiam excretionibus per alvum, per cribrum cutis, renes, glandu-

ulosas intestinorum & narium tunicas, ipsasque salivales glandulas ad curandos morbos multum facere & sanguinem egregie depurare: nihilo tamen secius extraordinariæ per ulcera partibus inductæ evacuationes egregii sunt usus, effectu nempe non tantum evacuatorio universalis, verum etiam particulari derivatorio. Etenim, quamvis exiguum sit humoris serosi, quod effluit; tamen quia fluxus & continuus & quotidianus, potest utique quippiam conferre ad imminuendam copiam feri præternaturalem. Derivatorius autem & particularis effectus longe eminentior est. Scilicet, causæ materiales, quæ motus præternaturales & turbulentos morbosos in corpore creant, sunt potissimum stases & stagnationes sanguinis, feri, vel etiam alius humoris in nervosis & exquisitè sentientibus locis, quæ vel acrimonia hostili rodente velliçant, vel copia sua premunt & comprimunt, & sic dolores, spasmos, inflammationes, timores & alia gravia symptomata cient. Et strictius quidem loquendo, consistunt hæc stases & stagnationes, præsertim feri, in vasculis minutissimis capillaribus, quæ ex finibus arteriolarum ad latera emergunt, & succum vel nutritivum, vel excrementum vehunt, in quæ si delabitur, vel etiam impetuose urgetur humor intemperatus nimis & præternaturam crassior, obhærescit ibi, nonnumquam perrumpit & partem cui insidet, moleste afficit, ut variæ consequantur morbosæ passiones, pro diversitate loci qui patitur discrepantes.

43. Hinc si contigerit, ut pericranium totum a subsistente humore patiatur, atrox oritur capitis dolor, si dimidia tantum hujus pars, hemicrania, si circumscripta regio, clavus. Ubi stagnans acris liquor in membranæ, quæ investiant cerebrum, sedem figit, epileptici, ubi in membranæ spinalis medullæ, convulsivi præsto sunt artuum motus. Quum principis nervorum opticorum tenax incumbit, gutta fit serena, spinalis autem medullæ, paralyticæ & hemiplexia. Quando humor sanguineus in tunicis quæ oculi bulbum cingunt incarceratur, ophthalmia, &

quando serosus acris ibidem copiosius colligitur, vasa distendit tandemque exstillat, lippitudines, feri salsi, acris sæpius corrosivi, cum dolore & ardore defluxiones ac visu imminuto emergunt. Humores serosi, vel lymphatici, membranæ musculorum nerveis firmiter inhaerentes, dolores pressorios spasticos molestissimos, præsertim nocturno tempore, cum notabili frigoris sensu junctos excludunt, qui rheumatismi nomine veniunt, & plurima loca, solenniter vero homoplasas & humeros, infestant; & in affectis sic partibus a lymphæ acris tanta est constrictio, ut ex iisdem ne gutta sudoris profluat, licet totum reliquum corpus sudore difluat, si vero scarificantur, plus feri, quam sanguinis extrahitur. Idem vitiosum & acre viscidum serum intra membranas & ligamenta nervea & glandulosa articulorum subsistens, pro locorum diversitate eorumque diversitate eorumque diversa denominatione, modo gonagricos, modo podagricos, modo ischiadicos, nec non arthriticos parit dolores; in cutis autem tubulis & glandulis firmitus detentum, impetigines, herpes, lichenes, pustulas ulcerosas, in facie guttam rosaceam & varos gignit.

44. Hisce omnibus morbis, quia partim a firmitus inhaerente, partim & extravasato humore fiunt, ulcera arte facta, quæ fonticuli audiunt, omnino succurrere possunt, eo quod, facto ejusmodi in parte vicina emissario, corrupto & incarcerato quasi humori, exitus paratur & facile præbetur. Nam in genere in excretionis, quæ per vesicatoria & fonticulos fit negotio id merito tenendum esse arbitramur: non omnem secretionem & humoris excretionem intra vasa & tubulos fieri mediante motu progressivo circulatorio, sed per porosam etiam partium solidarum substantiam, dum vasorum alveis elapsus humor calore & motu tonico extraordinario fibrarum ab una parte ad alteram dimovetur tandemque emovetur. Testatum hoc faciunt varia, quæ subinde obveniunt phenomena. Quando pedibus hydropticorum œdematosi levis plaga inferatur brevi tempore magna quantitas feri, ex-

ri extravasati, hac data porta exstillat, quod nequiquam per arteriolarum pulsum ejicitur, sed ipsa sua gravitate & motu fibrarum interno adjutum, elabatur atque prodit. Materia purulenta in abscessibus & ulceribus partium externarum collecta, solo terrore aut refrigeratione intensiori, vel medicamento dolore excitante reprimitur & transferitur sæpe ad loca vicina & interna, non sine periculo. Novimus glandularum colli & parotidum insignes in infantibus & adolescentibus tumores medicamentis reprimentibus abactos, ubi humor deleterius e sede pulsus ac in pectus delapsus asthma convulsivum, immo ipsam phthisin & ulcus pulmonum insanabile fere excitavit. Et nihil quoque familiarius, quam quod materia ulcerosa in scabie humida, per porosam fibrarum & vasorum texturam repellatur cum præsentaneo subsequente damno. Quidni etiam humor interior obhærescens eodem modo per poros ad loca externa meare, foras propelli & excludi poterit? Certe copia feri, quæ in hydropicis per forte drasticum alvo excluditur, non adducitur, mediante pulsu, per arterias ad tunicas intestinorum glandulosas, sed veri est simillimum, quod per poros vasorum foras intro spectantes & per porosam partium fibrosarum substantiam ad intestina transeat. Atque adeo clarissime patet: fonticulos non modo evacuationem humoris præbere universalem, id est, quæ ex tota sanguinis & humorum massa procedit, sed præcipue localem, sive partialem & derivatoriam, dum ex imis ad extimas ad se quasi alliciunt, trahunt vel etiam revellunt.

45. Nunc facilius explicanda venit causa, cur consolidatio fonticulorum magno sæpe conjuncta sit cum periculo, ut non modo morbi priores sublatis repant & recrudescant, sed non raro etiam graviores, immo funestis affectus, in aliis & remotis locis suboriantur. Ubenius hanc noxam testatam faciunt peritiores medentum ex antiquis & recentioribus. CRATO longævus ille, felix & prudens Medicus, in consiliis & episto-

lis, quas collegit SCHOLZIUS *epist.* 174. item *cons.* 221. scribit: multis exemplis erudimur, quam graves subito affectus, immo mors ipsa, fonticulos, præsertim in pede clausos, consequantur. Ex Arabibus RHASES *lib. de aff. junct. tit. XVI.* gravissima sæpe vidit symptomatica fonticulo coeunte. LAELIUS a FONTE *consil. pag. 56.* asthma, MERCURIALIS *tom. IV. pag. 175.* podagram, HORSTIUS *lib. IV. Part. II. obs. 15.* spirandi difficultatem cum anasarca, coalescente fonticulo, annotarunt. Quum ab antiquis pedum ulceribus ad consolidationem perductis pulmones labe & ulcere affecti, multoties a Practicis observati sint; nullum utique dubium, a fonticulis diu cum fructu gestatis & intempestive clausis, præsertim in impuris corporibus, quin idem possit contingere. Causa hujus effectus non alia videtur subesse, quam quod ab ulceribus, sive arte, sive sponte factis, ob effluxum qui simul contingit humidi nutritii, debilis & imbecillis omnino pars cui insident reddatur, ideoque, deficiente debito ad propulsionem toni robore, major fiat ibi affluxus & stagnatio humoris, qui tam copia, quam qualitate delinquens, si exitum fortitur, pro sanitate est, ubi vero ipsius excretio, viis & orificiis ductuum clausis & constrictis, impeditur, remanet ob partium vicinarum infirmitatem, copiosior humoris feroci affluxus & stagnatio, majorque ex longiori quiete accedit corruptio, unde non mirum est, in laborante parte, aut pristinum vitium resurgere, aut, si humor inquinatus & malitiosus, vel vitalibus succis immixtus manens, vel receptus iterum per poros in vasa, mediante sanguinis circulo ad alia loca deferatur, pessimas passim propullulare agnitudines. Nos certe sæpius observavimus, post morbillos vel variolas in pueris oculorum acres defluxiones, quæ non nisi appposito in nucha fetaceo cessarunt, sublato autem postea fetaceo, proximus de novo oculos infestarunt.

46. Jam etiam facile ratio patescit, quare a tinea capitis, vel scabie humida

in pueris perperam curata, insultus epileptici, vel asthma convulsiva subnaſcantur, quæ poſtea appoſitis vel veſicatoriis, vel fonticulis in brachiis, aut pedibus, conquieſcunt. Novimus exempla, ubi a materia arthritica & podagrica ad internas partes relapſa, vel etiam non ſufficienti vigore expulſa, ſpaſmodicæ conſtriſiones diaphragmatis, ventriculi & inteſtinorum non levem formidinem inducentes, omnibus aliis fruſtra datis internis, appoſitis in brachio vel pedibus fonticulis, ſublatis fuerunt. Neque certe experientiæ ſuffragio deſtituitur, phthiſin poſſe eodem pacto præcaveri, ſi nempe ortum trahit ex acri & impuro humore a partibus ſuperioribus capitis, faucibus, vel tumoribus glandularum internis & externis deſcendente ad peſtus, & huic ulcere in coſtis, vel in ſcapulis excavato, via ad exitum paratur. Atque adeo luculenter utique innotefcit: magni in arte medendi momenti eſſe medicationem, quæ ad feri impuri, non tantum evacuationem, verum etiam derivationem, immo reuſionem directâ, uti quidem jam in ſanguinis miſſione aliſque excretionibus pridem eſt nobilitata.

47. Altioris indaginis quæſtio: quæ ratione cauteria, fonticuli & ſetacea, partibus capitis externis applicata, apoplexiam ſeroſam, hemiplexiam, paralyſin, guttam ſerenam, cephalalgiam inveteratam, vertiginem aliſque graves admodum cerebri morbos, qui ab humore ſeroſo firmius inſidente imis cerebri partibus, originem trahunt, abigere & partes internas liberare queant? Jam vero experientia uberius confirmat, quod in his morbis ſetacea nuchæ injecta, vel cauteria applicata loco ubi futura coronalis & ſagittalis concurſus eſt, egregiam tulerint opem, poſſimumque majores noſtri mirifice hunc in finem commendarunt fonticulum capiti, ubi futura committuntur, inductum, uti quidem pater ex AQUAPEND. pag. 12. 13. SOLINGEN oper. Chirurg. P. I. c. 1. FIENO de cauteriis cap. 22. SEVERINO lib. II. pyrot. chirurg. p. 2. Sunt qui-

dem nonnulli ex recentioribus, qui periculofum modum applicandi cauteria tam actualia, quam potentialia, in hoc tam ſenſili & nervoſo loco, ubi incommiſſura futura coronalis & ſagittalis duræ matris & pericranii eſt connexio, cenſent, eo quod ob dolorem ibi quam facile poſſit inflammatio ſuſcitari. Verum fruſtraneus eſt metus, propter multiplicem jam ab omni ævo innoxium & felicem uſum, & potius admodum credibile, quod dolor major, quem producit chirurgica hæc operatio, multum ad feliciorum operationem conferat, eo quod recensiti capitis morbi a lymphæ glutinoſa, intra anſractus & membranas cerebri detenta & a torpore ſpirituum & motuum maxima ex parte oriuntur. Proſunt itaque hoc in loco appoſiti, non tam ad evacuandum humorem noxium intus latentem, quam potius ad tonum excitandum & motum aliter determinandum, ut quod ſubſiſtit e loco ſuo dimoveatur, non ſecus ac ipſa veſicatoria, præſertim ea quæ cantharides habent, non tantum excernendo, verum etiam ſyſtema nervorum aſciendo motuſque excitando, conducunt.

48. Singularis adhuc fonticulorum in arte medica uſus eſt, quod conditionem atque temperiem & fluidarum & ex parte etiam ſolidarum partium extraordinariam prodant ac detegant. Nimirum, firma & quotidiana conſtat experientia, quod, qui fonticulos gerunt a paulo diuturniori uſu inſalubrium & valde intemperatorum alimentorum, v. g. acidorum, ſalſorum, acrim, calidiorum, ut piperis, allii, moleſtas quædam affectiones, punſiones, dolores, rubores, tumores & alia inſolita accidentia ibi percipiant. Crebrius quoque obſervatur, quod a graviore animi affectu, præſertim ira, triſtitia ac terrore, item ab inſigni & præternaturali temporum & tempeſtatum conſtitutione, extraordinaria quædam ſenſatio in locis, ubi fonticuli appoſiti, ipſuſque fonticuli inſolitus aſpectus, adſit. Præterea, quando in morbis intenſior ſpaſtica contractio, vel ſtomachum & inteſtina,

vel

vel diaphragma petit, ut in hysteriis & hypochondriacis, item in colica convulsiva, asthmate convulsivo, tunc statim etiam compatiuntur fonticuli, ut vel exsiccentur vel claudantur, vel dolorifice cum rubore afficiantur. Quinimo præternaturalis siccitas, livor & palor fonticulorum arguere aliquid damni in œconomia animali solet, & nihil familiarius est, quam quod ante mortem fluxus humoris per hæc ulcera plane cesset. Ex quibus quidem omnibus merito eliciendum est, tum ingentem partium fluidarum & solidarum in corpore humano dari conspirationem & una parte affecta alteram statim etiam pati, tum quod non secus, ac ex naturalium excretionum, quæ per vesicam, alvum & cutem fiunt, constitutione, ita etiam ex ulcerum & excerniculorum horum insueta & extraordinaria conditione, sanitatis & morborum indicia, fluidarum & solidarum partium natura, indoles atque constitutio a prudenti Medico perspicui possit.

49. Neque etiam omittendus aut floccipendendus ille fonticulorum secundarius quasi usus, quem in corpore, cui jam inducti, in sanitatis tutelam præstant, dum præbent emunctorium, in quod velut incile confluit & rejicitur, si forsan corpus noxia & morbum minitans subiit materia. Et certe plura sunt quæ hoc confirmant obvia subinde phænomena. Crebrioris quippe observationis est, loca illa, ubi fonticuli existunt, præsertim in pedibus, ex facili tentari erysipellate, sive animi affectus, sive alii errores commissi causam præbuerint. Attentior quoque docet experientia, suscepto intus morborum epidemicorum contagiosorum ipsiusque pestilentie miasmate, protinus fonticuli excerniculum inde mutationem experiri & frequentissime inflammatorii quippiam cum dolore & rubore in ipsius confiniis comparere. Luculento utique indicio, autocratice naturæ tribuendum esse, ut ad partem hanc debilem & languidam humor, qui in vitio est & morbum minatur, ad promptam secretionem & fe-

licem excretionem transmittatur.

50. Restat demum, ut exposita fonticulorum operandi ratione, de recto eisdem usurpandi & perite tractandi modo utiles pariter ac necessarias practicas regulas subnectamus.

I. Quando morbi capitis a congestione & impetu sanguinis & humorum ad superiora oboriuntur, frustaneus, vel plane noxius est fonticulorum usus, sed præstat tunc potius sanguinis, quam feri excrementitii, evacuationi invigilare.

II. Ubi dolores capitis acuti, item motus convulsivi & epileptici, tenera & sensibilia corpora diu detinent, minus tuto in locis sensibilibioribus & nervosis, ut in nucha, vel pone aures, vel in futuris admoventur cauteria & fonticuli, sed si forsan indicatio est, melius brachiis vel pedibus imponuntur.

III. Non tam facile nec statim, ad ejusmodi molesta & diu vexantia remedium genera descendendum est, si res commodiori ratione expediri & causa morbi per præparantia, corrigentia & per naturales excretionem tolli potest, sed tunc demum, quando hæc frustra adhibita, & morbus diutius partem afficit ac detinet, verbo: si læsio magis particularis, quam universalis est.

IV. Neque etiam in morbis externis his solum fidendum, sed præmittenda, imo adjungenda, interna & alia externa, quæ morbo expugnando serviunt præsidia, quibus etiam adhuc paulo longius insistendum, imprimis quando spes sanitatis per eadem recuperandæ affulget.

V. In senibus, qui solenniter dyscrasia falsa scorbutica laborant; item in ipsis scorbuticis, ad præcavenda, vel minuenda symptomata, non inutiliter parantur ejusmodi per artem ulcera, tutius tamen id fit in brachiis, quia facilius ibi inflammationes & ulcera tolli possunt; sed si semel inducta, sedulo providendum, ne forsan coeant aut consolidentur, eo quod, quo magis corpus est impuris succis refertum, eo majus periculum imminet, quando exitu

exitu præcluduntur & emissarium aboletur.

VI. Magnam cautionem consolidationis & exsiccationis horum ulcerum desiderat, ne inde gravius damnum emergat. Proinde non facile admitenda in senibus & adultis, sed potius in adolescentia, juvenili ætate, & corporibus quæ adhuc crescunt, sique prius probe constiterit, omne vitium & omnem intemperiem massæ sanguinis esse sublatam. Hinc, antequam id fiat & postquam factum, temperantibus & evacuantibus commodis utendum, & pars ubi constitit fonticulus subinde spiritu vini camphorato inungendus, vel vino calido diligenter fovendus.

VII. In cachecticis & hydropicis corporibus non sine periculo fonticulus excitatur, quia facilis est in sphacelum transitus. Perite enim monet *AQUAPENDENS operat. chirurg. P. I. pag. 222. Maximum, inquit, imminet periculum dum fiunt, ne sphacelus partem calore depauperatam apprehendas & occupet, qui brevi hominem interimat.*

VIII. Quando exulceratio, ut interdem fit in senibus & scorbuticis, circa partem, in qua gestatur, nascitur, vel etiam dolor & tumor urget, tunc epithema, quod aquam calicis vivæ, aquam florum sambuci, l'eau d'arquebuse, saccharum saturni & camphoram habet, cum fructu applicandum, quo in ejusmodi casibus nihil præstantius, nihil utilius.

IX. Incidit interdum, fonticulum nihil amplius humoris fundere, sed siccescere & consolidationem subire, tum utile globulum ex cera viridi indere, vel si hoc fluxus non repetit, paucillum emplastri vesicatorii admiscere.

X. Quando caro spongiosa in cavo fonticuli succrescit, pulvis ex alumine ustis & mercurio præcipitato rubro compositus & inspersus instar omnium est.

XI. Locus cui tutissime & quam optime inducuntur fonticuli, est inter spatium duorum musculorum, vitando eorum tendines & nervos, ubi nostro tempore incisione lancetta, rejectis omnibus cauteriis, tam actualibus, quam potentialibus, commode & cum minori dolore excitari solent.

Si. Hæc itaque sunt, quæ de præstantissimo fonticulorum usu medico edisserere placuit, ex quibus luculenter satis apparere arbitramur, quosdam inter celeberrimi nominis viros, ut HELMONTIUM, CRAANIUM, BONTEKOE, GEHEMAM, DAELMANNUM, ALBINUM, LIMMERUM, multum errasse, qui vesicatoria & fontanellas e foro medico rejicere & pro remediis mortiferis venditare haud veriti sunt. Neque minus ex hac nostra rationali disquisitione modi, quo operantur ulcera hæc arte facta, irracionales illi mechanismi medici, quo optime nostro tempore res medicæ ad rationes revocantur, osores intelligent, sterile & ignorantiam prodens molimen esse, in explicando salutari fluentium, & detrimentoso coeuntium fonticulorum effectu, ad internum rationalem & moralem corporis nostri œconomum confugere & loco causarum obscura verba dare, uti quidem nuperius latvatus ille *Ursinus* Mahrmund, præjudiciis occæcatus contra præjudicia in therapia medica infeliciter pugnans fecit, quasi possessor œconomix vitalis per fonticulos omnibus sese exoneret purgamentis, quando autem contra vitalem consuetudinem, invito vitali principio iidem coalescant, expectandum sit, quid vitaliter evenitutum.

DISSERTATIO X.

DE ERRORIBUS VULGARIBUS
CIRCA USUM TOPICORUM
IN PRAXI.

§. I.

NUllum, elogio ipsius GALENI, generosum remedium est, quod non possit prodesse & simul etiam nocere. Valet hoc sapientia gravissimi auctoris edictum non modo de usu interno remediorum efficacissimorum; verum etiam de applicatione eorum, quæ vocantur externa seu *topica*. Non immerito universa auxiliorum pharmaceuticorum classis in duo dispelci potest genera; alterum complectitur ea, quæ intus assumuntur, & intimæ admissionis sunt in vitalia corporis nostri, quam ob causam etiam plus efficacæ & virium secum recondunt: alterum est eorum, quæ extrinsecus affectis vel læsis partibus opem quandam afferunt. Utrisque sua laus, virtus, & gloria in medendi arte manet atque relicta est. Et tamen si interna longe majore prærogativa præ externis gaudeant, utpote eorum usus magis universalis & longe magis patens est; nihilominus & externa in certis casibus non destituuntur suo usu & fructu, ita ut persepe iis carere vix queamus. Verum enim vero, quemadmodum eorum quæ intus assumuntur maximus est abusus; ita etiam illud ipsum deprehendimus in exhibitione topicorum. Et sicuti rationalis medicina in vero usu inveniendi remediorum tantummodo occupata est, eoque non tam generali, quam singulari & individuali: ita nihil magis ignorantiam, imperitiam, & temerariam empiriam facit & constituit, quam nocens & præposterus usus remediorum tam internorum quam externorum. Quapropter totus cardo & omnis nervus totius practicæ Medicinæ in eo versatur, ut usum & abusum remedio-

rum quoad morbos & individua, imò quoad omnes vel minimas circumstantias temporis, doses, ordinis probe ab invicem separemus ac disjungamus, & ubi prodesse & ubi nocere queant remedia, demonstremus. Noster labor in præsentem erit, ut externorum præcipuum in praxi vulgari abusum & communes circa eorum applicationem errores prosequamur atque indigitemus, eo tamen, quo fieri poterit, brevitatibus studio, cum alias ipsa tractatio, pro rerum varietate ac multitudine, nimis diffusam & laxam requirat ventilationem.

2. Cum itaque aggredimur *vulgares in Topicorum applicatione errores* ostendendos, pretium erit operæ prius, quam id faciamus, de *Topicorum* nomine, & quid eo significare velimus, quædam in medium proponere. Equidem vocabulum *topici* nimis est generale, dum omnia, quæ certis locis seu partibus exterioribus applicantur, sub se complectitur; & hac ratione, quæ in vulneribus, ulceribus, membrorum quibuscunque læSIONIBUS contingunt, sive ea consistant in applicatione instrumentorum variorum chirurgicorum, sive in emplastris, unguentis, injectionibus, turundis, ad *topica*, generali vocabuli acceptione, referri queunt. Atramen, mens nostra hac vice ea attingere neutiquam potest, sed paulo strictiori acceptione vocabuli sub nomine topicorum ea tantum intellecta volumus, quæ in affectibus, qui proficiscuntur a causa interna, adeoque a Medicis potius, quam ab ipsis Chirurgis, commendari debent. Nolumus autem prolixiores esse aut magna uti ambage in recensenda ex variis naturæ regnis desumpta topicorum materia, vel enumerandis variis compositionibus, sed tantummodo ad rem ipsam nos accingimus & simplici via incendentes initium faciemus a capitis morbis, progrediendo sic ordine ad reliquorum membrorum affectus morbosos.

3. Primum autem locum teneant ipsa capitiluvia, quæ sive cum aqua simplici & lixivio, sive cum vino, variis herbis emollientibus & cephalicis incocto,

com-

composita sint, non sine gravi noxa a medicina imperitis sæpenumero usurpantur. Contingit autem hoc ipsum plerumque in omni capitis, cerebri vel nervorum vitio vel imbecillitate, maxime omnium autem nocentissima sunt in catarrhis, achoribus, aurium tinnitu, gravitate auditus, ophthalmiis, &c. Et nota nobis non pauca sunt exempla, ubi ex capitiluviorum præpostero usu in infantili ætate epileptica passio succrevit. Ut paucis mentem meam explicem, ego quidem existimo, a capitiluvio plane nos abstinere, & in eorum locum surrogare potius posse frictiones capitis, & earum rerum, quæ siccant & roborant nobilissimam corporis partem, usum esse substituendum. Ratio autem dictorum in promptu est: videlicet progigni prægraves capitis memoratos morbos ex humorum ad caput delato impetu a partibus inferioribus, sanguinisque vel puri vel ferosi inibi facto decubitu atque infarctu, res penes rationales pathologos extra controversiam posita est. Quid vero magis disponit caput ad recipiendum humorum impetum, ad detinendas ibi ferositates, quam usus eorum, quæ calida vel tepida humiditate fibras relaxant, flaccidasque ac lubricas reddunt, quo minus congeffi ibi humores iter suum per venas recipere possint? Potius in omnibus qui caput vel superiora petunt morbis, inferiores partes, nempe ipsos pedes, lavare & de vapore humido fibras subcutaneas & carneas relaxare oportet, ut sic ex superiori regione derivatio & diversio fiat ad inferiora; id quod etiam non sine maximo fructu & emolumento medentum peritiores norunt.

4. Improbamus adhuc ulterius *emplastrorum* sic dictorum *cephalicorum* in nonnullis capitis vitiis usum, eumque penitus e foro medico exesse posse censemus. Intelligimus autem hoc emplastrorum genus, ubi raditur totum caput & emplastro quodam obtegatur; quale quid in usu solent habere in gravi hemicrania, in epilepsia quoque, vel aliis gravissimis pathematibus, quæ subsequi solent ve-

hementes capitis a causa externa contusiones vel percussiones. Et quamvis nonnulli hic inter talia emplastra, quæ ex balsamis, gummatibus composita sunt, & inter illa, quæ ex viscosis glutinosis parantur, distinctionem faciant: nostra tamen est sententia, cuiusque naturæ vel generis sint, ea plus nocementi quam utilitatis afferre, non excepto etiam famigeratissimo illo de betonica emplastro. Ratio autem hujus asserti hæc esse videtur, quod transpiratio in omni læsa vel affecta parte, quo magis libera est, eo felicius semper succedat curationis negotium, & contra ipsa testatur experientia, nihil magis officere & sanationem impedire, quam quod liberam lædit transpirationem. Addimus & hoc, quo magis sunt remotæ a fonte caloris partes, vel minori sanguinis quantitate perluuntur, in his ipsis certe transpirationem quavis ratione juvare & promovere res magnæ peritiæ ac prudentiæ est. Quivis autem, qui rationem cum experientia in consilium adhibet medicus facile perspiciet, emplastra, quæ totam cingunt calvariam, mirifice obstipando oblinendoque poros, aeris & subtilis fluidæ materiæ ex cœcis illis, quibus cranium & cutis capitis gaudet spiraculis, transitum intercipere ac præpedire.

5. Commendamus itaque eorum loco, ex ipsius experientiæ fide, pulveres siccos, vel ipsi capiti insperfos, vel sacculis inclusos, tales nempe, qui balsamica subtili blanda sulphurea entymias tam roborando quam demulcendo nervas istas vel frigidas partes solantur, & liberum materiæ fluidæ & aeræ transitum sartum rectumque servant. Vel si ipsa sicca ex usu secludere indicatio quædam foret, substitui possunt sacculi cum spec. cephalicis in vino decocti, aut linimenta, ex iis, quæ penetrantem indolem habent & sale gaudent oleoso volat. & resina balsamica pollent, constata, inter quæ balsamus Peruv. camphora, spirit. vini rectificatus, sal amm. vel lumbricorum volat. cum ol. lavendul. majoran. anthos, nucistæ non adu-

ratissimè roboratus & castorei essentia nobilitatus eminet; qualia linimenta in omni capitis affectu, sive sit convulsionis, & epilepsiae particeps, sive cum dolore aut sensu cujusdam interceptione conjunctus, levamen inferunt commendatissimum. Nostra autem non est intentio omnia removeere emplastra, quæ certis in casibus ad frontem, ad nucham posita, non sua privati virtute possunt: sed sermocinatio tantum nostra est de iis, quæ totam vel dimidiam calvariam tegunt. Insinuandum hoc quoque loco est, insersionem pulverum Cypreorum sic dictorum in caput receptissimam non sine noxa quandoque deprehendi, præsertim quando ex amylo sunt confecti & paulo immoderatus & crebrius crinibus ingeruntur: ita mihi conquestus est Halberstadii amplissimus consiliarius, quod ex frequenti in juventute usu horum pulverum miram debilitatem oculorum sibi contraxerit, quæ in senectute in perfectam cataractam, qua adhuc laborat, transiit; neque ratio hujus rei e longinquo petenda est, utpote talia tenacia poros capitis oblinendo transpiratum tam necessarium sanitati & robori partis vehementer cohibent.

6. Tandem attingere quoque communem in praxi errorem placet, videlicet applicationem variorum linimentorum & balsamorum in affectibus pleurisque capitis, & nominatim in vertigine, capitis dolore gravativo, caro, apoplexia, sensuum torpore, & hemiplegia quoque. Vulgaris praxis est, ut balsamis fragrantibus, quæ moschus, ambra, zibethum, oleum rosarum ingreditur, tempora non modo & nares, sed & ipsum verticem & cervicem inungere soleant, quoniam magnum id præsidium adversus hos affectus reputant. Enim vero, admodum falluntur ii, qui talia tam amica hisce capitis & cerebri morbis credunt. Vaporosa hæc sunt auxilia, & elastica expansiva vaporositatem in poros vasorum sese insinuando, nimium ipsa distendunt, & sanguinis impetuofum motum quodammodo figunt, & sic sedativa & anodyna virtute, ad

somnolentiam disponunt. At vero, nemo non cautus qui est, percipiet, caute mercandum esse etiam cum hoc auxilii genere, quod minime quadrat iis in morbis, ubi jam caput ejusque vasa infarcta sunt, nimisque distenta a sanguinis impetu & copia; quo casu certe dum majorem expansionem procurant, & consequenter humorum stasim periculi plenam adaugent, teste experientia, sæpius dolores, vertiginem, aurium tinnitum, somnolentiam, & gravitatem ac torporem mentis & sensuum majorem accersunt. Et valet de iis remediis non secus ac de sufficientis scitum divi COI edictum *sect. V. aphor. 28.* multis modis etiam ad alia commoda essent, si non capitis gravitatem inducerent. Quocirca præferimus hisce omnibus tunc temporis talia balsamica linimenta, quæ constant ex solo spiritu vini rectificatissimo, in quo camphora, olea majorana, lavendulæ, rutæ, sed non terebinthina adulterata, soluta sunt; hæc enim potius discutiendo, poros referando, quam replendo caput vaporositatem operantur, hinc semper in cephalalgis & in gravi apoplectico insultu tutiora sunt.

7. Facimus jam accessum ad ea topica, quæ oculorum vitiis opitulantur. Dici vix potest, quam perversus tam a Chirurgis quam Medicis indices notetur abusus, & quanta noxa inferatur miseris ægrotantibus a præpostera horum applicatione: ausim dicere, plures visu privari ex inaperitia applicandi topica, quam ex ipsa morbi vi ac magnitudine. Vulgatissimus autem error est, oculis frigida esse amica, calida autem inimica. Valet hoc ipsum & verissimum est, si oculi sani sunt, ubi eos aqua frigida lavare consultius est quam calida, quoniam hæc fibras relaxando oculos ad fluxiones disponit, frigida autem poros tunicarum & parietes vasorum roborando nimium sanguinis & humorum fluxum abarcat, & ita oculos serenos, vividos & sanos servat. At vero, hæc regula haud procedit in oculorum constitutione, quæ est præter naturam; minime omnium autem in eorum inflammatione,

ne, quæ nomine venit ophthalmiæ, ubi frigidorum usus perniciosissimus est. Habet exemplum FOREST. *obs. chir. l. II. obs. 19.* de quadam muliere ophthalmia laborante, quæ collyrio ex lapide Talk dicto & aqua destillata utebatur, sed non diu post dolore & ardore adeo ingenti afficiebatur, ut etiam subsecutum fuerit ulcus. Vidimus hac ratione non semel, sed creberrimis vicibus, ab instillatione collyriorum frigidorum in oculos æstu inflammatorio dolentes, turbidos factos fuisse oculos & inflammationem intensius auctam, adeo ut intra paucos dies penitus visus fuerit obsecutus, imo plane in defectu expertæ medicinæ abolitus. Nam, quemadmodum in omni inflammatione non sine fundamento exterius applicata frigida & constringentia, incrassantia, cordatiores Medici acriter rejiciunt: ita cur talia admittere velimus in oculis inflammatione, cui vasa longe magis tenera capillaria insunt, quam in aliis partibus, equidem non pervideo. Causa enim & ortus omnis inflammationis est infarctus sanguinis vel humorum in vasculis propter obstructionem in vicinis vasculis; jam autem obstructionem nihil magis firmat quam actu frigidum, dum fluiditatem liquidis succis demit, eosque spissos & crassos reddit.

8. Deinceps, non modo ex ipsis collyriis actu frigida in inflammatoriis vitiiis repudiamus atque rejicimus, sed & omnia, quæ incrassandi, condensandi, vel humores ulterius invitandi ad partem affectam, facultatem possident, qualia sunt omnes aquæ dictæ ophthalmicæ, uti aqua sperm. ran. rosar. plantag. sachar. saturn. alumen, album ovi, bolus rubra, omniaque mucilaginosa. Ita citatus FORESTUS *lib. XI. obs. 26.* de morbis ocul. annotat, oleosa & pingua oculis nocere, referens ulcus a tonsore pessime tractatum cum oleo, quod calide applicatum fuit, adeo ut perrupta non solum tunica cornea sed etiam uvea in callum denique abierit, qui dicitur clavus oculorum. Ego potius majorem efficaciam promittere possum talismodi

in casibus de iis, quæ sine magna acrimonia & sine ardore, discutiva quadam pollent virtute, inter quæ laudem meretur camphora, quæ uti omnis inflammationis, ita & hujus antidotus certa & præsentissima est. Quod si itaque inflammatio levior & superficialis tantum est, aqua flor. sambuci, in qua croci momentum est solutum, adjectis quibusdam guttulis solutionis camphoræ valde saturatæ, tepide applicatæ, non erit sine magno fructu. Si acris lymphæ falsedo conjuncta est, mucilago sem. cydon. vel aqua rosarum cum croco vel camphor. eximiolem virtutem præstabit. Si autem gravior & profundior, neque periculo vacans est inflammationis species, oculo plane stupido & ferme sensibilitatis ac visus experte reddito, magnum solatium inveni in sola applicatione tepida spir. vini camphorati, qui balsami Peruviani adjunctione conditus est; sic successive & sensus, motus, ac tonus & color debitus ipsi oculo, maxima cum admiratione reddit; quale exemplum quondam hic locorum habui.

9. Notum porro est, vitriolum, præsertim quod veneris particeps est, inter ophthalmica a Practicis ceu summum arcanum prædicari. At vero, cum ferme promiscue inter omnium collyriorum formulas assumatur, maxima sæpius exinde resultat noxa. Abstinentium autem ab eo est in omni inflammatione, in falsis quoque præcalidis acris fluxionibus cum rubore, cum pruritu junctis, quoniam sua acrimonia hæc incommoda omnia auget. Datur tamen ipsi locus aptissimus, quando aut humores sunt crassiores & in lemas abeunt, aut quandocunque in tunica albuginea membranas formare incipiunt, quod post morbillorum vel variolarum morbos, qui nimiam lymphæ introducunt lentescientiam, non rarius contingit; tali itaque in casu mirabilis effectus remedium est vitrioli Cyprei gr. j. in Uncia 1. aquæ chelidonii solutum, quo liquo subtili pluma crebrius de die affecta pars tangenda est: ubi autem manifesta

festia corrodens & urens materia percipitur, temperantia demulcentia mucilaginosi, inter quæ mucilago sem. psyll. & siess. alb. sine opio splendet, & pulvis sarcocollæ, operam non satis collaudandam conferunt.

10. Monenda adhuc quædam sunt circa pinguedinem viperarum vel asciæ piscis, quæ in panno, in ungue oculorum, & inque eorum vulneribus maxime prædicantur. At vero, intelligendum hoc ipsum est, si ex fuerint recentes: quodocunque enim per vetustatem rancorem contrahunt, acrimonia sua non modo in dictis, sed & in aliis vitiis præfens damnum inferunt. Deinceps nullus vel plane perversus collyriorum usus est, quando ex vitio & dyscrasia totius lymphæ & sanguinis, uti sæpius fit in scorbuto & lue venerea, oculi rubent, dolent, stilant, & turbidi apparent; frustraneus hic est omnis topicorum usus, nisi internis prius emendemus succorum vitium ac labem, quod egregie præstant decocta tam lignorum, quam aliarum herbarum sanguinemedulcorantium. Accidit quandoque etiam, ut ob tumorem glandularum colli inveteratum, & ob fluxionem in auribus cohibitam, vel post cosmetica faciei applicata, aut retropulsam achorem in capite, in oculis materia peccans sedem fixam recipiat; quo in casu solis topicis non est fidendum, nisi internis secundentur, & causa ac fons mali auferatur.

11. Quod attinet ad *otalgia*, aspiciamus & ibi non levem eorum abusum. Quid enim inconsultius est, quam olea, siue sint expressa, ut oleum amygd. dulc. siue remixta cum oleis cephalicis, in gravitate auditus auribus immittere? Commendatur hoc remedii genus a plurimis Practicorum, sed raro vidimus bonum successum. Si enim auditus gravitas est, ea fit vel ex nimia tympani relaxatione, vel humiditate membranæ organon auditus, labyrinthum nempe & cochleam cingentis; nihil hic faciunt olea, quam ut majore relaxatio-

ne affectum adaugeant: olea autem calida acria vel nimis spirituosissima illa nervea meatum auditorium investiente membrana, nil nisi gravem dolorem & ardorem suscitant. Paucis, rarissima sunt exempla, (quando ad experientiam & praxin eorum, qui cum ratione & debita observatione illam exercent, confugio,) ubi topica in auditus gravitate vel aurium tinnitu aliquid possunt, ut potius nocumentum magis inferant. Neque etiam video, qua ratione remediorum virtus, siue sit oleosa, unctuosa, siue sit spirituosissima, penetrare queat ad latifundium mali, quod intra cerebrum vel intimiores recessus & concamerationes ossis petrosi reconditum est. Vidimus potius ex apoplegmatisantibus, & internis cephalicis majorem efficaciam.

12. Excipimus autem quosdam casus, ubi topica in aurium affectibus non sunt de nihilo, videlicet: quandoque cerumen auris ita induratur ut gypseam ferme naturam induat, quod auditum non leviter impedit, ubi immixtum tepide factum ol. amygd. dulc. induratum cerumen emollit fluidumque reddit, ut auriscalpis commode extrahi queat. Subit quoque nos recordatio, ubi ante aliquot annos circumforaneus quidam surditatem se auferre singulari arcano posse gloriabatur; consistebat hoc in injectione per siphonem facta cum aqua fornic. cui pauca guttula olei tartari erant instillata: aliquoties de die injectionem provide continuabat; & in quibusdam subjectis non male successit experimentum, in illis nempe, ubi intra meatum auditorium cerumen incrustatum sonum impediēbat. Simile quoque contingit nonnunquam ab usu aquarum salubrium, si calide in aurem sæpius immittantur, quod, uti diximus, tantum in eo casu procedit, quando vitium auditus enatum fuit a sordibus tympani membranam nimium incrustantibus.

13. Ulterius adhuc monendum quicquam est de perversa tractatione abscessuum, qui non raro in auris interioribus nascuntur. Exposcunt hi ipsi

ipſi ſingularem medelam, quæ ſi non adminiſtratur, ulcera putrida cariola cum totali auditus amiſſione tandem reſultant. Eſt autem peſſimus modus illorum, qui unguenta digeſtiva oleoſa hic in uſum trahere ſolent, qualia partes hæc ſiccæ frigida nerveæ ſenſibiles minus ferre poſſunt. Potius baſſamica, uti eſt eſſentia mirrhæ, opobalfami, ſuccini probe ſaturata & tepide goſſypio immiſſa, omne in conſolidando & præſervando abſolvunt punctum.

14. Præterea, *naribus* quoque ſua debentur & conveniunt topica, quæ legitimo uſu prodeſſe, præpoſtero autem mire nocere poſſunt. Exemplo nobis ſunt ea, quæ ſine *hemorrhagiam* nimiam ſiſtendi, exterius naribus intrudi ſolent. Quantus numerus quantaque copia formularum hinc inde proſtet, dici vix poteſt; per pauca tamen ſunt, quæ uſu quodam ſeſe commendant. Cum enim hæmorrhagia a cauſa interna, plerumque ex ſpſmo vel nimia conſtrictione, aut forti obſtructione a partibus a fluxu longe remotis proficiſcatur, & ſanguis cum impetu ad vaſa capitis feratur, ubi nimium congeſſus oriſicia vaſorum nimium diſtendit, tandemque narium tunicas diſrumpit, quis non videt exinde, non modo fruſtaneum, ſed & ſæpius periculolum eſſe uſum tum temporis extenſorum, ſtypticorum & repellentium? Et nihil aliud obtinemus, quam quod, ſi oriſicia vaſorum adſtringentibus obturemus, in aliam partem capitis vel etiam ipſum peſtus malum derivemus, manente interno illo impetu. Quod ſi oriſicia aperta, ex quibus ſtillat ſanguis, in naribus paulo profundius ſita ſunt, ut ſtyptica efficaciam ſua eo perſingere nequeant: interim nares obturantur, & exitus inde ſanguini nullus patet, ſit, ut e faucibus in arteriam aſperam ruat, & in illam metu quandoque ſuffocationis dilabatur. Accedit & hoc, quod omnia ſtyptica, cum membranarum nerveis glanduloſis valde ſint inimica, ſi paulo profundius immittantur in nares, non leve iis partibus damnum inferant.

15. Si itaque dicere licet, quod res eſt, exiguum vel plane nullum habent cauſum, niſi ante omnia dirigamus curationis conſilium ad derivationem ſanguinis a capite per venæ ſectionem, frictions, immiſſiones pedum & manuum in aquam vel vinum calidum, per diaphoretica, quæ ſine motu & magno calore ſanguinem a centro verſus corporis circumferentiam propellunt; & tunc non opus eſt iſtis repellentibus frigidis, aut ſtypticis, ſed ſola eſſentia cathecu, naribus excepta, omnibus palmam præripit. Vulgus in uſu habet, in nimia hæmorrhagia nummum argenteum aqua frigida madidum vel fronti vel nuchæ applicare, linteum quoque frigida madidum fronti vel toti collo injicere: at vero, ſi tale quid factum fuerit in initio, non ſine periculo apoplexiæ hoc inſtituitur. Interea non improbamus talismodi epithemata, quæ vi diſcutiendi & ſimul roborandi inſtructa ſunt; uti v. g. acetum roſaceum cum nitro, camphora, oleo ligni rhodii, mixtum, quod tepide temporibus, collo applicatum non caret ſingulari fructu, ſed cunctis merito præferendum eſt.

16. Accedimus jam ad ea topica, quæ communiter in *ulceribus oſſium ſquamoſorum* putridis & carioliſ lue gallica vel ſcorbutica infectis perquam familiariuſ uſurpari ſolent. Sunt autem ejuſmodi ut plurimum aquæ, v. g. roſar. plantag. ſemperviv. cum bolo rubr. ſacch. ſaturn. magiſterio ſaturn. mixtæ: & ſi ad oſſa faucium penetrando ulcera, vel ipſius uvulæ ſubſtantiam corrodendo & abſumendo aggrediuntur, iniectiones gargarifmatum communi ex uſu ſunt. Sed hæc omnia nullius momenti cenſeo; plane enim inidonea ſunt iſta frigida corruptioni putredinoſæ ſiſtendæ. Potius hæc clades expoſcit longe valentiora, majore penetrantia dotata, ex quibus magno encomio digna ſunt, oleum caryophyll. quod præſentiſſimum eſt conſervativum oſſium, præſertim ſi cum baſſam. Peruv. miſceatur: deinde elixir propriet. ſine acido, eſſ. ſuccini, ſpirit. vin. camphor. me.

mediante siphone in nares provide injectus, hæc pessimi moris ulcera, foetida & venerea, sanare & sistere potens est; quam procedendi viam non sine summo emolumento optime aliquoties excogitavi & sapius expertus sum. Multi veneri ob ignorantiam chirurgorum & pessimam remedium applicationem diu gerunt talismodi ulcera sordidissima, quæ tandem & totam narum internam structuram, uvulam cum totius palati osse exedunt atque depascunt, non sine maximo vocis vitæque detrimento; nam ipsa gargarismata etiam ex præstantissimis parata, cum ad radicem mali partemque affectam, quæ est supra os palati, pertingere nequeant, frustra applicantur.

17. Superest adhuc dolor odontalgicus gravissimus, cui quanta topicorum a Medicis & Chirurgis, nec non ab ipso, dicata & consecrata sit sylloge; probatione ulteriori non eget. Sed & hic quoque frustranea ferme sunt omnia, ut potius majus damnum quam emolumentum inferant; & utut quandoque post leniora adstringentia & anodyna, inter quæ mihi præcipua semper fuit essentia catechu cum essentia anodyna mixta, aliquod doloris allevamentum sequatur, exiguum tamen est ad breve tempus, alio tempore plane infidum & nullius amplius effectus. Et cum sapius dolor odontalgicus epidemius sit, & rheumatismi seu defluxionis acris erysipelaceæ soboles, dentem cariosum maxime infestans, & cum catarrhali febricula junctâ, ex facili apparet, quam inanis & foetilis sit applicatio immediate ad dentes; potius tunc, si expectandus quidam ab externis usus venit, sacculi paregorici ex dissecutientibus, carminativis, anodynis parati in usum sunt trahendi. Et quamvis ol. caryophylli. origani, essentia quoque acres odontalgicæ dentium cariei egregie dicata sint: quæ tamen antunc temporis, quando in dente carioso membrana nervea ab humido aqueo nimis distenta vel erosa est & inter angustias osseas pressa hæret, usum præstare queant, dubium est. Potius tunc

balsamum meum apoplecticum liquidum seu vitæ naribus exceptum, vel lac tepidum cum flor. sambuci, & croco coctum & in ore detentum plus pacabit doloris illius sævitiam, quam quæcunque alia sine ulla ratione commendata & adhibita odontalgica externa. Et experientia scribimus, sola diaphoretica, v. g. tineturam bezoardicam, sulphur. antimon. nostræ præparationis, spiritum C. C. succinatam cum spiritu nitri dulci nuptum, in graviori odontalgia cum regimine sudorifero usurpata, non omisiss prius iis, quæ alvi laxationem conciliant, opem mirabilem præstitisse, adeo ut etiam ex hisce pateat, quam frustraneæ & quam perperam in istis affectibus præscribantur vel exhibeantur topica.

18. Tandem non silentio transmitti debet, cum potius primum tractationis locum postularer, vulgaris curatio eorum affectuum, qui in faciei & capitis cute observantur; cujus generis sunt achores & tinea capitis, pustulæ & ulcera manantia in facie infantum, gutta rosacea & capitis erysipelas. Et quod attinet ad ipsos achores vel tineam capitis in infantibus, nil magis solenne est imperito vulgo, quam ut lotionibus cum variis lixiviiis & decoctis, inunctionibus, tam sulphure & oleo olivarum quam aliis unctuosius & linimentis remove queant hoc malum: nil vero est, quod accuratior observatione teste, majora incommoda post se trahat, quam hæc sanandi ratio; sequuntur enim exinde epilepsia, inflammationes oculorum, suppurationes eorum, epiphora, imo gutta serena; quandoque imo vel etiam graves peripneumonia, asthmata, & ejusmodi generis plura. Caute itaque procedendum est cum omnibus externis ne transpirationem impediamus; neque ea unquam porrigenda, nisi simul internis remediis correctioni & evacuationi humorum peccantium prospiciamus. Exulcent autem omnia humida, exulent oleosa, exulent constringentia: sique externis datur locus, balsamum sulphuris antimonialæ cum spiritu vini

camphorato solutum & cum oleo amygd. dulc. mixtum, emolliendo, discutiendo, putredini ulteriori resistendo egregium præstabit officium. *In pustulis veneris inque gutta rosacea*, caute quoque cum cutis poros constringentibus & repellentibus est agendum, plus vice simplici observavimus exinde ortas ophthalmias, sero isto falso acri præcipitato ad oculorum tunicas. Sed quantus abusus deprehendatur topicorum in *erysipelate capitis*, eloqui ex digno non possumus. Est certe erysipelas affectus, qui caustissimam externorum requirit applicationem, idque tanto magis, quo vicinior est cerebro & nervorum origini; nam non periculi expertem esse, præsertim in scorbuticis, hunc affectum in se consideratum, norunt Practici solidiores.

19. Quod si vero scripta evolvimus eorum, qui observationes practicas in publicum edere annisi sunt, ingens campus istorum, quæ noxium externorum abulum docent, nobis patebit. ROLF. FINCIUS *method. curandi affect. capit. p. 292.* anginae meminit ab erysipelate capitis ex intempestivo usu repellentium ortæ. Recte scribit AQUAPENDENS *lib. de tumoribus p. 633.* si erysipelas fuerit in facie aut in capite, localia medicamenta neque ante, neque post purgationem esse administranda; posset enim frigidis materia repelli ad cerebrum, unde phrenitis, aut ad fauces, unde angina. Nocentissima autem tunc sunt omnia unctuosa, omnia cataplasmata, humida aquea: potius sola sicca, sacculi nempe, ex herbis emollientibus & discutientibus parati, ut transpiratio maneat libera, apponendi erunt: interdum tamen spir. vin. camphoratus cum ess. castor. ol. nucist. sale volatil. lumbricorum, nitro & momento opii mixtum exteriusque inunctum, benignam medentibus porrexit manum. *Ad guttam autem rosaceam & pustulas* qui usurpare solent merc. subl. vel aquam merc. præcip. dilutam, mirum mihi peccare videntur; hæc ipsa enim antea recepta, ad graves dolores ca-

pitis, ad hemicranias disponunt, ipsæque dentibus vacillationem nimiamque laxitatem inferunt: potius ess. benz. cum magist. saturni, camphora, saccharo saturni cum aq. sperm. ran. & fl. samb. remixta, perquam utilem locabit operam.

20. Memorandum adhuc aliquid est circa peculiarem gingivarum affectum, & talis est, quando caro *gingivalis* pene omnis exeditur, ita ut nudæ radices dentium appareant. Creditur id vulgariter fieri ex nimia fibrarum relaxatione; unde consuetudo est vulgarissima obviam eundi huic affectui per externa constringentia, nempe essentiam mastich. tormentillæ, alumen, essentiam catechu, &c. quæ nihil proficiunt, sed potius nocent; nam affectus hic est atrophia, & oritur ex defectu succi gingivæ nutritientis propter obstructionem vasorum arteriosorum, quæ minima & copiosissima in gingivis existunt: jam autem si constringentibus ea obstructio firmatur, non poterit aliter fieri, quin plus defraudentur suo succo rosco alibili. Potius deprehendimus proficua decocta, ex vino cum herb. salv. origan. rosmar. camph. nitro, adjecta portione spir. sal. ammon. parata, quibus collutiones lardium & elutiones oris frequentissime calide instituendæ; sic vasa aperiuntur, inviratur succus & sanguis, fibræ gingivales roborantur, & redit hisce partibus suus usus & vigor.

21. Provolvitur jam ad thoracis affectus, in quibus quidem topicis sua constat laus & dignitas, licet non parvus quoque eorum in praxi medica deprehendatur abusus. Exemplum nobis præbent tumores illi pulmonum inflammatorii, qui *pleuritidis vel peripneumoniae* nomine efferuntur. Quid autem utilitatis est, quam in iis ipsis ad dolorem compescendum pingua oleosa ungu. exterius præscribere? Rarius autem ex iis secutum vidi bonum effectum: ut potius, cum in principio diaphoreticis & discutientibus debitis internis dissipari malum potuisset, discussionem impediant & malum ad suppurationem disponant, non secus ac fieri solet in aliis ery-

erysipelaceis affectionibus partium externarum, ubi similia unguenta, dum poros obstruunt & fibras nimium relaxant sicque decubitus humorum ulteriorem invitant, ad suppurationem & exulcerationem malum deducunt. Quod si igitur, uti saepius accidit, pleuritis est spuria, id est, inter membranas musculorum intercostalium serum acre salum stagnat, ubi rheumatismi quaedam species est, longe plus nocebunt memorata topica, dum transpirationem & liberam excretionem materiae stagnantis, quae tamen summe necessaria est, praepediunt. Habent quoque nonnulli in usu, ut sopiendi gravioris doloris causa ol. hyoscyami addant: Pateor, dolorem exinde sopiri, sed non possum non simul monere, quod somnolentia, virum non levis languor, difficilior expectoratio subsequi soleant, non sine magno, praesertim in aetate senili languida, periculo. Deinceps, nonnulli Practici dictis in affectibus in usu habent, ut emplastra, etiam ipsam Vigon. cum mercurio, cum balsam. sulphuris & camphora mixtum, applicent: Deprehendimus vero, ab eo, si pleuritis fuerit spuria, quae non pulmones, sed ipsos intercostales musculos & membranas infestavit, dolorem quidem fuisse dissipatum, sed ad alias partes detrusum; imo quoque aliquot experti vicibus fumus, in pulmonum substantiam materiam fuisse relegatam, ubi pulmonum vomicae satis chronicam & periculosam excitavit.

22. Sententia itaque nostra est, in inflammationis huius thoracis affectibus vel plane abstinere ab omnibus topicis, vel, si quaedam admittenda sunt, ipse spir. vin. camphorat. additione castor. croc. ol. nucis. destillati mitigatus & anodynus redditus, externa debita inunctione vel cum lintei applicatione omnibus aliis erit preferendus. Dantur tamen casus, ubi unguenta pinguis, anodyna virtute praedita, fibras relaxantia, bonum effectum edunt, rarius vero in usum vulgo trahuntur. Talis affectus est *tussis sicca convulsiva*, ubi non tam materiae quantitas, sed potius tenuis aeris paucae materiae qualitas vitiosa, nervos pneumaticos & tho-

racem ad violentos convulsivos & convulsivos motus irritat; ubi sedare hos motus & partes thoracis nimium contractas relaxare oportet, non neglecta humoris tenuis irritantis incrassatione & inviscatione. Talis tussis non raro contumacissima est, & vehementer sub certis tempestatibus orta, aetatem maxime puerilem & infantilem adorat. Vidimus bonum successum, quando totum pectus inunctum fuit unguento ex unguento potabil. rubr. lperm. cet. axung. tax. unguen. popul. ol. anis. camph. in hunc finem composito.

23. Tandem, quoad externa in vera phthisi seu pulmonum exulceratione, subijcienda quaedam esse monita arbitramur. Habemus varias observationes, ubi phthisici unguenta & emplastra alia bene, alia vero aegre ferre potuerunt. Explorandus itaque prius est cujusvis individui genius ratione causae & morbi. Non inutile eorum operam fore putamus, si duris quibusdam tuberculis pulmones obfessi sunt, quae successive in suppurationem abire solent. Quapropter emplastra quaedam non ex nimium calidis nec nimium inviscantibus unctuosius parari debent; illa enim dolorem & inflammationem exasperare solent, haec transpirationem liberam laedunt. Omnium autem optimum est emplastrum diaphysiphuris Rulandi, omitta colephonia, quod ex balsam. sulphuris amygdalino, myrrha, terra vitrioli, cera & terebinthina confectum est, quibus etiam adjici potest bdellium; hoc impetum humorum a pectore roborando divertere, & statim humorum discutere valet. Sed quod notabile est, si emplastra in pulmonum affectibus laudabile quid prestare debent, non sterno imponenda sunt, per hoc enim os cartilagineum non penetrare eorum virtus potest: sed potius dorso & colliis, quoniam ibi major pororum est apertio, major copia sanguinis & vasorum, ut sic recipi melius queant partes emplastris subtiliores & salutare.

24. Descendimus jam ad vitia quaedam stomachi, in quibus locus ipsis quoque externis datur, modo fiat debitus eorum usus. Nullus dolor omnium confessione

ram crudeliter exercet ægrotantes, quam is, qui fixus hæret in sensibilibus ventriculi orificiis, dextro vel sinistro, & appellari solet cardialgia. Consuetudo hic est, varia dolorem placantia interne ingerere, externe quoque stomachalem regionem vel linimento spirituofo vel unguento quodam, ex carminativis anodynis composito illinire: at vero cum successu non adeo exoptato. Cum enim dolor in certa tantum parte, eaque exigua, nempe nervosis istis orificiis sæviat, facile patet, iis locis penetrans & efficax remedium & quantum fieri potest, proxime esse applicandum. Jam vero, si vel emplastrum vel linimentum vel unguentum toti regioni stomachali applicatur, exiguum est, quod penetrat ad orificium; quinimo cum notum ex anatomicis sit, quod superius ventriculi orificium dorso magis & vertebis propinquum jaceat, cum juxta arteriam asperam situm sit, facile elucet, ea remedia quæ applicantur regioni sub scrobiculo cordis, minime eo posse penetrare. Potius itaque dorso circa octavam & nonam vertebra lateris sinistri applicandum erit, si pertingere debet ad locum affectum, remedium: quod si autem dextro orificio laboranti succurrere velimus, fiat illud sub scrobiculo cordis juxta latus dextrum. Minime autem hic ea, quæ nimis cito avolant, uti sunt spiritus; minimeque unctuosæ vel emplastica, quæ nimis tardæ sunt operationis, indicantur: sed potius, ex quo ego levamen expertus fui, est linimentum crassiusculum in forma emplastri applicatum, & compositum ex theriac. croc. oleo nucist. camph. bals. Peruv. & ol. hyoscyam. Quod si minus juvat, frustranea erunt omnia circa externa tentamina.

25. Ulterius eos, qui praxin frequentem exercent, non latet, in more quasi solenni esse positum, si quis ex debilitate ventriculi, ex vomitu, nausea laborat, quod tunc ordinario regioni sub sternum vel unguenta vel emplastra stomachalia applicentur in forma ovali. At vero, si quis dissecta corpora paulo introspicit accuratius, non ventriculus, sed saltim pauca ejus portio, atque hepar, intestinum

colon & tenuia intestina ibi posita sunt, procumbit potius ventriculus ad latus sinistrum, sub costis, ubi tres ejus partes ad minimum delitescunt, versus spinam. Spuriis itaque costis lateris sinistri versus dorsum si generosa penetrantia quis applicat remedia, deprehendet effectum longe auspiciorem.

26. Dolor qui nascitur ex calculo truculentissimus, in principio vel in medio uretheris stagnante, exigit quoque, nec sine ratione, topica: sed ut legitime ea applicentur, prudentiæ est. Neutiquam autem ignotum, calculum etiam ultra modum grandem, quamdiu subsistit in renum substantia tubulosa & canaliculosa, ne ullam quidem molestiam creare, sed tum demum, quando descensus hæret in ureteribus valde angustis & simul exquisitè sensibilibus. Videmus itaque exinde, non lumbis, ubi renes siti sunt, sed potius secundum ductum ureterum, qui est in lumbis versus inguina, applicari debere remedia. At vero, & hic quoque non levem errorem observamus, dum ut plurimum ipso in paroxysmo, nempe descensu calculi, unguentis admiscere solent pellentia calida, v.g. ol. succin. spiritum terebinth. ol. juniper. quod sane & consilio & effectu pessimum est; intendunt quidem plures hinc pulsionem calculi per angustias viarum ita promovendam, sed mirifice errant, infigitur potius hinc calculus, gravioraque symptomata, ut urinæ suppressio, vomitiones, convulsionem excitantur. Nam, quod in uretere fixus hæreat, nec e sede sua dimoveatur calculus, non tam culpa est moles calculi, quam potius dolorificus iste spasmus; & quum asperitate calculi ut plurimum fiat fibrarum nervearum insultatio, influxus fit spirituum, dolor, ipsumque dolorem comitatur spasmus & constrictio, & quo crudelior dolor, eo semper angustiores ac constrictiores fiunt viæ. Jam autem, si talia spirituosæ calida applicantur, irritamus influxum sanguinis & spirituum, intrudimus in partem calculum, dolorem augemus, calculum obturamus, & plura truculentiora producimus symptomata. Non negandum quidem est, si nec dolor nec

nec spasmus adest, aut si laxitas quædam & toni defectio in fibris renum membraneis & nerveis deprehenditur, talia externe adhibita ob id quod tonum roborant, urinæ fluxum promovere sed neutriquam tunc temporis locum habent: potius sola emollientia, paregorica, & anodyna olea, v.g. unguent. populi sem. papav. hyosc. lil. alb. axungia taxi, camphora, quæ ipsis penetrantiam conciliat &c. sufficiunt, modo fiat cum manu calida frequens circa situm ureterum frictio & inunctio: hæc enim, dum spirituum impetum refrænant & fibras contractas relaxant, efficiunt, ut longè expeditius & facilius patientem viam & descensum calculus obtineat. Quæ de causa etiam infusus in balnea summe proficius & in instanti salutaris est iis, qui gravissime doloris truculentia divexantur.

27. In nimio sanguinis per uterum profusio, in feminis involuntario effluxu, qui sexu masculino accidit, receptum in praxi est, ut regioni lumbari, ubi magni isti sanguiferorum vasorum rami situati sunt & paulo liberius patent, applicare externa soleant, quæ sanguinis impetum ad partes genitales quodammodo refrænant. Verum enim vero, multum interest, qualia & quo tempore tali in casu in usum arcefsantur. Notavimus enim exemplum, ubi in femina 40. annum excedente emplastrum sperm. ran. cum saccharo saturni & ol. hyoscyam. mixtum in nimio fluxu menses, lumbis fuit applicatum, sed ab ipso temporis momento nunquam redierunt menses, magno cum sanitatis dispendio. Cavendum quoque ab omnibus actu frigidis est, & multo magis a narcoticis, quoniam hæc omnia sanguinem, si nimium incumbit in has partes, cohibendo curam quidem palliativam exhibent, sed longe majora mala inferunt, quæ sunt inflammatio renum, colicæ convulsivæ, aut spastica abdominis pathemata. Unde tutissima via est, præsertim in hæmorrhagicis excretionibus, a talismodi topicis plane abstinere, & potius internis majori cum ratione & circumspectione uti.

28. Devenimus jam ad nonnullos affectus, qui ex nimia laxitate & resolutione

ligamentorum, nec non defectu eorum roboris ac toni oriuntur, & sunt in infantibus maxime anti in feminis uteri prolapsus. Communiter ob laxi naturam strictis & adstringentibus tractare solent hæc vitia Medici & Chirurgi, unde decocta exstringentibus concinnata applicare, iisque fovere partes satagunt. At vero, cum ille prolapsus non tam ex ipsius uteri vel intestini recti, quam potius ex ligamentorum laxitate propter humidi succi inibi conglutinationem & accumulationem fiat, quique inde perspicitur, frustraneum & hoc curationis molimen esse, quoniam ad ipsa ligamenta, si usus foret adstringentibus, penetrare ac pertingere externa hæc nequeant. Quapropter in uteri prolapsu, siue sit ipse uterus, siue vagina, nihil conducunt talia utero immediate applicata: sed potius ipsa regio inguinalis fovenda erit seu linimentis seu emplastris, balsamicis & penetrantibus, quæ non tam terrea stypticitate, quam spirituosa roborante virtute imbuta, vigorem, motum, & tonum reddunt humidis & relaxatis partibus. Ubi tamen probe tenendum, uti in omnibus, ita in his non solâ topica absolute punctum, sed interna maxime requiri rectius & magis universali intentione, in quibuscunque corporis internis, imo externis vitiis. Interea tamen non rejiciamus suffumigia, item lotus ex vino & herbis aromaticis ac sale volatili oleoso præditis & terreo quodam principio imbutis confectos, quibus & ipsæ hæc partes immediate affici possunt, cum vis suffumientorum paulo intimius penetret, & similis quoque effluviis, quæ ex balneis nascuntur, natura sit.

29. Restat adhuc quidam affectus valde refractarius, imo dolorificus, qui sub nomine hæmorrhoidum cæcarum describitur. Noto notus est, quam graves molestias creare soleat tumor hic venarum hæmorrhoidalium, a sanguinis vel etiam feci viscidissimi affluxu & stagnatione ortus. Innumera hic excogitarunt, præsertim topica, Chirurgi & Medici remedia: sed quantum eludant & fallant omnem spem ac expectationem ægrotantium, notissima quoque res est. Etenim

adstringentia, quæ commendantur, remorantur magis humores, qui tumorem efficiunt; emollientia & anodyna relaxant partes, & ulteriorem affluxum invitant, acria erosionem faciunt, & ad ulcera pessimi moris, imo ad fistulas disponente solent. Non minima igitur sapientia est Medici, si pro circumstantiarum ratione horum usum probe distinguat, & quid agere vel non agere debeat, noscat. Paucis, si nimius dolor urget, utique anodyna & emollientia non sunt de nihilo; hinc ol. lini solum sufficienti in quantitate ad motum, egregie dolores mulcet. Si autem nimius tumor permolestus est, utique & tunc non tam styptica crassa terrea, quam roborantia, ut fots, ex vino, mastich. succ. flor. ros. balaustr. thur. millefol. adornati conveniunt: neque suffragia hoc loco veniunt excludenda, præsertim ex rebus quæ sale volatili oleoso foeta sunt; quorum indoles est, ut altius sese insinuent, poros firment, nimiumque humidum dissipent. Unde etiam mures marini, quorum virtus seu peculiaris hodierno tempore jactatur, si uso quodam sese commendarunt, non alia ratione agunt, quam alia suffragia sale oleoso quodam volatili imprægnata. Ex hisce dictis abunde constare arbitror, quam perverfus possit enasci usus, si quis tum temporis in cæcis & dolentibus hæmorrhoidibus, quando dolor gravissimus adest, velit adstringentia, frigida quoque, imo acria adhibere: aut si deficiente dolore ingens tumor præsens sit, emollientia vel anodyna, relaxantia in usum trahere.

30. Hæc dum agitamus, quæstio incidit, num in nimio sanguinis vel lymphæ profluvio ex utero injectionis habere queant locum? præsertim cum experiamur in feminis nimio profluvio non sine summo fructu tales insitui. At vero, cum vulgus credat, fluxus non nisi adstringentibus sisti debere; hinc nihil est periculosius, quam si tales nimias fluxiones, cohibere moliamur externis injectionibus, quæ constringendi facultate pollent. Memini feminæ hujus loci, quæ injectione decocti millefol. cum alum. acuati, dum nimio menses profluvio laborabat, ulcus cum

tabe & hæctica febre lethale sibi contraxit. Cautissime itaque cum talibus est mercandum, & videt quivis, quod externa hæc magis nocere quam prodesse possint.

31. Ordine jam devolvimur ad ea externa, quæ dolentibus artubus solent adhiberi, si vero ex topicis abusus & perversa applicatio sit, cæte in doloribus arthriticis & podagricis id accidit; nam quoniam affectus est in parte externa, plerumque existimant parit affectu immediate remedium esse admovendum, ut eo citius ad causam morbi perveniat. Sed in eo quoque mirifice falluntur; nam error est, ea in hisce affectibus ita requiri, quasi si ne illis dolores nequeant demulceri. Nam discimus ex experientia, longe felicius absque ullo topico, si æger obediens beneficio temporis atque patientia utatur, solis internis causis morbis recte oppositis ferociam horum dolorum mitigari posse, vel plane tolli. Ante omnia autem cavendum est, ne repellentia, maxime in principio morbi, adhibeantur, hæc enim, dum naturæ motum, qui est versus exteriora, turbant & materiam vitiosam ad interiora repellunt, gravissima mala excitant, vid. DRABIZIUS de scorbutis, de arthrit. p. 62. & 63. Experti sumus, in principio doloris podagrici cataplasma ex album ov. cum alum. compositum, in consiliario. plethorico una nocte affectum soporosum secutum fuisse, qui vigorem ingenii & memoriam per totam vitam sustulit. Memorabilis est observatio, quam necenset HAGENDORN. cent. 1. hist. 28. ubi mercator ex dolore & tumore scorbutico laborans, applicato epithemate ex aq. destillatis cum ceruss. & camph. a balneatore, sedatis doloribus loquelam amisit, nec brachium sinistrum loco movere visus est. Non meliori successu procedit illa hodiernum tam frequens partium externarum cum spiritu vini camphorat. inunctio. Dicitur vis potest, quanta ab hoc remedio sine subiecti & circumstantiarum ratione adhibita suscitata fuerint mala: ita non semel iterum observare licuit, ab ejus applicatione in pedibus podagra tactis enormis

cardialgias, motus artuum convulsivos & epilepticos, paralyfes aliaque horrenda auditu symptomata fuisse concitata. Experientia etiam constat, non omnia omnes juvare, sed quædam ex topicis dolores uni tollere, alteri augere, quosdam linimenta spirituosa, quosdam emplastra anodyna, nonnullos etiam cataplasmata ex mica panis & lacte bene ferre posse, aliis autem hæc neutiquam convenire.

32. Causa horum effectuum peculiarium non sufficienter vulgo attenditur & inquiritur, cum & ipsis chirurgis notum sit, omnia individua non aequè bene cuncta in externis vulnerationibus perferre posse. Est autem causa non tam dispositio peculiaris humoris peccantis, sed potius ipsa tensiva tonica fibrarum, pororum, & vasorum cutis constitutio; habent enim omnes partes, & maxime quæ emunctorii & colatorii vices gerunt, suum peculiare robur, tonum, tensionem, nec non dilatationem, quæ motus species ad excretiones & secretiones summe necessaria, potissimum a spirituum animalium influxu & nervearum membrarum tensione dependet: qualis itaque hæc ipsa sit in omnibus individuis, & morbis eorumque temporibus, in exhibitione topicorum provide animadvertendum est ab ipsis medentibus. Quis enim non videt, si porinimis fuerint constricti a dolore & spasmo, neutiquam tunc spirituosa calida conferre, sed potius ea, quæ blande constrictas partes relaxant? contra, si nimia est post dolorem relaxatio, quod apparet ex tumore, dolore mitiori reddito, omnia unguenta, humida, unctiosa, anodyna valde nocere, & potius tunc linimentis spirituosius nervinis utendum esse. Deinde, utut quandoque topica egregie dolores mulceant & febrem minorem efficiant, nihilominus non semper illud valet, etiam in eodem individuo. Paucis, quo robustior in expellendo est natura, quo major corporis vigor & motus internus, eo minus periculi inducunt externa decenter applicata, quæ tamen, si vigor motuum cessat, si ætas

senilis vel affectus cachecticus supervenerit, plane sunt seponenda. Illud enim unice intendat medicus necesse est, ut externis ne sistat evaporationem materiæ peccantis, sed eam promoveat: verum, quoniam magna prudentia hac in re opus est, securius potius est abstinere ab omnibus externis & totum negotium curandi internis committere, partesque affectas in blando tepore servare.

33. Deinde etiam observavimus, topiorum generationem, quæ maxime fit in arthritide fixa, plerumque debere improvide externorum applicationi, præsertim stupefacientibus & infrigidantibus. Meretur hic adduci WEDELIUS qui in *Medicament. Facultat.* scribit: *Frequenter experientia docti sumus, plus damni ipsos podagricos inde passos, imo plures ex arthritide vaga hoc modo fixam sibi accersivisse, plurimos vero topios, quod usurpaverint unctiosa & pinguis emplastica.* Hinc & ipse GALENUS *method. medend. lib. 4. cap. 3.* topios in articulari morbo produci recte memorat ex humore glutinoso & crasso, quando is non paulatim digestus, sed violentis remediis totus simul exsiccatus est: & EERNELIUS *consil. 12.* geminari inde dolores observat. Ceterum, non omnia topica plane exterminanda esse in externis articularum doloribus arbitramur, siquidem, quando dolor adest inveteratus cum torpore quodam & insensibilitate junctus, qualis in senilitate sæpiissime evenit, tunc sedata prius interna sanguinis & humorum ebullitione, ad roborandos nervos & invitandum spirituosum elastici fluidi influxum in imbecilles partes, linimenta nervina balsamica vi nobilitata expectationi medici & miseri agrotantis eximie satisfaciunt.

34. Non possumus quoque hoc loco silentio prætereire in arthritide vagâ scorbatica lumbricorum terrestrium vita adhuc fruentium dolentibus partibus applicationem. Dici vix potest, quanta encomia hujus remedii penes præticos extent, ex quibus maxime eminet WIERUS. Certum est, quod etiam falli

volat.

volat. absterfivum nitroso. sulphureum, & discutiendi & sedandi, virtute egregia polleant, quam non tantum interne sed & externe in variis dolorum speciebus, imo etiam in ipsa gallica lue, præstant. Nihilominus tamen cautione quadam & hic opus est, utpote in ipso dolore sævissimo, ubi omnia sunt in motu, vires abundant & juvenilis ætas adest, hæc actu humida & frigida non facile nocebunt, sed id de quo dictum est exsequenter, aliter tamen res se habet, si in arthritide fixa inveterata iis quis uti velit, ubi plane contrarius sequetur effectus.

35. Uterius subiicienda, quoque veniunt quædam de usu externorum in *affectu erysipelaceo*. Nil notius est, quam quod vulgus chirurgorum & medicorum mox hic confugiat ad ipsa externa, unde innumera passim prostant formulæ: nihilominus innumeri & olim & nostro etiam tempore animadvertuntur indies errores, ad quos circumscribendos & particularibus observationibus stabiliendos vel ipsum tempus & charta deficeret. In universum autem hanc regulam velim teneamus, distinguere semper debere erysipelas, quod sit a causa externa, & quod ab interna; in illa, quæ ex contusionibus variisque læsionibus externis proficitur, non tam facile nocebit externa: quandoque autem ex orgasmo humorum & febrili impetu materia heterogenea, acris & corrosivæ plerumque indolis, versus partes externas protruditur, ibi cautius procedere licet; facile enim sic repellitur materia, & dum prodesse volumus, iis, quæ alias quandoque profunt topicis, plus nocemus, retro pulsa nempe ad interiora materia, quæ veneni indolem tunc acquirit: qua de re consuli potest *dissert. de conversione morbi benigni in malignum*. Nihil autem familiarius est, quam ut levius & superficiale erysipelas constringentibus, v.g. album ovorum cum alumi mixto fixum & profundum cum alumi & ulcus mali moris excitemus; qualia exempla quotidie in praxi medica occurrunt. Unde etiam prudenter faciunt, qui cujuscunque generis erysipelas saltem internis tractant, & externe sacculos tantum her-

his paregoricis repletos imponunt, quæ blanda anathymias poros tenent apertos, constrictos relaxant, partesque fovēt.

36. Postea animadvertimus a chirurgis non levem committi errorem in eo, quod farinam fabar. cum rad. glycyrrh. herbis emollientibus & discutiendis cum aquis in cataplasma redigant, & calide hoc ipsum applicent: at vero, cum calore humidum exsicceatur, & firmitus materia sese impingat cuti ejusque poris, ut cultro vix auferri possit, sit omnino, ut transpirationis negotium non leviter lædatur, & ita, quod discuti poterat erysipelas, in abscessum vel ulcus abeat. Enitendum itaque semper erit, ut libera evaporation vel transpiratio constet & permaneat affectus partibus, id quod nec sub frigore, nec sub manifesto calore, nec sub onere multorum integumentorum, sed sub temperato calore, qui liberam evaporationem ac perspirationem fovet, egregie præstatur.

37. Simili ratione *bubonibus* caute debent applicari externa, quia plerumque repellentibus in malum morem degenerant; quod longe magis de malignis valet, ipsisque criticis, ubi non sine summo periculo ea, quæ exterius constringunt vel refrigerant, adhibentur. Cognoscuntur autem critici bubones, quando ad glandulam fuerit missus humor, si cum virium tolerantia, si in die critico fiant, si concoctionis signa in urinis præcesserint; tunc temporis enim omnia, quæ retro pellunt, perniciosissima sunt: sed ut recte monet HIPPOCRATES, in *perfeclis judicationibus nihil est innovandum, sed totum negotium nature committendum*. Quapropter etiam e sanguinis redundantia oritur bubo, ubi nullo pacto utendum esse repellentibus AVICENNA, ORIBASIUS, alique monent. Quandoque autem bubo in suppurationem tendit, emplastrum diachyl. cum gum. cum opopan. mixtam, admodum proficuum erit.

38. In *variolarum* morbo num. ipsa topica usum quandam habeant, non immerito quaeritur. Dicimus in genere, quo-

quoniam hæc evacuatio critica est, magna circumspeditione opus esse. Interea, si ante eruptionem ardet delirium, non sine fructu externe fronti applicamus spiritum rosarum cum camph. mixtum: ipsa autem in eruptione, vel etiam in suppuratione, plane abstinendum esse ab omnibus linimentis censemus: in declinatione & tempore exsiccationis, quando vis morbi fracta fuit, oleum amygd. dulc. cum camph. & sperm. cet. mixtum non improbandum est, ut eo ipso cutis desædatio impediatur, & nimia acrimonia, quæ profundius serpere solet, mitigetur, vid. *Dissert. de variolis epidemice grassantibus*. Quapropter caute procedendum est cum topicis istis, v.g. spirit. vini myrrhato, sacch. saturn. aqu. rosar. mixto.

39. Restat adhuc familiarissimus ille affectus externus, nempe *scabies*, sive exulceratio pustulosa cutis, magis vel minus humida, quam nemo vix sanari posse credit sine usu topicorum; unde & posthabitis omnibus internis remediorum auxiliis, protinus ad ea ipsa confugiant, varisque linimentis sulphuratis, mercurialibus vel toti cuti vel saltim articulis ad motus ejus curationem moliantur, sed sapius non sine magno sanitatis vel vitæ periculo; utpote nunquam tuta est via, quæ affectus externos ad sanationem perducere tendit topicis, qui proveniunt a causa interna: potius cum natura heterogeneum & morbosum expellit, idem quodque agere & præstare debet Medicus & nunquam contra intentionem naturæ, quod sit plerumque externis, retropellere. Quocirca sumus hac in sententia, horum affectuum subcutaneorum curam non modo auspicandam, sed & absolvendam esse internis, quæ corrigant seu ad excretionem disponunt materiam peccantem, eamque una expurgant; quo spectant non modo diaphoretica, infusa emollientia laxantia, verum etiam, si inveterata & maligna scabies fuerit, mercurialia, & antimonialia. Tandem subungi possunt ad meliorem consolidationem & nitorem cuti restituendum balnea, unguenta sulphurata, exsiccantia, saturnina: a mercurialibus autem externis

linimentis plane & in universum abstinendum esse existimo, quoniam nunquam tuto & sine periculo talismodi uti possumus, attestante tanta observationum passim extantium, quæ mercurialium noxam loquuntur, sylloge.

40. Adjiciendum quoque hoc loco aliquid est de linimentis, de suffimiis mercurialibus, quibus ad salivationem excitandam in *Gallica lue* vulgo uti solent. Notissimum est, quam gravia symptomata ex tali salivatione incurrant sæpissime miseri ægrotantes, & quam fallax institutum sit, rebellem hunc morbum ita curare velle. Ego quidem existimo, imo per multiplicem experientiam expertum habeo, tantummodo internis, nempe mercurialibus rite paratis, antimonialibus, & lignorum decoctis, interne decenti modo adhibitis (in qua applicatione totum arcanum consistit) luem venericam sine ullis externis mercurialibus, imo sæpissime sine ullo salivationis effectu subsequente, & sine magna symptomatum molestia, expugnari feliciter posse.

41. Ultimo loco, sententiam quoque nostram exponere placet circa applicationem topicorum in partibus, quæ *paralyse* tactæ sunt. Fatemur, non esse de nihilo hoc in affectu topica, sed egregie secundare usum internorum: nihilominus & decenter composita & decenter applicata esse debent. Qui solis pinguedinibus, axungis, & linimentis unctuosius uti, sive ea applicentur immediate partibus affectis, sive spinæ dorsii, nostra quidem opinione hallucinantur; nam hæc poros obstruunt, fibras, quæ jam a tono suo dejectæ sunt, ob elaterem cessantem magis relaxant, & ita ad tumorem disponunt. Ex parte autem adversa sola spirituosiora olea atque calida ætherea non id faciunt, quod facere debebant; utpote quæ maximam partem propter tenuitatem partium in auras avolant, fibrasque nerveas & musculosas nimis rigidas reddunt. Potius ex axungis animalium composita unguenta, quæ simul ingrediuntur olea destillata, ut oleum rutæ, lavend. majoran. junip. caryoph. anthos, aptiora & magis accommodata sunt; tonus enim partium nervo-

farum naturalis sit, ut nec nimia adsit relaxatio, humiditas, neque nimia constriction vel siccitas. Deinceps probe notandum est, in paralyti, quæ sit ex vitio spinalis medullæ & nervorum origine, neutiquam hæc applicanda esse partibus sensu & motu privatis, sed potius ipsius mali fonti & principio, quod existit in spinali medulla: longe autem alia res est in ea paralyseos specie seu contractura, ubi certæ partis motus, non autem sensus privatus est, qualis metallifossoribus est familiaris; ubi nihil juvabit medullam spinalem inungere, sed ipsam laborantem partem prælaudatis medicamentis crebrius fovere atque solari proderit.

42. Dum hoc meditamur, recordatio etiam animum subit tumorum œdematosorum, qui pedes frequentius occupant. Etiam hic quadam opus est cautione in externorum applicatione; quandoquidem balneis qui eos tractare suscipiunt, crassissimum errorem committunt. Vidimus, cachecticos immisione pedum in aquam calidam, una nocte sibi contraxisse insignem pedum tumorem, qui non tam facile rursus poterat auferri. Ratio in proximo est: hæc enim humido, quod propter calorem valde se poris insinuat, fibras jam tum a tono dejectas ulterius relaxant flaccidasque reddunt, ut decumbant nimium humores, nec tam promte rursus per venas & vasa lymphatica recipiantur. Idem quoque factum experientur ii, qui unguentis vel emplastris talismodi tumores dissipare aggrediuntur, ob rationem quæ ex dictis facile poterit inveniri. Nonnulli consueverunt herbas discutientes, v.g. chelid. maj. fumar. absinth. rut. pedibus alligare: at vero, si ex ipsa humidæ sunt & frigida, plus sæpius tumorem augent quam ipsum tollunt. Consultius itaque est, ab omnibus hisce abstinere, & potius ligare debita ligatura tumidos pedes decet, præsertim circa nocturnum tempus, quo augmentum perpetuo tumoris cernitur, ut roborentur fibræ sic & firmentur: deinde

fotus cum aceto fortissimo cum essentia succini remixto & lateribus ignitis infiltrato instituti, non semel egregium effectum ostenderunt.

43. Restant examinanda *epithemata*, item *emplastra*, quæ ad pulsus variis in affectibus commendare mos est. Visitur & ibi non infrequens abusus, tametsi eorum vires, quæ in vero usu consistunt, non improbemus. Et peccat in eo maxime vulgus, & muliercularum quæ ægrotantibus adsunt cohors, quæ mox, si affectus sit frigidus sive calidus, communissime ad aquam istam famigeratissimam carbunculi concurrunt, quam ad reparandas vires incredibilis efficaciam esse credunt: sed quis non perspicit, minime istud procedere, si quis febre ardente vel acuta laboret, aut in æstu febris intermittentis jaceat? ubi potius acida, penetrantia, ut pomacitri, acetum rosaceum, locum habent. Carpis quoque manuum applicare solent epithemata & emplastra, ad submovendos febris paroxysmos in intermittentibus; quem in finem miscent alumen, acetum, rutam, sedum majus, & aranearum telas, item emplastrum ex terebinthina, alumine, pulvere aranearum conficiunt; quæ ipsa teste veritate sæpius egregium levamen in mitigandis paroxysmis, imo in iis tollendis, si maximam partem materia febrilis est evacuata, exhibent.

44. Ratio autem operandi paulo difficilior est, & secundum nostram sententiam, tale experimentum ad intimiorem febris generationem explicandam, viam & occasionem non levem subministrat. Ut paucis, quid statuamus explicemus, cor & arteriæ, quæ nervis suis ac motu dia- & systaltico gaudent, instrumentum istud sunt, in quo intensus ille & concitissimus motus celebratur: quod si itaque talia, quæ nimium spirituum in has partes motum quodammodo sistunt & impediunt, ipsis arteriis immediate applicentur, necesse est, ut febrilis ille calidissimus sanguinis motus ad tempus sistatur.

I N D E X

RERUM PRÆCIPUARUM.

- A**bsorbentium noxa in ventriculi atonia 161. in febribus hæcticis ibid. in intermittentibus. ibid.
- Acidum qua tale in statu naturali aut p. n. in animantibus non reperitur. 150
- Acida in quibus morbis convenient 162. in quibus non 162. alimentorum non ingrediuntur mixtionem animale 127. quatenus fiant morboſa 150. contemperantur affusione bilis & humoris pancreatici. ibid.
- Acidi ſalis noxa in corpore animantium experimentis probatur 151. 163.
- Acidula minus purgantes, quomodo cathartica reddantur 157. in Germania differunt ratione virtutis cathartica. ibid.
- Actio naturalis & phyſica in genere & ſpeciati in homine quid. 2
- Adſtringentium noxa in menſium fluxu & fluore albo 242. in hæmoptiſi. ibid.
- Æthiopis mineralis utilitas in variis morbis 53. præparatio cum ſulphure puro optima. ibid.
- Alcali, purum in animantibus ſ. n. non datur 150. ejus manifeſta in corpore præſentia eſt indicium corruptionis 151. noxa in corpore animantium experimentis adſtruitur. ibid. 163.
- Alcalinorum utilitas & noxa. 162
- Alexipharmacorum virtutes inquiruntur 65. uſus & effectus quomodo naturam corporis indicet. 88.
- Alimenta agrotis largius data nocent. 91.
- Alimentorum differentia naturam corporis indicat 90. 91. eſt cauſa differentia corporum inter totas regiones. ibid.
- Alvinæ excretionis uſus ad ſanitationem. 175
- Alvi defeſtio crebrior inutilis 213. cum ductu naturæ eſt molienda 214. non inſtituenda, niſi materia prius correctæ ibid. nec ſimul ac ſemel ibid. 216. ideoque melius fit per mitiora, quam fortiora. 213. 214.
- Alumen inter ſalia media proprie ferri nequit. 149
- Analepticorum diverſa operatio 90. quid indicet. ibid.
- Anaſarca quænam convenient remedia. 16
- Anima non utitur corpore noſtro ut inſtrumento pro arbitrio 7. ſenſitiva motus in corpore non efficit. 3
- Animæ rationalis actiones homini propriæ ſunt 5. quænam ſint 3. 10. nullis legibus mechanicis adſtrictæ ſunt 3. diverſæ denominationes ibid. concurſus ad motus vitæles reprobat auctoritate 5. rationibus 16. directio motuum in organis cum notitia & prudentia negatur 6. conſenſus cum corpore non probat, quod anima ſit cauſa motuum. ibid.
- Animæ ſenſitivæ actiones dicuntur animales 3. quales ſint ibid. non a contactu corporum ſunt 2. potentia in corpus animantium demonſtratur. ibid.
- Anodynorum uſus in acutis 19. effectus, exemplo affectus rarioris illuſtratus 93. indicat naturam corporis. ibid.
- Antepilepticorum quorundam virtutes inquiruntur. 67
- Anni tempora obſervanda circa curationes chronicorum 44. circa evacuationes. ibid.
- Aphronitri geneſis & definitio 154. virtus medicinalis. ibid.
- Apoplexia V. S. ſanata 17. emetici uſu ſuaveſta. 236
- Aqua

Aqua communis est medicina 102. frigida nocet corpori calefacto 250. quibus magis vel minus ibid. in hæmorrhagiis externe adhibita. multa mala causatur. 252.

Aquæ principium spirituosum cui usui 104. frigidum est medicamentosa virtutis 105. quando noceat ibid. calidæ abusus & noxa in hypochondriacis 253 in variolis ibid. in febre tertiana biliosa ibid. post iracundiam ibid. communis ingredientia. 102.

Aquarum salubrium elementa 164. species earumque differentia ibid. continuatio salutaris 48. principia agendi ib. 104. vis cathartica unde dependeat 156. præstantia in morbis chronicis 103. cum lacte potus qua methodo & cautione instituitur 146. in pulmonum affectibus salutaris 140. cum aliis medicamentis in phthisi secundandus 141. prodest in tabescentia corporis 142. in inveterata affectione hypochondriaca 143. in intestinorum affectibus. ut diarrhœa & dysenteria 145. in purpura scorbutica ibid. in articularum doloribus 144. & speciatim in podagra ibid. in epilepsia & motibus convulsivis 143 in melancholia & mania ibid. vid. Mixtio.

Aquæ salubres non continent ingredientia ex variis terris & mineralibus 156. nec sal acidum manifestum, sed alcalinum 138. quod primus adseruit Auctor ibid. probatur experimentis 139. paucum & volatile habent principium vitriolicum & martiale. 156.

Aquei elementi copia sufficiens ad sanitatem & sanationem requiritur. 103.

Arcanum in medicina est prudens applicatio remediorum 64. ad certos morbos curandos non datur. 33.

Arcani duplicati denominatio unde 158. præparatio compendiosior & effectu melior traditur 159. usu. ibid.

Arsenici venenosa vis quibus medicamentis arcenda. 16.

Ars sine natura nihil valet 1. 17. seq. præ natura plus valet in morbis chronicis 32. in morbis externis. 15.

Auditus deperditus restitutus. 16.

Auris abscessus quomodo tractandus. 289.

Auri operandi ratio 69. præparatorum usus in medicina. ibid.

B Alnea nocent corporibus cachecticis 160. plethoricis ibid. in gonorrhœa & fluore albo ibid. calida in quibus affectibus ex usu sint 106. frigida. quando in usum trahenda ibid. quomodo virtutem suam exerant. 107.

Bilis effervescentia unde. 150.

C Achexia quænam convenient media. 16.

Cacochymica corpora quare difficilius sanentur. 109.

Calculi renum curatio quomodo recte instituitur. 42.

Cantharides sunt muscæ venenatæ 264. de eorum usu. medici dissentient 263. quænam symptomata concitent 264. in membris sensu destitutis non agunt 266. in quibus morbis locum habeant 267. qua ratione operentur. 268.

Capitiluvia quando & quomodo noceant. 285.

Castoreum non semper est antihystericum 68. quando noceat. 264.

Causæ, primæ in physicis & medicis non capiuntur 58. morborum variæ a Medicis allegantur 232. non sunt absolute sed pro dispositione corporis agunt 82. exemplo pestis & variolarum. ibid.

China china quando in Europa innotuit 189. a multis auctoribus laudatur 190. ab aliis ut medicamentum infidum rejicitur. 191.

China china elementa examine chymico explorata. 196. usui quænam medicamenta præmittenda 197. virtus absorbens & acidum obtundens ibid. diaphoretica ibid. roborans exemplo Celebr. Medicorum probatur 198. usus nunquam admittendus nisi in corpore disposito 199. cum aliis medicamentis secundetur 92. quando in intermittentibus necessarius 200. in principio intermittentium non nocet 201. effectus februm veram indolem & febricitantium diversam naturam indicat 92. adhibendi methodus, quoad formam, dosin, tempus 202. contemptori respondetur 204. abusus & noxa 245. non.

non tollit plane usum 200. ex febrium
intermittentium indole & naturæ in-
tentione falso deducitur 192. quod so-
lidis argumentis refutatur. 193
Cinnabarinorum usus in morbis a sero &
sanguine extravasato ortis 53. cautus
debet esse in ventriculi & intestino-
rum atonia ibid. antepilepticus quate-
nus sit admittendus. 65
Circulus sanguinis est causa actionum
corporis & animæ 8. dicitur vitalis ib.
turbatus morborum, plane sublatus
mortis causam constituit ibid. depen-
det a systole & diastole fibrarum &
musculorum 9. necessarius est ad vi-
tam. 8
Coffee potus abusus & noxa. 25
Colicæ convulsivæ metallurgorum quo-
modo sint curandæ. 16
Chymix utilitas. 107
Collyriorum abusus & noxa. 288
Consuetudo in exploranda natura ex ef-
fectu remediorum attendenda 84. ma-
gnam potentiam habet in actiones
corporis. 71
Cordis & cerebri consensus demonstra-
tur. 70
Corporum diversa ad motus 6. dispositio
dependet a proportionem solidorum &
fluidorum. 81
Critica excretio quænam sit. 25
Critici dies qui sint ibid. quæ signa præ-
beant ibid. eorum existentiam male
quidam rejiciunt. 40
Criticarum evacuationum tempora ra-
tione remediorum applicationis sunt
observanda. 39
Cutaneorum affectuum sanatio iusto
tempore fiat. 42

Decocta lignorum in scorbuto & lue
venerea quomodo paranda & recte
usurpanda. 48
Diata pro morborum temporibus a Me-
dico præscribatur. 45
Diætetica remedia chymicis sunt præfe-
renda. 107
Diaphoretica plus indicantur a natura
quam purgantia 213. selectiora quæ-
nam sint in forma liquida 50. in forma
sicca ibid. repetita dosi data profunt in

febris acutis, malignis, exanthema-
tisticis. 51
Diarrhœa male sistitur acidis 267. nuce
moschata. 268
Diei tempus observandum est in appli-
catione remediorum. 44
Diureticorum usus quando instituendus
43. variorum operandi ratio quomodo
naturam corporis indicet. 87
Dolores ex calculo quibus remediis le-
niendi 17. podagrici & arthritici quo-
modo curandi. 56
Dulcium noxa in pectoris morbis 255.
in malo hypochondriaco ibid. in febris
ibid. in tussi stomachali. 256
Dysenteria feliciter curata 50. ejus cau-
sa. 67

Effectus naturæ & artis difficile co-
gnoscitur a medicis confunditur
ibid. 173.
Emetica quænam tutiora 49. an repeti-
tis vicibus possint dari ibid. nocent
post iracundiam data 209. ut venena
223. 224. circa mensium & hæmor-
rhoidum instans tempus 225. 235. post
largius potum vinum 225. post po-
tum frigidum 233. hypochondriacis
& hysteriis 224. circa paroxysmos
intermittentium. 236
Emeticorum usus in morbillis & vario-
lis 18. inter initia arthritidis ibid. in
purpura chronica 19. in intermitten-
tibus ibid. in malignis febribus ibid.
in melancholia hypochondriaca 84.
in febribus exanthematicis 50. diver-
sa operatio ratione ætatis 83. ratione
diversæ corporum constitutionis in
eadem ætate ibid. in ictero quid indi-
cet. 84
Empiricorum stratagema ad captandam
gloriam. 75
Emplastrorum cephalicorum noxa.
286.
Emulsiones quando noceant. 257
Epilepsia unde 24. inveterata nunquam
curatur a natura sola sed medicamen-
tis interdum. 16
Equitationis in variis morbis utilitas.
98.
Erysipelas male curatur topicis 292. 297.
aqua

aqua frigida retropulsam funestum
251. gangranam producit & fau-
cium inflammationem. 252
Evacuatio humorum a natura fit per
diversa loca 14. quod item a me-
dico fiat 35. feri impuri quomodo
a natura instituitur. 13
Excretiones unde dependant 9. 22.
suppressæ morbos pariunt 9. respon-
dere debent ingestis 23. a natura
institutæ salutares 273. ideo nullo
modo sistendæ. 35
Examina ægrotantium quomodo a
Medico institui debeant. 80
Experientia sola non facit medicum
223. sed cum ratione conjuncta.
227.
Externa remedia quare non omnibus
æque subiectis conducant. 297

F Abæ S. Ignatii virtus antiepileptica
& antifebrilis rejicitur. 68

Febres quomodo generentur 12. ea-
rum definitio 24. quatenus saluta-
res 13. 25. vel noxiæ 30. sæpius
sunt medicina corporibus plethori-
cis, spasmo affectis, cachecticis,
impuris 13. inflammationes tollunt
ibid. intermittentes quomodo gene-
rentur 194. facilius curantur inter ini-
tia 201. ut plurimum grassantur epide-
mice 194. male tractatæ multos mor-
bos creant 29. lentæ inter initia felici-
ter curatæ 50. arthriticæ, rheuma-
ticæ, & catarrhales quomodo orian-
tur 29. quando salutares ibid. qua
methodo sanandæ ibid. malignæ
petechiales caute circa dies criticos
sunt tractandæ. 40

Febrilis calor unde. 12
Febrifugorum usus monstratur. 66
Fluor albus quare difficile sanetur 56.
quomodo curandus. 16

Fonticulorum origo unde 274. defini-
tio ibid. nomen veteribus ignotum
fuit, sed non ita applicandi modus
273. contemtores quinam 274. usus
confert ad præcavendos morbos
283. facit ad detegendam corporis
naturam ibid. utilitas in curandis
morbis capitis 275. unde deducen-

da 282. in oculorum vitiis 275. in
epilepsia ibid. in pectoris affectibus
277. in morbis abdominis ibid. in
doloribus artuum arthriticis & po-
dagricis ibid. in ulcerum antiquo-
rum consolidatione 278. in morbis
acutis & præsertim peste 279. in
omnibus suppressis excretionibus
lymphæ impuræ 282. operandi ra-
tio exponitur & simul objectioni-
bus responderetur 279. derivatorius
effectus ostenditur 280. consolidatio
quare periculosa 281. rectus appli-
candi modus. 283

Formularum abundantia unde. 60

Frigidus aquæ potus quandoque habet
vim diaphoreticam 89. post corpo-
ris incalescentiam mortem infert
252. inflammationes ventriculi &
aliorum viscerum producit. 251

G Lobuli sebacei per alvum ejecti
ab usu pinguium prognati. 158
Gonorrhæam curandi methodus ge-
neralis. 16

Hæmorrhagiæ quomodo fiant 12.
24. criticæ quænam 12. promo-
vent circulum sanguinis ibid. sunt
vel salutares 26. ideoque non colli-
bendæ sed promovendæ 26. vel
perniciosa, quæ prudenter compe-
scendæ ibid. narium, externis co-
hibitæ quæ mala inferant 290. qui-
bus externis recte tractandæ. ibid.
Hæmorrhoidum fluxus qua methodo
tractandus. 39

Hippocratis aphorismus, eo ducen-
da esse quo natura inclinatur, expli-
catur. 208

Hydrops imprudenti hæmorrhoidum
suppressionem prognatus 241. chinæ
abusum sequutus 245. male
curatur per purgantia drastica 215.
anasarca qua ratione recte cure-
tur. 56

Hypochondriaci mali curatio genera-
lis. 16

I Nedea est medicina corporis in
multis morbis. 100
Inflam-

Inflammationes præsentissimam opem
postulant 51. quibus remediis tra-
ctandæ. ibid.

Infusorum operandi ratio 49. usus sa-
tis continuatus in morbis chroni-
cis commendatur ibid. in morbis
acutis. ibid.

Injectiones num fuscipiendæ in san-
guinis ex utero profluvio. 296

Intermittentium phenomena expli-
cantur 194. perversa sanatio solis
evacuantibus 243. sudoriferis 244.
chinæ cortice ibid. in gravidis.
245.

Ira agit in totum systema nervorum
221. inprimis in ventriculum &
intestina 222. in ductus biliosos &
hepatis ibid. hæmorrhagias exci-
tat. 223.

Juscula carniū profunt in morbis
chronicis 57. quomodo virtute au-
geri possint ibid. roborantia nocent
in febrium statu & declinatione
254. in febribus putridis malignis
ibid. in capitis vulneribus. ibid.

Læ inter alimenta est optimum
& corpori convenientissimum
108. medicamentosam habet virtu-
tem adversus venena 109. item in
aliis morbis, exemplo veterum ib.
nocet infantibus 256. adultioribus
in ventriculi atonia & acidi pro-
ventu ib. in dysenteria ibid. asini-
num reliquis lactis speciebus est
præferendum 110. minorem præ
ceteris caseosæ substantiæ copiam
habet 111. ideoque tenui seroso
humore præ reliquis abundat 110.
in coagulum difficulter abit 111.
in signem dulcedinem præ ceteris
continet ibid. saccharum præbet ele-
gantissimum. ib.

Lactis bubuli, ovilli, caprilli mixtio
& substantia 110. differentia. de-
pendet a diversa animantium na-
tura ibid. lactis mixtio & ingre-
dientia 109. efficacia differt pro
diversis speciebus 110. coagulum
extra corpus a quibus rebus fiat
122. in corpore nostro unde fiat

123. quibus corporibus & in qui-
bus morbis noceat 123. cum aquis
mineralibus mixtio in morbis com-
mendatur 257. usus quibus inter-
dicatur a veteribus 123. noxa qui-
bus remediis arcenda 124. virtu-
tem aliis medicamentis veteres
emendarunt 137. virtutem aquarum
salubres egregie augent 138. cura
podagricis quando nociva 256. asi-
nini utilitas in variis morbis pul-
monum 113. in phthisi 112. inter
initia ejus maxime convenit 113.
in tæbe ibid. in empyemate 114.
in morbis articularibus 115. in co-
lica convulliva 116. in affectu hy-
pochondriaco & hysterico ibid. in
melancholia hypochondriaca ibid.
in epilepsia & motibus convulsivis
ibid. 117. in scorbuto & similibus
morbis ibid. in senili ætate &
ejus morbis 118. præparatio medi-
ca ad varium usum qui intenditur
119. adhibendi methodus præscri-
bitur 120. usus quando non admit-
tendus. 121.

Laxantia naturam hominum indi-
cant 86. quod exemplo probatur
salis fontani & pilularum laxan-
tium ibid. cujus ratio redditur ibid.
& lenientia quare benedicta a ve-
teribus nominata sint 175. quæ-
nam optima 207. eorum vis quo-
modo augenda ibid. quando no-
ceant. 264.

Linimenta in capitis morbis nocent
287. quænam & quando in his af-
fectibus profunt. 287.

Liquida superare debent solida in
alimentis. 103.

Liquoris acidi Hassiaci usus & abu-
sus in variolis. 68.

Lumbrici quibus remediis tollendi.
16.

Lunæ potentia in corpus nostrum 45.
mutationes in curationibus morbo-
rum attendendæ. ibid.

M Achinæ divinæ & arte humana factæ in quo differunt. 4
 Magnesiæ operandi ratio 162. effectus laxans unde. 83
 Manna omnium laxantium clementissimum & tutissimum est 180. an flatulentia accusanda. 182
 Mannæ denominatio unde 176. definitio ibid. differentia & species ibid. ortus & genesis 177. varie ab auctoribus exponitur ibid. calabrinæ colligendi modus & triplex genus 178. mannæ principia & operandi ratio 179. usus quando innotuit ib. infantibus proficiuus 181. in senili ætate salutaris ibid. in gravidis ib. in affectibus ex humorum impuritate ortis & spasmodicis 182. in affectibus hypochondriacis & melancholicis ibid. in doloribus colicis 183. in affectibus renum, vesicæ, & viarum urinarum ibid. in variolis confluentibus 187. in cura cum aquis medicatis insituta 185. virtus diuretica 184. emolliens 179. dosi 185. 185. exhibendi modus ibid. compositiones cum aliis medicamentis ab Auctore præscriptæ 186. compositæ officinales 187. examen chymicum 188. spiritus virtus & usus. ibid.
 Martis principia agendi 54. tincturæ & essentia optimæ quænam ibid. croci præparatio optima. ibid.
 Martialis usus usurpandi methodus in morbis chronicis. ibid.
 Mechanismi in homine definitio & probatio. 4
 Medicus felix quis r. 249. naturam sequi debet 14. quare & quando noceat. ibid.
 Medici iudicium requiritur ad sanandum 249. officium in sanando. 96
 Medicorum ignorantia 227. prudentia in applicandis remediis in quo consistat 172. discordia & error in determinandis remediis viribus 59. 189. veterum diligentia in natura imitanda 21. dissensus unde. 34
 Medicationis perversæ causa est ignorantia medicorum 247. falsa de medicamentis ac eorum viribus opinio.

ibid. credulitas medicorum & præiudicium auctoritatis ibid. ignorantia naturæ methodi medendi ibid. agrotantium naturæ ibid. medicorum temperamentum. 248
 Medicina universalis non datur. 71
 Medicamentorum vires varie determinantur 236. difficulter explorantur 73. in morbis acutis 75. certæ in genere non dantur, sed respectu individuorum 64. applicatio pro ratione temporis fiat 36. exemplo purgantium & emeticorum 37. prudens applicatio in quo consistat 64. empirica reprehenditur 72. operatio diversa unde 64. variat in diversis regionibus 62. diversis anni temporibus ibid. in diversis subjectis ibid. seq. selectus & applicatio 46. continuatio necessaria ibid. a veteribus commendatur 47. exploratio in quibus morbis instituenda 74. sapius repetatur 76. certo tempore & debita dosi fiat 77. non cum aliis simul ibid. pro ratione sexus, naturæ, ætatis 78. a priori quomodo suscipienda 77. facit ad determinandas vires ibid. mutatio nocet agrotantibus 46. in explorandis medicamentis 77. ignorantiam medicorum indicat 46. vires non sunt absolute tales sed respectu ad corpus humanum 60. quod deducitur ex consideratione motuum 61. veterum auctoritate probatur ibid. vera virtus maxima ex parte ignoratur 60. aut falso indicatur ibid. copia reprehenditur. 95
 Medicamenta cur tam noceant quam profint 189. pauca & simplicia sufficient ad curationem 95. adversus morbos certi effectus non dantur 249. distinguuntur in benigna & fortiora ibid. in secura & infecura ibid. tuta quænam ibid. benigna quænam. ibid.
 Mercurii operatio naturam corporis quomodo indicet 90. cum auro amalgamati virtus 52. dulcis tuta usurpandi methodus in variis morbis. 52
 Mer-

Mercurialium modus operandi 70. venenosa indoles quomodo evitetur ib. usus in medicina ibid. noxa. 242

Mensium negotium quando sit promovendum 42. obstructio quibus remediis sanetur. 16

Methodus medendi in quo consistat 46. omnium morborum generalis. 33.

Mixtio lactis cum aquis veteribus jam fuit cognita 137. lactis cum aquis mineralibus primum adserta fuit ab Auctore 138. ejus utilitas demonstratur. 139

Morbi quomodo optime præcavendi 38. chronici a natura sola non sanantur 15. unde generentur 32. tempestivam medicationem postulant ib. qua methodo sanandi ibid. critici pro temporum ratione sanandi 41. ab externis male adhibitis exasperantur. ibid.

Morborum curatio inter initia faciliior 37. quænam optima 23. causæ præcipuæ ib. a natura remouentur 24. recto ordine tollendæ. 42

Morsus canis vel lupi rabidi sanatus. 16.

Motus & quies unde 2. in hærent corpori per se, non per accidens motus quomodo oriatur 60. indicat diversam corporis naturam 88. non sinit putrescere 16. abusu nocet 99. varie præscribendus est a medico pro individui natura ibid. quo tempore instituendus ibid. est medicina in morbis chronicis 97. prærogativa gaudet præ sudoriferis diaphoreticis & aliis remediis ibid. roborantem possidet virtutem 98. progressivus sanguinis auctior medetur morbis 11. fit per spasmus & febrem 12. progressivus & excretorius ad conservationem corporis requiritur. 23

Motuum directio in nobis fit pro dispositione organorum. 6

Natura quid 96. quid secundum Platonem & Asclepiadem 3. secundum veteres est artificium corporis nostri ibid. in quo hoc consistat

4. est princeps Medicus 1. 55. & ars necessaria ad curationem 1. 17. differt ab anima tam sensitiva quam rationali 19. humana indolesque morbi ex effectu remedium cognosci potest 80. robusta quænam 10. imbecillis ib. sensibilis ib. morbosa 11. sine medicamentis sola curat 1. 13. ordine & tempore sanat 13. per commodas vias excretionem instituit 14. medico monstrat viam in præservandis morbis 23. in febribus inflammatoriis 25. in exanthematicis 28. in arthriticis, rheumaticis & catarrhalibus 29. in intermittentibus 30. in motu consistat non turbanda 34. omnes actiones suas ordine perfici 37. medetur motu progressivo sanguinis auctiori. 12

Naturæ motus noxi a salutaribus sunt distinguendi 208. lex æterna 2. vox unde ibid. notio cui competat ibid. humanæ definitio realis 8. vocabulum varie explicatur 2. essentia in quo consistat 3. ad eandem pro scopo creatoris quidnam requiritur ibid. cognitio medico necessaria 21. seqq. in quo consistat 20. sanatio ex quibus causis explicanda 11. medendi methodus est arcana 33. a multis non attenditur ibid. paucis aphorismis ab Hippocrate comprehensa. 34

Naturarum differentia unde. 11

Nerveum fluidum requiritur ad motum systolicum 9. generatur a sanguine. 10

Nitrum pertinet ad salia 153. secundum Verulamium habet virtutem vitam prorogandi ibid. quandoque habet vim diaphoreticam. 89

Nitri usus & abusus 161. generatio 153. multiplex usus in morbis 154. antimoniatum præparandi modus 159. usus. ibid.

Nitrosorum usus in morbis acutis. 19

Nonnaturalium rerum potentia in corpus nostrum 4. cognitio medico necessaria. 20

Nucis moschatæ abusus & noxa. 263

Nutritio est necessaria ad conservationem corporis. 22

- O**bservationum de remediorum effectibus utilitas. 73
 Obstructiones quomodo sanantur a natura. 11
 Odontalgia quibusnam remediis curanda 291. male tractatur topicis. ib.
 Opiatorum usus & noxa 43. sinister effectus naturam corporis indicat 93. noxa in alvi fluxionibus 239. in diuturno mœrore hypochondriacorum. 240
 Oralgicorum usus & abusus. 289

- P**aralysis a natura sola non vincitur sed ab arte. 16
 Paroxysmi intermittentium unde 195. cur non eodem tempore recurrant. ibid.
 Pediluvia nocent corporibus humidis senilibus 260. in catarrhis & circa mensium tempus ibid. in pedum fœtore. ibid.
 Phthisis vera naturæ vires eludit 15. quomodo arte tractanda ibid. lacte asinino vel vaccino curata. 113
 Plethora causa est morborum 100. quomodo removeatur a natura. 11
 Pilularum Wildegansii, Starckii, Matthæi Anglicis usus. 69
 Pinguia quando prosint 158. nocent hypochondriacis ibid. externe usurpata in variolis ibid. in erysipellate ibid. in scabie 159. in capitis tineæ. ibid.
 Podagra & arthritis, quibus remediis leventur 15. podagra ab acidis retropulsa quænam symptomata producat 262. ab hæmorrhoidum defectu semper orta falso creditur. 231
 Polychrestia & multi usus remedia dantur. 72
 Potus aqueus & tenuis sufficiens in morbis acutis ac chronicis sanandis requiritur. 103
 Praxis medica unde hodie periculosior. 108
 Principium medicinæ optimum quodnam. 21

- Ptyalismus diu durans imprudenti salivatione concitatus. 241
 Pulsus quid. 70
 Purgantia magis nocent quam emetica 209. æquabilem circulum sanguinis turbant 210. tonum ventriculi & intestinorum valde lædunt ibid. ob quod alvum adstringunt & dolores pariunt ibid. tumores aquosos abdominis augent ibid. 211. paralyfin accerunt ibid. serum & lympham præter modum absumunt ibid. ab auctoribus damnantur 212. agunt principio volatili penetranti 206. quod apparet ex eorum externo & interno usu 206. nec non elemento causticæ indolis 207. ob quod mortem inferunt 208. scammoniata ex gila-lappa parata ob virulentam indolem nociva 208. 209. sine operatione in corpore relicta leprosa pathemata excitant 208. fortiora quænam 206. venenis causticis sunt adnumeranda ibid. nocent post iram exhibita 224. in dentitione infantum 238. sanis corporibus 239. non locum habent in subjectis senioribus 214. nec in hydrope 215. nec in cachexia aut morbis a sero ortis ibid. quod cruditates & impures humores accumulent potius quam demant, experimento statico probatur 216. in quibus morbis ab Hippocrate interdican- tur ibid. purgantes aquæ quare non dentur. 210
 Purgantium diversa operatio naturam hominis & morbi indicat 85. fortiorum principium & damnum in corpore humano. 175
 Putredo unde 23. quomodo in homine avertatur. 22
Radicis Ipecacuanæ virtus anti-dysenterica inquiratur. 67
 Risi vis analeptica & alexipharmaca. ibid.
 Ratiocinationis in medicina necessitas & usus. 59
 Rec.

Recidivæ intermittentium unde . 197.

Regimen observandum in febribus inflammatoriis & exanthematicis 19. pro differentia subjectorum præscribendum. 20

Remedia diætetica naturæ præ chymicis sunt amica 108. multum præstant in morbis præcavendis & sanandis. 96

Remediorum effectus ab eorundem vi activa & a corporis structura & morbi causa materiali dependet 82. quod probatur effectû magnesiæ, nitri. 83

Sacchari effectus in corpus humanum salutare 152. virtus pinguefaciendi. ibid.

Sal commune interdum aquarum salubrium præcipuum ingrediens est 155. exemplo fontium quorundam medicinalium ibid. lunæ inter salia media proprie referri non potest 149. neque tartari dulce ibid. Sedlicense ad salia neutra pertinet. 168.

Salis communis usus in medicina commendatur 155. inter alimenta corpori humano summe proficiuus 152. Carolinarum inventio & præparatio 166. duplex principium 168. vires unde pendeant ibid. virtus absorbens ibid. purgans in multis morbis salutaris 169. incidens ibid. in sanguinis excretionibus promovendis 171. diuretica in variis affectibus salutaris ibid. diaphnoica 171. virtus quomodo in variis morbis aliis medicamentis secundatur 172. usus sufficienti fluido adjuvari debet 173. ejus menstrui ad solutionem proportio ibid. usus quibus cautelis instituendus 174. externus ibid. vis cathartica unde 156. & Sedlicensis examen chymicum XV. experimentis institutum. 167

Salis Sedlicensis examen chymicum 158. inventor. ibid.

Salis Ebshamensis primus auctor est

D. Grew. 165. examen chymicum 157. virtutes ibid. adulteratio 160. præparatio ibid. examen chymicum ibid. polychrestæ præparandi modus & usus 159. cathartici Hungariæ & Chemnicensis convenientia cum aliis salibus naturalibus 158. mirabilis Glauberi præparatio 160. denominatio unde ibid. singularis effectus sulphur minerale extrahendi negatur ibid. ammoniaci præparatio 161. usus ibid. digestivi Sylvii præparatio ibid. usus & abusus. ibid.

Salia salubrium fontium omnibus arte factis præferenda sunt 165. essentialia sunt salia media a natura producta 152. excrementitia sunt mediæ naturæ 151. media ceteris salibus in medendo præstant 152. non effervescent miscela liquoris acidi vel alcalini 140. naturæ sunt convenientia adeoque animantibus innoxia 151. quod experimento probatur 163. in omnibus animantibus reperiuntur 150. quando noceant. 162

Salium necessitas, potentia & usus in hoc universo 148. essentialium natura 152. præparatio cum quibus herbis adornetur 153. usus in variis morbis a quibus principis dependeat ibid. mediorum definitio 149. differentia ibid. species ibid. virtutes 162. ex tartaro, aceto & salibus paratorum effectus in corpus 161. volatilium usus quando in morbis chronicis profit vel obfit. 43

Sanguinis motus auctior in morbis leuoribus unde 13. circulus avertit & sanat morbos 8. præservat a putredine ibid. fluxilitas ad vitam necessaria. 211

Scabies non a natura sola sed arte curatur & quomodo. 15

Scorbutus a natura raro superatur 15. quomodo arte propelletur. ibid.

Seminis fluxum cohibentia quo tempore recte usurpanda. 43

Serum

Serum magis per sudorem & urinam quam per alvum educitur. 215
 Seri stagnationes quomodo fiant 280.
 pro diversitate locorum ubi fiunt diversa fortiuntur nomina. 280
 Seri lactis usus in variis morbis 135.
 in omnibus morbis ab impuritate humorum ortis 133. in morbis spasmodicis 133. in hypercatharsi 129.
 in scorbuto 132. in quibus morbis commendetur a veteribus 126. virtus a Sylvatico optime traditur 134.
 laxans 131. in variis affectibus in-
 tendi potest aliis medicamentis ibid.
 unde dependeat 128. principia quænam sint ibid. præparatio vulgaris ibid. melior 129. exhibendi modus ratione mensuræ & temporis ibid.
 proportio ad partem crassiorem in diversis lactis speciebus experimen-
 tis monstratur. 127
 Spasmi definitio 12. genesis 24. salutaris & perniciosi definitio. 25
 Spasmi proximæ morborum & symptomatum causæ sunt 24. quomodo dividuntur ib. partes nervosas afficiunt ib. quomodo in partes agant. 25.
 Specifica remedia non dantur 79. habent vim activam. ib.
 Spiritus salis pectori inimicus. 263
 Spirituosa largius usurpata digestionem minuunt ibid. obstructions viscerum gignunt ibid. in affectibus capitis & nervorum caute usurpanda. ibid.
 Sternutatoria in apoplexia quando convenient. 43
 Stomachica sat longo tempore continuanda 55. duo laudantur. ib.
 Succoladæ potus obest hypochondriacis. 254
 Sudorifera obsunt in doloribus rheumaticis ante V. Snem & alvi evacuationem data 239. post iracundiam exhibita. ib.
 Sudoriferorum usus naturæ corporis index 87. in morbis acutis, peste 19. in variolis noxius indicat naturam. 88.
 Sulphurum mineralium usus medicinalis inquiritur. 69

Sympatheticæ curæ fundatæ sunt in fortiori imaginatione 71. circa eadem experimenta. ib.
 Symptomata pro causis sæpe curantur. 242
 Syncoptici quomodo tractandi 8. vitam recipiunt cordis motu restituto. ib.
 Systole aucta unde 10. & diastole quomodo fiat 9. causa est sanitatis & morborum ib. circuli sanguinis ib. continuatio fit a sensu cordis & cerebri. 10

Tartarus inter salia media proprie referri nequit. 149
 Tartari vitriolati præparatio & usus. 159.
 Temperamentorum explicatio mechanica. 11
 Temperantia terrea quando convenient in acutis 19. profunt in diarrhoea & dysenteria. ib.
 Tempus certum requiritur ad gerandos & curandos morbos 14. & ordo observatur in corpore nostro. 35
 Thermæ quando noceant. ib.
 Tinea capitis retropulsa producit epilepsiam & alia mala. 292
 Tonus & tensio quid? 10
 Tophii in podagra plerumque externis originem debent. 196
 Topica quænam. 285
 Topicorum usus & abusus in doloribus arthriticis & podagricis 296. in gutta rosacea 292. in gingivarum excisione ib. in pleuritide 293. in peripneumonia ib. in tussi sicca convulsiva ib. in phthisi 293. in cardialgia 294. in calculi doloribus ib. in uteri hæmorrhagia & seminis profluvio 295. in uteri prolapsu ib. in hæmorrhoidibus cæcis 296. in arthritide scorbutica 298. in erysipellate ib. in bubonibus 299. in variolis ib. in psorie ib. in lue venerea ib. in paralyli ib. in tumoribus œdematosis 300. applicatio ad pulsus ad reparandas vires. ib.

Ulcera ossium squamosorum quibus externis tractanda. 291
 Uteri

Uteri morborum difficilis sanatio unde 56. curatio traditur. 57

Variolarum curatio recto tempore fiat. 39

V. S. purgationi præmittenda 44. utilis in morbis acutis 18. habet vim diaphoreticam, unde natura corporis cognoscitur 89. quando recte instituatur 38. an profit in febribus inflammatoriis 30. quando conveniat in febribus exanthematicis 29. nimia nocet in inflammatoriis. 28

V. Suis necessitas unde 102. utilitas in multis morbis ib. abusus in plethora ib. omiffa noxa variis observationibus demonstratur 228. largior usus vario modo insigniter nocet. 230

Venenum quid 265. summa partium tenuitate operationem suam exerit 223. in quas partes agat ibid. quænam symptomata concitet. ib.

Veneris tincturæ quem effectum. & usum in medicina præstent. 70

Vesicantium varæ species 265. utilitas in doloribus capitis 207. in mania & epilepsia idiopathica & sympathica 268. in affectibus soroposis ibid. in vitiis oculorum ibid. in asthmate convulsivo 269. in dolori-

bus arthriticis & rheumaticis ibid. in variolis & morbillis ibid. in febribus petechialibus & pestilentialibus ibid. 270. adhibendi modus in variis morbis cum cautelis ibid. perniciosus effectus quibus medicamentis præscindendus. 272

Vesicantia mitiora quænam ib. quando ex usu sint. 273

Vini potus in febribus acutis & inflammatoriis noxius. 254

Vis animæ sive imaginatio. 77

Vires a quacunque causa amiffæ quomodo reficiendæ. 58

Viscidum quomodo a natura tollatur. 11

Vita unde pendeat 9. 22. non a sola se, & excretionem 9. ejus definitio physica. 4

Vitriolum inter salia media proprie referri non potest 149. an locum habeat inter ophthalmica. 288

Vomitum unde 232. cruentus in femina mœrore & dolore confectus emetico concitatus 237. emmenagogis causatus. ibid.

Vomendi conatus post iram perperam pro naturæ motu salutari venditatur 209. emetico male juvatur. 235.

